

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti

**RESPUBLIKA
KONFERENSIYASI**

“YOSH AVLODDA KITOBXONLIK KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLI TAJRIBALARI”

30-yanvar, 2025

milliytarbiya.uz

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI
QORI NIYOZIY NOMIDAGI TARBIYA PEDAGOGIKASI MILLIY INSTITUTI**

**“YOSH AVLODDA KITOBXONLIK
KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING
ISTIQBOLLI TAJRIBALARI” MAVZUSIDAGI
RESPUBLIKA KONFERENSIYA
MATERIALLAR TO‘PLAMI**

30 - yanvar 2025 – yil

**TOSHKENT
2025**

ISSN: 2181-3337

**“Yosh avlodda kitobxonlik kompetensiyalarini rivojlantirishning xalqaro tajribalari”
mavzusidagi xalqaro konferensiya materiallar to‘plami 30 - yanvar 2025 -yil
materiallar to‘plami**

Nashr etishda qatnashganlar:

Mas’ul muharrirlar:

X.I.Ibraimov – *Pedagogika fanlari doktori, O‘zFA haqiqiy a’zosi, akademik*

M.Umaraliyeva – *Pedagogika fanlari falsafa doktori(PhD), katta ilmiy xodim*

Pedagogika fanlari doktori, akademik X.I.Ibraimovning umumiy tahriri ostida.

MUNDARIJA

1-SHO'BA O'QUVCHILAR O'RTASIDA KITOBXONLIKNI RIVOJLANTIRISHNING TARBIYAVIY AHAMIYATI VA ZARURATI

X. И.Ибраимов

Ўқувчиларда китобхонлик компетенциясини ривожлантиришнинг халқаро
тажрибалари 12

Р.Х.Джураев

Как сформировать интерес к книге подрастающее поколение 16

М.Қуронов, Ш.Жуманов

Ўқувчиларни китобхонликка ўргатишнинг “atomic habits” контексти 20

R.Safarova

Kitob mutolaasi – ta’lim oluvchilarning intellektual, ma’naviy-axloqiy hamda madaniy
jihattan rivojlantirish omili sifatida 24

Махмудов А.Х

Бола тарбиясида оилавий китобхонликнинг ўрни ва роли 28

Турдиева К.Ш.

Ёш болалар китобхонлик компетенциясини ривожлантиришда болалар
шеърятининг ўзига хослигининг аҳамияти 31

Умида Тешабоева

Мутолаа маданиятининг шаклланиши – китобхон фаоллиги ва кутубхоначи билимига
чамбарчас боғлиқ 37

Karimov K. A.

Inklyuziv ta’lim-tarbiyada kitobxonlikni rivojlantirish va uning tarbiyaviy ahamiyati 41

Umaraliyeva M.

Nogironligi mavjud bo’lgan o’quvchilarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish. 45

Qaraxonova L. M.

Mahalla-oila-maktab hamkorligida kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning o’ziga xos
jihatlari 48

Dinara Muminova

Zamonaviy bolalar kitobi - zamonaviy didaktika
Modern children’s book as a tool of modern didactics 51

<i>Ибрагимова Феруза Холбоевна</i> Воспитательные подходы к развитию методических навыков у будущих учителей на основе когнитивного подхода	54
<i>Khoshimov Ilkhom</i> Formation of a person's worldview and spiritual culture by means of fiction	59
<i>Абдуганиев Озод Турсунбоевич</i> Ўқувчиларида китобхонлик компетенциясини фанлар аро ривожлантириш	62
<i>Bazarova Gulnoza Ziyodulla qizi</i> Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik ko'nikmalarini shakllantirish metodlari.....	65
<i>Choriyeva D.I</i> O'quvchilarni milliy qadriyatlar va ajdodlarga hurmat ruhida tarbiyalashda kitob mutolaasining o'rni	68
<i>Khoshimov Ilkhom</i> Directions and models of using historical-cultural national heritage in general schools of the republic of uzbekistan	71
<i>Xoshimov Lutfullo Xabibullo o'g'li</i> The importance of reading educational books in english lessons.....	74
<i>Дилфуза Камолжонова Холдоровна, Фархотова Ситора Камолжон қизи</i> Фарзанд тарбиясида бадий асарларнинг ўрни	77
<i>Azimqulova Gulsevar Ikrom qizi</i> Bolalar adabiyotida milliy qadriyatlarning aks ettirilishi va ularning tarbiyaviy ahamiyati ..	81
<i>Mutallibjonov Ma'rufjon</i> O'quvchilar o'rtasida kitobxonlikni rivojlantirishning innovatsion loyihalari	84
<i>Yunusova Dildoraxon Xikmat qizi</i> O'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish sohasidagi xorijiy tajribalar tahlili	88
<i>Umirova Marxabo Abdimannobovna</i> O'quvchilar o'rtasida kitobxonlikni rivojlantirish va uning tarbiyaviy imkoniyatlari	92
<i>Медетова Раушан Мамадияровна, Курбанов Гани Абилович</i> Значимость преподавателя в развитии читательских компетенций у курсантов	95
<i>Abdurazoqova Marg'uba Muxammad qizi</i> Qizlar tarbiyasida kitoblarning axloqiy va ijtimoiy mas'uliyatini shakllantirishdagi roli	99
<i>Ahmadova Kamola Ahmad qizi</i> Bolalarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish muammo va yechimlari	102

<i>Алламуратова Гоззал Жамий кизи</i> Международный опыт развития читательских навыков у молодого поколения.....	105
<i>Цай Надежда Вадимовна</i> Роль руководителя образовательного учреждения в формировании читательской компетентности учащихся	109
<i>Tayirova Muhabbat Ataxanovna</i> Zamonaviy axborot texnologiyalari vositasida o'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish.....	114
<i>Azimova Sayyora Toshtemirona</i> Ota-onalar pedagogikasi va uni iivojlantirish shakli.....	116
<i>Axmadaliyeva Muxarramoy Olimjon qizi</i> Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik ko'nikmasini rivojlantirishda oilaning tutgan o'rni va ahamiyati.....	119
<i>Karaboyeva Maxliyo Kodirjonovna</i> Pedagogik jamoada manaviy sog'lom muhitni yaratish kitobxonlik vositasida	122
<i>Турдыева Кавсар Шералиевна</i> “Бадий адабиётда тиббиёт” фан модулининг тиббий йўналишдаги отмлар ўқув дастурларига киритилишининг долзарблиги	128
<i>Ravshanov Surat Botir o'g'li</i> Yosh kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturining mazmun-mohiyati.	132
<i>Shukurova Nilufar Gayratovna</i> Musiq mashg'ulotlari vositasida o'quvchilarni ahloqiy tarbiyalashda kitobxonlikka qiziqtirish metodlari.....	135
<i>Abdumurodova Dilnoza Azimjon qizi</i> Ingliz tilida so'zlashuv ko'nikmalarini rivojlantirishda kitobxonlik ahamiyati.....	138
<i>Qalandarova Shaxnoza Olim qizi</i> O'quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda kitobxonlikning o'rni	141
<i>Musurmonkulov Oybek Urolovich</i> Yoshlarning milliy o'zlikni anglashida kitob mutolaasining o'rni	144
<i>Saxoddinova Muhayyo Eshmamat qizi</i> Zamonaviy o'quvchining kitobga muhabbatini uyg'otish va yosh avlodning tarbiyasida kitobning o'rni.....	148
<i>Нажмудинова мадина</i> Влияние культуры чтения на эмоциональные навыки младших школьников.....	151

<i>Sa'dullayeva Sarvinoz Ubadullo qizi</i> O'quvchilarning estetik tarbiyasini rivojlantirishda kitob va kitobxonlikning ahamiyati va o'rni.....	154
<i>Маджитова Ситора Собит кизи</i> Чтение в эпоху цифровых технологий: вызовы и возможности для учащихся дошкольного возраста.	157
<i>Musurmonkulova Oysuluv Yulbekovna</i> Kitob – do'st, maslahatchi va ustoz.....	164
<i>Габдулманова Ильнура Минисламовна</i> Музыка как средство развития восприятия художественного произведения школьниками на уроках литературного чтения.....	169
<i>Xaliqov Jasurjon A'zamovich, Tursunqulova M.T.</i> Musiqqa orqali o'quvchilarda kitobxonlik kompetensiyasini shakllantirish.....	171
<i>Qayumova Shoxsanam To'lqin qizi</i> O'quvchilar o'rtasida kitobxonlik va o'qish savodxonligini rivojlantirish	173
<i>Jabborov S.T</i> Bolalarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda oilaning o'rni.....	175
<i>Samatova Iroda Azamjon qizi</i> O'quvchilarni ijtimoiy-siyosiy kompetensiyasini shakllantirishda tarbiya treninglaridan foydalanish.....	178
<i>Бегматов Мансур Адгарович</i> Мутолаадан йироқ ёш авлод муаммоси: сабаблари, оқибатлари ва жаҳоннинг ривожланган мамлакатлари тажрибаси мисолида уларнинг назарий ечимлари.....	181
<i>Kadirova Nilufar Mirkarim qizi</i> Maktabgacha yoshdagi lider bolalarda kitobxonlik ko'nikmasini shakllantirishda oilaning o'rni.....	186
<i>Алимов Мирсардор Соатович</i> Алишер Навойнинг китобхонлиги.....	190
<i>Muxamadiyev Xojikbar Aslitdinovich</i> Oilaviy bolalar uylari tarbiyalanuvchilari o'rtasida kitobxonlikni rivojlantirish va uning tarbiyaviy imkoniyatlari.....	193

2-SHO'BA

O'QUVCHILARDA KITOBXONLIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING XORIJIY TAJRIBALARI

<i>A.G'Norboyev</i> "Atrof-muhitni asrash va "yashil" iqtisodiyot yili" da ekologik ta'lim-tarbiya tizimini isloh qilishning asosiy yo'nalishlari to'g'risida.....	198

<i>Gulyamova Aziza</i> Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish tarbiyaviy zaruriyat sifatida	201
<i>Rasulova Mushtariy Xushnutjonovna</i> Talabalar o'rtasida kitobxonlikni targ'ib qilishning xitoy tajribasi	204
<i>Namozova Madina Toyir</i> Talabalarda marginal madaniyatga qarshi immunitetni shakllantirishda kitobxonlikning ahamiyati	208
<i>Alibayev Doniyorjon Shuxratjonovich</i> Boshlang'ich sinf o'quvchilari orasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning tarbiyaviy imkoniyatlari.....	211
<i>Nuriddinova Dilrabo Nurbek</i> O'zbekistonda maktab o'quvchilari o'rtasida kitobxonlikni rivojlantirish va uning tarbiyaviy imkoniyatlari.....	214
<i>Madraimova Halima G'ayrat</i> Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarining nutqiy kompetensiyalarini mustaqil ishlar orqali shakllantirish va o'quvchilarda o'qish savodxonligini rivojlantirish	218
<i>Шукурулло Мардонов</i> Педагогиканинг пайдо бўлиши ва ривожланиши	222
<i>Olimov B.A.</i> Kitobxonlik madaniyatini shakllantirish – davr talavi	226
<i>Malikova Dilrabo</i> Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida kitob mutolaasiga yo'naltirilgan madaniy muhitni yaratish strategiyalari	228
<i>Jumanova Xafiza Xoliqulovna</i> Tarbiya fani darslarida o'quvchilarning huquqiy kompetensiyalarni shakllantirishda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning ustuvor jihatlari.....	231
<i>Saydaliyev Abbosxon Ibroximxon o'g'li</i> Tarix darslari orqali o'quvchilarning kitobxonlik madaniyati va tanqidiy-tahliliy fikrlash ko'nikmalarini tarbiyalash.....	234
<i>Б.М.Хакимова</i> Роль чтения в обучении подростков принимать самостоятельные решения.....	237
<i>Ботирова Назокат Рузимовна</i> Ўқувчиларда меъморлик обидаларига оид кутубхона материаллари воситасидан фойдаланишнинг узига хос йуллари	240
<i>Sultonsaidova Mushtariy Abzalxonovna</i> Maktabgacha yoshdagi bolalarni kitobxonlikka qiziqishlarini shakllantirishda tarbiyachilarning o'rni	244

<i>Sultonsaidova Mushtariy Abzalxonovna</i> Bolalar o'rtasida kitobxonlik muammolari.....	248
<i>Qayrat Mambetaliyev, Rajabova Gulrux Jumamurod qizi</i> Ona tili va o'qish savodxonligi darsliklarida konsentrizm tamoyillari asosida takomillashtirish	250
<i>Ruziyeva Kunduzxon Yusufjanovna</i> O'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish sohasidagi xorijiy tajribalar tahlil ..	254

3-SHO'BA BOLALAR KITOBXONLIGI VA NOSHIRLIGI

<i>Rustamov Nazir Choriyevich</i> O'smir yoshdagi o'quvchilarda g'oyalarni generatsiyalash ko'nikmasini rivojlantirishda kitobxonlik madaniyatining tutgan o'rni va ahamiyati	258
<i>Saparov Bobir Xudayberdievich</i> Yoshlarni sog'lom turmush tarzi va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda kitobxonlikni o'rni va roli.....	262
<i>Madraimova Halima G'ayrat</i> Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarining nutqiy kompetensiyalarini mustaqil ishlar orqali shakllantirish va o'quvchilarda o'qish savodxonligini rivojlantirish	265
<i>Ikromova Mahbuba Vali qizi</i> Boshlang'ich sinf o'quvchilarida raqamli texnologiyalar yordamida kitobxonlikni rivojlantirishning ahamiyati.....	269
<i>Mamajonov Xoshimjon Abdumalikovich</i> Fizika fanini o'zlashtirishda badiiy adabiyotning roli	273
<i>Rasulova Komila Rustamovna</i> Bolalar uchun mo'ljallangan badiiy asarlar namunalarining jozibadorligini ta'minlashning samarali mexanizmlari	277
<i>Masharipova Nasiba Ro'zmatovna</i> Mutafakkir ajdodlarimizning asarlarini o'qish hamda tahlil qilish tajribasi o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishning mezon sifatida.....	280
<i>Xamroqulova Shaxnoza Ixtiyo</i> Yosh avlodda kitobxonlik kompetensiyalarini rivojlantirishning dolzarbligi xususida	285
<i>Il'yasova Dilshoda Akmal qizi</i> Erta yoshdan bolalarda kitobxonlik madaniyati orqali milliy qadriyatlarni shakllantirish	287
<i>Иргашева Нурхон Абдуллаевна</i> Ёшлар маънавиятини ривожлантиришда китобхонлиكنинг аҳамияти	290

<i>Inoyatova Muhayyo Egamberdiyevna</i> Badiiy asarga qiziqishni oshirish orqali kitobxonlikni tarbiyalash	293
<i>G'oziyeva Shahnoza Baxtiyorovna</i> Qadriyatli yondashuv asosida umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarida inklyuziv madaniyat ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari	296
<i>Коломиец Ольга Михайловна</i> Развитие читательской компетентности у обучающихся	299
<i>Nurmatova Iroda Toxtasinovna</i> Oilada maktabgacha yoshdagi bolalarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish	306

4-SHO'BA

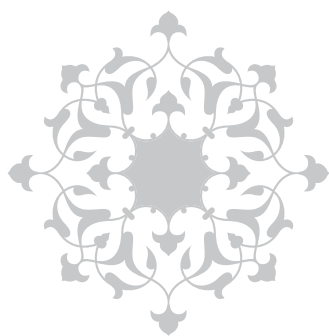
O'QUVCHILAR UCHUN MO'ljALLANGAN ILMIY VA BADIY ADABIYOTLAR, BOLALAR YOZUVCHI VA SHOIRLARI, BOLALAR UCHUN NASHR QILINAYOTGAN KITOBLARGA QO'YILADIGAN TALABLAR.

<i>Ruziyeva Kunduzxon Yusufjanovna</i> Bolalar adabiyoti namunalarining jozibadorligini ta'minlash yo'llari	312
<i>Najimova Dilnavoz</i> Kichkintoylardan yosh kitobsevarlarga: barselona kutubxonalaridagi imkoniyatlar	315
<i>Rasulova Komila Rustamovna</i> Badiiy asarlar vositasida o'quvchi- yoshlarda kitobxonlik kompetensiyasining rivojlantirish	318
<i>Ahralov Shavkat Sulaymanovich, Ahrorova Sevara Sulaymon qizi</i> Bolalarni kitobga bo'lgan qiziqishini uyg'otish va bolalar psixologiyasidagi o'rni	321
<i>Shuxrat Namazov</i> O'quvchilarning huquqiy madaniyatini rivojlantirishda kitobxonlikning o'rni	325
<i>A.M.Rasulova</i> Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalarning roli	329
<i>Nigmanova Umida Baxramovna</i> Yoshlarda milliy o'zlikni anglash kompetensiyalarini shakllantirishga ta'sir etuvchi pedagogik omillar	333
<i>Dustov Davron Zulxaydarovich</i> Maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagog xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish	337
<i>Хушназаров Фахриддин</i> Ўқувчиларини ахлоқий тарбиялашда болалар нашрларининг ўрни	341
<i>Begimqulov Zarif Axmadovich</i> Malaka oshirish kursi tinglovchilarida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning dolzarb masalalari	361

Xudayberdiyeva Mushtariy

O'quvchilar ijodkorligini rivojlanishida kitobxonlikning o'rni 358

I

O'QUVCHILAR O'RTASIDA KITOBXONLIKNI RIVOJLANTIRISHNING TARBIYAVIY AHAMIYATI VA ZARURATI

ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ КИТОБХОНЛИК КОМПЕТЕНЦИЯСИНИНГ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ХОРИЖИЙ МЕТОДЛАРИ

Ибраимов Холбой Ибрагимович,

*Қори Ниёзий номидаги Тарбия педагогикаси миллий институти директори, пед.фан.
док., академик.*

Мақолада ўқувчи-ёшларини китобхонликга жалб қилишнинг самарали воситалари хорижий тажрибалари ҳақида фикр юритилади. Болалар учун мўлжалланган адабиёт турлари, шакли ва жанр хусусиятлари ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар: китобхонликнинг ёш хусусиятлари, китобларнинг таснифи, болалар китобхонлиги, аудио ва электрон китоблар, мутолаа ва рағбат, бадиий китоблар, илмий-оммабоп нашрлар, китоб иллюстрацияси ва дизайни.

В статье идет речь об эффективности обучения детей к чтению на основе зарубежного опыта. В действительности обсуждаются виды, формы, жанровые особенности детской литературы.

Ключевые слова: возрастные особенности чтения, классификация книг, детское чтение, аудио и электронные книги, чтение и мотивация, художественные книги, научно-популярные издания, книжные иллюстрации и дизайн.

The article is about effectiveness of teaching children to read books and how motivate children to read book by foreign experiences. The types, form, genre features of children's literature are discussed in reality.

Key words: age characteristics of reading, book classification, children's literature, audio and electronic books, reading and motivation, fiction books, popular scientific publications, book illustrations and design.

Бола улғайиб, эсини таний бошлагач, атроф-муҳит ва унда рўй бераётган воқеа-ҳодисаларга қизиқиш билан қарай бошлайди. Атрофдаги воқеа ҳодисаларни бадиий китоблар орқали таний бошлайди. Эртак, ҳикоя, ривоятларда келтирилган қаҳрамонларнинг хулқ-атвори орқали дунёқараши бойиб, яхши ва ёмонни ажрата бошлайди.

Европалик олимлар болани китобхонликга қизиқтиришни гўдаклик чоғлариданоқ ривожлантириш зарур, дейдилар. Ота-она боласи учун бадиий адабиётлар танлаганида билиши зарур бўлган мезонлар мавжуд:

1. Боланинг ёш хусусиятига кўра китоблар бири биридан фарқ қилади. (*Кичкинтойнинг ёш хусусиятидан келиб чиққан ҳолда 0+,3+,5+ ва 7+ тарзида китоблар муқовасига бу китоб айнан қайси ёшдаги болалар учун мўлжаллангани берилади.*)

2. Гўдакнинг қизиқишига кўра. (*Кичкинтойлар ўсиб бориши билан уларнинг дунё қараши ҳам шаклланиб боради. Баъзи болалар эртак ёки ривоятларга қизиқса, бошқаларига энциклопедик китоблар ёқади. Ота-она фарзандининг қизиқиши ва қобилиятини инобатга олган ҳолда фарзандига китоб танлаши лозим.*)

3. Иллюстрация ва дизайнига кўра. (Компютер технологиялари ва ундаги дастурлар такомиллашиши билан ноширлар китобнинг ташқи ва ички кўринишига алоҳида эътибор қарата бошладилар. Бола ёрқин ранглارни ёқтиргани сабаб кичик ёшдаги китобхонлар учун мўлжалланган китоблар алоҳида дизайн ва бадий безакни талаб қилади. Муқова учун танланадиган расмдан тортиб, китобдаги матн ҳарфлари, матнларнинг орқа фони ўқиш учун қулайми ёки йўқми, шрифти кеглли 14-16 ва 18 дан кичик эмасми шуларга алоҳида эътибор қаратиш зарур. Чунки болалар китоб ўқиганларида китобга танланган расмлар ва матн шрифти боланинг кўриш қобилиятига салбий таъсир кўрсатмаслиги зарур.)

4. Китоб кўриниши (3D, аудио, везуал китоблар ва ҳаказо)

Бошланғич синф ўқувчилари (7-12 ёш) атрофдаги ҳодисаларни билишга интиладиган ва олган маълумотларини хотирасида мустаҳкам сақлаб қоладиган ёшда бўлади. Айнан шу вақтда болада билиш ва билганларини хотирада сақлаш, уларни ҳаётда қўллаш кўникмалари шаклланди. Шу сабаб бу ёшда болалар кўрган ва эшитган фильм ва асар қаҳрамонларига таҳлид қилиш ҳисси кучли бўлади. Фарзандининг феъл-атвори шаклланаётган айни бир пайтда ота ва она уни китобхон қилиб тарбияласа, бола ҳам ақлан ҳам маънан баркамол фарзанд бўлиб вояга етади.

Бошланғич синф ўқувчилари учун тавсия қилинадиган китобларни икки катта тур бадий ва илмий-оммапоб китобларга ажратамиз.

Болалар учун бадий китоблар, уларнинг турлари ва бадий китобларга қўйиладиган талаблар

Бадий китоблар боланинг дунёқараши ва тасаввурини бойитиб, ундаги ижодкорлик (креативлик) қобилиятини ривожлантиради. Боланинг нутқи равонлашиб, сўз бойлиги бойийди. Ривоят, эртак, чўпчак, асотир ва ҳикояларда тилга олинган бирон бир воқеа ҳаётий ёки тўқима бўлишидан қатъий назар, қаҳрамонларнинг хатти-ҳаракати ва феъл-атвори китобхонни воқеа-ҳодиса ва ҳаракатлардан сабоқ чиқаришга ундайди.

Шеърый китоблар кичик китобхонга эстетик завқ бериши билан ундаги хотирани мустаҳкамлайди. Болалар шеър ёд олиши билан хотирасига кўплаб бадий мисралар ёд бўлиб бораверади.

Топишмоқлар топқирликка чорласа, тез айтишлар нутқни ривожлантиради. Нутқида нуқсони бор болалар учун логопетлар тез айтиш айтишни машқ қилдиришлари ҳам шундан.

Илмий-оммапоб китоблар боланинг ақлий қобилиятини ривожлантиришга қаратилган бўлади.

Илмий-оммапоб китоблар ичида энг кўп тарқалган тури бу – энциклопедик китоблардир. Бола астрономик ҳодисалар юлдузлар, сайёралар ҳаракатини билишга интилади. Техник ҳодисалар, ихтироларга қизиқади. Мана шу қизиқишни янада ривожлантириш учун болаларга илмий-оммапоб китоблар ва энциклопедиялар тавсия этилади. “У ким, бу нима?”. “Менинг биринчи энциклопедиям”, “Жониворларнинг катта китоби” шулар жумласидан. Бу каби адабиётлар болада китобхонлик компетенциясини янада шакллантириб, илмий билим кўникмаларини мустаҳкамлаб боради.

Болалар учун нашр қилинадиган фан, соҳа, касб-хунарга оид китобларнинг таснифи, болаларни касбга юналтириш

Бошланғич синф ўқувчилари ақлини таниб, улғайиши билан уларда қайсидир фан, соҳа ва касбга қизиқиши ортиб, шаклланиб боради. Боланинг қизиқишларини қўллаб-

қувватлаш учун ота-она унга шу соҳага мўлжалланган китоблар олиб бериши зарур.

Илмий (фанга ихтисослаштирилган) китоблар.

Математика, музика, тасвирий санъат, атрофимиздаги олам ва ёки жониворлар, ўсимликлар, қушларнинг турмуш тарзига ихтисослашган илмий китоблар. Бундай китобларни мутолаа қилган ўқувчиларда касб-хунарни эрта ёшидан тўғри танлаб олишига, табиатни севишга, техника ютуқлари билан танишиб боришга ундайди. Бу китоблар болоаларни маълум бир соҳага йўналтирилиб, ундаги сўнгги янгилик ва маълумотлар билан таништириб боради. Бу каби китобларни ўқиб борадиган болада бирор фан ёки соҳага ихтисослашиш кўникмаси пайдо бўлади.

Болаларни мутолаага қизиқтиришда китоблардан ўрин олган расмлар, муқова ва иллюстрацияси ҳам муҳим рол ўйнайди. Суратлар китобнинг мазмун-мундарижаси билан жажжи китобхонни таништириши билан бирга ўқиганларини кўз олдида янада яққол жонланишига ёрдам беради. Шу сабаб хорижда бошланғич синф ёшидаги болалар учун 3D форматдаги китоблар нашр қилинади. Китобларга суратни қандай жойлаштириш, қай бир ранглар бола руҳиятига ижобий таъсир кўрсатади, қандай ранглар кўриш қобилиятига салбий таъсир этмайди, матн қандай фонга жойланади – бу каби масалаларга ноширлар алоҳида эътибор қаратадилар.

7-10 ўқувчилар учун мўлжалланган китобларнинг 50-60 фоизини расм, қолган қисmini матн ташкил этади. Мазкур мезонлар болалар учун мўлжалланган адабий-бадий, безакли журналлар учун ҳам қўлланилади. Шу сабаб бундай китобларни болалар бажонидил мутолаа қиладилар.

Андроидлар ривожланиши билан босма нашрлар ва бадий китоблар мутоалааси ҳам шаклан ўзгарди. Кишиларга янада осон бўлиши, вақтни тежаш мақсадида нашрларнинг аудио ва электрон шакллари ишлаб чиқилди. Энди кишилар смартфонлар орқали исталган китобнинг электрон шаклини топиб, ўқиш шароитига эга бўлдилар.

Тадқиқотлар натижасига кўра, китоб ўқишга қизиқмайдиган боланинг ўзи йўқ, фақатгина боланинг яқка тартибдаги қизиқишларини инобатга олиб, бадий, илмий оммабоп китоблар тўғри танланса, ва китоб ўқиш учун маълум дарс соатлари ажратилса, бола ўз-ўзидан китобхон ўқувчига айланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. "Педагогика" фанидан маърузалар матни. (тузувчи М.Иномова). Т.: ТДПУ, 2000.
2. Педагогический словарь-справочник/ Авт.-сост.: Э.А.Сейтхалилов, Б.Х. Рахимов, И.У. Маджидов; под общ. ред. Б.Ю. Ходиева; М-во высш. и ср. спец. Образования РУз.- Т.: "OPTIMAL LIGHTS", 2011. -701с. – стр. 315.
3. Педагогик компетентлик ва креативлик асослари / Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. — Тошкент, 2015. — 94 бет.
4. Пидкасистый П.И. Особенности обучения в современной системе высшего образования и требования, предъявляемые к обучающимся / П.И. Пидкасистый // Вестник МГОУ. - 2005. - № 5, - С. 22-30. С.5.
5. Подласый И.П. Педагогика 2-я часть – М.: ВЛАДОС, 2003 г.
6. Саидов А. Конституция – мамлакатнинг демократик ривожланиш ва уни модернизация қилиш гарови./Ижтимоий фикр. Инсон ҳуқуқлари. №4(52) 2010. 8бет.
7. Словарь иностранных слов, 1988. Словарь иностранных слов в русском языке, 1995.

8. Сериков В.В. Методология научного исследования в педагогике (вместо предисловия) // В сборнике: Методологические ресурсы качества педагогических исследований Материалы международной сетевой научной конференции РАО «Методология научного исследования в педагогике» (посвящается 90-летию со дня рождения академика РАО В. В. Краевского). -2016. С. 6-9.

КАК СФОРМИРОВАТЬ ИНТЕРЕС К КНИГЕ ПОДРОСТАЮЩЕЕ ПОКОЛЕНИЕ

Р.Х.ДЖУРАЕВ,

академик, д.п.н. НИПВ им Кары Ниязи

Сегодня детское чтение все больше становится чрезвычайно важным феноменом, определяющим уровень культуры будущего общества. Одним из ориентиров ребенка должен стать интерес к книге. Данная статья посвящена как сформировать интерес к книге дошкольников.

Ключевые слова: родительские собрания, детский сад, дети, книги, дошкольники, интересы родителей в выборе книг, чтение в жизни ребенка, как приучить ребенка читать самостоятельно, как привлечь интерес к книге ребенка.

Сегодня детское чтение все больше становится чрезвычайно важным явлением, определяющим уровень культуры будущего общества. Одним из ориентиров ребенка должен стать интерес к книге. Данная статья посвящена как формировать интересы к книге дошкольников.

Ключевые слова: родительские собрания, детский сад, дети, книги, дошкольники, интересы родителей в выборе книги, чтение в жизни ребенка, как приучить ребенка читать самостоятельно, как привлечь интерес к книге ребенка.

Государственные требования ГТ к структуре основной общеобразовательной программы дошкольного образования предусматривают новый подход к планированию и организации образовательного процесса в ДОУ. В этих условиях педагогам необходимо знать, какие формы организации детей могут использоваться при реализации таких образовательных областей, как «Здоровье», «Физическая культура», «Труд», «Социализация», «Безопасность», «Познание», «Коммуникация», «Художественное творчество», «Музыка», «Чтение художественной литературы».

Остановимся на содержании образовательной области «Чтение художественной литературы», направленной на формирование интереса и потребности в чтении. Дошкольники воспринимают книги через решение следующих задач:

- формировать целостную картину мира, в том числе первичные ценностные представления;

- развивать литературную речь;

- приобщать к словесному искусству, в том числе развивать художественное восприятие и эстетический вкус. Мы провели исследование среди родителей «Кто сколько книг читает?» (количество респондентов – 106). Изучались интересы родителей в выборе книг для свободного или досугового чтения (в отличие от делового) – его специалисты определяют как чтение в связи с личным интересом, для отдыха, развлечения. За временной период в исследовании был взят 1 год, так как сложно подсчитать количество книг за столь незначительный период, как 1 месяц, в связи с загруженностью родителей. При исследовании делался акцент на печатную продукцию, однако

современные родители активно используют и электронные книги. Поэтому печатные и электронные книги были поставлены в один ряд.

Результаты исследования показали следующее:

- совсем не читают 4,7% родителей;
- успевают прочитать 1 книгу за год 15,2 респондентов;
- две-три книги читают 30,7 опрошенных;
- более трех книг успевают прочитать 49,4%.

Также проведенная беседа с родителями «Читаю сам, читаю детям» показала, что родители:

- не испытывают неловкости при ответе «Не читаю совсем»;
- читают нерегулярно («Книга может лежать на столе месяц, а потом я ее дочитываю за ночь»);
- читают лишь в транспорте («Читаю только в транспорте, когда еду на работу, поэтому читаю долго»);
- читают в личном транспорте («Читаю, когда стою в пробке, получается долго»);
- испытывают трудности в выборе книги («Иногда возьму книгу, 5–10 страниц прочитаю, чувствую – не пошло, откладываю. А спустя время дочитываю»).

Примечательно дополнить исследование результатами онлайн-опроса, проведенного для выявления потребительских предпочтений граждан рынке электронных книг. Данный опрос показал, что совокупная доля читателей электронных книг составила больше половины – 53,1%. Из них регулярно читают* электронные книги 28% респондентов. Четверть участников исследования ответили, что иногда читают электронные книги (24,7%).

Из приведенных данных можно сделать вывод, что, переступив порог нового тысячелетия, общество создает новую модель чтения – особую совокупность ориентиров и критериев книжной культуры (статус, круг, качество литературы и др.), раскрывающую читательский потенциал общества в определенный период времени и позволяющую судить о месте чтения и уровне грамотности той страны, к которой принадлежит данное общество.

Сегодня детское чтение все больше становится чрезвычайно важным феноменом, определяющим уровень культуры будущего общества. Одним из ориентиров ребенка должен стать интерес к книге.

Опыт работы с детьми в детском саду предлагает использовать в работе по формированию интереса к книге:

- простое чтение воспитателя в кругу детей;
- недели народных сказок, сказок отдельных авторов;
- вечера чтения;
- выставки книг или организацию книжного уголка;
- семейные вечера чтения;
- организацию викторин: «Какие я знаю сказки?», «Каких детских писателей (сказочников) я знаю?»;
- конкурсы чтецов, рассказчиков;
- тематические КВНы (для детей подготовительной к школе группы);
- конкурсы («Книга своими руками», «Книжки-малышки», «Юный книгоиздатель»);

- выставки («От гусиного пера до современной авторучки», «Художники-оформители детской книги»);
- родительские собрания («Чтение в жизни ребенка», «Как приучить ребенка читать самостоятельно», «Как привить интерес к книге»);
- праздники («Праздник любимой книги», «День рождения...» (любимого героя книги));
- тематические акции («Помоги книге» (реставрация книг), «Возьму книгу домой»);
- воспитание толерантности через чтение сказок и рассказов народов мира;
- ознакомление с книгами, ориентированными на гендерные различия (различия читательских предпочтений мальчиков и девочек), которые раскрывают те или иные особенности читательской аудитории в зависимости от пола и возраста;
- организация проектной деятельности по темам: «Чудесный мир волшебных сказок» (проект по ознакомлению детей подготовительной к школе группы с изобразительным искусством и изучению детских сказок
- организация библиотеки в детском саду;
- сотрудничество с районной детской библиотекой.

Чтение – трудоемкий процесс не только сложения букв в слоги, но и акт, требующий интенсивной интеллектуальной работы (к которой у ребенка должна быть привычка), в отличие от компьютерных игр и мультфильмов, ставших альтернативой чтению. Чтение книг (самостоятельное или совместное) дает простор для фантазий, и читая (слушая) ребенок проводит некие параллели со значимыми переживаниями героев в ходе сюжета произведения. Грэм Грин писал: «Только в детстве, может быть, книга действительно влияет на нашу жизнь. Дальше мы восхищаемся ей, получаем от нее удовольствие, возможно, меняем благодаря ей некоторые свои взгляды, но главным образом находим в книге лишь подтверждение тому, что уже в нас заложено» [2]. И именно это, «что уже в нас заложено», в дошкольном детстве дают нам родители и воспитатели ДОУ.

Не сложно вернуть в традиции современной семьи:

- вечернее домашнее чтение;
- чтение перед сном;
- бабушкины сказки по выходным;
- совместный просмотр с дедом спортивной газеты и радость от первой прочитанной строчки спортивной газеты.

Необходимо уделить особое внимание воспитателя на подбор такого содержания, методов и приемов образования, подготовки практического материала, организации работы по образовательной области «Чтение художественной литературы», основанного на соблюдении ГТ, которые обеспечивали бы сохранение самооценности периода дошкольного детства, его развития и отказ от дублирования содержания обучения в первом классе школы.

В этом педагогам может помочь библиотека. Их опыт работы с детьми позволяет сделать вывод о том, что библиотека – уже не пыльные полки и пожилые библиотекари, а современный социокультурный институт, в котором уживаются как классическая модель, так и современные тенденции удовлетворения информационных, знаниевых, образовательных и культурных потребностей. Сегодня в библиотеке можно организовать праздник встречи с новыми книгами «Здравствуй, книга!», поучаствовать в дис-

куссии, интернет-конференции, познакомиться с раритетными изданиями, провести тематический вечер.

Какие книги выбирают дети, придя в библиотеку, и есть ли разница в самостоятельном выборе детей и совместном выборе с родителями?

Придя в библиотеку с родителями, ребенок, несомненно, попадает под влияние взрослого, и его выбор падет в пользу классических произведений. Самостоятельный выбор детей в библиотеке обусловлен психологической особенностью ребенка, ему необходимы красочные иллюстрации. Ребенок, воспринимающий прекрасное, размышляет и переживает вместе с героями книги, постигает через иллюстрацию литературное произведение. Полифония эмоционального, образно-художественного вызывает у дошкольника целую гамму чувств, ассоциаций. Опыт такого отношения к восприятию художественной иллюстрации может закрепиться в устойчивой форме, если он повторяется достаточно часто, что будет способствовать общему развитию ребенка. Прежде всего опыт восприятия во взаимосвязи иллюстрации и литературного текста, который ему читают взрослые.

Сегодня перед педагогами и родителями стоит выбор, использовать для чтения классические произведения или обратиться к современным.

Нельзя забывать и об огромном значении формирования художественного мира ребенка. Недостаточно хорошо изданных книг и привлекательных иллюстраций, сегодня есть необходимость предварительного чтения (просмотра, ознакомления с новой книгой) самими взрослыми, чтобы потом предложить (порекомендовать) эту книгу для самостоятельного чтения ребенку. Несомненно, детский писатель – тот, кто дольше всех остальных остается ребенком, а педагоги надеются, что современные книги не испортят вкус наших детей. Ведь сегодня можно писать всем, обо всем и как хочешь.

Литература:

1. Федорова Т.В. Что читают и не читают современные школьники // Директор школы. 2003. № 9.
2. Давыдова О.И., Богославец Л.Г., Майер А.А. Работа с родителями в детском саду: Этнопедагогический подход. М., 2006.
3. Евдокимова Е.С. Педагогическая поддержка семьи в воспитании дошкольника. М., 2008.

ЎҚУВЧИЛАРНИ КИТОБХОНЛИККА ЎРГАТИШНИНГ “АТОМИС НАВИТС” КОНТЕКСТИ

М.Қуронов,

педагогика фанлари доктори, профессор,

Ш.Жуманов,

педагогика фанлари бўйича фалсафа (PhD) доктори.

Аннотация. Мазкур мақолада ўқувчиларни китобхонликка ўргатишнинг самарали воситалари тўғрисида сўз боради.

Калит сўзлар: хулқ, мутолаа, шахсий самарадорлик, атом одатлар.

“Китоб ўқишни билмайдиган одам тиббиётдан мутлақо беҳабар беморга ўхшайди, яъни, қайси дори кераклигини билмасдан ҳар бир қутичадаги доридан татиб кўравереди. Аслида мутолаа борасида ҳам бир киши ўзи учун зарур, янги куч, руҳий таъсир бахш эта оладиган китобларни топа билиши мақбул эмасмикин?”¹

Герман Гессе.

Жеймс Клир – америкалик коуч. У шахсий ривожланиш, хулқ ва одатларни шакллантириш ва самарадорлик соҳасида машҳур спикер ва методист ҳисобланади. У ўзининг оддий, лекин самарали ижтимоий педагогик методикаси билан миллионлаб одамларга ўз хулқ моделларини такомиллаштириб, ҳаётларини яхшилашга ёрдам бериб келмоқда. Коучнинг асосий йўналиши - одатларни шакллантириш, кичик ўзгаришлар орқали катта натижаларга ва шахсий самарадорликка эришишни ўргатишдир. “Атом одатлар” китоби илк бор 2018 йилда чоп этилган ва 3 миллион нусхада чоп этилган. Унинг мавзулари педагогик тадқиқотларга асосланган бўлиб, ҳаётини ижтимоий педагогик мисоллар билан бойитилган.

Китобда турли одамлар ҳаётидан олинган мисоллар, психологик тадқиқотлар ва воқеалар келтирилган. Унда кичкина ўзгаришлар орқали спортчилар, тадбиркорлар ва оддий одамлар катта натижаларга қандай эришгани ҳақидаги ҳикоялар битилган. Хуллас, “Atomic Habits” (“Атом одатлар” китоби)ни одатлар педагогикаси ҳақидаги машҳур асар, ижтимоий педагогик бестселлер, дейиш мумкин.

Қуйида биз ўқувчиларда китобхонлик одатини ўргатишда Жеймс Клир методикасидан модификация қилиб фойдаланиш имкониятларини ўрганиб чиқдик ва қуйидагиларни аниқладик.

“Atomic Habits” контекстига кўра кичик ўзгаришлар ўқувчига катта таъсир кўрсатади. Буни у “Бир фоиз қондаси” билан, яъни “Ҳар куни 1% яхшироқ бўлишга интилиш орқали катта муваффақиятларга эришиш мумкин”, деб изоҳлайди. Яъни бола ҳаётидаги энг катта ўзгаришлар кичик, мунтазам ўзгаришларнинг тўпланишидан ҳосил бўла-

¹ Герман Гессе. Петер Каменцид. М.: 2019. АСТ. С. 211.

ди. Одатларни шакллантириш қуйидаги 4 асосий тамойил асосда амалга оширилади. Булар триггерларни кўзга кўринарли қилиб жойлаштириш. Яъни янги одатни ёдга соладиган сигналлар яратиш. Одатни жозибадор қилиш, яъни одатни амалга оширишни ёқимли қилиш. Қийин эмас, осон қилиш, яъни одатни амалга ошириш учун қулай муҳит, шарт-шароит яратиш. Рағбат, яъни одатни амалга оширгандан кейин ўзини ўзи рағбатлантириш.

Жеймс Клирнинг фикрича, одамнинг ўзлигини англаши ва унинг одатлари ўртасида ўзаро боғлиқлик бор ва бу боғлиқ кучли, узвий. Демак, янги одатларни пайдо қилиб, уларни узоқ муддат сақлаш учун одам ўзининг кимлигини, ижтимоий ролини, мақомини, асосий фаолият турларини яхши билиши(тушунтирилиши) ва шунга мос қарашларни шакллантириши, мавжудларини ўзгартириши керак бўлади.

Жеймс Клир одатларнинг қонуниятларини кашф қилиб, “одатлар автоматлашади ва улар кундалик ҳаракатларимиз асосини ташкил қилади. Шундай экан, яхши одатларни шакллантириш – ҳаётни яхшилашнинг калитидир²”, деб ҳисоблайди. Айтимизки, вақтда китобнинг тарбия педагогикаси учун муҳим жиҳатларидан бири – ёмон одатлар муаммосининг ижобий ечимига хизмат қилишидир. Яъни унда ёмон одатларни бутунлай йўқ қилиш ўрнига уларни яхши одатларга айлантириш мумкинлиги кўрсатиб берилган.

Жеймс Клир ўзининг “Атом одатлар” китобида инсоннинг ҳар қандай одатини ривожлантириш учун тўрт асосий қадамни таклиф қилади:

1. Аниқлик: Одатнинг аниқ ва содда таърифи бўлиши керак. Масалан, “Ҳар куни 10 дақиқа китоб ўқийман”.

2. Жозибадорлик: Одатни бажариш қизиқарли ва манфаатли бўлиши лозим. Масалан, китоб ўқиш учун ёқимли муҳит яратиш, жонли муҳокамалар уюштириш.

3. Соддалаштириш: Китобхонлик одатини амалга ошириш ўқувчига осон бўлиши зарур. Китоблар кўриниб туриши, қўл узатса етадиган, ўз жойида бўлиши керак.

4. Қониқиш: Одатни қўллашдан сўнг болада ижобий ҳис-туйғулар уйғониши керак. Масалан, китоб ўқишдан кейин завқли жойларини атрофдагиларга айтиб, ёки ёзиб бериш шулар жумласига киради.

Ўқувчиларда китоб ўқишни одатга айлантириш учун қуйидаги алгоритм таклиф этилади:

1. Ўқитувчи, ота-она ўқувчиларга китоб ўқишнинг аҳамиятини тушунтириб, бунинг унга фойдаларини ўқитиб, китоб ўқиш ниятини пайдо қилиш.

2. Китобни аниқ белгиланган бир вақтда ўқишга ўргатиш. Яъни дастлаб китоб ўқишни кичик қисмларга бўлиш, масалан, кунлик 5-10 дақиқа ўқишни йўлга қўйиш.

3. Китобхонлик учун қулай ва шовқиндан холи жой тайёрлаш.

4. Ўқувчилар ўртасида “Китобхонлар танлови”ни ташкил этиш.

5. Болани яқин қолдириб қўймаслик. Китоб ўқиш бўйича ҳамфикрлар топиш, гуруҳлар тузиш ва китоб муҳокамаларини ўтказиш.

Ўқувчиларда китоб ўқиш одати қай даражада эканлиги қандай баҳоланади? Бу уларнинг китоб ўқиш вақтининг кундан-кунга ошиши, уларнинг қизиқиш ва фикрлаш даражасидаги ўзгаришлар, танлов ва баҳолаш натижалари ҳамда муҳокама давомида кўрсатиладиган ижтимоий фаоллик, китобхонлик натижаларни таҳлил қилиш орқали

² Жеймс Клир. Атом одатлар. Яхши одатларни ҳосил қилиш ҳамда ёмонларидан халос бўлишнинг осон ва синашта усули. Тошкент, ASAXIY BOOKS. 2020. 49 б.

баҳоланиши мумкин.

Жеймс Клир методикасини ўқув жараёнида татбиқ қилиш ўқувчиларда китоб ўқиш одатини шакллантиришда самарали ечим ҳисобланади. Унинг тўрт асосий тамойили (аниқлик, жозибадорлик, соддалаштириш, қониқиш) орқали ўқувчиларнинг қизиқиши оширилиб, интеллектуал ривожланиши таъминланади. Бу тарбия методикаси синф, жамоа даражасида қўлланилса, янада кучли натижалар беради.

Ҳар бир ота-она боласи китобхон бўлишини албатта истайди. Чунки китобхонлик боланинг бахтли келажагига хизмат қилади. Лекин бола улар олиб келган китобларга қарамайди ҳам. Нима қилиш керак? Жеймс Клир ва тадқиқотлар синтези асосида қуйидаги бир неча конвергент методларни тавсия қилиш мумкин:

Китоб танлаш методи. Кўпчилик ота оналар "Мен келтирган китоб боламга албатта ёқади", деб ўйлашади. Бунинг учун ишни анча олдинроқ, болани китобга муносабатини шакллантиришдан бошлаш керак. Бошланғич синфларда болалар китоб ўқишади. Лекин китоб танлай олишмайди. Мана шу жойда педагогнинг ёрдами керак. Китоб танлашда болалар учун чиқарилган китоблар, тавсиялар ёрдам беради. Китоб дўконларида, кутубхоналарда шундай бўлимлар бор. Болаларнинг ёшига қараб кўрсатиб қўйилган. Китоб унинг ёшига, қизиқишларига мос ва ранг баранг: эртақлар, ўсимликлар, ҳайвонлар ҳақида, саргузашт, буюк боболаримиз, тарихимизга, қаҳрамонлар, олимларга бағишланган бўлсин.

Ўқувчига биринчи китобни танлашда алоҳида эътиборли бўлиш зарур. Китобда ёрқин суратли бўлиб, катта бўлмасин. Болага шахсий китоблари турадиган жавон қилиб бериш керак. Бу унинг учун жуда қизиқ бўлади.

Қизиқтириш методи. Қуйида ўқувчиларни мустақил китоб ўқишга қизиқтиришнинг усулларида бири "Ўзилган ҳикоя"ни кўрсатамиз: катталардан бири болага китоб ўқиб бераётиб, энг қизиқ жойи келганда бир баҳона қилиб, ўқишни тўхтатади. Воқеалар ривожига қизиқиб кетган бола "Кейин нима бўларкан?", деб ўзи ўқишни давом эттиради. Ота ёки она кейин ундан воқеалар нима билан тугаганини сўрайди. Ўзи ўқиб, билиб олгани учун ўқувчини мақташ керак. Бундан кейин унинг ўзи, мустақил ўқий олишига ишонч билдирилади. Уйда, оилавий суҳбатларда, телефонда китоблар ҳақида гапириб туриш керак. Чунки дастлаб, ота она қизиқмаса, боланинг қизиқиши қийин бўлади.

Китобхонликни ўргатиш методи. Болани китобни тўғри ўқишга ўргатиш керак. Бу нима дегани? Бу китоб ўқишни муқовадан бошлаш, муаллиф, расм, наشريёт, чиққан йилини ўқишни ўргатиш дегани. Боладан қайси ёзувчиларнинг китобларини ўқиганини, расмларини ким чизганини сўраб туриш керак. Болага китоб ўқиш техникасини ўргатиш керак. Бунинг учун уни овоз чиқариб ўқишга машқ қилдирилади. Ана шунда унинг ўқишидаги хатолари эшитилиб, тузалиб боради.

Болага китоб ўқишни секин, шоммай ўқишга ўргатинг. Китобдаги расмлар мазмунини биргаликда ҳикоя қилинг. Расмлар сиз айтиб берган ҳикояларни эслатиб туради. Болангизга китобдаги энг муҳим жойларини қайд қилиб боришга ўргатинг.

Ҳикоя методи. Бола ўзи ўқиган нарсалари ҳақида ҳикоя қилиб берса, бу унинг нутқини ривожлантиради. Асосий нарсалар билан иккинчи даражали нарсаларни ажратишга ўрганади. Китоб қаҳрамонларига, воқеаларга муносабати шаклланади. Бошида бу унга қийин бўлади. Ана шунда унга "Китобчадан нималарни билиб олдинг?", "Бу воқеалар қачон, қаерда бўлган экан?", "Сенга қайси жойи ёқди?", каби саволлар берсангиз, унинг эркин гапиришига шароит яратиб берасиз. саволлар беринг. Шунда сиз бола ки-

тобни тўлиқ ўқидими ё йўқми, қанчалик тушунганини, китоб қаҳрамонлари ҳақидаги фикрлари тўғри ёки нотўғри эканлигини назорат қиласиз. Бу боланинг масъулиятини оширади. У диққат билан ўқишга ва ўқиганларини эсда сақлаб қолишга ўрганади. Унга ўқиганларига бағишланган суратлар чизишни ўргатинг.

Оилавий китоб ўқиш методи. Оилавий китоб ўқилса. Нур устига нур бўлади. Бу оилани бирлаштиради. Бунинг учун аввало яхши бир китоб танлаб олинади. Бир неча кун олдин оилавий китоб ўқилиши эълон қилинади. Мақсад – болангиз ўша кунни интиқиб кутсин. Ўша кун келди. Китобнинг ҳаммасини бир кунда ўқиш керак эмас. Бир кунда 45 минутгача ўқилса, кифоя. Кўп ўқиш болани толиқтириб қўяди. Биринчи кунни ота китобнинг бир қисмини овоз чиқариб ўқийди. Эртага боласи, индин онаси ўқийди ва ҳ.к. Бу кўп томонлама фойдали. Бир томондан, бола китобни қандай(ифодали, секин, аниқ, баланд овоз билан) ўқишни кўради. Кўради, ўрганади. Ўқилган парчалар ҳақида фикрлар ўртоқлашилади. Агарда болалар хато фикрларини айтишса, уларни уришиш керак эмас. Ётиғи билан, чиройли қилиб тўғри йўлга солиб қўйилади.

Китобхонлик маданияти методлари. Болангизга китобни авайлашни ўргатинг. Уни ерга ташлаш, йиртиш, унга чизиш, ёзиш, расмларини қирқиб олиш ярамаслигини уқтиринг. Болангизга китоб ўқиш гигиенасини ўргатинг. Унинг кўзларини асранг. Нимқоронғи жойда ўқимасин. Ёруғлик чапдан тушсин. Ўқиётганида кўзларига дам бериб турсин.

Ўқувчиларга китобхонлик одатини ўргатиш китоб ўқиш ҳар бир инсоннинг ақлий салоҳиятини оширишда, билим доирасини кенгайтиришда, таҳлил қилиш қобилиятини ривожлантиришда муҳим ўрин тутди. Бироқ, ёшлар орасида китобхонлик даражаси ҳар хил. Баъзиларида юқори, баъзиларида эса паст эканлиги табиий. Ушбу муаммоларни ҳал қилиш учун Жеймс Клир томонидан тақлиф этилган одатлар шакллантириш усулларидан фойдаланиш фойдали ечим бўлиши мумкин. Бу методика китобхонликни одат сифатида тушуниш ва бу одатни бошқариш ва ўқувчи ҳаётининг ажралмас қисмига айлантиришга ёрдам беради.

Адабиётлар

1. Герман Гессе. Петер Каменцид. М.: 2019. АСТ. С. 211.
2. Қуронов М. Болам бахтли бўлсин, десангиз... Тошкент, Маънавият, 2014. 97 б.
3. Жеймс Клир. Атом одатлар. Яхши одатларни ҳосил қилиш ҳамда ёмонларидан халос бўлишнинг осон ва синашта усули. Тошкент, ASAXIY BOOKS. 2020. 49 б.
3. Мухсиева Азиза Шамсиддиновна "Оилада миллий тарбия жараёнининг методик асослари" Тошкент – 2015.
4. Ш.Жуманов. Китоблар – овозсиз муаллимлар. /Методик тарғибот. Тошкент, 2023. 3 б.
5. Kim bo'lsam ekan? //"Bolalar antologiyasi" kutubxonasi. O'rta sinf o'quvchilari uchun. Tuzuvchi: D.Kamoljonova. Toshkent, TDPU nashriyoti, 2023. – 110 б.
6. www.cambridgeinternational.org/primary.

KITOB MUTOLAASI – TA'LIM OLUVCHILARNING INTELLEKTUAL, MA'NAVIY-AXLOQIY HAMDA MADANIY JIHATDAN RIVOJLANTIRISH OMILI SIFATIDA

R.Safarova,

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi Milliy instituti

*"Milliy tarbiya mutafakkirlar, hamda jadidlarning pedagogik ta'limotlari" ilmiy tadqiqot bo'li-
mi boshlig'i, p.f.d., prof.*

Annotatsiya. ushbu maqolada ko'p asrlar davomida jahonning rivojlangan xalqlari va si-
vilazatsiyalarida kitobxonlikning muhim ahamiyat kasb etganligi, kitob mutolaasi, shaxsning
ma'anaviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashning muhim vositasi ekanligi, o'quvchilarda kitobxon-
likni shakllantirishda o'qituvchi va ota-onalarning funksiyalari, kitobning inson kamolatida tut-
gan o'rni va bu sohadagi ko'p asrlari tajribalar haqida fikr yuritilgan.

Tayanch so'zlar: mutolaa, renessans, o'quvchi, talaba, o'qituvchi, ota ona, xalqaro, tarixiy,
tajriba, ma'naviyat, ma'naviy axloqiy, madaniyat,

Rivojlangan xorijiy davlatlarda bolalarni yoshlikdan boshlab kitobxonlikka o'rgatishga
alohida e'tibor qaratiladi. Bu sohada AQSh, Angliya, Yaponiya, Germaniya, Koreya, Rossiya
kabi davlatlarda yetarlicha tajriba to'plangan. Kitob mutolaasini tashkil etishda oila dastlab
mas'uliyatni o'z zimmasiga olgan. Chunki, o'quvchilarni intellektual jihatdan rivojlantirishda
kitobxonlik va kitob mutolaasining ahamiyati beqiyos. O'quvchilarni kitobxonlikka qiziqitirish
asosida mustaqil fikrlash sohasini rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim vazifalaridan biri
hisoblanadi. Ko'p asrlar mobaynida insoniyat o'z farzandlari va shogirdlarini kitob mutolaa-
siga o'rgatishga alohida e'tibor qaratgan. Kitobxonlik yordamida yosh avlodni ulkan madaniy
merosimiz va jahon ilm-fani yutuqlari bilan yaqindan tanishtirish imkoniyati vujudga keladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev o'z faoliyatining dastlabki kunlaridan
boshlab, xalqaro tajribalarga tayangan holda yosh avlodni kitob mutolaasiga o'rgatish, peda-
goglarning kitobxonlik darajasini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratdi. Shu maqsadda 2017
yil 12 yanvarda "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mu-
tolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya tuzish
to'g'risida"gi farmoyishni qabul qildi. Bu esa yosh avlodni kitob mutolaasiga o'rgatishga keng
yo'l ochdi. Chunki kitob mutolaasi barcha davrlar va barcha davlatlarda insonni ayniqsa yosh-
larni ezgulikka undagan. So'nggi yillarda o'quvchilar bilan bir qatorda talabalar va pedagoglar
ham kitob mutolaasidan bir qadar uzoqlashganliklari yaqqol namoyon bo'lmoqda. Internet
kitob o'rnini bosadi, degan noto'g'ri yondashuv vujudga keldi. Yoshlar kitobni his qilish tuy-
g'usidan uzoqlashdilar. Lekin o'zbek xalqining ko'p asrlik tajribasi va xalqaro yondashuvlar
bolaning ruxiyatini sog'lomlashtirishda kitob mutolaasi muhim ahamiyatga egaligini ko'rsat-
moqda.

Bugungi kunda ham yoshlar hayotida kitob muhim o'rin egallayotganligini so'nggi yillarda
o'tkazilayotgan tanlovlar yaqqol ko'rsatdi. Yosh avlodni intellektual hamda ma'naviy jihatdan

rivojlantirishda kitobning o‘rnini hech narsa bosa olmasligi bugungi kunda isbot talab qilmaydigan haqiqat hisoblanadi.

Kitoblarning jozibadorligini ta’minlash, o‘quvchi-yoshlar e’tiborini unga jalb qilishda muhim ahamiyatga ega. Yoshlar ma’naviyatini yuksaltirishda kitob beqiyos ahamiyat kasb etadi. Ko‘p asrlar mobaynida kitobxonlik ota-onalardan farzandlarga, ustozlardan shogirdlarga meros bo‘lib o‘tgan. Bugungi kunda ham ta’lim muassasalari hamda oilalarda ushbu an’analarni davom ettirish lozim. Buning uchun pedagoglar bilan bir qatorda ota-onalar ham kitob targ‘ibotiga muntazam e’tibor qaratishlari kerak. Azal-azaldan har bir oilada mo‘jaz kutubxonalar bo‘lgan. Ota-onalar turli kitoblar haqida o‘z farzandlariga ma’lumot berganlar. Kitobxonlik, dostonxonlik, qissaxonlik kechalari har bir oilada o‘tkazilgan. Kitob yoshlarni xozirjavoblikka, izlanuvchanlikka, topqirlikka undaydi.

Bugungi kunda kitob targ‘iboti sohasida yangi davr boshlandi. Ushbu yo‘nalishda radio, televidenie va boshqa ommaviy axborot vositalarida turli suhbatlar, savol-javoblar tashkil etilmoqda. Biroq ommaviy tarzda ushbu targ‘ibotning samarasi yetarlicha ko‘rinmayapti. Yoshlarning juda kam qismi kitob mutolaasi bilan shug‘ullanmoqda. Aksariyat hollarda o‘quvchi hamda talaba-yoshlar tomonidan kitoblar shunchaki o‘qilmoqda. Chuqur mutolaa asosida asarning mazmun mohiyatini anglashga aksariyat hollarda harakat qilinmayapti. Ajdodlarimiz kitob mutolaasida “tahlil-mutolaa” metodidan keng foydalanganlar. Ushbu metodning mohiyati asarni o‘qib, uning mazmunini uqish, o‘zlashtirishda namoyon bo‘ladi. Biz kitob targ‘ibotida axborot texnologiyalari imkoniyatlaridan keng foydalanishimiz, o‘quvchi hamda talaba-yoshlarga taqdim etiladigan asarlarni saralab, ularni mazmuni haqida ma’lumot beruvchi qisqa annotatsiyalarni “sms xabarlar” sifatida taqdim etishimiz lozim. Kitob targ‘ibotining xuddi shu kabi samarali metodlaridan, jumladan reklamalardan keng foydalanish ham maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Pedagoglar esa o‘quvchi hamda talaba-yoshlarga taqdim etiladigan kitoblarni saralash layoqatiga ega bo‘lishlari kerak. O‘qituvchilarning muhim vazifalaridan yana biri o‘quvchilar bilan kitob do‘konlari, atoqli yozuvchilarning uy-muzeylari, qadamjoylar, teatrlar hamda kutubxonalarga sayoxatlar uyushtirishdan iborat. Ushbu sayoxatlarda o‘quvchi yoshlarni kitoblar bilan tanishtirish, turli asarlarning mualliflari tomonidan yozilgan kitoblar haqida ma’lumotlar, ularni o‘qish haqida tavsiyalar berish, qadamjolarida ulug‘ ajdodlarimiz va jahondagi taniqli shaxslar tomonidan yaratilgan asarlarda insoniyatni ma’rifatga, ma’naviy intellektual yuksalishga undovchi g‘oyalar ifodalangan.

O‘quvchi-yoshlarga kitoblar bilan tanishtirish, ularga yon daftarlar tutib, kitoblarning nomini muntazam yozib borish, ularning mazmun mohiyati, qisqacha annotatsiyalar kiritishni tavsiya qilishlari talab etiladi. O‘qituvchilar o‘quvchi-yoshlarning ma’naviy-axloqiy jihatdan rivojlanishlari, bilimlarni puxta o‘zlashtirishlari uchun zarur bo‘lgan kitoblarni tanlab, sinflar kesimida guruhlashlari, hamda yozgi va qishki ta’til kunlarida ulardan eng zarurlarini ajratib, o‘qish uchun tavsiya qilishlari, ta’til kunlari tugagandan keyin esa o‘qigan kitoblari haqidagi fikrlarini yozma ravishda taqdim qilishga odatlantirishlari kerak.

Allomalarimiz Abu Ali Ibn Sino, Al Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Axmad Farg‘oniy, Amir Temur, Zaxiriddin Muxammad Boburlar kitob mutolaasiga alohida e’tibor qaratganlar. Masalan Zaxiriddin Muxammad Bobur o‘z farzandlari Xumoyun Mirzo va Gulbadanbegimdan har kuni o‘qigan kitoblari haqidagi fikrlarini so‘rab, ularning kitob mutolaasini muntazam kuza-tib borgan. Shunday suhbatlar asnosida Gulbadanbegimda nasriy asarlar ijod qilishga bo‘lgan moyillikni sezgan va uning qiziqishlarini rag‘batlantirgan.

Ko‘plab yozuvchi va shoirlarning ijodiy yetuklikka erishuvida oiladagi ayollar, ayniqsa onalar, buvilar, enagalarning ularning bolaligida kitob mutolaasiga alohida e‘tibor qaratganligi xalq og‘zaki ijodi namunalari bilan yaqindan tanishtirganligi poydevor vazifasini o‘tagan. Bugungi kunda mamlakatimizda uchinchi Renesansga poydevor qo‘yish yo‘lidagi harakatlar boshlangan ekan, bunda kitob mutolaasiga alohida e‘tibor qaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki vujudga kelgan birinchi, ikkinchi Renesans davrida ham kitobxonlik va kitob mutolaasi katta ahamiyatga ega bo‘lgan. Kitobxonlik va kitob mutolaasi nafaqat madaniy-intellektual, balki ma‘naviy-ijodiy taraqqiyotning ham manbai hisoblanadi. Shuning uchun ham o‘quvchi hamda talaba-yoshlar oldiga qanday kitob o‘qish kerak degan savol ko‘ndalang qo‘yilishi lozim. Chunki bugungi kunda ommaviy madaniyatning salbiy oqibatlarini targ‘ib qiluvchi kitoblar ham talaygina. Mazkur kitoblar yoshlar ongiga e‘tiqodsizlik, xudbinlik, molparastlik, kosmopolitizm kabi g‘oyalarni singdirishga xizmat qiladi. Shuning uchun ham ota-onalar va pedagoglar bunday kitoblarning asl maqsadini anglab yetgan holda o‘quvchilarni ulardan uzoqlashtirishlari va ushbu kitoblarga nisbatan salbiy immunitet hosil qilishlari lozim.

Kitob mutolaasi insonning qiziqishlari, xoxish-istaklari bilan bog‘liq holda amalga oshadi. Agar o‘quvchida qiziqish va intilish bo‘lmasa, uni kitob o‘qishga majburlay olmaymiz. Birinchi navbatda, yoshlarda kitobxonlik, kitob mutolaasiga nisbatan immunitet hosil qilish lozim. Buning uchun pedagoglar va ota-onalar o‘quvchi-yoshlarni mutolaaga da‘vat etish usul va metodlarini yaxshi bilishlari kerak.

Eduar Labulening ta‘biricha, «kitobxonlikning umumiy ko‘lami har bir xalqning qanday va qancha kitob o‘qiganligi bilan belgilanadi». Kitob o‘qimagan yoshlarning dunyoqarashi barqaror bo‘lmaydi. Ular globallashuv sharoitida salbiy oqimlarning ta‘siriga tez beriladilar. Kitoblar yordamida o‘quvchi-yoshlar, millatimizning barcha vakillari birinchi navbatda o‘zlik va o‘z o‘zini anglashga muvaffaq bo‘ladilar. Ularda ajdodlardan faxrlanish, milliy g‘urur hissi kuchayadi. Asar qahramonlari jamiyatimiz yoshlarini fidoyilikka, qahramonlik va vatanparvarlikka, jo‘mardlikka, saxiylikka da‘vat etadi. Kitoblar har bir insonda fikriy teranlikni tarkib toptiradi.

Badiiy adabiyot namunalari fikriy teranlikni vujudga keltiruvchi asosiy omil hisoblanadi. Internet va boshqa mediavositlar esa kitobga asosiy ko‘makdosh hisoblanadi. Badiiy asar mutolaasi o‘quvchilarni ijtimoiy voqelik bilan yaqindan tanishtirishga xizmat qiladi. Ular badiiy asar qahramonlarining xatti-harakatlari yordamida xalqning turmush tarzi, madaniyatini o‘zlashtiradilar. Jamiyat a‘zolarining dunyoqarashi bilan yaqindan tanishadilar. Shu asosda o‘quvchi hamda talaba-yoshlarda ijtimoiy-madaniy, ma‘naviy, ilmiy, dunyoqarash shakllanadi. Ular ezgulik va yovuzlikni farqlashga o‘rganadilar. Tanqidiy fikrlash imkoniyatlari kengayadi. Atrofdagilarga ob‘ektiv baho bera boshlaydilar. Bugun insoniyatning ilg‘or vakillari kitobning sakkizinchi mo‘jiza ekanligini e‘tirof etmoqdalar. Dunyoning chekka-chekka joylarida xali kitob o‘qish baxtidan bebaxra bo‘lgan yoshlar bor. Ular uchun kitob o‘qish eng buyuk orzu hisoblanadi. Bizda esa yoshlarni kitobxon qilib tarbiyalash uchun barcha imkoniyatlar mavjud. Har yili mamlakatimizda yuz minglab ilmiy-badiiy, tarixiy asarlarni o‘z ichiga olgan kitoblar chop etilmoqda. Moliyaviy jihatdan qimmat bo‘lishiga qaramasdan darsliklar va o‘quv adabiyotlari yangilanmoqda. Ularda yoshlarning ruxiyati, madaniyati va intellektual sohalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan materiallar joylashtirilmoqda. Bularning barchasi millatimiz vakillarining ma‘naviy intellektual saviyasini rivojlantirish, ularning ilmiy dunyoqarashini kengaytirish sakkizinchi mo‘jiza bo‘lgan kitob orqali mamlakatimizda uchinchi Renesansning mustahkam poydevorini vujudga keltirishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 12 yanvardagi "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini takomillashtirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risida"gi PF-4789-son Farmoyishi. <https://lex.uz>
2. Malikova D.M. Umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarida mutolaa madaniyatini shakllantirishning pedagogik tizimi. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent, 2022. – 50 b.
3. Agbezree, L.(2001) Library Facilities and their use in Ghanaian Secondary School. Case study of St. Peters. Unpublished MA dissertation, University of Ghana: Legon. pp 70.
4. Umarov A.A. Ijtimoiy-madaniy taraqqiyotni ta'minlash va komil inson shaxsini shakllantirishda mutolaaning roli// diss.sos.f.d. Toshkent: 2005. - 274 bet.
5. "Atomic Habits" kontekstiga kўra kichik ўzgarishlar ўquvchiga katta taъsir kўrsatadi. Буни у "Бир фоиз қоидаси" билан, яъни "Ҳар куни 1% яхшироқ бўлишга интилиш орқали катта муваффақиятларга эришиш мумкин", деб изоҳлайди. Яъни бола ҳаётидаги энг катта ўзгаришлар кичик, мунтазам ўзгаришларнинг тўпланишидан ҳосил бўла

БОЛА ТАРБИЯСИДА ОИЛАВИЙ КИТОБХОНЛИКНИНГ ЎРНИ ВА РОЛИ

Махмудов Абдулхалим Хамидович,

*п.ф.д., профессор, Қори Ниёзий номидаги Тарбия педагогикаси миллий институти
бўлим мудири,*

Махмудов Абдувоҳид Хамидович,

Андижон вилояти Кургонтена туман 1-сон политехникуми, махсус фан ўқитувчиси

Аннотация. Мақолада болаларда китобга бўлган кизиқишни оилавий мутоаала орқали ошириш йўлари тўғрисида фикр юритилган. Муайян натижаларга эришиш учун мунтазамлик ва доимийликни талаб қиладиган оилавий мутолаани тўғри ташкил этиш келтирилган.

Калит сўзлар. Китоб, тарбия, мутолаа, маданият, кизиқиш, ота-она, оила, ўқиш, тафаккур, тасаввур

Аннотация. В статье говорится о путях повышения интереса детей к книгам через семейное чтение. Приведена правильная организация семейного чтения, требующая регулярности и постоянства для достижения определенных результатов.

Ключевые слова. Книга, воспитание, чтение, культура, интерес, родители, семья, чтение, мышление, воображение.

Ҳар бир инсон дастлабки тарбияни, яъни маънавий озукани оилада ота-онадан олади. Кейин эса мактабга боради. Жамоада ўзини қандай тутишни ўрганади. Маънавий озук олишнинг, чин инсон бўлиб етишишнинг бирдан бир йўли бу китоб мутолааси ҳисобланади. Инсон камолоти ва билимининг манбаи китоб билан боғлиқ[1].

Барча ота-оналар фарзандларининг қизиқувчан ва билимга интилувчан бўлишини ва натижада ҳаётда муваффақиятга эришишини истайдилар. Мақсадларини амалга ошириш йўлида турли воситаларидан фойдаланади. Масалан, спорт тўғараги, кўшимча машғулотлар, репетитор ва ҳ.к.

Маълумки, китоблар барча даврларда тараққиётнинг энг яхши воситаларидан бири бўлган. Китоб мутолааси ҳар қандай ёшдаги боланинг ривожланишида бевосита муҳим роль ўйнайди, эрта болалик ва мактабгача давр эса болага энг қимматли фазилатларни сингдириш учун қўлдан бой бермаслик керак бўлган вақтдир. Бунда эса боланинг дунёқараши, ахлоқи, қадриятлари, умумий маданият даражасини шакллантиришга ёрдам берадиган китоб яхши ёрдамчи вазифасини ўтайди[2].

Президентимиз Ш. Мирзиёев ҳам "Ёшларни китоб ўқишга бўлган қизиқишини кучайтиришга, уларнинг китоб билан дўст бўлишига, аҳолининг китобхонлик савиясини янада оширишга алоҳида эътибор қаратиш лозим" дея бежиз айтмадилар. Президентимизнинг китобхонликка юксак эътибор қаратиши Ўзбекистон ёшларининг билим, дунёқараш ва тарбияда дунё ёшлари билан рақобатлаша оладиган ёшлар эканлигини кўрсатиш, шу билан бирга, ўзбек ҳалқининг миллий анъана, миллий мерос ва урф-

одатларининг гўзалликларини намоён эта оладиган келажак авлодни ўстиришдан иборат[3].

Китоб билан муомала маданияти оилада шаклланади. Аввало, болага китоб харид қилишни ўргатмоқ даркор. Ота ёки она боланинг савияси, дунёқарашини қизиқарли ҳикоя, эртак, воқеалар орқали ўстириш ва шу воқеалар китобларда баён қилинишини болага айтиб бериши, уларни харид қилишда ёшига мос китоблар танлаб бериши зарур. Натижада, бола китоб ўқишга қизикади. Ҳар бир оилада китоб жавони бўлиши, ушбу жавонда турли адабиётлар, шунингдек, болажонларнинг ёшига мос бадий, расми адабиётлар ҳам жой олган бўлса, улардан болани фойдаланишга ўргатсак, бу ҳар қандай оиланинг ютуғи ҳисобланади. Оилада энг аввало, ота китоб ўқимоғи, уни фарзандлар кўрмоғи лозим. Ҳар бир ҳаракатни болага айтиб эмас, кўрсатиб бажармоқ керак. Натижада, бола улғайганида, у ҳам бу жараёнга қўшилади. Бундай оилаларда бола ёшлигидан оилада китоб қандай эъзозланишини кўради, оила аъзоларининг ҳар бир кишининг китоб ўқишга бўлган қизиқишини ҳурмат қилишини ҳис қилади; шунинг учун китобга бўлган муҳаббат унда мутолаа табиий эҳтиёж, озиқ-овқат ва уйқуга бўлган эҳтиёж сифатида намоён бўлади[4].

Одатда, болалар ота-оналарининг хатти – ҳаракатларига тақлид қилиб, ўзлари сезмаган ҳолда маълум одатлар ва дидларни шакллантиради. Агар бола ёшлигиданоқ уйда кўплаб китобларни топиш мумкинлигига кўникса, катталарнинг китоб ўқиётганини кўрса, ишонч билан айтиш мумкинки, ўқиш унинг ҳаётининг ажралмас қисмига айланади. Бу орқали китобга меҳр уйғотилади. Ушбу ҳолатга қизиқиб қолган бола унга мамнуният билан эргашади. Ўқиганлик ва маълумотлилик ҳар бир инсон ҳаётида улкан ютуқдир, бунинг учун пойдеворни болаликдан билим билан қўйган яхшироқдир.

Бола китоб ўқишни жуда яхши кўради. Кичкинтой биринчи шеър ва эртакларни айнан ота-онасидан эшитади ва агар ота-оналар ҳатто китоб ўқишни ҳам эътиборсиз қолдирмасалар, китоб тез орада боланинг энг яхши дўстига айланиши эҳтимоли жуда катта. Нима учун? Чунки китоб,

Боланинг дунё ҳақидаги тасаввурини кенгайтиради;

Болани ўраб турган ҳамма нарса: табиат, нарсалар ва шу кабилар билан таништи-
ради;

Боланинг ўқишга бўлган қизиқишлари ва дидининг шаклланишига таъсир қилади;

Ҳам мантиқий, ҳам образли тафаккурини ривожлантиради;

Сўз бойлигини, хотирани, тасаввур ва фантазияни кенгайтиради;

Гапларни тўғри тузишни ўргатади.

Ота-онаси мунтазам равишда овоз чиқариб ўқиётган болалар адабий асарнинг тузилишини (қаерда бошланиши, қандай ёйилишини) тушуна бошлайдилар сюжет қаерда тугайди). Ўқиш туфайли бола тинглашни ўрганади, бу эса жуда муҳим. Китоблар билан танишиб, бола ўз она тилини яхшироқ билиб олади.

Муайян натижаларга эришиш учун мунтазамлик ва доимийликни талаб қиладиган оилавий мутолаани тўғри ташкил этиш зарур.

Ўқиш учун энг яхши вақт – болалар кундузги шовқинли ўйинлар ва машғулотлардан кейин тинчланган оқшом. Ухлашдан олдин ёки ухлашдан бир-бир ярим соат олдин. Бу жуда кўп вақтни олмайди, 20-25 дақиқа болани ортиқча маълумотлар билан тўлдириб юбормасдан, фикрлаш учун озиқ-овқат бериш учун етарли бўлади. Биттадан ёки иккитадан боб ўқиш мумкин, кичкина тингловчи қизиқиб қолади ва ҳикоянинг

давомини сабрсизлик билан кутади.

Биргаликда ўқиш пайтида нима содир бўлади:

1. Кўпинча китоб ўқийдиган болалар яқинлик, ҳимояланганлик, хавфсизликни ҳис қиладилар.

2. Биргаликда ўқиш жараёнида болаларда ахлоқий муносабат шаклланади. Китоб қаҳрамонлари турли-туман хатти-ҳаракатларни амалга оширадилар нотўғри вазиятлар, қарорлар қабул қилиш – буларнинг барчасини бола ота-онаси билан муҳокама қилиши, бунда яхшилик ва ёмонлик, дўстлик ва хиёнат, ҳамдардлик, бурч, шараф тушунчасини шакллантириши мумкин.

3. Фаол тинглашда бола ҳикоя қилинаётган нарсаларни ёрқин тасаввур қилади ва бошидан кечиради. Бундай пайтларда у эмоционал жиҳатдан ривожланади ва кўпинча ўзини бош қаҳрамон билан тенглаштириб, ўзидагиларни енгиб ўтади.

4. Адабий асарни тинглаб, бола китоб орқали хилма-хил хулқ-атвор моделларини, масалан, қандай қилиб яхши ўртоқ бўлиш, қандай қилиб мақсадга эришиш ёки низони қандай ҳал қилиш. Бу ерда ота-онанинг роли ёрдам беришдир.

Ҳар бир боланинг ривожланишида мутолаанинг ўрни катта. Зеро, мутолаа боланинг ривожланишига: унинг интеллекти, ижодий ва мантикий тафаккури, ҳиссий ва ижтимоий ривожланиши, психологик ва психофизиологик ривожланишига ката таъсир кўрсатади. Мутолаа боланинг нутқини ривожлантиради, содир бўлаётган барча нарсаларга тўғри ахлоқий ва эстетик муносабатни шакллантиришга ёрдам беради. Адабиёт болани ҳаётнинг турли кўринишлари, меҳнат фаолияти, табиат билан таништиради, ижтимоий тажрибани ривожлантиради.

Хулоса ўрнида таъкидлаш мумкинки, ўқиш орқали бола тўлиқ ривожланган шахсга айланади ва бунда унга биринчи навбатда ота-оналар ёрдам беришлари керак.

Фойдаланилган адабиётлар

1. <https://uza.uz/uz/posts/kitob-insoniyatning-alb-gav-ari-tafakkur-khazinasidur>
2. Турақулова М.М. Мактабгача таълим ёшидаги болаларда китобхонликни шакллантириш усуллари // Современное образование (Ўзбекистан). 2018. №6.
3. Мактабгача таълимга қўйиладиган Давлат талаблари. Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазирининг 2017 йил 9 июндаги 5-мх-сон буйруғи билан тасдиқланиб, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2017 йил 17 июлда руйхатдан утказилган, руйхат рақами 2898.
4. Махмудов А.Х., Фефелов В.С., Камилова А.Б. Инновационные пути педагогического прорыва.-Ташкент, 2019. -№6. - С.3-9.

ЁШ БОЛАЛАР КИТОБХОНЛИК КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА БОЛАЛАР ШЕЪРИЯТИНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИНИНГ АҲАМИЯТИ

Турдиева Кавсар Шералиевна,

*Тошкент Педиатрия тиббиёт институти Ўзбек тили ва адабиёти
кафедраси мудири, ф.ф.н., профессор*

Аннотация. Мазкур мақола болалар шеъриятининг ўзига хослигининг болалар китобхонлик компетенциясининг ривожланишидаги роли мавзусига бағишланган. Мақолада болалар шоирининг бу шеъриятнинг ўзига хослигининг барча имкониятларига эга бўлган ноёб истеъдод эканлиги ҳақидаги фикр ҳам тасдиқланади.

Калит сўзлар: болалар шеъриятининг ўзига хослиги, бадий тасвирий воситалар, ўйин элементлари, ёшга боғлиқ хусусиятлар, ритм, ҳаракат.

Президентимиз Ш.М.Мирзиёев халқаро анжуманда улуғ шоиримиз Абдулҳамид Чўлпоннинг "Адабиёт яшаса, миллат яшар!" деган оташин даъватини келтирган эдилар ва бу сўзларнинг бугунги кунда қиймати йўқолмаганини таъкидладилар.

Ҳақиқатдан ҳам бадий адабиёт инсоннинг китобга меҳрини уйғотувчи, уни тарбияловчи ва дунёқарашини ўстирувчи воситадир.

Ҳар бир даврда ва бугунги кун айниқса болалар китобхонлик компетенциясини ўстириш жамият тараққиёти учун нечоғли муҳим эканлигини ривожланган давлатларда китобхонликка бўлган эътибор тажрибасида очиқ-ойдин исботланмоқда. Фарзандларнинг маънавиятини шакллантириш ва маърифатни ўстиришда болаларнинг ёшлигидан бошлаш айниқса самаралидир.

Адабиётга меҳр болалиқдан уйғониши сабабли болалар ёзувчилари ва шоирларининг мурғак қалбларга эзгулик уруғларини қай даражада ишонарли, таъсирли сепалишлари муҳимдир. Аммо уруғ улар қалбида тезроқ ниш уриши учун болалар шоирларидан нима талаб қилинади?

Фикримизча ёш китобхонлар учун тақдим қилинган расмлар билан ва китобнинг муваффақиятли дизайни билан биргаликда болаларга аталган шеърий асарларнинг болалар шеъриятининг ўзига хос хусусиятларига амал қилиш ҳамдир.

Ушбу мақолада болалар китобхонлик компетенциясини оширишда болалар шеъриятининг ўзига хос хусусиятларининг самарали таъсири ҳақида фикр юритилди.

Петрозаводск университети илмий журнари саҳифаларида "Болалар адабиёти, болалар шоирлари ва болалар китобхонлиги ҳақида" номли баҳсда муаллиф, "Болалар шеърияти" деган тушунча қанчалик тўғрилиги ва болалар шеърияти ўзи нима-ю, у катталар шеъриятдан қандай хусусиятлар билан фарқ қилади, деган саволга жавоб беришга ҳаракат қилади. У шу ўринда С. Лойтернинг "Болалар учун ёзилган шеър поэтикаси ва унинг болалар адабиётига муносабати" номли китобига мурожаат қилади.

Мазкур мақолада муаллиф болаликни алоҳида ижтимоий-маданият феномени деб эътироф этади. Унинг ўз сўз маданияти борлигини таъкидлайди. Унга бу сўзлар аввало бешик қўшиқлари, айтимлар кўринишида етиб келган. Болалар адабиёти ва шеърияти бугунги долзарб муаммолардан эркин ҳолатда шеърга солинади, чунки бола ўзи энди танишаётган дунёга рўпара келади. У ўзига таниш ва осон, у билган ва тушунган ёки энди англаб етаётган атроф оламдаги предметлар, одамлар, ҳайвонот дунёсидаги ҳаракат ва ҳодисаларни энг аввало, ўз дунёқараши ва муносабатига эга ҳолда идрок этади. И.Роднянская болалар шеъриятини алоҳида бир шеърият кўриниши сифатида аниқ ифода этади. Унча қайишувчан бўлмаган ва ўз табиати жиҳатидан болалар шеърияти имкониятлари, вазифасига – “ампула”сига мос бўлмаган инсон умумпоэтик миқёсда ўта истеъдодли бўлган тақдирда ҳам болалар шоири бўла олмаслигини эътироф этади. Бу ўринда болалар адабиёти жумладан шеъриятини ўзига хослиги айнан шундай истеъдод эгалари томонидан ёзилиши қайд этилади. Ва фикримизча бу болалар шеъриятининг ўзига хос хусусиятини таъминловчи талабларидан бири: болалар шоирларининг ўзига хослиги ...

Маълумки, катталар шеъриятида ҳам, болалар шеъриятида ҳам сюжет, композиция, истиора, ўхшатиш, таъкид, кучайтириш, параллелизмлар ва бошқа тасвирий воситалар бор, аммо айнан уларнинг ҳар бирини ишлатиш жараёни болаликнинг сеҳрли олами орқали ўтган бўлиши, бетакрор бу дунёнинг ўзига хос хусусиятларини жамлаши керак.

Болалар адабиёти ҳақиқатдан ҳам сеҳрли адабиёт. Болалар ижодкорлари эса ҳақиқий сеҳргарлар, чунки улар катта бўла туриб болаларга айландилар. Уларнинг қўлидаги сеҳрли таёқ оддий ёғочга айланмагунча улар болаларни ҳайратга соладилар. Улар митти қалб нимани хоҳлашини, қандай гапиришини, нега хафа бўлганию нима сабабдан хурсанд бўлганини билишади. Болаларни ташвишга, ҳаяжонга соладиган нарсаяу воқеалар катталардан фарқли бўлиши турган гап. Улар яхши ва ёмонни биладилар, нисбийлик уларга ёт.

Болалар эртакларни сеҳрли ажойиботларини яхши кўрадилар. Улар Чуковский эртагидаги Чивин ва Пашшаой турмуш қуриш мумкин эмаслигига эътибор бермайдилар. Чивиннинг Пашшаойни Ўргимчак қўлидан қутқариб, қаҳрамонлик кўрсатиши улар учун муҳимдир. Аммо бу воқеалар ишонарли бўлиши керак. Демак болалар шеъриятида тасвирий бадиий воситалардан фойдаланишнинг ҳам ўзига хослиги мавжуд бўлиб, унда болалар ижодкорлари ишонарли тасвирга бадиийлик орқали эришишади. Бадиий тасвирий воситалар эса боланинг фантазияга мойиллиги, шунингдек унга таниш бўлган ҳодисалардан кутилмаган ўхшатиш ва параллелизмлар топишлари йўналишида самарадор ҳисобланади.

*Бир пиёла чой каби,
Бутун ойни ҳўплади¹
А.Обиджон*

*Дов-дарахтни боғбонлар
Соч-соқолин қиришди
Биз оқлаган дарахтлар*

¹ А.Обиджон. Баҳромнинг ҳикоялари. Ёш гвардия, 1980 й.

Оппоқ пайпоқ кийишди.²
Т.Адашбоев

Ушбу шеърдаги ўхшатишлар буткул болаларча.

Болаларни китобхонликка қизиқтиришда энг кичик ўқувчи учун асар қисқа, содда, тушунарли сўзлардан ва ходисалардан иборат бўлиши керак. Эсимда бор, алифбо харфлари учун ёзилган икки қатор шеърим тузувчиларда яхши таассурот қолдирган эди:

*Динозавр қараса
Очиқ экан дераза.*

Кичик ёшлардаги ўқувчиларга кўпроқ такрорлар занжири, мантиқий такрорий воқеалар ривож, аллитерация усуллари қўл келади. Масалан:

*Ча-ча-ча
Салом, сичқонча!
Чўм-чўм-чўм
Қилайлик ачом.
Чий-чий-чий,
Юр, ўйнайликчи!
Ча-ча-ча
Хайр тонггача!³*

Агар эътибор берган бўлсангиз, шеърда ҳаракат кўп. Демак кейинги ўзига хослик: болалар шеърлятидаги ҳаракат кичик ёшдаги болаларда китобхонликка самарадорли таъсир этади. Узундан узоқ тавсифли ҳаракатсиз ҳолатлар кичик ёшдаги ўқувчини зериқтиради.

Бу жиҳатдан энг кичик ёшдаги болалар учун ҳаракатли ўйинлар сифатидаги шеърлар туркумлар самарали ҳисобланади.

Демак, болалар ижодкорлари асарларида қўллайдиган асосий самарали усуллардан яна бири – ўйин. Шоирлар болаларни ўйнатиб тарбиялайдилар. Улар болаларга ахлоқий меъёрлар ҳақида насиҳат қилмайдилар. Болажонлар ҳаётдан ибратли лавҳаларни келтирадилар холос. У ёғи ўқувчига ҳавола. Мулоҳаза ва муҳокама, фикрлаш ва фантазия учун очиқ қолади.

Болаларнинг яхши кўрган асарлари худди севимли ўйинчоқлари каби қадрли бўлади.

Албатта, болалар учун ёзилган шеърларда ўйин элементлари бўлиши ҳам уларни болаларга яқинлаштиради. Улар мактабгача ёшдаги болалар ва бошланғич синф ўқувчилари учун айниқса муҳим.

Ўйин бола учун анча аҳамиятли элемент, чунки ўйин орқали улар анча қийин мавзуларни енгил тушуниб олишади. Болалар халқ оғзаки ижодининг асоси ҳам ўйинда эканлигини асло эсимиздан чиқармаслигимиз керак.

Шеърларда рақамлар, саволлар, сўзлар ҳам ўйинга чорлаши мумкин ёки ўйноқи қофиялар кетма-кетлиги ўқувчининг диққатини жалб қилади.

Қатъий равишда барча болалар учун аталган шеърлар ўйинга асосланиши керак дея олмаймиз. Бунда биз учун яна бир қоида келиб чиқади, яъни болаларга аталган шеърлар уларга ёқиши керак. Шунингдек ёқадиган асар албатта китобхонга таъсир

² Турсунбой Адашбоев. Арслонбобо афсонаси. Ёш гвардия. Тошкент, 1978 й.

³ Кавсар Турдиева. Дунёни сақлар болалар. Бекинмачоқ плюс. Тошкент, 2012 й.

кўрсатиши зарур.

Одатда болалар шоирлари мазмунга берилишади-ю, аммо шеър шаклига эътибор қилишмайди. Ваҳоланки, асар қайси мавзуда ёзилган бўлмасин, агар у шакл жиҳатидан мос бўлмаган кўринишда тақдим қилинса, мазмун чиқитга чиқиши ҳеч гап эмас. Шунинг учун ҳам мавзулар ярқ этиб кўриниши учун шоирлар шаклий ранг-барангликда ёза олишлари, уларни яратилишида энг самарали услубларидан фойдаланишлари мақсадга мувофиқ. А.Обиджон асарлари, Т.Адашбоев, Х. Имонбердиев, А.Акбаров, Д.Ражабов ва бошқа шоирлар ижодидан намуналар бунинг исботи.

Аслида ҳам дунёни кашф қилиш ва ўрганиш жараёни бола учун доимий бир хил ҳаракатлардан устун кўринади.

Шунинг учун ҳам бугунги кунда болалар адабиётида қандай шеърлар долзарб, деган саволга М.Яснгов шундай жавоб беради: "Такрор айтаман, болалар шеъриятига шу бир зумлик долзарблик тўғри келмайди, унинг бадиий дунёси гўё болани ўраб турган хаёлот ва фантазия билан қайта ўзгартирилган ва яратилган, шеърят қанотида олиб учган битмас-туганмас қадриятдир".

Болалар шеъриятидаги мусиқийлик ҳам катта аҳамиятга эга. Ритмнинг ёш болага ёқиши у сўзларини унча англамаса-да, шеърини матни қайта-қайта эшитиши, ёддан айтиши бунинг исботи. Уларга ёқувчи ритмдаги катталар учун мўлжалланган қўшиқлардан парчаларни давомий айтиб юришлари ҳам бунга далилдир.

Болалар шеърияти намуналари ҳақида фикр юритилганда, албатта унинг асосий, ўзига хос хусусиятларидан бири: ёш категориясидир.

Ёш категориясининг эътиборли томони шундаки, ҳар бир ёшдаги ўқувчилар учун ёзилган шеърини асарларда ҳам фарқлар мавжуддир. Масалан, мактабгача ёшдаги болалар учун ёзилган шеърлар қисқалиги, такрорларнинг кўп бўлиши, равонлиги, ритмнинг тезкорлиги билан ажралиб туриши керак.

Топишмоқлар, алла, масхаралагичлар, чандишлар, мавсум-маросим қўшиқлари, ҳайвон ва қушлар ҳақидаги шеърлардаги ритм, оҳанг болаларга уларнинг руҳиятига яқин.

Бу борада таниқли рус шоири Корней Чуковский болалар шеърятининг қоидаларини жуда тўғри аниқлаб беради. Жумладан, унинг энг биринчи жиҳати халқдан ўрганиш – болалардан ўрганиш.

Агар эътибор берадиган бўлсак, асарлар орасида энг саралари айнан шу тамойилга асосланиб ёзилганларидир. Бу биринчи навбатда энг илғор шоирларимиз ижодига тегишли.

Биз Анвар Обиджонинг "Саломномалари", Турсунбой Адашбоевнинг "Лоф эмас" ва Ҳамза Имонбердиевнинг "Лофчилар", "Имтиҳонда" ва бошқа шеърларини келтиришимиз мумкин.

Яна шуни таъкидлаш керакки, болалар учун яратилган асарларда қофиялар тўлиқ, имкон борича жарангдор бўлишини таъминлашга ҳаракат қилишади.

Айнан шундай қофияли шеърлар албатта кўпчилик болалар шоирларимизнинг ижодида учрайди. Турсунбой Адашбоев ижодидан мисол келтирамыз:

Тўлан,
Куни билан
Уйда эдик,
Қовун едик

*Тилиб-тилиб,
Маза қилиб
Дадам еди,*

Коса қилиб. Муваффақиятли чиққан шеърларда қофиялар тўлиқ, ритм тезкор булиши билан қофиялар сатрдаги асосий фикрни ташувчилар ҳам бўлиб ҳисобланади.

Энди бир икки оғиз сўз юмор ва сатира, у орқали олиб бориладиган маънавий-ахлоқий тарбия ҳақида.

Рус болалар шоираси А.Барто ўзининг “Шеърят ва маънавият” номли мақоласида шундай деб ёзган эди: “Болалар шеърлятида маънавий-ахлоқий, масалалар айниқса қувноқ шеър жанрида яна ҳам ёрқин акс этади. Болалар ёзувчилари, шоирлари юморнинг бебаҳо тасвирий восита эканлигини, уни турли ёшдаги болаларнинг маънавий дунёсига таъсир қилишнинг синалган йўли эканлигини яхши биладилар”.

Шеърларда тарбиянинг акс этишида юморнинг роли ҳақида гапириш айна муддао бўлар эди.

Кулгу аслида болалар учун зарурий дармондоридир. Болаларга ўткир сўз, пичинг, юмор, кулгули вазиятлар ва кулгили характерлар ёқади. Яна юмор болалар тарбиясидаги энг муҳим элемент ҳисобланиб, у болаларга ўз хатоларини асардаги қаҳрамонлар образига кўришга, унинг нақадар кулгили эканлигини ҳис қилишга ва усти ширин бўлган ўзи хоҳлаб ичган дармондоридек таъсир қилади.

Шунингдек, кичик ёшдаги болалар учун яратилган асарлар содда, оддий бўлиши, аммо улар примитивлик даражасига тушмаслиги керак.

Примитивлик ва стереотиплар (бир хил қолиплар) адабиёти, айниқса, болалар учун катта зарар еткази. Болаларда мустақил фикрлаш қобилияти камаяди, ҳар бир нарсасига, ҳатто мутлақ ҳақиқат деб қаралган нарсаларга ҳам баҳс ва мунозара кўзи билан қараш кераклиги, фикрлар хилма-хиллиги ўргатилмайди ва ниҳоят мантиқий фикрлаш ва мустақил хулосалар чиқариш қобилияти ўстирилмайди. Бу, ўз навбатида, болалар китобхонлик компетенцияси ва маънавий, эстетик тарбиясига ҳам салбий таъсир кўрсати.

Кавсар Турдиева

“Қуруқ дидактика ва риторик ахлоқ-одоб ҳақидаги сўзлар чегаралангандир, чунки улар образли безаклардан ёки кам истеъдодли бўлиб, (чунки, насиҳат ҳам истеъдодни талаб қилади), жамиятнинг маънавий меъёрларидан узоқроқ борадилар. Маънавий камолот идеали бу ерда фақат декларатсия қилинади, холос. Кундалик ташвишларга ўралашиб, дидактик санъат ўз истиқболини қўлдан бой беради, инсоннинг ўзи сезмаган ҳолда ахлоқ арифметикасининг ишга солинмаган эстетик имкониятлари ёнидан ўтиб кетади ва ҳали этиканинг алгебраси борлиги унинг эсига ҳам келмайди. Нима деганда ҳам бу арифметика керак ва зарур, аммо у санъат асарига айланмас экан, ўхшашлик самарасини туғдиришдан нари ўта олмайди”.

Шунингдек болада ривож топган “Мен”и катта аҳамиятга эга. Бу ўз навбатида болаликнинг асосий муаммоларидан биридир. “Мен” бола тилида мустақиллиги, ўзининг қадрияти, ўзлигини, ўзига хослигини тушуниши ва ҳимоя қилишида акс этади. Шунинг учун ҳам болалар шеърлятида қаҳрамоннинг монологик нутқи асосланган, ишонарли, самимий, бола образига тўлиқ кириб, унинг ҳис-туйғуларини табиий тас-

вирлаган шеърлар ёш ўқувчилар қалбига тезроқ етиб боради ва тарбиявий таъсири ҳам кучли бўлади.

Таниқли руҳшунос С.Г.Якобсон ўтказган тажрибалар шуни кўрсатадики, 6-7 ёшли боланинг маънавий ривожланиши бир неча асосни талаб қилар экан. Биринчидан, унда яхшилик ва ёмонликни ўзида акс эттирувчи қутб мезонларининг мавжудлиги. Иккинчидан, бола бу мезонлар билан одамнинг баъзи бир ишларини эмас, балки шахсни ва биринчи галда ўзининг "мен"ини солиштиради. Одатда, бола ўзининг қилган ёмон ишларидан осонликча қутулиб, уни бировга тўнкашга уста бўлади. Учинчидан, бу солиштиришни ўзи бажармоғи керак. Тўртинчидан, бу иккала намунага боланинг шахсий ҳиссий муносабати зарур.

Маънавий баркамол инсонни тарбиялаш болалар ёзувчиларининг асосий иши бўлиб келган ва бўлиб келмоқда. Уларнинг ҳар бир асари, қайси мавзуга тегишли бўлишидан қатъи назар, у ёки бу даражада болаларда турли ижобий хусусиятлар, жумладан, ботирлик, жасурлик, меҳнатсеварлик, одиллик, табиатга, адабиёт ва санъатга, умуман гўзалликка муҳаббат билан бирга, қўрқоқлик, ёлғон, ўқувсизлик, иккиюзламачилик, ҳасадгўйлик каби ёмон иллатлардан нафратланиш туйғусини уйғотиши лозимдир. Аммо бу мавзуларни шоирлар турли жанрларда турли восита (усуллар) орқали, акс эттиришга интилоқлари керак. Улар кўп миллионли ўқувчиларга ҳаёт сўқмоқларида тўғри йўл топа олишга ёрдам беришлари, салбий ва ижобий ишлари устида, ўзини қандай тутиш ҳақида ўйлашга мажбур қила оладиган асарлар яратдилар ва яратмоқдалар.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Круг детского чтения поэтических произведений А. Арипова. Бюллетень науки и практики №6 (10). 430-438 б.
2. XX асрнинг 60-80йилларида Ўзбек болалар шериятида маънавий масалалари. Тошкент, «Адабиёт Учқунлари»нашриёти. 96 б.
3. О современной узбекской детской поэзии последних лет. Язык. Словесность. Культура. 61-75 б.
4. Особенности современной узбекской детской поэзии. 2017 й. Theoretical & Applied Science. 66-69 б.

МУТОЛАА МАДАНИЯТИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ – КИТОБХОН ФАОЛЛИГИ ВА КУТУБХОНАЧИ БИЛИМИГА ЧАМБАРЧАС БОҒЛИҚ

Умида ТЕШАБОВЕВА,

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон миллий кутубхонаси директори

Ўзбекистон «Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари» тамойили асосида тараққиётнинг янги босқичига қадам қўйди. Янги давр шиддати жамият ҳаётида эзгу қадрият ва анъаналарни қарор топтиришга, хусусан, халқимиз, айниқса, ёш авлоднинг маънавий-интеллектуал салоҳияти, онгу тафаккури ва дунёқарабини юксалтиришда, она Ватани ва халқига муҳаббат ва садоқат туйғуси билан яшайдиган баркамол шахсни тарбиялашда китобхонлик маданиятини ошириш алоҳида аҳамият касб этмоқда.

Ўзбекистонда китобхонлик маданиятини ривожлантириш ва қўллаб-қувватлашни янги босқичга олиб чиқиш, китоб маҳсулотини яратиш, чоп этиш, етказиб бериш, китобхонликни оммалаштириш, илмий-методик таъминлаш, кадрлар тайёрлаш, китобхонлик инфратузилмасини бошқариш каби масалаларни ҳал этиш учун Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “2020–2025 йилларда китобхонлик маданиятини ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш миллий дастурини тасдиқлаш тўғрисида”ги Қарори қабул қилинди. Дастурда китобхонлик соҳасидаги миллий ва илғор хорижий тажриба таҳлили асосида Ўзбекистонда китобхонлик маданиятини ривожлантириш ва қўллаб-қувватлашни янги босқичга олиб чиқиш, китоб маҳсулотини яратиш, чоп этиш, етказиб бериш, китобхонликни оммалаштириш, илмий-методик таъминлаш, кадрлар тайёрлаш, китобхонлик инфратузилмасини бошқариш билан боғлиқ масалалар қамраб олинди.

Ушбу дастурнинг қабул қилиниши Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси олдида ҳам қатор вазибаларни қўйди.

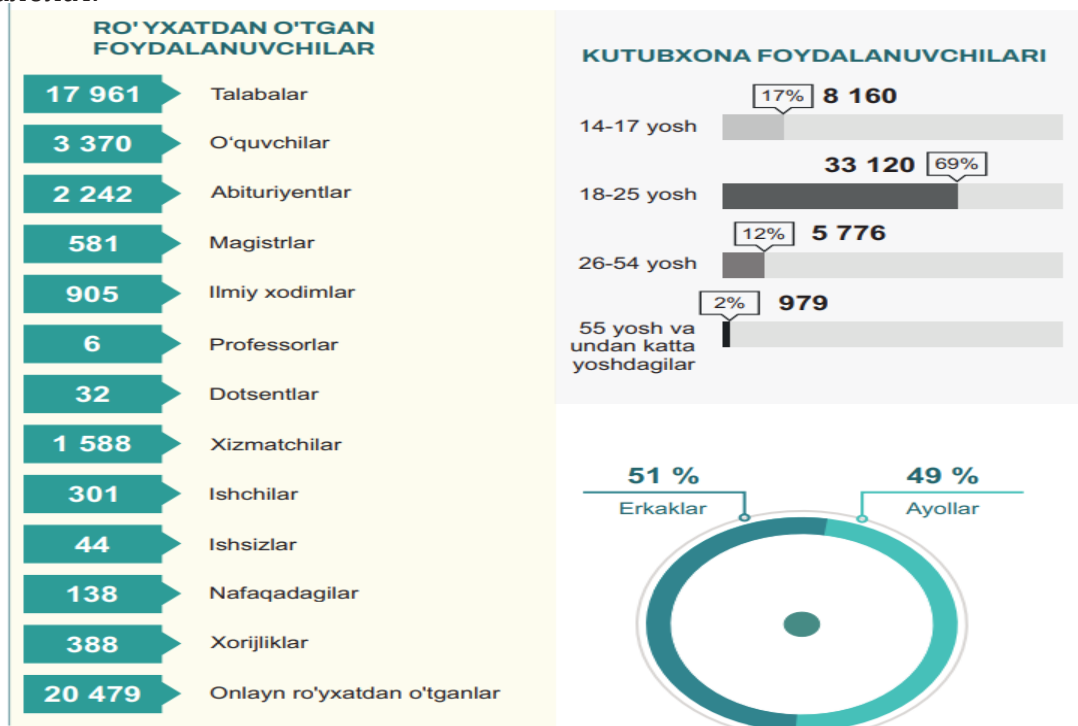
Таъкидлаш лозимки, Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси мамлакатимиздаги тарихий-маданий муассасалардан бири бўлиб, Ўзбекистондаги энг йирик кутубхона ҳисобланади. Миллий кутубхонада Ўзбекистон халқларининг тарихий, маънавий ва маданий мероси, шунингдек, дунёнинг 75 тилидаги ҳужжатлар фонди, қўлёзма манбалар ва ноёб китоблари, тасвирий, картографик ва нота-муסיқий нашрларни сақлаган ҳолда, авлоддан авлодга етказиб келмоқда.

150 йилдан ортиқ тарихга эга бўлган кутубхонада тарихий-маданий анъаналар ва кутубхоначиликнинг замонавий муҳити шаклланиб бўлиб, унда доимий равишда ахборотнинг айланиши, кутубхоначи ва китобхоннинг ўзаро ҳуқуқ ва мажбуриятлари, муомала-муносабат қоидалари ва меъёрлари амалда қўлланилиб келинмоқда. Миллий кутубхонада фойдаланувчилар учун зарур замонавий шарт-шароитлар асосида бевожиз хизмат кўрсатиш йўлга қўйилган бўлиб, кутубхонанинг расмий веб-сайти (www.natlib.uz) орқали фойдаланувчилар масофадан туриб, нафақат Миллий кутубхонадаги, балки Тошкент шаҳри, Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлар ахборот-кутубхона марказлари фондларидаги нашрлардан онлайн фойдаланишлари мумкин.

Жорий йил давомида Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхона-си кутубхона фонди 42 489 та нусхага тўлдириб Миллий кутубхонанинг умумий фонди – 8 203 093 нусхага, шундан: босма нашрлар – 7 151 550 нусхага, уларни электрон шаклдагиси – 1 051 543 нусхага етди. Кутубхона фондига келган янги адабиётлар мутахассислар томонидан турли инновацион усуллар орқали таништирилиб борилади. Масалан, ижтимоий тармоқлар орқали челленж, флешмоб, видеотақдимотлар, буктрейлерлар, хештеглар, китоб-расми кўргазмалар ва ҳ.к. Бу эса, албатта, китобхонни мутолаага, кутубхонага қизиқишини рағбатлантиришга сабаб бўлади.

Миллий кутубхонанинг жами фойдаланувчилари сони – **135 694 нафарни** ташкил этиб (2022-йилда 57147 нафар, 2023-йилда 81387 нафар), **48 035 нафари** офлайн, **20 479 нафари** онлайн рўйхатга олинди. Кутубхонага ташриф буюрувчи ва рўйхатдан ўтувчи фойдаланувчиларнинг йил сайин сезиларли даражада ортиб бораётганлиги халқимизнинг мутолаага ва илм олишга бўлган эҳтиёжларини ортиб бораётганлигидан далолат.

Шундан тоифалар бўйича: талабалар – 17961 (37,4%), ўқувчилар – 3370 (7,1%), абитуриентлар – 2242 (4,7%), магистрлар – 581 (1,21%), илмий ходимлар – 905 (1,88%), профессорлар – 6 (0,01%), доцентлар – 32 (0,06%), хизматчилар – 1588 (3,30%), ишчилар – 301 (0,62%), ишсизлар – 44 (0,10%), нафақадагилар – 132 (0,27%), хорижликлар – 388 (0,75%) ташкил этди.

Рўйхатга олинган фойдаланувчиларнинг ёш чегараси бўйича таҳлил қиладиган бўлсак қуйидаги натижани кўришимиз мумкин 14-17 ёшгача – 2915 (16%) нафарни, 18-25 ёшгача – 12389 (68%) нафарни, 26-54 ёшгача – 2368 (13%) **нафарни** ва 55 ва ундан катта ёшдагилар – 547 (3%) нафарни ташкил этди.

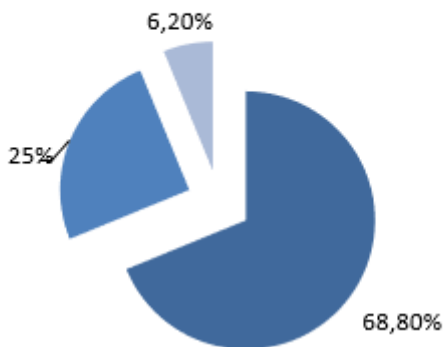
Кутубхонага ташриф буюрувчи ва рўйхатдан ўтувчи фойдаланувчиларнинг йил сайин сезиларли даражада ортиб бораётганлиги халқимизнинг мутолаага ва илм олишга

бўлган эҳтиёжларини ортиб бораётганлигидан далолат беради. Китобхонлар оқимининг ортиши кутубхона хизмати кўрсатиш сифатини янада яхшилаш – фойдаланувчиларнинг қизиқишлари ва эҳтиёжларининг ўрганиб бориш ва таҳлил қилил, мутолаага раҳбарлик, библиографик ва ахборот қидирув та'миноти самарадорлигини ошириш сингари омилларни замонавий ва инновацион усуллар орқали амалга оширишни тақазо қилади.

Миллий кутубхонада хизмат кўрсатиш сифатини яхшилаш, кутубхона фондини фойдаланувчилар талабларидан келиб чиққан ҳолда тўлдириб бориш, хизмат курсатиш турларини янада кенгайтириш ва сифатини ошириш мақсадида уларнинг талаб ва истаклари, таклифлари доимий равишда ўрганилиб борилади. Китобхонларга қандай кутубхона кераклиги, кутубхона фойдаланувчиларининг ўз вақтида ва сифатли ахборот олиш бўйича эҳтиёжларини қондириш учун нималар қилиш зарурлиги ҳақида маълумот олиш мақсадида, ҳар йили режа асосида сўровномалар ташкиллаштирилади. Шу жумладан, 2024-йилда Миллий кутубхона фойдаланувчилари ўртасида онлайн сўровнома ташкил қилинди. Сўровномада иштирок этганларнинг 36,30% ни 30 ёшгача бўлганлар ташкил этганидан ҳам кутубхонанинг асосий кузатувчи, қизиқувчи ва ўқувчиси ёшлардан иборат эканлигини кўришимиз мумкин.

Qaysi shakldagi nashrlardan foydalanish sizga qulay?

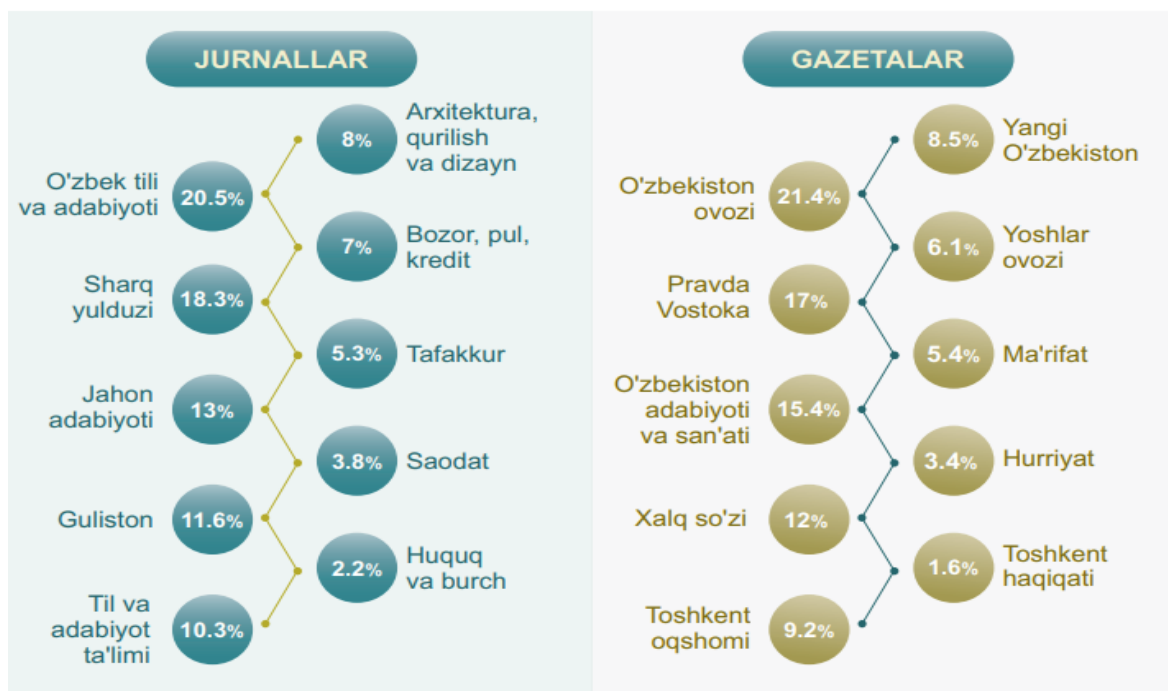
Сўровномани ташкил этишдан кўзланган мақсад, яъни фойдаланувчиларнинг кутубхона ва унинг хизматлари бўйича фикрларини ўрганиш амалга оширилди. Уларнинг ижобий ва салбий фикрлари, муаммо ва таклифлари ўрганиб, таҳлил қилинди. Унга кўра, фойдаланувчилар кутубхона хизматларидан қониқарли даражада мамнунликлар, кутубхонага деярли ҳар куни ташриф буюришлари, асосан, ўз билимларини ошириш ва босма нашрлардан фойдаланиш учун кутубхонага келишлари маълум бўлди. Шунингдек, кутубхона ривож учун ўзларининг танқидий ва ижобий фикрлари билан бефарқ бўлмаганликлари алоҳида қувонарли вазият бўлди. Уларнинг барча фикрларини инобатга олган ҳолда, кутубхонанинг кейинги фаолияти билан боғлиқ тегишли вазифалар белгилаб олинди.

Йил якунида китобхонларни эътироф этиш мақсадида кутубхонага ташриф буюрган фойдаланувчилар орасида энг фаол китобхонлар аниқланиб, рейтинги ижтимоий тармоқларда бериб борилади.

Шунингдек китобхонлар томонидан энг кўп фойдаланилган китоблар, газета ва журналлар топ 10 таликлари таҳлил қилиб борилади.

**FOYDALANUVCHILAR TOMONIDAN ENG KO'P BUYURTMA BERILGAN
JURNAL VA GAZETALAR TOP 10 TALIGI**

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон миллий кутубхонаси бугунги кунда замонавий хизмат кўрсатиш босқичида. Ҳозирги тезкор даврда бизнинг асосий вазифаларимиздан бири китобхонлик маданиятини шакллантириш ва китоб мутолаасига бўлган қизиқишни янада орттиришдан иборат. Бу эса, соҳа мутахассислари олдида юқори масъулият ва касбий маҳоратни талаб этади. Бу олиб бораётган ишларимиз келгусида, албатта, ўзининг ижобий натижаларини беради. Бу эса халқимизнинг саводхонлигини ошириш билан бир қаторда уларнинг маънавий дунёқарашини юксалишига мустаҳкам пойдевор вазифасини ўтайди.

INKLYUZIV TA'LIM-TARBIYADA KITOBXONLIKNI RIVOJLANTIRISH VA UNING TARBIYAVIY AHAMIYATI

Karimov Komiljon Abduraximovich,

Pedagogika fanlari doktori (DSc) dotsent

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti "Inklyuziv ta'lim-tarbiya
metodikasi ilmiy-tadqiqot" bo'limi boshlig'i*

Inklyuziv ta'lim-tarbiyada kitobxonlik yoshlarni kitobxonlik yo'naltirishning asosiy maqsadi, yosh avlodni mustaqil kitob tanlashga tayyorlash, qiziqtirish va kitob tanlashga qobiliyatlarini anglashga o'rgatishdan iborat.

Ushbu maqola yoshlarni kitobxonlikga qiziqishlarini aniqlash, ularni kitobxonlikga yo'naltirishda ta'lim uzviyligini ta'minlash va kitob tanlashlarida yuzaga keladigan muammolarga bag'ishlanadi.

Kalit so'zlar: o'smir, kitobxonlik, diagnostika, psixologik tajriba, mehnat ta'limi, metod, faoliyat.

Bugungi kunda jamiyatimizda inklyuziv ta'limning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Inkluziv ta'lim - bu barcha bolalar, shu jumladan, turli jismoniy, aqliy yoki psixologik xususiyatlarga ega bo'lgan bolalarni o'z ichiga olgan ta'lim tizimidir. Bu ta'limning asosiy maqsadi – har bir bola uchun teng imkoniyatlar yaratish, uning individual ehtiyojlarini hisobga olib, ta'lim jarayonini ishlab chiqishdir. Shu bilan birga, inklyuziv ta'limda kitobxonlikni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega, chunki kitoblar bolalarning nafaqat bilim doirasini kengaytiradi, balki ularning tarbiyaviy jihatlarini ham shakllantiradi.

Mazkur mavzu, inkluziv ta'limda kitobxonlikni rivojlantirishning usullari va uning tarbiyaviy ahamiyatini o'rganishni maqsad qilib, nafaqat ta'lim jarayonini, balki jamiyatdagi barcha bolalarning teng huquqli rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan tavsiyalarni o'z ichiga oladi. Kitobxonlik, inkluziv ta'lim jarayonida tarbiyaviy vosita sifatida muhim ahamiyatga ega bo'lib, uning tarbiyaviy ahamiyati va bolalarning psixologik rivojlanishidagi o'rni keng ko'lamli tadqiqotlarni talab etadi.

Kitobxonlikning tarbiyaviy ahamiyati shundaki, u bolalarda tilni rivojlantirish, fikrlash va tushunishni chuqurlashtirish, xayol va tasavvurlarni kengaytirish, shuningdek, empatiya va boshqalar bilan muloqot qilish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Inkluziv ta'limda, har bir bola o'z ehtiyojlariga mos ravishda kitoblar va boshqa o'quv materiallari bilan tanishtiriladi, bu esa ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va jamoaviy hamkorlik ruhini rivojlantiradi.

Inkluziv ta'limda kitobxonlik - bu barcha bolalarga, shu jumladan, nogironlik yoki boshqa cheklovlarga ega bolalarga teng imkoniyatlar yaratishni maqsad qilgan ta'lim tizimi bo'lib, uning asosiy vazifasi har bir bolaning individual ehtiyojlariga mos ravishda o'qitish va tarbiyalashdir. Kitobxonlik, inkluziv ta'limda muhim rol o'ynaydi, chunki kitoblar orqali o'quvchilar nafaqat bilim olishadi, balki dunyoqarashlari, axloqiy qadriyatlari va ijtimoiy ko'nikmalarini ham rivojlantiradilar.

Kitobxonlik, ayniqsa inklyuziv ta'lim tizimida, o'quvchilarning intellektual, axloqiy va hissiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Inklyuziv ta'lim – bu har qanday tafovutlarga qaramay, barcha o'quvchilarni ta'lim jarayoniga jalb qilishga qaratilgan yondashuvdir. Bu yondashuvda kitobxonlik faqat o'quv bilimlarini kengaytirishning bir vositasi sifatida emas, balki shaxsiy tarbiyani shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Kitoblar nafaqat bilim manbai, balki o'quvchilarning ijtimoiy-axloqiy, hissiy-intellektual rivojlanishiga ham hissa qo'shadi.

Inklyuziv ta'lim tizimi va kitobxonlik Inklyuziv ta'lim tizimi o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashgan ta'lim jarayonini yaratishga qaratilgan bo'lib, barcha o'quvchilar, jumladan, nogironligi bo'lgan yoki o'ziga xos ehtiyojlari bor o'quvchilar ham to'liq ishtirok etishlari mumkin. Bu tizimda har bir o'quvchi uchun mos va qulay o'quv materiallari tanlanadi. Kitobxonlikning bu jarayonda alohida o'rni bor, chunki kitoblar nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarning individual ehtiyojlariga mos tarzda ta'lim berish imkoniyatini ham yaratadi.

Inklyuziv ta'limda kitoblar turli shakllarda, ya'ni matnli, audio, vizual yoki elektron shakllarda taqdim etilishi mumkin. Bu esa o'quvchilarning har xil ehtiyojlariga javob beradi, masalan, ko'rish qobiliyati cheklangan o'quvchilar uchun audio kitoblar yoki maxsus dasturlar yordamida o'qish imkoniyati yaratiladi. Shuningdek, o'quvchilarga o'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlariga mos kitoblarni tanlash imkoniyati berish orqali ularda kitobxonlikka qiziqish uyg'otish mumkin.

Kitobxonlikning inklyuziv ta'limdagi tarbiyaviy ahamiyati katta. Kitoblar o'quvchilarga nafaqat ilm-fan, tarix, san'at va adabiyot haqida bilim berish, balki insoniy fazilatlar, axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy mas'uliyat, do'stlik, mehr-muhabbat, to'g'rilik kabi tarbiyaviy jihatlarni ham o'rgatadi.

Axloqiy tarbiya: Kitoblar o'quvchilarga axloqiy qoidalar va jamiyatda o'z o'rnini topish uchun zarur bo'lgan axloqiy qadriyatlarni o'rgatadi. Misol uchun, adabiyot asarlarida do'stlik, halollik, mehribonlik, adolat kabi mavzular ko'rib chiqiladi, bu esa o'quvchilarni yaxshilikka undaydi.

Hissiy rivojlanish: Kitoblar o'quvchilarning hissiy jihatdan rivojlanishiga ham yordam beradi. Ular o'zlarining hissiyotlarini tushunishga va boshqalarning hissiyotlariga nisbatan empatiya tuyg'usini rivojlantirishga o'rganadilar. Masalan, o'quvchi muayyan hikoya yoki qahramon bilan birga qayg'urish, quvnoqlik yoki qo'rquvni his qilish orqali o'zining hissiy holatini yaxshiroq tushunishi mumkin.

Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish: Kitoblar ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishda ham katta ahamiyatga ega. O'quvchilar kitoblarda taqdim etilgan ijtimoiy vaziyatlarni tahlil qilib, jamiyatdagi o'zaro munosabatlar va ijtimoiy qoidalar haqida ko'proq ma'lumotga ega bo'ladi. Bu jarayon ular uchun nafaqat bilimlarni oshirish, balki ijtimoiy mas'uliyatni tushunish, muloqotda samarali ishtirok etish va jamoada o'z o'rnini topish imkoniyatlarini yaratadi.

Ijodiy fikrlash va tanqidiy yondashuv: Kitobxonlik o'quvchilarni ijodiy fikrlashga va tanqidiy yondashuvni rivojlantirishga ham yordam beradi. Kitoblarni o'qish orqali o'quvchilar yangi fikrlarni anglash, masalalarni turli nuqtai nazarlardan ko'rib chiqish va o'z fikrlarini erkin ifodalash ko'nikmalarini egallaydilar. Bu esa o'quvchilarda mustaqil fikr yuritish va o'z qarorlarini qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Inklyuziv ta'limda kitobxonlikni rivojlantirish uchun amaliy tavsiyalar

Kitoblarning xilma-xilligi: Har bir o'quvchining qiziqishlari, ehtiyojlari va darajalariga mos kitoblar tanlash zarur. Maxsus ehtiyojlarga ega o'quvchilarga moslashgan kitoblar va materiallar taqdim etish, ularning o'qish tajribasini yanada boyitadi.

Interaktiv yondashuv: Kitoblar bilan ishlashda interaktiv metodlar qo'llanilishi o'quvchilarning kitobxonlikka bo'lgan qiziqishini oshiradi. Mavzuga oid muhokamalar, rolli o'yinlar, kitoblar bo'yicha bahslar tashkil etish kitobning tarbiyaviy ahamiyatini kuchaytiradi.

O'qish muhitini yaratish: O'quvchilar uchun qulay o'qish muhitini yaratish, ularni kitoblarni sevrishga va o'qishga undaydi. Xonada kitoblar bilan to'ldirilgan burchaklar, interaktiv displeylar yoki o'qish faoliyatlarini tashkil etish o'quvchilarni kitobga qiziqtiradi.

O'qituvchilar va ota-onalar o'rtasida hamkorlik: O'qituvchilar va ota-onalar birgalikda ishlash orqali o'quvchilarda kitobxonlikni rivojlantirishda muvaffaqiyatga erishishlari mumkin. Ota-onalar kitoblarni o'qish va muhokama qilishda ishtirok etishlari, o'quvchilarga kitobxonlikka bo'lgan qiziqish va muhabbatni o'tkazishlari muhimdir.

Kitobxonlikning inklyuziv ta'limdagi roli Kitobxonlik, ayniqsa inklyuziv ta'limda, bolalarning har tomonlama rivojlanishida muhim vosita hisoblanadi. Kitoblar, turli hikoyalar va o'qish materiallari bolalarga yangi bilimlarni o'zlashtirishda yordam beradi, shuningdek, ularning diqqatini jamlash, xotirasi va nutqini rivojlantirishga xizmat qiladi. Kitoblar, shuningdek, bolalarga boshqa madaniyatlar, tillar, tarixlar va an'analar bilan tanishish imkoniyatini beradi, bu esa ularni xilma-xillikni hurmat qilish va tushunishga o'rgatadi.

Inklyuziv ta'limda kitobxonlikni rivojlantirish orqali bolalarga quyidagi foydalar taqdim etiladi:

- **Emotsional rivojlanish:** Kitoblar orqali bolalar o'z his-tuyg'ularini, boshqalarning his-tuyg'ularini anglashni va ularga hurmat ko'rsatishni o'rganadilar. Hikoyalar bolalarga empatiya hissini rivojlantiradi, chunki ular kitobdagi personajlarning muammolariga qiziqish bildirishadi va ularning o'rniga o'zlarini qo'yishga harakat qilishadi.

- **Ijtimoiy ko'nikmalar:** Kitoblar bolalarga ijtimoiy munosabatlarni tushunish va boshqalar bilan muloqot qilishni o'rgatadi. Inklyuziv ta'limda kitobxonlik, turli ijtimoiy guruhlar bilan birga yashashni o'rgatadi va o'zaro hurmat, do'stlik va hamjihatlikni rivojlantiradi.

- **Kognitiv rivojlanish:** Kitoblar bolalar fikrlash va mantiqiy o'ylash ko'nikmalarini rivojlantirishda yordam beradi. Ayniqsa murakkab matnlar bolalarga tafakkur qilish, masalalarni yechish va tengdoshlar bilan fikr almashish imkonini yaratadi.

- **Tilni rivojlantirish:** Kitoblar bolalarning lug'at boyligini oshirishda, tilni o'zlashtirishda va o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Inklyuziv ta'limda kitoblar turli yosh va intellektual xususiyatlarga ega bo'lgan bolalar uchun moslashgan holda taqdim etilishi mumkin, bu esa ularning o'qishdagi muvaffaqiyatini ta'minlaydi.

Inklyuziv ta'limda kitobxonlik, tarbiyaviy jihatdan ham juda muhimdir. Har bir bola o'zining individual xususiyatlariga qarab o'qish materiallari bilan tanishish va ulardan o'rganish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Kitoblar bolalarga quyidagi tarbiyaviy qimmatlarni o'rgatadi:

- **To'g'ri qadriyatlarni shakllantirish:** O'qish materiallari orqali bolalar adolat, do'stlik, o'zaro yordam va mehr-muhabbat kabi asosiy insoniy qadriyatlarni o'rganadilar. Bu qadriyatlar, ayniqsa inklyuziv ta'limda, bolalarga boshqalar bilan hamohang yashashni o'rgatadi.

- **Muammolarni hal qilish ko'nikmalarini o'rgatish:** Kitoblar, bolalarga turli xil muammolarni qanday hal qilishni ko'rsatadi. Kitoblaridagi personajlar o'z muammolarini qanday yechayotganini ko'rish, bolalarga real hayotdagi qiyinchiliklarga qarshi kurashishda yordam beradi.

- **Shaxsiy javobgarlikni o'rgatish:** Kitoblar orqali bolalar, o'z harakatlarining oqibatlarini tushunish va o'z xatti-harakatlari uchun javobgarlikni his qilishni o'rganadilar.

• Inson huquqlari va tenglikni tushunish: Inklyuziv ta’limda bolalar kitoblar orqali inson huquqlari, tenglik va hurmatga asoslangan tushunchalarni o’rganadilar, bu esa ularni jamiyatda ijobiy va faol fuqarolar bo’lib rivojlanishlariga yordam beradi.

Inklyuziv ta’limda kitobxonlik, nafaqat bilim olish, balki tarbiyaviy rivojlanish uchun ham katta ahamiyatga ega. Kitoblar bolalarning ijtimoiy, emotsional va kognitiv rivojlanishiga yordam beradi, ular o’z hayotlarida va jamiyatda muvaffaqiyatli va mas’uliyatli shaxslar bo’lib o’sishlariga xizmat qiladi. Inklyuziv ta’limda kitobxonlikni targ’ib qilish, bolalarga adolat, tenglik va hurmat asosida yashashni o’rgatish, ularni rivojlantirish va jamiyatga foydali fuqarolar sifatida tayyorlash uchun zarurdir.

Inklyuziv ta’limda kitobxonlik o’quvchilarning intellektual, hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Kitoblar nafaqat bilim manbai, balki axloqiy, hissiy va ijtimoiy tarbiyani shakllantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Inklyuziv ta’limda kitobxonlikni rivojlantirish orqali o’quvchilarga o’z ehtiyojlariga mos ta’lim materiallari va imkoniyatlar yaratish, ularni ijtimoiy, axloqiy va hissiy jihatdan rivojlantirishda katta ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida»gi Farmoni.// O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to‘plami. –T., 2017. –B.39.

2. Pedagogika: ensiklopediya. II jild / tuzuvchilar: jamoa.//Toshkent: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti. 2015.

3. O‘zbek tilining izoxli lug‘ati. Ikkinchi jild. – Toshkent: «Uzbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2006.

NOGIRONLIGI MAVJUD BO‘LGAN O‘QUVCHILARDA KITOBXONLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH

Umaraliyeva M,

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti, pedagogika fanlari bo‘yicha
falsafa doktori (PhD), katta ilmiy xodim*

Annotatsiya Ushbu maqolada nogironligi mavjud bo‘lgan o‘quvchilarda kitobxonlikni rivojlantirishning muhim jihatlari ko‘rib chiqiladi. Kitobga bo‘lgan qiziqishni oshirish, maxsus o‘quv materiallaridan foydalanish va texnologik yondashuvlarni joriy etish masalalari yoritiladi. O‘quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan usullar, oilaviy va pedagogik yondashuvlar hamda zamonaviy texnologiyalar asosida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish strategiyalari taqdim etiladi. Mazkur tadqiqot nogironligi bo‘lgan o‘quvchilarning kitobga bo‘lgan mehrini oshirish va ularning madaniy rivojlanishiga hissa qo‘shishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: nogironligi mavjud bolalar, kitobxonlik, maxsus pedagogika, moslashtirilgan adabiyotlar, audiokitoblar, inklyuziv ta‘lim, innovatsion texnologiyalar, kitobga qiziqish, o‘qish strategiyalari.

Mamlakatimizda “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi qonun qabul qilingandan keyin nogironligi bo‘lgan bolalarning to‘siqsiz ta‘lim olishini ta‘minlash uchun bir qator tizimli chora-tadbirlar amalga oshirilyapti. Masalan, inklyuziv ta‘lim tushunchasi qonunlar va qonunosti hujjatlariga rasman kiritildi. Ma‘lumki, barcha toifadagi nogironligi bo‘lgan shaxslarni inklyuziv ta‘lim jarayonlariga jalb etib bo‘lmaydi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 12-oktyabrdagi 638-son qaroriga ko‘ra, inklyuziv ta‘lim jarayonlariga quyidagilar jalb qilinishi mumkin:

- eshitishida nuqsoni bo‘lgan yoki zaif eshituvchi bolalar;
- zaif ko‘ruvchi bolalar;
- nutqiy rivojlanishi yoshiga to‘g‘ri kelmaydigan bolalar;
- nutqida og‘ir nuqsoni bo‘lgan bolalar;
- tayanch-harakat tizimida nuqsoni bo‘lgan bolalar;
- autizmi bo‘lgan bolalar

Nogironligi bo‘lgan bolalarni inklyuziv ta‘limga jalb etish tartibi 2020-yil 13-oktyabrdagi PQ-4860-son qarorga ko‘ra qabul qilingan nizomning 4-bobida belgilangan. Unga ko‘ra, inklyuziv ta‘limga jalb etilayotgan nogironligi bo‘lgan bola 9 yoshdan boshlang‘ich tayanch korreksion sinfga chiqishi mumkin bo‘ladi.

Nogironligi mavjud bo‘lgan o‘quvchilarda kitobxonlikni rivojlantirish uchun quyidagi yondashuvlar samarali bo‘lishi mumkin:

1. Individual yondashuv

- Har bir o‘quvchining qiziqishlari va imkoniyatlarini inobatga olish.
- Maxsus pedagogik metodlarni qo‘llash (masalan, sensor yondashuv, multisensor ta‘lim).
- Kitobni o‘qish usullarini moslashtirish (yirik shrift, audiokitob, Brayl alifbosi).

2. Moslashtirilgan kitob va materiallar

- Oson o‘qiladigan, tushunarli tilda yozilgan kitoblarni tanlash.
- Rasmi, audiovizual, interaktiv kitoblardan foydalanish.
- Elektron kitoblar va audiokitoblardan foydalanish imkoniyatini yaratish.

3. Texnologiyalardan foydalanish

- Elektron o‘quv qurilmalar, ovozli kitoblar, maxsus ilovalar.
- Brayl displeylari va o‘qish vositalari.
- Nogironligi bo‘lgan bolalar uchun maxsus dasturlarni joriy etish.

4. Motivatsiyani oshirish

- Kitobxonlik bo‘yicha qiziqarli tanlovlar va musobaqalar.
- O‘quvchilarning yutuqlarini rag‘batlantirish (sertifikat, sovg‘alar).
- Oilaviy kitobxonlik va o‘qish klublarini tashkil etish.

5. O‘qituvchilar va ota-onalar bilan hamkorlik

- Maxsus pedagogik ko‘nikmalarni shakllantirish.
- Ota-onalar uchun maslahat va ko‘rsatmalar berish.
- Kitobxonlikni oilaviy an‘anaga aylantirish.

Nogironligi bo‘lgan shaxslarning umumiy o‘rta va o‘rta maxsus ta‘limi, professional ta‘limi ta‘lim muassasalarida va tashkilotlarida, zaruriyat bo‘lganda esa ixtisoslashtirilgan ta‘lim muassasalarida amalga oshiriladi.

- Nogironligi bo‘lgan shaxslarning maktabdan tashqari ta‘limi bolalar, o‘smirlar ijodiyot saroylari, uylari, klublari va markazlarida, «Barkamol avlod» bolalar maktabida, bolalar-o‘smirlar sport maktablarida, bolalar musiqa va san‘at maktablarida, studiyalarda, axborot-kutubxona hamda sog‘lomlashtirish muassasalarida amalga oshiriladi.

- Nogironligi bo‘lgan shaxslarning oliy ta‘limi oliy ta‘lim muassasalarida va tashkilotlarida amalga oshiriladi.

- Nogironligi bo‘lgan shaxslarning **oliy ta‘lim**dan keyingi ta‘limi oliy ta‘lim va ilmiy tashkilotlarda olinishi mumkin.

- Statsionar davolash-profilaktika yoki reabilitatsiya muassasalarida davolash kursi ni o‘tayotgan nogironligi bo‘lgan bolalar uchun mazkur muassasalarda o‘quv mashg‘ulotlari tashkil etiladi.

- Professional ta‘lim olish uchun maxsus shart-sharoitlarga muhtoj nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun turli tipdagi va xildagi ixtisoslashtirilgan professional ta‘lim muassasalarida tashkil etiladi. Ularda o‘qitish maxsus o‘quv dasturlari asosida davlat ta‘lim standartlariga muvofiq amalga oshiriladi. Nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun oliy ta‘lim muassasalarida davlat granti asosida abituriyentlarni qabul qilish umumiy sonining 2 foizi miqdorida qo‘shimcha qabul kvotasi ajratiladi.

- Nogironligi bo‘lgan shaxslarni qo‘shimcha kvota asosida oliy ta‘lim muassasalariga qabul qilish kirish imtihonlari natijalari bo‘yicha amalga oshiriladi.

- Nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun ajratilgan qo‘shimcha kvotalar bo‘yicha o‘qishga qabul qilinmagan abituriyentlar to‘plagan ballari bilan ta‘limning ushbu yo‘nalishi bo‘yicha tanlovda umumiy asoslarda ishtirok etadi.

- Ko‘zi ojizlar toifasiga kiruvchi sifatida hamda nogironligi bo‘lgan shaxslarga ajratilgan kvota doirasida davlat granti asosida tahsil olayotgan talabalar o‘qishini oliy ta‘limning mos va turdosh ta‘lim yo‘nalishlari hamda mos mutaxassisliklariga davlat granti asosida ko‘chirishiga ruxsat etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning kitobxonlik madaniyatini shakllantirish» – Ushbu ilmiy ishda eshitish qobiliyati cheklangan o'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish jarayonining nazariy asoslari yoritilgan.
2. “2020–2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturi» – O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 781-sonli qarori
3. “Mahallalarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish» – kitobxonlikni rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar va tadbirlar ssenariylari

MAHALLA-OILA-MAKTAB HAMKORLIGIDA KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS JIHATLARI

Qaraxonova L. M.,

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti, pedagogika fanlari bo'yicha
falsafa doktori (PhD), katta ilmiy xodim*

Annotatsiya. Oilada doimiy tinchlikni saqlash, bo'sh vaqtni mazmunli tashkil etish hamda madaniyat va san'at maskanlariga oilaviy sayohatlar uyushtirish – oila barkamolligini ta'minlashga xizmat qiladi. Farzandning to'g'ri tarbiyalanishida asosiy omillardan biri – tarbiyada oila a'zolari o'rtasidagi hamjihatlikdir. Ta'lim-tarbiya jarayoni murakkab bo'lib, bu mas'uliyatli va sharaflilikni oila, mahalla, maktab hamda keng jamoatchilik bilan hamkorlikda olib borish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: oila, bola, mahalla, vatanparvarlik, maktab, hamkorlik, ota-ona, mardlik, mehr-muhabbat, kitobxonlik.

Mamlakatimizda bolalar va onalar farovonligi yo'lida g'amxo'rlik qilish tobora davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylanmoqda. «Jamiki yaxshi narsalar – bolalarga» shiori yanada keng jarang so'rmokda. So'nggi yillarda ushbu masalaga oid qabul qilingan qarorlar bu fikrning isbotidir. Ma'lumki, bola maktabgacha bo'lgan davrda ham, maktabda o'qish jarayonida ham, asosan, oilada tarbiyalanadi. Davlatning asosiy bo'g'ini bo'lgan oila bolalarning dunyoqarashi, xulq-atvori va didiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Oila a'zolari o'rtasidagi ma'naviy birlik esa yosh avlodni har tomonlama kamol toptirishning asosiy omillaridan biri sanaladi. Bolalarni barkamol inson qilib tarbiyalash uchun maktab va oilaning mustahkam hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Tarbiya jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun ota-onalar o'rtasida ta'lim-tarbiyaga oid targ'ibot ishlarini kengaytirish zarur. Bu ularni maktabning faol yordamchilariga va o'quvchilarning sinfdan hamda maktabdan tashqaridagi ishlarida samarali tashkilotchilarga aylantirishga xizmat qiladi.

Jamiyatning jadal rivojlanishi va turli faoliyat turlarining murakkablashishi shaxs ongiga ta'sir o'tkazuvchi omillarning kuchayishiga sabab bo'lmoqda. Bunday sharoitda inson faqat bilim va kasbiy malaka bilan cheklanib qolmay, balki oilada shakllangan did, farosat, aql, odob hamda emotsional madaniyatga ham ehtiyoj sezmoqda. Estetik, axloqiy va boshqa tarbiya turlari kundalik hayotning ajralmas qismiga aylanib borayotgan bir paytda, bu sifatlarning negizi oilaviy tarbiya orqali shakllanadi va rivojlanadi. Albatta, ijtimoiy tarbiyaning ham o'zni beqiyos, lekin u oilaviy tarbiya bilan uzviy bog'liq holda olib borilgandagina barkamol inson tarbiyasiga erishish mumkin.

Oilaviy tarbiya pedagogika sohasidagi eng murakkab muammolardan biri hisoblanadi. Buning sababi shundaki, har bir oila o'ziga xos ijtimoiy guruh bo'lib, tarbiya jarayoni shu guruhning xususiyatlariga asoslanadi. Shu bois, ota-onalar, ayniqsa, bilimli ota-onalar, farzandlarining haqiqiy inson bo'lib kamol topishiga alohida e'tibor qaratishlari lozim. Buyuk mutafakkir Mirzo Ulug'bek bu borada shunday degan: **“Oilada ota-onalar, ayniqsa, o'qimishli**

ota-onalar o‘z farzandlarining haqiqiy inson bo‘lib kamol topishiga alohida e‘tibor berishlari lozim.”

Shunday ekan, har bir ota-ona farzandining tarbiyasiga mas‘uliyat bilan yondashishi, ularga yetarli vaqt ajratishi, odob-axloqni o‘rgatishi va yomon odatlardan uzoq tutishi muhimdir. Ana shunda ular ota-onasi va jamiyatga foydali, el-yurtga xizmat qiladigan, or-nomusli, komil inson bo‘lib voyaga yetadilar. Xalqimizning uzoq va boy tarixi ta‘lim-tarbiyaga oid ulkan merosga ega. Bu meros bugungi avlodni insonparvarlik, mehr-oqibat, vatanparvarlik hamda yuksak axloq ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi. Bugungi kunda ota-onalar farzandlarining jahon talablariga mos bilim olishi, kasb-hunar egallashi va har tomonlama yetuk inson bo‘lib ulg‘ayishlari uchun mas‘uldirlar.

Tarbiyaning asosi oiladan boshlanadi. Inson dunyoga kelishi bilan uning axloq-odobi, xulq-atvori, avvalo, oilada shakllanadi. Har bir ota-ona tarbiyaning asosiy tamoyillarini chuqur o‘zlashtirib, ularga amal qilishi kerak. Chunki bolani tarbiyalash – g‘oyat nozik va murakkab jarayon bo‘lib, ota-onadan pedagogik bilim va katta tarbiyachilik mahoratini talab etadi. Bolani o‘rab turgan muhit – odamlar, narsalar va turli hodisalar uning ongi va xulq-atvoriga o‘z ta‘sirini o‘tkazib, uni shakllantiradi va o‘stiradi. Shuning uchun har bir ota-ona va pedagoglar bolalarga to‘g‘ri ta‘lim-tarbiya berish mas‘uliyatini chuqur anglashlari lozim.

Mahalla – oila - maktab hamkorligida kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning o‘ziga xos jihatlari

Kitob inson tafakkuri va ma‘naviyatining ajralmas qismi bo‘lib, yosh avlod tarbiyasida muhim o‘rin tutadi. Yuksak kitobxonlik madaniyatiga ega jamiyat har doim ilm-fan va ma‘naviyatning rivojiga zamin yaratadi. Shu sababli, mahalla, oila va maktabning uzviy hamkorligi orqali bolalarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir.

Mahalla, oila va maktabning kitobxonlikni rivojlantirishdagi o‘rni

Oilaning roli - Farzandning kitobga bo‘lgan muhabbati, avvalo, oiladan boshlanadi. Ota-onaning o‘qishga bo‘lgan munosabati, oilada kitob mutolaasi uchun yaratilgan muhit bolada kitobga qiziqish uyg‘otadi. Farzandning yoshligidan boshlab ertak, hikoya va qiziqarli asarlar bilan tanishtirilishi uning kelajakdagi kitobxonlik odatlariga asos bo‘ladi.

Maktabning vazifasi - Maktab ta‘lim berish bilan birga, o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va mutolaa madaniyatini shakllantirishga ham mas‘uldir. O‘quv dasturiga kitobxonlikni rivojlantirishga qaratilgan tadbirlar, tanlovlar va kitobxonlik kechalari kiritilishi bolalarning kitobga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Shuningdek, kutubxona faoliyatini kuchaytirish va maktabda doimiy kitobxonlik muhitini yaratish ham muhim ahamiyatga ega.

Mahallaning hissasi - Mahalla yoshlarning ma‘naviy kamolotida asosiy ijtimoiy muhit sifatida xizmat qiladi. Mahallada kitobxonlik targ‘iboti bilan shug‘ullanuvchi guruhlar, kutubxonalar va o‘quv markazlari faoliyat yuritishi zarur. Ayniqsa, mahallalarda yoshlarni kitob o‘qishga rag‘batlantirish maqsadida tadbirlar, uchrashuvlar va suhbatlar tashkil etilishi ijobiy natija beradi.

Kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning usullari

Oilada kitobxonlik muhitini yaratish – har kuni ma‘lum vaqtni kitob o‘qishga bag‘ishlash, oilaviy mutolaa kechalarini yo‘lga qo‘yish.

Maktabda kitobxonlik targ‘iboti – o‘quvchilar o‘rtasida kitobxonlik tanlovlari, insho va taqdimotlar, adabiy uchrashuvlar tashkil qilish.

Mahallada kitobxonlik an‘analarini rivojlantirish – kutubxona va axborot markazlarini modernizatsiya qilish, mahalliy mutolaa klublari tashkil etish.

Xulosa. Mahalla, oila va maktabning o'zaro hamkorligi kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tizimli yondashuv orqali yosh avlodni kitobga mehr qo'ygan, ilimli va ma'rifatli inson sifatida voyaga yetkazish mumkin. Shunday ekan, har bir oila, ta'lim muassasasi va mahalla kitobxonlik madaniyatini shakllantirish yo'lida o'z hissasini qo'shishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduqodirov A. "Oilaviy tarbiya asoslari" – Toshkent, 2019.
2. Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" – Toshkent, 2008.
3. Qodirov S. "Maktab va oila hamkorligi" – Toshkent, 2020.
4. Yo'ldoshev N. "Kitob va yoshlar" – Toshkent, 2017.
5. "Pedagogika" – Oliy ta'lim darsligi, Toshkent, 2021.
6. "Oilada bolalar tarbiyasi" – Metodik qo'llanma, Toshkent, 2018.

Internet manbalari:

7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti: www.president.uz

ZAMONAVIY BOLALAR KITOBİ – ZAMONAVIY DIDAKTIKA

Dinara Muminova,
(PhD), *Xalqaro Nordik Universiteti*

Abstrakt. Maqolada zamonaviy bolalar kitobi bilan zamonaviy ta'limning o'zaro munosabati tahlil qilingan. Zamonaviy bolalar kitobining vazifasi ta'limiy, tarbiyaviy bo'lishi bilan bir qatorda ko'ngilochar funksiyani ham bajarishi kerakligi, jamiyatda inklyuziya, tolerantlik, gumanistik qadriyatlarni shakllantirishga ham xizmat qilishi haqida so'z yuritilgan. Zamonaviy didaktika tamoyillari zamonaviy bolalar kitobi fenomenini talab qilishi ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: zamonaviy bolalar kitobi, didaktika, bolalar kitobi turlari

Abstract: The article analyzes the relationship between modern children's books and modern education. It was noted that the role of a modern children's book, in addition to educational and upbringing, should also perform an entertaining function, and should also serve the formation of inclusiveness, tolerance and humanistic values in society. It is presented that the principles of modern didactics require the phenomenon of a modern children's book.

Keywords: modern children's book, didactics, types of children's book

Bolalar kitiobxonligi bugungi kunga bolalar ta'limi va tarbiyasidagi eng dolzarb va rivojlantirish muhim bo'lgan jabhalardan biri hisoblanadi. Prezident Shavkat Mirziyoyev 2017 yilning 12 yanvar kuni qabul qilingan “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risidagi qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasining 2020-2025 yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to'g'risidagi qarori, “Yosh kitobxon” prezident tanlovi va yana ko'plab chora-tadbirlar O'zbekistonda bolalar kitobxonligiga tobora ko'proq ahamiyat berilayotganidan dalolat bermoqda.

Zamonaviy bolalar kitobining tarixi uzoq emas. Qadimdan kitoblar kattalar uchun yaratilib kelingan. 17 asrlarga kelib bolalar uchun ta'lim ommalashishi kerakligi g'oyasi ilgari suriladi. Bu borada Yan Komenskiyning xissasi katta. U davrlardan boshlanib 18 asrlarga kelib aynan bolalarga atalgan kitoblar ommashganida ularning asosiy maqsadi didaktika bo'ladi.

20 asrlar ohiridan boshlab rivojlanishni boshlagan bolalar kitobi fenomeni bolalar kitobxonligi tushunchasini va amaliyotini mutlaqo o'zgartirib yubordi. Bunga qisman neyrofanlarning rivojlanishi ham sababchi bo'ladi.

Zamonaviy bolalar kitobi bugun bu adabiy, ilmiy-ommabop, badiiy, ijodiy asar bo'lib, bolalarning yosh, psixologik, aqliy xususiyatlaridan kekib chiqqan holda bolalar uchun mo'ljallangan material hisoblanadi.

Zamonaviy bolalar kitobining vazifasi ta'limiy, tarbiyaviy bo'lishi bilan bir qatorda ko'ngilochar funksiyani ham bajarishi kerak. Shu yo'l bilan bolaning aqliy, emotsional, tasavvur qilish faoliyatlarini rivojlantiradi.

Zamonaviy bolalar kitoblarni visual xususiyatlarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Bugun rasmiy kitob, grafik roman, sokin kitob, komiks kabi visual xususiyatlari matndan ko'ra ahamiyatliroq kitoblar ham bolalar kitobxonligida alohida o'rinni egallab kelmoqda. Undan tashqari audiokitoblar, elektron kitoblar va kitobxonlikni rivojlantiruvchi boshqa audio va mediakontent ham bugun bolalar kitobi fenomeni sifatida qabul qilinmoqda. 21 asrda keskin rivojlangan Young Adult janri esa o'smirlar uchun yozilgan kitoblarga yangicha mutloq innovation nazar bilan qarashni taqazo etdi.

Zamonaviy bolalar kitobi madaniy fenomen bo'lib jamiyatdagi kattalar va bolalar orasidagi munosabatlarni yaxshilashga va o'rganishga qaratilgan. Zamonaviy bolalar kitobining paydo bo'lishiga jamiyatdagi o'zgarishlar, ota-ona va bola, pedagog va bola munosabatidagi yangi psixologik va pedagogik yondashuvlarning yuzaga kelishi ham sabab bo'lgan. Dunyodagi zamonaviy bolalar kitoblarining rivojlanish mashtabiga qarab jamiyatdagi pedagogik va psixologik tushunchalarni o'rganish mumkin.

Bugungi bolalar kitobi mutloq o'zgacha bo'lib jamiyatda inklyuziya, tolerantlik, gumanistik qadriyatlarni shakllantirishga ham xizmat qilmoqda.

Zamonaviy bolalar adabiyotining quyidagi asosiy shakllari mavjud:

- Rasmiy kitob - kitobdagi matn va mazmun butunlay rasmlarga bog'liq bo'ladi
- Konseptual kitoblar - bolani konseptlar bilan tanishtiradi
- Sokin kitoblar - kitob mazmuni faqat rasmlar orqali tushuniladi, matn bo'lmaydi yoki juda kam bo'ladi
- Interaktiv kitoblar - kitob bilan to'g'ridan-to'g'ri ishlash uchun har hil imkoniyatlar bo'ladi
- O'qishni yoki rasmiy savodni o'rgatuvchi kitoblar - bolada oddiy gap tuzilmalari orqali o'qish ko'nikmasini rivojlantiradi
- Bobli kitoblar - sodda boblardan iborat bo'lgan, hikoya va murakkabroq matnlardan iborat kitoblar.
- O'rta yoshdagi bolalar to'qima kitoblari - shaxsiy o'sish, do'stlik, sarguzasht va shu yosh kategoriyaga mos mavzulardagi kitoblar.
- Young adult yoki yosh kattalarga, ya'ni o'smirlarga mo'ljallangan o'zini anglash, munosabatlar, jamiyat, ijtimoiy muammolar hqidagi mavzularni ko'taruvchi kitoblar.
- Grafik romanlar - maxsus illustrasiyalangan va o'ziga jalb qiluvchi qisqa komikssifat matnlardan iborat kitoblar.
- Nonfiction yoki to'qima bo'lmagan kitoblar, unda ilm-fan, tarix, biografiya va boshqa bolalarga mo'ljallangan real matnlardan iborat bo'ladi.
- Fentezi va ilmiy to'qima kitoblar - mo'jiza, sehr, futuristik nigoh va ilmiy faktlarga tayan-gan fantastik matnlar.
- She'riyat va qofiya matnlardan iborat kitoblar.
- Ijtimoiy-emotsional ko'nikma kitoblari - bunday kitoblar emotsiya, hissiyot, munosabat va hissiy kechinmalar hawida so'z yuritadi.
- Madaniy va muktimadaniy kitoblar o'quvchilarni turki madaniyat, elat va millatlar bilan, ilarining an'ana vaqadriyatlari bilan tanishtiradi.
- STEM/STEAM kitoblari o'z ichiga fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematik bilimlarni qamragan bo'ladi.
- Atrof muhit mavzusiga oid kitoblarining mazmuni tabiat, ekologiya, barqarorlik kabi dolzarb masalalarni bolalarga moslashtirgan holda ko'taradi.

- Detektiv va sarguzasht kitoblar mazmunan sarguzasht va jumboqlarga boy bo'ladi.
- Interaktiv-tanlov kitoblari, unda bolalar hikoyaning davomini o'zlari tanlaydilar yoki ya-saydilar.

- Multitillik kitoblar bolani til o'rganishga undaydi.

Zamonaviy didaktikani programmalashtirish, muammolik ta'lim, rivojlantiruvchi ta'lim, gumanistik psixologiya, pedagogik texnologiya, kollaborasiya pedagogikasi shakllantirishini inobatga olsak, zamonaviy bolalar kitobi aynan zamonaviy didaktika uchun muhim va samarali instrument bo'la oladi.

Zamonaviy bolalar kitobi bolaga kerakli ko'nikma va bilimlarni ularga munosib shaklda, qiziqarli va ko'ngilochar tarzda taqdim eta oladi.

- Zamonaviy bolalar kitobi bolaning so'z boyligini oshiradi va rivojlantiradi;
- Rasmiy va formal savdaxonlikni rivojlantiradi;
- Tanqidiy fikrlash ko'nikmasini rivojlantiradi;
- Savol berishni o'rgatadi;
- Muammoni yechish ko'nikmalariga asos soladi;
- Bolani tarbiyalaydi, etik va madaniy qadriyatlar bilan tanishtiradi;
- Emotsional intellektni rivojlantiradi;
- Bolani o'zi va atrofdagilari bilan tanishtiradi;
- Atrof dunyo va tabiat qonuniyatlari bilan tanishtiradi;
- Madaniy boyitadi;
- Bolaning ijodiy va tasavvur qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi;
- Rol modellari orqali ijtimoiy bilimlar beradi;
- Bilim olishga ilhomlantiradi.

Bugun zamonaviy ta'lim jarayonini bolalar kitobisiz samarali olib borish mumkin emas. Zamonaviy didaktika bolalar kitobini talab qiladi, chunki aynan zamonaviy bolalar kitobi didaktikani samarali yo'lga qo'yilishiga, ta'lim mazmunini qiziqarli kechishiga yordam beradi. Bu esa o'z navbatida bilimni o'zlashtirish jarayonini bola uchun oson va qiziqarli bo'lishiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori, 13.09.2017 yildagi PQ-3271-son "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida" qarori

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 14.12.2020 yildagi 781-son "2020 – 2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori.

3. Hladikova, H. (2014). Children's Book Illustrations: Visual Language of Picture Books. CRIS - Bulletin of the Centre for Research and Interdisciplinary Study. 2014. 10.2478/cris-2014-0002.

4. Kiefer, B. Z. (2009) Charlotte Huck's Children's Literature. 10th edn. Boston: MCGRAW-HILL Higher Education.

5. Mínguez López, Xavier. (2014). Exploring Education and Children's Literature.

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ МЕТОДИЧЕСКИХ НАВЫКОВ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НА ОСНОВЕ КОГНИТИВНОГО ПОДХОДА

Ибрагимова Феруза Холбоевна,

докторант Национального института педагогики воспитания, PhD

Аннотация. В данной статье раскрыты воспитательные подходы к развитию методических навыков будущих учителей и проектированию воспитательных процессов на основе когнитивного подхода.

Ключевые слова: воспитание, будущий учитель, когнитивный подход, развитие, методика, обучение, воспитательный процесс.

Педагогические механизмы по определению научно-теоретических основ развития методических навыков у будущих учителей на основе когнитивного подхода нами апробировались в опытно-экспериментальной работе.

Опытно-экспериментальная работа по обучению студентов проектированию воспитательных процессов состояла из трех этапов: констатирующего, формирующего и обобщающего.

На первом этапе исследования были определены основные направления опытно-экспериментальной работы: мотивация будущих учителей при выборе педагогической профессии, их знакомство с методом проектирования и его использованием в педагогической практике; предпочтения учителей общих средних школ при выборе воспитательных подходов.

На данном этапе исследования проводился контрольный срез, позволивший определить первоначальный уровень сформированности знаний и умений педагогического проектирования у будущих учителей экспериментальной и контрольной групп. Полученные результаты позволили сделать предположение о том, что овладение будущими учителями различными способами педагогической деятельности возможно при проектировании их профессиональной деятельности в процессе воспитания.

Исходя из полученных результатов, обозначены задачи формирующего этапа опытно-экспериментальной работы:

- 1) формирование у будущих учителей положительной мотивации к проектированию воспитательных процессов;
- 2) получение знаний, необходимых для проектирования;
- 3) обогащение системы умений для проектирования собственной педагогической деятельности.

Для решения поставленных задач:

выделена система умений педагогического проектирования, включившая диагностические, прогностические, проективные, моделирующие, рефлексивные и аналитические умения;

разработана методика обучения будущих учителей проектированию воспитательных процессов, которая включила в себя три этапа: мотивационный, организационно-обучающий и заключительный.

Концептуальной основой методики обучения будущих учителей проектированию воспитательных процессов являются когнитивный подход, тесно связанный с деятельностью и личностно-ориентированным подходами.

Теоретико-практический аспект развития методических навыков у будущих учителей на основе когнитивного подхода реализуется посредством следующих принципов: принцип постепенного усложнения учебных заданий; принцип адекватности системы заданий основным видам педагогической деятельности; принцип связи теории с практикой; принцип опоры на деятельностный подход при подборе учебных заданий; принцип формирования целостного представления о педагогической деятельности.

Методическое обеспечение процесса обучения будущих учителей проектированию педагогической деятельности включало спецкурс «Основы проектирования воспитательных процессов будущего учителя», спецпрактикум «Формирование у будущего учителя практических умений проектирования воспитательных процессов будущего учителя», систему заданий, разноуровневых тестов и заданий для оценки предварительного и итогового уровня сформированности знаний и умений педагогического проектирования воспитательных процессов у будущих учителей.

На основе теоретического исследования проблемы были выделены три уровня сформированности знаний и умений проектирования воспитательных процессов: низкий, средний и высокий.

Предварительное тестирование в контрольной и экспериментальной группах позволило сделать вывод о том, что к началу формирующего эксперимента будущие учителя находились примерно на одинаковом уровне. Теоретический компонент готовности к проектированию педагогической деятельности в экспериментальной группе формировался на лекционных занятиях спецкурса, практические умения и навыки будущие учителя осваивали на практических занятиях и в период прохождения педагогической практики в общей средней школе.

В процессе обучения будущих учителей проектированию воспитательных процессов наряду с традиционными (лекция, семинар) использовались активные методы обучения (анализ педагогических ситуаций, тематическая дискуссия, деловая игра, защита проекта собственной деятельности).

Для оценки сформированности знаний и умений у будущих учителей для проектирования воспитательных процессов использовались следующие методы: наблюдение за деятельностью будущего учителя на педагогической практике, тестирование, анкетирование, терминологические диктанты, анализ продуктов деятельности будущих учителей.

Итоговое тестирование показало, что уровень сформированности знаний и умений по проектированию воспитательных процессов у будущих учителей контрольной группы достиг незначительных изменений, в экспериментальной группе качество изменений достаточно значительное, что подтверждается методом статистической обработки результатов с использованием критерия X_2 .

Таким образом, экспериментальная методика по воспитанию будущих учителей проектированию педагогической деятельности достигла цели и решила поставлен-

ные задачи: проектирование воспитательных процессов является действительно эффективным средством профессиональной подготовки будущих учителей.

Одним из направлений в развитии современного образования исследователи выделяют переход к концепции инновационного обучения, включающего подготовку будущих учителей к использованию методов прогнозирования, моделирования и проектирования не только в учебной, но и в дальнейшей профессиональной деятельности.

Исследование, проведенное в рамках данной научной работы, показало, что метод проектирования, дающий возможность мысленного конструирования модели будущей деятельности (проекта) или уже реализованной деятельности (рефлексии), может стать одним из эффективных средств, позволяющих в период обучения в высшем образовательном учреждении сформировать у будущих учителей профессионально значимые знания и умения.

Модель педагогической деятельности мы определили, как мысленно представляемую и в последующем материально реализуемую систему, отражающую структурное и функциональное строение воспитательных процессов, имеющих существенные признаки и связи ее элементов.

Специфика педагогического проектирования состоит в том, что модель педагогической деятельности представляет собой совокупность объективного и субъективного: при ее создании необходимо опираться на объективные теоретические знания о сущности педагогических явлений и процессов, полученных в результате исследования педагогической деятельности; в то же время, модель содержит субъективную составляющую, так как является отражением конкретных представлений автора исследования о педагогической деятельности, которые определяются мировоззрением, профессиональной позицией, личностными особенностями, целями и задачами исследования.

Целесообразность применения метода проектирования воспитательных процессов в профессиональной подготовке будущего учителя, по нашему мнению, заключается в следующем:

педагогическую деятельность сложно изучать при помощи эмпирических методов, так как она включена в целостный педагогический процесс и часто бывает заслонена от наблюдения многочисленными факторами. Проектирование позволяет абстрагироваться от этих факторов и изучить педагогическую деятельность, отвлекаясь от второстепенных свойств и связей;

проект может служить переходным этапом между теорией и практикой не только в научном исследовании, но и в профессиональном обучении, помогая адаптировать теоретические знания будущих учителей к предстоящей профессиональной деятельности.

Эффективность процесса проектирования воспитательных процессов в системе профессиональной подготовки будущих учителей предполагает следующие условия:

1. *Когнитивные.* В процессе изучения отдельных психолого-педагогических дисциплин у будущих учителей складывается разрозненное представление о педагогической деятельности. Метод проектирования воспитательных процессов помогает сложить эти представления в целостную картину. В процессе проектирования происходит анализ структурных и функциональных компонентов деятельности, их взаимосвязей и последующий синтез всех элементов в единое целое, что способствует формирова-

нию у студентов системного видения особенностей педагогической деятельности; позволяет научиться управлять ею как процессом; прогнозировать последствия своих педагогических воздействий; конструировать несколько вариантов деятельности и выбирать наиболее эффективный. Умение проектировать свою педагогическую деятельность предполагает умение выделять в отдельных видах педагогической деятельности общие структурные компоненты, следовательно, модель педагогической деятельности помогает: уточнить строение педагогической деятельности, выделить ее основные свойства, особенности развития и взаимодействия с окружающим миром, то есть, осуществить ее рефлексию; научиться управлять педагогическим процессом и определять наилучшие способы решения задач; прогнозировать прямые и косвенные последствия реализации выбранных способов и форм воздействия на объекты педагогической деятельности.

2. Психологические. Повышение мотивации к педагогической деятельности через осознание будущими учителями необходимости овладеть профессионально-значимыми умениями через связь с жизненным опытом, приближение обучения к профессиональной деятельности через активные методы обучения. Процесс проектирования происходит в теоретической деятельности будущего учителя (подготовительный и рефлексивный этапы), предполагает сочетание логических мыслительных операций (анализ, синтез, абстрагирование, сравнение, идеализацию и т.д.) и работу творческого воображения, без которого невозможно создание нового, следовательно, необходимо развивать как логическое, так и творческое мышление будущих учителей.

3. Организационные. Отобразить многообразие педагогической деятельности не может ни один даже самый лучший проект, следовательно, более целесообразно создание не одного, а комплекса проектов, описывающих педагогическую деятельность с разных сторон и на разных ее этапах. Проектирование будущей педагогической деятельности предоставляет будущим учителям возможность в учебном процессе и в период прохождения практики апробировать проекты своей индивидуальной педагогической деятельности, проанализировать трудности, исправить ошибки и откорректировать недостатки. Так они учатся гибко реагировать на неожиданности, которые могут возникнуть в ходе реальной педагогической деятельности. Создание не одной, а нескольких проектов позволяет будущим учителям видеть ситуацию с разных точек зрения, что позволяет расширить поле поиска возможных решений. В то же время, необходимо отметить, что овладение проектирующими умениями не является самоцелью. Мы считаем, что умения выполняют инструментальные функции и выступают как средство подготовки будущих учителей к эффективной профессиональной деятельности.

4. Методические. Как выяснилось из анкетирования, для будущих учителей наиболее сложным является подготовительный и рефлексивно-оценочный этапы педагогической деятельности, требующие интеллектуальных усилий и творческого воображения. Конструирование собственных проективных и рефлексивных проектов, выполнение заданий и упражнений позволило будущим учителям отрабатывать необходимые для проектирования педагогической деятельности умения.

Формирование системы знаний и умений проектирования воспитательных процессов осуществлялось в рамках разработанного с этой целью спецкурса «Основы проектирования педагогической деятельности будущего учителя» и спецпрактикума

«Формирование у будущего учителя практических умений проектирования своей деятельности».

Разноуровневые контрольно-оценочные задания позволили проверить эффективность процесса усвоения знаний и умений проектирования будущими учителями своей дальнейшей педагогической деятельности.

Таким образом, проектирование считается сравнительно новым методом в педагогической науке, требующим дальнейшего исследования. Данное диссертационное исследование представляет собой один из подходов к разработке воспитательных подходов в обучении будущих учителей педагогическому проектированию. Предполагается в перспективе развитие концепции проектирования воспитательных процессов будущих учителей; уточнение классификации проектов, используемых в педагогических исследованиях; дальнейшей разработки требует проблема проектирования траекторий профессионального развития будущего учителя.

Литература

1. O'zbekiston Respublikasining 2024 yil 1 fevraldagi O'RQ-901-son "Pedagogning maqomi to'g'risida"gi qonuni: <https://lex.uz>
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 31-dekabrdagi "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlar to'g'risida"gi 1059-sonli qarori // Xalq so'zi. – T., 2020. – 3 yanvar.
3. Ибраимов Х., Куронов М. Умумий педагогика: Дарслик. – Т.: Шаффоф, 2022. – 415 б.
4. Ибраимов Х. ва бошқ. Ота-она – мураббий: Услубий кўлланма. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2024. – 220 б.

FORMATION OF A PERSON'S WORLDVIEW AND SPIRITUAL CULTURE BY MEANS OF FICTION

Khoshimov Ilkhom,

*Independent researcher at the National Institute of Educational Pedagogy
named after Qori Niyazi*

Abstract. The article provides information that preserving the traditions, customs and culture of the people, it is possible to instill a love for the national heritage by reading fiction. In educational institutions, more attention has been paid to the promotion of reading fiction. This is of great importance for the growth of the spiritual and intellectual potential of young people, the expansion of the worldview of the people, especially the younger generation, the upbringing of harmoniously developed personalities.

Annotatsiya. Maqolada xalq an'analari, urf-odatlar va madaniyatini asrab-avaylash, badiiy adabiyotlarni o'qish orqali milliy merosimizga mehr uyg'otish mumkinligi haqida ma'lumotlar berilgan. Ta'lim muassasalarida badiiy adabiyotni targ'ib qilishga ko'proq e'tibor qaratildi. Bu yoshlarning ma'naviy-intellektual salohiyatini yuksaltirish, xalq, ayniqsa, yosh avlod dunyovarashini kengaytirish, barkamol shaxs etib tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Keywords: fiction, culture, students, books.

Currently, a special place is given to cultural and historical values in the Republic of Uzbekistan. Preserving the traditions, customs and culture of the people, it is possible to instill a love for the national heritage by reading fiction. Unfortunately, in the modern world, students devote more time not to fiction, but more to the Internet.

In educational institutions, more attention has been paid to the promotion of reading fiction. This is of great importance for the growth of the spiritual and intellectual potential of young people, the expansion of the worldview of the people, especially the younger generation, the upbringing of harmoniously developed personalities.

According to the Decree of the President of 13.09.2017. "On the Program of comprehensive measures for the development of the system of publishing and distribution of book products, improving the culture of reading." Important tasks remain the high-quality publication of books that meet the spiritual, artistic and aesthetic needs of our people, especially young people, timely delivery of book products at reasonable prices to places, including educational institutions, translation of the best samples of national and world literature, the formation of the younger generation from early childhood of love for books, reading skills of electronic books, increasing the culture of reading in our society [1].

To form a worldview and culture of personality, children need to read books from a young age to develop intelligence. The more information a child receives in childhood, the easier it will be for him in the future. On the formation, development and formation of personality as a factor is the book. As you know, mental education consists in intellectual education, the development of intelligence.

In the educational process, special attention is paid to reading books, since reading is one of the ways to form a student's information culture. As the researchers have shown, this culture is formed not by the reader himself, but by the society to which he belongs.

According to V.N.Rudenko, higher education ceases to be only professional, it becomes an element of the general culture. Modeling the holistic image of a graduate of a university - an intellectual, scientists agree that a graduate should first of all be a person of culture, i.e. a free, humane, spiritual person, focused on the values of world and national culture, capable of creative self-realization in the world of cultural values, moral self-regulation and adaptation in a changing socio-cultural environment (E.V.Bondarevskaya).

One of the most important functions of the school at the present stage is the transfer of values of spiritual culture to young people. The spiritual culture of society and personality encompasses the processes of upbringing, education, formation and functioning of consciousness, worldview, morality.

No educational institution is able to provide in-depth knowledge if the student does not want to supplement them by self-education through reading books. In our rapid time of scientific and technological progress, constant reference to the book is necessary, since it is not only a noble habit that distinguishes a cultured person, but also an acute social necessity dictated by life itself. Knowledge acquired in educational institutions, at school and at the institute, inevitably becomes obsolete without constant and systematic replenishment.

Due to lack of time, students mostly read books on the specialty and the discipline they study, they have very little time for fiction. The study of the features of the current state and prospects for the development of education has shown that it is necessary to expand the range of interests of students by reading literature not only in their specialty, but also in art. The active introduction of new modern literary sources will benefit the education of erudite and educated students.

Modern domestic and foreign higher education pay primary attention to the cultural component of education. High demands are placed not only on the professional training of a specialist of almost any profile, but also on his spiritual and moral appearance, attitude to colleagues, society and the environment. Currently, higher education does not see an alternative to the process of humanizing the training of professional personnel (V.N.Rudenko).

The most complete and concrete in comparison with other, more abstract types of artistic creativity (music, painting) life situations, human characters, spiritual values and moral and aesthetic ideals are reflected, there is a rich polyphony of the surrounding reality. It is literary awareness and "well-readness" that form the basis of the "cultural background" of a person [6].

Thus, fiction is a kind of chronicle of human society, a powerful tool of human culture, a great means of educating the younger generation [2]. This allows us to conclude that fiction plays a special role in the process of education and formation of students, in the formation of a full-fledged personality, its ideals.

List of literature

1. Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan "On the Program of comprehensive measures for the development of the system of publishing and distribution of book products, improving the culture of reading" National Information Agency of Uzbekistan. 13.09.2017

2. Balatukova Z.I. The role of fiction in the education of the younger generation // Young scientist, 2015. No. 15. pp. 661-663.
3. Bondarevskaya E.V. Pedagogical culture as a social and personal value // Pedagogy. 1999. No. 3. pp.37-43.
4. Duskaeva L. R. , Protopopova O. V. On the way to speech mastery. Perm, 2000. Komensky Ya.A. Selected pedagogical works: In 2 vols. – T 2. – M.: Pedagogy, 1982. – p. 34
5. Rudenko V.N. Cultural foundations of the integrity of the content of higher education// Pedagogy. – M., 2004. - No. 1. – p.45.
6. Ust-Azizova D.A. Scientific and pedagogical foundations of spiritual and moral education of students in extracurricular time (based on the materials of fiction of Uzbekistan): Dis. ... candidate of pedagogical Sciences. – Tashkent, 2007. – p. 92.
7. Ushkova N.V. Artistic and aesthetic education of students at the university // Young scientist, 2013. No. 10. pp. 544-545.

ЎҚУВЧИЛАРИДА КИТОБХОНЛИК КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ ФАНЛАР АРО РИВОЖЛАНТИРИШ

Абдуганиев Озод Турсунбоевич,

Педагогика фанлари номзоди, доцент

Қори Ниёзий номидаги Тарбия педагогикаси миллий институти илмий котиб

Аннотация. Мақолада китобхонлик компетенциясини ошириш орқали ўқувчиларда фанлар аро билимларини мустаҳкамлаш, бошланғич синф ўқувчиларини китобхонликга қизиқтиришнинг педагогик-психологик ёндашувлари хорижий тажрибалар асосида ёритиб берилган.

Калит сўзлар: болалар адабиёти, мутолаага қизиқиш, адабиётлар таснифи, китобхон аудиторияси, замонавий қаҳрамонлар

Ключевые слова: детское литература, интерес к чтению, классификация литературы, аудитория читателей, современные герои.

Key words: children's literature, interest in reading, classification of literature, audience of readers, modern heroes.

Бугунги кунда ўқувчиларнинг китобхонлик компетенцияларини ривожлантириш ҳар қачонгиданда долзарб ва зарур масала ҳисобланади. Олиб борилган сўровномаларга кўра бугун ўқувчилар орасида бадиий китоб ўқиш кўрсаткичи 12% ни ташкил қилмоқда.¹ Бу эса уларнинг бошқа фанларни ўзлаштиришига ҳам ўз таъсирини кўрсатади. Китоб ўқиш аниқ ва табиий фанларни яхши ўзлаштиришга бирдек ёрдам беради. Мутолаанинг билимларни ўзлаштиришда ўрнини аниқ фанлар мисолида кўрсак, математика – аниқ фан, рақамлар асосида ҳисоб-китобларга таянади.

7-8 ёшли ўқувчи юқоридаги мисолда бўлув амални аввал кўрмаган бўлса, бирдан ишлаб кетишга қийналади. Чунки унда рақамлар ора тасаввур шаклланмаган бўлади. Аммо "Математикадан қувноқ масалалар" китоби билан таниш бўлса, унда масала бошқа бир усулда берилганини кўради. **Темурда 10 донга рангли қалам бор эди. Тенг ярмини ўртоғига берди. Темурда нечта қалам қолди?** Бола тасаввурини ишга солиб, ҳисоблай бошлайди ва мисол жавобини осонгина топиб олади. "Табиат" дарсида бошланғич синф ўқувчилари ҳаво ҳароратининг меъёридан ортиқ исиниши ўрганади, ҳарорат нима? Қандай омиллар таъсирида ҳаво исийди? Ҳаво оқими бир минтақадан бошқа бир минтақага қандай кўчиб ўтишини "Табиат энциклопедияси" китобни ўқиб билиб оладилар. Рангли расмлар бола тасаввурини бойитишга хизмат қилади.

Болаларни китоб ўқимаслигининг бир неча омиллари бор.

Уйда кутубхонанинг мавжуд эмаслиги, оила аъзолари бола билан бадиий китоблар

¹ XX аср болалар китобхонлиги муаммолар ва ечимлар Республика семинари. Маърузалар матни. – Т, 2023-йил, 17-май.

ҳақида суҳбатлашмаслиги. Ўқувчилар ўзаро ўқиган китоблари ҳақида фикр алмашмаслиги. Бола қизиқишига мос бадиий адабиётларнинг тақчиллиги мазкур муаммоларни келиб чиқишига сабаб бўлиши мумкин².

Болаларни мутолаага қизиқтиришда китоблардан ўрин олган расмлар, муқова ва иллюстрацияси ҳам муҳим рол ўйнайди. Суратлар китобнинг мазмун-мундарижаси билан жажжи китобхонни таништириши билан бирга ўқиганларини кўз олдида янада яққол жонланишига ёрдам беради. Шу сабаб хорижда бошланғич синф ёшидаги болалар учун 3D форматдаги китоблар нашр қилинади. Китобларга суратни қандай жойлаштириш, қай бир ранглар бола руҳиятига ижобий таъсир кўрсатади, қандай ранглар кўриш қобилиятига салбий таъсир этмайди, матн қандай фонга жойланади – бу каби масалаларга ноширлар алоҳида эътибор қаратадилар.

7-10 ўқувчилар учун мўлжалланган китобларнинг 50-60 фоизини расм, қолган қисmini матн ташкил этади. Мазкур мезонлар болалар учун мўлжалланган адабий-бадиий, безакли журналлар учун ҳам қўлланилади. Шу сабаб бундай китобларни болалар бажонидил мутолаа қиладилар.

Гаджетлар ривожланиши билан босма нашрлар ва бадиий китоблар мутоалааси ҳам шаклан ўзгарди. Кишиларга янада осон бўлиши, вақтни тежаш мақсадида нашрларнинг аудио ва электрон шакллари ишлаб чиқилди. Энди кишилар смартфонлар орқали исталган китобнинг электрон шаклини топиб, ўқиш шароитига эга бўлдилар.

Тадқиқотлар натижасига кўра, китоб ўқишга қизиқмайдиган боланинг ўзи йўқ, фақатгина боланинг якка тартибдаги қизиқишларини инобатга олиб, бадиий, илмий оммабоп китоблар тўғри танланса, ва китоб ўқиш учун маълум дарс соатлари ажратилса, бола ўз-ўзидан китобхон ўқувчига айланади.

Юқоридагиларни инобатга олган ҳолда бошланғич синф ўқувчиларида китобхонлик компетенциясининг ривожлантириш учун аввало китобхонлик муҳитини тўғри яратиш керак.

Ота-она фарзанди билан бадиий асар воқеалари асосида ишланган расмларни томоша қилиш, уларнинг асосий мазмунини сўзлашни айтиш; ўз таассуротларини баён қилиш; таниш асардан бир парчани тинглаб, бу қайси асардан эканлигини топиб, номини айтиш; эшитган, кўрган ва билганларига нисбатан ўз муносабатини билдириш кўникмаларини ривожлантириши керак.

Суҳбат-мунозара жараёнида бадиий асарни “муҳокама” қилиш; асар қаҳрамонлари ҳақида фикр билдиришини; берилган саволларга тушуниб, тўлиқ ва дадил жавоб беришга интилишини; фикрларини эркин баён этишини рағбатлантириш; тушунмаган жойлари ҳақида тортинмасдан изоҳлаб беришни сўраш, “Нима?”, “Нима учун?” каби савол орқали мурожаат этишга ўргатиш.

Болада китобга нисбатан қизиқиш, меҳр ҳиссларини кучайтириш, китобни тоза қўл билан ушлаш, варақларини авайлаб, шошмасдан, аста очиш, букламаслик қоидаларини ўргатиб бориш зарур.

Бу муҳит оилада боланинг ота-онаси ёрдамида, мактабда эса ўқитувчи ва мураббийлари томонидан ташкил қилинса, болаларда китоб ўқиш малакаси ва китобхонлик компетенцияси самарали шаклланади.

² Жукова Инна Геннадивна, “Болаларни китобхонликга қизиқтиришнинг педагогик-психологик асослари”, Москва 2002 й.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2024 йил 1 февралдаги 901-сон "Педогогнинг мақоми тўғрисида"ги қонуни: lex.uz
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 31-декабрдаги "Ўз-
луксиз маънавий тарбия концепсиясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тад-
бирлар тўғрисида"ги 1059-сонли қарори // Халқ сўзи. - Т., 2020. - 3 январ.
3. Ибраимов Х., Қуронов М. Умумий педагогика: Дарслик. - Т.: Шаффоф, 2022. - 415 б.
4. Ибраимов Х. ва бошқ. Ота-она - мураббий: Услубий қўлланма. - Т.: Ғафур Ғулом
номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2024. - 220 б.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA KITOBXONLIK KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH METODLARI

Bazarova Gulnoza Ziyodulla qizi,

Qori Niyoziy nomli Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya.

Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kitobxonlik ko‘nikmalarini shakllantirish, kitob mutolaa qilish odobi, kitobdan to‘g‘ri foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirishda o‘qish darslarining ahamiyati yoritib berilgan. Kitob avvalo ma‘naviyat manbayi, hayotiy maktabdur. Farzandlarimizni qanchalik kitobxon qilib tarbiyalasak jamiyatimiz shunchalik rivojlanadi va ziyoli bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: mutolaa, kitobxonlik, ta‘lim-tarbiya, mustaqil o‘qish, sinfdan tashqari o‘qish.

Inson tafakkurining o‘sishi, bilim doirasining kengayishi, olam va voqealar haqidagi tasavvurlarining oshishi, insonning tinmay mutolaa qilishiga, o‘z ustida tinmay izlanishiga bog‘liq. Kitobxonlik madaniyatini yoshlikdan shakllantirib borish lozim. Kitobning inson hayotidagi o‘rni beqiyosdir. Yoshlikdan bolada kitobga mehr tuyg‘usini uyg‘otish, bolaning ma‘naviy oziqlanishiga, kamol topishiga yordam beradi. Ma‘naviy barkamol, sog‘lom fikrli bolani kamol toptirishda boshlang‘ich ta‘limning o‘rni kattadir. Bolada kitobga mehr uyg‘otish, avvalo, oiladan boshlanadi. Ota-ona kitob mutolaa qilsa, farzandda ham asta-sekin kitob mutolaa qilish ko‘nikmalari shakllanadi. Bolaga yoshlikdan qiziqarli ertaklar, hikoyalarni mutolaa qilib berish kerak. Maktabga endigina qadam qo‘ygan bola kitobning qanchalik qimmatbaho boylik ekanligini anglab yetishi zarur. Boshlang‘ich sinflarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda o‘qish darslari alohida o‘rin tutadi. Bizning rivojlanib borayotgan mamlakatimizda ham kitobxonlikka katta e‘tibor qaratilgan. Kitob, avvalo, hayotiy maktab, ma‘naviyat manbai. U yoshlarni hayot bilan tanishtiradi, hayotni sevishtiradi, yashash mohiyatini anglash hislarini tarbiyalaydi. Kitob o‘qish orqali bolalarning badiiy idroki, mustaqil fikrlash qobiliyati, mutolaa madaniyati, Vatan taqdiri uchun javobgarlik tuyg‘usi tarbiyalanadi. Yurtboshimiz tashabbuslari bilan mazkur masalalarga davlat siyosati darajasida qaralib, samarali ishlar y o‘lga q o‘yildi. Jumladan, 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning besh ta ustuvor y o‘nalishi b o‘yicha Harakatlar strategiyasi asosida barcha soha va tarmoqlarda amalga oshirilayotgan ulkan o‘zgarishlar, avvalo, xalqning ijtimoiy turmushini yaxshilashga, ma‘naviy-ma‘rifiy tafakkurini yuksaltirishga, barchaga birdek go‘zal va farovon hayotiy muhit yaratishga erishishga qaratildi.

“Bizni hamisha o‘ylantirib keladigan yana bir muhim masala - bu yoshlarimizning odob axloqi, yurish-turishi, bir so‘z bilan aytganda, dunyoqarashi bilan bog‘liq. Bugun zamon shiddat bilan o‘zgaryapti. Bu o‘zgarishlarni hammadan ham ko‘proq his etadigan kim - yoshlar. Mayli, yoshlar o‘z davrining talablari bilan uyg‘un bo‘lsin. Lekin ayni paytda o‘zligini ham unutmasin. Biz kimmiz, qanday ulug‘ zotlarning avlodimiz, degan da‘vat ularning qalbida doimo aks-sado berib, o‘zligiga sodiq qolishga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya,

tarbiya va faqat tarbiya hisobidan"¹, deya ta'kidladi Prezidentimiz SH. Mirziyoyev.

O'quv jarayonida o'qituvchi ta'lim berish bilan birga ma'naviy - axloqiy tarbiya ham beradi. O'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash masalasi davlatimizning ta'lim sohasini islohol qilish bo'yicha asosiy hujjatlarida "Yosh avlodni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalqning boy milliy, madaniy-tarixiy an'alariga, urf-odatlariga hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali tashkiliy, pedagogik shakl va vositalar ishlab chiqilib amaliyotga joriy etiladi", - deb belgilab qo'yilgan. Har qanday ta'lim muassasasida tarbiyaviy jarayon bevosita o'qituvchi tomonidan tashkil qilinadi va olib boriladi. Yangicha ijtimoiy sharoitda ta'lim-tarbiyadan ko'zda tutilayotgan maqsadlarga erishish, o'quvchilarning dars va darsdan tashqari xilma-xil tarbiyaviy faoliyatlarini uyushtirish, ularni bilimli, odobli, e'tiqodli, vatanparvar, mehnaesevar, barkamol inson qilib o'stirish va kasbga yo'naltirish o'qituvchi zimmasiga yuklatilganligi bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Bundan ko'rinib turibdiki pedogoglar boshlang'ich sinf o'quvchilarida ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishda xalqimizning boy madaniy merosidan foydalanishi, avvalo, buyuk allomalarimizning ma'naviyat, axloq, tarbiya tushunchalariga bergan ta'riflariga alohida to'xtalib o'tishi maqsadga muvofiqdir. Prezidentning 2017 yil 12 yanvardagi "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish b o'yicha komissiya tuzish t o'g'risida"gi F-4789-sonli Farmoyishi bu borada keng k o'lamli islohotlarni amalga oshirishga zamin yaratdi. 2017-yil 13-sentyabrda "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish b o'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi t o'g'risidagi" PQ-3271-sonli qarorning qabul qilinishi va uning doirasida belgilangan vazifalar ham yurtimizda kitob mahsulotlarini chop etish, aholining kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish borasida katta o'zgarishlarga zamin yaratdi. Mamlakatimiz b o'ylab "Yosh kitobxon", "Eng faol kitobxon guruh", "Eng kitobxon oila" tanlovlarining tashkil qilinishi va g'olib kitobxonlar turli darajadagi qimmatbaho sovg'alar bilan taqdirlanishi, yirik nashriyotlar tomonidan o'zbek xalqi va jahon adabiyotining durdona asarlari qayta tahrirlanib, yanada sifatli nashr etilishi, ijtimoiy-ma'naviy k o'makka muhtoj fuqaro va oilalarga badiiy-estetik salmoqdor kitoblar, badiiy adabiyotlarning tuhfa qilinishi ushbu qonunlarda belgilangan vazifalar ijrosi b o'lishi bilan bir qatorda aholi, xususan, yosh avlodning mutolaa madaniyatini kamol toptirishga, ma'naviy-ma'rifiy tafakkurini yuksaltirishga keng imkoniyatlar yaratib bermoqda. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga ta'lim-tarbiya berishdagi vazifalarning asosiy qismi o'qish darsida amalga oshiriladi. Bolalar o'qish darslarida to'g'ri, tez, ongli o'qishga o'rgatiladi. Endi, badiiy asar o'qitish bosqichlariga to'xtalib o'taylik.

1. Boshlang'ich sinf o'quvchilari yoshiga mos keladigan ibratli hikoya yoki ertak tanlab olinadi. O'quvchilar bilan birgalikda badiiy asar to'g'ri, tez va ongli o'ib chiqiladi.

2. Asarning g'oyaviy asosi, mazmuni o'qituvchi tomonidan tushuntiriladi.

3. Badiiy asar o'quvchilarning hayotiy tajribasi bilan umumlashtiriladi va xulosa chiqariladi.

4. Sinfda o'qish o'quvchilarning kitobxonlik madaniyatini shakllantiradi.

Bolalar bu kabi jarayonda o'qish bilan birgalikda kitobdan to'g'ri foydalanish kerakligini ham o'rganib boradilar. O'qituvchi bolalarga kitobni toza, ozoda tutish kerakligini, kitobni o'tirgan holatda yorug' xonalarda o'qish kerakligini ham tushuntirib boriladi. Bundan tashqari bolalarda kitobxonlikni tarkib toptirish uchun Bolalarda mustaqil kitob mutolaa qilish ko'nikmasini shakllantirish kerak. Sinfda o'qituvchi birorta badiiy kitobni belgilangan muddat ichida

¹ <https://standart.uz/ru/news/view?id=963>

o‘quvchilar o‘qishi lozimligini aytib o‘tadi. Kitobni o‘qib tugatgan o‘quvchini rag‘batlantirishi aytib o‘tiladi. Bunda bola kitobni uyda o‘zi mustaqil ravishda o‘qiydi, fikrlash doirasi kengayib boradi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga mustaqil uyda o‘qishlari uchun kitob tanlayotganda, albatta, bolaning yoshini va qiziqishlarini hisobga olgan holda kitob tanlash lozim. Bola o‘ziga yoqqan asarni butun vujudi biulan o‘qiydi, nafaqat o‘qiydi, balki o‘qigan badiiy asari haqida mustaqil fikr ham yurita boshlaydi. Bolalar kitob mutolaasini tugatgach, asar haqida savollar berish, bolaning asar haqidagi fikrlarini tinglash bolada kitobga bo‘lgan mehrni yanada o‘stiradi. Masalan, bola asarni o‘qib tugatgach, quyidagi savollarni berish tavsiya etiladi: 1. Asarda nima haqida ekan? 2. Asardagi qaysi qahramonlar sizga yoqdi? Nima uchun? 3. Qaysilari yoqmadi? Nima uchun? 4. Asardan qanday xulosa chiqarsak bo‘lar ekan? Kabi savollar bolaning fikrlashini o‘stiradi hamda nutqining o‘sishiga yordam beradi. Kitob mutolaasiga munosabatni tubdan o‘zgartirish uchun avvalo, ziyoli insonlarga suyanishimiz kerak. Ya‘ni ,kitob targ‘ibotchilari qanchalik bilimli, ziyoli b o‘lsa, shuncha ijobiy natijaga erishish mumkin. Kitoblar qaysi janr yoki mavzuda b o‘lishidan qat‘iy nazar, u ma‘naviyat quroli ekanini mas‘uliyat bilan t o‘la-t o‘kis anglashimiz lozim. Zero, kitob-ma‘naviy boyligimizdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Qosimova K, Matjonov S, G‘ulomova X, Yo‘ldosheva Sh „Ona tili o‘qitish metodikasi”-T. Noshir.2009. 77
2. Ernazarov G‘. „Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi”- Toshkent: „Ilm ziyo”- 2013.
3. “2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor y o‘nalishi b o‘yicha HAKAKATLAR STRATEGIYaSI” O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 12 yanvardagi “Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ibot qilish b o‘yicha komissiya tuzish t o‘g‘risida”gi F-4789-sonli Farmo-yishi

O'QUVCHILARNI MILLIY QADRIYATLAR VA AJDODLARGA HURMAT RUHIDA TARBIYALASHDA KITOB MUTOLAASINING O'RNI

Choriyeva D.I,

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti stajyor tadqiqotchisi

Annotatsiya. Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarimizning asosiy vaqti ijtimoiy tarmoqlar, kompyuter o'yinlari va shunga o'xshash turli sabablar asnosida kitob mutolaasidan cheklanishlarni kuzatmoqdamiz. Ushbu omillar yoshlar tarbiyasiga ham sezilarli ta'sirini ko'rsatmoqda.

Kalit so'zlar: Globallashuv, milliy qadriyatlar, yoshlar, multimedia mahsulotlari, madaniyat, kitobxonlik, komil shaxs.

Аннотация. В условиях современной глобализации мы наблюдаем, что основное время нашей молодежи – социальные сети, компьютерные игры, и в силу разных подобных причин мы наблюдаем ограничения на чтение книг. Эти факторы оказывают существенное влияние на образование молодежи.

Ключевые слова: Глобализация, национальные ценности, молодежь, мультимедийные продукты, культура, чтение, совершенная личность.

Abstract: In the conditions of today's globalization, we observe that the main time of our youth is social networks, computer games, and due to various similar reasons, we observe restrictions on reading books. These factors have a significant impact on youth education.

Keywords: Globalization, national values, youth, multimedia products, culture, reading, perfect personality.

KIRISH. XXI asr fan-texnika taraqqiyoti jadal rivojlanayotgan, axborot-kommunikatsion vositalar xizmatidan foydalanish sur'ati keskin ortayotgan, fuqarolarning talab, ehtiyoj va maqsadlarini qondiruvchi moddiy manbalar yetarlicha ishlab chiqarilayotgan davr – innovatsion texnologiyalar asri bo'lib tarixga kirmoqda. Insoniyatning farovon, to'kinsochin hayot kechirishi uchun zarur bo'lgan moddiy-texnik jihozlar kundan kunga, yildan yilga takomillashib, sayqallanib, qulayliklari ortib bormoqda. Mamlakatimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligi, "insonlarning millati, tili va dinidan qat'i nazar, erkin, tinch va badavlat umr kechirishi, bugun hayotidan rozi bo'lib yashashi"[1], yurt kelajagi kafolatlanganiga ishonch hosil qilishi davlatimizda olib borilayotgan oqilona va odilona siyosatning bosh maqsadidir. Zero, O'zbekiston, yurtboshimiz e'tirof etganidek, milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari jadal harakat qilmoqda.

ASOSIY QISM. Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarimizning asosiy vaqti ijtimoiy tarmoqlar, kompyuter o'yinlari va shunga o'xshash turli sabablar asnosida kitob mutolaasidan cheklanishlarni kuzatmoqdamiz. Ushbu omillar yoshlar tarbiyasiga ham sezilarli ta'sirini ko'rsatmoqda. Olimlar, ziyolilar, mamlakat va millat kelajagi uchun chuqur qayg'urganlarni yaqin-yaqingacha bir narsa qiynab kelardi: nega yoshlarimiz, umuman, fuqarolarimiz o'rtasida

kitobxonlik madaniyati pasayib ketdi, nima uchun yerdan ko‘kka ko‘taradigan, bizni barkamollik sari yetaklaydigan, insonlar qalbiga yorug‘lik va iliqlik kiritadigan, oq bilan qora, yaxshilik bilan yomonlik, vayronkorlik bilan bunyodkorlikning farqini ongli ravishda anglatishga yordam beradigan, insoniyat tomonidan yaratilgan eng noyob kashfiyot – kitobning qadri tushib ketmoqda? **Ne sababdan ayrimlar kitob o‘qiganlarni zamondan orqada qolayotganlar qatoriga qo‘shib qo‘ymoqda?**

Darhaqiqat, bu savollar barchamizni qiynar edi. Shu o‘rinda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning 2016-yil 19-oktabrda Tadbirkorlar va ishbi-larmonlar harakati – O‘zbekiston Liberal-demokratik partiyasining VIII s‘yezdidagi saylovoldi ma‘ruzasida bildirilgan ayrim fikrlari xususida to‘xtalib o‘tish joiz. Ma‘ruzada bugungi kunda axborot – kommunikatsiya texnologiyalari, Internet tizimini keng rivojlantirmasdan turib, mamlakatimizni modernizatsiya qilish va yangilash, barqaror taraqqiyotga erishish haqida so‘z yuritish mumkin emasligiga e‘tibor berilgan.

“Ayni paytda, - deydi Shavkat Miromonovich, - axborot-kommunikatsiya sohasida-gi oxirgi yutuqlarni o‘zlashtirish bilan birga, yoshlarning kitob o‘qishga bo‘lgan qizi-qishini oshirishga, ularni kitob bilan do‘st bo‘lishga, aholining kitobxonlik saviyasini yanada oshirishga alohida e‘tibor qaratish lozim bo‘ladi. Buning uchun, avvalo, milliy adabiyotimiz va jahon adabiyotining eng sara namunalarini ijtimoiy tarmoqlarga joy-lashtirish va ularni keng targ‘ib qilishga alohida e‘tibor berishimiz muhim ahamiyat kasb etadi”. (“XXI asr”, 2016, 20 oktabr)

Xalqimiz turmush tajribasidan ma‘lumki, ajdodlarimiz farzand tarbiyasida kitob muto-laasiga alohida e‘tibor qaratishgan. Buyuk Navoiy-u Bobur, Amir Temur-u Ulug‘bek kabi al-loma-yu ijodkorlarimiz, tojdor-u daholarimiz ma‘naviyati bolalikdan kitobga mehr qo‘yish bilan shakllangan. Ajdodlarimiz xalq ertaklari-yu dostonlarini tinglab tasavvur va tafakkur dunyosini, ruhiyat olamini boyitishgan. Adabiyot durdonalari – xoh xalq og‘zaki ijodi namuna-lari, xoh yozma asarlar bo‘lsin – xalqimiz qalbida yurtiga, ona tiliga, oilasiga, vatandoshlariga mehr-muhabbat va sadoqat, milliy g‘urur, or-nomus, adolat-u insof, andisha-yu hurmat, oli-janoblig-u saxovatpeshalik sifatleri shakllanishida asosiy vosita bo‘lib xizmat qilgan. Bunday ma‘naviyat durdonalari mutolaa qilingan, tinglangan, eng muhimi, oila davrasida yoki jamoat ichida muhokama qilingan, bahs-u tortishuvlar asosida asarlar mazmun-mohiyati anglangan, anglatilgan. Ahamiyatli shundaki, yosh-u qari birday qiziqish bilan ishtirok etadigan bunday davralarda mushohada qilish va mulohaza yuritish, mantiqiy fikrlash qobiliyati, keng dunyo-qarash va tafakkur shakllangan, e‘tiqod va iroda mustahkamlangan, notiqlik mahorati o‘sgan, kishilar ongi ham ma‘nan, ham ruhan, ham ilman boyib borgan. Bugungi kunda esa juda ko‘p xonadonlarda oilaviy mutolaaga deyarli vaqt ajratilmaydi. Aksariyat oilalarda xonadon so-hib-u sohibasi doim ish bilan bandligi bois kechki taomdan so‘ng kunning charchog‘ini yozish uchun yoki oynayi jahon yoniga cho‘kadi, yoki dam olish uchun uyquni afzal bilishadi. Hatto shunday oilalar borki, ota-onalarning o‘zi uyda vaqtini farzandi bilan emas, telefon-u komp-yuter bilan o‘tkazishni afzal ko‘rishadi. Bolalarining injiqlariga bardosh berish, ularga ruhan yaqin bo‘lish, yutuqlari va muammolari bilan qiziqish o‘rniga, ularning o‘qishi o‘qituvchilari-ga yuklab qo‘yiladi yoki faqat ta‘limiy fanlardan o‘zlashtirishi nazorat qilinadi, ta‘lim-tarbiya berish, asosan, o‘quv maskanlaridagi ustoz va murabbiylar zimmasidagi ishdek bo‘lib qoladi. Kunning qolgan qismida yolg‘iz yoki nazoratsiz qolgan bola, asosan, mustaqil dars tayyorlay-di, oq-u qorani, kerakli-keraksiz narsalarni to‘la idrok etib ulgurmagan, hali bolaligiga bora-digan yoshdagi farzand zangori ekran bilan “do‘stlashib” oladi, uning yonida asosiy vaqtini

o'tkazadi, lekin tomosha qilgan ko'rsatuvlari, o'qib o'rgangan bilimlarining mohiyatini anglab-anglamay (!) kunlarini o'tkazaveradi. Eng achinarlisi, hozirda yoshlarning aksariyati turli rusumdagi uyali aloqa vositalari yoki kompyuter texnikasi xotirasidan mustahkam joy olgan ko'ngilochar o'yinlarning (yanada dahshatli – bu o'yinlarning ko'pchiligida otishma, qotillik, jangarilik, mustlashish sahnalarining ko'pligi), internet orqali yuklab olingan, lekin yoshiga mos bo'lmagan film va suratlarining ashaddiy ishqiboziga aylanib qolayotganlaridir. Bola ni-mani qanday o'qishni bilmasa, o'qigan narsasini uqmasa yoki mohiyatini anglamasa, undan hech qanday bilim va zavq ololmaganidek, bu kabi nojoiz o'yinlardan ham hech qanday estetik zavq va ma'naviy quvvat ololmaydi, aksincha, unda o'ychanlik, jizzakilik, asabiylik, beparvolik, loqaydlik, mas'uliyatsizlik, dangasalik, maqsadsizlik kabi yana bir qator salbiy illatlar shakllanib, ruhiyati va xarakteriga tobora mustahkam o'rnashib boradi.

Buyuk alloma, haqiqiy vatanparvar, yuksak salohiyatli ustoz Najmiddin Kubro "Muvaffaqiyatni sa'y-harakatda, muvaffaqiyatsizlikni esa loqaydlik va dangasalikda ko'rdim" degan ekanlar. Shu bois oila boshliqlari farzandlar taqdiriga bee'tibor bo'lmasliklari, bolalar bilan ularning yoshiga mos kitoblar mutolaasini yo'lga qo'yishlari va o'qilgan asarlar, olingan bilimlar, ularning inson hayotidagi o'rni va ahamiyati yuzasidan oilaviy suhbatlar o'tkazishlari, ko'proq o'g'il-qizlarining fikr-mulohazalarini tinglashga diqqatni qaratishlari, ularni qo'llab-quvvatlashlari, kamchiliklarini muloyimlik va bosiqlik bilan tuzatishlari kerak bo'ladi. Bu holat oilada nafaqat kitobsevar farzandlar kamol topishiga erishishda yordam beradi, balki oila a'zolari o'rtasida do'stona muhitni shakllantirishda ham, ota-onaga hurmat va o'ziga ishonch tuyg'ularining mustahkamlanishida ham, mulohazakorlik, mas'uliyat, javobgarlik, tejamkorlik, vaqtni qadrlash, tabiat va jamiyat, yurt uchun kerakli inson bo'lishga intilish sifatlarini o'stirishda ham o'ziga xos poydevor vazifasini o'taydi.

XULOSA. Kitob o'qish barchamizning ma'naviy olamimizni boyitadi, so'zlashuv madaniyatimizni oshiradi. Ayrim hollarda muqaddas o'zbek tilimizdagi ayrim vatandoshlarimiz "xizmat" tufayli dag'allashib, kambag'allashib borayotganligining oldini olish uchun ham kitob o'qish lozim. Vaholanki, bizning o'zbek tilimiz dunyodagi eng boy tillar qatoriga kiradi. A.S.Pushkin butun ijodi davomida jami 21197 ta so'z qo'llagan bo'lsa, Shekspir asarlari tilida jami 20 mingdan ortiq so'z qo'llanilgan. Ispan olimlari Servantesning ijodida 18 ming so'z qo'llanilgani haqida ma'lumot berganlar. **Buyuk bobomiz Alisher Navoiy asarlarida qo'llanilgan so'zlar soni esa 26000dan ortiq ekan.** Ana shuncha milliy boyligimizni avaylab-asrash uchun ham kitob o'qish lozim. Darhaqiqat, kitobxonlik madaniyatini oshirish davr talabi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: O'zbekiston. 2017.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – "Zarafshon", 2018-yil 29- dekabr, 155-156-son.
3. Boltaboyeva U. Nutq san'atining o'ziga xos xususiyatlari: muammo va yechimlar //Oriental Art and Culture. – 2020. – №. I (2).
4. Qodirov P. "Til va el". – Toshkent, 2010-y. 127 bet
5. www. ziyonet.uz.
6. www. edu.uz.
7. www. kitob.uz.
8. www. mustaqillik.uz.
9. www. ma'naviyat.uz.

DIRECTIONS AND MODELS OF USING HISTORICAL-CULTURAL NATIONAL HERITAGE IN GENERAL SCHOOLS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Khoshimov Ilkhom,

Independent researcher at the National Institute of Educational Pedagogy named after Qori Niyazi

Abstract. The article discusses the role of museums in preserving the national historical and cultural heritage and one of the most important areas of museum activity - museum pedagogy. It also outlines the tasks of innovative activities of museum pedagogy.

Annotatsiya. Maqolada tarixiy-madaniy milliy merosini saqlashda muzeylarning roli va muzeylar faoliyatining eng muhim yo'nalishlaridan biri – bu muzey pedagogikasi yoritilgan. Shuningdek, muzey pedagogikasining innovatsion faoliyati vazifalari aytib o'tilgan.

Key words. Historical and cultural National Heritage, Museum, innovation activities, culture, historical heritage, upbringing of a harmonious person, spiritual values, responsibility.

Introduction. Currently, issues related to the study and preservation of historical and cultural heritage in the regions have become especially relevant. Due to the socio-cultural process taking place in Uzbekistan, interest in its historical and cultural features has increased. This process is also political and economic, and undoubtedly directly affects the cultural life of the regions and the entire state as a whole.

Historical and cultural national heritage is all the material and spiritual cultural achievements of society, its historical experience, preserved in the arsenal of public memory. Historical and cultural national heritage consists of achievements of different ages and is passed on to new generations in new eras.

Cultural institutions - museums, libraries and archives - play an important role in the program for the preservation of historical and cultural national heritage. It is in them that the historical and cultural national heritage of the country is concentrated, preserved and promoted. Each of these cultural values is unique.

Today, educational institutions also play an important role in this process. One of the directions of educational work is the formation of patriotism and civic consciousness among pupils and students. Familiarity with the historical and cultural national heritage of one's Motherland is one of the main ways to expand historical knowledge, cultivate a sense of pride in one's ancestors and national identity.

In his speeches, our President often speaks about the need to strengthen civic positions, listen to public opinion, and use the intellectual potential of the intelligentsia in solving problematic issues, including difficult issues of preserving historical and architectural monuments.

The need to preserve the historical and cultural national heritage in its entirety and completeness becomes possible only when people assimilate its samples. Assimilation is a universal method of preserving heritage, as a result of which it acquires its spiritual existence and the ability to be embodied in a new form in the culture of another time and place. The level

of assimilation and use of the historical and cultural national heritage is the most important indicator of the development of society.

Nowadays, there are many writings on the problems of culture, historical heritage, and the upbringing of a well-rounded person. The school plays an important role in the life of every person. It makes the greatest contribution to the dissemination of spiritual values in terms of people's capabilities and national significance. The special importance of preserving the historical and cultural national heritage is to educate young people in a sense of "small homeland", responsibility for the fate of their village, city, strengthen patriotism and pride in their great homeland.

People's spiritual activity is diverse, each person has a wide choice of its forms and types. And what values a person prefers largely depends on what he himself is. A teacher who follows the path of knowledge remains in the hearts of students for a long time. Conversations with parents, acquaintances, peers show that it is the school and the teacher who are the main guardians and distributors of spirituality for the younger generation.

Acquaintance with the historical traditions and historical and cultural life of the region plays a very important role for students. One of the main tasks in this direction helps to solve museum pedagogy, which is defined as an interdisciplinary field of scientific knowledge, formed at the intersection of pedagogy, psychology, art history, museology, studying the tasks, principles, methods, forms of implementing educational activities of museums. Speaking about the uniqueness of the museum, we emphasize once again that the experience of personal contact with the reality of history and culture is one of the main factors that other institutions of civilization cannot provide.

School museum pedagogy is based on the ideas of understanding the existence of the world and the individual life of a person, from its point of view it solves the question of how a person should be in this constantly changing world. The pedagogical goal of any museum work that cooperates with a school is to form an emotional and personal attitude of the student to the values of the historical and cultural national heritage in the system of artistic and aesthetic education, which gives him an understanding of the world of culture through acquaintance with the original copies of everything. The concept of culture The new educational situation that has arisen in our country at the beginning of the 21st century objectively changes the idea of the tasks and principles of museum activity. The concepts of monological impact on the audience give way to the concept of a communicative approach.

By studying the past and present of their native land, going on walks and excursions, and scientific expeditions, students learn about the uniqueness of its historical and cultural history, the fate of weapons and compatriots, and their contribution to the country's economy and culture. This helps students understand how the history of their native land is connected with the history of the country, how certain events and phenomena of local history and culture are connected with the history and culture of the territory, ethnic group, state.

There are many problems in the field of protecting historical and cultural national heritage. These include the misuse of historical monuments and museum complexes, the construction of buildings on the territory of historical and cultural national heritage sites, changing the appearance of historical centers of regions, and the relocation of museums, archives, and libraries under any pretext with the consent of local authorities.

In conditions where the state fails to fulfill its obligations to culture and its values, the role of education increases immeasurably. The help of schoolchildren and students in cata-

logging and restoring monuments can be invaluable. Touching the great history of the country undoubtedly causes their legitimate pride, and it is difficult to overestimate the educational value of joint work with scientists, archaeologists, historians, restorers.

References:

1. Law “On the Protection and Use of Cultural Heritage Sites”. www.lex.uz
2. Law “On Museums”. www.lex.uz
3. Botyakova, O. A. Museum of Ethnographic Profile in the Context of Education and Culture of Russia: Dissertation ... Candidate of Cultural Sciences: 24.00.03/ Botyakova Olga Anatolevna. – SPb., 2007. – 104 p.
4. Kopsergenova, A. A. Cultural Heritage: Philosophical Aspects of Analysis: Dissertation ... Candidate of Philosophical Sciences: 09.00.13/ Kopsergenova Anna Ademirovna. – Stavropol, 2008. – 184 p.
5. Kalniskaya, Ye. Ya. Novye puti muzeifikatsii pamyatnika arkhitektury: Mikhailovsky Castle / Ye. Yes. Kalniskaya // Izvestia RGPU im. A.I. Gersena. - 2008. - No. 75. - p. 57.
6. Cowlen, M. Ye. Muzeifikatsiya istoriko-kulturnogo naslediya Rossii / M. Ye. Cowlen. - M., 2012. - 126 p.
7. Kvartalnov, V.A. Biosphere and tourism: global interaction and ecology, geography, scientific research, territorial tourism designation, culture of the world, system tourism migration, pedagogy, sociology and management strategy: V 5 t./Ros. work Acad. tourism, Mejdunar. cuff UNESCO po culture. tourism and selyakh mira and development / V. A. Kvartalnov. - M.: Nauka, 2002. - 205 p.
8. Kuryanova, T. S. Museum and non-material cultural heritage / T. S. Kuryanova // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2012. – No. 361. - p. 142.

THE IMPORTANCE OF READING EDUCATIONAL BOOKS IN ENGLISH LESSONS

Xoshimov Lutfullo Xabibullo o'g'li,

*Doctoral student student the National Institute of Education and Pedagogy named after Qori
Niyazi*

Abstract. This article examines the critical importance of reading educational books for personal and academic development. It highlights how educational literature enhances knowledge acquisition, critical thinking, language skills, emotional and social growth, and fosters a lifelong love for learning. Additionally, the article discusses the role of educational books in inspiring and motivating readers to engage actively with their surroundings.

Annotatsiya. Ushbu maqolada tarbiyaviy kitoblar mutolaasining shaxsiy va akademik rivojlanishdagi ahamiyati o'rganiladi. Kitoblar bilim olish, tanqidiy fikrlash, til ko'nikmalari, hissiy va ijtimoiy o'sish, shuningdek umrbod ta'limga bo'lgan qiziqishni qanday rivojlantirishi haqida muhokama qilinadi. Shuningdek, maqolada tarbiyaviy kitoblarning o'quvchilarni atrof-muhitga faol ravishda jalb qilishidagi roli ham ko'rsatiladi.

Keywords. Educational Books, Knowledge Acquisition, Critical Thinking, Language Development, Lifelong Learning.

Introduction. Reading educational books is essential for individuals striving for personal and academic growth. These books provide deep insights into various subjects, enabling readers to comprehend complex concepts. In an age where information is abundant, the ability to discern valuable knowledge from credible sources is crucial. This article discusses the significance of reading educational literature and its impact on various aspects of life.

1. Knowledge Acquisition. Educational books serve as primary sources of information. They offer crucial knowledge across diverse fields, including science, history, literature, and social studies. Engaging with these texts allows readers to develop a comprehensive understanding of complex concepts.

- **Foundation of Learning:** Educational literature lays the groundwork for advanced studies. Foundational texts in mathematics or science equip students with the necessary skills to tackle higher-level material.

- **Current Trends and Research:** Many educational books incorporate the latest research, ensuring that readers are up-to-date with advancements in their fields. This is particularly important in fast-evolving disciplines like technology and medicine.

2. Critical Thinking Skills. Reading educational books encourages critical thinking, a vital skill in today's information-driven society.

- **Analytical Abilities:** Engaging with challenging texts prompts readers to analyze information critically. This process involves evaluating arguments, identifying biases, and synthesizing new ideas.

- **Problem-Solving:** Many educational books present real-world challenges and case

studies, allowing readers to apply their knowledge to find solutions. This practical application is crucial for developing effective problem-solving skills.

- **3. Language Development.** One of the often-overlooked benefits of reading educational books is their impact on language skills.

- **Enhanced Vocabulary:** Exposure to specialized terminology helps readers expand their vocabulary. This enrichment is particularly beneficial for students learning a new language or those preparing for academic exams.

- **Improved Writing Skills:** By observing different writing styles and structures, readers can improve their own writing. Educational books often exemplify clarity and coherence, serving as models for effective communication.

4. Emotional and Social Growth. Educational books also play a significant role in emotional and social development.

- **Empathy and Understanding:** Many texts include narratives that foster empathy. Readers can relate to characters and situations, allowing them to understand diverse perspectives and experiences.

- **Social Awareness:** Educational literature often addresses pressing societal issues, encouraging readers to contemplate their roles in the community and the world. This awareness can inspire activism and social responsibility.

5. Lifelong Learning. The habit of reading educational books cultivates a passion for lifelong learning.

- **Cultivating a Love for Learning:** Regular engagement with educational literature instills a desire for knowledge that extends beyond formal education. This intrinsic motivation is essential for personal growth.

- **Adaptability:** In a rapidly changing world, the ability to learn continuously is crucial. Reading educational books prepares individuals to adapt to new information and circumstances, enhancing their resilience.

6. Motivation and Engagement. Educational books can serve as powerful motivators.

- **Inspiration:** Many successful figures share their journeys and insights in educational literature. Reading about their experiences can inspire individuals to pursue their passions and strive for academic excellence.

- **Goal Setting:** Educational literature often encourages readers to set and achieve personal and academic goals. This focus can lead to increased motivation and a sense of purpose.

Diagram: Benefits of Reading Educational Books

Benefit	Level of Engagement
Knowledge Acquisition	High
Critical Thinking	High
Language Development	Moderate
Emotional Growth	High
Lifelong Learning	High
Motivation	Moderate

Diagram Description

- **Diagram Type:** Bar Chart

- **X-axis:** Benefits (Knowledge Acquisition, Critical Thinking, Language Development,

Emotional Growth, Lifelong Learning, Motivation)

- **Y-axis:** Level of Engagement (Low, Moderate, High)

Conclusion. In conclusion, reading educational books is essential for fostering knowledge, critical thinking, and emotional intelligence. These texts not only inform but also inspire readers to engage actively with their world. By emphasizing the importance of educational literature, we can cultivate well-rounded individuals equipped to navigate the complexities of life.

References

1. Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. New York: Kappa Delta Pi.
2. Gardner, H. (1993). *Multiple Intelligences: The Theory in Practice*. New York: Basic Books.
3. Rosenblatt, L. M. (1994). *The Reader, the Text, the Poem: The Transactional Theory of the Literary Work*. Carbondale: Southern Illinois University Press.
4. Bruner, J. S. (1966). *Culture and Education*. New York: Norton.
5. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge: Harvard University Press.

ФАРЗАНД ТАРБИЯСИДА БАДИЙ АСАРЛАРНИНГ ЎРНИ

Дилфуза Камолжонова Холдоровна,
Қори Ниёзий номидаги Тарбия педагогикаси миллий институти таянч докторанти
Фархотова Ситора Камолжон қизи,
Ориентал Университети магистри

Аннотация. Мақолада фарзанд тарбиясида бадий адабиётнинг ўрни, панд-насиҳат руҳидаги асарлар таҳлили билан танишасиз.

Калит сўзлар: бадий адабиёт, тарбия, мутолаа, хулоса.

Инсон яшаши, ривожланиши учун бир қанча факторларга эҳтиёж сезади. Моддий эҳтиёжлари каби, ақл тафаккури ҳам ҳамиша озуқа олиши, бойишиб бориши зарур. Мутолаа орқали инсон тафаккури юксалади, ривожланади. Тарбия – педагогик жараён бўлиб, кишиларда жисмоний, руҳий, ахлоқий, маънавий сифатларни шакллантиришга қаратилади. Фарзанд тарбиясида бадий адабиёт муҳим рол ўйнайди. Кайковуснинг “Қобуснома” асарида: “Бу жаҳон бир зироатгоҳдир, ҳар нима эксанг, шуни ўрасан, ҳар на сўз десанг, шунинг жавобини эшитурсан”¹ дейди. Фарзанд тарбияси ҳам ниҳоятда масъулиятли вазифа бўлиб, боланинг қандай шахс бўлиб етишиши олган тарбия ва таълимига бевосита боғлиқ бўлади. Бола китоб орқали қандай тарбияланади? Бадий адабиёт кичик китобхонга нималар бера олди? Китоб – арабча сўздан олинган бўлиб, ёзилган, муқоваланган асар маъносини англатади.² Китоблар ўзида маълум бир ғояларни илгари суриб, ўқувчига эстетик завқ беради. ЮНЕСКО тавсиясига кўра, 48 вароқдан кам бўлмаган, босма табоқга эга, даврий бўлмаган нашрни шартли равишда китоб, дейиш қабул қилинган.

Адабиёт нима? – араб тилидан олинган бўлиб, адаб сўзининг кўплик шаклидир.³ Бирор соҳа, мавзуга ихтисослаштирилган маълумотлар, асарлар мажмуи.

Бадий асарлар ўқувчига эстетик завқ бериши, дунёқарашини шакллантириши билан бирга, тарбияловчи функцияга эга. Кичик ёшдаги болаларга китоб танлашда, адабиётнинг шу жиҳатларига кўпроқ эътибор қаратиш зарур. Кайковуснинг “Қобуснома” асарининг 27-бобида “Отадан фарзанд ҳақларидан бири гўдакга чиройли исм танлаш, уни яхши хулқ билан парваришлаш билан бир қаторда, ўқишни ўргатиш фарз” эканлиги тўғрисида сўз боради.

Фарзанд тарбиясида оилавий муҳит катта рол ўйнайди. Соғлом муҳит, урф-одат ва анъаналар, чиройли тарбия остида вояга етган фарзандлар келажакда комил инсонлар бўлиб улғаядилар.

Тарбия – ўздан кичикларга энг яхши, энг чиройли хулқларни ўргатиш, эзгу хулқни ёшлар онгига сингдиришдир. Ҳар бир киши икки хил йўл билан, биринчиси билво-

¹ Кайковус. Қобуснома.: – Т “Ўзбекистон” НМИУ 1994. Муқаддима.

² Ўктам Носиров “Мутолаа маданиятнинг муҳим элементи сифатида”. INFOLIB №1, 2024.

³ <https://qomus.info/encyclopedia/cat-a/adabiyot-uz/>

сита, яъни катталардан уларнинг тажрибаларини ўрганиш орқали, иккинчиси бевосита, ўз ҳаётий тажрибалари орқали эгаллайди.

Кичик ёшдаги болаларга китоб ўқиб бериш ҳам комил тарбиянинг бир қисмидир.

Кичик ёшдаги ўқувчининг биринчи китоби – бу эртак китобларидир⁴. Нима учун болага тунда уйқуга ётишдан аввал эртак ўқиб берилади? Рус рухшунослари болага тунда эртак ўқиб бериш унинг руҳиятига ижобий таъсир кўрсатишини, ҳаётда содир бўладиган турли воқеа-ҳодисаларга тўғри нуқтаи-назар орқали қарай олишини фанда исботлашган. Оддий ҳаётий мисоллар орқали яхши ва ёмонни оқ ва қорани бир биридан ажратишни ўрганади.

Бунинг учун болага эртакларни тўғри танлаб, айтиб бериш керак. Эртак замирида яхшилик, эзгулик бўлиши зарур. Эртак болага воқеа-ҳодисалар устидан хулоса қилишни ўргатади, унда катталарни тинглаш компетенцияси ривожланади. Эртак кичкинтойларга яшашни ўргатади. Эртакда кўп ҳолларда қаҳрамонлар турли қийинчиликларга дуч келадилар ва уларни ақл, сабр, куч ва идрок орқали енгиб ўтадилар. Болалар ҳам турли асар сюжетларини эшитиш орқали ўзларида қийинчиликларга қарши курашишга нисбатан онг ости иммунитетни ҳосил қилади. Болада ижобий фазилатларни шакллантиради. Кимгадир яхшилик қилишса, яхшилик, аксинча, ҳасад, ёмонлик қилишса, ёмонлик қайтишини билишади. Болани бирор номақбул хатти-ҳаракати учун жазолашдан олдин унга шу мавзуга оид эртак ўқиб беринг. Эртак орқали бола ота-онанинг меҳрини ҳис этади, эртакнинг нафақат болаларга, балки катталарга ҳам фойдаси катта. Ота-оналар боласига эртак айтиб бераётган вақтида турли стресс ҳолатларини унитиб, ички хотиржамликга эришадилар.

Болаларни тез-тез кутубхонага олиб бориш, улардаги бир қанча салбий одатларнинг олдини олиб, ижобий вазилатлар ҳосил қилади:

- Бола китобга меҳр қўйиш кераклигини ўрганади.
- Бола кутубхонада ўзини қандай тутиш маданиятини ўрганади.
- Бадий адабиётларни бир-биридан фарқлай олиш диди шаклланади.
- Тинч ва сокин муҳитда соатлаб китоб ўқиш орқали тинчланишни ўрганади.

Финландия таълим сифати бўйича дунёда етакчи мамлакатга айланди.

Таълим сифатининг ошишига бевосита фанларни яхши ўзлаштириш, ўзлаштириш, деганда, ўқиш ва уни тушиниш киради. Таълим эркинлик ва қулайлик асосига қурилган. Уйга вазифа тарзида кутубхонага, театрларга боришни топшириқ қилиб беришади. Олимлар мунтазам равишда эртак эшитган болаларнинг сўз бойлиги кўп бўлиши, тасаввур ва хотирани яхшилашини аниқладилар. Китобхона бола учун билимлар хазинаси, илмий тадқиқот лабораториясига айланиши керак. Китоб мутолааси когнитив, эстетик ва тарбиявий аҳамиятга эга.

Бола 4 – 5 ёш оралиғида унинг сўз захираси бойиб, нутқи ривожланади. Бу ёшда ота-оналар боланинг диққат-эътиборини нарса-буюмларнинг номланиши, улар нима вазифани бажариши ва қандай хусусиятга эга эканига қаратиши зарур. Бунда болажонларга кичик матнли, ўзбек халқ эраткларини ўқиб бериш тавсия этилади. 6-7 ёшли болалар энди ўқишни ўргангани боис бу ёшдаги болаларга ихчам, кичик ҳаждаги, рангли китобларни олиб бериш тавсия этилади.

Китоб бизга янги билим, янги кўникмаларни беради. Тил бойлигимизни оширади,

⁴ Костина Екатирина Олеговна. 2024. ГБДОУ детский сад №33 Московского района Санкт-Петербург.

саргузашт қиссалар тасаввуримизнинг чегараларини кенгайтиради⁵. Кичик ёшдаги ўқувчиларда ўтказилган тадқиқотлар натижасига кўра, китоб ўқиганда болаларнинг асаб тизими дам олади, руҳий босимлардан халос бўлишини кўрсатди. 1-жадвал.

3-4-синф ўқувчилари учун тавсия этилган адабиётлар рўйхти

№	Китоб номи	Асар муаллифи
1.	Ғафур Ғулом	"Шум бола"
2.	Анвар Обиджон	"Қуённинг туғилган кунида"
3.	Худойберди Тўхтабоев	"Пешонасига телевизор ёпишган боланинг саргузаштлари"
4.	Турсунбой Адашбоев	"Насибанинг олмаси"
5.	Кавсар Турдиева	"Хатолар мамлакати"
6.	Дилшод Ражаб	"Поезднинг боласи"
7.	Ориф Тўхташ	"Ҳар доим бўлсин қуёш"
8.	Муаззам Иброҳимова	"Сумалакхўр самолёт"
9.	Дилфуза Камолжонова	"Катак дафтардаги шумтаклар"
10.	Қобилжон Шерматов	"Бувамнинг ошқозонидаги мамлакат"

қаҳрамонлар билан бирга ҳис-туйғуларни бошидан кечириш, ҳаёлий дўстлар билан вақт ўтказиш имконини беради. Китоблар тажриба лобараториясига ўхшайди. Шунинг учун педагоглар болаларга китоб ўқишни тарғиб қилиш, китобхон болаларни рағбатлантириб бориши зарур.

АҚШлик олим Доктор Сарах МакГеовн бошланғич синф ўқувчиларида "Китобхонликнинг болалар онгига таъсири"ни ўрганади. Ўқитувчилар учун "Болага мутолаани завқ билан ўргатинг" ўқув қўлланмасини яратади. Қўлланма таълим ва ўқитиш провайдерлари "Renaissance Learning" (АҚШ Висконсин штати) билан ҳамкорликда Миллий саводхонлик 2020 тадқиқотларига асосланиб яратилган. Тадқиқотлар натижасига кўра АҚШлик ўқувчиларнинг ҳар 4 дан 1 ўқувчи (25,8%) дарсдан ташқари бўш вақтида китоб ўқийди. 50 фоиздан кўпроқ ўқувчи китоб ўқишдан янги билим олишлари ва бундан хурсандлигини айтишди. 2021- йилда олинган сўровномалар таҳлили 50 фоиздан кўпроқ ўқувчининг оиласи таътил пайти фарзандининг китоб мутолаа қилишини қўллаб-қуватлашини билдирган. Мутолла ўқувчига билим, завқ бериш билан бирга кишиларнинг кўплаб иқтидорларини очади. Бунинг учун ўқувчилар китобни кўп ва мунтазам ўқишлари зарур. Китобхонлик тилни равонлаштиради, саводхонликни яхшилайти, ижтимоий ва ҳиссий кўникмаларни ривожлантиради. Боланинг қизиқишларини инобатга олган ҳолда, ўқишга доимий рағбатлантириш мактаб ва оилада китобхонлик муҳитини яратиш ўқувчиларнинг китобхонлик компетенцияларини ривожлантиришда муҳим рол ўйнайди.

⁵ Dr Sarah McGeownenquiries@teachingtimes.com

Фойдаланилган адабиётлар:

9. Мирзаолимов Б. Ёшлар онгида миллий истиқлол ғоясини шакллантиришнинг педагогик асослари. Пед. фан. докт. илмий дар. олиш учун тайёрланган дисс. Тошкент, 2016. 143-б.
- 10. Маклаков А.Г. Общая психология.** Учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2003. – 287 с.
11. Мустафоев Ш.Н. Бадий тўғаракларда талабаларни ғоявий-эстетик тарбиялаш. Пед. Фанлари бўйича фалсафа фанлари доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация. Тошкент, 2018. 178 б.
- 12. Муслимов Н.А., Ш.С.Шарипов** ва бошқалар. Касбий малака ва педагогик маҳорат. Узлуксиз малака ошириш йўналиши бўйича ўқув материаллари. - Тошкент: ТДПУ, 2009.-69 б.
13. Муслимов Н.А. Бўлажак касб таълими ўқитувчисини касбий шакллантириш. -Т.: Фан нашриёти, 2004. -130 б.
14. Норкулов Ҳ.Д. Ота-оналарнинг ғоявий-тарбиявий билимларини оширишнинг ижтимоий-педагогик асослари: Педагогика фанлари номзоди. ... дис. – Тошкент: ЎПФИ-ТИ, 2007 йил. 134 бет. 4-бет.

BOLALAR ADABIYOTIDA MILLIY QADRIYATLARNING AKS ETTIRILISHI VA ULARNING TARBIVAVIY AHAMIYATI

Azimqulova Gulsevar Ikrom qizi,

*Guliston Davlat Universiteti San’atshunoslik fakulteti, Rangtasvir (dastgohli) yo’nalishi 69-23
guruh talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada bolalar adabiyotida O‘zbekiston milliy qadriyatlarining aks ettirilishi va ularning tarbiyaviy ahamiyati tahlil qilingan. Xalq ertaklari, maqollar va zamonaviy bolalar adabiyotidagi asarlar misolida milliy qadriyatlarning bolalarga ta’sirchan va qiziqarli shaklda yetkazilishi ko’rsatib o’tilgan. Shuningdek, bolalar adabiyotining yosh avlodni ma’naviy tarbiyalashdagi o’rni va ahamiyati yoritilgan.

Kalit so’zlar: bolalar adabiyoti, milliy qadriyatlar, tarbiya, xalq ertaklari, maqollar, zamonaviy bolalar adabiyoti.

Abstract. This article analyzes the representation of Uzbekistan’s national values in children’s literature and their educational significance. Through examples from folk tales, proverbs, and contemporary children’s literature, the study highlights how national values are conveyed to children in engaging and impactful ways. Additionally, the article examines the role and importance of children’s literature in the moral upbringing of younger generations.

Keywords: children’s literature, national values, education, folk tales, proverbs, contemporary children’s literature.

Bolalar adabiyoti jamiyatning yosh avlodini tarbiyalashdagi eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, bolalik davrida kishi hayoti davomida unga yo’l-yo’riq ko’rsatuvchi axloqiy qadriyatlar, ma’naviy tamoyillar shakllanadi. Bolalar uchun yaratilgan badiiy asarlar orqali ular o’z ona yurtining madaniy merosi, urf-odatlar va an’alarini o’rganadi. Bu jarayonda milliy qadriyatlar nafaqat bilim manbai, balki bolalar tarbiyasining asosiy mezoniga aylanadi.

O‘zbekiston bolalar adabiyoti tarixi qadimiy xalq og’zaki ijodi bilan boshlanib, bugungi kunda ham o’z dolzarbligini saqlab kelmoqda. Xalq ertaklari, maqollar, topishmoqlar va rivojatlar orqali milliy qadriyatlar bolalarga oson va qiziqarli shaklda yetkaziladi. Shuningdek, zamonaviy bolalar adabiyoti asarlarida ham milliy qadriyatlarning ko’rinishlari aniq namoyon bo’lmoqda. Ushbu maqola aynan shunday asarlarning tahliliga qaratilgan bo’lib, bolalar adabiyotida milliy qadriyatlarning qanday aks etishini va ularning tarbiyaviy ahamiyatini o’rganishni maqsad qilgan.

Milliy qadriyatlar xalqning uzoq tarixiy rivojlanish jarayonida shakllangan va ijtimoiy hayotining barcha sohalariga singib ketgan odatlar, urf-odatlar, an’alar, axloqiy va ma’naviy me’yorlar yig’indisidir. Bu qadriyatlar o’zida xalqning madaniy merosini, urf-odatlar va axloqiy tamoyillarini aks ettirib, avloddan-avlodga o’tib keladi. Bolalar adabiyoti ushbu qadriyatlarni yoshlarga yetkazish vositasi sifatida muhim o’rin tutadi.

Masalan, xalq og’zaki ijodi – ertaklar, topishmoqlar, dostonlar va maqollar milliy qadri-

yatlarni yosh avlodga yetkazishning eng qadimiy shakli bo'lib, ular orqali bolalar ma'naviy olamining shakllanishi ta'minlanadi. Xususan, ertaklarda qahramonlar jasorat, mehr-oqibat, halollik kabi fazilatlari orqali bolalarni ma'naviy tarbiyalashga xizmat qiladi.

Zamonaviy bolalar adabiyotida esa milliy qadriyatlar mualliflar tomonidan bolalarning yosh xususiyatlari va qiziqishlariga mos ravishda aks ettiriladi. Bunda adabiy asarlarning o'qituvchi, tarbiyachi va ota-onalar bilan hamkorlikda qo'llanilishi milliy qadriyatlarni yanada samarali o'zlashtirishga yordam beradi.

O'zbekiston xalqining milliy qadriyatlari bolalar adabiyotida turli shakllarda aks etadi. Masalan, Abdulla Qahhorning "Sinchalak" hikoyasida halollik va mehnatsevarlik kabi qadriyatlar o'z aksini topgan. Bu kabi asarlar bolalarga qahramonlar obrazida namunali fazilatlarni namoyish etib, ularga hayotiy saboqlar beradi[1, 45-bet].

Shu bilan birga, xalq maqollari va topishmoqlarida milliy qadriyatlarning bolalar tafakkuriga mos ravishda ifodalanishi kuzatiladi. Ular o'yin shaklida taqdim etilishi bolalarning qiziqishini oshirib, mazmunni o'zlashtirishni osonlashtiradi.

Bolalar adabiyoti milliy qadriyatlarning yosh avlodga o'ziga xos va qiziqarli usulda yetkazilishida katta rol o'ynaydi. Bunda milliy qadriyatlar asarlardagi obrazlar, voqealar va qahramonlarning fazilatlari orqali bolalarga singdiriladi. Ayniqsa, O'zbekiston xalq og'zaki ijodida qadriyatlarning timsollari boy va xilma-xildir. Ertaklar va dostonlarda qahramonlar mardlik, halollik, mehnatsevarlik, kattalarga hurmat kabi qadriyatlarni o'z xatti-harakatlari bilan namoyish etadi.

Masalan, xalq ertaklarida uchraydigan eng mashhur qahramonlardan biri – botir o'g'lon, u o'z yurtini himoya qilishda mardonavor bo'lib, bolalarga vatanparvarlikni o'rgatadi. Bunday ertaklar bolalar tafakkurida o'z vataniga mehr-muhabbat, odob-axloq qoidalariga hurmat singdirish uchun samarali vosita hisoblanadi.

Zamonaviy o'zbek bolalar adabiyoti ham milliy qadriyatlarni ifodalashda davom etmoqda. Masalan, Shukur Xolmirzayevning bolalar uchun yozilgan hikoyalari va ertaklarida ota-onaga hurmat, samimiyat, hamjihatlik kabi qadriyatlar yorqin ifoda etilgan. "Olmaxon bilan do'stlik" hikoyasi kichik yoshdagi o'quvchilarga do'stlik va halollikni qadrlashni o'rgatadi. Hikoyadagi obrazlar orqali bolalar muomala madaniyatiga oid saboqlarni oladi [2, 87-bet].

Bundan tashqari, Abdulla Qahhorning "Sinchalak" hikoyasida qahramonlar mehnatsevarlik va halollik kabi fazilatlari bilan bolalarga ibrat ko'rsatadi. Hikoyada oddiy insonlar hayoti tasvirlangan bo'lsa-da, ularning qilmishlari orqali bolalar hayotda qanday inson bo'lish kerakligi haqida o'ylab ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Bolalar adabiyotining o'qitish va tarbiyalashdagi ahamiyati uning qiziqarli va didaktik mazmunida mujassamdir. Asarlar yosh avlodni mustaqil fikrlashga undab, ularga hayotiy konikmalarni singdiradi. Milliy qadriyatlarni bolalar ongiga ta'sirli shaklda yetkazishda qahramonlarning realistik va bolalarga yaqin obrazda tasvirlanishi katta rol o'ynaydi.

Masalan, o'zbek maqollari va topishmoqlarining bolalar uchun ahamiyati katta. Maqollarda odob-axloq, halollik va mehnatsevarlikka oid milliy qadriyatlar qisqa, ammo o'qimishli va ta'sirchan shaklda ifodalanadi. Topishmoqlar esa bolalar tafakkurini rivojlantirishga yordam berib, ularning qiziqishlarini oshiradi.

Bolalar adabiyoti milliy qadriyatlarni singdirish va ularni avloddan-avlodga yetkazishda beqiyos ahamiyatga ega. O'zbekiston bolalar adabiyoti bu jarayonda o'ziga xos usullarni qo'llab keladi. Xalq ertaklari, maqollari va zamonaviy bolalar asarlari orqali milliy qadriyatlar bolalarga oson va ta'sirli shaklda o'rgatiladi. Shu sababli, bolalar adabiyoti tarbiyaviy ahamiyatga

ega bo'lgan samarali vosita sifatida yosh avlodning ma'naviy barkamolligini shakllantirishda muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mahmudova, M. O'zbek bolalar adabiyoti va tarbiya. Tashkent: Sharq, 2019-yil, 23-24 betlar.
2. Xolmirzayev, Sh. Bolalarga bag'ishlangan asarlar to'plami. Tashkent: O'zbekiston nashriyoti, 2020-yil, 87-betlar.

O'QUVCHILAR O'RTASIDA KITOBXONLIKNI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION LOYIHALARI

Mutallibjonov Ma'rufjon,

Qori Niyoziy nomli Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'quvchilar o'rtasida kitobxonlikni rivojlantirishning innovatsion usullari va loyihalari tahlil qilinadi. Zamonaviy texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalangan holda, o'quvchilarni kitob o'qishga qiziqtirishning samarali yo'llari ko'rib chiqiladi. Kitobxonlikni targ'ib qilishning yangi platformalari va dasturlarini joriy etish orqali yoshlarning ma'naviy va intellektual rivojlanishiga ta'sir qilish imkoniyatlari o'rganiladi. Tadqiqot natijalari kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda yangi yondashuvlarning ahamiyatini yoritib beradi.

Kalit so'zlar: kitobxonlik, innovatsion loyihalar, zamonaviy texnologiyalar, interfaol metodlar, ma'naviy rivojlanish, intellektual rivojlanish, yoshlar tarbiyasi.

Kirish. Ushbu maqolada kitobxonlikni rivojlantirishning zamonaviy texnologiyalarga asoslangan yondashuvlari, ularning afzalliklari va o'quvchilarning ma'naviy rivojlanishiga ta'siri tahlil qilinadi. Maqolaning asosiy maqsadi – kitobxonlik madaniyatini oshirishga qaratilgan innovatsion usullar va loyihalarni ishlab chiqish va ular yordamida yosh avlodning bilimga bo'lgan ehtiyojini oshirishga ko'maklashishdan iborat. Innovatsion loyihalar ushbu jarayonda samaradorlikni ta'minlovchi vosita sifatida maydonga chiqmoqda. Ushbu maqolada o'quvchilar orasida kitobxonlikni rivojlantirish bo'yicha zamonaviy yondashuvlar, texnologiyalarning o'rni va innovatsion loyihalar tahlil qilinadi.

Kitobxonlikni rivojlantirishning ahamiyati. Kitob o'qish insonning bilim va dunyoqarashini kengaytiradi, tanqidiy fikrlash va ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantiradi. Maktab yoshidagi o'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish quyidagi natijalarga olib keladi:

- O'quvchilarning nutq madaniyati va lug'at boyligi oshadi.
- Yosh avlodning madaniy va ma'naviy qadriyatlarga hurmati shakllanadi.
- Mustaqil bilim olishga bo'lgan qiziqish kuchayadi.

Innovatsion loyihalarning kitobxonlikka ta'siri. Zamonaviy texnologiyalar kitobxonlikni rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Quyida innovatsion loyihalarning asosiy turlari keltiriladi:

• **Audiokitoblar va elektron kitoblar:** O'quvchilar uchun kitobni istalgan joyda o'qish va tinglash imkoniyatini yaratadi.

• **Kitobxonlik ilovalari:** Goodreads, Audible va Storytel kabi platformalar orqali o'quvchilar kitob tanlash, muhokama qilish va reyting qo'yish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

• **Kitob o'qish bo'yicha musobaqalar:** O'quvchilarni rag'batlantirish maqsadida ball to'plash tizimi yoki sovrinlar joriy etish. **"Yosh kitobxon"** tanlovi 3 ta yosh toifasida - 10-

14 yosh, 15-19 yosh va 20-30 yosh toifasida o'tkaziladi.

Kitob klub va adabiy forumlar

• Onlayn va oflayn formatda o'quvchilarning kitoblar bo'yicha fikr almashuvi va muhokamalari uchun platformalar yaratish.

• **Blooket, Kahoot, Wheel of Names, Jeopardy** kabi intellektual dasturlar yordamida kitobxonlik bo'yicha katta natijalarga erishamiz!

Jeopardy dasturida quyidagi holatda kitob tanlovini o'tkazish mumkin.

3. Yangi innovatsion loyiha namunasi. Quyida maktablarda kitobxonlikni rivojlantirishga qaratilgan loyiha taklif qilinadi:

Loyiha nomi: “Oy kitobi”.

Loyiha Maqsadi

- O'quvchilarda kitob mutolaasi va bilimga bo'lgan muhabbatni shakllantirish.
- Tarixiy shaxslar va ilmiy yutuqlar haqida chuqurroq tushuncha berish.
- Jamoaviy ishlash, ijodiy fikrlash va nutq madaniyatini rivojlantirish.

Bosqichlar / Phases:

1. Kitob tanlash / Book Selection

Har oy Uyg'onish to'plamidan bir kitob tanlanadi (masalan, “Muso al-Xorazmiy”).

Each month, a book from the Renaissance Collection is selected (e.g., “Muso al-Khorazmiy”).

2. Tayyorlov bosqichi / Preparation Phase

Maktab kutubxonasidagi bosma kitoblar yoki Mutolaa ilovasidagi elektron va audio versiyalar o'quvchilarga taqdim etiladi. O'quvchilar tayyorlanish uchun bir oy vaqtga ega bo'ladi.

3. Intellektual topshiriqlar / Intellectual Tasks

Tinglab tushunish: Audio matnni tinglab savollarga javob berish.

Yozma ish: Uchtadan mavzuda yozma topshiriqlarni bajarish.

O'qish viktorinasi: Kitob mazmuniga oid tezkor savol-javob.

Ijodiy topshiriqlar / Creative Tasks

Ijodiy taqdimot: Tanlangan mavzuda kreativ taqdimot tayyorlash (masalan, “Muso al-Xorazmiy - Dunyo uyg'otgan buyuk olim”). Rasm yoki video tayyorlash: Kitob mazmuniga asoslangan tasviriy san'at yoki qisqa video.

Bunda tanlov shartlari va nizomi ishlab chiqilgan.

Hulosa

O'quvchilar o'rtasida kitobxonlikni rivojlantirish milliy ma'naviyatni mustahkamlash va kelajak avlodni har tomonlama yetuk shaxs qilib tarbiyalashning muhim yo'nalishlaridan biridir. Bugungi kunda kitob o'qishga bo'lgan qiziqishni oshirish uchun zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlardan foydalanish zaruratga aylangan. Shu nuqtai nazardan, elektron platformalar, interaktiv kitobxonlik klublari, audio va video kitoblar, shuningdek, turli tanlov va loyihalar orqali o'quvchilarning e'tiborini kitobga qaratish mumkin.

Innovatsion loyihalar yordamida kitobxonlikni ommalashtirish nafaqat o'quvchilarning bilim doirasini kengaytiradi, balki ularning mustaqil fikrlash, axloqiy qadriyatlarni anglash va madaniy merosni qadrlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Shu bilan birga, o'qituvchilar va ota-onalarning hamkorlikda olib borgan ishlari bu jarayonning samaradorligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, kitobxonlikni rivojlantirishga qaratilgan innovatsion loyihalar ta'lim tizimining uzviy qismi sifatida qaralishi kerak. Bu o'z navbatida, milliy o'zlikni anglash, ma'naviy barkamollikka erishish va barkamol avlodni shakllantirish uchun mustahkam zamin yaratadi.

Takliflar.

1. Elektron kitob platformalarini rivojlantirish: O'quvchilar uchun milliy til va chet tillarida bepul elektron kitob kutubxonalari yaratish hamda ularga qulay mobil ilovalar orqali kirishni ta'minlash.

2. Interaktiv tanlovlar tashkil etish: "Eng yaxshi kitob sharhi", "Sevimli kitobim" va "Kitobxonlik kunligi" kabi onlayn va oflayn tanlovlarni muntazam o'tkazish orqali o'quvchilarning kitob o'qishga qiziqishini oshirish.

3. Kitobxonlik klublarini tashkil etish: Maktab va mahallalarda yoshlar uchun maxsus kitobxonlik klublarini tashkil qilish, ular orqali o'qilgan kitoblarni muhokama qilish imkoniyatlarini yaratish.

4. Ota-onalarni jarayonga jalb etish: Ota-onalar bilan hamkorlikda "Oila kitobxonligi" dasturini yo'lga qo'yish va ular uchun kitobxonlikni rag'batlantiruvchi ma'rifiy tadbirlarni tashkil etish.

5. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish: O'quvchilar uchun maxsus interaktiv ilovalar va gamifikatsiya elementlari bilan boyitilgan platformalarni yaratish. Masalan, o'quvchilar o'qigan kitoblari uchun ball to'plashi va sovg'alar yutib olishi mumkin bo'lgan dasturlarni joriy etish.

6. Milliy va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish: Kitobxonlikni rivojlantirish maqsadida xalqaro tashkilotlar, nashriyotlar va boshqa davlatlarning ilg'or tajribalaridan foydalanish.

7. Kitob o'qish madaniyatini targ'ib etish: Maktablarda kitob o'qishga bag'ishlangan maxsus haftaliklar va festival kunlarini joriy qilish, taniqli yozuvchilar va olimlar bilan uchrashuvlar uyushtirish.

8. Audiokitoblarni ommalashtirish: O'quvchilarning qulayligi uchun turli yosh guruhlariga moslashtirilgan audiokitoblarni yaratish va ulardan foydalanishni rag'batlantirish.

9. Motivatsion tadbirlar o'tkazish: Eng faol kitobxonlarni mukofotlash tizimini joriy qilish va ularni taqdirlash uchun maxsus tadbirlar o'tkazish.

10. Tadqiqot va monitoring tizimini yaratish: Kitobxonlik darajasi va uning samaradorligini o'rganish uchun tizimli monitoring olib borish va olingan natijalar asosida yangi takliflarni ishlab chiqish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. T.: Ma'naviyat, 2008.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida yoshlar siyosati-ni takomillashtirish to'g'risida" gi qarori. 2017 yil 5-iyul.
3. Kitobxonlik qarori
4. Jumaniyozova D. *Kitobxonlikni rivojlantirishning dolzarb masalalari*. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2020.
5. Hasanov B. *O'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish texnologiyalari*. Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
6. Abdullayeva M. *Kitob o'qish madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari*. Tosh-

kent: Ma'naviyat, 2021.

7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 12-yanvardagi PQ-2734-sonli qarori. *Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi.*

8. Pedagogik texnologiyalar markazi. *Elektron kitob platformalari va ularning ta'limdagi o'rni.* Toshkent, 2021.

9. Qodirov A. *Zamonaviy ta'limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'rni.* Toshkent: Oliy ta'lim, 2023.

O'QUVCHILARDA KITOBXONLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH SOHASIDAGI XORIJIY TAJRIBALAR TAHLILI

Yunusova Dildoraxon Xikmat qizi,

Qori Niyoziy nomidagi tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada yurtimizda kitobxonlikni yuksaltirish hamda jahon tajribalari asosida axborot-kutubxona sohasini rivojlantirish yo'lidagi xalqaro hamkorli munosabatlarining olib borilishi ifodalangan.

Kalit so'zlar: kitobxonlik, kutubxona, savodxonlik, inqiroz, zamonaviy, electron, xalqaro.

Bugungi kunda milliy rivojlanish, jahon bozorida muvaffaqiyatli raqobat uchun asosiy manbalardan biri aholining madaniyati va ta'limi darajasiga aylanmoqda. Shuning uchun G'arbning rivojlangan mamlakatlari so'nggi o'n yilliklarda savodxonlik muammolari – funktsional (ikkilamchi), texnologik, vizual, kompyuter, axborot va boshqalar haqida juda xavotirda. Bugungi kunda savodxonlik tushunchasi yildan-yilga kengayib bormoqda, shu jumladan barcha yangi tarkibiy qismlar. Yangi axborot jamiyatida insonga qo'yiladigan talablar ortib bormoqda. Shu bilan birga, ushbu yangi yondashuvning asosiy bo'g'ini hali ham o'qish bo'lib qolmoqda, bu amerikalik mutaxassislarining fikriga ko'ra, ma'lumot asrining kalitiga aylanadi. Bugungi kunda aksariyat G'arb mamlakatlarida o'qishga katta ahamiyat berilmoqda.

Asrning o'rtalaridan boshlab, ayniqsa 1980-yillarda G'arb mamlakatlarida ba'zan "o'qish inqirozi" deb ataladigan funktsional (ikkilamchi) savodsizlik fenomenini anglash jarayoni sodir bo'ldi. Ushbu hodisaning namoyon bo'lishi – aholining muhim guruhlari tomonidan o'qish qobiliyatining qisman yoki to'liq yo'qolishi, o'qishni idrok etishning past darajasi-bir qator salbiy ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlarga olib keladi. Shuning uchun o'qish muammosiga tinimsiz e'tibor beriladi.

Ilgari biz Belarusi va Rossiyadagi vaziyat ko'p jihatdan ko'plab G'arb mamlakatlaridagi vaziyatga o'xshashligi va bugungi kunda bizda o'xshash tendentsiyalar rivojlanib, shunga o'xshash jarayonlar sodir bo'layotgani haqida gapirgan edik. Shuning uchun oldingi yigirma yil ichida ishlab chiqilgan G'arb mamlakatlari tajribasi biz uchun katta ahamiyatga ega. Jahon amaliyotida "o'qish inqirozi" deb nomlangan muammolarni hal qilish bo'yicha katta tajriba ham ishlab chiqilgan. Bu tajriba juda katta va muammolar ko'p jihatdan o'xshash bo'lsa-da, har bir mamlakat ularni o'z vazifalari va imkoniyatlariga qarab hal qildi.

Ko'plab mamlakatlarda "o'qishni himoya qilish", o'qishni rag'batlantirish, "o'qish terapiyasi" bo'yicha turli xil choralar ko'rildi. Ba'zi rivojlangan mamlakatlarda 1980-1990 yillarda "o'qish siyosati"ni shakllantirish va amalga oshirish kabi yo'nalish rivojlandi. Har tomonlama tahlil qilishni talab qilmasdan, ushbu siyosatni amalga oshirishga turli G'arb mamlakatlarida qanday yondashuvlar amalga oshirilayotganligini ko'rib chiqing. Shunday qilib, biz bolalar o'qishini qo'llab-quvvatlashga e'tibor qaratamiz.

Kuchli milliy o'qish siyosati olib borilayotgan mamlakatga misol sifatida Frantsiya xizmat qilishi mumkin. 1980-1990-yillar davridan boshlab o'qish muammolarini hal qilish madani-

yat vazirligi siyosatidagi ustuvor vazifalardan biriga aylandi va o'shandan beri keng jamoatchilik ovozi oldi. Maxsus tashkil etilgan kitob va o'qish idorasi muallif tomonidan yaratilgan paytdan boshlab va uni o'quvchilarga taklif qilishgacha bo'lgan “kitob yo'li” ni hisobga olgan holda keng qamrovli dastur tuzdi. Bir qator chora – tadbirlardan so'ng aholiga kutubxona xizmatida katta yutuqlarga erishildi: yangi kutubxonalar qurildi, jamoat kutubxonalarining ahvoli yaxshilandi, odatda kutubxonalarga kirmaydigan aholining o'qishini tashkil etish uchun “yangi hududlar” o'zlashtirildi (birinchi navbatda-funksional savodsiz va “zaif o'quvchilar”). 1980-1990-yillarda vazirliklararo sheriklik bitimlari (madaniyat, Adliya, mudofaa, qishloq xo'jaligi vazirliklari va boshqalar o'rtasida) ishlab chiqildi, bu esa funksional savodsizlikka qarshi umumiy kurashda yagona siyosat olib borishga, moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirishga imkon berdi. Ketrin Kuno o'zining “Frantsiyada o'qish” kitobida milliy o'qish siyosati bu erda qanday amalga oshirilganligini, uning barcha ishtirokchilarining harakatlarini birlashtirish uchun qanday choralar ko'rilganligini tasvirlaydi. Rasmiy darajada ushbu siyosat turli kasblar vakillari, masalan, o'qituvchilar, ijtimoiy xizmatlar xodimlari va kutubxonachilar o'rtasida yaqinlashish va o'zaro tushunishga yordam berdi, ularning yaqin hamkorligiga ko'maklashdi, umumiy tayyorgarlik kurslarini tashkil etishga imkon berdi.

1989 yildan beri Frantsiyada ushbu mamlakat uchun yangi “o'qish bayrami” juda mashhur bo'ldi. Katrin Kunoning so'zlariga ko'ra, “o'qish bayrami – bu” butun Frantsiya bo'ylab, yirik viloyat markazlaridan tortib kichik kommunalargacha bo'lgan minglab g'oyalar”. So'nggi yillardagi kampaniyalarda maxsus tanlov o'tkazila boshlandi, uning maqsadi har yili madaniy dasturida o'qishga alohida e'tibor qaratadigan shaharlarni mukofotlash edi (masalan, “o'qish uchun kurashda g'alaba qozonamiz” tanlovlaridan birida 5 ta shahar ishtirok etdi).

Har yili kitob markazi butun mamlakat bo'ylab kitob, o'qish va kutubxonalarni targ'ib qilish uchun ishlatiladigan milliy mavzularni taklif etadi. Markazning alohida dasturlariga misollar: “yosh o'quvchi yili” (1989), “bu haqda ko'proq o'qing” (1990), “umr bo'yi o'qishga bo'lgan muhabbat” (1991), “o'qish yangi olamlarni ochadi” (1992), “kelajagingizni shakllantiring-o'qing” (1995-1996), “millat qurish o'quvchilar (1997-2000). Kitob markazini rivojlantiradigan so'nggi loyiha (2001-2003) Amerika fuqarolarini uning tarixi bilan batafsilroq tanishtirishni maqsad qilgan va uning mavzusi: “Amerika tarixini aytib berish” (yoki “odamlarni kitoblar va o'qish dunyosi bilan bog'laydigan hikoyalar”). Kitob markazi turli toifadagi ishtirokchilar – individual o'quvchilar, oilalar, maktablar, kutubxonalar, kasaba uyushmalari, korporatsiyalar, jamoat tashkilotlari va “Amerika demokratiyasini saqlab qolish va rivojlantirish uchun Amerikani zudlik bilan o'quvchilar xalqiga aylantirish zarurligiga ishonganlarning barchasi” uchun ko'plab taklif – g'oyalarni ishlab chiqadi.

Kitob markazi 46 shtatda kitob markazlarining milliy tarmog'ini yaratishni boshladi, ularning aksariyati uning filiallari sifatida ishlaydi. Har bir markaz shtat tarkibida faoliyat yuritadigan ixtiyoriy birlashmadir. Uning vazifasi-kitoblar, o'qish, davlatning intellektual va adabiy merosini targ'ib qilish (masalan, biron bir yozuvchining yashash joyini yoki uning kitobini yozish joyini belgilaydigan davlatning “adabiy xaritasini” yaratish). Kitob markazlari yirik kutubxonalar, gumanitar kengashlar yoki universitetlar asosida tashkil etilgan. Shtat kitob markazlari o'z loyihalarini shtat kitob hamjamiyati, mualliflar, taniqli fuqarolar va faxriy maslahatchi sifatida xizmat qiluvchi jamoat arboblarning yordami bilan rejalashtiradi va moliyalashtiradi. Kongress kutubxonasi kitob markazi bilan birgalikda ular sayohat ko'rgazmalarini o'tkazadilar, turli nashrlarni nashr etadilar, o'qishni qo'llab-quvvatlash bo'yicha simpoziumlar tashkil etadilar, kutubxonachilik bo'yicha treninglar, ma'ruzalar va boshqalar.

Mamlakatda bolalar va yoshlarni o‘qishni qo‘llab-quvvatlashga katta e‘tibor qaratilmoqda. AQSh Kongressi kutubxonasi tashabbusi bilan 1989 yil AQShda “yosh o‘quvchilar yili” deb e‘lon qilindi. Tashkilotchilar oilalarni, maktablarni, kutubxonalarni, ishbilarmon doiralarni, televidenie, nashrlar, davriy nashrlar, siyosatchilar va madaniyat vakillarini jalb qildilar. Ushbu milliy kampaniyada Amerika kutubxonalar assotsiatsiyasi, bolalar adabiyoti kitob sotuvchilari assotsiatsiyasi, xalqaro o‘qish assotsiatsiyasi, bolalar uchun kitoblar Kengashi, televizion kompaniyalar, bir qator yirik nashrlar va boshqa ko‘plab Amerika tashkilotlari faol ishtirok etdi. Joylarda dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirish Shtatlardagi kitob markazlari, kutubxonalar, maktablar, jamoatchilik bilan yaqin hamkorlikda amalga oshirildi. 1996 yilda Markazning milliy dasturi – “o‘qish – yozish – hozir” loyihasi AQSh ta‘lim departamenti, Amerika kutubxonalar assotsiatsiyasi va bir qator kompaniyalar bilan birgalikda boshlang‘ich maktab o‘quvchilari uchun maxsus ishlab chiqilgan.

Bolalarni o‘qishga kuchli ta‘sir ko‘rsatadigan asosiy omillardan biri bu kattalarning (otonalalar, kutubxonachilar, o‘qituvchilar) ta‘lim darajasi bo‘lganligi sababli, AQShda 1989 yildan beri ta‘lim darajasi past bo‘lgan bolalar va ota-onalarning o‘qish ko‘nikmalarini rivojlantirish bo‘yicha maxsus dasturlar amalga oshirilmoqda. Ularni tashkil etish va o‘tkazish uchun oilaviy savodxonlik jamg‘armasi tashkil etildi.

Kitob va o‘qishni ommaviy targ‘ib qilish Gollandiyada amalga oshiriladi. Bu yerda bir nechta tashkilotlar intensiv ishlaydi: Gollandiya kitoblarini ommaviy targ‘ib qilish jamg‘armasi (hozirgi o‘qish jamg‘armasi), u qisman farovonlik, sog‘liqni saqlash va madaniyat vazirligi tomonidan subsidiyalanadi). Har yili mart oyida u kitob haftaligini tashkil etadi, unda mamlakat aholisining e‘tiborini Gollandiya adabiyotiga jalb qilish, yilning eng mashhur kitobi uchun tanlov, eng chiroyli kitob uchun tanlov va boshqalar. iyun oyida detektiv va triller haftaligi o‘tkaziladi.

Oktyabr oyida bolalar kitoblari haftaligi bo‘lib o‘tadi. Jamg‘arma boshlanishidan oldin bolalar kitoblarining yozuvchi – ijodkorlari va ijodkorlarini “Oltin” va “kumush” grifellar mukofotlari bilan taqdirlaydi. O‘quvchilar e‘tiborini bolalar adabiyotining eng yangi yangiliklariga jalb qilish uchun laureat kitoblar ro‘yxatiga eng yaxshi bolalar hakamlar hay‘ati tomonidan tan olingan yana uchta nom kiritilgan (25 ming boladan iborat).

Bolalar kitobini targ‘ib qilishda katta rol o‘ynaydigan yana bir tashkilot-bu Gollandiyaning kutubxonalar va o‘qish markazidagi “yoshlar va kitob” xizmati homiyligida bolalar adabiyoti sohasidagi axborot va hujjatlar markazi. Markaz bolalar kitoblari haftaligi uchun materiallar tayyorlaydi (reklama plakatlar, afishalar, bolalar adabiyoti sohasidagi mukofotlar mualliflari ro‘yxati), ota – onalar va o‘qituvchilar uchun yilning bolalar adabiyoti yangiliklariga izohlar bilan maxsus ma‘lumotnomalar nashr etadi. O‘qish qiyin bo‘lgan bolalar uchun mo‘ljallangan kitoblar ushbu ro‘yxatlardagi maxsus belgilar bilan ta‘minlangan.

“O‘qish siyosati” ishlab chiqilgan ko‘plab mamlakatlar– Frantsiya, Buyuk Britaniya, Shvetsiya va boshqalar bolalar va yoshlarning o‘qish savodxonligi darajasini yaxshilashga muvaffaq bo‘lishdi. Shunday qilib, masalan, amerikalik tadqiqotchilarning fikriga ko‘ra, o‘qishni davlat va xususiy qo‘llab-quvvatlashning natijasi shundaki, amerikalik kattalarni o‘qish hozirda Buyuk Britaniya va boshqa rivojlangan davlatlar bilan taqqoslanadigan darajada va so‘nggi yillarda bu daraja biroz oshdi.

Biroq, yaxlit siyosat mavjud bo‘lmagan mamlakatlarda ham ushbu sohada turli xil keng ko‘lamli dasturlar va individual tadbirlar amalga oshiriladi. Ushbu faoliyatda eng katta ta‘sirga bolalar va kattalar aholisini “o‘qishga jalb qilish” uchun maxsus tarmoqlararo o‘qishni qo‘llab-

quvvatlash dasturlari ishlab chiqilganda erishiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sh. Mirziyoyev „Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz” T: O‘zbekiston ,2017;
2. Po‘latov, Sh.N., Hindistonda pedagogik ta’limning rivojlanish bosqichlari. //“SCIENCE AND EDUCATION” Scientific journal Volume 1, Special issue 2020 21-27 P.
3. Горбушина О.П. Психологический тренинг. Секреты проведения. СПб.: Питер, 2007. - 176 с: ил. - (Серия «Практическая психология»).
4. Захаров В.П., Хрящева Н.Ю. Социально-психологический тренинг. Л., 1990.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – “Zarafshon”, 2020-yil 30-dekabr
6. O‘zbekistonga jadal islohotlar sur‘atiga mos ilg‘or kadrlar kerak. – “Xalq so‘zi”, 2018-yil 19-dekabr, 262-son.
7. Ahmedova Z. Bola tarbiyasida psixolog maslahatlari. – Toshkent, 2018.
8. [www. ziynet.uz](http://www.ziynet.uz).
9. www. edu.uz.

O'QUVCHILAR O'RTASIDA KITOBXONLIKNI RIVOJLANTIRISH VA UNING TARBIYAVIY IMKONIYATLARI

Umirova Marxabo Abdimannobovna,

*Qori Niyoziy nomidagi tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch
doktranti*

Annotatsiya. Ma'naviyatni yuksaltirish, o'quvchilar o'rtasida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish, kitob mutolaasi insonni ma'naviy kamolot sari yetaklashini, insonni har tomonlama yetuk, komil shaxs sifatida shakllanishidagi o'rni nihoyatda beqiyosdir. Jumladan, sharq mutafakkirlari qarashlarida, g'oyalarda, asarlarida inson kamoloti, ma'naviy yetuklik, vatanparvarlik, ta'lim-tarbiya kabi masalalarda qimmatli ma'lumotlar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Ma'naviyat, o'quvchilar, madaniyat, kitob mutolaasi, komil shaxs, tarbiya, g'oyalar.

KIRISH

Abu Rayhon Beruniyning qarashlarida "Insonga katta sharaf ko'rsatilgan - unga aql-zakovat va kuch armug'on etilgan. Shu sababdan, insonning ma'naviy qiyofasi uning oldiga qo'yilgan vazifalarga mos bo'lishi uchun u yuksak ahloqli, bilimli, ma'rifatli bo'lmog'i darkor..."-deya ta'kidlangan. Ma'rifat, ziyo, komillikka erishish avvalo mutolaa bilan, ilm-fan sirlarini puxta egallash bilan qo'lga kiritiladi. Bu borada eng yaqin ko'makchi kitobdir. Kitob insoniyat tomonidan yaratilgan betakror mo'jizadir. Kitob insonni tarbiyalash xususiyatiga ega bo'lgan eng yaqin do'stdir. Kitob haqida uning insonni kamolotga yetishidagi o'rni haqida qimmatli fikrlar, tashbehlar nihoyatda ko'pdir.

ASOSIY QISM

Xususan, O'zbekiston prezidentining 2017 yil 13 sentyabrdagi "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks choratadbirlar dasturi to'g'risida"gi qarori, Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 14 dekabrdagi № 781-sonli qarori bilan 2020–2025 yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturi va boshqa qator hujjatlar soha rivoji uchun dasturul amal vazifasini o'tamoqda.

O'quvchi-yoshlarning kitob mutolaasi birinchi navbatda o'quvchilar tasavvurini shakllantiradi. Bizning har bir harakatimiz, o'ylagan o'yimiz ma'lum bir tasavvurga asoslanadi. Biror narsa, voqea, predmet voqealanishi uchun ham avvalo bizning tasavvurimiz g'alviridan o'tishi kerak bo'ladi. Ya'ni, bizning tasavvurimiz aralashmagan voqelik mavhumlikdir. Hayotning eng muhim jihati shundaki, o'quvchi nimani tasavvur qilsa, o'shangagina erishadi. Inson tasavvuri reallikni yaratadi. Tarixda yuksak kashfiyotlar qilgan daholar o'z tasavvur doiralaridan ortig'iga ega buyuk insonlar bo'lishgan. Kitob mutolaasi jarayonida o'quvchining tasavvuri ishlaydi. U uzoq o'tmishni, kelajakni tasavvur qiladi. Zamondoshlari hayotini tasavvurida gavdalandiradi. Bu jarayon teleekrandagi jonsiz surat shaklida emas, o'quvchining ongida, tasavvur olami-

da sodir bo'ladi. Va o'z-o'zidan o'quvchining ongida ham o'zgartishlar yasashga qodir bo'ladi.

O'quvchi faqat darsliklardagi o'qituvchi bergan vazifani bajarish uchungina asarlarni qo'l-ga olyapti. Natijada esa ma'lum: mutolaa jarayoni sevimli mashg'ulot emas, majburiyatga aylanib qoladi. Kitob mutolaasiga havasi bolalikdan paydo bo'lmagan o'quvchi keyinchalik berilgan katta hajmli asarlarni o'qishga kuch topolmaydi, ishtiyoq sezmaydi, xohish bildirmaydi, faqat darslikda berilgan qisqartirilgan parcha bilangina tanishadi va yozuvchining butun asar mazmuniga singdirib yuborgan pafosini, g'oyaviy-badiiy maqsadini to'la anglolmaydi, badiiy asarlarning haqiqiy zavqidan bebahra qoladi, adabiyotning haqiqiy kuchini, qudratini his qilmaydi, natijada kitob o'qishga mehr qo'ymaydi.

Mustaqil o'qish uchun berilgan asarlarni tahlil qilganimizda o'quvchida badiiy kitob o'qish ishtiyoqi ortganining, unda hayrat, zavq paydo bo'layotganining guvohi bo'lamiz. Demak, yosh avlodning ma'naviy ehtiyojini qondirish uchun ularga kitob tanlashni, uni o'qishni, tahlil qilishni muntazam o'rgatib borish kerak, buning uchun esa, bizningcha, adabiyot va ona tili fanlaridan dars soatlarini ko'paytirish, mashg'ulotlarni guruhlariga bo'lib o'tkazilishi tashkil etish maqsadga muvofiq bo'lar edi. Buning natijasida tahsil oluvchilarga individual yondashish imkoni ortadi, darslarning samaradorligi oshishiga erishiladi. Shuningdek, o'quvchilar mutaxassis o'qituvchilar bilan ko'proq suhbatda bo'lib, ulardan tajriba o'rganadilar. Ta'lim-tarbiya jarayonida tom ma'noda davr talabiga mos haqiqiy vatanparvar, salohiyatli, dadil yoshlarni, g'oyaviy-mafkuraviy va intellektual jihatdan yetuk kadrlarni tayyorlashda, zarur ma'naviy ehtiyojlarni qondirishda adabiyot darslarining insonshunoslik, ruhshunoslik, axloqshunoslik sifatleri to'la namoyon bo'ladi.

Bolalar kitobxonligini shakllantirishda maktab hamda ota-onalar zimmasiga nihoyatda murakkab va mas'uliyatli vazifa yuklanadi. Buning uchun ota-onalarning o'zi ham yuksak didga ega va ma'rifatli va bilimli bo'lishlari kerak. Ma'lumki, bola kitob o'qishni bilgan taqdirdagina, kitob uning ma'naviy hayotida muhim rol o'ynaydi. Kitob bolaning ma'naviy boyishi uchun uni ma'naviy, aqliy, estetik tarbiyali o'sishga yo'llashi zarur. Buning uchun dastlabki turtki oilada bolaga o'qib berilgan birinchi kitob bo'lsa, ikkinchisi, bola otasi va onasining o'qishini eshitib, badiiy obrazlar go'zalligini tasavvur qilishi, kitob bilan ana shu birinchi va ikkinchi uchra-shuv bolaning keyingi o'smirlik davrida uning ma'naviy hayotining barcha sohalari: mehnat, o'yin, musiqa, bolalar ijodi bilan bog'liq bo'lib, uni hayotining hamma tomonlarini qamrab olishi zarur. Chunki, o'smir hayotini ijodiy mehnat, ertaklar olami, fantaziyalar, o'yin va musiqasiz tasavvur etish qiyin. Bularning barchasini kitobxonlik ham qamrab olsa, uning hayoti mazmunsiz, voqeahodisalarning tub mohiyatini anglab olishga harakat qiladigan, turmush ziddiyatlarini tushunadigan aql-zakovatli ma'nan barkamol shaxs bo'lib yetishishiga yordam beradi. Ana shunday aql-zakovatni shakllantiruvchi, inson cha'naviy dunyosini boyituvchi vo-sita - bu kitob, kitobxonlikdir.

XULOSA

Kitobxon - o'quvchi oilada o'rgangan hayotni kitobdagi hayotiy voqealar bilan boyitib, hayot haqidagi tushunchalari, insoniy fazilatlar, yaxshilik, qadriyatlarni, avlodlari hayoti bilan faxrlanish, Vatanga muhabbat, do'stga sadoqat, hurmat, mehnatsevarlik, sabr-tokatlilik fazilatleri yuksalib boradi. Bu borada eng katta yordamchi badiiy adabiyotdir. Badiiy adabiyotda har qanday voqea-hodisa badiiy obrazlardan, ta'sirchan shaklda ifodalandiki, unda o'smir yoshdagi kitobxon ko'p fazilatlarini o'rganish, ma'nan boy shaxs bo'lib shakllanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sh. Mirziyoyev „Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz” T: O‘zbekiston ,2017;
2. Po‘latov, Sh.N., Hindistonda pedagogik ta’limning rivojlanish bosqichlari. //“SCIENCE AND EDUCATION” Scientific journal Volume 1, Special issue 2020 21-27 P.
3. Горбушина О.П. Психологический тренинг. Секреты проведения. СПб.: Питер, 2007. - 176 с: ил. - (Серия «Практическая психология»).
4. Захаров В.П., Хрящева Н.Ю. Социально-психологический тренинг. Л., 1990.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – “Zarafshon”, 2020-yil 30-dekabr
6. O‘zbekistonga jadal islohotlar sur‘atiga mos ilg‘or kadrlar kerak. – “Xalq so‘zi”, 2018-yil 19-dekabr, 262-son.
7. Ahmedova Z. Bola tarbiyasida psixolog maslahatlari. – Toshkent, 2018.
8. [www. ziyonet.uz](http://www.ziyonet.uz).
9. www. edu.uz.

ЗНАЧИМОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В РАЗВИТИИ ЧИТАТЕЛЬСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ У КУРСАНТОВ

Медетова Раушан Мамадияровна,

*заведующий отделом Национального института педагогики воспитания,
доктор педагогических наук, старший научный сотрудник,*

Курбанов Гани Абилович,

*старший преподаватель Учебного центра военной подготовки Национального
университета Узбекистана, доцент, подполковник*

Аннотация. В данной статье показана роль преподавателя высшего военного образовательного учреждения, способствующая развитию читательских компетенций у курсантов.

Ключевые слова: преподаватель, национальное воспитание, обучение, читательская компетенция, профессионализм, образовательный процесс, эффективность обучения.

Abstract. This article reveals the professional culture of a teacher, which contributes to improving the effectiveness of the educational process in educational institutions.

Key words: teacher, national education, education, culture, professionalism, educational process, learning effectiveness.

Читательская компетенция курсанта является одной из базовых составляющих воспитания и развития общей культуры личности, поскольку именно чтение обеспечивает систему знаний, умений и навыков, позволяющих любой личности ориентироваться в социокультурном современном мире во всех сферах человеческой деятельности. Между тем в последнее время учёные и исследователи обращают пристальное внимание развитию интереса курсантов к чтению, к книге.

В педагогической науке понятие «читательская компетенция» рассмотрена в качестве составляющей общекультурной компетентности, поскольку именно процесс чтения обеспечивает формирование и расширение целостной и взаимосвязанной системы знаний, умений и навыков личности, позволяющих ориентироваться в современном многогранном социокультурном мире.

В век цифровых технологий получение информации обеспечивается со всех сторон. Вот почему сегодня носителями информации становятся не только книги, но и Интернет источники и другие средства информации. Они оказывают непосредственное влияние на выработку ценностных ориентиров, духовно-нравственных основ и определения гражданских позиций.

В связи с этим, повышение интереса к чтению, сохранение национальной и мировой литературы, ее сбережение несёт с собой колоссальный гуманистический потенциал, направленный на привитие интереса к чтению, на развитие культурной грамотности. Термин «читательская компетенция» трактуется в работах разных учёных. К примеру,

Е.А.Гончарова рассматривает читательскую компетенцию как «психологическую систему, включающую главный компонент – способность превращать содержание текста в содержание личного опыта читателя», а в исследованиях Т.Г.Галактионовой отмечается как «способность к осуществлению эффективного читательского поведения при решении разного рода задач».

На наш взгляд, читательская компетенция – это образовательная система, включающая в качестве главного системообразующего компонента – способность превращать содержание текста в личный опыт курсанта, это способность к осуществлению эффективного читательского поведения при решении разного рода задач в качестве одной из составляющих общекультурной компетентности, т.е. умения свободно ориентироваться в современном социокультурном пространстве.

Читательская компетентность предполагает совокупность знаний и навыков, обеспечивающих курсанту возможность пользоваться преимуществами культуры, то есть эффективно выбирать, организовывать, анализировать, использовать имеющиеся в ее рамках источники, относящиеся к сложившимся стилям, жанрам, формам, релевантные решению различных заданий с использованием как традиционных, так и новейших технологий работы с текстом.

Читательская компетентность курсанта представляет собой определенную меру включения его в читательскую деятельность на основе лингвистической, речевой и профессиональной готовности курсантов к осуществлению профессиональной деятельности, а также принципов субъективности, самостоятельности, интегративности, когнитивного и деятельностного подходов.

Читательская компетенция представляет собой совокупность знаний, умений, навыков, обеспечивающих процесс чтения как вида речевой деятельности: восприятие, понимание, прогнозирование, интерпретацию, извлечение смысла информации, оценку прочитанного текста, диалог курсантов друг с другом, готовность использовать извлеченную информацию в собственном личном опыте, в различных социокультурных ситуациях, свободно ориентироваться в современном мире.

Значит, читательская компетенция курсантов предполагает не только «смысловое восприятие графически зафиксированного текста», но и ценностную ориентацию в социокультурном пространстве, гармоничную взаимосвязь с культурой, то есть является составляющей общекультурной компетенции.

Основой читательской компетенции курсантов как составной части общекультурной компетентности является совокупность жизненно важных компетенций: языковой, коммуникативной, читательской, культуроведческой, обеспечивающих комфортное существование курсанта в социокультурном пространстве.

Перечисленные выше компетенции тесно связаны с читательской компетентностью курсантов, которая должна проводиться на основе систематической работы по его развитию.

Использование в процессе обучения курсантов военно-специальным дисциплинам нами были применены специальные творческие задания, проблемные ситуации, практические упражнения на учебном полигоне, которые способствует интеллектуальному развитию курсантов, повышению уровня их читательской компетентности.

Кроме того, опытно-экспериментальная система упражнений вызвала положительное отношение курсантов и способствовала лучшему пониманию и усвоению но-

вого материала по выбранной теме.

Уровень стимулирования деятельности курсантов системой методов определяет степень ее дидактической эффективности; экспериментальная система упражнений обеспечивает более высокий результат, чем при традиционном обучении.

Между исходным уровнем знаний курсантов и результативностью их обучения существует корреляционная зависимость.

Проведенные экспериментальные исследования в высших военных образовательных учреждениях дают нам возможность сформулировать: 1) педагогические принципы, которыми следует руководствоваться при составлении проблемных заданий, которые должны служить средством интеллектуального развития курсантов, средством повышения их читательской компетентности; должно соблюдаться единство изучения учебного материала, системы проблемных заданий и методики их использования на учебных занятиях; 2) методические рекомендации по их успешному применению в учебно-воспитательном процессе высшего военного образовательного учреждения.

При использовании проблемных заданий на аудиторных и внеаудиторных учебных занятиях обеспечивается: мотивация темы; формирование основных понятий (выделение существенных и несущественных признаков соответствующего понятия; расширение возможных ракурсов осмысления его содержания; применение усваиваемого понятия в разных ситуациях); создание условий для становления базовых интеллектуальных качеств курсантов, таких, как критичность, креативность, дисциплинированность ума, самоконтроль; обеспечение комфортного режима умственного труда, предоставление курсантам возможности свободного выбора способа решения задачи; удобного темпа изучения учебного материала.

Возможность выбора разных по трудности заданий предусмотрена системой упражнений и рейтинговым практикумом, где курсанты могут оценить свою учебную успешность в зависимости от проблемного задания.

Система проблемных заданий имеет прикладную и практическую направленность. В связи с этим, решение такого рода заданий на учебном занятии позволяет учить курсантов принципам моделирования реальных процессов; ценить военные традиции; овладевать методами исследования имеющихся проблем и находить пути их решения.

Разработанная система проблемных заданий может быть использована при диагностике уровня читательской компетентности и интеллектуального развития курсантов высших военных образовательных учреждений и может представлять интерес не только для преподавателей, но и курсантов.

Развитие читательской компетентности курсантов в процессе обучения осуществляется в результате выполнения ими специально разработанной системы проблемных заданий и преподавания на основе обогащающей модели, учитывающей индивидуальный ментальный опыт курсантов.

При этом весьма важно обратить внимание на следующее:

1) Рассмотреть возможные подходы к определению читательской компетенции курсантов, на основании чего обосновать психолого-педагогические основы интеллектуального развития курсантов и технологии преподавания, ориентированной на их интеллектуальное развитие.

2) Построить педагогическую теорию читательской компетентности курсантов, педагогическое содержание которой следует раскрыть при анализе связей: функции

–» содержание –» свойства –> средства формирования. На основе выявленных функций читательской компетентности, которая выступает в качестве интегрированной оценки уровня интеллекта, обоснована структура педагогической категории читательской компетентности. Эта структура включает следующие подсистемы проявлений личности: интеллект, знания, опыт, нравственность, общечеловеческие ценности, национальные традиции и мировоззрение.

3) Подвести курсантов к самостоятельному применению методов решения; организации исследования ситуации. В результате по совокупности своих свойств применение проблемных заданий является одним из важных средств формирования компетентности курсантов. Разработана система проблемных и обучающих заданий, определено ее рациональное место в учебно-воспитательном процессе; установлена целесообразность использования системы проблемных и обучающих заданий на учебных занятиях. Разработаны принципы создания систем проблемных заданий и рекомендации преподавателям по их рациональному использованию в учебном процессе.

4) Исследование эффективности использования проблемных заданий в учебно-воспитательном процессе с целью развития читательской компетентности у курсантов показали, что в настоящее время данный вопрос требует детального рассмотрения и решения ряда вопросов по развитию читательской компетентности у курсантов. Этот факт обосновывает необходимость разработки педагогических технологий, направленных на повышение уровня читательской компетентности курсантов. Формирующий эксперимент, проведенный в высших военных образовательных учреждениях, продемонстрировал, что использование инновационных технологий, отвечающих принципам обогащающей модели обучения, и системы проблемных заданий повышает интеллект и читательскую компетентность курсантов.

Применённые нами в процессе проведения исследования проблемные задания показали рост положительных количественных оценок, характеризующих дидактические преимущества экспериментальной системы применения проблемных заданий по сравнению с традиционной. Индикаторы показали эффективность использования проблемных заданий на учебных занятиях в высших военных образовательных учреждениях.

Таким образом, обогащающая модель обучения курсантов высших военных образовательных учреждений выступает эффективным средством развития читательской компетентности курсантов высшего военного образовательного учреждения. И в этом процессе особая роль отводится преподавателю, который сегодня должен суметь успешно выполнять несколько функций: обучающую, развивающую и воспитывающую.

Литература

1. Закон Республики Узбекистан № ЗРУ-901 «О статусе педагога» от 1 февраля 2024 года.
2. **Указ Президента Республики Узбекистан** «О стратегии развития Нового Узбекистана в 2022-2026 годах» от 28 января 2022 года // Учитель Узбекистана. – Ташкент, 2022. – 29 января. – С. 1-3.

QIZLAR TARBIYASIDA KITOBLARNING AXLOQIY VA IJTIMOYIY MA'SULIYATINI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI

Abdurazoqova Marg'uba Muxammad qizi,

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada qizlar tarbiyasida kitoblarning axloqiy va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishdagi o'rnini tahlil qilingan. Qizlarning ma'naviy rivojlanishi va jamiyatdagi o'rnini mustahkamlashda kitoblarning roli yoritilgan. Asosiy diqqat markazida qizlar uchun mos bo'lgan badiiy, tarbiyaviy va ijtimoiy adabiyotlarni targ'ib qilish zaruriyati turadi. Shuningdek, maqolada oila, maktab va jamiyatning bu jarayondagi mas'uliyati tahlil qilinib, samarali yechimlar taklif qilingan.

Kalit so'zlar: qizlar tarbiyasi, kitobxonlik, axloqiy mas'uliyat, ijtimoiy mas'uliyat, ma'naviy rivojlanish.

Annotation: This article examines the role of books in developing moral and social responsibility in the upbringing of girls. It highlights the importance of books in fostering the spiritual development of girls and strengthening their role in society. The necessity of promoting suitable literary, educational, and social works for girls is emphasized. Additionally, the article analyzes the responsibility of families, schools, and society in this process, offering practical solutions.

Keywords: girls' upbringing, reading culture, moral responsibility, social responsibility, spiritual development.

Bugungi kunda jamiyatning ma'naviy-axloqiy me'yorlarini saqlash va barqaror rivojlantirish yosh avlod tarbiyasi, ayniqsa, qizlar tarbiyasi bilan uzviy bog'liq. Qizlarning tarbiyasi jamiyat rivojlanishining muhim qismi bo'lib, ularga axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy mas'uliyatni singdirish orqali jamiyatning ma'naviy-axloqiy poydevorini mustahkamlash mumkin. Kitoblar bu jarayonda yetakchi vositalardan biridir. Kitob o'qish nafaqat bilim olish, balki insonning shaxsiy va ijtimoiy jihatdan rivojlanishiga yordam beradi. Shu sababli, kitoblar orqali qizlarning axloqiy va ijtimoiy mas'uliyatini shakllantirish zamonaviy tarbiya jarayonining eng dolzarb masalalaridan biriga aylangan. Quyidagi omillar ham mazkur mavzuning dolzarbligini belgilab beradi:

1. Raqamli texnologiyalar ta'siri;
2. Kitob resurslarining cheklanganligi;
3. Oila va maktab tarbiyasining uyg'unligi yetishmasligi;
4. Jamiyatda ma'naviy qadriyatlarning zaiflashishi.

Mazkur muammolarni hal qilish uchun qizlar tarbiyasida kitobning o'rnini qayta ko'rib chiqish zarur. Kitoblar axloqiy qadriyatlarni singdirish, ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirish va yosh avlodni ma'naviy yuksalishga yetaklashda eng samarali vositalardan biridir. Qizlar uchun mos adabiyotlarni targ'ib qilish, ularni kitob o'qishga rag'batlantirish, shuningdek, oila

va maktabning bu jarayondagi o‘rni va mas’uliyatini oshirish orqali jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu sababli, kitoblarning axloqiy va ijtimoiy mas’uliyatni shakllantirishdagi rolini chuqur tahlil qilish va amaliy yechimlarni ishlab chiqish zamon talabidir.

Qizlar tarbiyasida kitoblar axloqiy va ijtimoiy mas’uliyatni shakllantirishda juda muhim rol o‘ynaydi. Kitoblar faqatgina bilim olishning manbai bo‘lib qolmay, balki qizlarda insoniylik, halollik, sadoqat, mehnatsevarlik kabi axloqiy qadriyatlarni rivojlantiradi. Milliy va jahon adabiyotida bunday masalalar keng yoritilgan. Masalan: Abdulla Qodiriyning “O‘tgan kunlar” romani oila, muhabbat, sadoqat kabi qadriyatlarni tarbiyalashga xizmat qiladi. Ushbu asar qizlarga oilaviy mas’uliyatni va o‘zaro hurmatni o‘rgatish orqali ular uchun axloqiy yo‘l-yo‘riq bo‘lib xizmat qiladi.

O‘zbek xalq ertaklari qizlarda halollik, mehnatsevarlik va odob-axloqni shakllantirishga xizmat qiladi. Ertaklar orqali qizlarga ijtimoiy qadriyatlarni singdirish, ularning ichki dunyosini boyitish mumkin. Masalan, “Qizil tulki” ertagi mehnatsevarlikni va do‘stlikning ahamiyatini ko‘rsatadi.

Oila va maktabning roli. Oila va maktab tarbiyaning eng muhim omillari hisoblanadi. Oila - bu farzandning birinchi tarbiya manbai, maktab esa bu jarayonni davom ettiruvchi muassasadir. Oila va maktabning birgalikdagi sa’y-harakatlari qizlarning axloqiy va ijtimoiy rivojlanishida katta rol o‘ynaydi. Misol uchun: oila, ayniqsa, ota-ona o‘z farzandiga kitob o‘qishni rag‘batlantirib, uning axloqiy va ijtimoiy rivojlanishiga hissa qo‘shadi. Birgalikda kitob o‘qish qizlar uchun nafaqat bilim olish, balki oila bilan mustahkam aloqalarni o‘rnatish imkonini beradi.

Maktablarda “Eng faol kitobxon” kabi tanlovlar o‘tkazish orqali qizlarni kitob o‘qishga qiziqtirish va ularning ijtimoiy faolligini oshirish mumkin. Bu qizlarga o‘z fikrini erkin ifodalashni o‘rgatadi va ijtimoiy mas’uliyatni his qilishlariga yordam beradi.

Maktabdagi axloqiy ta’lim va muhit, shuningdek, o‘qituvchilarning axloqiy va ma’naviy bilimlarni o‘rgatishdagi roli ham muhimdir. O‘qituvchi o‘zining shaxsiy misoli bilan qizlarga axloqiy qadriyatlarni targ‘ib etishi, ularning har biriga individual yondashuvi orqali tarbiyaviy natijalarga erishishi mumkin.

Kitoblarning ahamiyati. Kitoblar qizlarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirish, ularni ijtimoiy mas’uliyatni his qilishga undashda katta rol o‘ynaydi. Adabiyot orqali qizlar nafaqat o‘ziga, balki atrofdagi odamlarga nisbatan mas’uliyatni tushunadi. Masalan: Navoiyning asarlari adolat va insoniylikni ulug‘laydi, bu esa qizlarga adolatli bo‘lish va boshqalarga mehr-oqibat ko‘rsatishni o‘rgatadi.

Ma’naviy-axloqiy ta’lim ta’siri qizlarga jismoniy va ruhiy salomatlik, oila va jamiyatda o‘z o‘rnini topish borasida mas’uliyatni oshiradi. Kitoblar orqali qizlar halollik, sabr-toqat, mehr-shafqat kabi insoniy fazilatlarni o‘rganadi va ularga tayanib yashaydi.

Kitoblar qizlarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirib, ijtimoiy mas’uliyatni anglashga yordam beradi. Bu jarayon qizlarning nafaqat shaxsiy rivojlanishiga, balki jamiyatning ma’naviy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Oila va maktabning ushbu jarayondagi faol ishtiroki qizlarning ma’naviy barkamol bo‘lishiga mustahkam poydevor yaratadi. O‘qituvchilar va ota-onalar qizlarga kitob o‘qish, ijtimoiy mas’uliyatni anglash va axloqiy qadriyatlarni qabul qilishda o‘z mas’uliyatini chuqur anglashlari kerak.

Qizlarning axloqiy va ijtimoiy mas’uliyatini shakllantirishda oila va maktabning roli alohida ahamiyatga ega. Ota-onalar va o‘qituvchilar qizlarga kitoblar orqali ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni o‘rgatishda faol ishtirok etishlari kerak. So‘rovnoma va tadqiqotlar shuni ko‘rsata-

diki, oila va maktab o‘rtasidagi hamkorlik qizlarning ijtimoiy va axloqiy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Bunda kitoblarning axloqiy mavzularni yorituvchi roli beqiyosdir.

Yechimlar:

1. Maxsus kitobxonlik platformalarini yaratish: Qizlar uchun maxsus axloqiy mavzularni yorituvchi kitoblar to‘plami yaratish. Bu platformalar, masalan, elektron kitoblar yoki bosma nashrlar shaklida bo‘lishi mumkin.

2. Kitob o‘qishni rag‘batlantirish dasturlari: Maktablarda o‘quvchilarni faol kitobxon bo‘lishga undash uchun turli tanlovlar va mukofotlar tashkil qilish. Masalan, “Eng yaxshi kitobxon qiz” tanlovi.

3. Ota-onalarning ishtirokini oshirish: Ota-onalar va qizlar uchun birgalikda o‘qish dasturlarini yaratish. Bu orqali oila va maktab o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish mumkin.

4. Kitob mavzularini qiziqarli va yoshga moslashtirish: Kitoblar qizlarning qiziqishlariga, hayotiy tajribalariga moslashtirilishi lozim. Masalan, qizlarga jamiyatdagi roli, oilaviy mas‘uliyat va do‘stlik kabi mavzularni o‘rgatadigan asarlar.

Kitoblar orqali qizlarning mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlanadi, ular jamiyatda o‘z mas‘uliyatini his qiladi va axloqiy qadriyatlar asosida ijtimoiy hayotga faol qatnasha boshlaydi. Bunda kitoblar, ayniqsa, qizlarning o‘zlariga bo‘lgan ishonchini va jamiyatdagi o‘z o‘rnini anglashlariga yordam beradi. Bundan tashqari, bu tadbirlar qizlarning axloqiy va ijtimoiy rivojlanishini ta‘minlaydi.

Xulosa

Kitoblar qizlarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirib, ijtimoiy mas‘uliyatni anglashga yordam beradi. Bu jarayon qizlarning nafaqat shaxsiy rivojlanishiga, balki jamiyatning ma‘naviy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Oila va maktabning ushbu jarayondagi faol ishtiroki qizlarning ma‘naviy barkamol bo‘lishiga mustahkam poydevor yaratadi. O‘qituvchilar va ota-onalar qizlarga kitob o‘qish, ijtimoiy mas‘uliyatni anglash va axloqiy qadriyatlarni qabul qilishda o‘z mas‘uliyatini chuqur anglashlari kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Qodiriy, A. (1930). O‘tgan kunlar. Toshkent: Sharq nashriyoti.
2. G‘afurov, I. (1995). O‘zbekiston jamiyati tarixi. Toshkent: Akademnashr.
3. Xudoyberganova, T. (2007). Ma‘naviyatni shakllantirishda kitoblarning roli. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Kitobxonlik Instituti.
4. Sodiqov, M. (2020). O‘zbek adabiyotining o‘rni va roli. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
5. <https://www.kitobxonlik.uz>
6. <https://www.adabiyot.uz>

BOLALARDA KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH MUAMMO VA YECHIMLARI

Ahmadova Kamola Ahmad qizi,

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqola bolalarni kitobxonlikka qiziqtirish - bu ularning kelajakdagi rivojlanishi uchun juda muhim ekanligi keltirib o'tilgan. Kitobxonlik bolalarga ko'plab foydalar keltirishi, ularning intellektual, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Kitob, kitobxonlik, bolalar, tarbiya, texnologiya.

Annotation. This article cited the interest of children in reading - which is very important for their future development. The library has been described as providing many benefits to children, positively affecting their intellectual, social, and personal development.

Keywords: book, reading, children, education, technology.

Annotation: This article examines the role of books in developing moral and social responsibility in the upbringing of girls. It highlights the importance of books in fostering the spiritual development of girls and strengthening their role in society. The necessity of promoting suitable literary, educational, and social works for girls is emphasized. Additionally, the article analyzes the responsibility of families, schools, and society in this process, offering practical solutions.

Keywords: girls' upbringing, reading culture, moral responsibility, social responsibility, spiritual development.

Kirish. Biz yashayotgan globallashuv asrida bolalarni kitob o'qishga qiziqtirish muhim masalalardan biri hisoblanadi. Biroq, hozirgi bolalar kitobga qiziqmasliklari haqida gapirganda har bir bola turlicha va ularning qiziqishlari ham turlicha ekanligini inobatga olish zarur. Ba'zi omillar bolalarda kitob o'qishga bo'lgan qiziqishni kamaytirishga olib kelishi mumkin:

* Texnologiya: Hozirgi zamon bolalari texnologiya bilan o'ralgan. Kompyuterlar, smartfonlar, o'yinlar va boshqa elektron qurilmalar ularning e'tiborini jalb qiladi va kitob o'qishga kamroq vaqt ajratishadi.

* Tezkorlik: Zamonaviy hayot tezkorlik bilan o'tadi va bolalar tezkor ma'lumot olishga ko'nikkan. Kitob o'qish esa vaqt talab qiladi va ba'zi bolalar bu jarayonga sabrsizlik qilishadi.

* Qiziqishning yo'qligi: Ba'zi bolalar kitob o'qishni zerikarli deb hisoblashlari mumkin. Ularga qiziqarli va hayajonli kitoblar taklif qilinmasa, ular o'qishga qiziqmasliklari mumkin.

* O'qish qobiliyatining pastligi: Ba'zi bolalar o'qish qobiliyatiga ega bo'lmasliklari sababli kitob o'qishdan qochishadi. O'qish qiyin bo'lsa, ular o'qishni zerikarli deb hisoblashlari mumkin.

Bularning barchasi umumiy omillar bo'lib, har bir bolaga alohida yondashish kerak. Bolalarda kitob o'qishga bo'lgan qiziqishni uyg'otish uchun ularga qiziqarli va hayajonli kitoblar

taklif qilish, o'qishni o'yin qilish, ularga o'qishni o'rgatish va ularga kitob o'qishning ahamiyatini tushuntirish kerak.

Shuningdek, bolalarni kitob o'qishga jalb qilish uchun quyidagi usullarni qo'llash mumkin:

* Bolalarning qiziqishlariga mos keladigan kitoblarni tanlash: Bolalarning qiziqishlariga mos keladigan kitoblarni tanlash ularni o'qishga ko'proq rag'batlantiradi.

* Kitoblarni o'yin qilish: Kitoblarni o'yin qilish bolalarni o'qishga jalb qilish va ularni o'qishni o'rganishga rag'batlantirishga yordam beradi.

* O'qishni oilaviy an'ana qilish: Oilaviy o'qish an'anasi bolalarni o'qishga jalb qilish va ularga o'qishning ahamiyatini tushuntirishga yordam beradi.

* Kutubxonaga tez-tez borish: Kutubxonalar bolalar uchun o'qishga bo'lgan qiziqishni oshirish va ularga turli xil kitoblar bilan tanishtirish uchun ajoyib joy.

Bolalarni kitob o'qishga jalb qilish uchun sabr-toqatli bo'lish, ularni o'qishga rag'batlantirib, ularga kitoblarning ajoyib dunyosini kashf etishga yordam berish kerak. Kitob bolaga juda ko'p narsalarni beradi, ularning intellektual, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Kitob bolaga bir qancha foydali ma'lumotlarni beradi:

➤ Tilni o'rganish va lug'atni kengaytirish: Kitoblar bolalarga yangi so'zlar, iboralar va grammatik tuzilmalar bilan tanishishga yordam beradi. Bu ularning tilni o'rganish qobiliyatini oshiradi va ularning lug'atini kengaytiradi.

➤ Xayollarni rivojlantirish: Kitoblar bolalarni boshqa dunyolarga sayohat qilishga, yangi g'oyalarni kashf etishga va o'zlarining xayollarini rivojlantirishga yordam beradi.

➤ Bilimlarni kengaytirish: Kitoblar bolalarga turli xil mavzularda bilim olishga, dunyo haqida ko'proq bilishga va o'zlarining bilimlarini kengaytirishga yordam beradi.

➤ Tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish: Kitoblar bolalarni o'qiganlarini tahlil qilishga, o'zlarining fikrlarini shakllantirishga va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

➤ Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish: Kitoblar bolalarni boshqa odamlarning his-tuyg'ularini tushunishga, ular bilan muloqot qilishga va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

➤ O'z-o'zini anglash: Kitoblar bolalarni o'zlarini va boshqalarni yaxshiroq anglashga, o'zlarining his-tuyg'ularini tushunishga va o'z-o'zini anglashga yordam beradi.

➤ Stressni boshqarish: Kitoblar bolalarni stressni boshqarishga, o'zlarini tinchlantirishga va xotirjamlikka erishishga yordam beradi.

➤ Yaratilishni rag'batlantirish: Kitoblar bolalarni o'zlarining xayollarini, qobiliyatlarini va ijodkorliklarini rivojlantirishga rag'batlantiradi.

Umuman olganda, kitob bolaga juda ko'p foydalar beradi. Ularning intellektual, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi va ularning kelajakdagi muvaffaqiyatiga yordam beradi.

Bolalarni kitobxonlikka o'rgatish - bu ularning intellektual, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishi uchun juda muhim. Bolalarda kitob o'qishga bo'lgan qiziqishni uyg'otish va ularni kitobxonlikka o'rgatish uchun quyidagi usullarni qo'llash mumkin:

1. Erta yoshdan boshlab kitob o'qishni o'rgatish:

Bolalarga kitob o'qib berish: Bolalarga kitob o'qib berish ularning tilni o'rganish, xayollarini rivojlantirish va o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirishga yordam beradi.

Rasmi kitoblarni tanlash: Rasmi kitoblar bolalarni o'qishga jalb qilish, ularning xayollari-

ni rag'batlantirish va ularning lug'atini kengaytirishga yordam beradi.

O'qishni o'rgatish: Bolalarni o'qishni o'rgatishda ularning yoshi va rivojlanish darajasiga mos keladigan usullarni qo'llash kerak.

2. Kitobxonlik muhitini yaratish:

Uyda kitoblarni saqlash: Uyda kitoblarni saqlash bolalarni o'qishga rag'batlantiradi va ularga o'qishni o'rganish uchun imkoniyat yaratadi.

Kutubxonaga tez-tez borish: Kutubxonalar bolalar uchun o'qishga bo'lgan qiziqishni oshirish va ularga turli xil kitoblar bilan tanishtirish uchun ajoyib joy.

O'qishni oilaviy an'ana qilish: Oilaviy o'qish an'anasi bolalarni o'qishga jalb qilish va ularga o'qishning ahamiyatini tushuntirishga yordam beradi.

3. Bolalarning qiziqishlarini hisobga olish:

Bolalarning qiziqishlariga mos keladigan kitoblarni tanlash: Bolalarning qiziqishlariga mos keladigan kitoblarni tanlash ularni o'qishga ko'proq rag'batlantiradi.

Turli xil janrlardagi kitoblarni taklif qilish: Bolalarni turli xil janrlardagi kitoblar bilan tanishtirish ularning o'qishga bo'lgan qiziqishini kengaytiradi.

Bolalarga o'qishni tanlash erkinligini berish: Bolalarga o'qishni tanlash erkinligini berish ularning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ularni o'zlarining qiziqishlarini kashf etishga yordam beradi.

4. O'qishni o'yin qilish:

O'qishni o'yin qilish: Bolalarni o'qishga jalb qilish uchun o'yinlar, tanlovlar va boshqa faoliyatlarni tashkil qilish mumkin.

Kitoblarga asoslangan o'yinlar: Kitoblarga asoslangan o'yinlar bolalarni kitoblar bilan o'yinashga, ularning xayollarini rivojlantirishga va lug'atlarini kengaytirishga yordam beradi.

O'qishni qiziqarli qilish: Bolalarni o'qishga jalb qilish uchun qiziqarli va hayajonli kitoblarni tanlash va o'qish jarayonini qiziqarli qilish kerak.

Bolalarni kitobxonlikka o'rgatish ularning kelajakdagi muvaffaqiyatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ularni kitobxonlikka o'rgatish ularning tilni o'rganish, xayollarini rivojlantirish, bilimlarini kengaytirish va o'zlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. "2020 – 2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturi". O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori 781-son. 14.12.2020

2. Muhammadaliyeva Nasiba. "Kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda axborot-kutubxona markazlarining o'rni"/Umumta'lim fanlar metodikasi.-2021 y, 8- son.

3. <https://www.ziyounet.uz> sayti

4. <https://www.ilmiybaza.uz>

5. <https://www.kitobxonlik.uz>

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ ЧИТАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ У МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ

Алламуратова Гоззал Жамий кизи,

Узбекский государственный университет мировых языков

Факультет международной журналистики

кафедра «Информационная служба и связи с общественностью»

Студентка группы-2303AX

Аннотация: В статье рассматривается международный опыт развития читательских навыков у молодежи, с фокусом на успешные подходы, применяемые в разных странах мира. Особенное внимание уделяется методам, направленным на формирование интереса к чтению, развитию критического мышления и аналитических навыков у молодых людей. Приведены примеры из образовательных систем Финляндии, Скандинавии, Сингапура, Японии, США и России, что позволяет увидеть разнообразие подходов и инициатив, стимулирующих активное чтение среди молодежи. Автор подчеркивает важность комплексного подхода, включающего как традиционные методы, так и использование новых технологий для вовлечения молодых людей в мир литературы.

Ключевые слова: Читательские навыки, молодежь, развитие чтения, образование, литература, критическое мышление, образовательные системы, международный опыт, чтение и технологии, программы чтения, раннее приобщение к чтению, библиотеки, детская литература, цифровые ресурсы, интерактивные методы.

Abstract: The article examines international experience in developing reading skills in young people, focusing on successful approaches used in different countries. Particular attention is paid to methods aimed at developing interest in reading, critical thinking and analytical skills in young people. Examples from the educational systems of Finland, Scandinavia, Singapore, Japan, the USA and Russia are given, which allows us to see the diversity of approaches and initiatives that stimulate active reading among young people. The author emphasizes the importance of an integrated approach that includes both traditional methods and the use of new technologies to engage young people in the world of literature. **Keywords:** Reading skills, youth, reading development, education, literature, critical thinking, educational systems, international experience, reading and technology, reading programs, early initiation to reading, libraries, children’s literature, digital resources, interactive methods.

Чтение всегда играло центральную роль в обучении и воспитании подрастающего поколения, являясь неотъемлемой частью образования и личностного развития. Современные вызовы, такие как цифровизация, распространение информации через интернет и социальные сети, меняют способы потребления контента, что ставит перед образовательными учреждениями задачу адаптации традиционных методов обучения и вовлечения молодежи в мир книг.

В ответ на эти изменения многие страны мира разрабатывают и внедряют инновационные программы и проекты, направленные на развитие читательских навыков и формирование у молодежи навыков критического восприятия текста. Это включает не только улучшение способности к механическому чтению, но и развитие способности интерпретировать, анализировать и осмысливать прочитанное. Важным аспектом является также создание положительного отношения к чтению, которое часто зависит от культуры в стране, наличия доступных ресурсов и активности образовательных и культурных учреждений. [1] Развитие чтения у молодежи требует комплексного подхода, включающего работу как с детьми, так и с их семьями, а также взаимодействие различных общественных и государственных структур.

Целью данной работы является исследование международного опыта в сфере развития читательских навыков среди молодежи, анализ применения различных методик и подходов, а также выявление успешных практик, которые могут быть адаптированы и применены в разных странах, включая Россию.

В данном разделе рассматриваются основные подходы и методы, используемые в различных странах для развития читательских навыков у молодежи. Особое внимание уделяется образовательным системам Финляндии, Скандинавии, Сингапура, Японии, США и России, а также современным инициативам, направленным на стимулирование интереса к чтению среди подрастающего поколения.

1. Финляндия: Индивидуализированный подход и активное вовлечение семьи

Финляндия известна своими успешными образовательными практиками. В стране активно развивают не только технические навыки чтения, но и критическое мышление.[2] Основные особенности:

- **Раннее обучение и доступность книг.** В Финляндии чтение начинается с раннего возраста, и особое внимание уделяется приобщению детей к книгам. На этом этапе важно создать у ребенка любовь к чтению, а не просто научить его читать.
- **Роль семьи.** Вовлечение семьи в образовательный процесс является важной частью стратегии. Программы чтения для родителей помогают создать дома подходящую атмосферу для чтения.
- **Поддержка школьных библиотек.** В каждой школе работают профессиональные библиотеки с разнообразным выбором книг, что способствует не только улучшению читательских навыков, но и расширению кругозора учащихся.

2. Скандинавские страны: Интерактивные и цифровые методы

Швеция и Дания также известны своими прогрессивными образовательными системами, в которых используются современные технологии и интерактивные методы для вовлечения молодежи в мир литературы:

- **Использование цифровых ресурсов.** В этих странах активно применяются электронные книги и мобильные приложения, которые делают процесс чтения более интерактивным и доступным для молодежи. Электронные книги, аудиокниги и образовательные приложения способствуют развитию интереса к литературе и помогают подросткам легче воспринимать сложные тексты.
- **Библиотеки и культурные проекты.** Библиотеки становятся не только хранилищами книг, но и культурными центрами, предлагающими различные мероприятия для молодежи: от литературных встреч до интерактивных квестов.
- **Государственные инициативы.** В Швеции и Дании разработаны программы,

поддерживающие авторов детской и молодежной литературы, что способствует увеличению разнообразия и качества доступных материалов для чтения.

3. Сингапур: Национальная инициатива по продвижению чтения

Сингапур активно развивает программы, направленные на повышение уровня чтения среди молодежи:

- **Национальная кампания «Read! Singapore».** Это крупнейшая инициатива, охватывающая все возрастные группы и направленная на стимулирование чтения среди граждан. Кампания включает конкурсы, фестивали книг, встречи с авторами и другие мероприятия, направленные на популяризацию литературы.
- **Раннее приобщение к чтению.** В Сингапуре большое внимание уделяется раннему обучению детей чтению, причем программы часто включают элементы игры, что делает процесс увлекательным.
- **Семейное вовлечение.** Важным аспектом является вовлечение родителей в процесс обучения, включая рекомендации по выбору книг и созданию домашней культуры чтения.

4. Россия: Современные инициативы и роль библиотек

В России также предпринимаются усилия для развития читательских навыков у молодежи:[3]

- **Читательские клубы и культурные мероприятия.** В российских школах и библиотеках проводятся разнообразные мероприятия, такие как литературные конкурсы, встречи с писателями, фестивали книг, которые помогают формировать интерес к чтению.
- **Цифровизация и новые форматы.** В последние годы активно развиваются проекты, ориентированные на использование цифровых ресурсов, таких как электронные книги, виртуальные библиотеки и образовательные платформы, что способствует развитию читательских навыков через современные технологии.
- **Государственные программы.** В России также реализуются различные программы, направленные на развитие чтения, включая инициативы по созданию доступных библиотек и поддержке детской литературы.

Развитие читательских навыков у молодежи является не только важной образовательной задачей, но и важным элементом культурного воспитания. В разных странах мира применяются различные подходы к обучению чтению, что дает возможность выявить успешные практики и адаптировать их для других образовательных систем. В частности, опыт Финляндии, Скандинавских стран, Сингапура, Японии, США и России показывает, что для эффективного формирования читательских навыков необходимо сочетание традиционных методов и инновационных подходов, таких как использование цифровых ресурсов, интерактивных форматов и вовлечение семей.

Финляндия, например, делает акцент на индивидуализированном подходе и вовлечении родителей, что способствует формированию у детей любви к книгам с самого раннего возраста. Скандинавские страны, в свою очередь, активно используют технологии, делая процесс чтения доступным и увлекательным. В Сингапуре внедрена масштабная национальная кампания, стимулирующая чтение через конкурсы, мероприятия и популяризацию литературы среди молодежи.[4] Япония и США ориентированы на развитие критического мышления и глубокого анализа текстов, что помогает не только овладеть навыками чтения, но и развивать умения интерпретировать ин-

формацию. Россия также активно развивает различные программы, направленные на стимулирование интереса к чтению, включая использование современных технологий и организацию культурных мероприятий в библиотеках и школах. Особое внимание уделяется созданию доступных ресурсов для молодежи и поддержке отечественных авторов.

Таким образом, успешные практики разных стран свидетельствуют о важности комплексного подхода к обучению чтению. Внедрение инновационных технологий, поддержка культурных инициатив и вовлечение семей в этот процесс позволяют значительно повысить интерес молодежи к книгам и развить их читательские навыки, что, в свою очередь, способствует интеллектуальному и личностному росту.

Литература

1. Афанасьев С.В. Информационная культура: типологический анализ // Философская мысль. 2018. № 1. С. 59–70.
2. Бородина В.А. Качество чтения отраслевой литературы: критериальный подход // Библиотековедение. 2016. Т. 1, № 1. С. 41–46.
3. Вихрева Г.М. Феномен чтения в ценностной парадигме современной библиотеки // Книга: Сибирь-Евразия: мат-лы междунар. сем. Новосибирск: ГПНТБ СО РАН, 2019. С. 327–333.
4. Воронцов А.В. Чтение как социальная проблема // Universum: Вестник Герценовского университета. 2009. № 11. С. 24–33.
5. Гаппоева Л.А. Об уровне профессиональной готовности учителей к обучению младших школьников чтению. Владикавказ: СОГУ, 1998. 7 с.
6. Горшков М.К., Шереги Ф.Э. Молодежь России в зеркале социологии. К итогам многолетних исследований. М.: ФНИСЦ РАН, 2020. 688 с. DOI: 10.19181/monogr.978-5-89697-325-6.2020.
7. Добрынина Н.Е. По ступеням культуры чтения // Библиотековедение. 2000. № 3. С. 53–57.
8. Дулина Н.В., Каргаполова Е.В., Симоненко М.А. Студент «читающий»? К вопросу о трансформации книжной культуры современного студенчества (по итогам прикладного социологического исследования) // Вестник Калмыцкого университета. 2018. № 37 (1). С. 138–147

РОЛЬ РУКОВОДИТЕЛЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

ЦАЙ НАДЕЖДА ВАДИМОВНА,

Национальный институт педагогики воспитания имени Кары-Ниязи, соискатель

Интеллектуальный потенциал становится стратегическим ресурсом общества. Грамотность, общекультурная и читательская компетентность, умение работать с текстами разных типов, решать интеллектуальные задачи и проблемы – все это необходимо современным людям в их частной жизни, в общественной и профессиональной деятельности. В сегодняшних сложных и динамичных социокультурных условиях малообразованные, не умеющие читать серьезную литературу члены общества составляют группу социального и культурного риска.

Совершенно очевидно, что членам развивающегося общества знаний требуется непрерывное обучение, а оно неразрывно связано с чтением, работой с письменными текстами. Из мирового опыта известно, что в развитых странах поддержка грамотности и чтения является одним из государственных и общественных приоритетов.

Поэтому первой и, может быть, самой главной задачей руководителей образовательных учреждений и непосредственно учителей является формирование интереса к чтению, приобщение к чтению. То есть, формирование читательской компетентности – совокупности знаний, навыков и умений - качество человека, которое совершенствуется на протяжении всей его жизни.

Безусловно, задачей учителя становится формирование информационной культуры, умения обращаться и работать с книгой, анализировать прочитанное, воспитывать вкус, развивать интеллект, прививать этикет. Нельзя все это сделать с нечитающим или плохо читающим учеником. Умение читать – базовое общеучебное умение, без него невозможно дальнейшее обучение ни одному предмету.

Сегодня конкурентоспособность человека на рынке труда во многом зависит от его способности овладевать новыми технологиями, адаптироваться к изменяющимся условиям труда. Одним из ответов системы образования на этот запрос времени является компетентностно-ориентированное обучение. В период становления информационного общества и доступа к многочисленным информационным ресурсам закономерно возрастает роль чтения как важной социальной практики, связанной с осмыслением источников письменной культуры. В бурно развивающемся информационном обществе читательская компетентность, несомненно, одна из наиболее востребованных и необходимых способностей будущих специалистов. Потребность развития читательской компетентности личности особенно актуальна, поскольку, с одной стороны, в современных исследованиях отмечается крайне низкий престиж чтения среди учащихся, его деформированный характер, обусловленный влиянием экранной культуры.

В научных публикациях данной тематики подчеркивается низкий уровень читательской компетентности, обусловленный влиянием современных аудио и видеокана-

лов восприятия. Широкий спектр научной литературы как отечественных, так и зарубежных исследователей удостоверяет актуальное направление данного изыскания.

Под компетентностью (грамотностью) чтения в исследовании PISA подразумевается способность понимать тексты различного рода в их высказываниях, намерениях и формальной структуре, приводить их в связь с более широким жизненным контекстом, быть в состоянии использовать для различных целей в соответствии с предметом, вычленять из текста нужную информацию в соответствии с заданной целью.

Понятие «читательская компетентность» имеет широкий смысл. Определяя читательскую компетентность, можно сказать, что это качество сохранения прочитанного, сформированное на основе общей культуры человека, обеспечивающее возможность решения возникающих учебно-воспитательных, социальных, а впоследствии и профессиональных задач адекватно ситуациям в широком социальном взаимодействии и образовательной деятельности.

Читательская компетентность – это интегрированное качество личности, характеризующееся: – ценностным отношением к знанию, получаемому посредством чтения литературы, доступной по содержанию и форме – личностно-ценностные компетенции; – наличием читательского кругозора и литературоведческих представлений, знанием круга чтения в его жанровотематическом разнообразии – учебнопознавательные компетенции; – умением выполнять необходимые читательские действия в работе с книгой и произведением с целью формирования и развития потребности в чтении, наличием продуктивных способов чтения качественного навыка чтения – информационно-коммуникационные компетенции.

Читательская компетентность – это особая форма личностного образования, отражающая систему ключевых компетенций, приобретенных ребенком в процессе изучения литературы, ориентированная на его успешную социализацию в обществе.

Назовем компетенции, составляющие основу читательской компетентности, – это познавательная, ценностно-смысловая и коммуникативная.

Познавательная компетенция определяется читательской самостоятельностью в работе с текстом художественного произведения.

Ценностно-смысловая компетенция ориентирована на формирование умения учиться, определяется наличием читательского кругозора, позволяет учитывать ценностные отношения и нравственные нормы.

Коммуникативная компетенция формируется через развитие речевой деятельности обучающихся и опыта совместной деятельности.

Формирование читательских компетенций в школе идет в основном на уроках литературы, библиотечных уроках через литературные игры (викторины), творческие конкурсы, театрализацию.

Главное – организовать процесс так, чтобы чтение способствовало развитию личности, а развитая личность испытывает потребность в чтении как в источнике дальнейшего развития.

Конечно, если на уроке и во внеурочной деятельности преобладает творческая атмосфера, личность ребенка развивается. А если дети приучаются брать в руки книгу, шуршать страницами и наслаждаться чтением с ранних лет, то развитие не прекращается всю жизнь.

(По нашему мнению, к сожалению, постепенно уходит в прошлое отличная тра-

диция школы – много учить наизусть. Со ссылкой на перегрузки наших детей, объем обязательного запоминания литературных текстов в школьной программе сокращается, да и количество самих уроков литературы не становится больше. А это значит, что задача развития памяти, а значит, и мышления в значительной степени переносится из урочного времени на часы дополнительных внеурочных занятий.)

Умение читать – это не только овладение техникой чтения, приобретенной в начальной школе. Сейчас это постоянно развивающаяся совокупность знаний, умений и навыков, т.е. компетенций, которые перфекционируются человеком на разных этапах деятельности и общения в течение всей жизни. Современный человек должен не только обладать неким объемом знаний, но и уметь учиться: искать и находить необходимую информацию, чтобы решить те или иные проблемы, использовать разнообразные источники информации для решения этих проблем, постоянно приобретать дополнительные знания.

Ни один учебный предмет невозможно освоить без чтения. Чтение – обязательная и важная часть учебной деятельности практически любой лекции и практического занятия. Проблема формирования читательской компетентности в настоящее время чрезвычайно актуальна.

С точки зрения психолого-педагогических позиций, читательская компетентность учащихся представляет логическую цепочку понятий: «читательская деятельность» – «читательская самостоятельность» – «читательская компетентность».

В условиях информационной среды происходят качественные изменения в содержании читательской компетентности. По мнению исследователей рассматриваемой проблемы, структура читательской компетентности представляет собой совокупность системы познавательных и других ценностей и соответствующих им функций. Наряду со структурой читательской компетентности выделены ее процессуальные составляющие: – образовательная – читать, чтобы знать; – коммуникативная – читать, чтобы уметь общаться; – информационная – читать, чтобы владеть информацией; – гедонистическая – читать, чтобы получать удовольствие, эстетическое наслаждение; – социальная – читать, чтобы адаптироваться в обществе; – развивающая – читать, чтобы понимать, ориентироваться в книжном окружении.

Без чтения невозможно представить развитие науки, образования, производства, оно – существенный фактор влияния на преобразование действительности. Недостаточное владение чтением является препятствием для ценностно-смыслового освоения содержания образования.

В новых социокультурных и экономических условиях необходимо постоянно обновлять знания, самосовершенствоваться, а это невозможно без свободного владения читательской компетентностью – важнейшим ресурсом развития личности, источником приобретения знаний, преодоления ограниченности индивидуального социального опыта.

Чтение: научное, учебное, общекультурное, прививающее навыки самостоятельной работы; служащее основой для письма, общения и аудирования, расширяющее кругозор, формирующее мировоззрение, устойчивый интерес к работе с книгой занимает значительное место в образовательном процессе.

Инновационные формы изучения текста.

1. Чтение с опорой на ключевые слова – сверхбыстрый поиск конкретного места в

тексте при чтении с электронного носителя.

2. Конспективное чтение – записывание в процессе чтения нужной информации с обязательным указанием библиографических данных.

3. Рецензирующее чтение – поиск несоответствий и противоречий в тексте.

4. Компетентностное чтение – чтение литературы по общим и специальным темам для расширения кругозора в области научных и профессиональных знаний.

5. Поверхностное чтение – чтение небольшой по объему, быстро меняющейся информации в социальных сетях, на сайтах.

6. Аналитическое чтение – чтение, параллельно сопровождающееся выполнением анализа прочитанного текста, выделением и запоминанием главного.

7. Продуктивное чтение – чтение, сопряженное с истолкованием, интерпретацией прочитанного, формированием собственной позиции.

8. Контекстное чтение – чтение, при котором читатель свободно переходит от одного вида чтения к другому.

Во время учебной деятельности учителям необходимо сформировать у учеников устойчивый интерес к чтению, обучить их приемам читательской компетентности качества сохранения прочитанного, сформированного на основе общей культуры человека, обеспечивающее возможность решения возникающих учебных, социальных и профессиональных задач адекватно ситуациям в широком социальном взаимодействии образовательной и профессиональной деятельности.

Читательская компетентность является базовой способностью для самостоятельного обучения и для полноценного участия в жизни современной информационной цивилизации. Даже для усвоения математических способностей компетентность чтения является базисной. Значение проблемы адекватного понимания текста особенно усиливается сейчас, в условиях резкого увеличения объема информации, которая должна быть переработана и осмыслена. Увеличение этого объема требует умения быстро и эффективно воспринимать, обрабатывать информацию.

Следует отметить, что в последние десятилетия явно не хватает исследований по проблематике чтения, места письменной, книжной культуры в контексте информационного общества, координации научной работы, связанной с изучением различных аспектов книжной культуры и чтения. Смещение научных интересов в сферу информационных технологий вытеснило внимания представителей социальных наук и даже гуманитарного знания тематику, связанную с содержательными аспектами чтения научной и художественной литературы, продукции печатных СМИ.

Сегодня воспитателям детских учреждений, преподавателям школ и вузов, работникам библиотек и информационных центров следует объединить усилия, направленные на приобщение младших поколений к книжной культуре, на формирование у них социально необходимого уровня читательской компетентности.

Использованная литература

1. Колганова Н. Е. Сущностные характеристики формирования основ читательской компетентности младших школьников [Текст] / Н. Е. Колганова // Теория и практика образования в современном мире: материалы II междунар. науч. конф.– СПб.: Реноме, 2012.

2. Богатенков С.А. Система формирования информационной и коммуникационной

компетентности : учебное пособие / С.А.Богатенков. – Челябинск : Челябинский государственный педагогический университет, 2014. – 298 с.

3. Васев Д.В. Теоретико-методологические аспекты культуры чтения в высшем учебном заведении / Д.В.Васев // Alma Mater. – 2020. – № 6. – С. 61–66.

4. Гендина Н.И. Информационная культура личности: технология продуктивной интеллектуальной работы с информацией в условиях интернет-среды. В 2 томах. Т.1 : учебное пособие / Н.И.Гендина, Е.В.Косолапова, Л.Н.Рябцева ; под редакцией Н.И.Гендиной. – Кемерово : Кемеровский государственный институт культуры, 2020. – 357 с.

5. Кожаниязова А.Е. Читательская компетентность: сущность, особенности и условия развития / А.Е.Кожаниязова // Национальная ассоциация ученых (НАУ). – 2016. – № 9 (25). – С.63-65.

6. Колмогорова Л.А. Формирование коммуникативной компетентности личности : учебное пособие / Л.А.Колмогорова. – Барнаул : Алтайский государственный педагогический университет, 2015. – 206 с.

7. Кязимов К.Г. Формирование профессиональной компетентности в процессе обучения и управления человеческими ресурсами : монография / К.Г.Кязимов. – Саратов : Вузовское образование, 2019. – 142 с.

8. Сапук Т.В. Формирование читательской компетенции студентов университета : учебное пособие / Т.В.Сапук. – Оренбург : Оренбургский госу. университет, ЭБС АСВ, 2016. – 110 с.

ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VOSITASIDA O'QUVCHILARDA KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH

Tayirova Muhabbat Ataxanovna,

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti
katta ilmiy xodimi*

Annotatsiya. Zamonaviy axborot texnologiyalari dunyosi tezlasha o'zgarib borayotgan va yangi imkoniyatlar yaratadigan jarayonlardir. Bugungi kunda, elektron resurslar, internet, mobil qurilmalar va boshqa texnologiyalar yordamida odamlar ma'lumot olish va o'qish jarayonlarini ancha osonlashtirdilar. Biroq, texnologiyalarning rivojlanishi bilan birga kitobxonlik madaniyatiga ta'sir ko'rsatadigan yangi muammolar ham yuzaga kelmoqda. Shu sababli, o'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda zamonaviy axborot texnologiyalarining roli juda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Zamonaviy axborot texnologiyalari, kitobxonlik madaniyati, mobil ilovalar va platformalar, elektron kutubxonalar

Kitobxonlik madaniyati o'quvchilarda nafaqat bilim olish, balki dunyoqarashni kengaytirish, ijodiy fikrlash va ilmiy analitik ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Bu jarayon o'quvchilarda til va adabiyotga bo'lgan qiziqishni, matnlarni tahlil qilish va ulardan foydalanish holda fikr bildirishni rivojlantiradi. Shuningdek, kitoblar o'quvchilarga tarix, madaniyat, falsafa, san'at kabi sohalarida bilim berib, ularning insoniylik tuyg'ularini va ruhiyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy axborot texnologiyalari o'quvchilarga kitoblarni oson topish va o'qish imkonini yaratadi. Internetda mavjud bo'lgan elektron kutubxonalar, audiokitoblar va interaktiv resurslar kitobxonlikni yanada qulay va samarali qiladi. Mobil ilovalar va platformalar, masalan, Kindle, Google Books, Open Library kabi tizimlar orqali kitoblarni xarid qilish, saqlash va o'qish imkoniyati o'quvchilar uchun qulay va tezkor variant bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, onlayn platformalarda mavjud bo'lgan kitoblar va maqolalar orqali o'quvchilarning bilim olishi yanada kengayadi. O'quvchilarni o'qishga rag'batlantirishda, ularni onlayn kitob klublari yoki o'qish guruhlarida qatnashishga jalb qilish ham foydali. Bu o'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda ijtimoiy va psixologik jihatdan ham o'zgarishlarga olib keladi.

Axborot texnologiyalaridan kitobxonlikni rivojlantirishda foydalanishning samarali usullari:

– **Elektron kutubxonalar va resurslar:** O'quvchilarga elektron kutubxonalardan foydalanishni o'rgatish, ayniqsa, dastlabki o'quv bosqichlarida, kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda samarali bo'ladi. Yirik kutubxonalarning onlayn platformalariga kirish imkoniyati o'quvchilarga keng miqyosda kitoblar va ilmiy maqolalarni o'qish imkoniyatini beradi.

– **Interaktiv o'quv materiallari:** Elektron kitoblar va interaktiv resurslar o'quvchilarga o'qish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilishga yordam beradi. Masalan, o'qilgan matn-

lar bo’yicha savollar va topshiriqlar, o’quvchilarni fikrlashga va matnni chuqurroq tushunishga undaydi.

– **Audiokitoblar:** O’quvchilarga audiokitoblarni tinglashni o’rgatish, ular uchun o’qish jarayonini qulaylashtiradi. Audiokitoblar ko’pincha vaqt va joyga bog’lanmasdan, yurish, transportda bo’lish kabi holatlarda o’qish imkoniyatini beradi.

– **Mobil ilovalar va o’quv platformalar:** Mobil ilovalar yordamida o’quvchilar o’qigan kitoblari haqida eslatmalar olib borish, xulosa va fikrlar yozish, shuningdek, boshqa o’quvchilar bilan fikr almashish imkoniyatiga ega bo’ladilar.

Zamonaviy axborot texnologiyalari kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga katta yordam bergan bo’lsa-da, ba’zi muammolar ham mavjud. Birinchidan, o’quvchilarning ko’pchiligi ekranda ko’p vaqt o’tkazib, kitob o’qishga kam vaqt ajratishadi. Shuningdek, internetdagi noto’g’ri va keraksiz ma’lumotlar, o’quvchilarda kitoblarga qiziqishning kamayishiga olib kelishi mumkin.

Bunday muammolarni bartaraf etish uchun o’qituvchilar va ota-onalar o’quvchilarni kitobxonlikka jalb qilishda faol bo’lishi kerak. Ular o’quvchilarga kitoblarni qiziqarli tarzda tanishtirib, o’qishning foydalari haqida tushuntirishlari lozim. Shu bilan birga, o’quvchilarga texnologiyalarni to’g’ri foydalanish, ma’lumotlarni tahlil qilish va ular orasida farqni ajratish ko’nikmalarini o’rgatish ham muhimdir.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki zamonaviy axborot texnologiyalari o’quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda katta imkoniyatlar yaratmoqda. Elektron kutubxonalar, audiokitoblar, interaktiv resurslar va mobil ilovalar orqali o’quvchilarni kitob o’qishga rag’batlantirish, ularni yanada ko’proq bilim olishga undashda muhim rol o’ynaydi. Shu bilan birga, texnologiyalarni o’quvchilarga to’g’ri tarzda tanishtirish, kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda ustozlar, ota-onalar va ta’lim tizimining birgalikdagi sa’y-harakatlarini talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yhati

1. Mirziyoyev Sh.M. Adabiyot va san’at, madaniyatni rivojlantirish – xalqimiz ma’naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir (O’zbekiston ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvdagi ma’ruza) // O’zbekiston adabiyoti va san’ati, 2017yil, 4 avgust.

2. Polonskiy V.M. Ta’lim resurslari va Internet imkoniyatlari: uslubiy qo’llanma. M., 2005. 64 b.

3. Axborot-kutubxona faoliyati to’g’risida» O’zbekiston Respublikasining 2011 yil 13 apreldagi O’RQ-280-son Qonuni. <http://lex.uz/docs/>

4. Юлдашева С. Китоб мутолаасини шакллантиришда кутубхоначилик фаолияти // Oriental Art and Culture. – 2019. – №. IV (1).

OTA-ONALAR PEDAGOGIKASI VA UNI IVOJLANTIRISH SHAKLI

Azimova Sayyora Toshtemirona,

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta’lim va tarbiyaning o’zaro bog’liqligi, bola tarbiyasi davlat miqyosidagi muammo ekanligi, bola tarbiyasida faqatgina o’qituvchilar emas balki ota-onalar ham qanchalik muhim o’rin tutishi haqida fikr yuritiladi.

Ota-onalarga pedagogik bilim berish shakl va rejaları.

Inson kamoloti shunchalik murakkabki unga hayotiy tajriba etarli emas uning uchun o’rganish, bilim, o’qish nihoyatda zarurdir. K.D.Ushinskiy «Ijtimoiy tarbiyada xalq ruhi» hamda «Pedagogik adabiyot orasida»gi risolalarida Ota-ona uchun pedagogik bilim dastlab pedagogik adabiyotlar o’rganishdan boshlanadi. Bola tarbiyasidagi bilim xalq ruhi bilan sug’orilgan-xalqchilik g’oyasiga asoslangandagina ota-ona bilimdon tarbiyachilik san’atiga ega bo’la oladilar», – deyilgan. Pedagogik bilim ota-onalar uchun nihoyatda zarur. Bu bilim maktabda, mahallada va kundalik axborot vositalari orqali berib boriladi. Lekin hayotimizdagi yangi-yangi muammolar pedagogik bilimni yanada kuchaytirishni, huqurlashtirishni talab etadi. Maktabdagi pedagogik bilim turli shakllarda amalga oshiriladi: Pedagogik ma’ruza, ilmiy, metodik kengash. «Savollaringizga javob beramiz» (ota-onalar kuni).

Ota-onalar uchun ma’ruza. Ma’ruza ota-onalarga pedagogik bilim beradigan turlardan biridir. Ota-onalar uchun mo’ljallangan ma’ruza ta’limi-tarbiyaviy ahamiyatga ega bo’lishi kerak. Ota-onalar uchun pedagogik bilim beradigan ma’ruzalar mavzulari:

- milliy istiqlof mafkurasini shakllantirish va barkamol inson tarbiyasida ota-onalar o’rni.
- oilada iqtisodiy tarbiya.
- ma’naviy meros va oila.
- siz o’tmish avlodlaringizni bilasizmi? Oilanoma yaratish masalalari.
- mutafakkirlar ijodiyotida oila tarbiyasi.
- farzand tarbiyasida xalqimiz qo’llagan usullar.
- oiladagi adolat –to’g’ri tarbiya asosidir.
- farzandingiz sahiy, muruvvatli bo’lsin desangiz?
- oilada iymon-e’tiqod tarbiyasi.

Ota-onalar uchun tanlangan mavzular quyidagicha rejalashtiriladi.

Mavzu: «Ma’naviy meros va oila». Maqsad: Ota-onalarga o’tmish merosimizdan bolani oilada tarbiyalash haqidagi mutafakkir va ma’rifaparvarlar asarlaridagi ta’limotlar haqida bilim berish. Ma’ruzani ta’minlovchi manbalar: a) o’tmish ma’rifatparvar va mutafakkirlarning asarlari (Abu Ali Ibn Sinoning «Tadbir al-manozil», Alisher Navoiyning «Maqbubul qulub», Voiz Koshifiyning «Axloqiy Muxsiniiy» asarlaridagi oila tarbiyasidagi g’oyalar. b) ko’rgazmalar-allomalarning rasmlari va kitob namunalari. v) didaktik materiallar, dono so’zlar yozilgan kartochkalar, faktlar.

Har kim ham yaxshi ota-ona bo’la olmaydi oilada bolalarni tarbiyalash. Otalar va onalar

tarbiyali tayyorlanmagan, ular bola rivojlanishining murakkab jarayonini tushunmaydilar va ular ko'pincha uning tabiatini aniqlay olmaydilar. Bu omillarning barchasi jiddiy xatolarga olib keladi va oilaviy ta'limdagi muvaffaqiyatsizliklar (Vasil'eva, 2007). Yaqin vaqtgacha bu etarli edi muvaffaqiyatli ota-onalar uchun ba'zi tasodifiy pedagogik bilim olish, lekin hozir tarbiya masalalarida chuqurroq psixologik-pedagogik kompetentsiyadir talab qilinadi (Arnautova, 2012). Binobarin, oila muammosining yechimi zamonaviy sharoitda ta'lim ko'p jihatdan pedagogikaga asoslanadi ta'lim muassasalarida ota-onalarni o'qitish.

So'nggi yillarda ota-onalarning universal ta'limi deb ataladigan narsa rivojlandi. Pedagogik umumta'limning maqsadi ota-onalar orasida psixologik-pedagogik bilimlarni ommalash-tirishning turli shakllarini qamrab oluvchi ilmiy-uslubiy ishlarni olib borishdan iborat.

Ota-onalar maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash bo'yicha psixologik-pedagogik bilimlarni bolalar bog'chalarida maxsus seminarlarda oladilar, keyin bu yo'nalishdagi ishlar maktab tomonidan amalga oshiriladi.

Ota-onalarga pedagogik ta'lim berish uchun maktablarda oila tarbiyasi bo'yicha ma'ruza xonalari, pedagogik bilimlarning xalq universitetlari tashkil etilmoqda. Ular psixologik-pedagogik mavzularda ma'ruza va ma'ruzalar o'qiydi, oilaviy tarbiya bo'yicha o'zaro tajriba almashish bo'yicha uslubiy konferensiya va seminarlar o'tkazadi, pedagogika va psixologiyaga oid adabiyotlar ko'rgazmalarini tashkil etadi, tarbiyaviy mavzudagi filmlarni tomosha qiladi va muhokama qiladi va hokazo. Pedagogik ta'limning har xil turlari va shakllari mavzulari ma'lum yoshdagi o'quvchilar bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishlarga bog'liq holda ishlab chiqiladi va o'quvchilar keyingi sinflarga o'tgan sari murakkablashadi.

Shunday qilib, ota-onalar ma'lum yoshdagi bolalarni va o'g'li yoki qizi o'qiyotgan sinfni tarbiyalash uchun mo'ljallangan pedagogik bilimlarni oladi. Pedagogik ta'lim korxonalarda, ota-onalarning ish joyida ham amalga oshiriladi. Ota-onalar uchun bolalarni tarbiyalashning eng muhim masalalari bo'yicha ma'ruzalar qilinadi, ilmiy-pedagogik konferentsiyalar o'tkaziladi, bolalar bilan ishlash muammolariga bag'ishlangan stendlar va maxsus burchaklar loyihalashtiriladi.

Bu ishda maktab o'qituvchilari, sinf rahbarlari, o'quvchilar bilan sinfdan va maktabdan tashqari ishlar tashkilotchilari faol ishtirok etadilar. O'qituvchi, sinf rahbarining o'quvchilarning ota-onalari bilan ishlashning asosiy shakllari va usullarini ko'rib chiqing.

Maktabning oila bilan barcha ishi ikkita asosiy guruhga bo'linadi: jamoaviy va individual.

Kollektiv ish shakllariga pedagogik ma'ruza, ilmiy-amaliy konferentsiya, ota-onalar yig'ilihi va boshqalar kiradi. Pedagogik ma'ruzaning maqsadi- ota-onalarning e'tiborini ta'limning zamonaviy muammolariga jalb qilish. Ushbu shakl ota-onalarni ta'lim nazariyasi asoslari bo'yicha tizimli bilimlar bilan jihozlashni o'z ichiga oladi. Pedagogik umumta'limni I - II sinflardan boshlagan ma'qul, chunki bu erda maktabga, pedagogik ta'limga munosabat yo'lga qo'yilgan. Birinchi mashg'ulotlarni maktab rahbarlari - bosh o'qituvchi, direktor, maktabdan tashqari va maktabdan tashqari ishlar tashkilotchisi olib borsa yaxshi bo'ladi. Ko'pgina maktablarda ota-onalar uchun pedagogik bilimlar universitetlari mavjud bo'lib, ular ma'ruza va pedagogik umumta'lim bilan taqqoslaganda, ota-onalarning ta'lim nazariyasini o'zlashtirishlari uchun yanada murakkab ish shakllarini o'z ichiga oladi. Mashg'ulotlarga ma'ruza kursi, shuningdek seminarlar kiradi. Maktablarda ota-onalarning ta'lim-tarbiya muammolariga bag'ishlangan yillik yakuniy ilmiy-amaliy konferentsiyalarini o'tkazish an'anaga aylanib bormoqda. Oilaviy tarbiyaning dolzarb muammosi aniqlandi. Maktabda va oilada "Farzandlarga mehnat tarbiyasi", "Yaxshilikka eng qisqa yo'l go'zallikdan" va hokazo mavzularda o'rganilmoqda.

Ochiq eshiklar kuni yoki maktabda ota-onalar kuni katta tayyorgarlikni talab qiladi, u odatda maktab ta'limining oxirgi kunlarida, mavsum boshlanishidan oldin o'tkaziladi. Maktab maxsus ishlab chiqilgan, xizmatchilar tayinlangan, bayram dasturi chiroyli tarzda tuzilgan va hokazo. Dam olish rejasi namunasi: 1 - majlislar zalida 30 daqiqa davomida I-XI sinflarning ota-onalari uchun maktab aktivining dastlabki chiqishlari bilan kontsert. Eng yaxshi sinflar va individual talabalar qayd etilgan; 2 - sinflarda uchrashuv. O'quvchilar ota-onalariga qanday yashayotgani, qanday o'qiyotgani, nimani o'rganganligi haqida gapirib beradi, o'z mahorat va qobiliyatlarini namoyon etadi. I-IV sinflarda esdalik sovg'alari tayyorlanadi va ota-onalariga topshiriladi; 3 - ko'rgazmalarga tashrif buyurish: "Eng yaxshi chizmalar", "Eng yaxshi igna ayollar", "Fotosnayperlar", "Ixtirochi va dizaynerlar" va boshqalar; 4 - ota-onalar qo'mitasi sovrini uchun sport musobaqalari; 5 - talabalar tomonidan badiiy film tomosha qilish; 6 - ota-onalar uchun filmlar (masalan, "Birinchi bola", "Menga o'g'limni qaytarib bering" va boshqalar). Albatta, ko'p variantlar mavjud. Asosiysi, butun maktab ishini ko'rsatish, ota-onalarning e'tiborini tarbiya masalalariga qaratish. Sinfidagi ota-onalar yig'ilishlari ishning an'anaviy shaklidir. Ayni paytda yig'ilishlarni o'tkazish uslubini takomillashtirish kerak. Sinf yig'ilishlarini tashkil etishning yondashuvlaridan biri bu uchrashuvlar mavzularini muammoli shakllantirishdir, masalan: "Qiyinchiliklardan xalos bo'lish yoki ularga duch kelish bolalarni tarbiyalashga yordam beradi?", "Mehribonlik, sevgirlikni rivojlantirishda kechikish mumkinmi?" Va hokazo. Lekin bu erda nafaqat muammoli shakllantirish, balki uchrashuvni manfaatdor o'tkazish ham bo'lishi kerak. Oldindan ishlab chiqilgan anketa bunga yordam beradi. Masalan, "Qiyinchiliklardan qochish yoki ularga duch kelish bolalarni tarbiyalashga yordam beradimi?" savollar berish mumkin: Qanday hayotiy qiyinchiliklar sizning xarakteringizni tinchlantirganini, irodangizni rivojlantirganinieslang. Farzandingizning haqiqiy qiyinchilikka duch kelgan holatini (nutqi, harakatlari, his-tuyg'ulari va kayfiyati, harakat natijalari) eslang va tasvirlab bering. Farzandingizni qiyinchiliklarni engish holatida qanchalik tez-tez ko'rasiz? Ota-onalar bilan ishlashda ishning individual shakllari etakchi rol o'ynaydi. Shaxsiy ishning ba'zi shakllari allaqachon nomlangan (oilaviy tashriflar, o'qitish topshiriqlari). Bularga pedagogik maslahatlar kiradi. Maslahat ota-onalarning savollariga javoblar asosida o'tkaziladi. Maslahatlashuvning psixologik-pedagogik shartlari quyidagilardan iborat: o'qituvchilarning ota-onalarning tashabbusiga ma'qullovchi munosabati; yordam berishga tayyorlik; ota-onalarni tarbiyalash masalalari bo'yicha aniq tavsiyalar va maslahatlar kiradi.

O'z navbatida o'qituvchi va sinf rahbari ham bolaning o'qishi, odobi, xulqi, maktabda o'zini tuta bilishi haqidagi ma'lumotlarni ota-onaga yetkazishi, zarurat tug'ilganda paydo bo'lgan muam-molarni birgalikda hal qilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "Umumiy pedagogika" X. Ibragimov, M.Quronov.: – T. "Shaffof" 2013-y.
2. Baxtli bola ma'naviyati.// Uzluksiz ma'naviy tarbiya trilogiyasi. II qism. 3-7 yoshli bolalarni ma'naviy tarbiyalash bo'yicha metodik qo'llanma. Tuzuvchi-mualliflar: A.Qodirov, M.Quronov va boshq. – Toshkent, "Ma'naviyat" nashriyoti, 2018. – 260.
3. Yosh ota-ona kitobi. //Uzluksiz ma'naviy tarbiya trilogiyasi. I qism. 0-3 yoshli go'dak va bolalarni ma'naviy tarbiyalash bo'yicha metodik qo'llanma. Tuzuvchi-mualliflar: A.Qodirov, M.Quronov va boshq. -Toshkent, "Ma'naviyat" nashriyoti, 2018. – 200 b.
- 4.Ziyoyev H. O'zbekiston mustaqilligi uchun kurashlarning tarixi: (miloddan oldingi asrlardan to 1991-yil 31-avgustgacha). – T: Sharq, 2001. - 448 b.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA KITOBXONLIK KO‘NIKMASINI RIVOJLANTIRISHDA OILANING TUTGAN O‘RNI VA AHAMIYATI

Axmadaliyeva Muxarramoy Olimjon qizi,

Qori Niyoziy nomidagi tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada kitobxonlikning jamiyatimizdagi tutgan o‘rni, bolalarni kitobga qiziqtirishning usullari keltirilgan. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini kitobxonlik ko‘nikmasini rivojlantirishda ota-onaning ma‘suliyati xaqida yoritilgan.

Kalit so‘zlar. Kitobxonlik ko‘nikmasi, maktab-oila hamkorligi, kitob mutolaasi, faollashuv.
Top of FormBottom of Form

Abstract. This article presents the role of reading in our society, ways to interest children in books. The responsibility of parents in the development of reading skills of primary school students is highlighted.

Key words. Reading skills, school-family cooperation, book reading, activation.

Kirish

Kitob – umr yo‘llarini yorituvchi so‘nmas nur, inson hayotiga mazmun baxsh etuvchi saodat manbai, unga har qanday vaziyatda ham hamroh bo‘luvchi sodiq do‘st. Insonning ma‘naviy kamolotini ta‘minlashda kitob singari kuchli qudratga ega vosita yo‘q. Shu bois azal-azaldan ma‘rifat peshvolari, ahli donishlar butun insoniyatni kitob o‘qishga, undan ilmu odob sirlarini o‘rganishga chorlab kelishgan.

Kitob haqida uning insonni kamolotga yetishidagi o‘rni haqida qimmatli fikrlar, tashbehlar nihoyatda ko‘pdir Mamlakatimizda keyingi yillarda yoshlar o‘rtasida kitobxonlik madaniyatini targ‘ib qilish borasidagi ishlar ko‘lami sifat darajaga ko‘tarildi. Xususan, O‘zbekiston prezidentining 2017 yil 13 sentyabrdagi “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ib qilish bo‘yicha kompleks choratadbirlar dasturi to‘g‘risida”gi qarori, Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 14 dekabrdagi № 781-sonli qarori bilan 2020–2025 yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash milliy dasturi va boshqa qator hujjatlar soha rivoji uchun dasturul amal vazifasini o‘tamoqda.

Kitoblar orasida bolalar uchun mo‘ljallangan kitoblar o‘ziga hos o‘rin tutadi. Bu turdagi adabiyotlar xam boshqa turdagi kitoblar kabi borliq to‘g‘risidagi axborotlarni jamlovchi, kishilik taraqqiyoti tajribasini o‘zida jam etuvchi manbaadir.

Pedagogik kuzatish, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari, shuningdek, ularning ota-onalari bilan olib boriladigan savol-javob, suhbatlar natijasida bolalarda kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqish quyidagi omillar yordamida yuzaga kelishiga ishonch hosil qilindi: kitobning o‘ziga xos shaklga egaligi, ko‘plab tasvirlar bilan boyitilganligi, ularni bezatishga yorqin ranglardan foydalanilganlik, asar xotimasining ijobiy yakuni. Shu bilan birga tadqiqotni olib borish davrida boshlang‘ich sinflarda kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqishni hosil qilishda samarali bo‘lgan pedagogik faoliyatning tashkiliy shakllarini aniqlashga ham e‘tibor qaratildi.

Asosiy qism

Tegishli yosh davri o'quvchilari tomonidan kitob o'qish (to'g'ri, tezkor, ifodali va tushunib o'qish) hamda kitobxonlik (o'qish qoidalaridan xabardorligi, kitob (badiiy asar)ni tanlashi, kitob o'qishga odatlanishi va bu yo'lda harakatlarni izchil, doimiy tashkil etishi, kitob o'qishdan zavqlanishi, asar mazmunini tushunishi, kitob o'qishdan olgan taasurotlarni atrofdagilar bilan o'rtoqlashish) ko'nikmalarining malakaga aylanishini ta'minlashga qaratilgan pedagogik faoliyat jarayoni.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik ko'nikmasini samarali rivojlantirishda dastlab bu jarayonni tashkil etishda nimalarga e'tibor qaratish zarur, degan savolga javob topish talab etiladi. Bu jarayonda quyidagilarga e'tibor qaratish pedagogik faoliyatni metodik jixatdan to'g'ri, muvaffaqiyatli tashkil etishini ta'minlaydi: 1. O'qituvchi, ota-onalar, oila a'zolari ning kitobxonlik borasida boshlang'ich sinf o'quvchilariga namuna ko'rsata olishlari.

2. Maktabgacha hamda boshlang'ich ta'lim yoshi bolalari qiziquvchan bo'lishadi; ularning qiziquvchanligi sersavol bo'lishda yaqqol nomoyon bo'ladi; o'quvchilarning xuddi shi xislatlarini xisobga olgan xolda ularning e'tiborlarini qiziqarli badiiy kitoblarga tortish asosida bu xislatlarni yanada boyitish mumkin.

3. Kitob mutolaasi vaqtida faqatgina bolalar tomonidan savollar berilishiga erishib qolmay, shu bilan birga vaqti vaqti bilan ularga savollar asosida murojaat qilib, asarda bayon etilayotgan voqelik, qahramonlarning xatti-harakatlariga nisbatan munosabatlarini aniqlashtirib borish fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga, o'z munosabatini mantiqiy bayon qilishga o'rgatib boradi.

4. Asar voqeligida tilga olinayotgan qahramonlar (misol uchun, ularning yoshi nechadaligi (bu qahramonni real hayotdagi biror-bir shaxs bilan taqqoslash ya'ni, kamronning akasi, Zilolaning oyisi, Shohruxning dadasi, mening buvimdek deyish asosida) ishtirok etayotgan turli buyum, predmet, jixozlarni qanday tasavvur qilayotganliklari bilan qiziqish (ularning qanday shaklda, rangda, kattalikda, miqdorda va h.k tarzida) ularning bu haqidagi fikrlarini to'ldirish, yangi sifatlar bilan boyitish o'quvchilarning tasavvurini rivojlantirishda o'ziga xos ahamiyat kasb etadi.

5. O'qituvchi, ota-onalar yoki kutubxonasi tomonidan asar voqeligining muayyan o'rinlarida qisqa-qisqa to'xtalishlar qilish orqali o'quvchilarga shu jarayonning qanday kechishini to'g'risida o'ylab ko'rishga oid topshiriqni berish ta'limiy ahamiyatga ega bo'lib, ularni mantiqiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi.

Bolalar kitobxonligini shakllantirishda maktab hamda ota-onalar zimmasiga nihoyatda murakkab va mas'uliyatli vazifa yuklanadi. Buning uchun ota-onalarning o'zi ham yuksak didga ega va ma'rifatli va bilimli bo'lishlari kerak. Ma'lumki, bola kitob o'qishni bilgan taqsihdagina, kitob uning ma'naviy hayotida muhim rol o'ynaydi. Kitob bolaning ma'naviy boyishi uchun uni ma'naviy, aqliy, estetik o'sishga yo'llashi zarur. Buning uchun dastlabki turtki oilada bolaga o'qib berilgan birinchi kitob bo'lsa, ikkinchisi, bola otasi va onasining o'qishini eshitib, badiiy obrazlar go'zalligini tasavvur qilishi, kitob bilan ana shu birinchi va ikkinchi uchrashuv bolaning keyingi o'smirlik davrida uning ma'naviy hayotining barcha sohalari: mehnat, o'yin, musiqa, bolalar ijodi bilan bog'liq bo'lib, uni hayotining hamma tomonlarini qamrab olishi zarur. Ota-ona har bir ishda, jumladan kitobga munosabatva uni o'qishda ham bolalariga o'rnak bo'lishlari lozim. Oilada bola kitobxonligining faollashuvida shaxsiy kutubxonadagi kitoblarni birgalikda o'qish va ularni muhokama qilish; ota-onaning boladan har bir javob haqidagi shaxsiy tushuncha va fikrini so'rash, bu fikrni bildirish uchun bolaning kitob haqida mushoha-

da yuritishni o’rganish (aniqrog’i o’rganish) muhimdir.

Xulosa

Yuqoridagi mulohazalardan ko’rinadiki, ma’naviy barkamol kitobxon barkamol avlod tarbiyasida oila – muhim va mustahkam poydevor. Shu bois jamiyatda kitobxonlikni rivojlantirish, mutolaa madaniyatini takomillashtirish borasidagi har qanday faoliyatda oila bilan hamohang, hamfikir ish yuritish ko’zlangan maqsadlarga erishishga munosib zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 y 13-sentabrdagi “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi vakitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ’ib qilish bo’yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to’g’risida” gi PQ-3271-son qarori

2. O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrdagi “2020–2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo’llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to’g’risida”gi qarori .

3. Yo’ldoshev E. Kutubxonada bolalar o’qish madaniyatini tarbiyalash: O’quv qo’llanma. Toshkent, 1986. – B. 48.

4. Xudoyberganov N. Boshlang’ich sinf o’quvchilarini oilada kitobxonlikka o’rgatish texnologiyasi (2021).

5. Ahmedova Z. Bola tarbiyasida psixolog maslahatlari. – Toshkent, 2018.

6. [www. ziynet.uz](http://www.ziynet.uz).

7. www. edu.uz.

8. www. kitob.uz.

PEDAGOGIK JAMOADA MANAVIY SOG'LOM MUHITNI YARATISH KITOBXONLIK VOSITASIDA

Karaboyeva Maxliyo Kodirjonovna,

Qori Niyoziy nomidagi TPMI doktoranti mahliyokaraboyeva@gmail.com

Annatsiya: Ushbu maqolada Respublikamizda kitobxonlikka qaratilayotgan e'tibor, kitob o'qishning afzalliklari, o'qituvchilarda kasbiy rivojlanish hamda ruhiy farovonlikka erishish uchun kitobxonlikni yo'lga qo'yish kerakligi bu esa jamoada kasbiy manaviy muhitni sog'lomlashtirishga asos bo'lishi mumkinligi haqida fikr yuritilgan.

Аннотация: В данной статье рассматривается значение чтения в нашей Республике, польза чтения, необходимость начала чтения для достижения профессионального развития и психического благополучия учителей, а также это может стать основой для улучшения профессиональной моральной среды в обществе.

Annotation: This article discusses the importance of reading in our Republic, the benefits of reading, the need to start reading in order to achieve professional development and mental well-being of teachers, and this can be the basis for improving the professional moral environment in the community.

Kalit so'zlar: Manaviyat, tarbiya, kitob, mutaola, ruhiy farovonlik, kasbiy rivojlanish, ta'lim, kutubxona, badiiy adabiyot.

Ключевое слово: Духовность, образование, книги, чтение, духовное благополучие, профессиональное развитие, образование, библиотека, художественная литература.

Key words: Spirituality, education, books, reading, spiritual well-being, professional development, education, library, fiction.

Manaviyatga berilgan ta'riflar ko'p. Kimdir uni inson ruhi, kimdir axloq, kimdir qadryatlarimiz bilan bog'laydi, yana kimdir madaniyat tushunchasi bilan egizak tushuncha sifatida qaraydi. Barcha ta'riflari tavsiflarda albatta jon bor. Boisi ma'naviyat inson omilidagi eng noyob xazinadir. Shu sababli uning insoniyat bilan bog'liq har narsada o'z mavqei, o'z o'rni bor. Akademik Risbay Xaydarovichni tabiri bilan aytganda "Tarbiya va ma'naviyat egiz tushunchalar. Ma'naviyat xalqimiz tarixiga hurmat va e'tibor bilan yondoshish, ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot barpo etish yo'lidagi asriy orzu-intilishlariga doir hayotiy idealar, Vatan ravnaqi, el-yurt osoyishtaligi, va farovon hayot kabi yuksak g'oyalarning ma'no mazmunini teran anglab yetishga xizmat qiladi. Bunday vazifalarning barchasi maktab o'qituvchisini zimmasiga yangidan-yangi talablar yuklaydi"[1;3;9]

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 52-moddasida "O'zbekiston Respublikasida o'qituvchining mehnati jamiyat va davlatni rivojlantirish sog'lom barkamol avlodni shakllantirish hamda tarbiyalash, xalqning ma'naviy va madaniy salohiyatini saqlash hamda asosi sifatida e'tirof etiladi. Davlat o'qituvchilarning sha'ni va qadr qimmatini himoya qilish, ularning ijtimoiy va moddiy farovonligi, kasbiy jihatdan o'sishi to'g'risida g'amho'rlik qiladi" deb belgilangan. Ushbu modda orqali huquqiy maqomi konstitutsiya darajasida mustahkamlab qo'yilgan.

[1;1;3] O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev 2017 yilning 12-yanvar kuni “Kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirishga qaratilgan” farmoyishi, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yildagi 781-sonli qarorida 2020 – 2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to‘g‘risida, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 2-martdagi PF-5953-son Farmoni bilan tasdiqlangan 2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasini “Ilm, ma‘rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili”da amalga oshirishga oid Davlat dasturi ijrosini ta‘minlash maqsadida tasdiqlangan.[2;6]

Ta‘lim va tarbiyada tannafus bo‘lmaydi, yosh avlodga ta‘lim tarbiya berish, ularni vatanparvarlik milliy qadriyatlar, ezgu fazilatlariga sadoqat ruhida ulg‘aytirish o‘qituvchi va murabbiylarga ulkan vazifa yuklaydi. Deyishimiz mumkin maktabda fuqarolarning ziyoli qatlami faoliyat yuritadi, ular kitob bilan hamnafasdirlar. Albatta ular 11 yillik o‘rta ta‘lim 4 yillik oliy ta‘limda bilim olganlar lekin kasbiy faoliyat olingan bilimlarni amaliyotga tadbqiq etish jarayoni hisoblanadi. Xalqimizda “Beshikdan to qabrgacha ilm izla” degan naql bejiz aytilmagan o‘qituvchilarimiz o‘zlari egallab turgan mashaqqatli va sharaflil kasbini chin ma‘nodagi egasi bo‘lishi uchun mavjud bilimlar takomillashtirilib borilishi xalqimizni kechagidanda aqlli roq, kuchli roq va baxtli roq bo‘lishiga yordam beradi.

So‘ngi yillarda o‘qituvchilar orasida stress va kasbiy so‘nish jiddiy muammoga aylanayotgani kuzatilmoqda. Bu insonlarni ish faoliyati va umumiy farovonligiga katta ta‘sir ko‘ratadi. Stress-bu jismoniy va hissiy tahdidga tananing tabiiy javobidir. Bu turli sabablarga ko‘ra yuzaga kelishi mumkin. Ortiqcha ish yuki, shaxsiy hayyotdagi muammolar, moliyaviy qiyinchiliklar va boshqalar. Stress ish mahsuldorligini pasayishi va salomatlikning umumiy buzulishi, uzoq muddatli gipertoniiya va dipressiya kabi jiddiy kasalliklarni yuzaga keltirishi mumkin. Bunday holatlarda medetatsiya, sport, sevimli ishi bilan shug‘ullanish, kitob mutola qilish, yoki jismoniy faol harakatda bo‘lish ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Bundan tashqari ish yukini oqilona taqsimlash, mutahassislar va yaqinlari qo‘llab-quvvatlashi ishdan qoniqish hissini uyg‘otadi. Yurtimizda har yili pedagoglar uchun juda ko‘p o‘quv qo‘llanmalar, metodik tavsiyalar, ilmiy adabiyotlar yaratiladi lekin bularni maktab kutubxonalaridan toppish qiyin, topolmaysizham. Malaka toifasini oshirishda tayyor test savollarini yodlashni afzal ko‘radilar. Maktab kutubxonasidan hattoki yangilangan darsliklarni metodik qo‘llanmasi bilan ta‘minlanish darajasi past. Bundan tashqari maktab kutubxonalarida ilmiy adabiyotlar bo‘limini uchratmaysiz. Badiiy adabiyotlar haqida so‘z borganda ular doim maktabda topshiriqlar ko‘pligi, oila va farzandlar tarbiyasidan vaqt ajratolmasligini aytib o‘tadilar.

O‘qituvchilarda kitobxonlikni targ‘ib etish juda muhim, chunki o‘qituvchilar nafaqat bilim beruvchi, balki o‘quvchilarga axloqiy, ma‘naviy va ijtimoiy qadriyatlarni shakllantiruvchi kishilardir. Kitobxonlik o‘z navbatida jamiyatda mas‘uliyatli, o‘z xatti-harakatlariga va atrof-muhitga ehtiyotkorlik bilan yondashadigan insonlarni tarbiyalashga yordam beradi. Kitob o‘qish odamni stressdan chalg‘itib, xotirjamlikni oshiradi. Fikrni kitobdagi voqealarga berish orqali kundalik tashvishlardan bir muddat ajralib turish mumkin. Aqliy sog‘likni yaxshilaydi. Kitob o‘qish miyyani faol holatda saqlaydi, xotira va diqqatni oshiradi. Muntazam o‘qish kognitiv faoliyatni qo‘llab-quvvatlaydi, bu esa aqliy kasalliklarning xavfini kamaytirishi mumkin. Bunga qo‘shimcha shaklda nutq boyligini oshiradi, fikr va his-tuyg‘ularini yetkazish xususiyati ortib boradi. Ayniqsa badiiy asarlar mutaola qilish kishini falsafiy dunyoqarashini kengaytirdi, kreativligini oshiradi.

Emotsional farovonlik: O'qish orqali odam o'z his-tuyg'ularini yaxshiroq tushunishga va boshqarishga o'rganishi mumkin. Fikrlash va empatiya rivojlanadi.

Uyquni yaxshilash: Yaxshi kitoblar, ayniqsa, ular uyquga yordam beradigan janrlardan bo'lsa (masalan, yengil fantastika yoki romanlar), uyquga ketishdan oldin kitob o'qish stressni kamaytirib, tinchlantirishi mumkin.

Boshqaruvni kuchaytirish: O'qish, yangi bilim va malakalarni o'rganish orqali insonning o'zini boshqarish qobiliyatini oshiradi. Yangi narsalarni o'rganish motivatsiyani kuchaytiradi va umumiy ruhiy holatni yaxshilaydi.

Mushak tizimi uchun foydali: Kitob o'qish ko'z mushaklarini o'rgatadi va ular uchun zarur bo'lgan mashqlarni amalga oshiradi, ayniqsa agar uzoq vaqt davomida o'qish amalga oshirilsa. Biroq, bu holatda ko'zlar uchun dam olishni unutmaslik kerak.

Umuman olganda, kitob o'qish nafaqat aqliy, balki jismoniy va emotsional salomatlikka ham foydalidir. Buning uchun avvalo manaviy yuksalish kerak.

Kitobxonlikni targ'ib qilishning bir nechta usullari mavjud:

O'qituvchilarga maxsus treninglar o'tkazish: O'qituvchilarni kitobxonlik va ekologik mas'uliyat haqida treninglar va seminarlar orqali ma'lumot berish, ularga kitobxonlikni qanday o'quvchilarga etkazish bo'yicha ko'nikmalarni oshirish.

O'quvchilarga o'rnak bo'lish: O'qituvchilar shaxsiy kitobxona shakllantirishga ilhomlashtirish kerak. Ularning shaxsiy misollari va xatti-harakatlari o'quvchilarni yaxshi ma'naviy qadriyatlarga yo'naltirishda katta ro'l o'ynaydi.

Kitobxona bo'yicha darslar va mavzular: kitobxonlik, ekologiya, atrof-muhitni himoya qilish kabi mavzularda maxsus darslar tashkil etish. Bunday darslarda o'quvchilarga atrof-muhitning ahamiyati va uning saqlanishi uchun har bir insonning mas'uliyati tushuntiriladi.

Muvaffaqiyatni rag'batlantirish: kitobxona bo'lishni targ'ib qilishda o'quvchilarni rag'batlantirish muhimdir. Masalan, ekologik ishlarga qatnashgan yoki yaxshi xulq-atvor ko'rsatgan o'quvchilarni mukofotlash.

Yuqoridagi tavsiyalarga asoslanib O'zbek tilida yozilgan o'qituvchilar uchun kasbiy rivojlanish va pedagogik mahoratni oshirishga yordam beradigan bir nechta kitoblarni tavsiya qilamiz. Bu kitoblar o'qituvchilarni nafaqat pedagogik bilimlar bilan tanishtiradi, balki shaxsiy va kasbiy rivojlanish uchun zarur bo'lgan resurslarni ham taqdim etadi.

1. "Umumiy pedagogika" (X.Ibraimov M. Quronov)

Ushbu kitobda pedagogika fanining asosiy tushunchalari, ta'lim jarayonining tashkil etilishi, metodik yondashuvlar va o'qituvchining o'rni haqida ma'lumotlar berilgan. Kitob o'qituvchilarga o'z faoliyatlarini yanada samarali tashkil etish uchun muhim tushunchalar bilan tanishtiradi.

2. "O'zbekiston ta'lim tizimi: Nazariy asoslar va amaliy muammolar" (R.X Jo'rayev)

Kitobda o'qituvchining pedagogik faoliyati, uning vazifalari va pedagogik jarayonni boshqarish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan. O'qituvchining kasbiy rivojlanishi uchun zarur bo'lgan metodik ko'nikmalar va psixologik yondashuvlar haqida to'liq ma'lumotlar keltirilgan.

3. "Pedagogik psixologiya" (V. V. Daviydov)

Pedagogik psixologiya asosiy tushunchalari, o'qituvchining pedagogik faoliyatida psixologik yondashuvlarning o'rni va muhimligi haqida gapiradi. Bu kitob o'qituvchilarning o'quvchilarga ta'lim berishda psixologik jihatdan to'g'ri yondashuvlarni tanlashlariga yordam beradi.

4. “O'qituvchi va uning ma'naviy roli” (M. N. Bunyodov)

O'qituvchining shaxsiy ma'naviy qadriyatlari va ularning o'quvchilarga ta'siri haqida. Kitobda o'qituvchining o'quvchilar bilan muloqotda bo'lishidagi ma'naviy yondashuvlar va mas'uliyatlari batafsil yoritilgan.

5. “Kognitiv pedagogikaga oid nazariy yondoshuvlar” (R. G. Safarova)

Bu kitobda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, o'qituvchining metodik faoliyatini takomillashtirish uchun foydalanilishi mumkin bo'lgan innovatsion usullar haqida so'z boradi. O'qituvchilarga ta'lim jarayonini qanday yanada samarali tashkil etish bo'yicha ko'nikmalar beriladi.

6. “Sevimli Matematika” (M. E. Jumayev)

Ta'lim sohasida yangiliklarni joriy etish, innovatsion texnologiyalarni pedagogik jarayonga qo'llash hamda o'qituvchining ta'lim sifatini oshirishdagi roli haqida. Kitobda yangi pedagogik yondashuvlar va metodlar haqida ham ma'lumotlar keltirilgan.

7. “O'qituvchi va uning kasbiy madaniyati” (Sh. S. Normatov)

O'qituvchining kasbiy madaniyati, etika va ta'lim jarayonida o'zgaruvchan ijtimoiy sharoitlarga qanday moslashishi kerakligi haqida. Kitob o'qituvchining professional rivojlanishiga doir qimmatli tavsiyalarni taqdim etadi.

8. “Ta'limda kreativ yondashuvlar” (M. R. Mahmudov)

Ta'lim jarayonida kreativ yondashuvlarni qo'llash, o'quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish bo'yicha qo'llanma. Bu kitob o'qituvchilarga o'quvchilarning ijodkorligini rag'batlantirish va ta'lim jarayonini yangilashda yordam beradi.

10. “O'qituvchining kasbiy faoliyatini tashkil etish” (X. B. Abdulxayev)

O'qituvchining kasbiy faoliyatini samarali tashkil etish, o'qituvchining o'zini kasbiy jihatdan rivojlantirish bo'yicha amaliy maslahatlar va strategiyalar. O'qituvchilarga o'z faoliyatlarini rejalashtirish va natijalarga erishish bo'yicha muhim ko'nikmalarni o'rgatadi. Ushbu kitoblar o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga yordam beradi va ta'lim jarayonini sifatli va samarali tashkil etishga yordam beradigan bilimlar bilan ta'minlaydi. O'qituvchilar uchun bu kitoblar pedagogik yondashuvlarni kengaytirish, o'z kasbiy malakasini oshirish va o'quvchilarga yanada samarali ta'lim berishda yordam beradi.

Quyida berilgan badiiy asarlar va filmlar o'qituvchilik kasbi egalari uchun faxr tuyg'usini uyg'otib, kasbiy rivojlanishga undaydi:

1. Anton Chexov – “Qushlar” Chexovning qisqa hikoyalari, uning yorqin personajlari va yengil, ammo chuqur ta'siri o'qituvchilarga o'qish va yozish san'atini o'rganishda yordam beradi.

2. Dostoevskiy – “Jinoyat va jazo” O'qituvchilarga ruhiy tushunchalarni, axloqiy muammolarni tahlil qilishda foydali asar. Dostoevskiy inson ruhining qar ama-qarshi tomonlarini tasvirlab beradi.

3. O'tkir Hoshimov – “Ijodkor” Bu asar o'zining mehnatsevarligi va o'qituvchilik kasbiga bag'ishlanganligi bilan ajralib turadi. U o'qituvchilarni yaratish va yuksaltirishga ilhomlantiradi.

4. Ayn Rand – “Manhattan” Ayn Randning idealizm va erkinlik haqidagi asari, o'qituvchilarni o'z prinsiplari asosida ish yuritish va mustaqil fikrlashga ilhomlantiradi.

5. Sokrat – “Sokratning himoyasi” Falsafiy asar bo'lib, o'qituvchilikda axloqiy nuqtai nazardan va sabr-toqatni tarbiyalashda foydalidir.

Bu badiiy asarlar nafaqat o'qituvchilikni rivojlantirish, balki o'z fikrlashni va butun insoni-

yatni chuqurroq tushunish uchun foydalidir.

6. "To Sir, with Love" (1967) – "Hurmat bilan, o'qituvchi"

Sidney Poitier o'ynagan ushbu filmida, bir o'qituvchi o'zining tasavvur qilingan ta'lim yondashuvini qo'llab-quvvatlab, o'zining talabalari bilan qiyin sharoitlarda muloqot o'rnatadi. Filmida o'qituvchining shaxsiy qadriyatlari, xotirjamligi va ishonchi haqida hikoya qilinadi.

7. "Bad Teacher" (2011) – "Yomon o'qituvchi"

Kichik bir komediya bo'lib, o'qituvchi Elizabeth Halsey o'zining ishga bo'lgan befarqligini va o'quvchilarga nisbatan qiziqishsizligini tasvirlaydi. Film o'qituvchilik kasbining o'ziga xos murakkabligini va jamiyatdagi turli xil o'qituvchilarni ko'rsatadi.

8. "The Class" (2008) – "Sinf" asarlar va filmlar o'qituvchilik kasbiga mehr uyg'otadi, motivatsiya beradi:

O'qituvchilarning o'zaro tajriba almashishi O'qituvchilar o'z tajribalarini boshqalar bilan bo'lishib, kitobxonlikni qanday targ'ib qilayotganlarini muhokama qilishlari kerak. O'qituvchilar o'quvchilarga nafaqat bilim berish, balki ularda yaxshi axloqiy xususiyatlarni shakllantirishda ham katta ro'l o'ynaydi. Kitobxonlikni targ'ib qilish orqali ular jamiyatda ijobiy o'zgarishlarni amalga oshirishga yordam beradi. Pedagogik jamoada badiiy asar tahlilini olib borish, bir nechta jihatlarida jamoaning faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bunday tahlil nafaqat o'quvchilarga yoki talabalarga badiiy asarlar haqida chuqur tushuncha hosil qilishga yordam beradi, balki jamoaning umumiy ilmiy va pedagogik salohiyatini ham rivojlantiradi. Quyidagi jihatlar shakllantiradi:

- Fikr almashish va muhokama qilish madaniyatini rivojlantiradi: Badiiy asar tahlili jamoaning muhokama qilish, fikr almashish va tahliliy fikrlash qobiliyatlarini oshiradi. Bu o'z navbatida jamoada ijtimoiy aloqalar, ochiq muloqot va mushtarak fikrlash muhitini yaratadi.

- Kreativlik va ijodiy yondashuvni rivojlantiradi: Badiiy asarlarni tahlil qilish jarayonida turli talqin va fikrlar yuzaga keladi. Bu jamoaning kreativ fikrlashini rivojlantiradi, chunki badiiy asarlar ko'pincha murakkab va ko'p qatlamli ma'nolarga ega bo'ladi. Jamoa a'zolari badiiy asarni tahlil qilishda yangi fikrlarni o'rganib, o'zlarining ijodiy salohiyatlarini kengaytiradi.

- Pedagogik yondashuvlarni rivojlantiradi: Badiiy asarlarni tahlil qilish orqali jamoa a'zolari o'qitish metodikalarini yaxshilashlari mumkin. Har bir asar, o'qituvchilar va pedagoglar uchun yangi pedagogik yondashuvlarni sinab ko'rish imkoniyatini yaratadi, masalan, asar orqali mavzularni tushuntirish, diskussiyalarni tashkil etish yoki talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish.

- O'zaro hurmat va empatiya hosil qiladi: Badiiy asarlarni tahlil qilish jarayonida jamoa a'zolari bir-birining nuqtai nazarini tushunishga harakat qilishadi. Badiiy asar ko'pincha insoniy hissiyotlar va murakkabliklarni yoritadi, bu esa jamoa ichida empatiya va o'zaro hurmatni rivojlantiradi.

- Jamoa o'rtasida umumiy maqsadga erishish hissi hosil bo'ladi: Badiiy asarlarni birgalikda tahlil qilish jamoada umumiy maqsadga erishish hissinı kuchaytiradi. Har bir a'zo o'z fikrini bildirish orqali jamoaning maqsadlariga xizmat qilishi mumkin, bu esa guruhni yanada birlashtiradi.

Shunday qilib, pedagogik jamoada badiiy asarlarni tahlil qilish nafaqat bilim va ma'lumot olish, balki jamoaviy hamkorlik, ijodiy fikrlash va o'zaro hurmatni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 52-moddasi
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 2-martdagi PF-5953-son
3. X. Ibraimov M.Quronov "Umumiy pedagogika" 2024-yil 9-bet
4. R.G.Safarova "Kognitiv pedagogikaga oid nazariy yondoshuvlar" 2024-yi
5. M.E.Jumayev tahriri ostida "Qiziqarli matematika" "Iqro-Nashr" nashriyoti 2023-yil
6. Yangi O'zbekiston gazetasi N 3-son
7. Ma'rifat gazetasi
8. <https://Zinyonet.uz>
9. <https://lex.uz>

“БАДИЙ АДАБИЁТДА ТИББИЁТ” ФАН МОДУЛИНИНГ ТИББИЙ ЙЎНАЛИШДАГИ ОТМЛАР ЎҚУВ ДАСТУРЛАРИГА КИРИТИЛИШИНИНГ ДОЛЗАРБЛИГИ

Турдиева Кавсар Шералиевна,
Тошкент Педиатрия тиббиёт институти
Ўзбек тили ва адабиёти кафедраси мудири ф.ф.н. профессор

“Бадиий адабиётда тиббиёт” фан модули. Юртимиздаги тиббий муассасалар ўқув режаси учун нотаниш фан. Аммо институтимизда бу фан бир неча йилдан бери ўқитилиб келмоқда.

Албатта мазкур фан қаердан келиб қолди деган савол туғилиши табиий. Ушбу фанни дарс жадвалига қўйишдан аввал кафедра ўқитувчилари олдида бир савол турар эди: “Биз бўлажак шифокорларимизни қандай бўлишини хоҳлаймиз?” Албатта билимли, албатта меҳрли, албатта ҳамдард. Фикримизча, биз тавсия қилаётган дарс давомида мурожаат қилинаётган соҳавий бадиий асарлар бўлажак шифокорларнинг айнан шундай бўлиши йўлидаги энг катта кўмакчи ҳисобланади. Табобат отаси бўлмиш **Абу Али ибн Синонинг буюк табиблиги билан биргаликда шоир ва адиб бўлганлиги бунинг исботи.**

Мазкур фан институтимизда ўқитила бошланганининг асосий сабабларини биз қуйидагича белгиладик.

1-сабаб. Қўлимизга бир мақола тушиб қолди. Унга кўра Калифорния университетида роман мутолаа қилувчилар бошқаларнинг ҳис-туйғуларини яхши тушунишади, аммо бу уларни яхши фазилатлар эгасига айлантирадими ёки йўқми, деган саволга жавоб топиш учун тажриба ўтказилган экан. Бунда тадқиқотчилар ҳаммага таниш усулни қўллашган. Бехосдан бир нечта ручка ва қаламларни тушириб юборган киши бўласиз, сўнг сизга ёрдамга ким келишини кузатасиз. Ушбу топшириқда иштирок этувчилардан вазифани бажаришдан аввал бошқаларга ҳамдардлик даражасини белгиловчи саволларга жавоб беришни илтимос қилишади.

Кейин қисқа ҳикоя ўқилади ва бу ҳикоя уларга қандай таъсир қилганлиги ҳақида бир қатор саволлар берилади. Масалан, ўқиган роман қаҳрамонини қандай тасаввур қилади? Ҳикояни ўқиб тугатгач персонажлар ҳақида кўпроқ маълумотга эга бўлиш истаги борми? Эксперимент ташкилотчилари бошқа хонадан нимадир олиб келишмоқчи бўлишади ва шу онда 5–6 та ручкани бехосдан тушириб юборишар эди. Натижада, ҳикоядаги қаҳрамонга ҳамдард бўлиб, ҳаяжонга тушган китобхонлар ёрдамга шошилишар эди.

Ўтказилган тадқиқотлар шуни кўрсатадики, бадиий адабиёт мутолааси инсонларни яхши томонга ўзгартиради. Шунинг учун баъзи ОТМ (олий таълим муассасаси) ҳам бунинг ҳисобга олган ҳолда ўз дастурларига гуманитар модулларни киритишмоқда. Масалан, жаҳон тажрибаси мисолида кўрадиган бўлсак, Калифорния университетида бадиий адабиёт яхши шифокор бўлишга ёрдам беради деб ҳисоблаб, тиббиётчи-тала-

балар учун гуманитар дастур ишлаб чиқишади.

2-сабаб. Президентимиз Ш.М.Мирзиёев томонидан жамиятимиз ёшлари истиқ-болини, уларнинг кенг дунёқарашга эга бўлишларини кўзлаб чиқарган “Китоб маҳсулотларини нашр этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғиб қилиш бўйича комплекс чора-тадбирлар дастури тўғрисида”ги қарорини асос қилиб олдик.

Бу борадаги ишлар Муҳтарам Президентимиз Ш.М.Мирзиёевнинг 5 ташаббусларида ҳам ўз тадрижий давомини топди. Яъни 4-ташаббус ёшлар маънавиятини юксалтириш, улар ўртасида китобхонликни кенг тарғиб қилиш бўйича тизимли ишларни ташкил қилишга йўналтиришга қаратилган. Биз ушбу қарор ва ташаббусларни ўқув жараёнига татбиқ қилишнинг шу йўлини танладик.

3-сабаб. Тиббиёт инсоннинг танасини даволайди, адабиёт эса унинг руҳиятини даволайди. Тан ва руҳият давоси эса мукамаллик ҳосил қилади.

4-сабаб. Тиббий мавзудаги бадий асарлар профессионал кўникмаларни ҳам шакллантиради.

5-сабаб. Талабаларнинг касбий ва маънавий-ахлоқий ривожланиши тиббиёт институтларида долзарб масалага айланиб, тенг вазифаларни бажармоқда.

Институтимизга киритилган мазкур модуль 30 соатдан иборат бўлиб, у 2-босқич талабалари учун ташкил қилинган. Унда мазкур танлов фани дастури қуйидагича: биринчи мавзу халқ оғзаки ижодига бағишланган бўлиб, унда халқимизнинг асл дурдоналари бўлган фольклор жанрларида тиббиётнинг тақдим этилганини кўрамиз. Бешик қўшиқлари ва айтим олқишларда фарзанднинг соғлом ва бақувват бўлиш орзуси янграса, тиббиёт билан боғлиқ кўплаб мақолларда бу соҳада халқ донишмандликларининг оғиздан оғизга ўтиб келаётган намуналарини кўриш мумкин. Улар халқимизнинг тиббий-гигиеник қарашларини ўрганиш учун бой хазинадир.

Шунингдек мазкур курсда Абу Али ибн Сино каби буюк аллома, табиб ҳақидаги ривоятлар билан танишиш эса тиббиёт илмини ўрганаётган талабалар учун ибрат мактабидир. Чунончи, уларнинг ҳар бирида табибнинг зукколиги, билимдонлиги, илм олишга иштиёқи, камтарлиги, китобга меҳри тараннум қилинади.

Фан дастуримиздан атоқли адиблар билан бир қаторда атоқли адиб-шифокорлар асарлари ҳам ўрин олган. Жумладан А.П.Чехов, М.Булгаков, шунингдек жарроҳ Ф.Углов, Ж.Бекназар, нейрожарроҳ Г.Марш.

Талабаларимизга манзур бўлаётган асарлардан бири М.Булгаковнинг “Ёш врач кундалиги” асаридир. Бу асарда китобхоншифокорликни танлаган тиббиёт олийгоҳини битирувчисининг иш бошлаш жараёни билан танишади. Аввалига у журъатсиз, аммо аста-секин тажрибаси ортади. Ўқувчи унинг касбий маҳорати қандай ошаётганлигини ҳис қилади. Талабалар асар давомида шифокорлар бемор ва касаллик билан юзма-юз қолганда билимнинг нечоғли зарурлигини тушунишади.

Эркин Воҳидов, Абдулла Ориповнинг тиббиётга оид шеърларини ўқиб ҳам тиббий, ҳам маънавий билим, завқ оласиз. А.Куприннинг “Ажойиб шифокор”ини, Ф.Угловнинг “Жарроҳ юраги”, Генри Маршнинг “Зарар келтирма”, Ў.Ҳошимовнинг “Имон”, Ж.Бекназаровнинг асарларини ўқиганда шундай шифокорларга ҳавас қиласиз. Иззат Султоновнинг “Имон” драмасида тиббиёт илмидаги ўғрилиқ, кўчирмакашликнинг аянчли аҳволини кўрасиз.

Н.Думбадзенинг “Абадият қонуни” романи қаҳрамони эса шифохонада ўтказган

анча муддат давомида шундай қонун яратади: инсон қалби унинг танасидан 100 баробар оғирроқ. Шунчалик оғир-ки, уни кўтаришга бир кишининг қуввати етмайди... Шунинг учун биз инсонлар то тирик эканмиз бир-биримизга юракни тўхтаб қолишидан сақлашга ёрдам беришимиз зарур: сиз- меникини, мен- бошқаникини, у-учинчиникини ва ҳоказо чек-чегарасизликкача.

Бундай асарлар ва улардан баҳраманд бўлган тиббиётчи талабалар етук инсон фазилатларга эга кадр бўлиб чиқишидан хурсанд бўласиз.

Ҳар бир фанни образлар, ҳис-туйғулар орқали ўзлаштириш янада юқори натижа беради. Бир гуруҳда “Сўнгги япроқ” асарида муаллиф зотилжамни золим қари чолга ўхшатганини ўқиб, талабаларга савол берилди: “Агар турли касалликларни ҳайвонларга ўхшатиш мумкин бўлса, қайси касалликни қайси ҳайвонга ўхшатар эдингиз?” Шунда бир талаба “Саратон касаллигини илонга ўхшатар эдим”, – деди. “Нима учун? – деган саволга, – саратон ўз-ўзидан пайдо бўлмайди, кучли стресс, сиқилиш, дармондориларни, овқатларни нотўғри истеъмоли бу касалликни келтириб чиқаради. Илон ҳам тегмаган одамга тегмайди”, – деб жавоб қайтарди.

Биз фанимизда сўз қудратининг мўъжизаларини кўрамиз. О Генрининг бошқа “Ҳамдардлик” ҳикоясида бир хил дард душманларни ҳам дўстларга айлантириши мумкинлигини кўрсатади.

Шукур Холмирзаевнинг “Бодом қишда гуллади” асарида шифокор, ҳамшира палатадагиларнинг гапига ишонган бемор йигитнинг аввал тузалиш жараёнининг тезлашиши, аммо кейинчалик бунинг ҳазиллигини билгач соғайган беморнинг касали қайталанishi акс этади. Ушбу асар оддий ҳазил инсон саломатлигида қандай шифо берувчи ва бузғунчи роль ўйнаши мумкинлигидан сабоқ берган.

Стивен Кингнинг “Чекишни ташланг корпорацияси” асари ўқувчини асар сўнгигача ўйлашга мажбур қилади. Ушбу чекишни ташлатиш усули қанчалик самарадор? Инсонни ёқтирган, ўрганган зарарли одатидан кечиши учун нима қилиш керак?

А. Несиннинг “Бизда врач бўлиш осонми?” “Ноёб микроб”, “Дарди бедаво” асарлари эса бугунги кунда ҳам гоҳи орамизда учрайдиган нобоп шифокор ва олимларга пародия.

“7-қават” Дино Буццатининг тиббиёт билан бевосита боғлиқ ҳикояси бўлса ҳам аммо у инсон ҳаёти ва умидлари ҳақида. Ҳикоя жуда кўп фикрлар ҳақида мулоҳазага чорлайди.

3. Мамажонованинг “Гулхан атрофида ўтирганлар” қиссаси эса шифокор ва ҳамширалар образларидаги фазилат ва иллатларни очиб беради. Талабалар мустақил ишларида ҳар бир бадий асардаги образларнинг траекториясини кузатишар экан, маълумот йиғиш, солиштириш, тизимлаш ва хулосалаш каби илмий услублар билан тўқнаш келишади. Бу эса уларда илмий фаолиятнинг илк кўникмаларини шакллантиради.

Русийзабон гуруҳлари кирганда “Врач” сўзи “вратъ” сўзидан олинган десак, алдаш керакми, деб таажжубланишади. Йўқ, алдаш керак эмас, авраш дегани. Демак, беморни дардидан чалғитиб, хаёлларини тузалиш томонга йўналтириши зарур.

Биз юқорида агар тиббиёт инсоннинг танасини даволаса, адабиёт руҳиятига шифо беради, дедик. Тиббиётчиларимиз катта билим захираси билан руҳиятни даволовчи сўз қудратига эга бўлсалар, бу давонинг даражаси ва таъсири янада ошиши табиий.

“Бадий адабиётда тиббиёт” дарслари жараёнида талабалар шифокорлик билимларини бошқача – бадий сўз орқали қабул қилишади. Бу уларда касбий билим билан

бирга инсонийлик, меҳр-шафқат, ҳамдардлик каби фазилатларини шакллантиради. Бир сўз билан айтганда қалб тарбияси билан шуғулланишади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2017 й. 13 сентябрь ПҚ-3271 сон қарори. Халқ сўзи 2017 й. 14 сентябрь. Китоб маҳсулотларини нашр этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш. Китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғиб қилиш бўйича комплекс чора-тадбирлар дастури тўғрисида.
2. К.Ш.Турдиева. Бадий адабиётда тиббиёт. Ўқув қўлланма. – Т.: ТошПТИ нашриёт бўлими 2022 й., 214 бет.
3. К.Ш.Турдиева. Тиббий таълимда китобхонликни соҳа билан боғлаб ўрганишнинг самарадорлиги. Монография. – Т.: “EFFECT-D”, 2021й., 114 б.
4. **Традиционная медицина через призму русского народного фольклора.** Вестник волгоградского медицинского института. 2006 г. № 2.
5. Нима учун китоб ўқиймиз. u forum.uz/ archive/ index. php.
6. Медицина в зеркале мировой литературы. Аннотированный библиографический указатель Харьков 2014.
7. <https://radiovan.fm/station/article/10988>

YOSH KITOBXONLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH VA QO'LLAB-QUVVATLASH MILLIY DASTURINING MAZMUN-MOHİYATI

Ravshanov Surat Botir o'g'li,

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti
1-bosqich doktoranti*

Annotatsiya. Ushbu maqolada yosh kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab quvvatlash Milliy dasturining mazmun-mohiyati haqida ma'lumotlar berilgan. So'nggi yillarda yosh kitobxonlik borasida amalga oshirilgan islohotlar batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar: kitobxonlik, tanlov, milliy dastur, kutubxona, intellektual salohiyat, baholash me'zonlari va kitobxonlik madaniyati.

Abstract: This article provides information about the content of the National Program for the Development and Support of Young Reading Culture. The reforms carried out in recent years regarding young reading are covered in detail.

Key words: reading, competition, national program, library, intellectual potential, evaluation criteria and reading culture.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan so'nggi yillardagi islohotlarning natijalari ko'p-lab sohalarda o'zining samalari natijalarini berib kelmoqda. Jumladan yoshlar o'rtasida kitobxonlikni keng targ'ib qilish borasidagi ishlarning natijalari va yoshlar erishayotgan yuksak marralar ham buning yorqin dalili bo'lib xizmat qilmoqda.

Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrda 781-son qaroriga muvofiq 2020 – 2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash Milliy dasturining ahamiyati bu boradagi islohotlarning bosh me'zoni hisoblanadi.

Milliy Dastur uch bosqichda amalga oshirilishi belgilab berilgan.

Dasturning maqsadi – kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, ijodkorlar, noshirlar va kitob tarqatuvchilar faoliyatini qo'llab-quvvatlash tizimini izchil va samarali tashkil etish orqali faol kitobxonlar safini kengaytirish, aholi, ayniqsa, yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish va ularning orasida kitobxonlik madaniyatini yuksaltirishni yangi bosqichga olib chiqishdan iborat.

Dasturning birinchi bosqich – 2020-2021-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish bo'yicha tashkiliy-huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish chora-tadbirlarini amalga oshirish borasidagi ishlarning samarali olib borilishi, kitobxonlikni rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini baholash tizimini yo'lga qo'yish mexanizmlarini ishlab chiqish; O'zbekistonda kitobxonlik rivojlanishining hozirgi holati va keyingi bosqichlarining maqsadli hamda ustuvor yo'nalishlarini belgilab olish, xalqaro tajribani hisobga olgan holda infratuzilma mustahkamlanishining samarali mexanizmlarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish, hududlar bo'yicha tanlov asosida yosh kitobxonlarni aniqlash, dolzarb loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish, dasturni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun ilmiy, metodik asoslarni va axborot bilan ta'minlash, shu jumladan, axborot almashish tizimi-

ning muhim elementlarini yaratishdan iborat.

Birinchi bosqich amalga oshirilganligidan so‘ng quyidagi natijalarga erishildi.

Aholi, ayniqsa, yoshlar orasida kitobxonlik madaniyatini yuksaltirildi, yoshlar o‘rtasida kitobxonlikni keng targ‘ib qilish ishlari o‘zining samarasini berdi, yoshlarning kitobxonlik madaniyatini jadal rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar o‘zining samarasini berdi. Aholining faol kitobxonlar ulushining doimiy monitoringi yo‘lga qo‘yilib har yilgi natijalar bilan taqqoslanib borilmoqda. Kitobxonlikni targ‘ib qilish bo‘yicha targ‘ibot tadbirlarida ishtirok etadigan fuqarolar ulushi ortadi.

2020-yil 20-fevral kuni Turkiyaning poytaxti Anqara shahrida Turkiya Respublikasi Prezidenti huzuridagi Xalq kutubxonasining ochilish marosimida ishritok etgan Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev quyidagi fikrlarni bildirgan edi. “Kitob o‘qigan, o‘zining ustida ishlagan odamda qanot bo‘ladi. U befarq bo‘lmaydi. Uning kuchi bilimida bo‘ladi. Shuning uchun hech kimni pisand qilmaydi. “Kattalar”ga xushomad qilmaydi” degan fikrlarida jud katta ma‘no borligini bugungi kunda amalga guvohi bo‘lmoqdamiz.

Milliy dasturning ikkinchi bosqich – 2022-2023-yillarda kitobxonlikka oid infratuzilmani mustahkamlash ishlari amalga oshirilgan va ko‘zlangan maqsadlarga erishilgan. Jumladan, kitobxonlik bilan bog‘liq mavjud infratuzilmalarni mustahkamlash va yangilarini tizimli ravishda barpo etishni qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish borasida hududlarda keng ko‘lamli ishlar olib borilgan. Natijada hududlarga kitobxonlikka bo‘lgan qiziqish va erishilgan natijalar birinchi bosqich davriga nisbatan sezilarli o‘sdı. Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish bo‘yicha asosiy maqsadlar monitoringini olib borildi va tizimini muntazam ravishda takomillashtirish borasida yangi ishlar amalga oshirildi.

2023-yildagi yosh kitobxon tanlovining g‘oliblariga belgilangan miqdordagi sovg‘alar va pul mukofotlari topshirildi. Jumladan ikkinchi o‘ringa 50 million so‘m, uchinchi o‘ringa 30 million so‘mlik mukofot pullari va birinchi o‘ringa “Cobalt” avtomobili berilgan.

Milliy dasturning uchinchi bosqich – 2024-2025-yillarda yoshlarning kitobxonlik madaniyatini jadal rivojlantirish, ularning intellektual salohiyati o‘shishi hisobiga inson kapitali sifatini yaxshilash borasida ishlar amalga oshirish belgilab berilgan. 2024-yil davomida kitobxonlik natijasida yoshlar nafaqat yurtimizda balki boshqa xorijiy davlatlarda ham yuqori natijalarga erishildi.

Dasturning asosiy natijalariga erishish, maqsadli parametrlari ko‘rsatilgan inson kapitalini yetakchi rivojlangan mamlakatlarda qabul qilingan mezonlarga muvofiq baholash mezonlariga o‘tish ishlari amalga oshirilmoqda. Kitob va o‘qish madaniyatini oshirish, aholining madaniy barkamolligini rivojlantirish uchun indikatorlarni yaratish ishlari 2024-yilda amalga oshirildi va 2025-yilda ham belgilangan maqsadlarga erishish uchun ishlar boshlab yuborildi. Shuningdek, yosh kitobxon 2024-yil g‘oliblariga birinchi o‘rin uchun Prezident sovg‘asi yengil avtomobil (elektromobil) ikkinchi o‘rin uchun 45 million so‘m, uchinchi o‘rin uchun 50 million so‘m miqdorida pul mukofotlari belgilangan. Albatta bu ishlarning barchasi yoshlar o‘rtasida kitobxonlikni keng targ‘ib qilish va yosh kitobxonlarni kata yutuqlarga erishishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrda “2020 – 2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash Milli dasturini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.Mirziyoyevning 2022 yil 12 yanvardagi "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risida"gi farmoyish.

INTERNET MANBAALARI

1. www.lex.uz
2. www.ziynet.uz
3. www.president.uz

MUSIQA MASHG'ULOTLARI VOSITASIDA O'QUVCHILARNI AHLOQIY TARBIYALASHDA KITOBXONLIKKA QIZIQTIRISH METODLARI

Shukurova Nilufar Gayratovna,
Qori Niyoziy nomidagi TPMI doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada, hozirgi kunda maktab o'quvchilari o'qish savodxonligining pastlab borayotganligi va musiqa darslarida o'quvchilarni turli xil manbalar bilan ishlashga o'rgatish orqali kitobxonlikka qiziqtirish metodlari bayon etilgan.

Аннотация. В данной статье описывается снижение читательской грамотности школьников и методы формирования интереса учащихся к чтению путем обучения их работе с различными источниками на уроках музыки.

Kalit so'zlar: musiqa darslari, maktab o'quvchilari, o'qish savodxonligi, musiqiy bilimlar, metod, texnologiya, mahorat, kompozitor, qo'shiq.

Ключевые слова: уроки музыки, школьники, грамотность чтения, музыкальные знания, метод, технология, профессионализм композитора, песня.

Hozirgi kunda PISA va PIRLZ xalqaro pedagogik tadqiqot natijalari, maktab o'quvchilari o'qish savodxonligining nisbatan past ekanligini ko'rsatadi. Zamonaviy jamiyatda ma'lumotlar oqimi keng qamrovli bo'lib, o'quvchilarni turli xil axborot manbalari bilan ishlashga o'rgatish o'qituvchi va ota-onalardan katta mahoratni talab etadi. Albatta hozirgi davr maktab o'quvchilari televizor ko'rishga, kompyuter, planshet, telefonda turli xil o'yinlar o'ynashga ko'proq qiziqishadi, buning natijasida kitobxonlikka qiziqish pasayib bormoqda. Bir tomondan gadgetlardan foydalana olish natijasida farzandlarimiz zamon bilan hamnafas olg'a qadam tashlab yangi texnologiyalarga ega bo'layotgan bo'lsa, boshqa tomondan, kitoblarni mutolaa qilmaslik natijasida ularning fikr yuritishlari sayozlashib, orqada qolayotganiga guvoh bo'lib kelmoqdamiz. Hozirgi davrda o'quvchilarning o'qish savodxonligini shakllantirish va rivojlantirish zamonaviy ta'limning dolzarb muammolaridan biri bo'lib kelmoqda. Maktablarning asosiy maqsadi esa bilimli, madaniyatli shaxsni shakllantirishdir. Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun biz o'quvchilarni butun insoniyat va o'z xalqining madaniyati, ahloqiy qarashlari, qadriyatlarini bilan tanishtirib borishimiz lozim.

Biz o'z oldimizga musiqa darslarida o'qish savodxonligini rivojlantirishning eng samarali metodlarini tanlab olishni maqsad qilib oldik.

"O'qish savodxonligi – bu o'qiganingiz haqida fikr yuritish va undan shaxsiy va ijtimoiy maqsadlarga erishish uchun, birinchi navbatda keyingi ta'lim uchun vosita sifatida qarab, undan foydalana olish qobiliyatidir." O'quvchilar kerakli ma'lumotlarni topa olishlari, asosiy joylarini ajrata olib, ma'lumotlarni tizimlashtirgan xolda umumlashtirishlari, hamda taqqoslab taxlil qilishlari zarur. Har qanday fanni o'qish savodxonligini shakllantirmasdan turib o'qitish mumkin emas. Musiqa fani ham bundan mustasno emas. Albatta, ko'pchilik musiqa darslarida faqat qo'shiq kuylab, nota savodxonligini o'rgangan paytlarini eslashi mumkin, ammo hozir davr o'zgardi va musiqa fani ham o'qituvchilardan katta mahoratni talab qilmoqda. Musiqa

darslarida nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarni fanga qiziqtirgan xolda, dars davomida olgan musiqiy bilimlaridan keyingi hayotida foydalanishga o'rgatish juda muhim.

O'quvchilar fanga qiziqib uni o'rganishda faol bo'lsa, axborot bilan mustaqil ishlash ko'nikmalariga ega bo'lsagina o'qituvchi ijobiy natijalarga erishishi mumkin. O'quvchi baho olish uchun egallagan bilimlarini emas, balki diqqat e'tibori va kuchini sarflagan bilimlarini ko'proq qadrlaydi.

Bizning fikrimizcha musiqa o'qituvchisi o'z darslarini musiqa va adabiyotni integratsiya qilgan xolda o'zaro parallellikda olib borishi va o'quvchilarga adabiyotsiz na opera, na balet, na operetta, na myuzikl asarlari paydo bo'lmashligini, sababi har bir asar syujeti adabiy asarga tayanishini, she'rlar bo'lmaganida qo'shiq, romans, kantata yaralmashligini tushuntirishi lozim. Shuning uchun biz boshlang'ich sinflardan boshlab kompozitorlar, ularning asarlari haqida mustaqil o'qish va matnni tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishni boshlab, sinfdan sinfga o'qitish usullari va ma'lumotni qayta ishlash usullarini asta sekinlik bilan murakkablashtirib borgan holda uni o'rta sinflarda davom ettirishimiz lozim.

O'z faoliyatim jarayonida turli xil metodlarni o'rganish jarayonida tanqidiy fikrlash texnologiyasining usullari o'qish savodxonligini shakllantirish uchun samaraliroq ekanligini tushundim va matn bilan ishlashda "To'xtalishlar bilan o'qish", "Bilaman, bilib oldim, bilishni hohlayman (BBB)", "Kompozitor hayoti va ijodidan 10 ta haqiqat", "Notanish so'zlar", "Lug'atchilar", "Bir qo'shiqning tarixi", "Matn bo'yicha savollar", "So'zlari tushirib qoldirilgan matn" samarali metodlar ekanligiga amin bo'ldim.

Masalan, "To'xtalishlar bilan o'qish" metodida kompozitorning biron-bir asari bilan yaxshiroq tanishish uchun qo'shimcha adabiyotlardan foydalanishimiz mumkin. Bunda o'quvchilar matnni qismlarga bo'lib o'qiydilar. Har bir parchani o'qib chiqqandan so'ng, o'quvchilar syujetning keying rivojini taxmin qiladilar. Ushbu strategiya o'quvchilarga boshqalarning nuqtai nazariga, fikriga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishga va o'z taxminlari yetarli darajada asoslanmagan yoki dalillar asossiz bo'lsa ularni xotirjam rad etishga yordam beradi. Bunda:

1. Matn yashirin muammoga ega bo'lishi lozim
2. Mutolaa paytida to'xtash uchun optimal joyni topish lozim
3. Har bir to'xtalishdan so'ng o'qituvchi turli murakkablik darajasidagi savollarni berishi lozim. Oxirgi savol esa "Davomida nima bo'ladi va nima uchun?" degan savol beriladi.

"BBB" texnologiyasi. Ushbu texnologiya yangi materialni tushuntirish bosqichida ham, mustahkamlash bosqichida ham qo'llaniladi. Masalan, DTS bo'yicha 7- sinflarda III- chorakda "Vena klassik maktabi namoyondalari" mavzusida, F. Y. Gaydn, V.A. Motsart, L.V. Betxoven ijodini o'rganish jarayonida o'quvchilar mustaqil ravishda jadvalga kompozitorlar va ularning asarlari haqida bilganlarini, qanday yangi ma'lumotlarga ega bo'lganlarini va yana qaysi asarlari haqida bilishni xohlashlarini yozishlari mumkin. Ushbu metod bilan ishlash ko'pincha bit-ta dars doirasidan tashqariga chiqadi. "Bilishni hohlayman" ustuni yangi ma'lumotlarni qidirish va qo'shimcha adabiyotlar bilan ishlash uchun asos beradi.

"Kompozitor hayoti va ijodidan 10 ta haqiqat". O'quvchilarga musiqa orqali uning muallifi, uning hayoti, his-tiyg'ulari va dunyoqarashi haqida fikr yuritish mumkinligini o'rgatish muhimdir. Ushbu vazifa o'quvchilarda mustaqil ravishda ma'lumot qidirish, e'tiborga molik materialni tanlash, topilgan ma'lumotni tog'ri taqdim etish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Vazifani bajarish jarayonida o'quvchilar tengdoshlari bilmagan qiziqarli faktlarni topishga harakat qiladilar. Shundan so'ng, dars davomida o'qituvchi va o'quvchilar birgalikda kompozitorning obrazini yaratadilar. Muhimi shundaki, ma'lumotlarni o'qituvchi emas o'quvchilarning o'zlari

izlab topganidir.

“Notanish so‘zlar” metodi. Bunda darslikdagi matnni o‘qib bo‘lgach, notanish so‘zlar, atamalarni tanlab, ularning ma‘nosini topish uchun internet resursidan foydalanish mumkin.

“Lug‘atchilar” metodi. Asarni dastlabki o‘qishda o‘quvchilar matndagi tushunmagan so‘zlarining tagiga qalam bilan chizadilar. Keyin matndagi barcha so‘zlarni tushungan o‘quvchilar ya‘ni lug‘atchilar turib ushbu so‘zlarni tushuntiradilar. Agar kerak bo‘lsa o‘qituvchi ham yordam beradi, o‘quvchilar turli lug‘atlardan foydalanadilar.

“Bir qo‘shiqning tarixi” metodi. O‘quvchilar mustaqil ravishda berilgan mavzu bo‘yicha muayyan bir qo‘shiqning yaratilish tarixi bo‘yicha ma‘lumotlar izlaydilar. Bunda nafaqat yakuniy natija, balki ma‘naviy rivojlanishni tashkil etish usuli sifatida qidiruv jarayonining o‘zi ham muhimdir.

“Matn bo‘yicha savollar” usuli bosma ma‘lumotlar bilan mustaqil ishlash, savollarni shakllantirish va juftlikda ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga imkon beradi.

“So‘zlari tushirib qoldirilgan matn” metodi. Bunda o‘quvchilar tomonidan so‘zlari tushirib qoldirilgan matn yoki she‘r va bo‘shliqlarni to‘ldirish uchun so‘zlar tuziladi. Masalan 3-sinflarda, IV-chorakda o‘tiladigan “Musiqiy sehr” mavzusini olishimiz mumkin.

Nikolay Andreyevich – rus bastakori. Uning musiqalarini butun dunyoda sevib tinglaydilar va uni musiqiy..... deb ham ataydilar. Pushkinning “..... ertagi”ni o‘qigach, tezda uning musiqiy talqinini yaratishni, qahramonlarini tovushlarda xohlagan. A.S. Pushkinning “..... ertagi”da ...ta mo‘jiza bor. Nikolay Andreyevich opera-sida har bir mo‘jizani ranglar bilan emas, balki bilan aks ettirgan.

Ma‘lumot uchun so‘zlar: Rimskiy-Korsakov, jonlantirishni, Shoh Saltan, ertakchi, 3, tovushlar.

Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz mumkinki, musiqa darslarida kitobxonlikni rivojlantirishda turli xil innovatsion metod va texnologiyalardan foydalanish ijobiy natijalarni berib, o‘quvchilarda musiqa san‘ati va turli xil musiqiy ijodiy faoliyat turlariga barqaror qiziqishni shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. DTS – O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirining 2021-yil 17-dekabrdagi 406-son buyrug‘iga 2-ilova
2. Ibrohimov O, Sadirov J 7 – sinf uchun Musiqi darsligi. Toshkent – 2017
3. Cheryomuxina N.P Musiqiy savodxonlik. 3-sing Toshkent – 2023y
4. Лутошкина В.Н., Плеханова Е.Н. Формирование читательской грамотности младших школьников: учебно-методическое пособие./ В.Н. Лутошкина, Е.Н. Плеханова. – Красноярск: КК ИПК ППРО, 2012.

INGLIZ TILIDA SO'ZLASHUV KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA KITOBXONLIK AHAMIYATI

Abdumurodova Dilnoza Azimjon qizi,

Qori Niyoziy nomidagi tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Anotatsiya. Ushbu maqola ingliz tilida so'zlashuv ko'nikmalarini rivojlantirish jarayonida kitobxonlikning roli va ahamiyatini yoritib beradi. Kitoblar nafaqat lug'at boyligini oshirish, talaffuzni yaxshilash va matnlarni tushunishni rivojlantirishga yordam beradi, balki madaniyatni o'rganish va muloqot qobiliyatini oshirish uchun ham muhim vosita hisoblanadi. Ushbu maqolada kitoblarning o'quv jarayoniga qanday ta'sir qilishi va ulardan qanday foydalanish usullarini o'rgatadi.

Kalit so'zlar: Ingliz tili, kitobxonlik, so'zlashuv ko'nikmalari, til o'rganish, madaniyat, audiokitoblar.

Abstract. This article examines the role and importance of reading in developing English-speaking skills. Books not only enhance vocabulary, improve pronunciation, and develop contextual understanding, but also serve as a key tool for learning culture and improving communication efficiency. The article highlights the impact of various genres on the learning process and explores methods for maximizing the benefits of reading.

Keywords: English language, reading, speaking skills, language learning, culture, audio-books.

Kirish

Bugungi globalashuv davrida ingliz tilini bilish muhim bir qobiliyat bo'lib hisoblanadi. Ingliz tili dunyo bo'ylab biznes, fan, texnologiya va madaniyat sohalarida asosiy aloqa vositalaridan biri bo'lib xizmat qilmoqda. Til o'rganishda, ayniqsa so'zlashuv ko'nikmalarini rivojlantirishda kitobxonlikning o'rni ahamiyatlidir. Kitoblar nafaqat tilni o'rganishda yordam beradi, balki madaniy bilimlarni kengaytirib, ifoda qilish mahoratini oshiradi. Ushbu maqolada kitobxonlikning ingliz tilida so'zlashuv ko'nikmalarini rivojlantirishdagi ahamiyati batafsil tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Kitobxonlikning asosiy afzalliklari

1. Lug'at boyligini oshirish

Kitoblar orqali til o'rganish jarayonida ko'plab yangi so'z va iboralarni o'rganish imkoniyati mavjud. Turli janrlardagi asarlar bilan tanishish nafaqat so'z boyligini oshiradi, balki turli so'zlarni qanday ishlatishni o'rgatadi. Ingliz tilida bir so'zning har xil shakllari ko'p uchraydi. Kitob o'qish orqali ularni qaysi kontekstda qanday qo'llash kerakligi haqida bilimga ega bo'lishadi.

2. Tushunishni yaxshilash

Matnlarni o'qish orqali kontekstni tushunish qobiliyati rivojlanadi. Kitobxonlik nafaqat

soʻz va iboralarni oʻrganish, balki ularning maʼnolarini chuqurroq anglash imkonini ham beradi. Masalan, ingliz tilidagi detektiv hikoyalarni oʻqish orqali harakat va hodisalarni tasvirlashni oʻrganish mumkin. Shu bilan birga, fantastik asarlar oʻquvchini ijodiy tasavvurlarini ifodalashni oʻrgatadi.

3. Tovush va talaffuzni rivojlantirish

Audiokitoblar va kitob matnlarini birgalikda oʻqish orqali nafaqat talaffuz, balki ingliz tilining intonatsiyasi va urgʻularini ham oʻzlashtirish mumkin. Masalan, inglizcha kitoblarni eshitish orqali turli xil soʻzlarning intonatsiyasi orqali gaplarga maʼno qoʻshishni oʻrganishadi. Ingliz tilida ham oʻzbek tili singari soʻz urgʻusi va gap urgʻulari orqali maʼnolar ozgaradi. Masalan, darak gapni intonatsiya orqali soʻroq gapga aylantirish mumkin.

Oddiy gap:

- They are going to the park.

(Ular bogʻga ketishyapti.)

Intonatsiya orqali soroq gap:

- They are going to the park?

(Ular bogʻga ketishyaptimi?)

Bu yerda gap tuzilishi oʻzgarmagan, lekin intonatsiya soʻroq ohangida aytilgani sababli savol maʼnosini anglatadi.

4. Madaniyat bilan tanishish

Ingliz tilidagi kitoblarni oʻqish oʻquvchiga ushbu tilni soʻzlashuvchining madaniyati va urf-odatlar bilan yaqindan tanishish imkonini beradi. Oʻquvchilarga madaniyat bilan tanishish juda ahamiyatli sababi bu orqali ular faqat sharqona qarashlar bilan baholash emas, balki ularning dunyoqarashi bilan hurmatda fikr bildirish, yozish va soʻzlashishga imkon beradi. Koʻp hollarda essay yaʼni insho yozishda oʻquvchilar qiyinchilikka duch keladi sababi ularning maʼdaniyatida man etilgan narsalar yevropa madaniyatida normal holat boʻlishi mumkin shunday mavzularda ular naytral fikr bildirishni oʻrganishadi.

Qanday kitoblar tanlash kerak?

Tilni oʻrganish jarayonida quyidagi turdagi kitoblardan foydalanish tavsiya etiladi:

- Qisqa hikoyalar: Boshlangʻich darajadagi oʻrganuvchilar uchun mos boʻlib, sodda til va qisqa matnlar soʻzlashuv koʻnikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.
- Dialoglarga boy kitoblar: Real hayotdagi muloqot jarayonlarini osonlashtirishga xizmat qiladi. Dialoglar orqali muloqot qobiyatlarini rivojlamadi
- Biografiyalar va tarixiy asarlar: Ingliz tilida yozilgan taniqli shaxslar haqidagi kitoblar nafaqat tilni, balki tarix va madaniyatni ham oʻrganishga yordam beradi.

Kitobxonlikni til amaliyoti bilan birlashtirish

Kitoblarni oʻqish jarayonini boshqa amaliy mashgʻulotlar bilan uygʻunlashtirish til oʻrganishni yanada samarali qiladi. Quyidagi usullarni qoʻllash mumkin:

- Audiokitoblarni tinglash: Bu talaffuzni va eshitish qobiliyatini rivojlantirish uchun juda foydalidir. Audiokitoblarni matn bilan bir vaqtda tinglash soʻzlarning talaffuzini oʻrganishni osonlashtiradi.
- Oʻqilgan matnlar asosida suhbatlashish: Oʻqilgan kitob mazmunini sherik yoki oʻqituvchi bilan muhokama qilish soʻzlashuv koʻnikmalarini rivojlantiradi.
- Matnlarni qayta hikoya qilish: Oʻqilgan kitoblarning qisqacha mazmunini ogʻzaki yoki yozma shaklda qayta hikoya qilish orqali til qobiliyatlari mustahkamlanadi.
- Yozma tahlil: Kitob haqida insho yoki hisobot yozish grammatik va uslubiy bilimlarni

mustahkamlashga yordam beradi.

Xulosa

Ingliz tilini o'rganishda kitobxonlik nafaqat bilim va ko'nikmalarni oshiradi, balki tilga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi. Foydali va kerakli kitoblar orqali til o'rganish qobiliyatlari muvaffaqiyatli rivojlanadi va natija ko'rsatadi. Kitoblar til o'rganuvchilar uchun doimiy bilim manbai bo'lib, o'quv jarayonida ular bilan hamnafas ishlash kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Krashen, S. D. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Pergamon Press.
2. Brown, H. D. (2007). *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy* (3rd ed.). Pearson Education.
3. Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching* (4th ed.). Longman.
4. Thornbury, S. (2005). *How to Teach Speaking*. Pearson Longman.
5. Lightbown, P. M., & Spada, N. (2013). *How Languages are Learned* (4th ed.). Oxford University Press.
6. Nation, I. S. P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge University Press.
7. Richards, J. C., & Renandya, W. A. (2002). *Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice*. Cambridge University Press.

O'QUVCHILARNING TANQIDIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHDA KITOBXONLIKNING O'RNI

Qalandarova Shaxnoza Olim qizi,

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda kitoblarning muhim o'rin tutishi haqida so'z boradi. O'quvchilarning hayotida kitoblarning ahamiyati beqiyos ekanligini ko'rsatib beradi. O'quvchilar o'rtasida kitobxonlikni rivojlantirish borasida bir nechta tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, kitob, kutubxona, gadget, texnologiya

Annotation. This article talks about the importance of books in the development of critical thinking in children. Shows that the importance of books in the life of readers is incomparable. It makes several recommendations regarding the development of reading among readers.

Keywords: critical thinking, Book, Library, Gadget, Technology

Kirish. Hozirgi globallashuv sharoitida jamiyat taraqqiyoti bilan bog'liq dolzarb muammolarni hal etish mustaqil fikrlash va tanqidiy fikrlash ko'nikmalariga ega bo'lgan yangi avlodga bog'liq. Biz vaziyatga qarab o'zgarib turadigan fikrni tasavvur qilamiz. Bola ma'lum bir vaziyatga tushib qoladi va u darhol ma'lumotni kuzatishni, tahlil qilishni, qayta ishlashni, xulosalar chiqarishni, qaror qabul qilishni, mas'uliyatni o'z zimmasiga olishni boshlaydi. Tanqidiy fikrlash - bu narsa va hodisalarni oqilona xulosalar bilan tahlil qilishda qo'llaniladigan va oqilona baholash va talqin qilish, shuningdek olingan natijalarni vaziyat va muammolarga qo'llash imkonini beradigan fikrlash tizimi. Tanqidiy fikrlash-bu nimaga ishonish yoki qanday harakat qilish kerak, nima qilish kerakligi to'g'risida qaror qabul qilishga qaratilgan fikrlashdir.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda kitoblarning o'rni beqiyos ekanligini tan olmay ilojimiz yoq. Bugungi kunda eng asosiy muammo shundaki, bolalar bo'sh vaqtining asosiy qismini kitoblar emas balki ijtimoiy tarmoqlar va zamonaviy gadgetlar egallamoqda.

Biz yashayotgan globallashuv asrida bolalarni kitob o'qishga qiziqtirish muhim masalalardan biri hisoblanadi. Biroq, hozirgi bolalar kitobga qiziqmasliklari haqida gapirganda har bir bola turlicha va ularning qiziqishlari ham turlicha ekanligini inobatga olish zarur.

Bolalarni kitobxonlikka o'rgatish - bu ularning intellektual, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishi uchun juda muhim. Bolalarda kitob o'qishga bo'lgan qiziqishni uyg'otish va ularni kitobxonlikka o'rgatish uchun quyidagi usullarni qo'llash mumkin:

O'quvchilarni gadgetlardan uzoqlashtirib, kitobxonlikka o'rgatish zamonaviy ta'lim tizimidagi dolzarb masalalardan biridir. Bugungi kunda gadgetlar (telefonlar, planshetlar, kompyuterlar) o'quvchilarning diqqatini tezda tortib olishga moyil va ular ko'pincha o'qish yoki ta'limdan ko'ra, elektron qurilmalarda vaqt o'tkazishni afzal ko'rishadi. Ammo, bu holatni o'zgartirish va o'quvchilarni kitobxonlikka jalb qilish mumkin. Mana, bu jarayonni qanday amalga oshirish mumkinligi haqida ba'zi tavsiyalar:

1. Gadgetlarning salbiy ta'siri haqida tushuntirish

O'quvchilarga gadgetlar va ularning vaqtni qanday behuda sarflashiga sabab bo'lishini tushuntirish zarur. Ularning e'tiborini telefondagi ijtimoiy tarmoqlardan, video o'yinlardan yoki boshqa internetda vaqt o'tkazishdan kitobning qanday foydali ekaniga qaratish kerak. Misol uchun, kitob o'qish konsentratsiya, nutq va fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi, bu esa o'qishdan olingan haqiqiy foyda.

2. Kitoblar va gadgetlarni taqqoslash

O'quvchilarga kitoblar bilan gadgetlarning farqlarini tushuntirish foydalidir. Kitoblar bilim olish, tasavvur kuchini rivojlantirish va muammolarni hal qilishda yordam beradi. Gadgetlar esa ko'proq passiv iste'mol qilishga yo'naltirilgan, ko'pincha odamni "konsentratsiya qilishdan" chalg'itadi. Kitob o'qish esa davomiy va barqaror e'tibor talab qiladi, bu esa yoshlarning fikrini tizimli ravishda shakllantiradi.

3. Motivatsiya va rag'batlantirish tizimini yaratish

O'quvchilarni kitobxonlikka rag'batlantirish uchun motivatsion tizimlar yaratish muhim. Masalan, o'quvchilarni o'qigan kitoblari uchun mukofotlash (sertifikatlar, kitoblar, maxsus sovg'alar) yoki ular orasida kitob o'qiganlar bo'yicha tanlovlar o'tkazish samarali bo'lishi mumkin. Shuningdek, o'quvchilarni kitoblarni bir-biri bilan almashishga yoki o'qigan kitoblari haqida muhokama qilishga undash ham ularning qiziqishini oshiradi.

4. Kutubxona va o'qish muhitini jozibador qilish

O'quvchilarni kitobxonlikka jalb qilish uchun, maktabda yoki sinfda kutubxona muhitini jozibador qilish kerak. Kitoblarni yaxshi tartibda joylashtirish, ularni estetik va qulay shaklda taqdim etish, shuningdek, kitoblar haqida reklama materiallari yoki afishalar tayyorlash ham kitoblarni o'qishga bo'lgan ishtiyoqni oshiradi.

5. Gadgetlarning foydaliligini kitoblar bilan birlashtirish

Gadgetlar to'liq yomon emas, ular ba'zi foydali vazifalarni bajarishi mumkin. Masalan, elektron kitoblar yoki audiokitoblar o'qishni boshqa shakllarda taklif etadi. Bunday texnologiyalarni kitobxonga rag'batlantiruvchi vosita sifatida ishlatish mumkin. Masalan, o'quvchilarga audiokitoblarni tinglash yoki elektron kitoblar o'qish imkoniyatini yaratish, ularning zamonaviy texnologiyalar bilan tanish bo'lishini ta'minlaydi, lekin shu bilan birga kitob o'qishning foydalarini tushunishga yordam beradi.

6. Gadgetlarga vaqt cheklovlarini o'rnatish

Gadgetlardan foydalanish vaqtini cheklash, o'quvchilarga kitob o'qishga ko'proq vaqt ajratish imkonini beradi. Masalan, o'quvchilarga o'zlarining telefonlarida va boshqa elektron qu-rilmalarida har kuni necha soat vaqt o'tkazishlari mumkinligi haqida ma'lumot berib, ularni o'quv jarayonida maksimal darajada kitob o'qishga jalb etish.

7. Interaktiv o'qish usullari

Gadgetlar bilan solishtirganda, kitob o'qishning interaktiv usullari ham juda qiziqarli bo'lishi mumkin. Masalan, o'quvchilarni o'qigan kitoblari asosida video yoki vizual materiallar yaratishga undash, ularni hikoya yoki mavzu bo'yicha guruhlariga ajratib, birgalikda ishlashga jalb qilish mumkin. Bu usul o'quvchilarning diqqatini jamlashga va o'qishga bo'lgan qiziqishlarini oshirishga yordam beradi.

8. O'qishdan zavq olishni o'rgatish

O'quvchilarga o'qishdan zavq olishni o'rgatish, ularni kitoblar bilan chinakamiga bog'lashga yordam beradi. Kitoblarni nafaqat bilim olish uchun, balki hayotdagi muhim qadriyatlar, dunyoqarashni kengaytirish va zavqlanish uchun o'qish kerakligini tushuntirish muhim.

O'quvchilarni kitob o'qish orqali dunyoni ko'proq anglashga undash, ularning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi.

9. O'qish va gadjetlar orasida muvozanatni saqlash

Gadjetlardan foydalanishning o'rnini to'liq kitob bilan almashtirish qiyin bo'lishi mumkin, ammo o'qish va texnologiyalardan foydalanish orasidagi muvozanatni topish muhim. O'quvchilarga vaqtni to'g'ri taqsimlashni o'rgatish, o'qish va gadjetlardan foydalanishning ijobiy tomonlarini birlashtirishga yordam beradi.

Xulosa

O'quvchilarni gadjetlardan uzoqlashtirib, kitobxonlikka o'rgatish jarayoni vaqt va sabr talab qiladigan jarayon. Bu uchun ularga kitoblarning qadrini anglatish, interaktiv va qiziqarli usullarni qo'llash, shuningdek, gadjetlarning salbiy ta'sirini tushuntirish kerak. O'qishning foydalari va kitobning inson hayotidagi ahamiyati haqida doimiy ravishda o'quvchilar bilan suhbat qurish ham ularning kitobxonlikka bo'lgan ishtiyoqini kuchaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. " 2020 – 2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturi". O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori 781-son. 14.12.2020
2. Muhammadaliyeva Nasiba. "Kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda axborot-kutubxona markazlarining o'rne"/Umumta'lim fanlar metodikasi.-2021 y, 8- son.
3. <https://www.ziyonet.uz> sayti
4. <https://www.ilmiybaza.uz>
5. <https://www.kitobxonlik.uz>

YOSHLARNING MILLIY O'ZLIKNI ANGLASHIDA KITOB MUTOALASINING O'RNI

Musurmonkulov Oybek Urolovich,

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti
"Milliy tarbiyaning raqamli pedagogik ta'minoti ilmiy-tadqiqot" bo'limi
Yetakchi ilmiy xodimi*

Annotatsiya. Ushbi maqola yoshlarda kitobxonlikni targ'ib etish va milliy g'urur, vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda ma'naviy merosning axamiyati haqida bo'lib, unda kitob o'g'il-qizlarimizning qalb ko'zini ochish, hurlik, ma'rifat yo'lida hamda Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalashga doir qarashlar yoritilgan.

"Yoshlar o'z davrining talablari bilan uyg'un bo'lsin. Lekin ayni paytda o'zligini ham unutmasin. Biz kimmiz, qanday ulug' zotlarning avlodimiz, degan da'vat ularning qalbida doimo aks-sado berib, o'zligiga sodiq qolishga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya hisobidan... Yoshlar tarbiyasiga bugundan e'tibor bermasak, ertaga kech bo'lishi mumkin..." deya ta'kidlagan mamlakatimiz rahbari Shavkat Mirziyoev.

Darhaqiqat tarbiya bu - insonda madaniyat, dunyoqarash, tasavvur, e'tiqodga bog'liq bo'lgan ko'nikmalar va ma'naviy meroslarimiz orqali dastlab oilada shakllanadi. Biz ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalashni maqsad qilib olgan ekanmiz, bunda oilaning muhim o'rnini hisobga olib, unga taaluqli boy va sermahsul milliy an'analarimiz, urf-odatlarimizni asrab-avaylash, yoshlarimiz ongiga oilaning muqaddasligi haqidagi fikrlarni singdirishimiz zarur.

Bu borada yosh avlodga ma'naviy merosimiz, milliy an'analarimiz hamda tarbiya-ilm berishda kitob o'qishligining o'rni beqiyosdir.

Kitob mutolaa qilgan oiladagi farzandlar hech qachon bironing dilini og'ritmaydi, g'arazli yo'llarga kirmaydi va qabix ishlarga qo'l urmaydi balki Vataniga nafi tegadigan, komil inson bo'lib ulg'ayishadi

Yaqinda bir el tanigan yurti uchun jon fido qilgan shoirimizning suhbatiga guvoh bo'lib qoldim. Shoirimiz suhbat chog'ida bir hayot satrlarida bir oz so'z qotib, shunday dedi. *Xizmat safari bilan Afg'onistonning Hirot shahrida bo'ldim. U yerda so'z mulkingning sultoni bo'lmish Mir Alisher Navoiy bobomiz haqida qiziq ahli odamlarning ko'pchiligi Navoiy hazratlarini bilmasligi meni behad iztirobga soldi. Hazrat Navoiy Hirotni butun dunyoga tanitsa-yu Hirot Navoiysini tanimasa.* Buning asosiy sababi notinchlik, birodarkushlik va albatta kitob o'qimaslikdir.

Yaratganga beadam shukrlar bo'lsinki, bizning yurtimizda tinchlik, osoyishtalik. Shuning uchun har doim qo'limizda kitob.

Qo'limizda kitob bor ekan, biz Amir Temurni tanidik, hazrat Navoiyni bildik, buyuk Boburni angladik, ulug' Qodiriyni qadrladik, so'nmas Cho'lponni esladik, Erkin Vohid, Abdulla Oriflarni yodladik.

Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoev mamlakat rahbari sifatida o'z faoliyatini boshlagan dastlabki kunlardanoq kitob va kitobxonlikni keng targ'ib qilishga alohi-

da e'tibor berdi. Keyinchalik bu borada bir emas, bir necha qaror va farmonlar qabul qildilar.

Ma'lumki, kitob bu dunyoning eng go'zal ma'naviy ne'mati. Qalb ko'zini ochishning eng go'zal vositasi ham kitobdir. Yaxshi asar, yaxshi kitob o'qib tugatmaguningcha qo'lingdan tushmaydi. Qolaversa, go'zal asar umr yo'llaringni poyoniga qadar senga hamroh bo'ladi. Chunki yaxshi kitob ko'zgu - ko'zguda esa inson o'zini ko'radi. Kitob haqida ulug'larimiz, piru komillarimiz ko'p va xo'p gapirganlar.

Ma'rifatli inson hamisha o'ylab gapiradi, qadamini bilib bosadi. Bunday insonlar tashrif buyurgan davralarga o'zidan oldin nuri kiradi. Qolaversa, bu toifa odamlarda jahlidan aqli, qahridan mehri ustun keladi. Chunki ular o'qiganda uqib o'qiydilar, tili bilan dili bir bo'ladi. Ular hayotdan hikmat izlab yashaydilar. Hikmatni esa kitobdan oladi.

Ma'lumki, ajdodlarimiz qoldirgan boy ma'naviy merosni ko'zlariga to'tiyo qilishni, o'zlari-dagi mavjud ma'rifatdan, ezgulikdan boshqalar ham bahramand bo'lishini istaydilar. Shuning uchun ham bugun dunyo o'rganayotgan, tarix zarvaraqlariga muhrlangan, yer yuzi aholisiga meros qolgan ilmning 43 foizi bizning ota-bobolarimizning ma'naviy mulki hisoblanadi.

Darhaqiqat, kitob qatida harorat bor. Bu o'tli so'z harorati. Yana kitob qatida yaxshilarga havas, yomonlikdan nafrat bor. Kitob o'qigan odam o'z qalbiga o'z ko'zgusini tutadi. Qalbi qalqqan kitobxonning ko'nglida mehr yuz ochadi. Vatanni ulug'ligini, xalqining buyukligini his qilish kitob qatidagi ma'rifatdan boshlanadi.

Shuning uchun ham hurmatli Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev "O'zining noyob iste'dodi va mahoratini xalqimiz ma'naviyatini yuksaltirishga bag'ishlagan, inson qalbining muxandislari bo'lgan ijodkor ziyolilarga doimiy e'tibor masalasi bizning hayotimizda alohida o'rin egallaydi"¹, deyilar.

Kitobi chop etilgan va o'quvchi qo'lga yetib borganini ko'rgan har bir ijodkor xoh yosh, xoh keksa bo'lsin, undan baxtli inson bo'lmaydi. Bevosita u kishining tashabbuslari va qarorlari bilan Markaziy Osiyoda yagona bo'lgan eksklyuziv "Kitob olami" majmuasi Toshkent shahri markazida va Qoraqalpog'iston hamda barcha viloyatlar markazlarida ham ochilgani barcha kitobsevarlarni mamnun etgan. Eng quvonchlisi, bu kitob do'konlari endi viloyatlarning bir qator shahar va tumanlarida ham o'z faoliyatini olib bormoqda.

Qo'llariga kitob yetib borgan yoshlarimiz albatta, uni varaqlab ko'radi, sekin asta o'qishga tutinadi. Bu xayrli targ'ibot ko'plab o'g'il-qizlarimizning qalb ko'zini ochadi, vatanparvarlik ruhida tarbiyalaydi. Shukrkim, bugun O'zbekiston yoshlari hurlik yo'lida, ma'rifat yo'lida, Vatanga muhabbat yo'lida.

O'zingiz kitoblarni sevib o'qiysiz. Shuningdek, bolangizni ham kitobxon bo'lishini albatta istaysiz. Chunki bu uning baxtli keelajagiga xizmat qiladi. Lekin bolangiz siz olib kelgan kitoblarga qaramasa nima qilish kerak?

Gap shundaki, "men keltirgan kitob bolamga albatta yoqadi" deb o'ylamang. Buning uchun ishni ancha oldinroq, bolaning kitobga munosabatini shakllantirishdan boshlash kerak. Boshlang'ich sinflarda bolalar kitob o'qishadi. Lekin kitob tanlay olishmaydi. Shunday paytda sizning yordamingiz kerak. Sizga bolalar uchun chiqarilgan kitoblar, tavsiyalar yordam beradi. Kitob do'konlarida, kutubxonalarda shunday bo'limlar bor. Bolalarning yosh xususiyatlari hisobga olinib, tartib berilgan. Kitob uning yoshiga, qiziqishlariga mos va rang-barang: ertaklar, o'simliklar, hayvonlar haqida, sarguzasht, buyuk bobolarimiz, tariximizga qahramonlar olimlarga bag'ishlangan bo'lsin.

¹ Шавкат Мирзиёев. Миллий тараққиёт йўлимишни қатъият билан давом эттириб янги босқичга кўтарамиз. 1-сон // Тошкент-«Ўзбекистон» - 2017. 87-88-бетлар.

Bolangizga kitob o'qish texnikasini o'rgating.²

Yana bir fikrni ta'kidlamochi edim. Kitob – oiladagi muhitni yorqinlashtiruvchi, insonni hayotga muhabbatini oshirguvchi, tiriklikni qadriga yetishga chorlovchi, yomonlikdan qaytarishga da'vat etuvchi – tilsim, tilmoch, ko'zgu, desak bo'ladi. Shu bois ham bu haqiqatni to'g'ri anglab yetayotgan ayrim ota-onalar qizlari sefiga asrlar osha ezgulik timsoli bo'lib kelayotgan kitoblarni qo'shib sovg'a qilishmoqda.

Bir so'z bilan aytganda, kitobga oshno dil ham, inson ham, oila a'zolari ham faqat yaxshilikka erishadi.

Quyida internet manbalaridan olingan kitob mutolaasining inson salomatligiga nechog'lik foydali ekanini siz aziz kitobxonlarga ham ilindim.³

1. Mutolaa asabni tinchlantiradi.

Asabingizni tinchlantirish uchun sayr qilish yoki musiqa tinglashni afzal ko'rasizmi? Olimlar esa buning o'rniga kitob o'qishni tavsiya qilishadi. Kitob o'qish asabni tinchlantirishda eng samarali usul ekan. Atigi olti daqiqa kitob o'qish asabiylashishga barham beradi.

2. Mutolaa uyqusizlikdan qutulishga yordam beradi.

Xotirjam bo'lish va uxlashga yordam beradigan eng yaxshi usul kitob o'qishdir. Televizor yoki telefondan tarqalayotgan yorqin nur miyaga uyg'onish kerakligi haqida signal yuboradi. Kitob o'qish esa aksincha ta'sir ko'rsatadi – miya uxlash vaqti bo'lganligini tushunadi.

3. Mutolaa qalbni yumshatadi.

Kitob o'qish jarayonida o'quvchi qahramonlar bilan birga bo'ladi. Ularning quvonch va tashvishlariga sherik bo'ladi. Tadqiqotlardan ma'lum bo'lishicha, badiiy asar o'qigan odam hayotda ham boshqalarning his-tuyg'ularini yaxshi tushunar ekan.

4. Mutolaa miya faoliyatini yaxshilaydi.

Emori universiteti olimlari kitob o'qigan insonning aqliy salohiyati bir necha kun davomida yuqori holatda bo'lishini isbotlashdi. Tadqiqot mualliflari kitob o'qish miyadagi asab to'lalari sonini oshirishini ta'kidlashmoqda.

5. Mutolaa tushkunlikka qarshi kurashishga yordam beradi.

Shotlandiyalik olimlarning tadqiqotlariga qaraganda, kitob o'qish tushkunlikni davolashning eng samarali vositasidir. Tushkunlikka chalingan bemorlar kitob o'qishni boshlaganlaridan so'ng ularning tushkunlikka tushish holatlari kamaygan.

6. Mutolaa insonni go'zallashtiradi.

Yuqori darajadagi aqliy salohiyat insonning tashqi ko'rinishini ham go'zallashtiradi. Har qanday mavzuda qiziqarli suhbat qura olish va o'z bilimini namoyish etish suhbatdoshining mehrini qozonishga yordam beradi.

7. Mutolaa hayotdagi maqsadini anglashga va qiyinchiliklarni yengishga yordam beradi.

8. Kitob o'qiydigan insonlar hayotda faol bo'lishadi⁴.

Xullas diqqat jamlansa, imkoniyatlar yuzaga chiqadi. Hayotda biz shulardan eng yaxshi natija beradiganini qo'llab, muammodan qutilishimiz mumkin. Har doim chiroyli, yaxshi xohish-istagimizni puxta o'ylangan harakatga aylantirishimiz lozim. Bu harakatlarimizni natijali holatda amalga oshirishda kitob mutolaa qilishni, ilm o'rganishni, ma'rifatni odat qilsak foyda-

² Мухаммад Куронов. Болам бахтли бўлсин, десангиз...! // Тошкент "Маънавият" 2013. 283-284 бетлар.

³ "Оилалар мустаҳкамлигини таъминлашдаги муаммолар ва уларни бартараф этиш йўллари" илмий-амалий анжуман материаллари тўплами. // Тошкент – 2018. 104-105-бетлар.

⁴ <https://kh-davron.uz/kutubxona/qoshimcha/rivoyatlar/kitob-oqishning-21-foydasi-haqida.html>

dan holi bo'lmaydi, zero mutafakkir shoir Abdurahmon Jomiy ta'kidlaganidek,

Kitobdan yaxshiroq do'st yo'q jahonda,

G'amxo'ring ham g'amli bu zamonda.

U bilan qol tanho hech bermas ozor,

Joningga yuz rohat berar har onda.

Foydaniilgan adabiyotlar.

1. Shavkat Mirziyoev. "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko'taramiz". 1-son //Toshkent-"O'zbekiston" - 2017. 87 - 88-betlar.

2. Muxammad Quronov. Bolam baxtli bo'lsin, desangiz...!//Toshkent "Ma'naviyat" 2013. 283-284 betlar.

3. "Oilalar mustahkamligini ta'minlashdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari" ilmiy-amaliy anjuman materiallari to'plami.//Toshkent – 2018. 104 - 105-betlar.

4. <https://kh-davron.uz/kutubxona/qoshimcha/rivoyatlar/kitob-oqishning-21-foydasi-haqida.html>

ZAMONAVIY O'QUVCHINING KITOBGA MUHABBATINI UYG'OTISH VA YOSH AVLODNING TARBIIYASIDA KITOBNING O'RNI

Saxoddinova Muhayyo Eshmamat qizi,

Qori Niyoziy nomli Tarbiya pedagogikasi milliy institutiti 1-kurs doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqola zamonaviy o'quvchilarning kitobga bo'lgan muhabbatini, qiziqishini yanayam oshirish va yosh avlod tarbiyasida kitobning ahamiyatini yoritishga bag'ishlangan. Maqolada kitobning bilim manbai sifatidagi roli, uning fikrlash va ijodkorlikni rivojlantirishdagi o'rni va yoshlarning ongiga milliy qadriyatlarni singdirishda qanday yordam berishi haqida so'z yuritiladi. Shuningdek yangi texnologiya asrida qanday qilib kitob mutolaa qilish madaniyatini saqlab qolishga qaratilgan tavsiyalar va usullar keltiriladi. O'qish jarayoniga zamonaviy yondashuvlar, interaktiv metodlar va kitobxonlik faoliyatlarini rag'batlantirish orqali o'quvchilarni kitobga qiziqtirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: kitob, tarbiya, texnologiya, kutubxona, zamonaviy o'quvchi, elektron kitob, innovatsiya.

Аннотация: Данная статья посвящена повышению любви и интереса современных читателей к книге и освещению значения книги в воспитании молодого поколения. В статье говорится о роли книги как источника знаний, ее роли в развитии мышления и творчества, а также о том, как она помогает прививать национальные ценности в сознании молодежи. Также даются рекомендации и методы, направленные на сохранение культуры чтения книг в век новых технологий. Рассмотрены современные подходы к процессу чтения, интерактивные методы и возможности заинтересовать учащихся книгами путем поощрения читательской деятельности.

Ключевые слова: книга, образование, технологии, библиотека, современный читатель, инновации, электронная книга

Abstract: This article is dedicated to increasing the love and interest of modern readers for books and highlighting the importance of books in the education of the young generation. The article talks about the role of the book as a source of knowledge, its role in the development of thinking and creativity, and how it helps to instill national values in the minds of young people. Also, recommendations and methods aimed at preserving the culture of reading books in the age of new technology are given. Modern approaches to the reading process, interactive methods, and opportunities to interest students in books by encouraging reading activities are considered.

Key words: book, education, technology, library, modern reader, innovation, e-book.

Rivojlanayotgan texnologiyalar asrida yosh avlodning axborot olish usullari ham o'zgarib bormoqda. Internet, mobil telefonlar va boshqa elektron qurilmalar yoshlarga yangi imkoniyatlar yaratgan bo'lsa-da, kitoblarning ahamiyati har doim saqlanib qoladi. Kitob – bu faqatgina ma'lumot manbai emas, balki o'ziga xos bir dunyo, fikr va his-tuyg'ularni ifoda etuvchi vosita.

Kitoblar ta'lim jarayonida muhim rol o'ynaydi. Ular nafaqat bilim beradi, balki tarbiyaviy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Yosh avlod kitob orqali insoniyat tarixini, madaniyatini va qadriyatlarini o'rganadi. Kitoblardagi qahramonlarning hayoti orqali bolalar yaxshi va yomonni ajratishni, adolat, mehr-oqibat kabi tushunchalarni anglashni o'rganadilar.

Shuningdek, kitoblar bolalarda tasavvur kuchini rivojlantiradi. Har bir sahifada yangi bir voqea yoki xarakter bilan tanishish orqali ular o'z dunyoqarashlarini kengaytiradilar. Bu esa ularni ijodkorlikka undaydi va yangi g'oyalar yaratishga yordam beradi.

Zamonaviy o'quvchini kitobga qiziqtirish uchun bir necha usullar mavjud:

Munosib tanlov: O'qituvchilar va ota-onalar bolalarga qiziqarli kitoblarni tanlab berishlari kerak. Fantastika, sarguzasht yoki tarixiy romanlar kabi janrlar bolalarning e'tiborini tortishi mumkin.

-Kitob mutolaa qilish madaniyati: O'qituvchilar darslarda kitoblardan foydalanishni odat qilib olishlari lozim. Maktablarda "O'qish haftaligi" kabi tadbirlarni o'tkazish bu jarayonda yordam beradi. O'qituvchilarning o'zi ham namuna sifatida ko'plab kitoblar o'qigan bo'lishi va o'qishda davom etishi kerak. Shunda tarbiyalanayotgan o'quvchi ustoziga qarab intiladi, ustoz kabi ko'plab kitob o'qigisi keladi.

-Ota-onaning roli: Ota-onalar bolalari bilan birgalikda kitob o'qishni odat qilishlari zarur. Ularning ta'siri bolalarning o'qishga bo'lgan munosabatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy oilada zamonaviy shaxsni tarbiyalashning muhim bir o'ziga xos ahamiyati bu – ota-onalarning farzandi bilan vaqt o'tkazishi, ularning qiziqishlarini qo'llab-quvvatlashidir. Shundagina bola o'zini kerakli shaxs ekanligini his qiladi va o'z oldiga ulkan maqsadlar qo'yib, kelajak uchun kurashadigan inson bo'lib shakllanadi.

-Kutubxona faoliyatlari: maktab yoki jamoat kutubxonalarida turli xil tadbirlarni (kitob taqdimoti, muallif bilan uchrashuv) o'tkazish yoshlarning qiziqishini oshiradi.

-Raqamli resurslardan foydalanish: zamonaviy texnologiyalar yordamida elektron kitoblardan foydalanish imkoniyatlarini yaratish ham muhimdir. Bolalar raqamli formatda ham narsalarni bilib olishlari mumkin.

-Muvofiq asarlarni tanlash: O'quvchilarga qiziqarli va ularning yoshiga mos badiiy asarlarni tanlab berish muhimdir. Ushbu asarlar ularda qiziqishni uyg'otishi kerak.

-O'qish muhiti yaratish: uydagi yoki maktabdagi kutubxonani jozibador qilish orqali bolalarning kitoblarga bo'lgan qiziqishini oshirish mumkin. Kutubxonalar ochiq va qulay bo'lishi kerak.

-O'qishni rag'batlantirish: O'qishga rag'batlantiruvchi tadbirlar tashkil etish – musobaqalar, o'qigan kitoblardan bahs-munozaralar o'tkazish kabi faoliyatlar orqali bolalarning qiziqishini orttirishga yordam beradi. Zamonaviy o'quvchining bilimga ishtiyoqini oshirish uchun rag'batlantirib ham turish kerak.

-Tadqiqot va innovatsiya: Zamonaviy texnologiyalar yordamida interaktiv kutubxonalarini tashkil etish yoki elektron kitoblardan foydalanishni ko'paytirish ham foydali bo'ladi. Zamonaviy o'quvchi vaqtidan unumli foydalanishga harakat qiladi. Audio kitoblar, e-booklardan foydalanish juda tez sur'atlarda rivojlanmoqda.

Yosh avlod tarbiyasi jarayonida kitoblardan foydalanish juda muhimdir:

- Axloqiy qadriyatlar: Kitoblar axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda yordam beradi. Har xil xarakterdagi personajlar orqali bolalar yaxshi-yomonni ajratishni, haqiqiy hayotdagi muammolarni hal qilish yo'llarini bilib olishadi.

- Ijodkorlik va tasavvur kuchi: Kitoblardagi hikoyalar bolalarda ijodkorlikni rivojlantira-

di; ular har xil syujetlarni tasavvur qilib, ijodkorlik ko'nikmalarini shakllantiradilar. O'zlarini asar qahramoni o'rniga qo'yib ko'radilar va o'sha pesonaj bo'lib qolsalar qanday yo'l tutishlari haqida o'ylab fikrlash doiralarini kengaytiradilar.

- Til rivoji: Kitob o'qiyotganda bola yangi so'zlar bilan tanishuvi natijasida tili ravonlashadi, lug'atini boyitadi, oratorlik qobiliyati rivojlanadi.

- Emotsional rivojlanish: Hikoyalarni o'qiganda bola xarakterlarning his-tuyg'ularini tushunib yetadi, bu esa emotsional intellektini oshiradi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga asosan 2020-2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturi ishlab chiqildi. Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora tadbirlar ko'rilmogda. Bu tadbirlar davlatimizda yosh avlodning bilim olishi, tarbiyasi qanchalik muhim ekanligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, zamonaviy davrda yosh avlodning tarbiyasida kitob juda muhim rol o'ynadi. Kitob - tillarni o'rganishda katta ahamiyatli manba. Kitob nafaqat bilim manbai, balki tarbiya vositasidir. Bolalarda kitobga bo'lgan muhabbatni uyg'otishda ota-onalar, ta'lim muassasalari va jamiyat birgalikda harakat qilishi lozim. Kitoblardan foydalanib bolalarni bilimdonlikka yetaklab borishda va tarbiyasi go'zal axloqli shaxs qilib shakllantirishda davom etaylik!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mamatov A., "Kitob - bilim olish manbai", Toshkent
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 2-martdagi PF-5953-son Farmoni
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 13.09.2017 yildagi PQ-3271-son qarori
4. <https://ilmiyanjumanlar.uz>

ВЛИЯНИЕ КУЛЬТУРЫ ЧТЕНИЯ НА ЭМОЦИОНАЛЬНЫЕ НАВЫКИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Нажмудинова Мадина,

докторант Национального института педагогики воспитания имени Кори Ниёзи

Аннотация: В статье рассматривается влияние культуры чтения на формирование эмоциональных навыков у учащихся начальных классов. Особое внимание уделяется в необходимости развития эмоциональных навыков у младших школьников, в понимании друг друга, в сочувствии к другому человеку, в развитии своих эмоций, умением сопереживать людям посредством литературного чтения.

Ключевые слова: культура чтения, эмоциональные навыки, начальное образование, сенситивный период, эмпатия, саморегуляция.

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida emotsional ko'nikmalarni shakllantirishga mutolaa madaniyatining ta'siri ko'rib chiqilgan. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida emotsional ko'nikmalarni rivojlantirish zaruriyati, bir-birini tushunish, o'zga insonga hamdard bo'lish, o'z his-tuyg'ularini rivojlantirish, adabiy mutolaa vositasida odamlarga hamdard bo'la olish ko'nikmalariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Kalit so'zlar: mutolaa madaniyati, emotsional ko'nikmalar, boshlang'ich ta'lim, senzitiv davr, empatiya, o'z-o'zini boshqarish.

На сегодняшний день, меняется информационная культура человечества. Мультимедийные формы хранения, представление и восприятие вытесняют книгу, несмотря на то что книга должна оставаться источником знаний, собеседником и наставником, как для взрослого, так и для ребенка. По этой причине, практически отсутствует в современных семьях, воспитывающих маленьких детей ежевечерние чтения сказок, рассказов, занимательных историй. Того замечательного чтения, которое еще пару десятков лет назад по вечерам, с нетерпением ожидал практически каждый ребенок в семье.

В современной действительности, дети скорее предпочтут занимательный дорогостоящий гаджет обычной бумажной книге и не увидят в этом ничего предосудительного. Однако, культура чтение – это не только увлекательное занятие, но и мощный инструмент для эмоционального развития детей. Книги обладают удивительной способностью переносить нас в другие миры, позволяя нам испытывать широкий спектр эмоций. Это имеет огромное значение для детей, так как помогает им понять и выразить свои эмоции.

Сенситивным периодом в воспитании эмоциональных навыков считается младший школьный возраст. Ведь для младших школьников характерны:

- повышенная чувствительность к восприятию внешних воздействий, высокий уровень обобщений, развитие самоконтроля;
- готовность воспринимать и подражать, испытывать себя;

- чрезвычайная природная любознательность и эмоциональность, доверие к родителям и учителям;
- отсутствие негативного отношения к правилам морали и сомнений в их необходимости, которые появляются в подростковом возрасте.

Именно в этот период создаются предпосылки для разностороннего и гармоничного развития ребенка, формируются познавательные процессы, обогащается содержание эмоций, возникают высшие чувства, закладывается ценностный фундамент личности.

В возрасте от 6 до 10 лет дети активно формируют своё эмоциональное восприятие мира, учатся понимать и выражать свои чувства, а также развивают эмпатию и способность к самоанализу. Основными аспектами, через которые культура чтения воздействует на эмоциональные навыки являются:

1. Развитие эмпатии

Чтение художественной литературы помогает детям ставить себя на место персонажей, понимать их переживания и мотивы. Это учит их сочувствовать другим людям и развивает эмоциональную чуткость. Например, сказки и рассказы о дружбе, семейных отношениях или преодолении трудностей формируют у ребенка способность распознавать чужие эмоции и строить гармоничные отношения.

2. Освоение эмоционального словаря

Книги обогащают словарный запас ребенка, включая названия и описания различных эмоций. Через литературные тексты дети узнают, как можно описывать радость, грусть, страх, гордость и другие чувства, что помогает им лучше понимать свои эмоции и выражать их словами.

3. Формирование навыков саморегуляции

Многие книги включают истории, в которых герои сталкиваются с трудностями и учатся преодолевать их. Это помогает детям понять, что сложные эмоции, такие как гнев или разочарование, можно контролировать, и показывает пути для их конструктивного выражения.

4. Моральное и нравственное развитие

Литературные произведения часто содержат моральные уроки, которые учат различать добро и зло, правильное и неправильное. Это способствует развитию эмоциональной зрелости и формированию ценностных ориентиров.

5. Умение анализировать чувства и поступки

Во время обсуждения прочитанного дети учатся анализировать поступки персонажей, оценивать их мотивы и делать выводы. Это развивает критическое мышление и способность к самоанализу, что важно для управления своими эмоциями.

6. Снятие эмоционального напряжения

Чтение может выступать в качестве способа расслабления и эмоциональной разрядки. Погружение в интересный сюжет помогает детям отвлечься от повседневных тревог и стресса.

Практические рекомендации для развития культуры чтения:

Выбор подходящих книг. Для младших школьников подойдут произведения, отражающие их жизненный опыт, эмоциональный мир и интересы. Например, сказки, рассказы о животных или истории о сверстниках.

Обсуждение прочитанного. Родители и учителя могут задавать вопросы, побуждающие детей размышлять о чувствах персонажей и делиться своими впечатлениями.

Чтение вслух. Это создает уютную атмосферу и способствует формированию позитивного отношения к чтению.

Интеграция чтения с играми. Драматизация сюжетов, создание рисунков или обсуждение альтернативных финалов помогает глубже осмыслить текст.

Заключение.

Несмотря на быстро развивающиеся информационные технологии, культура чтения продолжает играть важную роль в эмоциональном и интеллектуальном развитии младших школьников. Технологический прогресс изменил способы доступа к информации, однако чтение художественной литературы остается уникальным инструментом, способствующим формированию эмпатии, критического мышления и навыков саморефлексии.

Информационные технологии, такие как электронные книги и аудиокниги, могут дополнять традиционное чтение, делая его более доступным и увлекательным. Однако важно сохранять баланс между использованием цифровых устройств и чтением в привычной форме, поскольку бумажные книги часто обеспечивают более глубокое погружение в текст и способствуют развитию воображения.

Таким образом, несмотря на влияние технологий, осознанное развитие культуры чтения позволяет сохранить и приумножить её ценность в образовательном процессе и эмоциональном развитии детей.

Список литературы:

1. Нанаева, О.В. Воспитание эмоциональной отзывчивости у младших школьников / О.В. Нанаева // В сборнике: Теоретические и практические вопросы психологии и педагогики. – 2018. – С. 57-60.
2. Зайцева, О.А. Влияние художественного произведения на формирование эмоциональной отзывчивости младших школьников / О.А. Зайцева // В сборнике: Современная образовательная среда: теория и практика. – 2019. – С. 8-10.
3. Шаповалова О.Е. Об изучении особенностей эмоциональной сферы учащихся / О.Е. Шаповалова. – М.: Академия, 2017. – 178 с.
4. Сухомлинский, В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский. – М.: Школьная пресса, 2015 – 192 с
5. Рудковская, М.Ю. Урок литературного чтения в духовно-нравственном воспитании младших школьников: учебно-методическое пособие / М.Ю. Рудковская. – М.: Академия, 2012. – 84 с.

O'QUVCHILARNING ESTETIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA KITOB VA KITOBXONLIKNING AHAMIYATI VA O'RNI

Sa'dullayeva Sarvinoz Ubadullo qizi,

Qori Niyoziy nomidagi tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada yurtimizdagi umum ta'lim maktabi o'quvchilarini estetik ongini oshirish omili sifatida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish, mutolaa madaniyatini takomillashtirish va ushbu mavzuda amalga oshirilayotgan amaliy ishlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: kitobxonlik, kitobxonlik madaniyati, kutubxona, savodxonlik, badiiy o'qish, mutolaa, kutubxona

Аннотация: В данной статье формирование культуры чтения, совершенствование культуры чтения и практическая работа, проводимая по данной теме, выделены как фактор повышения эстетического сознания учащихся общеобразовательных школ нашей страны.

Ключевые слова: чтение, культура чтения, библиотека, грамотность, художественное чтение, чтение, библиотека.

Abstract: In this article, the formation of reading culture, improvement of reading culture and the practical work carried out on this topic are highlighted as a factor of increasing the aesthetic awareness of students of general education schools in our country.

Key words: reading, reading culture, library, literacy, artistic reading, reading, library

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida emotsional ko'nikmalarni shakllantirishga mutolaa madaniyatining ta'siri ko'rib chiqilgan. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida emotsional ko'nikmalarni rivojlantirish zaruriyati, bir-birini tushunish, o'zga insonga hamdard bo'lish, o'z his-tuyg'ularini rivojlantirish, adabiy mutolaa vositasida odamlarga hamdard bo'la olish ko'nikmalariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Kalit so'zlar: mutolaa madaniyati, emotsional ko'nikmalar, boshlang'ich ta'lim, senzitiv davr, empatiya, o'z-o'zini boshqarish.

Kitob- zamonlar to'loqida suzuvchi, o'zidagi ma'nolar xazinasini ajdodlardan avlodlarga avaylab yetkazuvchi tafakkur kemasidir. uning har bir sahifasi hikmatlarga boy, dillarga ro'sh-nolik kiritib, ezgu tuyg'ularni uyg'otmoqqa qodir. shu bois so'ngi yillarda mamlakatimizda kitob mutolaasi va targ'iboti, kitobxonlik madaniyatini oshirishga oid qaror va farmonlar qabul qiinib, yurtimizning barcha hududlarida, xususan ta'lim muassasalari o'quvchilari orasida ham keng targ'ib qilishga asosiy e'tibor qaratilmoqda.

Bugun jamiyatimizda kitobxonlikni rivojlanirib uni keng jamoatchlikka yoyish, shuningdek kitobxonlik madaniyatini uyg'otish har doimgidan ham muhimroq omil hisoblanadi. Yurtimizdagi umum o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarining estetik ongini rivojlantirish maqsadida

ko'p miqdorda samarali ishlar amalga oshirilmoqda. Bugungi kunda savodxonlik tushunchasi yildan-yilga kengayib bormoqda, shu jumladan barcha yangi tarkibiy qismlar. Yangi axborot jamiyatida insonga qo'yiladigan talablar ortib bormoqda. Shu bilan birga, ushbu yangi yonda-shuvning asosiy bo'g'ini hali ham o'qish bo'lib qolmoqda, bu amerikalik mutaxassislarning fikriga ko'ra, ma'lumot asrining kalitiga aylanadi. Bugungi kunda aksariyat G'arb mamlakatlarida o'qishga katta ahamiyat berilmoqda.

Insonning kitob o'qish madaniyati uning bolalik davridanoq shakllana boshlaydi. Ota-onalar farzandining kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish uchun unga kichik yoshligidanoq rasmiy ertaklarni o'qib berishi, qo'shiqlarni xirgoyi qilib berishi lozim. Ularning bu hatt-harakati orqali farzandida kitobga mehr hissi uyg'onadi. Farzandi kattalashgani sayin uning yoshiga mos bo'lgan kitobchalarni o'qishini ta'minlashi va nazorat qilishi shart. Ya'ni farzandi o'qigan kitoblari bo'yicha savol-javob qilib, uning fikrlarini tinglashi kerak.

Bolalar uchun yozilgan barcha asarlarda yosh avlodning dunyoqarashi, tafakkuri, o'y-kechinmalari, orzu-istaklari, voqelikka estetik munosabati o'z ifodasini topadi. Ularning aksariyati yozuvchilar tomonidan yaratilsa-da, voqelik bolalar dunyoqarashi nuqtayi nazaridan talqin va tadqiq etiladi, bolalar tilidan hikoya qilinadi va baholanadi. Binobarin, xuddi shu xususiyatlarni o'zida namoyon qila boshlagan o'zbek bolalar adabiyoti XX asrning 20-30-yillarida shakllanib, umumadabiyotning alohida tarmog'i sifatida maxsus yo'nalish kasb etdi. Bunda A.Avloniy, H.H.Niyoziy, Shokir Sulaymon, G'ayratiy, D.Oppoqova, G'ulom Zafariy, Elbek, Hamid Olimjon, G'afur G'ulom, Ilyos Muslim, Zafar Diyor, Sulton Jo'ra, Qudrat Hikmat, Quddus Muhammadiy, Shukur Sa'dulla, Hakim Nazir, Po'lat Mo'min kabi yozuvchi-shoirlar o'zbek bolalar she'riyati va nasrini, dramaturgiyasi hamda publitsistikasini shakl va mazmun, badiiylik va obrazlilik jihatdan barqarorlashuviga katta hissa qo'shdilar. Shuningdek xorijda R.W.Hunt, K.A.Konrad, M.K. Khribi, Badrul Sarwar, George Karypis, Joseph Konstan va John Riedl, Sushama Rajpurkar, MDHda N.A.Avdonina, E.B.Belina, K.L.Voronko, M.I.Vershinin, A.I.Zemskovlar va yaqin davrlarda O'zbekistonda E.O.Oxunjonov, M.Jumaboyev, U.Karimovlar kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qisman elektron katalog yaratish masalalari bilan shug'ullanishgan. O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan san'at arbobi N.Fozilov: "Bolalar adabiyoti, -nozik adabiyot. Bolalar adabiyoti biz bilgan kattalar adabiyotining boshi... Bolalar yozuvchilari o'z asarlari bilan katta adabiyotga boshlovchi darg'alar. Bu adabiyot -hurmat talab adabiyot, e'zoz talab adabiyot... Bolaning ko'ngli ham shunday. Uni sindirib bo'lmaydi. Unga hamisha e'tibor darkor. Shundagina uning ko'ngli to'libo'sadi. U -mehr talab. Shundagina u muhabbatingiz mevasiga aylanadi, izingizni bosadi", deya ta'kidlagan.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, bola tarbiyasining har bir bo'ginini kitobsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Estetika, did, nafosat, go'zallik tushunchalari bugungi davrga oid tushunchalar emas, balki o'tmish, hozir va kelajakning uyg'unlashuvi desak mubolag'a bo'lmaydi. O'quvchi ongiga estetik dunyoqarashni shakllantirishni esa kitobxonlik madaniyatini shakllantirmasdan o'rgatib bo'lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Adabiyot va san'at, madaniyatni rivojlantirish - xalqimiz ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir (O'zbekiston ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvdagi ma'ruza) // O'zbekiston adabiyoti va san'ati, 2017 yil, 4 avgust.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 y 13-sentabrdagi "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitob-

xonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida" gi PQ-3271-son qarori

3. Jumaboyev M. Bolalar adabiyoti //O'qituvchi" nashriyot-matbaa ijodiy uyi, Toshkent. – 2013 .

4. Madadov X.A., Yoshlarda kitobxonlikni rivojlantirishning asosiy omillari. //“ EDUCATIONAL RESEARCH IN UNIVERSAL SCIENCES” Scientific journal Volume 2, Special issue 2023.12.17

5. Горбушина О.П. Психологический тренинг. Секреты проведения. СПб.: Питер, 2007. - 176 с: ил. - (Серия «Практическая психология»).

6. Захаров В.П., Хрящева Н.Ю. Социально-психологический тренинг. Л., 1990.

7. Ahmedova Z. Bola tarbiyasida psixolog maslahatlari. – Toshkent, 2018.

ЧТЕНИЕ В ЭПОХУ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ: ВЫЗОВЫ И ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ УЧАЩИХСЯ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Маджитова Ситора Собит кизи,

Национальный исследовательский институт профессионального развития и обучения педагогов новым методикам имени А. Авлони

Аннотация: Цифровая эпоха значительно изменила способы восприятия информации, в том числе и чтения. Современные технологии предлагают новые возможности для развития навыков чтения у учащихся, но одновременно создают множество вызовов. Основной целью данной статьи является изучение влияния цифровых технологий на процесс чтения у учащихся, выявление ключевых проблем и возможностей для улучшения учебного процесса. В статье рассматриваются современные методики, применяемые в дошкольном образовании, а также анализируются результаты внедрения цифровых инструментов в образовательный процесс. Исследование базируется на теоретических и практических данных, предоставляя рекомендации по адаптации образовательной среды к новым требованиям.

Ключевые слова: Чтение, цифровые технологии, дошкольное образование, образовательные методы, цифровая среда, обучение в Узбекистане.

Annotatsiya. Raqamli davr axborotni idrok etish, jumladan, o'qish usullarini sezilarli darajada o'zgartirdi. Zamonaviy texnologiyalar o'quvchilarda o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlarni taklif qiladi, lekin bir vaqtning o'zida ko'plab muammolarni keltirib chiqaradi. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi raqamli texnologiyalarning o'quvchilarda mutolaa jarayoniga ta'sirini o'rganish, o'quv jarayonini takomillashtirishning asosiy muammolari va imkoniyatlarini aniqlashdan iborat. Maqolada maktabgacha ta'limda qo'llaniladigan zamonaviy metodikalar ko'rib chiqilgan, shuningdek, ta'lim jarayoniga raqamli vositalarni joriy etish natijalari tahlil qilingan. Tadqiqot nazariy va amaliy ma'lumotlarga asoslanib, ta'lim muhitini yangi talablarga moslashtirish bo'yicha tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: O'qish, raqamli texnologiyalar, maktabgacha ta'lim, ta'lim usullari, raqamli muhit, O'zbekistonda ta'lim.

Abstract: The digital age has significantly changed the ways of perceiving information, including reading. Modern technologies offer new opportunities for developing students' reading skills, but at the same time create many challenges. The main purpose of this article is to study the influence of digital technologies on the reading process of students, to identify key problems and opportunities for improving the learning process. The article examines modern methods used in preschool education, as well as analyzes the results of implementing digital tools in the educational process. The research is based on theoretical and practical data, providing recommendations for adapting the educational environment to new requirements.

Keywords: Reading, digital technologies, preschool education, teaching methods, digital

environment, education in Uzbekistan.

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida emotsional ko'nikmalarni shakllantirishga mutolaa madaniyatining ta'siri ko'rib chiqilgan. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida emotsional ko'nikmalarni rivojlantirish zaruriyati, bir-birini tushunish, o'zga insonga hamdard bo'lish, o'z his-tuyg'ularini rivojlantirish, adabiy mutolaa vositasida odamlarga hamdard bo'la olish ko'nikmalariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Kalit so'zlar: mutolaa madaniyati, emotsional ko'nikmalar, boshlang'ich ta'lim, senzitiv davr, empatiya, o'z-o'zini boshqarish.

Введение

Чтение всегда занимало центральное место в образовательном процессе, являясь основой для формирования интеллектуальных, когнитивных и культурных навыков. Однако с развитием цифровых технологий процесс восприятия и обработки информации претерпел значительные изменения. Сегодня учащиеся сталкиваются с разнообразием цифровых инструментов и источников, которые оказывают как положительное, так и отрицательное влияние на их способности к чтению и анализу текста.

Одной из ключевых характеристик современного мира является огромный объем информации, доступный в цифровом формате. Онлайн-библиотеки, электронные книги, образовательные платформы и мобильные приложения предоставляют широкий выбор материалов, которые могут использоваться для развития навыков чтения. Это создает новые возможности для интеграции цифрового контента в образовательный процесс, обеспечивая доступ к ресурсам, которые ранее были недоступны.

Однако наряду с этими преимуществами существуют и значительные вызовы. Учащиеся, начиная с дошкольного возраста, подвергаются воздействию большого количества отвлекающих факторов, связанных с использованием цифровых устройств. Постоянное переключение между различными задачами снижает концентрацию и углубленное восприятие текста. Кроме того, исследователи отмечают снижение уровня чтения длинных текстов и развитие поверхностного восприятия информации, что в долгосрочной перспективе может оказывать влияние на когнитивное развитие.

В условиях Узбекистана интеграция цифровых технологий в образовательный процесс приобретает особое значение. Государственные программы направлены на модернизацию учебных заведений, внедрение информационно-коммуникационных технологий и создание современных образовательных платформ. Для системы дошкольного образования это особенно важно, так как именно в этот период закладываются основы навыков чтения и критического мышления.

Цель данной статьи – исследовать влияние цифровых технологий на процесс чтения у учащихся, выявить основные проблемы и предложить пути их решения. Особое внимание уделяется анализу образовательной среды Узбекистана, где сочетание традиционных и современных методов обучения становится ключевым фактором успешного развития навыков чтения у детей дошкольного возраста.

Методология исследования включает анализ литературных источников, эмпирические данные, а также изучение успешных практик интеграции цифровых технологий в образовательный процесс. Результаты данного исследования могут быть полезны для педагогов, образовательных администраторов и исследователей, занимающихся

разработкой эффективных методов обучения чтению в условиях цифровой эпохи.

Материалы и методы

Для достижения целей исследования была использована комплексная методология, включающая анализ литературных источников, наблюдение за образовательным процессом в дошкольных учреждениях и сбор эмпирических данных. Основное внимание уделялось изучению взаимодействия детей с цифровыми устройствами, их влиянию на навыки чтения и концентрацию, а также оценке эффективности существующих образовательных технологий.

Первым этапом исследования стал обзор современной литературы, посвященной проблемам чтения в цифровую эпоху. Изучались работы отечественных и зарубежных авторов, охватывающие вопросы развития когнитивных навыков, влияния цифровых устройств на процесс обучения и специфики работы с информацией в условиях современных технологий. Этот этап позволил выявить ключевые вызовы и преимущества, связанные с цифровым чтением, а также определить наиболее перспективные направления исследования.

Второй этап включал наблюдение за деятельностью дошкольных образовательных учреждений Узбекистана, где активно применяются цифровые технологии. Педагоги и воспитатели участвовали в опросах и интервью, целью которых было выявление их мнения о влиянии цифровых инструментов на процесс чтения у детей. Дополнительно проводилось наблюдение за детьми, чтобы изучить их поведение при взаимодействии с электронными книгами, образовательными платформами и другими цифровыми ресурсами.

Третий этап состоял в сборе и анализе эмпирических данных. Были разработаны тесты и задания, направленные на оценку уровня навыков чтения у детей, регулярно использующих цифровые устройства, и их сверстников, обучающихся преимущественно с традиционными методами. Сравнительный анализ позволил выявить особенности восприятия текста в зависимости от используемых образовательных инструментов.

В ходе исследования использовались как количественные, так и качественные методы анализа данных. Количественные методы включали обработку результатов тестов и анкетирования с помощью статистических инструментов. Качественные методы были направлены на анализ интервью с педагогами и изучение образовательных программ, использующих цифровые технологии.

Важной частью исследования стало изучение государственной программы Узбекистана по внедрению цифровых технологий в образовательный процесс. Анализ нормативных документов, отчетов и стратегий позволил оценить текущий уровень развития цифрового образования и перспективы его дальнейшей интеграции в систему дошкольного обучения.

Результаты данного этапа исследования легли в основу рекомендаций, которые могут быть использованы для разработки эффективных методик обучения чтению в условиях цифровой эпохи.

Обсуждение и результаты

Результаты исследования подтвердили значительное влияние цифровых технологий на процесс чтения у дошкольников, выявив как положительные аспекты, так и серьезные проблемы. Среди основных преимуществ цифрового чтения отмечено рас-

ширение доступа к разнообразным образовательным ресурсам. Электронные книги, интерактивные приложения и мультимедийные платформы делают процесс обучения более увлекательным и доступным для детей разных возрастных категорий. Это особенно актуально для Узбекистана, где модернизация образовательной среды является важной частью государственных программ.

Однако цифровые технологии создают и ряд сложностей. Одной из ключевых проблем является снижение концентрации внимания у детей. Регулярное использование цифровых устройств приводит к привычке быстро переключаться между различными задачами, что негативно сказывается на способности к длительному и вдумчивому чтению. Наблюдения показали, что дети, активно взаимодействующие с цифровыми ресурсами, имеют тенденцию воспринимать текст фрагментарно, уделяя меньше внимания деталям и логическим связям.

Опрос педагогов подтвердил, что многие из них сталкиваются с трудностями при интеграции цифровых технологий в образовательный процесс. Основные причины включают недостаток подготовки и методических материалов, а также технические ограничения в некоторых образовательных учреждениях. Тем не менее, педагоги единогласно отмечают необходимость адаптации образовательных программ к современным условиям и видят в цифровых технологиях важный инструмент для повышения эффективности обучения.

Сравнительный анализ результатов тестирования детей, обучающихся с использованием традиционных и цифровых методов, показал различия в уровне восприятия информации. У детей, работающих с традиционными книгами, более развиты навыки анализа и синтеза текста, тогда как у пользователей цифровых платформ наблюдается лучшее понимание визуальной информации. Эти различия подчеркивают необходимость комплексного подхода, сочетающего традиционные методы с цифровыми инструментами.

Особое внимание было уделено вопросам формирования читательской культуры у дошкольников. Исследование выявило, что цифровые технологии могут быть эффективны для развития базовых навыков чтения, таких как знакомство с алфавитом, понимание простых текстов и расширение словарного запаса. Однако для формирования более сложных навыков, включая критическое мышление и анализ, традиционные методы остаются незаменимыми.

Также стоит отметить влияние государственных инициатив на развитие цифрового образования. В Узбекистане реализуются программы по оснащению школ и детских садов современной техникой, что открывает новые перспективы для интеграции цифровых технологий. Однако для достижения максимальной эффективности необходимо усилить подготовку педагогов, разработать адаптированные методики и учесть возрастные особенности учащихся.

Результаты исследования подтверждают, что цифровые технологии могут стать мощным инструментом в развитии навыков чтения, если их использование будет сбалансированным и хорошо структурированным. В то же время важно не забывать о значении традиционных методов, которые остаются основой формирования углубленных знаний и умений.

Основная часть

Чтение в эпоху цифровых технологий требует нового подхода к образовательному

процессу, особенно на уровне дошкольного образования. Этот этап является критическим для формирования базовых навыков, которые станут основой для последующего обучения и личностного развития ребенка. Использование цифровых технологий в этом контексте открывает множество возможностей, но также требует тщательного анализа их воздействия.

Одним из главных преимуществ цифровых технологий является их способность предоставлять интерактивные и персонализированные учебные материалы. Приложения, разработанные для обучения чтению, адаптируются к уровню знаний ребенка, помогая ему изучать алфавит, улучшать произношение и понимать текст. Интерактивные элементы, такие как анимации и звуковые эффекты, стимулируют интерес к чтению, делая обучение более увлекательным и доступным.

С другой стороны, цифровые устройства в образовательном процессе требуют соблюдения баланса. Исследования показывают, что избыточное использование планшетов и компьютеров может негативно сказаться на когнитивных и социальных навыках детей. Например, чрезмерная зависимость от визуальных и аудиоподсказок может привести к снижению самостоятельности при анализе текста и уменьшению интереса к традиционным книгам. В этом аспекте важно, чтобы педагоги и родители контролировали время использования цифровых устройств и активно участвовали в образовательном процессе.

Для дошкольного образования в Узбекистане характерно сочетание традиционных методов и новых технологий. На практике это означает использование как печатных, так и цифровых материалов. Такой подход позволяет компенсировать возможные недостатки каждой из сторон, обеспечивая комплексное развитие навыков чтения у детей. Важно, чтобы образовательные учреждения не только предоставляли доступ к цифровым устройствам, но и обучали педагогов их эффективному использованию.

Еще одним важным аспектом является доступность материалов на узбекском языке. Большая часть существующих приложений и электронных книг разрабатывается на английском или других иностранных языках, что может усложнять процесс обучения для дошкольников в Узбекистане. Создание локализованных образовательных платформ, адаптированных к культурным и языковым особенностям региона, становится важной задачей для развития чтения в цифровую эпоху.

Особое внимание следует уделить вопросам мотивации детей. Использование геймификации, то есть включение игровых элементов в процесс обучения, доказало свою эффективность. В таких приложениях дети получают возможность зарабатывать баллы, выполнять задания и достигать новых уровней, что повышает их вовлеченность и интерес к чтению. Однако и здесь важно соблюдать меру, чтобы игровая составляющая не затмевала сам процесс обучения.

Для реализации потенциала цифровых технологий в развитии чтения необходима активная поддержка со стороны государства. Это включает разработку образовательных стандартов, создание программ подготовки педагогов и обеспечение всех образовательных учреждений доступом к современной технике. Также важна роль родителей, которые должны создавать условия для сбалансированного использования цифровых и традиционных методов обучения дома.

В целом, основной вывод заключается в том, что цифровые технологии обладают значительным потенциалом для улучшения процесса чтения, но их использование

должно быть тщательно продуманным и сбалансированным. Совместные усилия педагогов, родителей и государственных структур помогут создать эффективную образовательную среду, соответствующую требованиям современной эпохи.

Заключение

Влияние цифровых технологий на процесс чтения в эпоху информационного общества остается сложным и многогранным. Проведенное исследование показало, что цифровые устройства могут существенно облегчить доступ к образовательным ресурсам, повышая интерес к обучению и предоставляя интерактивные инструменты для развития навыков чтения. Однако эти технологии одновременно создают новые вызовы, включая снижение концентрации внимания, поверхностное восприятие информации и уменьшение интереса к традиционным форматам чтения.

Для системы дошкольного образования в Узбекистане особенно важно интегрировать цифровые технологии таким образом, чтобы они не подменяли, а дополняли традиционные методы. Комбинированный подход, включающий использование как цифровых, так и печатных материалов, позволяет достичь максимальной эффективности в развитии навыков чтения. Важно учитывать возрастные особенности детей, уделяя внимание сбалансированному использованию различных инструментов.

Исследование также выявило необходимость подготовки педагогов к работе с цифровыми устройствами. Это включает обучение их использованию интерактивных образовательных платформ, разработку методик адаптации цифровых инструментов к образовательным целям и формированию навыков управления временем, проводимым детьми за экранами. Без активной роли педагога цифровые технологии могут потерять свою образовательную ценность, превратившись лишь в развлекательный инструмент.

Еще одной ключевой задачей является создание локализованных образовательных ресурсов на узбекском языке. Такие материалы должны учитывать культурные, языковые и образовательные особенности региона, обеспечивая доступность и эффективность обучения. Государственная поддержка, направленная на модернизацию образовательной системы, является важным фактором для достижения этих целей. Программы цифровизации образования, уже реализуемые в Узбекистане, создают фундамент для успешной интеграции новых технологий в образовательный процесс.

Роль родителей также остается критически важной. Формирование правильных привычек чтения, контроль за использованием цифровых устройств и создание благоприятной образовательной среды дома являются основополагающими факторами в развитии когнитивных навыков ребенка. Родители и педагоги должны сотрудничать, чтобы обеспечить гармоничное сочетание традиционных и современных методов обучения.

В заключение можно отметить, что цифровые технологии представляют собой мощный инструмент, который при правильном применении способен значительно улучшить процесс чтения у детей. Однако успех их интеграции в образовательную среду зависит от согласованных действий педагогов, родителей и государственных органов. Только в этом случае удастся преодолеть вызовы, связанные с цифровой эпохой, и раскрыть весь потенциал новых технологий для развития будущих поколений.

Литература

1. Андреева, Г. М. Психология дошкольного возраста. Москва: Просвещение, 2019.

2. Воронин, А. И. Цифровое образование: вызовы и перспективы. Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУ, 2020.
3. Гаджиев, Ш. Р. Использование информационных технологий в дошкольном образовании. Ташкент: Узбекистан, 2021.
4. Иванова, Е. Н. Чтение и цифровая культура: новое поколение. Москва: Наука, 2022.
5. Программа цифровизации образования в Узбекистане. Министерство народного образования Узбекистана, 2023.
6. Смит, Дж. Интерактивное обучение: стратегии и технологии. Нью-Йорк: Routledge, 2020.

KITOB – DO'ST, MASLAHATCHI VA USTOZ

Musurmonkulova Oysulov Yulbekovna,

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
O'zbek tili va adabiyoti ta'limi kafedrası o'qituvchisi, erkin tadqiqotchi*

Annotatsiya. Mazkur maqolada bugungi yoshlarning mafkuraviy immunitetini ko'tarish, mutolaa madaniyatini rivojlantirish, adabiyot darslarida milliy va jahon durdonalari bilan tanishtirish masalalari haqida so'z boradi. O'quvchilarni ma'naviy merosimizga mehr uyg'otish, kitobxon qilib tarbiyalash yuzasidan metodik tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: intellektual salohiyat, mutola madaniyati, yuksak ma'naviyat, kitobxonlik tadbirlari, ma'naviy meros, strategik rejalar, metodik tavsiyalar.

Annotation. This article discusses raising the ideological immunity of today's youth, developing the culture of reading, and familiarizing students with national and world masterpieces in literature classes. Methodological recommendations are provided on instilling love for our spiritual heritage and nurturing students to become avid readers.

Keywords: intellectual potential, reading culture, high spirituality, reading activities, spiritual heritage, strategic plans, methodological recommendations.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы повышения идеологического иммунитета современного молодого поколения, развития культуры чтения и знакомства учащихся с национальными и мировыми шедеврами на уроках литературы. Приведены методические рекомендации по формированию любви к нашему духовному наследию и воспитанию учащихся как читателей.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, культура чтения, высокая духовность, мероприятия по чтению, духовное наследие, стратегические планы, методические рекомендации.

KIRISH

Bugungi davr har kimdan intellektual salohiyat, pozitiv shaxs, yuksak ma'naviyatni taqozo etadi. Bu o'z-o'zidan ta'limga bozor iqtisodiyoti davrida o'quvchi-yoshlarni innovatsion raqamli iqtisodiyot uchun ma'nan etuk kadrlar tayyorlash imkonini beradigan zalvorli vazifalarni yuklaydi. Ayniqsa, kitobxonlik yurtimiz tayanchi bo'lgan yoshlarning intellektual va ma'naviy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Kitoblarni chetga surib, sun'iy intellekt orqali muammolariga echim topishga intilayotgan yoshlarning fikriy qullikka tushib qolmasligini, vayronkor g'oyalardan ogoh bo'lishligini yoshligidan tushuntirish zarur. Bu haqda Qozoqboy Yo'ldoshev: **"Biz oldinlari kitob izlar edik, hozir esa kitoblar o'qirman izlaydigan bo'lib qoldi."**¹ – deya ta'kidlaydi. Kitobxonlikning pasayishida: yoshlarning ma'lumotni tez va qisqa shaklda olishi, internet, telefon (texnik); oila va maktab hamkorligining sustligi (ijtimo-

¹ <https://www.gazeta.uz/uz/2024/09/11/kutubxona-qozoqboy-yoldoshev/>

iy); o‘quvchi-yoshlarda malaka, ko‘nikmalarning etishmasligi (shaxsiy) kabi omillar mavjud. Bu so‘zlar qanchalik haqiqat bo‘lsa-da, echim topish jamiyat uchun shunchalik zarur. Shu bois, davlatimiz rahbari boshchiligida kitobxonlik davlat siyosati darajasiga ko‘tarilib, qator qaror²lar ijrosiga ko‘ra jamiyatda kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish, ko‘rik-tanlovlar tashkil qilish, milliy va jahon adabiyoti asarlarini nashr qilish va ularni tarjima qildirish, elektron kutubxonalar yaratish ishlari takomillashdi. Shuningdek, ta‘lim yo‘nalishida ham keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

MUHLOHAZA VA JARAYON

Ijtimoiy mafkura, ma‘naviy muhit, shu bilan birga ta‘limdagi ma‘naviy-ma‘rifiy ishlari-ning barchasi bevosita ko‘rinmas rishtalar orqali ta‘lim muassasalarida adabiyot fani bilan bog‘lanadi. Adabiyot darsligi o‘quvchilarni kitobsevar bo‘lishlarida “yorqin ko‘zgu” desak, mubolag‘a bo‘lmaydi. Adabiy jarayonlar o‘quvchilar qalbini yumshatadi, tuyg‘ularida ezgulikni anglatadi, g‘oyalari o‘ylantiradi. Shu bois, kitobxonlikni targ‘ib qilish usullari va strategiyalarini takomillashtirish, yangi mexanizmlarini joriy etish lozim.

Pedagogika fani asoschisi Y.A. Komenskiy usullariga³ muvofiq ravishda “Kitob – do‘st, maslahatchi va ustoz” shiori ostida kitobsevarlar xonasini tashkil etish tavsifa etiladi. Bunda uch shaklda kitobxonlik muhiti yaratiladi:

1. Mavzuni to‘liq o‘qish (sinf kutubxonasi – ustoz).
2. Mustaqil o‘qitishda o‘zaro hamkorlik (shaxsiy kutubxonalar burchagi– do‘st).
3. Amaliy-ijodiy jarayonda uqish (loyiha, tadbirlar– maslahatchi).

1. Maktabda adabiyot o‘qituvchisi o‘z xonasining shaklida o‘quv dasturiga muvofiq “sinf kutubxonasini” yaratadi. Ustoz mutolaa madaniyatini rivojlantirishda o‘zi ibrat bo‘lishi, insoniylikni “markaz”da tutishi muhim sanaladi. Rim faylasufi Seneka “O‘qitayotgan ikki marta o‘qiydi”⁴ – degan. O‘qituvchi kutubxonadan foydalanish ixtiyoriyligini tushuntiradi, o‘zi boshchiligida har bir dars uchun qo‘shimcha adabiyotlar, mavzuga oid badiiy asarlar o‘qishadi. Ustoz qachonki, maqsadiga eltuvchi poydevorni mustahkam tersa insoniylikka etaklaydi, yosh avlodni salbiy illatlardan asrab, axloqan pok, haqiqiy inson bo‘lib etishishlarida ko‘mak bo‘la oladi. Bu o‘quvchilarda vizuallik, ko‘rgazmalilik bilan birga ezgu g‘oyalar asosida badiiy estetik saviyasini tarbiyalashga yo‘naltiradi. Adabiy jarayonlarda qahramonlarning his-tuyg‘ularini, ma‘naviy rivojini, ezgulik fazilatlarini anglash va qiyoslashlar: o‘quvchilar o‘rtasida o‘zaro ta‘sir ko‘rsatadigan ijtimoiy hodisa deb baholash mumkin. Masalan, umumiy o‘rta ta‘lim maktablarining 5-sinflarida Mirtemirning “Shudring⁵” she‘ri o‘rganiladi. O‘quvchilar she‘rni ifodali o‘qishadi, muhokamada shudringni “o‘tkinchi vaqt”ga qiyoslashadi. Ularning xayoliy tasavvurlari vaqtini qadrlash oid qarorlarga aylanadi. Shuningdek, 9-sinfdagi “Otabek, Kumush va zamonamiz yoshlari” mavzusini o‘tishda: “– O‘g‘lim, hali sen eshitdingmi, yo‘qmi haytovur biz saning ustingdan bir ish qilib qo‘ydidik... Otabek ma‘lumki, ularning “qilib qo‘yg‘an yoki qilmoqchi bo‘lg‘on ishlarini” albatta bilar edi. Shundoq ham bo‘lsa bilmaganga solindi: – Aqllik

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentyabrdagi “ Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ib qilish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to‘g‘risida”gi PQ-3271-sonli, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrdagi “2020 – 2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to‘g‘risid” 781-son qarorlari.

³ “O‘rganiladigan material o‘quvchi yoshiga mos bo‘lishi, umumiydan xususiyga yo‘naltirilganligi, sezgi organlari orqali idrok etishi, amaliyotda foydalanish imkoniyati borligi”

⁴ Dehqonova L. “Pedagogik innovatsiya amaliyotiga” – T.: Muharrir nashriyoti, 2018. – 85-bet.

⁵ Adabiyot 5-sinf darsligi. Q Yo‘ldoshev va boshqa. Edutainment. – T.: 2024, –93-bet.

kishilarning o'g'ullari ustidan qilgan ishlari albatta noma'qul bo'lmas,-dedi"⁶. Bu epizoddagi tarbiya bilan bugungi yoshlarning tarbiyasi o'rtasida farq muhokama qilinganda ular ota-onasi oldidagi burchlari, axloqiy sifatlarini anglashi tabiiy. O'qituvchi kitobxonlikni rivojlantirish uchun qaysi sinfga kirmasin o'quv dasturi mustahkamlash qismlarida, kitoblardan foydalalanib bajarishga oid o'quv topshiriqlarida, mustaqil o'qish qismlarida ko'plab ishlarni bajarishi mumkin. Sinf rahbarligi bo'lgan sinfdagi o'quvchilarning ham shaxsiy kitoblar burchagini tashkil etishda ko'rsatma beradi.

2. O'quvchilar o'zlari uchun alohida shkafdan "shaxsiy kutubxonalar" tashkil etiladi. Har bir o'quvchi o'z burchiga o'qigan kitoblarini joylashi kerak. O'zaro hamkorlik asosida sinf hamda o'rtog'i kutubxonasidan ham foydalanishi mumkin. Birinchidan ibratlilik, vizuallik qiymati oshadi, ikkinchidan, qanday kitoblarni o'qib chiqishi zarurligi oydinlashadi, qolaversa, o'quvchilar o'z burchaklarida ("shaxsiy do'stlari") o'qigan kitoblarini sonini oshirishga intiladi (o'qilgan kitoblar bo'lishi, ta'tilda olib ketishi e'tiborga olinadi).

Manbalardan ma'lumki, "Kitob o'qishda uch xil mutolaa bor: birinchisi – o'qib tushunmaslik; ikkinchisi – o'qib tushunish; uchinchisi – o'qiganda hatto yozuvchi yozmagan yoki yoza olmagan narsalarni ham anglab etish"⁷. Bugungi yoshlar uchun mutolaani anglashga qodir. O'qituvchilar o'quvchilar bilan ishlashda bu jihatlarga e'tibor berishi, lateral yondashuv⁸ asosida adabiy tahlil o'tkazishlari maqsadga muvofiqdir. Abu Rayhon Beruniy bilimni "qaytarish va takrorlash natijasidir" deb biladi⁹. O'quvchilar uchun kitoblardan takror foydalanish yangi g'oyalar va fikrlar yaratish imkoniyatini beradi. Mutolaa madaniyati o'quvchilarda asarni qay sharoitda, qanaqa kayfiyatda, qanday maqsadlarni ko'zlagan holda o'qishi, undan xulosalar chiqarish va o'zini baholay olishi bilan izohlanadi.

3. Amaliy-ijodiy uqishda o'qiganlarini aylana stol atrofida bir oyda bir marta muhokama qilish yo'lga qo'yiladi. Bu "Suxandon", "Mutolaa", "Kitobsevar o'quvchi" mavzularidagi kichik tadbirlar yoshlarning qalbida o'zaro ishonch, mehr uyg'otadi, badiiy idrokni shakllantiradi. Metodist olim, professor Q. Yo'ldoshev: "Millat hayotidagi eng kichik o'zgarishni ham tuyishni isbotlab bo'lmaydi, bu ruhiyat bilan bog'liq",¹⁰ – deya ta'kidlaydi. Ruhiyatiga kirayotgan shu'lalarni o'quvchilardan "nimani o'qiding", "fikr bildiring" savollarida so'ralmaydi, balki noan'anaviy shaklda tashkil etiladi. Masalan, suxandon sifatida har kuni yangiliklarga mos iqtiboslar navbatchi o'quvchidan eshitishni yo'lga qo'yish; bir oyda o'tkaziladigan kichik tadbirga loyihalar taqdimoti, eng ko'p kitob o'qigan o'quvchilarni rag'batlantirish, muallifni tashrifini ta'minlash kabi. Bu o'z navbatida, kitobga qiziqish, adabiyotlar bilan tanishish imkonini beradi hamda kitob haqida asoslarga ega bo'lishni kafolatlaydi. Bu o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini yaxshilashga va yangi bilimlarni o'zlashtirishga yordam beradi. Shuningdek, kitoblaridan foydalanishda quyidagi ko'nikma va malakalari shakllanadi:

- kitobni tanlay olishi, undan estetik zavq olishi;
- asar g'oyasini farqlashi, baholashi, dunyoqarashi kengayishi;
- analitik va tanqidiy va ijodiy fikrlay olishi;
- axloqiy qadriyatlar va insonparvarlik g'oyalarini anglashi;
- asardagi fikrlar va iqtiboslarni tahlillarda foydalanishi kabi.

⁶ A. Қодирий. "Ўткан кунлар". –Т.: Ғ. Ғулом нашриёти. 1991, – 109-бет

⁷ Abdurahmonov A. "Saodatga eltuvchi bilim". – Т.: Movarounnahr. 2003. – 62-бет.

⁸ De Bono "lateral thinking" (laterativ fikrlash) tushunchasini joriy etgan.

⁹ Abu Rayhon Beruniy. O'ylar, hikmatlar, naqllar, she'rlar. To'plovchi va nashrga tayyorlovchi A.Irisov, – Т.: Yosh gvardiya, 1973, – 22-бет.

¹⁰ Йўлдошев Қ. "Сўз ёлқини". – Т.:Ғ. Ғулом нашриёт-матбаа ижод уйи, 2018, – 131-бет.

O'qituvchi kitoblar o'qitishda musobaqalashishni emas, ixtiyoriy o'qishiga, darslar bilan uyg'unligini ta'minlashga erishish kerak.

"Kitobsevarlar xonasi"da o'qish muhitini yaratish tartibi: o'qish, o'qitish, uqish bir maqsadni ifodalaydi. O'qish – darslikdagi asarlar bilan to'liq tanishish, o'qitish – do'stlari bilan birgalikda o'qish, uqish – o'qigan yaxshilik va ezgulikni qo'llashdan iborat. Muhim jihati shundaki, kitobxon o'quvchilarni to'g'ri yo'naltira olishidadir. Manbalarda ta'kidlanganidek, "Bosh aql va ilmga to'lib tohsa ham, axloqni sira unutmaslik kerak: inson o'zidagi ma'naviy jihatlarni, vijdon va nafsni tarbiyalashi, ehtirosini boshqara olishi, xunuk odatlarni tark etishi, ilmiy yutuqlarini insoniyat foydasiga yo'naltirishi kerak"¹¹. O'qituvchi o'quvchilarning amaliy natijalarini: ularning shaxsiy rivojlanishida xulq-atvorini kuzatib boradi. Kitobxonlikda o'qish bilan birga o'qiganlari asosida o'z fikrlarini yozish va ifoda etishni topshiriqlari ustida ishlashadi. O'quvchilarni o'qishdagi yutuqlari uchun kitoblar sovg'a qilish ishlarini ham tizimli yuritadi.

Xususan, o'qituvchi o'z darslarini etkazishda kitobxonlik asosida mavzuga chuqurroq kirish, bilimni boyitish, yangi g'oyalar izlash, qiziqishi yo'nalishida dunyoqarashni rivojlantirishga erishiladi. Shu bilan birga, kitobxonlikda biz uchun qadrli bo'lgan milliy an'analarimiz, o'chmas merosimizga mehr-muhabbat va ularga sodiqlik ruhini shakllantira olsak, yoshlar biz kutgandan ortig'iga erishishi shubhasiz.

Xulosa qilinganda, **Qur'oni Karimning** "Iqro" surasidan tortib, Abu Ali ibn Sinoning saroy kutubxonasidan foydalanish imkoniyatiga erishgani, Hazrat Navoiyning ulug'lar duosiga sazovor bo'lgani, Aleksandr Pushkinning kitoblarni do'stlari sifatida qadrlashlari mantig'ida keng ma'no mujassam. Yoshlarning ham kitobga mehr qo'ygan allomalar, buyuk bobokalonlari singari ma'naviyati boy bo'lsa, jamiyat ustunlari mustahkam bo'ladi.

Yangi O'zbekistonni qurayotgan bunyodkorlarning tafakkuri, yurti bilan faxrlanishga, kitoblar ko'p o'qishga, yangi iqtisodiy munosabatlarni yaratishga, moddiy ne'matlar ishlab chiqarishga astoydil kirishib, doimo yonib yashash hissi bilan sug'orilgan bo'lishi lozim. Zero, ta'lim manzarasining sifati – bugungi o'quvchilarning o'z kundalik faoliyatidagi muammolarini hal eta olishi, biror kasbda salohiyati va raqobatbardoshligi, jamiyatda o'z o'rnini topishi bilan o'lchanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentyabrdagi "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi PQ-3271-sonli qapori.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrdagi "2020 – 2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to'g'risida" 781-son qarori.

3. Беруний А.Р. Ўйлар, hikmatlar, naqlar, she'rlar. Nashrga tayyorlovchi A.Irisov, – Toshkent: Ёш гвардия, 1973.

4. Abdurahmonov A. "Saodatga eltuvchi bilim" – Toshkent: Movarounnahr, 2003.

5. А. Қодирий "Ўткан кунлар". – Toshkent: F. Фулом нашриёти. 1991.

6. Adabiyot 5-sinf darslik. Q Yo'ldoshev va boshqa. Edutainment. Toshkent, 2024.

7. Toxir Malik "Odamiylik mulki". Toshkent: Sharq nashriyoti, 2015.

¹¹ Toxir Malik "Odamiylik mulki". Sharq nashriyoti. –Toshkent: 2015, – 19-bet

8. Коменский Й.А. "Буюк дидактика". – Санкт-Петербург: 1975.
8. Йўлдошев Қ. "Сўз ёлқини". – Тошкент: Ғулом нашриёт-матбаа ижод уйи, 2018.
9. Dehqonova L. "Pedagogik innovatsiya amaliyotiga" – Toshkent: Muharrir nashriyoti, 2018.
10. <https://www.gazeta.uz/uz/2024/09/11/kutubxona-qozoqboy-yoldoshev/>

МУЗЫКА КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ВОСПРИЯТИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ ШКОЛЬНИКАМИ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРНОГО ЧТЕНИЯ

Габдулманова Ильнура Минисламовна,

докторант Национального института педагогики воспитания имени Кори Ниёзий

Аннотация. В данной статье рассматривается тема влияния и развития восприятия художественной литературы школьниками на уроках литературного чтения. В статье даются определения таким понятиям, как «восприятие», «чтение», «художественная литература», «музыка». Внимание уделяется методам использования музыки для стимулирования и заинтересованности к читательской активности. Даются рекомендации для повышения читательской грамотности и лучшего освоения художественных произведений школьниками с использованием музыки.

Annotatsiya. Ushbu maqolada adabiy o‘qish darslarida maktab o‘quvchilari tomonidan badiiy adabiyotni idrok etishning ta’siri va rivojlanishi mavzusi muhokama qilinadi. Maqolada «idrok», «o‘qish», «badiiy adabiyot», «musiq» kabi tushunchalarga ta’riflar berilgan. O‘quvchilarning faolligini rag‘batlantirish va jalb qilish uchun musiqadan foydalanish usullariga e’tibor qaratiladi. O‘quvchilar savodxonligini oshirish va maktab o‘quvchilari tomonidan musiqadan foydalangan holda badiiy asarlarni yaxshiroq o‘zlashtirish bo‘yicha tavsiyalar beriladi.

Ключевые слова: литературное чтение, школьники, восприятие, художественное произведение, уроки, музыка.

Kalit so‘zlar: adabiy o‘qish, maktab o‘quvchilari, idrok, badiiy asar, darslar, musiq.

Музыка и литература – два вида искусства, которые тесно связаны с эмоциями и восприятием. Два этих элемента обладают способностью вызывать глубокие чувства, а с помощью музыки и вовсе воспринимать реальность по-другому, по-новому. Исследование взаимосвязи музыки и литературы является актуальной темой, поскольку оно раскрывает, как музыкальные произведения могут влиять на восприятие литературных текстов, анализировать поведения и действия героев и персонажей, и углублять эмоциональное восприятие произведений. Музыка традиционно воспринимается как мощный эмоциональный катализатор. Психологические исследования показывают, что музыкальные произведения способны вызывать такие эмоции, как радость, грусть, страх, восхищение, тревогу. Именно эти понятия непосредственно присутствуют и в литературе. Подход к литературе, как к искусству слова, дает широкие возможности для развития разностороннего ученика. Творчески раскрепощенный, эмоционально настроенный ребенок глубже чувствует и понимает прочитанное произведение. «Литературные произведения тоже имеют эмоциональную составляющую. В романе, рассказе или стихотворении писатель использует слова, чтобы вызвать у читателя определённые чувства. Процесс восприятия текста зависит от множества факторов,

включая личный опыт читателя, культурный контекст, а также атмосферу, в которой происходит чтение. Музыкальное сопровождение может существенно изменить этот процесс, подчёркивая определённые аспекты литературного произведения.»¹

Литература и музыка – взаимообогащаемые виды искусства, глубоко влияющие на чувства и эмоции. Музыка, сопровождая чтение стихотворений, создает настрой, адекватный авторскому видению картины. Использование музыки на уроках литературы при изучении лирических произведений способствует лучшему восприятию лирических произведений, созданию ярких образов, обогащению словарного запаса и развитию речи детей.

Педагогам необходимо использовать различные приемы и условия, способствующие активизации мыслительных процессов и привлечения внимания учащихся к художественным особенностям с целью развития у них эмоционально-оценочного отношения к поэтической выразительности художественного описания природы. Определить и объяснить значение образа музыки в литературных произведениях, рассмотреть (именно вместе с учениками) множество видов связи между литературой и музыкой, находить литературные произведения, в которых музыка занимает значимую роль. Подача этого содержания должна строиться так, чтобы учащиеся от восприятия конкретно-чувственного содержания переходили к пониманию внутреннего состояния поэта(писателя), его отношения к пейзажу, т.е. педагог должен помочь учащимся осознать это отношение и почувствовать красоту поэтического описания. Педагог должен всячески активизировать восприятие и представления учащихся, развивать умение оценивать образы картины, пробуждать живой интерес к собственным высказываниям учащихся и на этой основе воспитывать заинтересованное отношение к чтению художественных описаний природы.

Заключение

Влияние музыки на восприятие литературы – многогранный и интересный процесс. В ходе исследования было установлено, что музыкальное сопровождение может значительно углубить понимание и эмоциональное восприятие текста.

Таким образом, музыка и литература – это не только два отдельных мира, но и два вида искусства, которые могут работать в тандеме (в котором посредником выступает педагог, чтобы донести взаимосвязь двух искусств) для улучшения восприятия друг друга и создавая более полное и насыщенное переживание для человека.

Список литературы:

1. Боровенская И. Ю.- Особенности восприятия детьми младшего школьного возраста / И.Ю. Боровенская, Н.В. Котлярова, Н.А. Кондрашева // Молодой ученый. - 2017. - №41.
2. Воюшина М. П., Кислинская С. А., Лебедева Е. А. и др. Методика обучения литературе в начальной школе: учебник для студ. высш. учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2010.
3. Власова А.А. - Литературные темы в текстах песен: параллели между поэзией и музыкой.
4. Кондратьева С. Ю. Ознакомление с художественной литературой детей младшего школьного возраста / С.Ю. Кондратьева // Педагогика. - № 12. - 2020.
5. Иванова Е.А. - Влияние музыки на восприятие при изучении лирики.
6. Сборник «Библиотека музыкальных произведений», 2011 г.

¹ Иванова Е.А. - Влияние музыки на восприятие при изучении лирики.

MUSIQA ORQALI O'QUVCHILARDA KITOBXONLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH

Xaliqov Jasurjon A'zamovich,

Qori Niyoziy nomli Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Tursunqulova Maxfuza To'lqin qizi,

Qori Niyoziy nomli Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada musiqa orqali maktab o'quvchilarida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish haqida so'z yuritilgan. Shuningdek, kitobxonlik va musiqa o'rtasidagi o'zaro bog'liqliklar hamda integratsiyalar haqida ma'lumotlar yoritilgan. Kitob o'qish madaniyatini targ'ib qilishda san'atning, xususan, adabiyot, musiqiy va tasviriy san'at asarlarining roli tahlil qilingan. Tadqiqotda san'at vositalari orqali o'quvchilarda ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish, o'qishga qiziqishni oshirish va ijodiy tafakkurni rivojlantirish usullari o'rganilgan.

Kalit so'zlar: kitobxonlik madaniyati, san'at asarlari, ma'naviy qadriyatlar, adabiyot, musiqiy san'at, tasviriy san'at, ijodiy rivojlanish.

Kitobxonlik kompetensiyasi zamonaviy ta'lim tizimining muhim qismi bo'lib, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tanqidiy yondashuv va ma'lumotlarni o'zlashtirish qobiliyatini rivojlantiradi. Biroq, texnologik rivojlanish davrida yosh avlodning kitobga qiziqishi pasayib borayotgani kuzatilmoqda. Shu sababli, kitobxonlikni targ'ib qilishda innovatsion yondashuvlar, jumladan, musiqadan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Musiqa san'ati va kitobxonlikning uyg'unligi nafaqat o'quvchilarning kitoblarga qiziqishini oshiradi, balki ularning ijodiy tafakkurini ham rivojlantiradi. Amerikalik faylasuf va pedagog Djon Dyuveynning san'at va tajriba haqidagi nazariyasiga ko'ra, musiqa o'quvchilarning emotsional va intellektual rivojlanishida muhim vosita hisoblanadi [1].

Musiqa va kitobxonlik bir-birini to'ldiruvchi ijodiy jarayonlardir. Kitobxonlik va musiqa o'rtasidagi aloqalar, ko'plab tadqiqotlar va tajribalar orqali ko'rsatilganidek, o'zaro to'ldiruvchi va bir-birini kuchaytiruvchi san'at shakllari hisoblanadi. Gardnerning ko'p intellektlar nazariyasi asosida musiqa va kitobxonlikni uyg'unlashtirish bolalarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi [2].

Vygotskiy ta'kidlaganidek, musiqaning hissiy ta'siri o'quvchilarda o'qilgan matnni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Musiqa, kitob o'qish jarayonini yanada boyitib, e'tibor va konsentratsiyani yaxshilaydi.

Birinchidan, musiqa emotsional ta'sir kuchiga ega bo'lganligi sababli insonning his-tuyg'ulariga ta'sir ko'rsatib, o'qish jarayonini yanada qiziqarli va mazmunli qiladi. Buni Vigotskiy ham o'z tajribalarida sinab ko'rib asoslab bergan [2].

Ikkinchidan, musiqa tasavvurni boyitadi ya'ni kitobdagi voqealar va qahramonlarning ruhiy holatini musiqa orqali ifodalash kitobxon o'quvchi tasavvurini rivojlantiradi. Shuningdek, musiqa matndagi asosiy g'oyalarni chuqurroq anglashga yordam beradi va matnni tushunishni osonlashtiradi.

YuNESKO tomonidan musiqa ta'limi bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlarda musiqa va kitobxonlikning uyg'unligi o'quvchilar o'rtasida kitobga bo'lgan qiziqishni oshirishda samarali usul sifatida e'tirof etilgan [3].

Quyida biz sizga sinfdan tashqari ishlarda musiqa orqali o'quvchilarning kitobxonlik kompetensiyasini shakllantirishda foydalanish mumkin bo'lgan usullardan bir nechtasini keltirib o'tamiz.

1. Adabiy asarlarni musiqiy chiqishlar bilan uyg'unlashtirish. O'quvchilar adabiy asarlarni o'qiyotganda, ularga mos musiqa qo'shiqlari yoki kuylar ijro etish kitobni yaxshiroq anglashga yordam beradi.

Masalan, badiiy adabiyotga oid kitobdagi she'rlarini o'qiyotganda, shunga mos klassik yoki mumtoz musiqani fon tariqasida tinglash; roman yoki hikoya qahramonlarining hissiyotlarini aks ettiruvchi musiqa tinglash.

2. Musiqiy spektakllar va dramatik chiqishlar tashkil qilish. O'quvchilar tomonidan adabiy asar asosida musiqiy spektakllar tashkil etilishi kitob mazmunini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Masalan, bolalar jamoasi tomonidan ertak yoki hikoya asosida musiqiy spektakl tayyorlash; mashhur she'rlarni kuyga solib kuylash.

3. Audiokitoblardan foydalanish. Musiqa bilan boyitilgan audiokitoblar bolalarda kitobga qiziqish uyg'otadi. Bu usul, ayniqsa, kichik yoshdagi o'quvchilar uchun samarali.

Masalan, ovozli kitoblarda musiqiy fon orqali muhitni tasvirlash; hikoyalar orasida qisqa musiqiy pauzalar yaratish.

4. Musiqiy kvest va viktorinalar tashkil qilish. Kitoblar asosida musiqiy kvestlar yoki viktorinalar tashkil qilish o'quvchilar o'rtasidagi sog'lom raqobatni shakllantiribgina qolmay, ularning o'qishga bo'lgan qiziqishini yanada oshiradi.

Masalan, adabiy asarlardagi voqealar yoki qahramonlarga mos musiqiy kuyni topish; kitoblar asosida musiqiy sahna ko'rinishlari tayyorlash.

5. Musiqa va kitob mavzusida ijodiy loyihalar. O'quvchilar musiqiy va adabiy asarlar asosida ijodiy loyihalar ishlab chiqishi mumkin.

Masalan, adabiy asarlar asosida qo'shiqlar yozish; asardagi voqealarni musiqiy kompozitsiya shaklida ifodalash.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, musiqa orqali kitobxonlik kompetensiyasini shakllantirish – bu o'quvchilarni adabiyot va san'atga yaqinlashtirishning samarali usuli. Bu yondashuv kitobga qiziqishni oshiribgina qolmay, o'quvchilarning ma'naviy, intellektual va estetik rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Ta'lim tizimida musiqadan kengroq foydalanish orqali kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Pankin A.G. "Музыка в педагогике: опыт использования", Moskva: Prosveshchenie, 2006-yil.

2. Qurbonov Q. "Ta'lim-tarbiya jarayonida musiqa san'atining o'rni", Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2012-yil.

3. UNESCO. "Arts Education in the World: Policies and Best Practices", 2006-yil.

O'QUVCHILAR O'RTASIDA KITOBXONLIK VA O'QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH

Qayumova Shoxsanam To'liq qizi,
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
Guliston Davlat Universiteti doktoranti (DSc)

Anotatsiya. Ushbu maqolada o'quvchilar orasida kitobxonlik va o'qish savodxonligini rivojlantirish masalasi tahlil qilinadi. Kitobxonlikning o'quvchilarga ta'siri, bilim olishdagi roli va ularning nutqiy hamda tafakkuriy rivojlanishiga qo'shadigan hissasi yoritiladi. Shuningdek, maktab kutubxonalarning ahamiyati, ota-onalar va jamiyatning bu jarayondagi o'rnini ham ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari kitobxonlikni rivojlantirish bo'yicha samarali usullarni tavsiya etishga qaratilgan.

Kalit so'zlar. o'qish savodxonligi, kitob o'qish madaniyati, bilim, ko'nikma, malaka, kitobxonlik.

Bugungi globalashuv davrida kitobxonlik va o'qish savodxonligi jamiyat taraqqiyotining muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Yoshlarning kitob o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirish nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishiga, balki butun jamiyatning intellektual salohiyatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, mamlakatimizda bu borada tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Ushbu maqolada o'quvchilar o'rtasida kitobxonlikni rivojlantirish va o'qish savodxonligini oshirishning dolzarbligi, ularni shakllantirish usullari va natijalari tahlil qilinadi.

Kitobxonlik va o'qish savodxonligi – inson tafakkuri va madaniyati rivojining muhim omillaridan biridir. O'quvchilar orasida kitob o'qishga bo'lgan qiziqishni oshirish va o'qish savodxonligini rivojlantirish nafaqat ularning bilim saviyasini oshirishga, balki tafakkur doirasini kengaytirishga ham xizmat qiladi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan qator farmon va qarorlar bu jarayonni tizimli rivojlantirishga qaratilgan. Jumladan, “Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish to'g'risida”gi qaror [1] hamda “O'zbekiston Respublikasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi” [2]da kitob o'qishga bo'lgan e'tiborni oshirishda muhimligi ta'kidlangan. Ushbu hujjatlar asosida mamlakatimizda maktab kutubxonalari rivojlantirilmoqda, yoshlarni kitobga bo'lgan qiziqishini oshirish maqsadida turli tanlovlar, madaniy tadbirlar tashkil etilmoqda.

Kitobxonlik va O'qish Savodxonligining O'quvchilar Uchun Ahamiyati

1. Bilim va tafakkur rivoji – Kitob o'qish va savodxonlikni rivojlantirish o'quvchilarning nutq madaniyatini oshirish, dunyoqarashini kengaytirish va tahliliy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

2. Ijodiy fikrlash va tanqidiy yondashuv – Kitobxonlik va o'qish savodxonligi orqali o'quvchilar mustaqil fikrlash, turli qarashlarni tahlil qilish va o'z nuqtai nazarini shakllantirish imkoniga ega bo'ladilar.

3. Til boyligi va savodxonlikni oshirish – Muntazam kitob o'qish natijasida o'quvchilar-

ning so'z boyligi oshadi, imlo va uslubiy xatolar kamayadi.

4. Matn tushunish va tafakkur qobiliyatini rivojlantirish – O'qish savodxonligi matn-ni chuqur tushunish, tahlil qilish va undan tegishli xulosalar chiqarish qobiliyatini oshiradi.

Dunyoning rivojlangan davlatlarida kitobxonlik va o'qish savodxonligini rivojlantirish bo'yicha samarali dasturlar ishlab chiqilgan. Masalan:

- **Finlandiya** – Maktablarda kitob o'qish madaniyatini shakllantirish uchun turli interaktiv metodlar joriy etilgan. O'quvchilar haftasiga kamida bir kitob o'qishga rag'batlantiriladi va har yili milliy kitobxonlik festivallari o'tkaziladi[4].

- **Germaniya** – "Bir oila – bir kitob" loyihasi doirasida bolalar va ota-onalar uchun bepul kitoblar taqdim etiladi. Bundan tashqari, bolalar uchun kutubxonalarda qiziqarli tadbirlar va ma'ruzalar tashkil etiladi.

- **AQSh** – "Reading Is Fundamental" dasturi orqali bolalarga bepul kitoblar tarqatilib, ularning yoshiga mos keladigan adabiyotlar tanlab beriladi. Bundan tashqari, maktablarda "Storytelling" va "Book Clubs" kabi klublar faoliyat yuritadi[5].

- **Yaponiya** – Ta'lim tizimida har kuni o'qishga bag'ishlangan maxsus vaqt ajratilgan bo'lib, bunda o'quvchilar sinf xonasida yoki kutubxonada kitob o'qish bilan shug'ullanadilar.

- **Fransiya** – "Maktab kutubxonalari tizimi" kuchli rivojlangan bo'lib, har bir maktab o'quvchiga bepul foydalanish imkoniyatini beradigan zamonaviy kutubxonalar bilan ta'minlangan[3].

Bu tajribalar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning kitobxonlik madaniyatini shakllantirish uchun davlat siyosati, maktab tizimi va jamiyatning qo'llab-quvvatlashi muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. O'quvchilar o'rtasida kitobxonlik va o'qish savodxonligini rivojlantirish ularning ilmiy va shaxsiy rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Buning uchun maktablar, ota-onalar va jamiyat birgalikda harakat qilishlari lozim. Kitobxonlik va savodxonlikni qo'llab-quvvatlash orqali yosh avlodning tafakkur doirasini kengaytirish va ma'naviy yetuk shaxslarni tarbiyalash mumkin. Shunday ekan, har birimiz yoshlarni kitob o'qishga undash, savodxonlikni oshirish va ular uchun qulay kitobxonlik muhitini yaratish yo'lida harakat qilishimiz zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev, Sh. (2021). «Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish to'g'risida»gi qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi (2020). "O'zbekiston Respublikasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi".
3. UNESCO (2021). "Reading Literacy and Education Development". Paris: UNESCO Publishing.
4. Finlandiya ta'lim vazirligi hisobotlari (2022).
5. Reading Is Fundamental (2022). "National Reading Programs in the USA".

BOLALARDA KITOBXONLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA OILANING O'RNI

Jabborov S.T.

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti "Mahalla-oila-maktab hamkorligi"
ilmiy tadqiqot bo'limi katta ilmiy xodimi*

Annotatsiya. Maqolada bolalarda kitobxonlik ko'nikmalarini rivojlantirish, o'quvchi-yoshlarda mutolaa madaniyatini tarkib toptirishda oilaning o'rni va kattalarning faoliyatlari, vazifalari haqida fikr yuritiladi. Zamonaviy maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni badiiy adabiyot bilan tanishtirishdagi asosiy vazifalar ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar: bolalar kitobxonligi, kitobxonlik ko'nikmasi, mutolaa madaniyati, kitobni se-vish, ota-ona, oila tarbiyasi, ertak, hikoya, she'rlar, usullar.

KIRISH. Mamlakatimizda o'quvchilarning kitobxonlik ko'nikmalarini rivojlantirish, o'quv-chi-yoshlarda mutolaa madaniyatini tarkib toptirish, tizimli yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish madaniyatini shakllantirishga alohida ahamiyat qaratilmoqda. Shu bilan birga Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarida kitobxonlik ko'nikmalarini ri-vojlantirishning pedagogik shart sharoitlari, tashkiliy-integrativ modelini takomillashtirish, kitob o'qishga qiziqishni tarbiyalashning interfaol texnologiyalarini ishlab chiqish dolzarblik kasb etmoqda.

ASOSIY QISM. Jamiyat, millatning rivojlanishi, taraqqiy etish tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, bilimli, ma'naviyatli va ma'rifatli yoshlarning jamiyat yuksalishida o'rni beqiyos. Bun-day yoshlarni barkamol etib tarbiyalovchi asosiy omillardan biri-mutolaa qilish vositasi kitob hisoblangan. Bizni yerdan ko'kka ko'taradigan, barkamollik sari yetaklaydigan, insonlar qal-biga yorug'lik va iliqlik kiritadigan, oq bilan qora, yaxshilik bilan yomonlik, vayronkorlik bilan bunyodkorlikning farqini ongli ravishda anglatishga yordam beradigan, insoniyat tomonidan yaratilgan eng noyob kashfiyot ham bu-kitobdir.

Kitob insonni ulug'laydi, Vatanni sevish, insonparvarlik, o'zi yashab turgan hayotga shuk-ronalik hissi bilan qarash, boshqalarga mehr-muruvvatli va xushmuomala bo'lish, atrofdagi insonlarga yaxshilik ulashish kabi insoniy fazilatlarni tarbiyalaydi. Kitobning inson hayotidagi ahamiyati beqiyos bo'lib, u inson umr yo'llarini yorituvchi so'nmas nur, inson hayotiga maz-mun baxsh etuvchi saodat manbai, har qanday vaziyatda ham hamroh bo'lguvchi sodiq do'st-dir.

Shu jihatlarni hisobga olgan holda, bugungi kunda yoshlar va aholi o'rtasida kitobga bo'l-gan qiziqish va kitobxonlik darajasini oshirish hamda kitobxonlikni keng targ'ib qilish bo'yi-cha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Kitobxonlik amalda keng joriy etish jarayonida birin-chi navbatda mavjud kutubxonalarni rekonstruksiya qilish, ularning moddiy-texnik bazasini yangilash, kerakli ilmiy va badiiy adabiyotlar bilan ta'minlash, kutubxonalar faoliyatida za-monaviy innovatsion texnologiyalarni keng joriy etishimiz va undan samarali foydalanishi-miz mumkin. Bu ishlarni amalga oshirilishi uchun zarur chora-tadbirlar belgilab berilgan va

ularning ijrosi muntazam nazorat qilib borilmoqda. Buning yorqin dalili sifatida yurtimizni rivojlantirishdagi 5 ta muhim tashabbusga "Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish, ular o'rtasida kitobxonlikni keng targ'ib qilish bo'yicha tizimli ishlarni tashkil etish"ni yo'nalish sifatida belgilab berilganligi fikrimizga yorqin misol bo'ladi.

Buyuk bobokalonlarimiz ham bola tarbiyasida kitobning o'rni benihoya katta ekanligini, uni tafakkurning tolmas qanoti sifatida inson ma'naviy olamini boyitishi, yuksak ijodiy va yaratuvchalik vositasi sifatida nihoyatda qadrlash hamda undan samarali foydalanish zarurligini ta'kidlab o'tganlar. Mutaxassislar bola hayotining ilk yosh davrini "mo'jizalar davri" deya nomlaganlar. Bu davrda bolalarga kitob o'qishga tayyorlanadi. Bunda avval nutq malakalarini, eshitish va so'zlashishni mukammal o'rganib olishlari lozim.

Bolalarni kitobga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirish jarayonini biz albatta oiladan boshlasak juda ijobiy natija berishi va undan keyin maktabgacha ta'lim tashkilotlarida oila bilan hamkorlikda davom ettirsak kutilgan natija yanada samarali bo'lishi mumkin. Oilada tarbiyaning barcha mezonlari shakllantirilganidek, kitobxonlik madaniyati ham maskandan boshlangan sa yaxshi samara beradi. Chunki, "Qush uyasida ko'rganini qiladi", deb behudaga aytilmagan. Muqaddas maskanda ota-ona bolalarni kitobga bo'lgan qiziqishlarini orttirishda o'zlari namuna bo'lishlari va o'zlari kitob mutoola qilishlari yaxshi samara beradi. Oilada ota-ona kitobga mehr qo'ygan bo'lsa bunday oilada tarbiyalanayotgan farzand ham kitobga oshno bo'ladi, bunday bolalarning dunyoqarashi, fikrlash doirasi keng bo'ladi, xushmuomala, mehribon, boshqalarga iloji boricha yaxshilik qilishga urinadigan, har bir aytayotgan so'zi, qilayotgan ishini o'ylab bajaradigan, bir so'z bilan aytganda, o'zida barkamol shaxs hislatlarini namoyon qilishga harakat qiladigan ziyoli farzand bo'lib voyaga yetadi. Oila muhitida kitobxonlikning tizimli ravishda olib borilishi kutilayotgan natijaning samarasini yanada oshiradi. Bolalarga yoshlikdan o'zbek xalq ertaklaridan so'zlab berish bolalarda mehnatsevarlik, samimiylik, mehmondo'stlik kabi insoniy fazilatlarni hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga nisbatan hurmat va ehtirom kabi tushunchalarni tarbiyalaydi.

Bundan tashqari, buyuk allomalarimiz Alisher Navoiy, Forobiy, Abdulla Avloniy, Niyoziy, Yusuf Xos Xojib, Jaloliddin Rumiy kabi mutafakkirlarimiz bilan tanishtiramiz va ularning tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan fikrlar esa bola tarbiyasida asosiy manba bo'lib xizmat qiladi.

Yuqoridagi bayon etilgan fikrlarga tayangan holda quyidagilarni ota-onalarga tavsiya etishimiz mumkin:

- Bolani kitobga qiziqtirish uchun o'zingiz namuna bo'ling;
- O'qigan kitobingizdan namunalar o'qib bering yoki hikoya qilib bering;
- So'zlab berish uchun bolani yoshiga mos fikrlarni tanlab oling;
- Oilaviy kutubxonani shakllantiring, bunda bola uchun alohida bo'lim tashkil eting;
- Bolani yosh xususiyatlariga mos kitoblar tanlang va sotib oling;
- Farzandingizga tovush chiqarib, sanoq she'rlarni, tez-tez takrorlanuvchi satrlardan iborat bolalar she'rlarini, rasmiy kitobchalarni, turli hikoya va ertaklarni muntazam o'qib bering;
- Kichkintoylar uchun mo'ljallangan kutubxona va kitob do'koniga vaqti-vaqti bilan olib boring;
- Tanlagan kitoblaringiz pedagogik-psixologik talablarga javob bersin.

Xulosa qilib aytganda, barcha ezgu ishlarning, bunyodkor g'oyalarning asosi bu kitobdir. Bizga ilm nurlarini sochadigan ham kitobdir. Shuning uchun ham biz bugungi kunda kitobga bo'lgan qiziqishni oiladan boshlasak va bu uchun ularni yoshiga mos kutubxonalarni shakllantirsak nur ustiga a'lo nur bo'ladi. Bolada o'qish malakalarni shakllantirish negizida og'zaki

nutq rivojlanish va kitobga muhabbatni oshirish lozim. Biz buyuk ishlarga qodir yoshlarimizni hayot yo'llarida hamroh va maslahatgo'y, bir umrlik sodiq do'st –kitobga tayanishni oiladan boshlasak, kelajagi buyuk yurtimiz uchun munosib bunyodkor yoshlarni tarbiyalab voyaga yetkazishda o'z hissamizni qo'shgan bo'lardik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada Rivojlantirish bo'yicha Harakatlar Strategiyasi to'g'risida"gi PF 4947-son Farmoni. – O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 yil, 6 son
2. Kitob komillikka yetaklaydi/ metodik-bibliografik qo'llanma. Tuzuvchi M.Boltaboeva. Muxarrir Sh.Qurbon.- T.: A.Navoiy nomidagi O'zbekiston milliy kutubxonasi, 2017. 78B.
3. Normatov M., Hakim Nazir Ijodiy yo'li,-T.:1973
4. [www. ziynet.uz](http://www.ziynet.uz).
5. www. edu.uz.
6. www. kitob.uz.

O'QUVCHILARNI IJTIMOIIY-SIYOSIIY KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYA TRENINGLARIDAN FOYDALANISH

Samatova Iroda Azamjon qizi,

Qori-Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Jamiyatning hozirgi holati shu qadar ko'p qirrali va noaniqki, u shaxsdan yuqori malaka va ko'nikmalarni talab qiladi, ularsiz inson jamiyatda yashay olmaydi. Shu munosabat bilan, shaxslararo o'zaro muloqot va ijtimoiy makonda birgalikda yashash traektoriyasini yaratish muammosi dolzarbdir. Shaxsning muvaffaqiyati bevosita uning ijtimoiy muammolardan xabardorligi, muammoni ko'rish va uni hal qilish qobiliyatiga bog'liq. Shu sababli shaxs muvaffaqiyatining asosiy jihati - istalgan maqsadlarga erishish va kerakli natijaga erishishga imkon beradigan ijtimoiy kompetentlikning shakllanishi va taqdim etilganlik darajasidir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrda "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4884-sonli qarori 4-bandiga ko'ra "Maktabgacha, umumiy o'rta, professional va oliy ta'lim o'quv dasturlari va fanlarning uzluksizligini ta'minlash" vazifasi belgilandi.¹ Mazkur qarorning bajarilishi maktablarda joriy o'quv yilida kiritilgan Tarbiya fani ham nazarda tutilgan.

O'zbekiston Respublikasida zamonaviy ta'limni modernizatsiya qilish jarayonida shaxsni aynan tarbiya olayotgan muhitida uning sub'ektiv o'z-o'zini anglashi jarayonida uning ijtimoiy kompetentligini shakllantirish vazifasi yetakchi vazifalardan biri hisoblanadi. Bunday masalani hal qilish zaruriyati rasmiy organlar tomonidan ta'lim muassasalariga yuklatilgan misiya va jamiyatning taxminlari bilan belgilanadi, bu esa fuqarolarning ta'lim olish jarayonida ijtimoiy vakolatlarni rivojlantirishga bo'lgan ehtiyojlarini belgilaydi. Ijtimoiy kompetentlikni shaxsning ijtimoiy makonda takomillashuvi deb hisoblasak, xususan, ta'lim muassasasining tarbiyaviy muhiti insonning ijtimoiy xatti-harakatlarini modellashtirib, unga sub'ektiv o'zini o'zi anglash tajribasini olish, ijtimoiy qobiliyatlarni rivojlantirish imkonini beradi.

Tarbiya muhiti orqali ijtimoiy vakolatlarni shakllantirish jarayonida aynan shu pozitsiya muhim ahamiyat kasb etadi. Talabalarning ijtimoiylashuvi jarayonining natijasi, ya'ni maktab va atrof-muhitning haqiqiy o'zaro ta'siri natijasi o'laroq uning yangi darajadagi ijtimoiy vakolatlari yuzaga keladi. Shunda ijtimoiy kompetentlikni shakllantirish bugungi kunda zamonaviy maktab uchun muhim pedagogik vazifalardan biriga aylanadi. Umuman, tarbiyaning bu bosqichdagi boshqaruv faoliyati oddiy dars mobaynidagi ayni shunday faoliyatdan murakkabroqligi bilan farq qiladi. Bu murakkablik tarbiyaviy ishni boshqarishda hisobga olish, nazorat qilish va ko'plab omillarga tuzatishlar kiritish lozimligida namoyon bo'ladi. **"Auksion" tarbiya treningining maqsadi:** Ishtirokchilarni passiv tinglovchidan aktiv ishtirokchi darajasiga ko'tarish.

O'tkazish tartibi: Mavzuni mustahkamlash uchun ishtirokchilar kichik guruhlariga bo'linadilar. Buning uchun har bitta kichik guruhga alohida sarlavhali plakatlari va turli rangdagi

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 6 ноябрдаги "Таълим-тарбия тизимини янада такомиллаштиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги ПҚ-4884-сонли қарори.

markerlar tarqatiladi.

Guruhlar har bir plakat bilan ishlab, to o‘z plakati qaytib kelgunicha, ya’ni plakatlarni o‘zaro almashishadi. Mashg‘ulot oxirida har bir guruh o‘z plakatinı taqdim etadi.

Misol:

Ma’naviy meros, bu ...

Ajdodlarimizni yozma-og‘zaki ijodi

Muqaddas dinimiz Avesto

Qur’oni Karim

Hadisi sharif

Ta’lim-tarbiya – bu,

Sharqona qarash

Sharqano falsafa

Kelajak poydevori

Millatning kelajagi

Jamiyat barqarorligining muhim omili

Tarbiya treninglardan yana biri **“Tafakkur ko‘chalarida”**dir. Ushbu tarbiya treningi orqali o‘quvchilar uslub o‘tilgan barcha mavzularni tinglovchilar tomonidan yodga olish, mustaqil ravishda o‘z izohlarini berish, shu orqali o‘z bilimlarini tekshirib, baholashga imkoniyat yaratish. Mashg‘ulot o‘tkazish tartibi: A) Tinglovchilar guruhlariga ajratiladi.

B) Tarqatma materiallar guruhlariga tarqatiladi.

Guruhlar ushbu kartochkalardagi mavzu bo‘yicha o‘z fikrlarini bayon etadilar.

Siyosiy jarayonlar	Siyosiy partiyalar	Siyosiy muhit

Tarbiya treningidan kutiladigan natija tinglovchilar ni mantiqiy fikrlashga, o‘z fikrlarini mustaqil ravishda bayon eta olish, boshqalar fikriga hurmat bilan qarashga o‘rgatadi. Tarbiya texnologiyalardan **“Galereya”** texnologiyasining maqsadi tinglovchilar ni erkin, mustaqil fikrlashga, jamoa bo‘lib ishlashga o‘rgatish, Sharqona odob qoidalari haqida tushunchalarini kengaytirish, yaxshi insoniy fazilatlarni shakllantirish.

O‘tkazilish tartibi: tinglovchilar guruhlariga ajratiladi, har bir kichik guruhga kartochkalar tarqatiladi, yozma bayon qilinadigan varaqlar topshiriladi. Tinglovchilar navbati bilan o‘zlari tayyorlagan ma’lumotni badiiy, musiqiy, she’riy qilib taqdim qilishlari mumkin.

Do‘stlar	Qo‘shnilar	Qudalar	Qarindoshlar

Kutiladigan natijalar: Tinglovchilar ni yakka va jamoaviy, guruh bilan ishlash, ijodiy va tashkilotchilik faoliyati ko‘nikmalarini, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishdan iborat.

Pedagogika kolleji o‘quvchilarini innovatsion tarbiya texnologiya **“So‘z o‘yini”** texnologiyaning maqsadi tinglovchilarni mustaqil fikrlashga o‘rgatadi, o‘z fikrlarini erkin bayon qiladi, boshqalarning fikrini eshitishga va xulosa chiqarishga o‘rgatadi. Tinglovchilar kichik guruhga ajratiladi. Guruhlar **“Avesto”**, uning paydo bo‘lishi, xalq ma’naviyatidagi o‘rni haqida o‘zaro fikrlashib, navbat bilan o‘z mulohazalarini bildiradilar. **“So‘z o‘yinida”** guruhlar kartochkalarni tanlab, ularda joylashtirilgan ma’lumotlardan xalq og‘zaki ijodiga doir dostonchiligimiz namunasi **“Alpomish”** dostoni va milliy bayramimiz **“Navro‘z”**ga oid ma’lumotlarni ajratamiz. Natijalar doskada yoritiladi. O‘qituvchi **“islom dini”** so‘zi yozilgan format tarqatilgan qog‘ozlarda

"klaster" mashqini bajarib bo'lgach, o'qituvchi so'zlarni mantiqiy guruhlashtirish to'g'risida topshiriq beradi. Masalan, ta'limiy, tarixiy yoki tarbiyaviy yo'nalishlarda guruhlashtirish. Topshiriq bajarilgach, guruhlarining fikr-mulohazalari tinglanadi.

"Chechanlik o'yini" o'quvchilarning hadislarini yoddan bilishlari darajasini aniqlashlariga yordam beradi. Hadislarni yarmi yozilgan qog'ozlarni tanlab olgan guruh a'zolari hadislar davomini yoddan aytishlari kerak bo'ladi, agar davom ettira olmasalar boshqa guruh a'zolari shartni bajarishlari mumkin.

KBI (Kuzatish, bahs ishontirish) texnologiyasi. Mazkur texnologiyaning maqsadi: Tinglovchilarni jamoaviy ishlashga, o'z fikrlarini erkin bayon qilishga, bahslashish madaniyatiga rioya qilishga o'rgatadi.

1. Talabalarining oilaviy hayotga ruhiy, ma'naviy tayyorlash.
2. Talabalarni mas'uliyatni his qilishga o'rgatish.
3. Trening jarayonida talabalarni passiv tinglovchidan aktiv ishtirokchi darajasiga ko'tarish.
4. Talabalarni mustaqil fikrlash, tahlil qilish, yakuniy xulosalar chiqarish malakasini oshirish.

Mashg'ulotni o'tkazish tartibi:

- trener eng avval mashg'ulot tartibi bilan tanishtiradi;
- bahs mavzusini tanlash va uni tasdiqlab olish;
- bahs jarayoniga doskaga eng saralangan fikrlarni yozib borish uchun mas'ul tayinlanadi;
- bahslar uchun quyidagi mavzular ham tanlanishi mumkin;
 1. Qanday insonni madaniyatli deb ayta olamiz?
 2. Men yoqtirgan insonga ma'naviy xarakteristika
 3. Axloqiy erkinlik-zamonaviylikmi?
- Mashg'ulot jarayonida tayinlangan mas'ul shaxs doskaga yozib borilgan fikrlarni o'qib eshittiradi. Misol: Oila qurish. A) Ota – ona xoxishi B) sovchilar (vositachilar) V) Sevgi G) stereotip (iqtisodiy manfaatdorlik) Ishtirokchilardan ekspert guruxi saylanadi (2 kishi) Ular munozara davomida aytilgan qiziqarli fikrlar, dalillar, asosiy tushunchalar, qiziqarli javoblar va boshqalarni yozib boradilar. Oila qurgandan keyin: A) Ota-onalar bilan yashash B) alohida yashash V) oilani ayol boshqarsa... G) oilani erkak boshqarsa... Kutiladigan natija: O'zgaralar fikrini xurmat qilgan xolda dalil keltira olish, o'z fikrini isbotlay olish, asoslash, ishontirish, munozara olib borish maxoratlarini rivojlantirish.

Fodalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Узлуксиз маънавий тарбия КОНЦЕПЦИЯСИ, 2019 йил 31 декабрдаги 1059-сон қарори.
2. Мухсиева А.Ш. Умумий ўрта таълим мактаблари ўқувчиларида ижтимоий компетенцияларни ривожлантириш: Монография. -Т.: "ILM ZIYO ZAKOVAT", 2022. – 129 б.
3. Калинина Н.В. Таълим муҳитида ўқувчиларнинг ижтимоий компетентлигини ривожлантириш. - Ульяновск: УИПК ПРО, 2004. - 228 б.
4. Коблянская Е.В. Ижтимоий компетентликнинг психологик жиҳатлари. - СПб.: СПбГУ, 2005. – 210 б.
5. Кривенко В. А. Содержание и технология витагенного обучения учащихся //Наука и школа. – 2009. – №. 3. – С. 8-12.

МУТОЛААДАН ЙИРОҚ ЁШ АВЛОД МУАММОСИ: САБАБЛАРИ, ОҚИБАТЛАРИ ВА ЖАҲОННИНГ РИВОЖЛАНГАН МАМЛАКАТЛАРИ ТАЖРИБАСИ МИСОЛИДА УЛАРНИНГ НАЗАРИЙ ЕЧИМЛАРИ

Проблема не читающего молодого поколения: Причины, следствия и их
теоретические решения на практике развитых стран мира

Бегматов Мансур Адгарович,

*мустақил изланувчи Қори Ниёзий номидаги миллий тарбия педагогикаси институти,
email: m.a.begmatov@gmail.com тел.: +998 97 774 36 63*

Аннотация. Мақола ёш авлод ўртасида ўқиш кўникмаларининг етишмаслиги муаммосини ҳал қилишга бағишланган. Тадқиқот муаммонинг таҳлили, оқибатлари ва унинг ечимларини мужассам этади. Шунингдек, китобларга қизиқишни тиклашга, ўсмирларда танқидий фикрлаш ва таҳлилий қобилиятларини ривожлантиришга имкон берадиган чора-тадбирлар тавсия этилган.

Калит сўз: Китобхонлик кўникмалари, ўсмирлар, ўқиш муаммоси, ўқишни ривожлантириш, танқидий фикрлаш, таҳлилий қобилиятлар, китобларга қизиқиш, таълим, педагогика.

Аннотация. Статья посвящена решению проблемы отсутствия навыков чтения у подрастающего поколения. В исследовании представлен анализ проблемы, ее последствий и путей решения. Также были рекомендованы меры, позволяющие восстановить интерес к книгам, развить критическое мышление и аналитические способности у подростков.

Ключевые слова: навыки чтения, подростки, проблема чтения, развитие чтения, критическое мышление, аналитические способности, интерес к книгам, образование, педагогика.

Кириш

Ўқиш – ўқув жараёнининг асоси ва муваффақиятли ўқув фаолияти учун зарур бўлган асосий кўникмалар. Ахборот технологиялари ва глобаллашув тобора муҳим рол ўйнаётган бугунги дунёда матнни ўқиш ва тушуниш қобилияти шахс ва умуман жамиятнинг муваффақиятли ривожланиши учун асосий маҳоратга айланмоқда. Сўнгги йилларда ёш ўсмирлар орасида китобхонликка қизиқишнинг пасайиш тенденциясини кузатиш мумкин. Ушбу ҳодиса ўқитувчилар, ота-оналар ва тадқиқотчилар учун ташвишлидир, чунки ўқиш ақл, танқидий фикрлаш ва тасаввурни ривожлантиришда асосий рол ўйнайди. Ўқиш, мутолаа муҳимлигига қарамай, Ўзбекистон ва бутун дунёдаги кўплаб ўсмирлар ушбу маҳоратни эгаллашда қийинчиликларга дуч келишмоқда. Ушбу ҳодиса таълим ва умумий маданият соҳасида салбий оқибатларга олиб келиши мумкин. Келинг, ушбу ҳодисанинг сабабларини, унинг оқибатларини ва мумкин бўлган ечимларини таҳлил қилайлик.

Афсуски, мамлакатимизда ҳар ўнинчи ўсмир дарсликдан бошқа китоб ўқимайди.

Тадқиқот натижаларига кўра, ўсмирларнинг 40 % асосан ўқув дарсликларини ўқийди. Ҳар ўндан бири, дарсликлардан ташқари, умуман бошқа адабий китоб ўқимаслигини тан олди. Ўғил болаларнинг деярли ярми, тенгдошлари билан компьютер ўйинлари ёки мобил телефон орқали интрет тармоғида вақт ўтказиш билан банд бўлишни афзал кўришади.

Муаммонинг сабаблари

Ўқиш, мутолаа ҳар доим инсоният маданияти ва ривожланишининг асосий қисми бўлиб келган. Бироқ, шиддатли технологик тараққиёт ва дам олиш одатларининг шакллари ўзгариши билан тобора кўпроқ ёшлар китоблардан юз ўгирмоқдалар. Ушбу муаммони ҳал қилиш йўллари излашдан олдин унинг негизини чуқурроқ тушуниш керак. Замонавий ёшларнинг ўқишга қизиқишини йўқотаётганининг асосий сабабларини кўриб чиқамиз.:

1. Технологияларни ривожлантириш.

"Ижтимоий Фикр" жамоатчилик фикрини ўрганиш маркази 12-16 ёшдаги ўсмирлар ўртасида сўров ўтказди. 2023 йилда Ўзбекистонда ўсмирлар ўртасида ўтказилган сўровларга кўра, ёшларнинг 30% дан камроғи ойига биттадан ортиқ китоб ўқийди (<https://ijtimoiyfikr.uz/>). Статистика шуни кўрсатадики, рақамли оммавий ахборот воситаларининг таъсири туфайли ўқишга кам вақт ажратишган. Сўров шуни кўрсатдики, қоғоз китоблар ўсмирлар орасида электрон китобларга қараганда камроқ машхур: 32% қоғоз китобларни танлайди, респондентларнинг 40% эса рақамли медиадан фойдаланади. 28% аудиокитобларни тинглашади.

2. Ўқишга қизиқишнинг етишмаслиги.

Тадқиқотда ўсмирларнинг мақсад ва режалари ўрганилди. Ўрта ва ўрта мактаб ёшидаги ўсмирларнинг мутлақ кўпчилиги (90%), сўров натижаларига кўра, ҳаётда аниқ мақсадлар ва келажак режаларига эга. Респондентларнинг ҳар ўндан бири спортчилар ва оммавий ахборот восита, шоу-бизнес вакиллари идеал деб билишди.

3. Ахборот муҳитида маълумотларнинг ҳаддан ортиқ кўплиги.

Китоб бозорида ўсмирлар қизиқиш ва манфаатларига мос, жавоб берадиган китоблар кам намойиш этилмоқда. Internet ва ижтимоий тармоқларда ишончсиз маълумотларнинг кўплиги, тўғри танлов қилишда қийинчилик касб этади, бу эса юқори сифатли контентни танлашни ўта мураккаблаштиради.

4. Анъанавий ўқишдан узилиш.

Ўқиш одатга кирмаган оилаларда ўсмирлар китобларни қадрлашни ўрганмайдилар. Изланишларга кўра, ўсмирнинг ўқишга бўлган иштиёқи ва унинг оиласининг бойлик даражаси ўртасидаги муносабатлар муҳим рол ўйнаши аниқланди. "Ҳатто асосий

турмуш эҳтиёжлари учун ҳам” молиявий маблағ етарли бўлмаган оилаларда ўсмирларнинг 44% ўқийди, “маиший техника сотиб ололмайдиган” оилаларда – 59% ва машина сотиб олишга қодир оилаларда - 70% ўсмирлар китоб ўқишади.

5. Қизиқарли ва замонавий китобларнинг етишмаслиги.

Китоб расталаридаги юқори сифатли адабиётларга эришиш қийинчилиги ва ўзбек тилида замонавий, жозибадор китоблар етишмаслиги танловни чеклайди, ўқишга қизиқишни сусайтиради.

Мутолаа ва ўқишдан четланиш оқибатлари

Ким ўйлабдики, ўқишдан воз кечиш билан маълум оқибатлар келиб чиқиши мумкинлигини. Афсуски, кўплаб ўспиринлар муталадан йироқлашганини билишади, аммо уларнинг фикрига кўра, вақт етишмаслиги ёки бошқа муҳим нарсаларни рўқач этиб, ечимини излашдан воз кечмоқдалар. Шундай қилиб, қуйидаги оқибатларга олиб келиши мумкин:

1. Саводхонлик индекс, тендециларини пасайиши;
2. Дунёқараш ва креативлик қобилиятлари сусайиши;
3. Танқидий фикрлаш билан боғлиқ муаммолар.

Ўқимайдиган ёшлар кўпинча саводхонлик ва ёзиш билан боғлиқ қийинчиликларга дуч келишади, бу уларнинг академик фаолияти ва келажакдаги касбий фаолиятига салбий таъсир қилади. Ўқиш тасаввурни ривожлантиришга ва дунёқарашни кенгайтиришга ёрдам беради, ўқишнинг етишмаслиги шахсий ва интеллектуал ривожланишни чеклайди. Китоблар аналитик фикрлашни ва маълумотни танқидий баҳолаш қобилиятини рағбатлантиради, аммо ўқишдан бош тортиш дунёни юзаки идрок етишга олиб келиши мумкин. Яъни, содда қилиб айтганда, инсон ҳаётида ўқишнинг етишмаслиги унинг таназзулига олиб келади. Шунингдек, ўқишдан воз кечиш ижодий илҳом олиш имкониятларини йўқотишига олиб келади: адабиётни ўқиш ўспириннинг ижодий лойиҳалари ва ғояларини илҳомлантириши мумкин, шунинг учун бу рағбатнинг етишмаслиги ижодий салоҳиятни йўқотишига олиб келиши мумкин. Адабиётни ўқимасликнинг бу ва бошқа оқибатлари китоблар ва бадий асарлар орқали инсоннинг интеллектуал ва ҳиссий, тарбиявий дунёсини доимий равишда бойитишда муҳим ҳисобланади.

Муаммонинг ечимлари

Лекин умидсизликка тушишга шошилмайлик. Бошқа ҳар қандай муаммо сингари, бу ҳам кўплаб ечимларга эга:

1. Технология ва ўқиш интеграцияси.
2. Оилада ва мактабда ўқишни оммалаштириш.
3. Замонавий муаллифлар ва адабиётларни қўллаб-қувватлаш.
4. Давлатнинг таълим соҳасидаги ислохотлари.

Электрон китоблар, Аудиокитоблар ва интерактив ўқиш дастурларини яратиш ва оммалаштириш рақамли форматларга ўрганиб қолган ёшларни жалб қилиши мумкин. Ота-оналар ва ўқитувчилар шахсий намуна кўрсатиш ва ушбу фаолият атрофида ижобий муҳит яратиш орқали ўқишни фаол равишда рағбатлантиришлари керак. Биргаликда ўқишлар, мунозаралар ва адабий клубларни ўтказиш китобларга қизиқишни уйғотиши мумкин.

Ёшлар кўпинча классик адабиётга қизиқмайдилар. Ёшларга тегишли мавзуларда ёзадиган замонавий муаллифларнинг кўмаги ўқишга қизиқишни ошириши мумкин. Ўқиш ва матнни таҳлил қилиш кўникмаларини ривожлантиришга қаратилган дастурларнинг жорий этилиши мактаб ўқувчилари ўртасида саводхонлик даражасини ошириши мумкин. Таълимнинг барча босқичларида ўқишни ўқув жараёнининг бир қисмига айлантириш муҳимдир.

Ривожланган мамлакатлар амалиётига асосланган назарий ечимлар

1. Финляндия. Финляндияда ўқиш китобнинг ижобий имиджини яратишга қаратилган мактаб ўқув дастурининг бир қисмидир. Мактаблар гуруҳларда китоб ўқишни ташкил қилади, бу фикр алмашишни осонлаштиради.

2. Германия. Германияда 2000 йилдан бери "Яшаш учун ўқинг!" каби тадбирларда қатнашиш орқали болалар ва ўсмирлар ўртасида ўқиш кўникмаларини ривожлантиришга қаратилган дастурлар мавжуд. Турли хил ўқиш форматлари тарғиб қилинган: мунозаралар, интерактив ўқишлар ва адабий фестиваллар.

3. Япония. Япония инновацион ёндашувлардан фойдаланади: мактабларда болалар китоб танлаши ва ўқиши мумкин бўлган "Ўқиш бурчаклари" жорий этилди. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, бундай усуллар китоб билан дўстлашишга ва ўқишга қизиқишни кучайтиради.

4. Ўзбекистон ўсмирлари учун тавсиялар.

1. Янги форматдаги кутубхоналарни яратиш.

Кутубхоналар ёшлар учун адабий учрашувлар, кўرғазмалар ва ўқишлар каби тадбирларни ташкил этадиган маданий ҳаёт марказларига айланиши керак. Замонавий адабиётлар танловини кенгайтириш орқали ресурслардан фойдаланишни модернизация қилиш ҳам муҳимдир.

2. "Биргаликда ўқинг" дастури.

Ёшларни жамиятда ўқишга ундайдиган дастурларни яратиш самарали бўлиши мумкин. Ушбу фаолиятга ота-оналар, ўқитувчилар ва кутубхоначиларни жалб қилиш ижобий ўқиш тажрибасини яратади.

4.3. Ўқишни таълим тизимига жорий этиш

Мактабларда мажбурий ўқиш дастурларини жорий этиш керак, бу ерда ўқувчилар нафақат ўқишлари, балки китобларни муҳофаза қилишлари, қўшма тадбирлар ўтказишлари мумкин.

Хулоса

Тадқиқот натижалари аҳоли, айниқса ёшлар ўртасида миллий ва жаҳон мумтоз адабиётларини ўқишни тарғиб қилишнинг янги шакл ва воситаларини яратиш зарурлигини кўрсатмоқда. Ўзбекистонда ёшлар ўртасида ўқиш муаммоси комплекс ёндашувни ва хорижий мамлакатлардан муваффақиятли амалиётни жорий этишни талаб қилади. Ўқишга бўлган муносабатни ўзгартириш эрта ёшдан, махсус дастурларни жорий этиш ва ижтимоий тадбирларни бошлаш билан бошланиши керак. Ривожланган мамлакатларнинг таълим анъаналарига асосланган ечимлар Ўзбекистонда китобхонлик авлодини шакллантириш учун муҳим асос бўлиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Mirziyoyev Sh.M. Adabiyot va san'at, madaniyatni rivojlantirish – xalqimiz Ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir (O'zbekiston ijodkor ziyolilari vakillari bilan

uchrashuvdagi ma'ruza) // O'zbekiston adabiyoti va san'ati, 2017yil, 4 avgust.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 y 13-sentabrdagi "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks choratadbirlar dasturi to'g'risida" gi PQ-3271-son qarori

3. Махмутази́мова, Ю. Р. (2020). Дошкольная образовательная организация и семья: взаимодействие ребенка и педагога. Вестник педагогики: наука и практика, 25-126.

4. Jumaboyev M. Bolalar adabiyoti //O'qituvchi" nashriyot-matbaa ijodiy uyi, Toshkent. – 2013

5. Ochilov. M. Muallim – qalb me'mori. Saylanma. Toshkent: O'qituvchi, 2001. 430-b.

MAKTABGACHA YOSHDAGI LIDER BOLALARDA KITOBXONLIK KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISHDA OILANING O'RNI

Kadirova Nilufar Mirkarim qizi,
Nizomiy nomidagi TDPU mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha yoshdagi lider bolalarda kitobxonlik ko'nikmalarini rivojlantirish, o'quvchi-yoshlarda mutolaa madaniyatini tarkib toptirishda oilaning o'rni va kattalarning faoliyatlari, vazifalari haqida fikr yuritiladi. Zamonaviy maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni badiiy adabiyot bilan tanishtirishdagi asosiy vazifalar ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar: bolalar kitobxonligi, kitobxonlik ko'nikmasi, mutolaa madaniyati, kitobni sevvish, ota-ona, oila tarbiyasi, ertak, hikoya, she'rlar, usullar.

Kitobning inson hayoti, kishilik jamiyati ma'naviy taraqqiyotidagi beqiyos o'rni qadimdan ma'lum. U dunyoni tanish, bilim berish bilan birga go'zallikka muhabbat uyg'otish, undan zavqlanish, yovuzlikdan naf-ratlanish tuyg'usini paydo qiladi. Bolalar kitobxonligini tashkil qilishda axborot-kutubxona muassasasi, umumiy o'rta ta'lim muassasalari hamda oila zimmasiga nihoyatda murakkab va mas'uliyatli vazifa yuklanadi.

Oilalar kitobxonligi bu - oilalar a'zolarining aql-zakovati va yuksak ma'naviyatini shakllantiruvchi, inson ma'naviy dunyosini boyituvchi, kitobga mehr-muhabbat hamda uni zaruriyatga aylantirishning ma'lum tizimidir. Bu tizim o'smirlarning aqliy, ma'naviy, axloqiy, estetik rivojlanishi tizimidan iborat bo'lib, o'zbek oilalarining kitobxonlikka doir boy an'anasi va hozirgi davrda to'plangan tajribasiga asoslanadi.

Bugun kitobxonlik sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarilmoqda. Shu jihatdan oilalarda kitobxonlikni shakllantirishda, kitoblarni vositasida tarbiyalashda bolalarda kitob o'qish ishtiyoqini hosil qilish, kitob tanlashda bolaning ma'naviy darajasini hisobga olish, kitob tanlashga ixtisoslashish, kitobni ekspertizadan o'tkazish, bolaning kitob o'qishni kuzatib, nazorat qilib borish kutilgan natijani beradi.

Tan olish kerak, yoshlarimizning bugungi kitobxonlik darajasi yuksak darajada emas. Bu ijtimoiy muammodan chiqishning yagona yo'li ota-onaning yordamiga kelishidir. Maktabda o'qituvchi, uyda ota-ona bolalarda kitob o'qish ko'nikmasini hosil qilishi kerak. Bunda bolaning kamolot darajasiga mos bo'lgan kitoblar tanlash qo'l keladi. Ota-ona bolalarda kitob tanlashida yordam berishi zarur. Bolaning yosh xususiyatini, psixologik imkoniyatlarini hisobga olish uning ratsional o'sishiga olib kelsa, ma'naviy darajasini hisobga olish esa intellektual rivojlantiradi. Shuning uchun butun oilalarda kitobxonlik ruhi bo'lishi kerak. Oilalarda kitobxonlik ruhi bo'lsa, bu bevosita bolaning ruhiyatiga ham ta'sir etadi.

Ota-ona bolalar uchun kitob tanlayotganida kitobning ma'no-mazmuni, uslubiy jihatdan mutaxassis tavsiyalari asosida tanlashi maqsadga muvofiq. Bu tarbiyaning asosiy yo'nalishidan chalg'imaslikka, o'smir ma'naviy dunyosining to'g'ri shakllanishiga va qo'yilgan maqsadga yetishishga olib keladi. Bu o'zbek milliy pedagogikasi tajribasidan ham ma'lum. Ular talabga ja-

vob bermaydigan kitobni o'z farzandiga o'qishni qat'iy taqiqlagan. Bugun ham bu tarbiya jihati muhim sanaladi.

O'qilgan kitoblar yuzasidan savol-javoblar, kitobxonlik kechalari, muloqot, davra suhbatlari, turli mavzularda munozaralar, ilmiy-amaliy anjumanlar, suhbatlar o'tkazib borilishi maqsadga muvofiqdir.

Oilalarda yana bir muammo - kitobni asrash va uni o'zidan keyingi oila a'zolariga yoki boshqalarga yetkazishdir. Bolalarga "Kitob ham nondek aziz"ligini tushuntirishda kattalarning o'zi ibrat bo'lishlari zarur. Olimlarning fikricha, bir odam butun umri bo'yi 2000 ta kitob o'qiy olish imkoniyatiga ega ekan. Shuning uchun bolalik, keyinchalik o'smirlik yillarida o'qilgan kitob unda bir umrga yorqin taassurotlar qoldiradi. Xulosa qilib aytganda, bolaning kamoloti - bu jamiyat kamolotidir. Kamolga yetgan individlar jamiyat rivoji va kamolotini belgilaydi. Bugungi ekilgan yaxshilik urug'i - bolalar kitobxonligini tarbiyalash, ertangi kun uchun mustahkam va barakali hosil. Kitobga mehr qo'ygan bola, mustaqil O'zbekistonimizning erkin fikrlovchi fuqarosidir. Shuning uchun ham keng jamoatchilik e'tiborini bolalar va o'smirlar kitobxonligi estetik didi va ma'naviy dunyosini shakllantirishga qaratish zarur. O'zligimizni angelayotgan bugungi kunda insonlarning ongi va ruhiyatini ham tarbiyalashdek ulkan vazifa qo'yilayotgan ekan - bolalikka, hususan, uning kitobxonligiga beparvo bo'lmaylik. Ona Vatanimizning o'zi buyuk va betimsol kitob. Bu ulug'vor kitobni o'qib, anglamoq uchun uning qadr va qimmatiga yetib yurmoq, chin va sadoqatli, ma'rifatli va bilimli farzandi bo'lib sharaf-lamoq uchun juda ko'p go'zal va chiroyli kitoblarni mutolaa qilishi shart va zarurligini anglab yetgan har bir o'g'il-qiz shu Vatanning eng ko'rkam va baxtli dilbandi bo'la oladi.

Oilada mutolaa muhiti hukmron bo'lsa, farzandlar ham bu qimmatli mashg'ulotning zavqini his qilib ulg'ayadi. Zero, beshikdan to qabrgacha ilm izla, deb bekorga aytilmagan.

Bu borada kitobning o'rnini xech narsa bilan qiyoslab bo'lmaydi. Inson butun umri davomida kitob bilan hamnafas va hamkordir. Kitob hamma davr va xalqlarning eng ulkan kashfiyoti bo'lib, tarixda qabilalar, odamlar, xatto buyuk odamlar ham yo'qolib ketgan, lekin kitobda ularning hayoti saqlanib qolish barobarida kitoblar o'zining mo'jizakor va sexrli kuchi bilan necha-necha asrlardan buyon elga ma'rifat, ma'naviyat va ziyo tarqatib kelmoqda. Shuning uchun ham u nixoyatda katta ta'sir kuchiga ega va qadrlidir. "Kitob tafakkurning qo'sh qanotidir"deb ta'rif berishganida uning ma'naviy olamni boyitish, yuksak ijodiy va yaratuvchanlik orzulari ichida harakat qilib yashash nazarda tutilgan bo'lsa kerak. Hayot davom etar ekan inson ana shu buyuk kashfiyot sanalgan kitoblar orqali o'zining ma'naviy olamini boyitib, ong va tafakkurni yuksaltirib, umrini mazmunli va maqsadli ishlar sari intiltirib boradi.

Hayotimiz orzusi - farzandlarimizning komil inson bo'lib voyaga yetishlarida ham kitobning aynan yuqorida aytib o'tilgan sifatlari juda ham foydali hisoblanadi. Bolalar psixologiyasiga murojaat qiladigan bo'lsak, bolalarda dastlabki orzu-umidlar, hayot to'g'risidagi optimistik yoki pessimistik kayfiyatdagi qarashlarning fundamental rivojlanishi, axloq normalari, atrofdagilarga nisbatan burch va mas'uliyatning ilk ko'rinishlari maktabgacha bo'lgan davrda shakllanib ulguradi. Shu sababdan aynan shu davrda bolalarda kitobga nisbatan mexr uyg'otish o'zining ijobiy natijalarini beradi

Bularga birinchi navbatda quyidagi usullardan foydalanish maqsadga muvofiqdir: 1. Bolalarga eng yaxshi sovg'a tariqasida kitob xadya qilish; 2. Oilaviy kutubxona va unda bolalar burchagini tashkil qilish; 3. Maktabgacha ta'lim muassasalarida kutubxonalar tashkil qilish va bolalarga xos kitobxonlik kechalarini o'tkazish;

4. Uyda va MTTda kitoblarning elektron ko'rinishda bo'lishini ta'minlash; 5. Tuman, vi-

loyat va respublika bolalar kutubxonalarining bugungi kundagi axvolini yaxshilash va modernizatsiyalash, kutubxona fondini yangi va zamonaviy kitoblar bilan to'ldirish, ularning ish faoliyatini zamonaviy talablarga moslash, bolalar va ota-onalarni jalb qilish uchun turli ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, bolalar yozuvchi va shoirlari bilan uchrashuvlar tashkil qilish;

6. Bolalar uchun chop etilayotgan kitoblarning shakl-shamoyili, dizayni, rasmlarning tuzilishi va joylashuvi, voqealarning ifodali va tushunarli tasvirlanishi, bolalarga xos yorqinranglardan foydalanish, kitoblarni zamonaviy innovatsion texnologiyalar asosida ishlab chiqarish (masalan, kitob ochilganda undagi rasmlarni harakatga keltirish yoki shu orqali bola o'zi ertak yoki xikoya tuzishi, musiqa yangrashi yoki yoqimli ovoz orqali kitobdagi yozuvlarning o'qilishi) orqali bolalarni jalb qilish;

7. Televideniye va radio orqali kitoblar va bolalar gazetalarini reklamasini yo'lga qo'yish;

8. Televideniye va radioda san'at va madaniyat, musiqa bilan kitobni bog'lagan xolatda ko'rsatuvlar tayyorlash, jonli efirda yozuvchi va shoirlar bilan uchrashuvlar tashkil qilish, unda ijodkor bolalarning qatnashishi va bunday ko'rsatuvlarni kattalar bolalar bilan birgalikda tomosha qilishi.

Zero, bolalar kitobxonligining asosiy maqsadi bolalarning yoshlikdan boshlab odamiylik, halollik, haqiqatgo'ylik adolatparvarlik, go'zallik ruhida tarbiyalash chin inson bo'lib yetishishlariga xizmat qilishdan iboratdir.

Shuning uchun ko'pgina olim, shoir va yozuvchilarimiz kitob va kitobxonlikka katta e'tibor qaratadilar. Atoqli adibimiz Abdulla Qahhor: "Shavq bilan o'qiladigan kitob go'zallikdir. Kitobning o'qishli bo'lishi muallifning kitobxonga aytadigan to'lamag'izli va juda zarur bo'lgan fikri bo'lganini ko'rsatadi", deb aytganlarida haq edilar. Bolalar yozuvchisi Samuel Marshak shunday degan: "Bola har bir kitobda butun olamni ko'rishni istaydi. U ermakka o'qimaydi, u o'zi uchun dunyoni kashf etadi, nimadir o'rganadi..." "Bolalar saviyasining o'sishida, shu jumladan, kitobxonlikka berilib ketishida, albatta, o'qituvchilarning roli katta. Shunday uztozlami bilamizki, ular "Kitob foydali, kitob o'qinglar! deb ortiqcha nasihat qilishmaydi, o'zlari bunga o'rnak bo'ladilar.

Ota-onalar bilan hamkorlik qilishda quyidagi loyihalarni tavsiya qilish mumkin.

- Muassasadagi kitob burchagini ertak kitoblari bilan to'ldirishda pedagog-tarbiyachiga yordam bering

- Ota-onalar uchun maslahat "Bola qanday kitob o'qish kerak?", "Ertak terapiyasi",

- Bolalar bilan birgalikda teatr burchagiga atributlar yaratish

- Kitobxon oila tanlovi

Bu loyihalarning maqsadi ota-onaga kitob o'qishda oila muhitining o'rni, oilaviy o'qishning qanchalik muhim ekanini tushuntirish. Shunday qilib, kitobga bo'lgan qiziqishni oiladan boshlasak, bolalarni yoshlikdan kitobga oshno qilsak, uning kelgusida barkamol va ma'naviyatli shaxs bo'lib yetishishida mustahkam asos yaratgan, yurtimiz kelajagi uchun munosib yoshlarni tarbiyalashda hissamizni qo'shgan bo'lamiz.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, maktabgacha yoshdagi bolalarda taqlid qilish xususiyati boshqa xususiyatlariga qaraganda ancha kuchli rivojlangan bo'ladi va ular bu davrda kattalarning e'tibori va yo'l-yo'riq kursatishlariga extiyoj sezadilar. Shu sababdan ota-onalar va bolaning atrofidagi kattalar o'zlarini ularga yaxshi na'muna qilib ko'rsatishlari va ularga hayotni teranroq anglashlari uchun kitob o'qishning va uni eng yaqin do'st deb bilishning zarurligini tushuntirishlari va o'rgatishlari kerak. Yaxshi kitoblar bolalarning ma'naviyatini shakllantirish, ularga milliy mentalitetimizga mos tarbiya berishda eng katta ahamiyatga ega

vositadir. Zero sog'lom bolani voyaga yetkazish nafaqat moddiy ta'minotga, balki ma'naviy ozuqaning boyligiga va mukammalligiga bog'liqdir. Har tomonlama sog'lom va barkamol avlod esa millatning orzusi, faxri va iftixori, jaxon maydonidagi aksidir. Vatanimizning kelajagi, xalqimizning ertangi kuni, mamlakatimizning jaxon hamjamiyatidagi obro'-e'tibori avvalambor farzandalarimizning unib-o'sib, ulg'ayib, qanday inson bo'lib hayotga kirib borishlariga bog'liqdir. Biz bunday o'tkir xaqiqatni xech qachon unutmasligimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "Ilk qadam" Davlat o'quv dasturi. 2022 yil. Toshkent.
2. G'aniev B. Bolalar o'qish madaniyatini tarbiyalashning muammolari // 2004 A.Navoiy nomidagi O'zbekiston milliy kutubxonasi, 2004. 135-137B.
3. Kitob komillikka yetaklaydi / metodik-bibliografik qo'll. To'zuvchi M. Boltaboeva. Muxarrir Sh. Qurbon. - T.: A.Navoiy nomidagi O'zbekiston milliy kutubxonasi, 2017. - 78B.
4. Normatov M., Hakim Nazir Ijodiy yo'li, - T 1973
5. N.A Sultonova, Ibragimova Sh, D. Xolqoziyeva // 2020/3 European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences - 2- 3 p 115-119.

АЛИШЕР НАВОИЙНИНГ КИТОБХОНЛИГИ

Алимов Мирсардор Соатович,

*Қори Ниёзий номидаги Тарбия педагогикаси Миллий институти Миллий тарбия
жараёнларини ташкил этиш ва бошқариш тахнологиялари илмий тадқиқот бўлими
катта илмий ходими*

А.Навоий сиймосининг абадияти у қолдирган адабий меросида, у ҳақда ёзилган хотираларда. Навоий жуда кўплаб асар ёзган. Улар китоб қилинган. Бугун ҳам қилинмоқда. Айнан шу ёзилган асарлар Навоий умрига умр қўшмоқда. Демак, китоб буюк қудратли кучга эга. У инсонни, унинг умрини абадиётга муҳрлайди.

Ўйлаб қоламан, ўзимга савол бераман: Аҳмад Фарғоний, Мусо Хоразмий, Имом Бухорий, Абу Носир Фаробий, Абу Мансур Мотурудий, Абу Райҳон Беруний, Ибн Сино, Аҳмад Яссавий, Маҳмуд Кошғарий, Юсуф Хос Ҳожиб, Мирзо Улуғбек, Заҳриддин Муҳаммад Бобур каби буюк аждодларимизнинг ҳам Алишер Навоийдек умрбоқийликлари боиси уларнинг доимо илм ва ижод билан машғул бўлиб, ёзиб қолдирган илмий ва бадиий асарлари - китоблари туфайли эмасмикан? Албатта, шундай! Уларнинг барчаси ҳам ўз илмий кашфиёт ва бадиий ижод маҳсуллари китоб ҳолида ёзиб қолдирдилар. Ушбу бебаҳо илмий мерос хазинасидан илмсевар инсонлар ҳануз баҳраманд бўлиб келмоқдалар.

Китоб инсон даҳоси яратган буюк кашфиётлардан биридир. Ҳар қайси миллат китобининг қачондан бошлаб пайдо бўлиш тарихи айна шу миллат маданиятининг ўша даврдан ривожлана бошлаганини англатади. Демак, китоб ҳар қандай миллатнинг маданият даражасини кўрсатувчи асосий мезонлардан бири экан. У аждодлар ўтмишини акс эттириб, уни авлоддан авлодга етказиб келувчи кўприк вазифасини бажарувчи муҳим манбадир. Китобсиз биз ўтмишимизни аниқ била олмаймиз, бугунимизни келажакка етказа ҳам олмаймиз. Китоб жамият тараққиётида ўта муҳим омиллардан бири сифатида бебаҳо бойликдир. Унинг тилини ўрганиш орқали тарихимизни билиб бораверамиз.

Китоб. Биз уни офтобга ўхшатамиз ва "Китоб - офтоб" деймиз. Ҳеч ўйлаб кўрганмиз: нега китобни офтобга, қуёшга менгзатамиз? Офтоб, қуёш ўзи нима? Табиат учун, ҳаёт учун унинг қандай аҳамияти бор? Саволларни яна давом эттириш мумкин. «Ўзбек тилининг изоҳли луғати»га мурожаат қиламиз: "ҚУЁШ 1 (астрономияга оид термин сифатида бош ҳарф билан) Қуёш системасига оид марказий жисм – ўзидаги термоядровий реакциялар ҳисобига ёруғлик ва иссиқлик тарқатувчи (чиқарувчи) улкан газсимон шар шаклидаги ёритқич.

2 Шу жисмдан таралувчи нур, иссиқлик.

3 КЎЧМА. Ниманингдир ҳаёт, яшаш манбаи, асоси ҳисобланадиган, шундай деб қараладиган нарса ҳақида".

Ушбу таърифларнинг ҳар бири илмий асосга эга тарзда ифодаланган. Бизга унинг учинчи маъноси ҳаётийлиги билан яна ҳам маъқул бўлди. Демак, қуёш ҳаёт ва яшаш

манбаи, асоси сифатида бутун мавжудотнинг, борлиқнинг доимийлигини таъминлайди. Ўзингиз тасаввур қилиб кўринг: агар қуёш йўқ бўлиб қолса нима бўлади? Бизнингча, борлиқ йўқликка маҳкум бўлади, ер юзида ҳаёт тўхтади, мавжудот қирилиб кетади. Нақадар даҳшатли! Кўринадики, Қуёш Оллоҳнинг инсониятга берган буюк неъматидир экан. Китобчи, уни нега қуёшдек кўряпмиз?

Китобга берилган таърифни келтирамиз: “КИТОБ– ахборотларни, ғоя, образ ва билимларни сақлаш ҳамда тарқатиш, ижтимоий-сиёсий, илмий, эстетик қарашларни шакллантириш воситаси; билимлар тарғиботи ва тарбия қуроли; бадий, илмий асар, ижтимоий адабиёт. Халқаро статистикада ЮНЕСКО тавсиясига кўра, ҳажми 48 саҳифадан кам бўлмаган, табоқлаб тикилган нодаврий нашрни, шартли равишда, Китоб дейиш қабул қилинган”. Албатта, китоб борасида келтирилган ушбу ифода китобга берилган илмий таърифдир. Иккинчи таърифни келтирамиз: “КИТОБ – 1) билим, маънавият ва маърифат манбаи; 2) инсонни улуғлайдиган, унда маънавият ва маърифат асосларини шакллантирадиган, уни комил қилиб тарбияладиган куч, у дунё ва бу дунёни танитиш манбаи. Биз ўзлигимизни, дунёни, олам ва одам муносабатини китоб орқали билиб оламиз”.

Китобга берилган ушбу изоҳлар ҳар бир манбада мақсадга кўра шарҳланган ва ўз ўрни учун маъқулдир. Биз айтмоқчи бўлган фикрларга кўпроқ иккинчи изоҳ уйғун келади. Яъни биз бу дунёни, ўзлигимизни, олам ва одамлар ўртасидаги муносабатларни, айтилганидек, китоб орқали тасаввур қиламиз. Китобсиз ҳаёт жоҳилликка етаклайди. Инсонни улуғлайдиган, комиллик сари йўллантирадиган, уни тарбияладиган куч – китобдир. Қуёш ҳаёт учун, мавжудот учун қанчалик зарур бўлса, китоб инсон ҳаёти учун, ўз мақсадларига эриша олиши, юксалиши, ҳаётни таниши учун шунчалик зарурдир. Китобсиз ҳаёт зулматдир. Китоб инсоннинг доимий ҳамроҳи бўлиб келган. Китоб ўқисангиз у билан бирга яшайсиз, ҳаётни ўрганасиз, муаллиф йўл қўйган хато ва камчиликларни қайтармаслик чораларини кўрасиз. Одамларни у орқали яна ҳам яхши танитибсиз. Аслида, китобга ҳаммамиз муҳтожмиз. Китоб билан боғлиқ ҳикматли сўзларни келтирсам: Китоби йўқ олим – мевасиз дарахт. Китобдан эмас, китобсизликдан кўрқинг. Китоб – бойлик. Лекин сотиб олингани эмас, ўқилгани. Китоб – ёлғизлик уммонида чўкиб кетаётган одам учун қутқарув белбоғи. Китоб ҳақидаги бундай таърифларни узоқ келтириш мумкин.

Сўзимизнинг бошида бежизга улуғ мутафаккир боболаримиз ҳақида сўз юритмадик. Уларнинг ҳар бири ўзларидан жуда катта илмий ва бадий мерос қолдирган. Улар ўз китобларини ёзиш учун кўплаб китобларни мутуала қилишгани тарихдан яхши маълум. Биргина Ибн Сино ҳақидаги ҳикояни ёдга олайлик. Ибн Синонинг ўзи бу ҳақда шундай эслайди: “Кунлардан бир кун Ибн Сино қаттиқ бетоб бўлиб қолди ва шифокорлар унинг касалини аниқлай олишмади. Менинг исмим уларга таниш эди ва улар Амирга мен ҳақимда гапириб, мени чақиришларини илтимос қилишди. Мен чақирилган жойга бориб, улар билан бирга хизмат қилдим”. Бухоро амирининг касали ва Ибн Сино уни нима билан даволаганлиги ҳақида маълумот йўқ, бироқ, муолажа шунчалик ёрдам бердики, Бухоронинг ёрқин амири Нух ибн Мансур яна бир йил тахтни бошқарган. Миннатдорчилик эвазига Ибн Сино сарой кутубхонасидан фойдаланиш рухсатига эга бўлган. Бухоро кутубхонаси – ўз даврининг энг йирик ва энг машҳур китоблар омбори ҳисобланган. Ибн Синонинг ўзи Бухоро кутубхонасида ишлаган даврини ижодий ривожининг энг муҳим босқичи деб ҳисоблайди. Шу вақтдан эътиборан, унинг таъли-

ми якунланиб, мустақил ҳаёт йўли босқичи бошланади. Ибн Сино мазкур кутубхонадан бир неча йиллар давомида фойдаланган. Эҳтимол, ўз ичига барча аломатлари ила касаллик номлари кўрсатилган, шунингдек, касалликнинг келиб чиқиш сабаблари ва давоси кабиларни ўзида жамлаган умумлашма тиббиёт асарини яратиш ғояси унда Бухоро кутубхонасида ишлаган йиллари уйғонган. Айнан шу мақсад учун Ибн Сино турли қўлёзмалардан парчалар кўчириб олган ва уларни умумлаштирган. Шундай қилиб, Ибн Синонинг энг муҳим асари "Тиб қонунлари" учун материаллар тайёрланган ва бу иш устида у кўп йиллар ишлаган¹. Янги Ўзбекистон, Учинчи Ренессансга пойдевор қўйилаётган бугунги кунда даврга монанд билимли кадрларни тайёрлаш бўлди. Зеро, республикамизда бунинг учун барча шарт-шароитлар муҳайё қилинмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Гиёсиддин Хондамир. Макорим ул-ахлоқ. - Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги НМИУ, 2015. – Б. 8-10.
2. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Беш жилдли. 5-ж. - Тошкент: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" Давлат илмий нашриёти, 2008. - Б. 364-365.
3. Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. 4-жилд. - Тошкент: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" Давлат илмий нашриёти, 2002. - Б. 616.
4. Манавият: асосий тушунчалар изоҳли луғати. - Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2010. – Б. 247.
5. <https://arboblar.uz/uzkr/people/abu-ali-ibn-sina>
6. Қодиров П. Тил ва эл. – Тошкент: Маънавият, 2010. – Б.100.
7. Қодиров П. Тил ва эл. – Тошкент: Маънавият, 2010. – Б. 101.

OILAVIY BOLALAR UYLARI TARBIYALANUVCHILARI O'RTASIDA KITOBXONLIKNI RIVOJLANTIRISH VA UNING TARBIYAVIY IMKONIYATLARI

Muxamadiyev Xojiakbar Aslitdinovich,

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti mustaqil izlanuvchisi

E-pochta: muxamadiyev-xojiakbar@mail.ru ORCID: 0000-0003-2571-7297

Telefon: +998(91) 199 22 25

Annotatsiya. Ushbu tezisda o'quvchilar o'rtasida kitobxonlikni rivojlantirish va uning tarbiyaviy imkoniyatlari, mamlakatimizda kitobxonlikni rivojlantirishga doir islohotlar, Oilaviy bolalar uylari tarbiyalanuvchilarini kitobxonlikka o'rgatish, o'quvchilarning mutolaa madaniyatini rivojlantirish kabi masalalar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: kitobxonlik, dunyoqarash, mutolaa, estitika, nutq, oilaviy qadriyatlar, ma'naviy ozuqa.

Har bir inson dastlabki tarbiyani, ya'ni ma'naviy ozuqani oilada ota-onadan oladi. Keyin esa maktabga boradi. Jamoada o'zini qanday tutishni o'rganadi. Ma'naviy ozuqa olishning, chin inson bo'lib yetishishning birdan bir yo'li bu kitob mutolaasi hisoblanadi. Inson kamoloti va bilimining manbai kitob bilan bog'liq. U insonni komillik sari yetaklaydi. Darhaqiqat, bu ma'naviy sarchashma farzandlarimizning dunyoqarashini boyitadi, nutqini o'stirib, xotirasini mustahkamlaydi.

Kitob maslahatchi, sadoqatli hamrox, eng yaqin do'st va bebaho boylik hisoblanadi. Bola tarbiyasida uning o'rni muhim.

Mamlakatimizda keyingi yillarda yoshlar o'rtasida kitobxonlik madaniyatini targ'ib qilish borasidagi ishlar ko'lami sifat darajaga ko'tarildi.

Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentabrdagi "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi qarori, Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrdagi № 781-sonli qarori^[1] bilan 2020–2025 yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturi va boshqa qator hujjatlar soha rivoji uchun dasturul amal vazifasini o'tamoqda.

Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrdagi № 781-sonli qarori bilan 2020–2025 yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini uch bosqichda amalga oshirish ko'zda tutilgan.

1-bosqich – 2020-2021 yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish bo'yicha tashkiliy-huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish chora-tadbirlarini amalga oshirish;

2-bosqich – 2022-2023 yillarda kitobxonlikka oid infratuzilmani mustahkamlash;

3-bosqich – 2024-2025 yillarda yoshlarning kitobxonlik madaniyatini jadal rivojlantirish, ularning intellektual salohiyati o'sishi hisobiga inson kapitali sifatini yaxshilash kabi muhim mezonlar belgilangan.

Kitobxonlikni rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar samaradorli-

gini baholash tizimini ishlab chiqish, «Eng yaxshi kitobxon hudud», «Eng yaxshi kitobxon mahalla», «Eng yaxshi kitobxon ta’lim muassasasi» kabi reytinglarni joriy etish va boshqa muhim vazifalar belgilangan.

“NOP World” xalqaro reyting agentligi ma’lumotlariga ko’ra, dunyoda odamlar haftasiga 16,6 soat vaqtini televizor ko’rishga sarflasa, 8,9 soatni kompyuter qarshisida o’tkazadi, 6,5 soatni esa mutolaaga ajratadi. 2016 yilda haftasiga eng ko’p kitob o’qiydigan mamlakatlar ro’yxatida Hindiston – 10,7, Tailand – 9,4, Xitoy – 8, Filippin – 7,6, Chexiya – 7,4, Rossiya – 7,1, Shvesiya – 6,9, Fransiya – 6,9 va Vengriya – 6,8 soat bilan yuqori o’rinlarni egalladi.^[2]

Bugungi kunda psixologlar, sosiologlar, pedagoglar va metodistlar yagona bir fikrga to’xtalishmoqda: o’quvchilarning mutolaa madaniyatini rivojlantirish – bu maqsadga yo’naltirilgan jarayon bo’lib, o’zida bir qancha bosqichlarni, shu jumladan o’qishga rahbarlik qilishning puxta o’ylangan va asoslangan tizimini talab etadi.

O’quvchilarning mustaqil o’qishini o’rganish va nazorat, shu bilan birga kitobxonlikni targ’ibot qilishning qiziqarli shakllaridan biri “kitobxonlik biletini himoya qilish” sanaladi. Bu o’quvchilarga o’zlari o’qigan kitoblardagi qiziqarli o’rinlari, o’qish vaqtida paydo bo’lgan fikrlar va kayfiyat bilan o’rtoqlashish, umuman olganda o’zining qanday kitoblarni tanlab o’qishini asoslash imkonini beradi. Bunday tarzda “himoya” ba’zan kitobxonlik konferensiyasi ham aylanib ketadi.^[5]

N.Ya.Mesheryakov va L.Ya.Grishin ideal kitobxonning “psixologik portreti”ni o’rganib, kitobxonlikka xos sifatlarga quyidagilarni qiritgan: tasavvurning rivojlanganligi, emotsional ekspressivlik, sezgirlik va intellekt.^[3]

Badiiy asarni yuksak darajada idrok eta oladigan ideal kitobxonda tasavvur rivojlangan bo’lishi, emosional obrazli xotira, empatik qobiliyatga egalik, badiiy asarning mazmuni bilan aloqadorlikda badiiy shakllarning yorqin o’ziga xosliklarini ko’ra olish kabi idrok darajalari bo’lishi muhim sanaladi.

E.V.Karsalova o’quvchilarning mutolaa madaniyati komponentlari sifatidagi quyidagilarni ko’rsatgan: estetik did, (badiiy ijodning emotsional-obrazli tabiatiga e’tiborlilik, mazmun bilan aloqadorlikda badiiy shakllarning yorqin o’ziga xosliklarini ko’ra olish, ularning asar uchun xos emasligi va ahamiyatini tushunish; so’z sehrini his qilish (kutilmagan vaziyatlarda so’zni topib qo’llay olish, uning aniqligi, ifodaviyligi, obrazlilik, ko’p belgiga egaligini tushunish, o’ziga “tanish” so’z orqali mazmunni anglay olish qobiliyati; asarning badiiy tuzilishidagi yetakchi elementlarni ko’ra olish, ularning asardagi g’oyaviy-estetik rolini tushunish)^[4]

Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 27-dekabrda “Bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi Qarori qabul qilindi. Ushbu qarorning 7-ilovasida “Farzandlikka oluvchilar va tutingan ota-onalarni tayyorlash kursini tashkil etish tartibi to’g’risida”gi Nizom belgilangan bo’lib, unga ko’ra Tayyorlov kurslarini tashkil etish jarayoniga oila va bolalarga xizmatlar ko’rsatuvchi boshqa tashkilotlar hamda ularning mutaxassislari, maxsus kurslarda tayyorgarlikdan o’tgan xodimlar, shuningdek, soha ekspertlari va tajribali tutingan ota-onalar jalb etilishi mumkinligi^[6] belgilandi.

Mazkur o’quv kursi mavzulariga “Yosh avlodda kitobxonlik kompetensiyalarini rivojlantirish” mavzulari kiritilsa maqsadga muvofiq bo’lar edi.

Yuqoridagilardan shuni xulosa qilish mumkinki, boladagi barcha tarbiyaviy xislatlar dastlab oilada shakllanadi, demak kitobxonlik ham o’z oilasi a’zolari ko’magi va ta’sirida yuzaga keladi, rivojlanadi. Kitobxonlikning yaxshi yoki sust rivojlanishida oiladagi boshqa a’zolarining kitobga, o’qishga munosabati katta ta’sir ko’rsatadi.

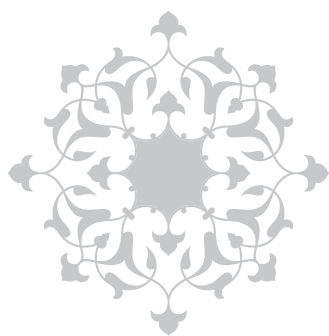
Ota-ona har bir ishda, jumladan kitobga munosabat va uni o'qishda ham bolalariga o'rnak bo'lishlari lozim. Oilada bola kitobxonligining faollashuvida shaxsiy kutubxonadagi kitoblarni birgalikda o'qish va ularni muhokama qilish; ota-onaning boladan har bir javob haqidagi shaxsiy tushuncha va fikrini so'rash, bu fikrni bildirish uchun bolaning kitob haqida mushohada yuritishni o'rganish muhimdir. Kitobxon – o'quvchi oilada o'rgangan hayotni kitobdagi hayotiy voqealar bilan boyitib, hayot haqidagi tushunchalari, insoniy fazilatlar, yaxshilik, qadriyatlarni, avlodlari hayoti bilan faxrlanish, Vatanga muhabbat, do'stga sadoqat, hurmat, mehnatsevarlik, sabr-tokatlilik fazilatlari yuksalib boradi. Bu borada eng katta yordamchi badiiy adabiyotdir. Badiiy adabiyotda har qanday voqea-hodisa badiiy obrazlardan, ta'sirchan shaklda ifodalandiki, unda o'smir yoshdagi kitobxon ko'p fazilatlarni o'rganish, ma'nan boy shaxs bo'lib shakllanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati: (REFERENCES)

1. <https://lex.uz/acts/-5160827>
2. M.Abdirahimova. "Yoshlar o'rtasida kitobxonlik va mutolaa madaniyatini yuksaltirish va uning o'ziga xos xususiyatlari" Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences Scientific Journal Impact Factor.2021-yil may.935-b.
3. Мещерякова, Н. Я. О формировании читательских умений на уроках литературы (К постановке вопроса) / Н. Я. Мещерякова, Л. Я. Гришина. Литература в школе. – 1991. – № 3. – С. 29–42
4. Карсалова Е.В. Методические основы руководства читательской деятельностью школьников на уроках литературы в среднихстарших классах: автореф. дис. д-ра пед. наук. – Москва, 1991. – 41с.
5. Turakulova O.A. Adabiy ta'limda o'quvchilar mutolaa madaniyatini rivojlantirish texnologiyasi. Monografiya. Toshkent– 2023.
6. <https://lex.uz/uz/docs/-7283077>

“YOSH AVLODDA KITOBXONLIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLI TAJRIBALARI” MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA KONFERENSIYA
MATERIALLAR TO’PLAMI

II

O'QUVCHILARDA KITOBXONLIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING XORIJIY TAJRIBALARI

“ATROF-MUHITNI ASRASH VA “YASHIL” IQTISODIYOT YILI”DA EKOLOGIK TA’LIM-TARBIYA TIZIMINI ISLOH QILISHNING ASOSIY YO’NALISHLARI TO’G’RISIDA

A.G.Norboyev,

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi
milliy instituti, mustaqil tadqiqotchi*

Annotatsiya. ushbu maqolada atrof-muhitni asrash va “Yashil iqtisodiyot yili”da ekologik ta’lim va tarbiya tizimini isloh qilishning asosiy yo’nalishlarining pedagogik ta’sir vositalari yoritilib, uning meyoriy huquqiy asoslari yoritib o’tilgan.

Kalit so’zlar: Ekologik ta’lim, “Ekologik ta’lim standarti”, ekologik ta’lim shakllari, ekologik ta’lim mazmuni, didaktik talablar, burch, ta’lim-tarbiya

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar zahirida avvalo, kelajak avlod bunyodkorlari bo’lgan yosh-avlodni har tomonlama yetuk, ahloqli, sog’lom fikrli qilib tarbiyalash bugungi kunning asosiy talabi hisoblanmoqda. Jumladan, O’zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoyev mamlakatimiz yoshlarini tarbiyalash masalasiga to’xtalib, 2020 yil 29 dekabr kuni Oliy Majlisga Murojaatnomasi shunday takidlagan edi, **“Biz o’z oldimizga mamlakatimizda Uchinchi Renessans poydevorini barpo etishdek ulug’ maqsadni qo’ygan ekanmiz, buning uchun yangi Xorazmiylar, Beruniylar, Ibn Sinolar, Ulug’beklar, Navoiy va Boburlarni tarbiyalab beradigan muhit va sharoitlarni yaratishimiz kerak.** Bunda, avvalo, ta’lim va tarbiyani rivojlantirish, sog’lom turmush tarzini qator toptirish, ilm-fan va innovatsiyalarni taraqqiy ettirish milliy g’oyamizning asosiy ustunlari bo’lib xizmat qilishi lozim” deb takidlaganlari ham bejiz emas. Chunki kelajak poydevori bo’lgan yoshlarni atrof-muhitga bo’lgan ongli munosabatini shakllantirish, ekologik ta’lim va tarbiyasini rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Ma’lumki, O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev 2025-yil 20-noyabr kuni Oliy Majlis Qonunchilik palatasining majlisida 2025-yilni O’zbekistonda “Atrof-muhitni asrash va “yashil” iqtisodiyot yili” deb e’lon qilishni taklif qilgani ham bejiz emas. Chunki, ta’biatga bo’lgan munosabat hamda jamiyatda ekologik ta’lim tarbiyani har bir inson qalbida immunitet sifatida shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Jumladan, Vazirlar Mahkamasi tomonidan “Atrof-muhitni asrash va “yashil” iqtisodiyot yili”da amalga oshiriladigan eng muhim vazifalar bo’yicha davlat dasturining ishlab chiqilishi, bunda “yashil” texnologiyalarni joriy etish, suvni tejash, ko’kalamzor hududlarni ko’paytirish, Orol fojiasining oqibatlarini yumshatish, chiqindilar muammosini hal qilish, aholi salomatligini mustahkamlash kabi masalalarga ustuvor ahamiyat qaratilishi belgilandi. Bu esa o’z navbatida, eik muammolarning yuzaga kelishi, rivojlanishi, uning dunyodagi eng dolzarb muammolar qatoridan joy olishiga insoniyatning ekologik madaniyati darajasining yetarlicha shakllanmaganligi sabab bo’lganligini ta’kidlagan holda, avlodlarning ekologik muammolarsiz muhitda yashashlari uchun bugungi kunda ekologik ta’lim-tarbiya tizimi to’la isloh qilinishi

zarurligi ehtiyojni sezmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev “Har qanday muammoning yechimi ham, ertangi kunimizni hal qiluvchi omil ham, shubhasiz, ta’limdir”, deya ta’kidlaganidek, [3] mamlakatimizda ekologik muammolarning samarali yechimi sifatida ekologik ta’limga alohida e’tibor qaratish dolzarb ahamiyatga ega. Shu ma’noda **“O‘zbekiston – 2030” strategiyasi [4]da hayvonot va o‘simlik dunyosi ob’ektlaridan noqonuniy foydalanish ustidan nazoratni kuchaytirish, biologik xilma-xillikka nisbatan aholining ekologik madaniyati va xabardorligi darajasini oshirish vazifasi qo’yildi.** Jahon miqyosida Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan atrof-muhitning ifloslanishi va uning inson salomatligiga salbiy ta’sirini kamaytirish hamda insoniyatning barqaror rivojlanishini amalga oshirishda ekologik ta’limning ahamiyati muhimligi ta’kidlanib, 2030-yilga qadar barcha ta’lim oluvchilar barqaror rivojlanish uchun zarur hisoblangan bilim va ko’nikmalarni egallashlarini ta’minlash zarurligi qayd etildi [5].

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining “Fuqarolarning burchlari” nomli XI bob 62-moddasiga fuqarolarning atrof tabiiy muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo’lishga majburligi normasi kiritildi [1]. Burch – bu bajarilishi shart bo’lgan vazifa ekanligi inobatga olingan bo’lsa, ta’lim oluvchilarda bu burchning anglangan holda bajarilish mexanizmini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish ta’lim tizimi oldida turgan dolzarb vazifalardan biri sifatida namoyon bo’ladi.

O‘zbekiston Respublikasining 1992-yil 9-dekabrdagi “Tabiatni muhofaza qilish to’g’risida”gi qonunida tabiatni muhofaza qilish maqsadlariga erishish uchun barcha turdagi ta’lim muassasalarida ekologiya o’quvining majburiy ekanligi belgilab qo’yildi [2].

Yuqoridagilardan ko’rinadiki, ekologik ta’lim-tarbiya tizimini isloh qilish uchun huquqiy-me’yoriy asoslar yetarlicha va ularning ayrim qismlarini takomillashtirish hamda ta’lim shakllari, mazmuni va metodikalarini rivojlantirish talab etiladi.

Bizningcha, “Atrof-muhitni asrash va “yashil” iqtisodiyot yili”da ekologik ta’lim-tarbiya tizimini isloh qilishning asosiy yo’nalishlari quyidagilardan iborat bo’lishi kerak:

1. Yuqorida O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda “Tabiatni muhofaza qilish to’g’risida”gi qonunida bayon etilgan normalarni ta’lim tizimida amalga oshirish uchun ta’lim sohasidagi munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi “Ta’lim to’g’risida”gi qonunida ta’lim tizimi, turlari va shakllari kesimida ekologik ta’lim va tarbiya masalalari aniq ko’rinishda aks ettirilishi zarur.

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 27-mayda 434-sonli qarori bilan qabul qilingan “O‘zbekiston Respublikasida Ekologik ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi”ga tegishli o’zgartirish va qo’shimchalar kiritish.

Bunda:

“Ekologiya ta’lim standarti”ni ishlab chiqish va uning asosiga ekologik madaniyatli shaxs komponentlarini qo’ygan holda har bir o’quv fanining aniq vazifa va majburiyatlarini belgilab berish;

o’quv dasturlari mazmunini qayta ko’rib chiqish, bunda, inson ekologik madaniyati komponentlarini shaxsda shakllantirishga alohida ahamiyat qaratish.

3. Ekologik ta’lim shakllarini kayta ko’rib chiqish. Jahon mamlakatlaridagi ekologik ta’lim tizimining ilg’or tajribasi shuni ko’rsatadiki “Ochiq osmon ostida ta’lim”, “Yashil maktab”, “Ochiq maktab” konsepsiyalarini tatbiq etish asosida o’quvchilarni tabiatga yaqinlashtirish, ekologik muammolarni bartaraf etishda ularning amaliy ishtirokini rag’batlantirish masalala-

ri yanada dolzarb ahamiyatga ega bo'lib bormoqda. Xuddi shu ma'noda, rivojlangan ilg'or xorijiy mamlakatlarning ekologik ta'lim shakllariga oid tajribalarini ijodiy o'zlashtirish vaqti keldi.

4. O'quv fanlari mazmunini ekologiyalashtirish, bunda bir qator didaktik, psixologik xususiyatlarni inobatga olish.

1. Mutanosiblik. Ta'lim mazmuni, shu jumladan ekologik ta'lim mazmuni jamiyat maqsadlari hamda davlatning umumiy va ekologik siyosati bilan mutanosib bo'lishi, ularning talab va ehtiyojlarini o'zida aks ettirishi lozim.

2. Ixtiyoriylik. Ekologik muammolarning ortib, keskinlashib borishi oqibatida uzluksiz ta'lim mazmuni bundan keyin ham kuchli ekologiyalashtirishga ehtiyoj sezadi va bu davr talabiga aylanadi. Mazkur talabdan kelib chiqqan holda barcha o'quv fanlariga majburiy tartibda katta hajmdagi ekologik mazmunni singdirish maqsadga muvofiq emas. Ekologik mazmun fanning maqsadi va vazifalaridan kelib chiqqan holda tabiiy imkoniyatlar doirasida kiritilishi zarur.

3. Amaliylik. Ekologiyalashtirish tendensiyasi ta'lim mazmunini amaliylashtirishni talab qiladi. Bu ta'lim mazmunida amaliy ko'nikma, malaka va kompetensiyalarga asosiy e'tibor qaratilishi lozimligini anglatadi. Ya'ni, ta'lim jarayonida ekologik muammolarning rivojlanib borishini kuzatish, sharhlash va nazorat qilishdan o'quvchilar bilan amaliy sa'y-harakatlar qilishga o'tish lozim.

4. Psixologik me'yor. Yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek, o'quvchilarda noqulay ekologik vaziyatdan chiqib keta olish hissini shakllantirish ekologik ta'lim jarayonining muhim vazifalaridan biridir. Shuning uchun, ta'limda tabiat va jamiyatning o'zaro aloqadorligining salbiy misollarini tartibsiz berib borishning oldini olish lozim.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, jahon miqyosida kuzatilayotgan ekologik vaziyat ekologik ta'lim-tarbiya tizimini isloh qilishga bo'lgan talablarni har doimgidan ham dolzarb qilib qo'yadi. Mazkur zaruriyat ta'limga oid huquqiy-me'yoriy hujjatlar, ta'lim maqsadlari, vazifalari hamda mazmunini muntazam takomillashtirib borishni taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023. – 49 b.
2. O'zbekiston Respublikasining "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining o'ttiz ikki yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. <https://president.uz/uz/lists/view/6637>.
4. Xalq so'zi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy Majlisga Murojaatnomasi" 2020 y. 30 dekabr №-255 son
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentabrdagi PF-158-son Farmoni. <https://lex.uz/pdfs/6600413>.
6. Seventieth session of United Nations: Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development/<https://documents-dds-ny.un.org/doc/>.

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING KITOBXONLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH TARBIYAVIY ZARURIYAT SIFATIDA

Gulyamova Aziza,

ANNOTATSIYA.

Ushbu maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning pedagogik va tarbiyaviy jihatlari, ularni kitobni yanada sevishga mehr qo'yishiga va sharq mutafakkirlarining fikrlari asosida muhokama etiladi. Bo'lajak o'qituvchilarda kitobxonlikning zarurligi xususida fikrlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: O'qituvchi, boshlang'ich ta'lim, pedagogika, tarbiya, zaruriyat, usul, rivojlantirish, ahamiyat, kitobxonlik, tarbiya, madaniyat, psixologiya, metod.

АННОТАЦИЯ:

В данной статье на основе закономерностей и мнений мыслителей рассматриваются педагогические аспекты развития культуры чтения будущих учителей начальной школы, вопросы поощрения их к чтению. Приводятся мнения о необходимости чтения для будущих учителей.

Ключевые слова: Учитель, начальное образование, педагогика, воспитание, необходимость, метод, развитие, значение, чтение, воспитание, культура, психология, метод.

ANNOTATION:

In this article, the pedagogical aspects of developing the reading culture of future elementary school teachers, the issues of encouraging them to read are discussed on the basis of laws and opinions of thinkers, as well as opinions about the necessity of reading for future teachers are given.

Keywords: Teacher, education, primary education, pedagogy, necessity, method, development, importance, reading, education, culture, psychology, method.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kitobxonlik madaniyatini oshirish juda muhim vazifadir, chunki kitob o'qish bolalarning rivojlanishida, tilni o'rganishda, tasavvur va ijodkorlikni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi bo'yicha amalga oshirishga oid davlat dasturi yanada yuksak bosqichga ko'tarish yo'lida barcha soha va tarmoqlarda katta o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Shu nuqtai nazardan yosh avlodning, o'quvchi va talabalarning g'oyaviy-mafkuraviy jihatdan mukammal tarbiyalanishi ayni maqsadga muvofiq hodisa sifatida jamiyat a'zolarining e'tibor markazida turuvchi muhim masaladir. Jamiyat hayotida ezgu qadriyat va an'analarni chuqur qaror toptirishda, asosan, xalqimiz ayniqsa, kelajak avlodning ma'naviy-aqliy salohiyati, ong-u tafakkuri va fikrlashini yanada yuksaltirishda, ona vatani va xalqiga muhabbat va sadoqat tuyg'usi bilan yashaydigan barkamol shaxsni tarbiyalashda beqiyos ahamiyatga ega bo'lgan omillar bir qancha bo'lib, shulardan eng muhimi -bu kitobxonlik madaniyatini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Kitobxonlik madaniyatini oshirish uchun bir qancha usullarni qo'llash mumkin:

1. O'quvchilarni kitoblar bilan tanishtirish: Har hafta yangi bir kitob tanlab, bolalarga uni tavsiflab berish, ularda qiziqish uyg'otadi. O'quvchilarni har xil janrdagi kitoblar bilan tanishtirish muhim.

2. O'qish va muhokama qilish: O'qigan kitoblarini o'zaro muhokama qilish, hikoyaning mazmuni, qahramonlar haqida fikr yuritish bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi. Bu o'quvchilarga o'z fikrlarini ifodalashni o'rganishga yordam beradi.

3. Kitobxonlik jurnali yoki daftarini yaratish: Har bir o'quvchi o'qigan kitoblari haqida qisqacha yozib borishi uchun maxsus jurnal ochish. Bu ularni o'qishga bo'lgan qiziqishini yanada oshiradi.

4. Kitoblar bo'yicha viktorinalar va musobaqalar tashkil qilish: O'quvchilarni kitob o'qishga rag'batlantirish uchun turli xil viktorinalar, musobaqalar o'tkazish foydali bo'ladi. Bu ularda o'qishga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi.

5. O'qish soatlarini tashkil etish: O'quvchilarga har kuni ma'lum bir vaqtni o'qishga ajratishlarini tavsiya qilish va ular bilan birga o'qish. O'qish jarayoni jamoaviy bo'lsa, bu bolalar uchun ko'proq qiziqarli bo'ladi.

6. Kitoblar bilan tanishuv tadbirlari: Maktabda kitob ko'rgazmalarini tashkil qilish, kitobxonlik haftaliklari o'tkazish o'quvchilarni kitob bilan yanada yaqindan tanishtirishga yordam beradi.

Xalqimiz turmush tajribasidan ma'lumki, ajdodlarimiz farzand tarbiyasida kitob mutolaasiga alohida e'tibor qaratishgan. Buyuk allomalarimiz Navoiy-u Bobur, Amir Temur-u Ulug'bek kabi alloma-yu ijodkorlarimiz, shohu daholarimiz ma'naviyati bolalikdan kitobga mehr qo'yish bilan shakllangan. Ajdodlarimiz xalq ertaklari-yu, maqollar dostonlarini eshitib tasavvur va tafakkur olamini, fikrlash dunyosini boyitishgan. Adabiyot durdonalari xoh xalq og'zaki ijodi namunalari, xoh yozma asarlar bo'lsin xalqimiz qalbida yurtiga, o'z tiliga, oilasiga, vatandoshlariga mehr-muhabbat va sadoqat, milliy g'urur, or-nomus, adolat-u insof, andisha-yu hurmat, olijanoblig-u saxovatpeshalik sifatleri shakllanishida asosiy vosita bo'lib xizmat qilgan. Bunday ma'naviyat durdonalari mutolaa qilingan, tinglangan, eng muhimi, oila davrasida yoki jamoat ichida muhokama qilingan, bahs-u tortishuvlar asosida asarlar mazmun-mohiyati anglangan, anglatilgan. E'tiborlisi shundaki, yosh-u kattalar birday qiziqish bilan ishtirok etadigan bunday davralarda mushohada qilish va mulohaza yuritish, mantiqiy fikrlash qobiliyati, keng dunyoqarash va tafakkur shakllangan, e'tiqod va iroda mustahkamlangan, notiqlik mahorati o'sgan, kishilar ongi ham ma'nan, ham ruhan, ham ilman boyib borgan.

Oliy ta'lim muassassasi hamda kutubxonalari oldiga quyidagi vazifalarni yechish mas'uliyati qo'yilgan:

- talabalarning kitob bilan o'zaro aloqasini mustahkamlab, ularni kitob o'qishga qiziqtirish, ta'lim-tarbiya jarayonida kitob va boshqa axborot manbalaridan foydalanishga keng imkoniyat yaratish;

- talabani badiiy adabiyotga qiziqtirish, kitob o'qishga bo'lgan ehtiyojini kuchaytirish, uni mustaqil o'qishga o'rgatish, badiiy adabiyot orqali talabalarda badiiy-estetik didni shakllantirishga alohida e'tibor qaratish;

- talabalarda izchil tarzda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish;
- talabalarning kitobni mustaqil mutolaa qilib, uni ijodiy o'zlashtirishga odatlantirish;
- talabalarda kitob bilan muloqotga kirishish ko'nikmalarini qaror toptirish; -talabalar-da kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda ilg'or axborot texnologiyalaridan foydalanish.

Yoshlarni kelajakda axloqiy rivojlanishi, ularni insonparvarlik ruhida tarbiyalash masala-

siga rivojlaangan yurtlarga o'xshab O'zbekistonda ham katta e'tibor qaratilgan. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev tomonidan taklif etilgan mamlakatimizni rivojlantirish va uning mustaqilligini mustahkamlashning strategik vazifalarida ma'nan yetuk, barkamol avlodni va raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash hamda ijtimoiy vazifalarni hal etishda jamiyatga yordam ko'rsata oladigan ko'ngilli, milliy g'urur hissi ustun bo'lgan yoshlarni tarbiyalash muhim vazifalardan biri sifatida belgilab berilgan. Sharqona tarbiya asosiga qurilgan umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash jamiyat oldiga ulkan mas'uliyat yuklamoqda. Talaba yoshlar orasida kitobxonlik madaniyatini targ'ib qilish ko'pgina zararli illatlarni oldini olishga sabab bo'ladi. Xulq-atvor komponenti –talabalarning ijtimoiy xulq me'yorlariga rioya etish ko'nikmasi, axloqiy dunyoqarashi tarbiyalanadi. Rivojlangan mamlakatlarda talabalarga ijtimoiy, pedagogik hamda madaniy kutubxona xizmatini ko'rsatish ularning asosiy hayotiy ehtiyojlarini qondirish sohasiga kiradi. O'qituvchi va kutubxonachining asosiy e'tibori ijodkor shaxs sifatida rivojlanayotgan talabaning kitobxonlik madaniyatini shakllantirishga qaratilgan bo'lishi lozim. Kutubxonaga mo'ljallangan xonalar talabaning turli manbalardan axborot olishi uchun qulay bo'lishi kerak. Umuman olganda yuqoridagi fikrlar asosida xulosa qiladigan bo'lsak: talabalardagi kitobxonlik madaniyati ularning ma'naviy dunyoqarashi, axloqiy ongining oshishiga xizmat qiladi. Buyuk allomalari yozgan asarlarida, afsonalardagi altruistik motivlarni kitobga mehr qo'yish orqali namoyon bo'lishini kuzatishimiz mumkin. Altruizm o'zgalarga beg'araz yordam ko'rsatishga asoslangan milliy xususiyatlardan biridir. Maktablarda murabbiylik soatlarida badiiy asar mutoalasini targ'ib qilish orqali o'quvchilarda bir necha ijobiy xulq atvor harakterlarini shakllantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash –yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. –T.: O'zbekiston 2017. B.48.
2. Zbarskiy I.S. Внеклассная работа по литературе (4-8) пособие для учителя -М.: Просвещение, 2010. –208 с.
3. ALIMOVA, G. (2020). Kichik maktab yoshida o'quvchi shaxsining psixologikpedagogik rivojlanish xususiyatlari. Pedagogik mahorat, 103-107.
4. Alimova, G., & Alimova, A. (2020). Socio-economic conditions for effective entrepreneurial activity. Imperativsotsialnogo partnerstva v osvitno-naukovomu prostori: evrointegratsiynita regionalniviklikli sogodennya, 246-250.
5. Раҳмонов, М. (2023). ҲИС-ҲАЯЖОНБАСАЛОМАТЛИК. SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH, 2(15), 55-63.
6. Раҳмонов, М. (2021). СЎЗНИНГСАЛОМАТЛИККАТАЪСИРИ. Scientific journal of the Fergana State University, (6), 42-42.
7. Uktamova, M. M. (2023, October). EPITET TARIXI VA NAZARIYASIGA BIR NAZAR. In International Scientific and Current Research Conferences (pp. 127-132).
8. Uktamova, M. M. (2023). O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA EPITETNING CHOG'ISHTIRMA TADQIQI. OBRAZLI EPITETLAR. MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH, 2(23), 439-444.

TALABALAR O'RTASIDA KITOBXONLIKNI TARG'IB QILISHNING XITOIY TAJRIBASI

Rasulova Mushtariy Xushnutjonovna,

*Andijon davlat chet tillari instituti Ingliz tili filologiyasi o'qitish metodikasi va tarjimashunoslik
fakulteti 1-kurs talabasi*

Annotatsiya: Insoniyat tarixiga nazar tashlar ekanmiz, ta'limni tashkil etish shakllari ijtimoiy tuzum manfaatlariga mos xolda paydo bo'lgan va jahon ta'limi xalqlar va sivilizatsiyalarining rivojlanishida muhim rol o'ynab kelgan. U qadimiy davrlardan hozirgi kungacha turli madaniyatlar, dinlar, ijtimoiy tizimlar va texnologiyalar ta'sirida shakllanib kelgan. Xitoyda ta'lim Konfutsiy ta'limotiga asoslangan bo'lib, ijtimoiy tartib va axloqiy qadriyatlarga katta ahamiyat berilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim-tarbiya, kitobxonlik madaniyati, axloqiy qadriyatlar, qadimiy an'ana "Zamonaviy maktab", xalqaro standartlar, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, "iqtidorli o'quvchi", elektron kitoblar, majburiy ta'lim muhiti.

Аннотация: В истории человечества формы организации образования появлялись в соответствии с интересами социальной системы, а глобальное образование сыграло важную роль в развитии наций и цивилизаций. Оно формировалось под влиянием разных культур, религий, социальных систем и технологий с древнейших времен до наших дней. Образование в Китае основано на конфуцианстве, при этом особое внимание уделяется социальному порядку и моральным ценностям.

Ключевые слова: Образование, культура чтения, моральные ценности, древняя традиция «Современная школа», международные стандарты, современные педагогические технологии, «талантливый ученик», электронные книги, Обязательная образовательная среда.

Annotation: Looking at the history of mankind, the forms of educational organization have appeared in accordance with the interests of the social system, and global education has played an important role in the development of nations and civilizations. It has been formed under the influence of different cultures, religions, social systems and technologies from ancient times to the present day. Education in China is based on Confucianism, and social order and moral values are emphasized.

Keywords: Education, reading culture, moral values, ancient tradition "Modern school", international standards, modern pedagogical technologies, "talented student", e-books, Compulsory educational environment.

KIRISH

Ma'lumki, yurtimiz ta'limi keng qamrovli islohotlarni hamda qayta qurish ishlarini amalga oshirishdek murakkab jarayonni boshidan kechirgan va kechirib kelmoqda. Bulardan ko'zda tutilgan maqsad esa maktab faoliyatini demokratlashtirish hamda uning insonparvarlik tamoyillarini rivojlantirish, shu asosida o'quv-tarbiya ishlari mazmunini, uning shakl va

uslubini yangilash va yanada takomillashtirishdan iboratdir. Yangilangan ta’lim to’la ma’noda yangicha tafakkur, sog’lom fikrdir.

Xitoyning kitobxonlik madaniyati o’zining qadimiy an’analari va bugungi zamonaviy talablarga moslashganligi bilan ajralib turadi. Xitoyda kitobxonlik madaniyati ming yillar davomida rivojlangan, va u ko’pincha ilm-fan, falsafa va badiiy ijod bilan bog’liqdir.

Kutubxona infratuzilmasini kengaytirishda shahar va qishloqlarda jamoat kutubxonalarining ko’paytirilishi va ular uchun qulay sharoitlarning yaratilishi aholiga kitob o’qish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ayniqsa, Xitoy qishloqlarida kutubxonalarning tashkil etilishi va kitoblar bilan ta’minlanishi kitobxonlik darajasini oshirishga xizmat qilmoqda. Xitoyda kitobxonlikni rivojlantirishda texnologiya katta rol o’ynamoqda. Internet va raqamli kutubxonalar kitob va ilmiy manbalarga onlayn kirish imkonini beradi. Xitoyda har yili “Adabiyot festivalari” o’tkazilib, ularda mashhur yozuvchilar va olimlar bilan uchrashuvlar, kitoblar taqdimoti kabi tadbirlar tashkil etiladi. Ushbu tadbirlar kitob o’qishga qiziqish uyg’otadi va kitobxonlikni rag’batlantiradi. Xitoy kitobxonlik madaniyatining asosiy xususiyatlariga qisqacha to’xtalib o’tamiz:

Qadimiy an’ana: Xitoyda kitob yozish va o’qish qadimdan e’tirof etilgan. Qadimgi xitoy yozuvi (ixtiro qilinishi miloddan avvalgi II ming yillikka to’g’ri keladi) bilan matnlar yaratish va o’qish xitoy xalqining madaniy merosi sifatida ahamiyat kasb etgan. Ayniqsa, Konfutsiy va Lao Tszening asarlari, falsafiy va axloqiy ta’limotlari orqali bilim tarqatish keng tarqalgan.

Ta’lim va kitob o’qish qadriyatlari: Xitoyda bilim olish va kitob o’qishga bo’lgan qiziqish jamiyatda yuqori baholanadi. Kitob o’qish bilim olishning asosi sifatida qabul qilinadi va har doim yuqori qadrlanadi. Ta’lim olish davlat xizmatida yuqori lavozimlarni egallash uchun zarur bo’lgan. Bu jarayon, ayniqsa, imperatorlik sinovlari orqali amalga oshirilgan.

Zamonaviy kitobxonlik: Bugungi kunda Xitoyda kitob o’qish odati keng tarqalgan. Xitoyda ko’plab jamoat kutubxonalari va kitob do’konlari mavjud bo’lib, ular kitob o’qishni ommalash-tirishga xizmat qiladi. Hozirda elektron kitoblar va onlayn platformalar kitobxonlikni yanada ommalashtirdi.

Xitoy kitobxonlik madaniyati, ularning bilimga bo’lgan hurmati va ta’lim sohasidagi an’analari bilan bugungi kunda ham davom etmoqda va rivojlanmoqda. Xitoyda kitobxonlik madaniyati qadimiy an’analarga ega bo’lib, u bugungi kunda ham yuqori darajada rivojlangan. Bu mamlakatda kitob o’qishga bo’lgan qiziqish kuchli bo’lib, kitobxonlik jamiyatning intellektual ta

raqqiyoti va ma’naviy o’sishini qo’llab-quvvatlaydi. Quyida Xitoyda kitobxonlik madaniya-tining asosiy jihatlari keltirilgan:

➤ **Kutubxonalar tizimi va kitobga kirish imkoniyati**

Xitoyda milliy va mahalliy kutubxonalar keng tarmog’i mavjud bo’lib, ular orqali aholiga kitob o’qish imkoniyati beriladi. Yirik shaharlarda katta kutubxonalar, xususan, “Xitoy milliy kutubxonasi” dunyodagi eng yirik kutubxonalardan biridir. Kutubxonalar zamonaviy va raqamli xizmatlar bilan ham ta’minlangan, bu orqali kitoblarni elektron shaklda o’qish mumkin.

➤ **Xitoy hukumatining kitobxonlikni qo’llab-quvvatlashi**

Xitoy hukumati kitobxonlikni targ’ib qilishga katta e’tibor qaratadi. Milliy darajada kitobxonlikni rivojlantirish bo’yicha turli dasturlar amalga oshirilmoqda. Masalan, hukumat tomonidan tashkil etilgan “Butun xalq o’qish dasturi” (全民阅读计划) kitob o’qish madaniyatini mustahkamlash va aholi orasida kitobxonlikni keng yoyishga qaratilgan.

➤ **Kitobxonlik klublari va jamoatchilik tadbirlar.**

Xitoyda kitobxonlik klublari ham keng tarqalgan bo‘lib, ular odatda universitetlar, kutubxonalar yoki onlayn platformalarda tashkil etiladi. Ushbu klublarda ma’lum bir kitobni o‘qib, keyin uni muhokama qilishadi. Bu esa o‘qilgan bilimlarni chuqurroq tahlil qilish va o‘zaro fikr almashishga yordam beradi.

➤ **Bolalar va yoshlarda kitobxonlikni rivojlantirish**

Bolalar orasida kitobxonlikni rivojlantirish uchun ko‘plab kitoblar, jumladan, bolalar adabiyoti keng targ‘ib qilinadi. Maktablarda kitob o‘qishga bag‘ishlangan tadbirlar va darslar tashkil qilinadi va bu yoshlarda kitobxonlikka bo‘lgan qiziqishni uyg‘otadi. Shu bilan birga, Xitoyda talabalar o‘rtasida kitobxonlikni targ‘ib qilish bo‘yicha bir qancha samarali tajribalar mavjud. Xitoy ta’lim tizimi va madaniyatida kitobxonlik va bilim olish katta ahamiyatga ega bo‘lib, quyidagi usullar keng qo‘llaniladi:

1. Kutubxonalar tarmog‘ini rivojlantirish: Xitoyning barcha ta’lim muassasalarida, shuningdek, mahalliy jamoatchilik tizimida zamonaviy kutubxonalar tarmog‘ini kengaytirish orqali talabalar va fuqarolar o‘rtasida kitobxonlikka bo‘lgan qiziqishni oshirishga katta e’tibor qaratilgan.

2. Raqamli platformalar va elektron kitoblar: Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bilan bir qatorda Xitoyda talabalar uchun elektron kitoblarni o‘qish imkoniyatlari yaratilgan. Talabalar kitoblarni elektron qurilmalar orqali o‘qish imkoniga ega bo‘lib, bu ularga har joyda va istalgan vaqtda kitob o‘qishni qulaylashtiradi.

4. Kitob sovg‘a qilish odati: Talabalar va yoshlar orasida kitoblarni sovg‘a qilish odati ham keng tarqalgan. Bu madaniyat o‘qish odatlarini mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi.

Bu tajribalar Xitoyda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va yoshlar orasida o‘qishga bo‘lgan qiziqishni oshirishda katta ahamiyatga ega.

XULOSA

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki, Xitoyda kitobxonlikni targ‘ib qilish mamlakat madaniy rivojlanishi va ta’lim darajasini oshirishda muhim o‘rin tutadi. Mamlakatda kitobxonlikni rag‘batlantirish bo‘yicha turli dasturlar va tashabbuslar amalga oshirilmoqda. Xitoy hukumati kitobxonlikni rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlash uchun maxsus milliy dasturlar ishlab chiqmoqda. “Milliy kitobxonlik kuni” (23-aprel) va “Kutubxona haftaligi” kabi tadbirlar muntazam ravishda o‘tkazilib, aholining kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshirishga qaratilgan. Davlat tomonidan jamoat kutubxonalarini moliyaviy jihatdan qo‘llab-quvvatlash ham kitobxonlikni targ‘ib qilishdagi muhim maqsadlardan biridir. Zero, kitob-insonning bilim olishi, tafakkur qilishi va ma’naviy o‘sishi uchun eng yaqin yo‘ldoshdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 sonli Farmoni

2. Abdullaev Yu.N. Xorijiy oliy ta’lim. tajriba va taraqqiyot yo‘nalishlari. Darslik. -T.: O‘zbekiston, 2000.

3. Ibragimova.G.S. Ta’lim sifati monitoringi jarayonida xalqaro baxolash dasturlarini keng joriy etishning ahamiyati // TDPU Ilmiy axborotlari ilmiy-nazariy jurnali. –Toshkent, 2022. -№ 6.

4. Fayzullaeva N., Miralieva D. —Jahon ta’lim tizimi|| O‘quv qo‘llanma.-T.: Iqtisodiyot, 2011.

5. Yo'ldoshev J.G'. —Xorijda ta'lim||. Darslik.-T.: 1995.
6. Ibragimova G.S. Pedagogika oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifati monitoringini takomillashtirishning pedagogik mexanizmlari// Innovative developments and research in education. – Canada. 2022.- №6.
7. <https://muhaz.org/reja-talimdagi-xorijiy-tajribalar.html?page=2>
8. <https://in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/35791>

TALABALARDA MARGINAL MADANIYATGA QARSHI IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISHDA KITOBXONLIKNING AHAMIYATI

Namozova Madina Toyir qizi,

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti 2- bosqich doktoranti

Annotatsiya. ushbu maqolada jamiyatimizda yoshlarni g'oyaviy-mafkuraviy jihatdan kamol toptirishda beqiyos ahamiyatga ega bo'lgan kitobxonlik madaniyati yuzasidan fikr-mulohazalar bayon qilingan, ma'naviyatni yuksaltirish, yoshlar o'rtasida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish, kitob mutolaasi insonni ma'naviy kamolot sari yetaklashini, insonni har tomonlama yetuk, komil shaxs sifatida shakllanishidagi o'rni nihoyatda beqiyosdir. Shu bilan birgalikda, 'marginal madaniyat'ga qarshi eng ishinchi vositalardan biri kitobxonlik ekanligi haqida ma'lumotlar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: kitobxonlik madaniyati, ma'naviy ehtiyoj, marginal madaniyat, ma'naviyat, talaba-yoshlar.

Mamlakatimizda keyingi yillarda yoshlar o'rtasida kitobxonlik madaniyatini targ'ib qilish borasidagi ishlar ko'lami sifat darajaga ko'tarildi. Xususan, O'zbekiston prezidentining 2017 yil 13 sentyabrdagi "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi qarori, Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 14 dekabrda № 781-sonli qarori bilan 2020–2025 yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturi va boshqa qator hujjatlar soha rivoji uchun dasturul amal vazifasini o'tamoqda. Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 14 dekabrda № 781-sonli qarori bilan 2020–2025 yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini uch bosqichda amalga oshirish ko'zda tutilgan:

- ✓ I bosqich – 2020- 2021 yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish bo'yicha tashkiliy-huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish chora-tadbirlarini amalga oshirish;
- ✓ II bosqich – 2022-2023 yillarda kitobxonlikka oid infratuzilmani mustahkamlash;
- ✓ III bosqich – 2024-2025 yillarda yoshlarning kitobxonlik madaniyatini jadal rivojlantirish, ularning intellektual salohiyati o'sishi hisobiga inson kapitali sifatini yaxshilash kabi muhim mezonlar belgilangan.

Shu o'rinda aytishimiz joizki, kitobxonlik madaniyatini yuksaltirishdan bosh maqsad madaniyatli kishini tarbiyalashdir. Badiiy adabiyotda ko'zga tashlangan xalq og'zaki ijodidagi asosiy ta'lim tarbiya ko'rinishlari buyruq, o'git, nasihat, namuna, o'rnak o'qish madaniyati shakllanishining muhim vositasi sifatida inson hayotida muhim o'rin tutadi. Kutubxonalarda boshqa xalqlar, mamlakatlar, davlatlarning badiiy asarlarini ham targ'ib qilish mobaynida kitobxonlarning ma'naviy dunyosini kengaytirish, boshqa xalqlar turmush tarzi, hayoti bilan tanishtirish, ularning hayotini bilish yordamida Vatan qadr-qimmatini bilish hissi tarbiyalanadi. Badiiy asar vositasida har tomonlama kamol topgan shaxsni tarbiyalash, xalq ma'naviy madaniyatini shakllantirish, yoshlarni mustaqil fikrlashga o'rgatish jamiyat istiqboliga ishonch

bilan ishtirok etadigan mukammal bilimga ega komil insonni tarbiyalash, insonga badiiy –estetik zavq berish tuyg'ularini tarbiyalaydi. Shu bilan birgalikda hozirgi kunda keng tarqalgan 'marginal madaniyat'ga qarshi talaba-yoshlarimizda mustahkam immunitetni shakllantirishda kitobxonlikning ahamiyati juda katta.

XXI asr fan-texnika taraqqiyoti jadal rivojlanayotgan, axborot- kommunikatsion vositalar xizmatidan foydalanish sur'ati keskin ortayotgan, fuqarolarning talab, ehtiyoj va maqsadlarini qondiruvchi moddiy manbalar yetarlicha ishlab chiqarilayotgan davr – innovatsion texnologiyalar asri bo'lib tarixga kirmoqda. Insoniyatning farovon, to'kinsochin hayot kechirishi uchun zarur bo'lgan moddiy-texnik jihozlar kundan kunga, yildan yilga takomillashib, sayqallanib, qulayliklari ortib bormoqda. Mamlakatimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligi, "insonlarning millati, tili va dinidan qat'i nazar, erkin, tinch va badavlat umr kechirishi, bugun hayotidan rozi bo'lib yashashi", yurt kelajagi kafolatlanganiga ishonch hosil qilishi Davlatimizda olib borilayotgan oqilona va odilona siyosatning bosh maqsadidir. Zero, O'zbekiston, yurtboshimiz e'tirof etganidek, milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari jadal harakat qilmoqda. Davlat va jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy sohalari qancha taraqqiy etsa, insonlarning ilmiy-ma'naviy salohiyati ham shunga mos va mutanosib bo'lishi lozim. Fuqarolarning ilmiy iqtidori, rahbarlik salohiyati, harbiy bilimlari, kasbiy mahorati yuqori saviyada bo'lishi bilan birga, ularning shaxsiy fazilatlarini: insoniylik, xalqparvarlik, vatanparvarlik, milliy g'urur tuyg'ulari qanchalik kuchli bo'lsa, davlatimiz poydevori ham, kelajagi ham shunchalik mustahkam bo'ladi. Mustaqil O'zbekistonimiz bugungi tezkor taraqqiyot davrida har tomonlama eng rivojlangan davlatlar qatoridan mustahkam o'rin egallash yo'lidan sobitqadamlik bilan borayotgan bir davrda xalqimizning, shuningdek, kelajagimiz egalari hisoblanmish o'sib kelayotgan yosh avlodning o'z oldiga qo'ygan maqsadi ham shunga mos holatda teran, aniq, xolis va qat'iy bo'lmog'i lozim. Jamiyat hayotida ezgu qadriyat va an'analarni chuqur qaror toptirishda, xususan, xalqimiz, ayniqsa, yosh avlodning ma'naviy intellektual salohiyati, ong-u tafakkuri va dunyoqarashini yuksaltirishda, ona vatani va xalqiga muhabbat va sadoqat tuyg'usi bilan yashaydigan barkamol shaxsni tarbiyalashda beqiyos ahamiyatga ega bo'lgan omillar bir qancha bo'lib, shulardan eng muhimi – bu kitobxonlik madaniyatini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Aytish joizki, insonlarning ehtiyojlari oshib boraveradi, lekin har qanday davrda ma'naviy ehtiyojning qadri ortsa ortadiki, hech qachon yo'qolmaydi. Ma'naviy tanazzul jamiyat tanazzuliga sabab bo'ladi, ma'naviy barkamollik jamiyat taraqqiyotiga asosiy mustahkam poydevor vazifasini bajaradi. Shuning uchun ham kitob insonni tarbiyalash xususiyatiga ega bo'lgan eng yaqin do'stdir. Barkamol avlodni voyaga yetkazishda kitobning tarbiyaviy ahamiyati beqiyosdir. Hozirgi kunda migratsiya kuchayib borayotgan bir davrda turli madaniyatlar ham ortib bormoqda. Shulardan biri 'marginal madaniyat' bo'lib, bu madaniyatga talaba yoshlarimiz tushib qolmasliklari yo'lida eng birinchi navbatda ularga o'zligini chuqur anglatishimiz va bu yo'lda bizga kitobxonlik jarayoni yordam beradi. Binobarin, aynan mutolaa insonga bilim va axborot beradi, uning ma'naviy olamini boyitadi. Yaxshi kitob eng murakkab savollarga javob topishga ko'maklashadi. Shuning uchun yurtimizning barcha hududlarida kitobxonlikni targ'ib qilish va uni ijrosini ta'minlash ustida ishlar amalga oshirmoqdalar. Bir so'z bilan aytganda talaba-yoshlarimiz kelajagimiz poydevoridir va shu poydevor mustahkam bo'lishida kitobxonlik madaniyatining o'rni yuksak darajadadir. Bu jarayonni amalga oshirishda barchamiz birdek ma'sulmiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – "Zarafshon", 2018-yil 29- dekabr, 155-156-son. www.scientificprogress.uz «SCIENTIFIC PROGRESS» Scientific Journal ISSN: 2181-1601 // Volume: 1, ISSUE: 5 104
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28.11.2018 йилдаги ПҚ-4038-сонли "Ўзбекистон республикасида миллий маданиятни янада ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги Қарори.
3. Р.Г.Сафарова ва б. Педагогларнинг ўқувчи-ёшларни «оммавий маданият»га қарши курашчанлик кўникмаларини шакллантириш соҳасидаги компетенцияларини ривожлантириш воситалари. – Т.: «Tafakkur qanoti», 2020. – 200 б.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARI ORASIDA KITOBXONLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING TARBIYAVIY IMKONIYATLARI

Alibayev Doniyorjon Shuxratjonovich,

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy institutining tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilari orasida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishning tarbiyaviy imkoniyatlari tahlil qilinadi. Kitobxonlik madaniyati bolalarning ma‘naviy va intellektual rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim omil sifatida ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: kitobxonlik, ma‘naviyat, intellektual rivojlanish, boshlang‘ich sinf, o‘quvchilari, ma‘naviyat, tarbiya, axloqiy qadriyatlar.

Boshlang‘ich ta‘lim bosqichi inson hayotida muhim ahamiyat kasb etadigan davr bo‘lib, bu davrda o‘quvchilarning xarakteri, qiziqishlari va asosiy ko‘nikmalari shakllanadi. Shu jumladan, kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish ham o‘quvchilarning ma‘naviy va intellektual taraqqiyotida alohida o‘rin tutadi. Kitobxonlik nafaqat bilim olishning asosiy manbai, balki o‘quvchilarda ma‘naviy qadriyatlarni shakllantirish, ularning hayotga bo‘lgan munosabatini ijobiy yo‘naltirish vositasi hamdir.

Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish uchun avvalo, oila, maktab va jamoatchilik o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarur. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari asosan o‘qituvchilar va ota-onalar ko‘magida bilim oladilar, shu sababli ularning kitobga bo‘lgan qiziqishini uyg‘otishda bu ikki tomonning roli katta. Oila muhitida kitob o‘qish odati shakllangan bo‘lsa, bola maktabda bu odatni davom ettiradi. Maktab esa buni tizimli ravishda yo‘naltirish orqali yanada mustahkamlaydi.

O‘qituvchilar o‘z dars jarayonida kitobxonlikning ahamiyatini targ‘ib qilib, o‘quvchilarning kitoblarga bo‘lgan qiziqishini oshirishi mumkin. Buning uchun ular quyidagi usullardan foydalanishlari mumkin:

Qiziqarli va yoshga mos badiiy asarlarni tavsiya qilish.

Kitob muhokamalari va badiiy asarlar asosida ijodiy topshiriqlar tashkil etish.

O‘quvchilarga kitob o‘qish orqali hayotiy qoidalarning ahamiyatini ko‘rsatish.

Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda maktab kutubxonasining o‘rni ham juda muhim. Zamonaviy kutubxonalar nafaqat kitoblar yig‘indisi, balki o‘quvchilarning intellektual va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiruvchi markaz sifatida faoliyat yuritishi lozim. Kutubxonalarda o‘quvchilarning yoshiga mos, rang-barang mavzudagi kitoblar bo‘lishi bilan birga, turli madaniy-ma‘rifiy tadbirlar tashkil etilishi ham ahamiyatlidir.

Shuningdek, o‘quvchilarning kitob o‘qishga bo‘lgan ishtiyoqini oshirish uchun ularning yosh xususiyatlarini hisobga olish kerak. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari odatda rangli, qiziqarli rasm va syujetlarga ega kitoblarga qiziqadilar. Shu bois ularga bolalar adabiyoti asarlarini taklif qilish orqali o‘qishga bo‘lgan mehr uyg‘otish mumkin.

Kitobxonlik madaniyatining tarbiyaviy imkoniyatlari juda keng. Kitoblar orqali o‘quvchi-

lar xulq-atvor qoidalarini o'rganadilar, insoniy fazilatlarni qadrlashni boshlaydilar va dunyoqarashlarini kengaytiradilar. Jumladan, vatanparvarlik, mehr-oqibat, mehnatsevarlik kabi fazilatlar bolalarga badiiy adabiyot vositasida osonroq singdiriladi. Masalan, xalq ertaklari, she'rlar va hikoyalar orqali bolalarga yaxshilik va yomonlikni farqlash, adolatli bo'lish kabi tushunchalar yetkaziladi.

Kitobxonlik madaniyati bolalarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. O'qilgan kitoblar asosida bolalar voqealarni qayta tasavvur qiladilar, turli vaziyatlarga o'z nuqtayi nazarlarini bildirishga o'rganadilar. Bu esa ularning kommunikativ ko'nikmalarini va ijtimoiy faolligini oshiradi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish jarayonini chuqurroq o'rganish uchun, avvalo, oila, maktab va jamoatchilik o'rtasida izchil va samarali hamkorlikni ta'minlash zarur. Bu jarayonda har bir ishtirokchining o'ziga xos roli va mas'uliyati mavjud. Jumladan, ota-onalar oila muhitida kitobxonlik uchun zarur sharoit yaratish, o'qituvchilar esa ta'lim jarayonida innovatsion usullarni joriy qilish orqali o'quvchilarning kitoblarga bo'lgan qiziqishini oshirishlari mumkin.

Oila muhitida bolalarning kitobga bo'lgan mehrini uyg'otish uchun ota-onalar bolalarga shaxsiy namuna ko'rsatishlari lozim. Masalan, ota-onalarning uyda kitob o'qishga vaqt ajratishi, bolalarga sevimli asarlarini o'qib berishi, ular bilan kitob muhokamalarini o'tkazishi samarali usullardan hisoblanadi. Shu bilan birga, oilada bolalar uchun qulay kutubxona burchagini tashkil etish ham kitobxonlik odatlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Maktab muhitida esa kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning bir qator pedagogik usullarini qo'llash mumkin. Jumladan:

Integratsiyalashgan yondashuv: Turli fanlarni o'zaro bog'lagan holda, dars jarayonlarida badiiy adabiyotlardan foydalanish. Masalan, tarix yoki tabiatshunoslik fanlarida mavzuga mos asarlarni o'qish va muhokama qilish orqali o'quvchilarning qiziqishini oshirish mumkin.

Loyiha faoliyatlari: O'quvchilarga badiiy kitoblarga asoslangan ijodiy loyihalar tayyorlashni taklif etish. Bu loyihalar asarlar asosida insho yozish, roliklar yaratish yoki sahna asarlarini tayyorlash ko'rinishida amalga oshirilishi mumkin.

Ta'sirli uchrashuvlar: Yozuvchilar, shoirlar va adabiyotshunoslar bilan uchrashuvlar tashkil qilish orqali o'quvchilarda kitobga bo'lgan hurmat va qiziqishni oshirish.

Maktab kutubxonasining zamonaviy talablarga javob berishi muhimdir. Kutubxonalar faqatgina kitob yig'ish joyi bo'lib qolmasdan, interaktiv tadbirlar, jumladan, kitob haftaliklari, viktorinalar, sahna ko'rinishlari va kitob yarmarkalari tashkil etish orqali o'quvchilarning kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga xizmat qilishi kerak.

Bundan tashqari, boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda ularning yosh xususiyatlarini hisobga olish alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu yosh davrida o'quvchilarning qiziqishini oshirish uchun ularning dunyoqarashiga mos va o'zbek milliy qadriyatlariga mos asarlarni tanlash zarur. Shu jumladan, xalq ertaklari, maqollar va hikoyatlar yosh bolalar ongiga yaxshi ta'sir ko'rsatadi.

Jamoatchilikning ham kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishdagi roli muhimdir. Mahalliy hokimiyat organlari, nodavlat tashkilotlar va tadbirkorlik subyektlari tomonidan o'tkaziladigan xayriya aksiyalari va madaniy-ma'rifiy tadbirlar bu jarayonni qo'llab-quvvatlashda katta ahamiyatga ega. Masalan, mahallalarda kitob almashtirish tadbirlarini tashkil etish yoki ijtimoiy tarmoqlar orqali kitobxonlikni targ'ib qilish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilari orasida kitobxonlik madaniyatini ri-

vojlantirish ma'naviy, intellektual va tarbiyaviy jihatdan katta ahamiyatga ega. Bu jarayonda oila, maktab va jamoatchilikning hamkorligi, o'qituvchilar va kutubxonachilarning izchil faoliyati muhim rol o'ynaydi. Kitobxonlik madaniyatini targ'ib qilish orqali biz bolalarning kelajakda ma'naviy yetuk, intellektual salohiyatli va barkamol shaxs bo'lib voyaga yetishini ta'minlaymiz.

Adabiyotlar:

1. Quronov M., Daminov I., Bozorov O., Akramova Sh. "Milliy tarbiya va yoshlar". Toshkent: "Kamalak nashriyoti" 2016 yil.
2. Egambergiyeva N. "Ijtimoiy pedagogika". Toshkent: "Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti" 2009 yil.
3. Quranbayev Q. Talabalarning ma'naviy-ijtimoiy faolliklarini rivojlantirishning pedagogik asoslari. – Toshkent, 2000 yil.
4. Mavrulov A. Ma'naviy barkamol inson tarbiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2008 yil.

O‘ZBEKISTONDA MAKTAB O‘QUVCHILARI O‘RTASIDA KITOBXONLIKNI RIVOJLANTIRISH VA UNING TARBIYAVIY IMKONIYATLARI

Nuriddinova Dilrabo Nurbek qizi,

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti 1-bosqich magistranti

Annotatsiya. Yosh avlod qalbida kitobga mehr uyg‘otish, bo‘sh vaqtlarini samarali tashkil etish, bekorchilikdan qutqarish orqali bugun yaxshi natijalarga erishishimiz mumkin. Ushbu maqolada O‘zbekistonda maktab yoshidagi bolalarda kitobxonlikni va mutolaa madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan taklif va mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: kitobxonlik madaniyati, mutolaa, virtual “qaramlik”, harakatlar strategiyasi, besh tashabbus, “Milliy Dastur”.

Bugungi kunda maktab o‘quvchilari qalbida kitobga bo‘lgan ijobiy munosabatni shakllantirish borasida rivojlangan mamlakatlar tajribalarini o‘rganish va ularni yurtimizda tadbiq etish muhim hisoblanmoqda. Xo‘sh, bundan ko‘zlangan asosiy maqsad nima?

Kitobxonlik madaniyati to‘g‘ri kitob tanlashdan to uni avaylab o‘qishgacha bo‘lgan jarayonda zarur bo‘lgan bilim va ko‘nikmalar majmuyidir.

«Taraqqiy etgan xorijiy mamlakatlarda,-deb yozadi X.To‘xtaboyev,-kitobxonlik fan darajasiga ko‘tarilgan. Kitobxonlik kitobni targ‘ib qilishgina emas, balki kitob o‘qishni, o‘qiladigan kitobni tanlay olishni, magzini chaqishni, ya‘ni kitob yordamida o‘zini anglashni o‘rgatish hamdir». Kitobxonlik madaniyat har bir jamiyatning intellektual va madaniy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, maktab o‘quvchilari orasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish ularning bilim olish jarayonini yanada samarali qilishga yordam beradi. Shunday ekan, maktab yoshidagi bolalarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish o‘zining bir qator ijobiy natijalarini beradi. Quyida bulardan ba‘zilariga alohida to‘xtalib o‘tamiz.

1. Bilim va ma‘lumot olish

Kitob o‘qish orqali o‘quvchilar zaruriy bilimlarga, yangi qiziqarli ma‘lumotlarga ega bo‘lishadi. Turli fanlarga doir kerakli ma‘lumotlarni olishda beminnat ko‘makchining xizmatidan foydalanishni o‘zlashtiradilar.

2. Til va nutqni rivojlantirish

Kitob o‘qish o‘quvchilarning til qobiliyatlarini, so‘z boyligini va nutqini rivojlantiradi. O‘quvchilar avval eshitmagan yoki duch kelmagan yangi so‘zlar va ifodalarni o‘rganishadi.

3. Emotsional rivojlanish

Kitoblar o‘quvchilarga turli xarakterlar va vaziyatlar orqali emotsional tajriba berishi mumkin. Bu o‘z navbatida empatiya va hissiy intellektni rivojlantiradi.

4. Tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi

Kitoblar orqali o‘quvchilar turli fikrlar, g‘oyalar va nuqtai nazarlar bilan tanishadilar. Bu ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshiradi va muammolarni yechishda ijodiy yondashuvni rivojlantiradi. Professor V.F.Asmus o‘zining «Kitobxonlik -mehnat va ijod» nomli maqolasida kitobxonlikka shunday ta‘rif beradi: «Mutolaa vaqtida asar bir ko‘zadan ikkinchi ko‘zaga

quyilgan suv kabi kitobxon miyasiga quyilib qolmay, balki ijodkor kitobxon tomonidan qayta idrok etiladi». Tanqidiy tahlil qilish muammo ortidan kelishi mumkin bo'lgan yaxshilikni yoki yengillik ortidan kelguvchi musibatni oldindan his qilishga va masalaga turli tomonlardan qaray olish imkoniyatini beradi

5. O'z-o'zini anglash va shaxsiy rivojlanish

O'quvchilar kitoblar orqali o'zlarini va hayotdagi muammolarni yaxshiroq tushunishga yordam beradigan hikoyalar va tajribalar bilan tanishadilar. Bu ularning shaxsiy rivojlanishiga, mavjud vaziyatdan chiroyli yechim bilan chiqib keta olishga, to'g'ri yo'lni tanlay bilishga va kelajakda yo'l qo'yishi mumkin bo'lgan xatolarning oldini olishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

6. Qiziqishni oshirish

O'qish jarayoni o'quvchilarda kitobga bo'lgan qiziqishni oshiradi. Qiziqarli va hayajonli hikoyalar o'quvchilarni o'qishga jalb qiladi va ularning kitobxonlik odatini shakllantiradi, muto-laani sevishtirishga o'rgatadi.

7. Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish

O'quvchilar kitoblarni muhokama qilish, guruhda o'qish yoki kitob klublarida ishtirok etish orqali ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Bu, ularning muloqot qilish qobiliyatlarini oshiradi.

8. Stressni kamaytirish

O'qish jarayoni ko'plab odamlar uchun stressdan qochish usuli hisoblanadi. Kitob o'qish orqali o'quvchilar kundalik tashvishlardan chalg'ib, yangi dunyolarga sho'ng'iydilar. Muammolarni unutib, mutolaa jarayonida ularga yechim topishlari ham ehtimoldan holi emas.

9. Tadqiqot va o'rganish qobiliyatlarini oshirish

Kitobxonlik madaniyati o'quvchilarda tadqiqot qilish va mustaqil o'rganish qobiliyatlarini rivojlantiradi. O'quvchilar muammolarni hal qilishda mustaqil fikrlashga undaladi.

10. Hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish

O'qish jarayoni o'quvchilarga hayotiy ko'nikmalar, masalan, vaqtni boshqarish, maqsad qo'yish va rejalashtirish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Bu esa o'z navbatida, katta hayotda qoqilmasdan o'qigan kitoblariga olgan, olgan bilimlariga tayanib olg'a borishga, qo'rqmasdan tavakkal qilish qobiliyatlarini shakllantiradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **“Yangi O'zbekiston – maktab ostonasidan, ta'lim-tarbiya tizimidan boshlanadi”**, degan g'oyasi asosida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, Respublikada kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlashning huquqiy asoslarini mustahkamlash maqsadida 2017-2020-yillarda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Hukumatning 5 ta qarori qabul qilindi, kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi etib belgilandi. Ushbu ustuvor yo'nalishlarni amalga oshirish pedagoglar zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi. Insonlarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish uchun boshlang'ich maktab poydevor vazifasini o'taydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tomonidan 2019-yil 19-mart kuni yoshlarni madaniyat, san'at, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb qilish, yoshlarda axborot texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish, ular o'rtasida kitobxonlikni targ'ib qilish, xotin-qizlar bandligini oshirishga qaratilgan beshta muhim tashabbus ilgari surildi. Mazkur, 2017–2021-yillarda O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasining to'rtinchisi, ya'ni aholi, ayniqsa, yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish, ular o'rtasida kitobxonlikni keng targ'ib qilishyosh avlodning intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Kitobxonlik madaniyati–psixologiya va pedagogika vazifalarini o'zida mujassamlashtiradi, bolalar qalbini badiiy tadqiq qiladi, bolalikni san'at ko'zgusidabutonligicha ko'rsatadi, aniqrog'i, badiiy izlanishlar orqali bolalarning ruhiy dunyosi va ijtimoiy-axloqiy shakllanishini takomillashtirishni ko'rsatadi. Shu asosda fan va san'at o'zaro bog'langan va yaxlit san'atnatijasiga aylanadi. Natijada bolalar adabiyoti pedagogika va psixologiyaning o'ziga xos badiiy-axloqiy xronologiyasiga aylanadi. Bolalar adabiyotining bu xususiyati yozuvchi oldiga kitobxonlarning yosh xususiyatlari, mentaliteti, saviyasi, qiziqishlari- ni hisobga olgan holda ijodkorlik vazifasini qo'yadi. Professor E. I. Yo'ldoshev «O'qish madaniyati» tushunchasiga shunday ta'rif beradi: «O'qish madaniyati -juda keng qamrovli tushuncha bo'lib, kitobga qiziqish va uni sevisish, adabiyot bilan kengroq tanishishni, kitob va u bilan ishlash haqidagi maxsus bilimlarga ega bo'lishni, shuningdek, kitobdan to'la ravishda foydalanishga yordam beruvchi ko'nikma va malakaga ega bo'lishni taqozo etadi»

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrdagi 781-sonli qaroriga asosan O'zbekiston Respublikasida 2020-2025 yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash bo'yicha "Milliy Dasturi" qabul qilingan. Mazkur dasturga asosan O'zbekiston Respublikasida 2020-2025 yillar davomida 3 ta bosqichda amalga oshirilishi lozim bo'lgan chora-tadbirlar belgilangan. Xususan, u **birinchi bosqich**da, tashkiliy-huquqiy mexanizmlar yaratishga qaratilgan chora-tadbirlar - kitobxonlikni rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini baholash tizimini yo'lga qo'yish, muammolarning tizimli-tahliliy tavsifi, O'zbekistonda kitobxonlik rivojlanishining hozirgi holati va keyingi bosqichlarining maqsadli hamda ustuvor yo'nalishlarini belgilab olish, xalqaro tajribani hisobga olgan holda infratuzilma mustahkamlanishining samarali mexanizmlarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish; dasturni muvaffaqiyatli amalga oshirish va kitobxonlikni rivojlantirish infratuzilmasining doimiy ishlashi uchun tashkiliy shart-sharoitlar yaratish, dasturning o'rta va uzoq muddatli maqsadlari va mexanizmlarini aniqlashtirish, mavjud ijobiy tajribani umumlashtirish, hududlar bo'yicha tanlov asosida ilg'or mexanizmlar, dolzarb loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish, shu jumladan, ularni amalga oshirish natijalarini tahlil qilish, dasturni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun ilmiy, metodik asoslarni va axborot bilan ta'minlash, shu jumladan, axborot almashish tizimining muhim elementlarini yaratish; u **ikkinchi bosqich**da, kitobxonlikka oid infratuzilmani mustahkamlashga qaratilgan chora-tadbirlar - kitobxonlik bilan bog'liq mavjud infratuzilmalarni mustahkamlash va yangilarini tizimli ravishda barpo etishni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish, kitobxonlikni rivojlantirish bo'yicha infratuzilmalarni boshqarish tizimini yaratish, kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish bo'yicha asosiy maqsadlar monitoringini olib borish tizimini muntazam ravishda takomillashtirib borish; u **uchinchi bosqich**da yoshlarning kitobxonlik madaniyatini jadal rivojlantirish, ularning madaniy savodxonligi o'sishi hisobiga inson kapitali sifatini yaxshilashga qaratilgan chora-tadbirlar - dasturning asosiy natijalariga erishish, maqsadli parametrlari ko'rsatilgan inson kapitalini yetakchi rivojlangan mamlakatlarda qabul qilingan mezonlarga muvofiq baholash mezonlariga o'tish, kitob va o'qish madaniyatini oshirish, aholining madaniy barkamolligini rivojlantirish uchun indikatorlarni yaratish etib belgilangan.

Olimlarning inson butun umri davomida 2000 ta kitob o'qiy olish imkoniyatiga ega ekanligi haqida ma'lumot beradilar. Demak, inson o'zida mavjud shunday imkoniyatdan foydalanib yuksak marralarga, go'zal hayotga, tengsiz zakovatga ega bo'lishi mumkin. Lekin bu jarayonda bolalarga emas kattalarga ko'proq mas'uliyat yuklanadi. Shunday ekan biz kattalar, o'qituvchilar, ota-onalar maktab o'quvchilarida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish maqsadida bir

qator takliflarni amalga oshirish mumkin.

1. O'qish haftaliklarini tashkil etish:

Maktablarda muntazam ravishda o'qish haftaliklari o'tkazilishi, bu davrda o'quvchilar turli janrdagi kitoblarni o'qishga undalishi kerak. Bunday tadbirlarda o'qituvchilar zimmalarga olinayotgan mas'uliyatni to'laligicha his qilgan holda odatiy zerikarli gap-so'zlardan qochib, o'quvchiga sodda tilda mutoala madaniyati va kitobxonlikning ijobiy tomonlarini anglata olishlari e'tiborga olinishi kerak

2. Raqamli platformalardan foydalanish:

O'zbekistonda raqamli kutubxonalarni rivojlantirish va o'quvchilarga onlayn resurslardan foydalanishni rag'batlantirish. Bunda raqamli kutubxonalar bazasini kengaytirish va undan foydalanish shartlarini soddalashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

3. Jamoatchilik tadbirlari:

Kutubxonalarda jamoatchilik tadbirlari, o'qish klublari va ijodiy yozuv dasturlarini tashkil etish orqali ham o'quvchilarni kitobxonlikka jalb qilish mumkin. Bunday tadbirlarda peshqadam o'quvchilarni rag'batlantirish, qimmatbaho sovg'alar, kitoblar, ota-onalarga tashakkurnomalar berilishi sezilarli natija berishi va o'quvchilar e'tiborini tortishi, qiziqishlarini orttirishi kundek ravshan.

4. Mahalliy adabiyotga e'tibor:

O'zbek tilidagi adabiyotlarni targ'ib qilish va o'quvchilarga mahalliy mualliflarning asarlarini o'qishga tavsiya etish zarur. Bunda muallifning o'zi bilan o'tkazilgan ijodiy uchrashuvlar yaxshi samara beradi. Asarning yaratilish sabablari, tarixi, undagi haqiqatlar o'quvchidagi o'qish ishtiyoqini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, bugungi axborot texnologiyalari, turli gadjetlar rivojlangan davrda maktab yoshidagi bolalarni mutolaaga qiziqtirish, hamisha kitobga hamroh qilish kompyuterga "qaramlik"dan asrash, bo'sh vaqtlarini mazmunli va maqsadli tashkil etish nafaqat o'qituvchining balki farzandi kelajagini o'ylovchi har bir ona, uning yuksak marralarga erishishi istovchi har bitta ota oldida turgan dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev Sh.M. Adabiyot va san'at, madaniyatni rivojlantirish – xalqimiz ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir (O'zbekiston ijodkorziyolilari vakillari bilan uchrashuvdagi ma'ruza) // O'zbekiston adabiyoti va san'ati, 2017-yil, 4-avgust.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentabrdagi "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida" gi PQ-3271-son qarori

3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "2020 – 2025- yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash to'g'risida" gi 781-sonli qarori

BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QUVCHILARINING NUTQIY KOMPETENSIYALARINI MUSTAQIL ISHLAR ORQALI SHAKLLANTIRISH VA O'QUVCHILARDA O'QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH

Madraimova Halima G'ayrat qizi,
KIUT magistri

Annotatsiya. Ushbu maqolada Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarining nutqiy kompetensiyalarini shakllantirish va o'qish savodxonligini rivojlantirish masalalarini o'rganishga qaratilgan. O'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish, matnni tahlil qilish, asosiy fikrni aniqlash, so'z boyligini oshirish kabi jarayonlarning ahamiyati yoritib beriladi. O'quvchilarda o'qish savodxonligini oshirish uchun interfaol metodlar, ijodiy topshiriqlar va yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarurligi ta'kidlanadi. Ushbu maqolada o'quvchilarning lingvistik va mantiqiy tafakkurini rivojlantirish dolzarb hisoblanib, ularning nafaqat o'qish savodxonligini oshirish, balki yozma va og'zaki nutqini shakllantirishga ham yordam beradi. Bu esa o'quvchilarning mustaqil ishlar orqali bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirishga va ular orasida kitobxonlik madaniyatini shakllantirishga qulaylik yaratadi.

Kalit so'zlar: Nutq, nutqiy kompetensiya, yozma, og'zaki tinglab tushunish, o'qib tushunish, kitobxonlik.

Kirish Hozirgi zamon ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri – boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqiy kompetensiyalarni shakllantirish dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarining nutqiy rivojlanishi, so'z boyligini oshirishi va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun asosiy negizi hisoblanadi. Ushbu jarayonda mustaqil ishlar, interfaol metodlar va innovatsion yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi. "O'zbekiston Respublikasi xalq talimi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi farmonlari, 2017 yil 13 sentabrdagi PQ-3271-son "Kitob maxsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutoalasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora tadbirlar dasturi to'g'risida"gi qarori, Xarakatlar strategiyasida "umumiy o'rta ta'lim sifatini tubdan oshirish, yosh avlodning ijodiy va intellektual salohiyatini qo'llab –quvvatlash va ro'yobga chiqarish hamda ruhan aqlan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sodiq qat'iy hayotiy nuqtaiy nazarga ega yoshlarni tarbiyalash" kabi yo'nalishlar, vazifalar belgilab berildi. Prezidentimiz SH.Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek chindan ham, agar biz ta'limni o'zgartirsak, ta'lim insonni o'zgartiradi. Inson o'zgarsa – butun jamiyatimiz o'zgaradi"[1] – fikrlar dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi o'quvchilarda og'zaki nutq hamda muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan muhim vazifa hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarning shaxs sifatida shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, ularning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish kelajakda muvaffaqiyatli muloqot qilish, mustaqil fikrlash va bilimlarni chuqur o'zlashtirishga zamin yaratadi. Ushbu jarayonda mustaqil ishlar o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va

bilimlarini mustahkamlashning samarali vositasi hisoblanadi.

Nutq-kishi faoliyatining turi, til vositalari (so'z, so'z birikmasi, gap) asosida tafakkurni ishlatishdir. Nutq o'zaro aloqa va xabar funksiyasini, o'zaro fikrni his-hayajon bilan ifodalash va ta'sir etish vazifasini bajaradi.[2] O'quvchi uchun esa nutq maktabda muvaffaqiyatli ta'lim olish quroli hisoblanadi. **Nutqiy kompetensiya** – bu o'quvchining o'z fikrlarini aniq, mazmunli va mustaqi ifoda etish, turli muloqot vaziyatlarida to'g'ri javob bera olish ko'nikmasidir. Konsepsiyada ona tilini o'qitish orqali shu til bo'yicha egallanadigan nutqiy faoliyatning asosiy to'rt turi: **og'zaki nutq, yozma nutq, o'qib tushunish va tinglab tushunishdir**,[3] buni biz 1-2 sinf o'quvchilari timsolida oladigan bo'lsak, og'zaki nutqda unli va undosh tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishi, rasmlar, insonlar, narsalar va voqealarni og'zaki tasvirlashni bilishi kerak. O'quv dasturida berilgan mavzular yuzasidan gapira olishni bilishi zarur. **Yozma nutq**- bo'g'in ko'chirish qoidasiga rioya qilishi; **x** va **h** harflarni to'g'ri qo'llashi; bosh harflar imlosiga rioya qilish; ohangiga rioya qilgan holda tinish belgilari (nuqta, vergul va so'roq)ni qo'ya olish; punktuatsion va imlo qoidalarga amal qilgan holda 30–40 ta so'zdan iborat diktant yozish; yil davomida o'rganilgan fanlarga oid atamalarni farqlash va ularning ro'yxatini tuzish, to'g'ri yoza olish; berilgan rasm asosida, odam yoki ma'lum voqeani tasvirlab, 3–4 ta gap tuzib yoza olish; matnlarni ravon va ifodali o'qish; **O'qib tushunish**- .O'qish darslarida matnni o'qib tushunish ko'nikmasi oddiydan murakkabga yo'naltirib boradi. O'quvchilar tomonidan matn bir xil o'qilishi mumkin, lekin ular tushunishi har xil bosqichida turgan bo'ladi. O'qituvchi ushbu bosqichni tushunsa, savollar yordamida o'quvchining qaysi bosqichda turganini aniqlashi matnni yaxshiroq tushunishi uchun yo'nalish berishi mumkin bo'ladi. Ona tili darsliklaridagi matn bilan ishlash mashqlari ham mazkur nazariy ma'lumotga asoslanishi kerak. Chunki so'zlarning matn ichida qanday ma'noda kelayotgani matnning mazmunidan anglashiladi. o'quv dasturida tavsiya qilingan matnlardagi so'z va birikmalarning ma'nosini anglash; lug'atdan foydalana olish; matnning asosiy mohiyatini aniqlay olish, matn yuzasidan savollar bera olish; ertaklarning xulosasini ayta olish, ertak qahramonlari nutqini obrazga kirib o'qiy olishi muhimdir. **Tinglab tushunish**- Boshlang'ich sinfdan boshlab eshitib tushunish xususiyatini o'quvchilarda mashq qildirib borish katta ahamiyatga ega. Bu jarayon orqali o'quvchi diqqatni uzoq vaqt xotirasida saqlab qolish malakasini shakllantiradi. U eshitayotgan matnning muhim ma'lumotlarini to'liq holda yodida saqlab qoladi. Natijada o'quvchi tushunish jarayonini ongli boshqarishni o'rganadi. Bu juda murakkab jarayon, chunki o'quvchilar diqqati bir xil me'yorda bo'lmaydi. Buning uchun o'qituvchi har bir o'quvchining ma'lumotni qabul qilish darajasini psixologik tomondan o'rgangan bo'lishi kerak. Suhbatni tinglab tushuna olish, zarur o'rinlarni qayd qila olish; tinglangan monologik nutq va suhbatdan so'zlovchining nutq ohangini belgilay olish; berilgan savolni tushunish va mantiqli javob bera olish; jonli nutq, audiomatn shaklidagi matnlarning xulosasi va g'oyasini ayta olish; maqollar va hikmatli so'zlar ma'nosini tushunishi nazarda tutiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish uchun quyidagi metodlardan foydalanish tavsiya etiladi:

Kommunikativlik : o'quvchilarni turli muloqot vaziyatlariga jalb qilish va ularga o'z fikrlarini ifoda etish imkonini berish. **Vizuallik** : rasmlar, jadvallar, videolar va boshqa vizual materiallardan foydalanish orqali o'quvchilarning diqqatini jalb qilish va ularda nutqiy faoliyatni rag'batlantirish. **Interfaol metodlar**: suhbatlar, muhokamalar, o'yinlar orqali o'quvchilarni faol nutqiy jarayonga jalb etish. **Indivuduallik** : har bir o'quvchining qobiliyatlari va nutqiy darajasini inobatga olgan holda mashqlarni tashkil etish.

Nutqiy kompetensiyani rivojlantirish uchun mashqlar

Quyida boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun mos keladigan bir nechta mashq turlari keltirilgan:

Mening oilam Berilgan mavzu bilan bog'liq matn ustida ishlanadi. Undagi nutq tovushlarining to'g'ri talaffuz qilinishi bilan bog'liq mashq va topshiriqlar bajariladi.

Tovush va harf, unli va undosh tovushlar, kichik va bosh harflarning qo'llanilishi, bo'g'inga ajratish bo'yicha olingan bilimlarni takrorlash. Oila, Oilaga bo'lgan xurmat mavzusidagi audiomatn ustida ishlanadi.. Matn tarkibidagi so'zlar tahlilini olib boriladi. So'zlar ma'nosi, so'zlar ifodalagan tushunchalar: narsa, shaxs nomi, harakat, belgi va miqdorni bildiruvchi so'zlar, ularning so'roqlari bo'yicha o'tilganlarni takrorlanadi. Matnning xulosasini aniqlab, g'oyasini ayta olish bilan bog'liq topshiriqlar beriladi. Matn tarkibida qo'llanilgan maqol va hikmatli so'zlarni ajratib, ularning ma'nosi bilan tanishish kerak. She'riy matn tarkibida qo'llanilgan gaplar, ularning ifoda maqsadiga ko'ra turlari, tinish belgilarining ifodalanishi bilan bog'liq bilimlarni takrorlash. She'riy matndagi ohangdosh so'zlarni aniqlash, she'riy matnni ifodali o'qish bilan bog'liq topshiriqlarni bajarish lozimdir. Oila tushunchalari bilan bog'liq 3 yoki undan ortiq gap tuzib ijodiy matn yaratadi. Bu jarayonda unli va undosh harflarning yozma nutqda qo'llanilish qoidalari, so'zlarni bo'g'inlarga ajratish, bosh va kichik harflarning imlosi, gapda tinish belgilarini qo'llanilishini bilishi muhim ahamiyatga ega. Hozirgi kunda O'quvchi yoshlarni kitobxonlikga jalb qilish rivojlanib bormoqda. Kitoblar insonning intellektual va axloqiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, o'quvchilar uchun kitoblar nafaqat bilim manbai, balki hayotiy tajriba va axloqiy qadriyatlarni o'rgatishning samarali vositasi hisoblanadi. O'quvchilar o'rtasida kitobxonlikni rivojlantirish, ularning dunyoqarashini kengaytirish va axloqiy tarbiyasini mustahkamlashda alohida ahamiyatga ega.

Kitobxonlikning tarbiyaviy ahamiyati shundan iboratki, Kitoblar o'quvchilarga nafaqat ilm-fan sohalarida bilimlar beribgina qolmay, balki ularga insoniy his-tuyg'ularni, yaxshi va yomonni ajrata olishni, odamlar o'rtasida hurmat va mehr-oqibatni tarbiyalaydi. Har bir kitobning o'ziga xos qahramonlari, voqealari va xulosalari bor. Ular orqali o'quvchilar o'zlarining hissiy dunyosini kengaytirishadi, ijobiy va salbiy xarakterlarni tushunib yetadilar. Kitoblar orqali o'quvchilar axloqiy qadriyatlarni o'rganadilar. Masalan, adolat, do'stlik, xushmuomalalik, mehnatsevarlik kabi fazilatlarini kitob qahramonlari misolida anglashadi. Shu tariqa, kitobxonlik nafaqat ma'naviy, balki axloqiy rivojlanishning ham mustahkam asosidir. O'quvchilarni kutubxonaga muntazam ravishda olib borish, kitoblarni tanlashda yordam berish, o'quvchilar o'rtasida kitobga bo'lgan qiziqishni oshirish maqsadga muvofiqdir. Kutubxonalarda o'quvchilarga yangi va qiziqarli kitoblarni taqdim etish, ular bilan kitoblar haqidagi fikrlarni muhokama qilish zarur. Kitob tanlashda yordam berish: O'quvchilarga ular yoshiga mos va qiziqarli bo'lgan kitoblarni tanlashda ko'maklashish kerak. Yoshlarga mos kitoblarni tanlashda ularning qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olish muhimdir. Masalan, ilmiy fantastika, sarguzasht hikoyalar yoki tarixiy romanlar kabi turli janrlarni tanitish muhim hisoblanadi. Kitobxonlikni rivojlantirishning samarali usullaridan biri bu kitob muhokamalarini tashkil qilishdir. O'quvchilar o'qigan kitoblari haqida fikrlarini o'rtoqlashadilar, shu bilan birga ular o'qigan kitoblardan yangi g'oyalar, hayotiy darslar olishadi.

Xulosa

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasini mustaqil ishlar orqali shakllantirish ularning nutq madaniyati, ijodiy fikrlash va kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayonni muvaffaqiyatli tashkil etish uchun o'qituvchilar innovatsion metodlar va turli xil mashqlardan foydalanishi kerak. Shuningdek, har bir o'quvchining yoshi,

qobiliyati va ehtiyojlarini inobatga olish orqali samaradorlikka erishish mumkin. Nutqiy kompetensiya rivojlangan o'quvchilar kelajakda muvaffaqiyatli shaxs bo'lib yetishishlari uchun mustahkam poydevor yaratadi. O'quvchilar o'rtasida kitobxonlikni rivojlantirish va uning tarbiyaviy ahamiyatini tushunish nafaqat ularga ilm-fan bilimlarini berish, balki ularning axloqiy va ma'naviy rivojlanishini ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, kitobxonlikni targ'ib qilishda nafaqat o'quvchilar, balki o'qituvchilar va ota-onalar ham birgalikda harakat qilishlari zarur. O'quvchilarni kitob dunyosiga qiziqtirish, ularga yaxshi axloqiy qadriyatlarni o'rgatish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. <https://president.uz/oz/lists/view/4596>
2. BOSHLANG'ICH SINFLARDA NUTQIY SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISH Xushbaqova Z
3. <https://uza.uz/posts/393749>
4. Umumiy o'rta ta'limning Milliy o'quv dasturi loyihasi 2020
5. D.R. Babayeva. Nutq o'stirish nazariyasi va metodikasi. (Darslik). – T.: «Barkamol fayz media», 2018
6. Lvov, M. R., Ramzaeva, T. G. Boshlang'ich sinflarda ona tilini o'qitish metodikasi. Pedagogika institutlari talabalari uchun maxsus darslik. "Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi va metodikasi". - Nukus: Ta'lim, 2020.

ПЕДАГОГИКАНИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ

Шукурулло Мардонов,
п.ф.д., проф.

Педагогика - тарбия ҳақидаги фан.

Педагогика ўз номини юнонча "paidos" - бола ва "ago" - етаклаш сўзларидан олган. "Paidagogos" сўзма-сўз таржима қилинганда "бола етакловчиси" деган маънони англатади. Қадимги Юнонистонда ўқитувчи том маънода хўжайинининг боласини қўлидан ушлаб, мактабга кузатиб қўйган қул бўлган. Бу мактабдаги ўқитувчиларга кўпинча бошқа олим қул дарс берган.

Бора-бора "педагогика" сўзи умумий маънода "болани ҳаёт давомида етаклаш", яъни уни тарбиялаш ва ўргатиш, уни маънавий ва жисмоний ривожланишга йўналтириш санъатини билдириш учун ишлатила бошланган. Кўпинча, кейинчалик машҳур бўлган кишиларнинг исмлари ёнида уларни тарбиялаган устозларнинг исмлари ҳам тилга олинади. Вақт ўтиши билан билимларнинг тўпланиши болаларни тарбиялашнинг махсус фанининг пайдо бўлишига олиб келди. Назария аниқ фактлардан тозаланди, керакли умумлашмаларни амалга оширди ва энг муҳим муносабатларни ажратиб олди. Шундай қилиб, педагогика болаларни тарбиялаш ва ўқитиш фанига айланди.

Педагогика ҳақидаги бу тушунча XX асрнинг ўрталарига қадар сақланиб қолди. Ва фақат сўнгги ўн йилликларда нафақат болалар, балки катталар ҳам малакали педагогик раҳбарликка муҳтож деган тушунча пайдо бўлди.

Замонавий педагогиканинг энг қисқа, умумий ҳамда аниқ таърифи – бу инсон тарбияси ҳақидаги фандир. Бу ерда "тарбия" тушунчаси кенг маънода, жумладан, таълим, тарбия ва ривожланиш каби маъноларда қўлланилади. "Таълим" тушунчасининг чегараларини кенгайтириш фаннинг тарихий номига зид келади. Шунинг учун жаҳон педагогик сўзлигида янги атамалар тобора кўпроқ қўлланилмоқда - "андрология" (юнонча "andros" – эркак ва "ago" – етаклаш) ва "антропология" (юнонча "antropos" – одам ва "ago" - етаклаш).

Барча замонларда педагоглар кишиларга табиат томонидан берилган имкониятлардан фойдаланиш ва янги фазилатларни ривожлантиришга ёрдам беришнинг энг яхши усуллари излаганлар. Минг йиллар давомида керакли билимлар бирин-кетин, энг ҳаётий, энг фойдалилари қолмагунча тўпланиб борилган, педагогик тизимлар яратилган, синовдан ўтказилган ва айримлари рад этилган. Таълим фани ҳам ривожланиб бормоқда, унинг асосий вазифаси инсон тарбияси ҳақидаги илмий билимларни тўплаш ва тизимлаштиришдир.

Фаннинг мақсади ҳақида фикр юритар экан, буюк рус олими Д.И. Менделеев ҳар бир илмий назариянинг иккита асосий ва якуний мақсади - башорат ва фойда, деган хулосага келади. Педагогика умумий қоидадан истисно эмас. Унинг вазифаси одамларни тарбиялаш, ўқитиш ва ўргатиш қонуниятларини билиш ва шу асосда педагогик амалиётга қўйилган мақсадларга эришишнинг энг яхши йўллари ва воситаларини

кўрсатишдан иборат. Назария амалиётчи ўқитувчиларни турли ёш гуруҳлари, ижтимоий тузилмалардаги одамларнинг таълим жараёнларининг хусусиятлари, турли шароитларда ўқув жараёнини башорат қилиш, лойиҳалаш ва амалга ошириш, унинг самардорлигини баҳолаш кўникмалари ҳақида касбий билимлар билан қуроллантиради. Педагогик лабораторияларида ҳам ўқитиш, таълим ва тарбиянинг энг янги технологиялари, самарали усуллари туғилади.

Тарбия ва у ҳақдаги фан – педагогикани таърифлаганда шундан келиб чиқилинадики, жамият ҳам, тарбия ҳам “умуман” йўқ нарсa, тарихий ривожланишнинг маълум босқичида конкрет жамият мавжуд ва мавжуд таълим ҳам ва бу жамият тараққиётининг эришилган даражасини холисона акс эттиради. Педагогика “абадий” муаммолар билан шуғулланишига қарамай, унинг предмети конкретдир: бу таълим муассасаларида амалга ошириладиган тарбия фаолияти саналади. Педагогика ўз саъй-ҳаракатларини жамиятда юзага келадиган тарбия, таълим ва ўқитиш муаммоларини тезкор ҳал қилишга йўналтирадиган амалий фан сифатида қаралади.

Педагогиканинг ривожланиш манбалари: халқларнинг турмуш тарзи, урф-одатлари, анъаналари, халқ педагогикасида мустақамланган тарбиянинг кўп асрлик амалий тажрибаси; фалсафий, жамиятшунослик, педагогик ва психологик асарлар; тарбиянинг ҳозирги жаҳон ва маҳаллий амалиёти; махсус ташкил этилган педагогик тадқиқотлар маълумотлари; замонавий тез ўзгарувчан шароитларда ўзига хос ғоялар ва тарбия тизимини таклиф қилувчи инновацион ўқитувчилар тажрибаси ҳисобланади.

Тарбия амалиёти инсоният цивилизациясининг чуқур қатламларидан илдиз отган. У илк одамлар билан бирга пайдо бўлган. Болалар ҳеч қандай педагогикасиз, ҳатто унинг мавжудлигини билмасдан тарбияланган. Тарбия фани анча кейинроқ, геометрия, астрономия ва бошқа кўплаб фанлар мавжуд бўлган пайтда шаклланган. Барча кўрсаткичлар бўйича у ёш, ривожланаётган билим соҳалари қаторига киради. Бирламчи умумлашмалар, эмпирик маълумотлар, кундалик тажрибадан олинган хулосаларни назария деб бўлмайди, улар фақат назариянинг келиб чиқиши ва шартидир.

Маълумки, барча фан тармоқларининг пайдо бўлишининг асосий сабаби ҳаёт эҳтиёжларидир. Таълим одамлар ҳаётида жуда сезиларли роль ўйнай бошлаган вақт келди. Жамият ёш авлод тарбиясини қандай ташкил этишига қараб тезроқ ёки секинроқ тараққий этиши аниқланди. Тарбия тажрибасини умумлаштириш, ёшларни ҳаётга тайёрлаш учун махсус таълим-тарбия муассасаларини ташкил этиш зарурати туғилади.

Қадимги дунёнинг энг ривожланган давлатлари - Хитой, Ҳиндистон, Миср, Грецияда аллақачон тарбия тажрибасини умумлаштириш ва назарий тамойилларни ажратиб олишга жиддий уринишлар қилинган. Ўшанда табиат, инсон ва жамият ҳақидаги барча билимлар фалсафада тўпланган; унда илк педагогик умумлашмалар ҳам қилинган.

Қадимги юнон фалсафаси Европа тарбия тизимларининг бешиги бўлди. Унинг энг кўзга кўринган вакили Демокрит (милоддан аввалги 460-370 йиллар) таълим-тарбияни эътибордан четда қолдирмай, замонавий билимнинг барча соҳаларида умумлаштирувчи асарлар яратади. Унинг асрлар оша бизгача етиб келган қанотли афоризмлари чуқур маънога тўла: “Табиат ва тарбия ўхшаш. Яъни, таълим инсонни қайта тиклайди ва табиатни ўзгартириб яратади”; “Яхши одамлар табиатдан кўра кўпроқ амалиёт орқали яратилган”; “Ўқитиш фақат меҳнат асосида чиройли нарсаларни яратади”.

Педагогиканинг назарийчилари йирик қадимги юнон мутафаккирлари Соқрат (милоддан аввалги 469-399 йй.), унинг шогирди Афлатун (Платон) (милоддан аввал-

ги 427-347 йй.), Арасту (Аристотель) (милоддан аввалги 384-322 йй.) бўлиб, уларнинг асарларида инсон тарбияси билан боғлиқ, унинг шахсиятини шакллантиришнинг энг муҳим ғоя ва қоидалари мавжуд. Асрлар давомида ўзининг объективлиги ва илмий асослилигини исботлаган бу қоидалар педагогика фанининг аксиоматик тамойиллари бўлиб хизмат қилади.

Юнон-рим педагогик тафаккури ривожланишининг ноёб натижаси бўлиб, қадимги Рим файласуфи ва ўқитувчиси Марк Квинтилианнинг (35-96 йй.) "Нотиқнинг тарбияси" асари хизмат қилади. Квинтилианнинг асари узоқ вақт давомида Цицероннинг асарлари билан бир қаторда педагогика бўйича асосий қўлланма бўлиб келган, у барча риторик мактабларда ўрганилган.

Ҳамма замонларда ҳам халқ педагогикаси мавжуд бўлиб, у одамларнинг маънавий ва жисмоний ривожланишида ҳал қилувчи роль ўйнаган. Халқ ахлоқий ва меҳнат тарбиясининг ўзига хос ва ҳайратланарли даражада мустаҳкам тизимини яратди. Масалан, Қадимги Юнонистонда фақат камида битта зайтун дарахтини экиб, ўстирган киши катта киши ҳисобланган. Ушбу халқ анъанаси туфайли мамлакат мўл-кўл меваги зайтун боғлари билан қопланган.

Ўрта асрларда черков жамиятнинг маънавий ҳаётини ўз монополиясига олади, таълимни диний йўналишга йўналтиради. Илоҳиёт ва схоластиканинг чангалида сиқилган таълим қадимги даврларнинг прогрессив йўналишини йўқотади. Асрдан асрга Европада қарийб ўн икки аср давомида мавжуд бўлган догматик таълимотнинг бузилмас тамойиллари сайқалланиб, мустаҳкамланиб борди. Гарчи черков раҳбарлари орасида ўз даври учун билимли файласуфлар бўлса-да, масалан, Тертуллиан (160-222 йй.), Августин (354-430 йй.), Аквинский (1225-1274 йй.), улар кенг қўламли педагогик рисолалар яратдилар, аммо педагогик назария олдинга силжимади.

Уйғониш даври кўплаб ёрқин мутафаккирлар, гуманист педагогларнинг пайдо бўлишига олиб келди, улар ўзларининг шиори билан "Мен одамман, мен учун одамийликка хос бўлган ҳеч нарса бегона эмас" деган қадимий мақолни эълон қилдилар. Улар орасида голландиялик Эразм Роттердамский (1466-1536 йй.), италиялик Витторино де Фельтрэ (1378-1446 йй.), французлар Франсуа Рабле (1494-1553 йй.) и Мишель Монтень (1533-1592 йй.) лар бор.

Узоқ вақт давомида педагогика фалсафанинг бир бўғини сифатида қаралиб келинди. Фақат XVII асрда у фалсафадан мустақил фан сифатида ажралиб чиқди. Педагогика ҳам, фалсафа ҳам инсон билан шуғулланади, унинг мавжудлиги ва ривожланишини ўрганади. Бу уларнинг ўзаро боғлиқлигини кўрсатади.

Педагогиканинг фалсафадан ажралиши ва унинг илмий тизимга айланиши буюк чех педагоги Ян Амос Коменский (1592-1670 йй.) номи билан боғлиқ. Унинг 1654 йилда Амстердамда нашр этилган "Буюк дидактика" асосий асари биринчи илмий ва педагогик китоблардан биридир. Унда билдирилган кўплаб фикрлар бугунги кунда ҳам ўз долзарблигини ва илмий аҳамиятини йўқотгани йўқ. Я.А. Коменский томонидан таклиф қилинган ўқитишнинг синф-дарс тизими тамойиллари, усуллари ва шакллари педагогик назариянинг асоси бўлди. "Таълимнинг асоси нарса ва ҳодисаларни билиш бўлиши керак, лекин нарсалар ҳақидаги бошқаларнинг кузатишлари ва гувоҳликларини ёдлаш эмас"; "Эшитиш кўриш билан, сўз эса қўл ҳаракати билан уйғунлашиши керак"; "Ташқи сезги ва ақл орқали далил асосида" ўргатиш зарур. Буюк педагогнинг бу умумлашмалари бизнинг давримизга тўғри келмайдими?

Я.А. Коменскийдан фарқли ўлароқ, инглиз файласуфи ва педагоги Жон Локк (1632-1704 йй.) ўзининг асосий кучларини тарбия назариясига қаратди. У ўзининг "Тарбия ҳақидаги фикрлар" номли асосий асарида у ўзига ишонган, ишбилармонлик фазилатларига эга, одоб-ахлоқ нафосатини маънавий эътиқодлари мустаҳкамлиги билан уйғунлаштирган жаноб шахсни тарбиялашга доир фикрларини баён қилган.

XVIII аср француз материалистлари ва маърифатпарварлари Д. Дидро (1713-1784 йй.), К. Гельвеции (1715-1771 йй.), П. Гольбах (1723-1789 йй.) ва Ж.Ж. Руссо (1712-1778 йй.) лар педагогикада догматизм, схоластика ва вербализмга қарши муросасиз кураш олиб бордилар. "Нарсалар ҳақида! Нарсалардан! – қичқирди у. "Мен сўзларга ҳаддан ташқари аҳамият беришимизни такрорлашни ҳеч қачон тўхтатмайман: вайсаки тарбиямиз билан биз фақат эзмаларни тайёрлаган бўламиз".

Француз маърифатпарварларининг демократик ғоялари кўп жиҳатдан буюк швейцариялик педагог Иоган Генрих Песталоцци (1746-1827 йй.) ижодини белгилаб берди. "О, севимли халқим! – ҳайқирди у. - Кўряпман, сен қанчалар пастдасан, даҳшатли пастда, тур, мен сени туришингга ёрдам бераман!" Песталоцци ўз сўзида турди, ўқитувчиларга ўқувчиларни ўқитиш ва ахлоқий тарбиялашнинг илғор назариясини таклиф қилди.

Иоганн Фридрих Гербарт (1776-1841 йй.) педагогика тарихидаги буюк, аммо баҳсли шахсдир. Таълим психологияси ва дидактика соҳасидаги муҳим назарий умумлашмаларга қўшимча равишда (тўрт босқичли дарс модели, таълим концепцияси, ривожлантирувчи машқлар тизими) у кенг ишчилар оммасини таълим олишига камситувчи чекловлар киритишга назарий асослар яратган шахс.

"Ўзгаришдан бошқа ҳеч нарса доимий эмас", - деб таниқли немис педагоги Фридрих Адольф Вильгельм Дистервег (1790-1886 йй.) кўплаб муҳим муаммоларни ўрганган, лекин энг муҳими - барча педагогик ҳодисаларга хос бўлган қарама-қаршиликларни ўрганган.

Атоқли рус мутафаккирлари, файласуфлари ва ёзувчилари В.Г. Белинский (1811-1848 йй.), А.И. Герцен (1812-1870 йй.), Н.Г. Чернышевский (1828-1889 йй.), Н.А. Добролюбов (1836-1861 йй.), Л.Н. Толстой (1828-1910 йй.), Н.И. Пирогов (1810-1881 йй.) кабиларнинг истиқболли ғоялари бутун дунёда тан олинган. Улар мавжуд мактабини кескин танқид қилиб, халқ таълими масаласини тубдан ўзгартиришга чақирганлар.

Адабиётлар:

1. Бабанский Ю.К. Педагогика. - М., 1988.
2. Гончаров Н.К. Основы педагогики. - М., 1947.
3. Журавлев И.К. Педагогика в системе наук о человеке. - М., 1990.
4. Общие основы педагогики / Под ред. Ф.Ф. Королева, В.Е. Гмурмана. - М., 1967.
5. Соколов В.Н., Юзефович Г.Я. Отцы и дети в меняющемся мире. - М., 1991.
6. Харламов И.Ф. Педагогика. - М., 1990.

KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKILLANTIRISH – DAVR TALAVI

Olimov B.A.,

Q.Niyoziy nomidagi TPML f.-m.f.n.

Ushbu maqolada yurtimizda kitobxonlik madaniyatini shakillantirish uchun yaratilayotgan qonunlar, qarorlar, imkoniyatlar tanlovlar va ularni amalga oshirish to'g'risida gapriladi.

Kalit so'zlar: kitob, kitobxon, jamiyat, adabiyot, kitobxonlik, tanlov, imkoniyat, yutug'i, targ'ib qilish, yoritib berish.

This article covers the laws, decisions, opportunities created for the development of reading in our country, contests and concepts about their implementation.

Keywords: book, reader, society, literature, reading, competition, opportunity, achievement, promotion, lighting.

В этой статье речь пойдет о законах, решениях, возможностях, которые создаются для формирования культуры чтения в нашей стране, о выборе и концепциях их реализации.

Ключевые слова: книга, читатель, общество, литература, чтение, выбор, возможность, достижение, продвижение, освещение.

Mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan keyin yoshlar o'rtasida kitobxonlik madaniyatini targ'ib qilish borasidagi ishlar ko'lamini sifat darajaga ko'tarildi. O'zbekiston prezidentining 2017 yil 13 sentyabrdagi "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks choratadbirlar dasturi to'g'risida"gi qarori, Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 14 dekabrda № 781-sonli qarori bilan 2020–2025 yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturi, shuningdek Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 14 dekabrda № 781-sonli qarori bilan 2020–2025 yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini uch bosqichda amalga oshirish ko'zda tutilgan.

I bosqich – 2020-2021 yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish bo'yicha tashkiliy-huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish chora-tadbirlarini amalga oshirish;

II bosqich – 2022-2023 yillarda kitobxonlikka oid infratuzilmani mustahkamlash;

III bosqich – 2024-2025 yillarda yoshlarning kitobxonlik madaniyatini jadal rivojlantirish, ularning intellektual salohiyati o'sishi hisobiga inson kapitali sifatini yaxshilash kabi muhim mezonlar belgilangan.

Xuddi shunday "Mahallalarda aholiga axborot-kutubxona xizmati ko'rsatishini yaxshilash hamda xususiy kutubxonalarni tashkil etayotgan tashabbuskorlarni rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi hukumat qarori loyihasi e'lon qilindi.

Axborot va ommaviy kommunikasiyalar agentligi, O'zbekiston mahallalar uyushmasi, Respublika ma'naviyat va ma'rifat markazi hamda O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasining:

- mahalla kutubxonalari hamda tashabbuskor fuqarolar o'z hisobidan tashkil etgan xususiy kutubxonalar faoliyatini doimiy qo'llab-quvvatlab borish;

- yilda bir marotaba xususiy kutubxonalar faoliyatini tashkil etgan fuqarolarni va mahalla kutubxonalari uchun mas'ul xodimlarni “Axborot-kutubxona a'lochisi”, “Ma'naviyat fido-yisi” ko'krak nishonlari bilan taqdirlash;
- 2024 yildan boshlab har yili xususiy kutubxonalar va mahalla kutubxonalari o'rtasida “Yilning eng yaxshi xususiy kutubxonasi” va “Yilning eng yaxshi mahalla kutubxonasi” tanlovlarini o'tkazish;
- Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahridagi kamida bittadan axborot-kutubxona muassasasida adabiyotlar hisobini yuritish, ularni saqlash va raqamlashtirish, aholiga zamonaviy axborot-kutubxona xizmatini ko'rsatish tizimini yaratish to'g'risidagi takliflari ma'qullanadi.

Yana bitta e'tibor beriladigan tomoni kitobxonlikni rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini baholash tizimini ishlab chiqish, «Eng yaxshi kitobxon hudud», «Eng yaxshi kitobxon mahalla», «Eng yaxshi kitobxon ta'lim muassasasi» kabi reytinglarni joriy etish va boshqa muhim vazifalar belgilangan.

Shuni alohida etirof etish kerakki, prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan 5 tashabbus bugungi kunda yoshlarni yanada qollab quvvatlovchi muhim omil boldi. “Yoshlar manaviyatini yuksaltirish, ular ortasida kitobxonlikni keng targ'ib qilish boyicha tizimli ishlarni tashkil etish” muhim dasturi amal bolmoqda.

Kitob bilan tanishish, mutolaa qilish, insonga ozgacha zavq beradi. Kitobxon mutolaa qilar ekan kitob bilan yaqinroq tanishadi, uning ilmiy- badiiy qimmati haqida tasavvur hosil qila boshlaydi, fikrlaydi, mutolaa madaniyati yuksaladi. Yurtboshimizni kitobxonlik madaniyatini yuksaltirishga qaratilayotgan alohida etibori tufayli umumtalim maktablarida, oliy oquv yurtlarida, barcha talim muassasalarida otkazilayotgan “Yosh kitobxon”, “Kirobxonlar bayrami”, korik tanlovlari, dam olish maskanlarida ochilayotgan zamonaviy kitob dokonlari va chekka qishloq larda ochilayotgan kutubxonalar yosh avlodni manaviy va intellektual ehtiyojini qondirishda, kitobga oshno bolishda muhim orin tutmoqda.

Kitobxonlikni jamiyat hayotining ajralmas qismiga aylantirishimiz zarur. Zero, kitob va kitobxonlik yo'li – odamzod uchun o'zlikka qaytish va kamolot, jamiyat uchun esa chinakam taraqqiyot yo'lidir.

Adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Adabiyot va san'at, madaniyatni rivojlantirish – xalqimiz ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir (O'zbekiston ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvdagi ma'ruza) // O'zbekiston adabiyoti va san'ati, 2017yil, 4 avgust.

2. Mirziyoyev Sh.Mining 2017 y 13-sentabrdagi “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida” gi PQ-3271-son qarori.

UMUMIY O'RTA TA'LIM MUASSASALARIDA KITOB MUTOLAASIGA YO'NALTIRILGAN MADANIY MUHITNI YARATISH STRATEGIYALARI

Malikova Dilraboxon,

pedagogika fanlari bo'yicha PhD, Qori Niyoziy nomidagi TPML mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim muassasalarida kitob mutolaasiga yo'naltirilgan madaniy muhitni yaratish strategiyalari, o'quvchilar matnlarni qayta ishlashi, metakognitiv xotira va intuitsiyasi, kitobxonlik qobiliyatini mantiqiy izchillikda madaniy-intelektual hamda milliy qadriyatlarga mos ifodalash bayon etilgan.

Tayanch so'z va iboralar: kitob mutolaasi, matnni qayta ishlash, madaniy muhit, mantiqiy izchillik, madaniy-intelektual, metakognitiv, kommunikativ kompetensiya

O'quvchilarni kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda mutolaaga yo'naltirilgan madaniy muhitni yaratish strategiyalari muhim o'rin egallaydi. Mutolaa strategiyalari birinchi navbatda o'quvchilarning kitobxonlik qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Kitobxonlik strategiyalari birinchi navbatda o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Kommunikativ kompetensiya tarkibida so'zlarni o'zlashtirish, ular yordamida fikr bayon qilish, yaxlit matnlar yaratish, o'z fikrini mantiqiy izchillikda ifodalash kabi ko'nikmalar mujassamlashadi. Mutolaa strategiyasi doirasida o'quvchilar matn yaratish, matn mazmunini qisqa bayon qilish, matn ustida ishlash, muloqot matnlarini yaratish ko'nikmalarini ham egallaydilar. Kitobxonlik madaniyatining shakllanishi natijasida matnni o'qib, idrok qilish layoqati rivojlanadi. Shunga ko'ra kitobxonlik strategiyalari ushbu yo'nalishda muayyan maqsadga erishishni nazarda tutgan holda avvalambor o'qituvchilar, ota-onalar, yuqori sinflarda esa o'quvchilarning o'zlari tomonidan tanlanadi. O'qituvchi mutolaa strategiyalarini to'g'ridan-to'g'ri qo'llashi natijasida o'quvchilarda kitobxonlik qobiliyatini rivojlantirishga muvaffaq bo'ladi. Mutolaa strategiyalarini muntazam qo'llash natijasida o'quvchilardagi kitobxonlik malakasi barqarorlashadi va mustahkamlanadi. O'qituvchi kitob mutolaasiga yo'naltirilgan madaniy muhitni yaratish strategiyalari, qo'llaganda, o'quvchilarning matn mazmunini anglash ko'nikmalarini mustahkamlashni nazarda tutadi. Kitobxonlik malakasining rivojlanishi esa mutolaa strategiyalarini qo'llash maxsuli hisoblanadi. Ko'rinib turibdiki kitob mutolaasiga yo'naltirilgan madaniy muhitni yaratish strategiyalari o'quvchilarning xotirasi va aqliy faoliyatini rivojlantirib, matnni anglash imkoniyatlarini kengaytiradi.

Ingliz olimi Parisning (1996) fikriga ko'ra, kitob mutolaasiga yo'naltirilgan madaniy muhitni yaratishda quyidagi uchta strategiyalarni qo'llash mumkin.

Mazkur strategiyalar quyidagilardan iborat:

MUTOLAAGA KIRISHISHDAN OLDIN	MUTOLAA DAVOMIDA	MUTOLAADAN KEYIN
1. Qulay pedagogik muhit yaratish	1. Matnni o'qish jarayonida o'quvchining tushunish darajasini kuzatish	1. Matn mazmuni va muallif ijodini tahlil qilish
2. O'quvchi oldiga aniq maqsad qo'yish	2. Asosiy g'oyani aniqlash	2. Mutolaagacha bo'lgan bashoratlarni qayta ko'rib chiqish
3. O'zlashtirilgan bilimlarni esga olish	3. Induktiv xulosalar chiqarish	3. Matnga oid ma'lumotlarni ko'rib chiqish
4. Mavzudan kelib chiqqan holda o'quvchilar oldiga savollar qo'yish	4. Matnning tarkibiy tuzilishini o'rganish	4. Matnning o'zlashtirilganlik darajasini aniqlash
5. Mavzuning matn mazmunga mosligini o'rganish	5. Matn mazmunini aniq idrok etish	5. O'rganilgan barcha ma'lumotni umumlashtirish.
6. Matn bilan tanishish	6. So'z boyligining mavjud darajasini kuzatish	6. Ma'lumotlarni qayta tahlil qilish
7. Matn ichidagi bo'limlarning nomlanishini o'rganish	7. Har bir bo'limning asosiy g'oyasini prognoz qilish	7. O'qilgan matnni so'zlab berish va asar mazmuniga munosabat bildirish
8. O'qituvchi tomonidan berilgan topshiriqlarga javob berish	8. Matn haqida qisqacha ma'lumotlarni qayd etish	8. Mavjud ma'lumotlarni to'ldirish
9. Matnning tarkibi va asarning janrini aniqlash	9 O'rganilgan ma'lumotlar bilan oldin o'zlashtirilganlarini qiyoslash.	9. Yangi o'zlashtirilgan ma'lumotlarni amaliy faoliyatiga tadbiq etish
10. Mavzu haqida ma'lumotlarga ega bo'lish	10. O'rganilayotgan ma'lumotlarga munosabat bildirish	10. Matn mazmunida bayon etilgan fikrlar bilan hayotiy tajribalarni qiyoslash
11. Matn mazmunini bashorat qilish	11. Matnni ifodali o'qish	11. Matn mazmuniga tanqidiy munosabat bildirish

Ushbu strategiyalar yordamida pedagoglar o'quvchilarda mutolaa madaniyatini shakllantirish va ularda kitob bilan ishlash tajribasini hosil qilishlari lozim. Shuningdek, o'quvchilar matn mazmunini puxta o'zlashtirishlari uchun ularni kitob mutolaasiga keng jalb etish maqsadga muvofiq. O'quvchilarga mutolaa uchun taqdim etiladigan matnlarning murakkablik darajasi ularning yosh xususiyati, o'zlashtirgan bilimlari, dunyoqarashi, so'z boyligining mavjud darajasiga mos bo'lishi lozim. O'quvchilarning matn mazmunini o'zlashtirganlik darajalarini aniqlash uchun o'qituvchilar yetarli bilim va pedagogik tajribaga ega bo'lishlari kerak. Pedagoglar o'quvchilarning matnni mutolaa qilishlariga yaqindan ko'maklashishlari zarur. Buning uchun birinchi navbatda ular o'quvchilar mutolaa qilayotgan kitoblarning mazmun mohiyati bilan tanish bo'lishlari talab qilinadi. O'quvchilarda mutolaa madaniyatini shakllantirish uchun o'qituvchilar matnni o'qish, tahlil qilish va ma'lumotni qayta ishlash bo'yicha mashg'u-

lotlar tashkil etishlari muhim ahamiyatga ega. Dastlabki tajribalar shuni ko'rsatadiki, taklif etilgan strategiyalardan foydalangan holda mashg'ulotlarni tashkil etish natijasida o'quvchilarda mutolaa madaniyatiga oid ko'nikmalarni samarali shakllantirish mumkin ekan. Mazkur strategiyalardan turli fan o'qituvchilari samarali foydalanishlari mumkin. O'quvchilarda mutolaa madaniyatini samarali shakllantirish uchun metakognitiv strategiyalardan foydalanish ham tavsiya etiladi. Metakognitiv strategiyalar o'quvchilarga badiiy asar yoki har qanday matnni metakognitiv anglash imkonini beradi. Chunki kognitiv harakatlar rang-barang ma'lumotlarni anglashga xizmat qiladi. Metakognitiv anglash muayyan asar mazmunida ifodalanagan ma'lumotlarni faol tarzda ilg'ash, tushunishga xizmat qiladi. O'tgan asrning 70-yillarida mutaxassislar tomonidan metakognitiv anglash modeli yaratilgan. Ushbu model o'z ichiga metakognitiv strategiyalarni qamrab oladi. Metakognitiv strategiyalar esa o'quvchilarning mutolaa madaniyati ko'nikmalarini nazorat qilishga ko'maklashadi. Insonning anglash faoliyati, o'z oldiga qo'ygan maqsadga erishganligini nazorat qilish, jumladan matn mazmunini anglash, uni qayta so'zlab berish kabilarni muvaffaqiyatli bajarishiga xizmat qiladigan, tizimlashtirilgan jarayonlar metakognitiv strategiyalar hisoblanadi.

O'quvchilarning metakognitiv qobiliyatini rivojlantirish uchun o'qituvchilar metakognitiv strategiyalardan foydalanishlari kerak. Bunda mutolaa jarayonini samaradorligini o'rganishlari talab qilinadi. Ayni bir strategiyadan kitob mutolaasiga bag'ishlangan kognitiv jarayonlarni tashkil etishda muntazam foydalanish mumkin. Bunda mutolaa qilingan kitob haqida o'quvchilarga turli savollar bilan murojaat qilinadi. O'quvchilarni metakognitiv jarayonlarga muntazam jalb qilish natijasida ularda mutolaa madaniyati shakllanadi. Buning natijasida ta'lim oluvchilarda tanqidiy tafakkur shakllanadi. Metakognitiv strategiyalar yordamida o'quvchilar badiiy asar matnini chuqurroq o'rganishga muvaffaq bo'ladilar, ularda kommunikativ va o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyalari rivojlanadi, badiiy asar mutolaasiga bo'lgan qiziqishlari ortadi.

Bunday strategiyalarni qo'llashdan asosiy maqsad o'quvchilarni mutolaaga chorlash orqali badiiy asar muhokamasiga jalb qilish, so'z boyligini rivojlantirish, badiiy estetik didini shakllantirish, asarlarni saralab o'qish ko'nikmasini hosil qilish, qahramonlar haqida ob'ektiv fikrning vujudga kelishini ta'minlash, xalqimizga xos bo'lgan milliy madaniyat boyliklarini o'zlashtirishlariga ko'maklashishdan iborat.

Xulosa. Kitob mutolaasiga yo'naltirilgan madaniy muhitni yaratish strategiyalari, o'zining pedagogik, psixologik jihatlariga ega bo'lib, badiiy hamda ilmiy asarlar yordamida o'quvchilar shaxs sifatida shakllanib, olamni yaxlit tarzda idrok etish, shaxslararo munosabatlarning mohiyatini anglash, me'yorlarni o'zlashtirish, o'zaro muloqotga kirishish, milliy va umummadaniy qadriyatlarni o'zlashtirish, turli madaniy yondashuvlarning mohiyatini anglash, odam hamda olam orasidagi munosabatlarni idrok etish va tahlil qilish, tanqidiy va refleksiv fikrlash tajribasini o'zlashtirishga muvaffaq bo'ladi.

REFERENCES

1. D.M.Malikova. Umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarida mutolaa madaniyatini shakllantirishning pedagogik tizimi. Dissertatsiya, Toshkent-2022 y.
2. Флиер А. Я. Культурная среда и её социальные черты.
3. Иванов А. В. Культурная среда общеобразовательной школы как педагогическое явление.

TARBIYA FANI DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING HUQUQIY KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHDA KITOBXONLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR JIHATLARI

Jumanova Xafiza Xoliqulovna,
Navoiy Davlat Universiteti tayanch doktranti

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada tarbiya fanining dars jarayonida o‘quvchilarning huquqiy kompetensiyalarini shakllantirishda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning ustuvor tamoyillari tahlil qilinadi. Ushbu tamoyillar asosida ta’lim jarayonida kitobxonlik faoliyatini tashkil etish orqali o‘quvchilarda huquqiy bilim va malakalarni shakllantirish, ularda mustaqil fikrlash, adolat, qonun ustuvorligi tamoyillariga sodiqlik kabi sifatlarni rivojlantirish masalalari yoritiladi.

Kalit so‘zlar: tarbiya fani, huquqiy kompetensiyalar, kitobxonlik madaniyati, davlat ta’lim standartlari, tarbiya konsepsiyasi, huquqiy bilim, mustaqil fikrlash, qonun ustuvorligi.

KIRISH

Bugungi kunda yosh avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash, ularda huquqiy madaniyatni shakllantirish albatta kitobga bo‘lgan mehri va e’tibori orqali amalga oshadi desak xech mubolag’a bo‘lmaydi. O‘zbekiston Respublikasi Davlat ta’lim standartlari asosiy talblaridan biri ta’lim oluvchilarda mustaqil fikrlash, vatanga fidoyilik va milliy g‘urur hissini singdirish hamda o‘z majburiyatlarini mas’uliyat bilan bajarish bo‘yicha zarur bilim va ko‘nikmalarni rivojlantirishdir. Ushbu bilim va ko‘nikmalarni ta’lim-tarbiya jarayonida o‘quvchilardagi kitobxonlik kompetensiyasi orqali amalga oshirish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Sababi kitob o‘qish orqali yosh avlod nafaqat bilim oladi, balki ularda mustaqil fikrlash, qonunlarga hurmat, mas’uliyatlilik kabi fazilatlar shakllanadi.

ASOSIY QISM

O‘zbekiston “Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari” tamoyili asosida taraqqiyotning yangi bosqichiga qadam qo‘ydi. Yangi davr shiddati jamiyat hayotida ezgu qadriyat va an’analarni qaror toptirishga, xususan, xalqimiz, ayniqsa, yosh avlodning ma’naviy-intellektual salohiyati, ongu tafakkuri va dunyoqarashini yuksaltirishda, ona Vatani va xalqiga muhabbat va sadoqat tuyg‘usi bilan yashaydigan barkamol shaxsni tarbiyalashda kitobxonlik madaniyatini oshirish alohida ahamiyat kasb etmoqda. Yoshlarda kitob o‘qish ko‘nikmasi shakllansa, kamoloti yo‘lida qolgan barcha amallarni kitobning o‘zi o‘rgatadi. Shu ma’noda ta’lim jarayonidagi “Tarbiya” fanining mazmunida o‘quvchilarning kitobxonlik madaniyati orqali huquqiy kompetensiyalarini shakllantirish mumkin. Bu jarayonda kitobxonlik madaniyati asosiy vositalardan biri sifatida qaraladi. O‘quvchilarni huquqiy adabiyotlar bilan tanishtirish, ularda kitoblarga bo‘lgan qiziqishni uyg‘otish – bu o‘quvchi shaxsini shakllantirishning asosiy bosqichidir.

Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning usullari

1. Interfaol metodlardan foydalanish. Tarbiya darslarida bahs-munozaralar, rolli o‘yinlar, esse yozish kabi usullardan foydalanib, o‘quvchilarda mustaqil fikrlash ko‘nikmalari rivoj-

lantiriladi.

2. Huquqiy mavzudagi kitoblarni targ'ib qilish. Dars jarayonida huquqiy adabiyotlarni o'qish va tahlil qilish orqali o'quvchilarda huquqiy ong shakllantiriladi.

3. Elektron platformalardan foydalanish. Zamonaviy texnologiyalar yordamida huquqiy kitoblarni elektron shaklda o'qish imkoniyati yaratiladi.

O'zbekiston-2030 strategiyasida kitobxonlik madaniyatining o'rni

O'zbekiston-2030 strategiyasida ta'lim va madaniyatni rivojlantirish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan. Ushbu strategiyada yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish, ular o'rtasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Kitobxonlikni targ'ib qilish orqali quyidagi maqsadlarga erishish ko'zda tutilgan:

- O'quvchilarning bilim saviyasini oshirish;
- Yangi texnologiyalar yordamida elektron kitoblar ommalashuvini ta'minlash;
- Maktab kutubxonalarini zamonaviy adabiyotlar bilan ta'minlash;
- Yoshlarni milliy va jahon adabiyoti bilan tanishtirish orqali ularning madaniy saviyasini yuksaltirish.

Mazkur strategiya doirasida amalga oshirilayotgan loyihalar ta'lim jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatib, kitobxonlik madaniyatini yanada rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Jumladan:

Kitobxon yoshlar sonini **5 million** nafarga yetkazish.

Har yili **100 ta** eng yaxshi badiiy asar hamda bolalar va o'smirlarga mo'ljallangan **50 ta** badiiy kitoblar yaratish.

"O'zbek adabiyoti xazinasidan" **ko'p jildlik**, "Jahon bolalar adabiyoti durdonalari" **100 jildligini** o'zbek tilida nashr qilish

40 millionga yaqin kitob fondini raqamlashtirish kabi ustuvor vazifalar ham belgilangan.

O'quvchilar o'rtasida kitobxonlikni rivojlantirish va uning tarbiyaviy imkoniyatlari

O'quvchilarning kitobxonlikka qiziqishini oshirish orqali ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga qo'yidagi ko'nikmalar ko'maklashishi mumkin:

- 1. Bilim olish:** O'quvchilar bilim doirasini kengaytiradi.
- 2. Axloqiy qadriyatlar:** Kitoblar orqali yaxshi va yomonni ajratish o'rgatiladi.
- 3. Ijodiy fikrlash:** Yangi g'oyalarni ilgari surish qobiliyati shakllanadi.
- 4. Huquqiy ong:** Huquqiy adabiyotlar orqali qonun ustuvorligi haqida tushuncha hosil bo'ladi.
- 5. Mas'uliyat hissi:** Mas'uliyatni tushunish va javobgarlikni his qilish rivojlantiriladi.

XULOSA

Tarbiya fani darslarida o'quvchilarning huquqiy kompetensiyalarini shakllantirishda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish dolzarb ahamiyatga ega. Kitob o'qish orqali o'quvchilarda nafaqat huquqiy bilimlar shakllanadi, balki ular axloqiy tamoyillar, mas'uliyat, qonunlarga hurmat kabi fazilatlarini ham egallaydilar. Ushbu yondashuv yosh avlodni huquqiy madaniyatli, bilimdon va vatanparvar shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "2020 – 2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturi" to'g'risidagi qarori, 2020-yil
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Davlat ta'lim standartlari va davlat ta'lim talablarini ishlab chiqish hamda joriy etish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari"

to'g'risidagi qarori, 2024-yil.

3. Tarbiya konsepsiyasi. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi, 2020-yil
4. O'zbekiston-2030 strategiyasi hujjatlari, 2023-yil
5. G'apparov, E. "Huquqiy madaniyat va huquqiy tarbiya asoslari", 2023-yil

TARIX DARSLARI ORQALI O'QUVCHILARNING KITOBXONLIK MADANIYATI VA TANQIDIY-TAHLILIIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI TARBIYALASH

Saydaliyev Abbosxon Ibroximxon o'g'li,

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti, Milliy tarbiyaning raqamli
pedagogik ta'minoti ilmiy tadqiqot bo'limi Katta ilmiy xodimi*

Annotatsiya. Maqolada o'quvchi yoshlarni tarix darslari orqali kitobxonlik madaniyatini, ulardagi tanqidiy-tahliliy fikrlash ko'nikmalarini tarbiyalash haqida fikr yuritilgan. Kitobxonlikni rivojlantirish dolzarbligi va buni amalga oshirish metodikasi misollar va tajribalar orqali keltirilib, taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Kitobxonlik, tanqidiy-tahliliy, fikrlash, tarix, mutolaa, dastur, dars, kutubxona, audiokitob, vazifa, mahalla.

Аннотация: В статье говорится о воспитании у учащихся культуры чтения навыков критического и аналитического мышления на уроках истории. Раскрывается актуальность развития чтения, методика его реализации представлены на примерах и экспериментах, а также даны предложения и рекомендации.

Ключевые слова: Чтение, критико-аналитическое, мышление, история, чтение, программа, урок, библиотека, аудиокнига, задача, махалля.

2020-yil 14-dekabr kuni Vazirlar Mahkamasining 781-sonli "2020 – 2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to'g'risida" (keyingi o'rinlarda - Dastur) qarori qabul qilingan bo'lib ushbu dasturda aholining kitobxonlik madaniyatini oshirish borasida amalga oshirilishi kerak bo'lgan bir qancha tadbirlar rejalangan. Bu tadbirlar yoshlar, xususan, o'quvchi yoshlar o'rtasida dolzarb hisoblanadi. Kitob o'qish insonda tasavvur, tanqidiy fikrlash, keng dunyoqarash, hayotga teran ko'z bilan boqish kabi xislatlarni tarbiyalaydi. Ayniqsa maktab o'quvchilari uchun mutolaa muhim va zarur. Dastur maqsadida ham yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish alohida ta'kidlab o'tilgan. Maktab darslari, xususan, tarix darslari orqali o'quvchi yoshlarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, ularning tanqidiy-tahliliy fikrlash ko'nikmalarini va adabiyotimiz durdonalarini mutolaa qilish orqali milliy qadriytlarga hurmat ruhini shakllantirish mumkin. Tarix darslarida qanday qilib o'quvchi yoshlarning kitobxonlik darajasini rivojlantirish va ularning tanqidiy-tahliliy ko'nikmalarini tarbiyalash mumkin? O'qituvchi dars o'tish jarayonida mavzuni tushuntirib, o'quvchilar bilan muloqot qilganida dars mavzusidan kelib chiqib badiiy va tarixiy adabiyotlardan o'sha mavzuga aloqador qisqacha qo'shimcha ma'lumot berib ketishi va bu orqali bolalarga mavzu yanada tushunarliroq hamda qiziqroq bo'lishiga erishishi mumkin. Albatta bu jarayonda o'qituvchidan o'quvchilarni jalb qila oladigan ma'lumotlar berishi talab etiladi va bu o'z o'rnida darslik ma'lumotlari va qo'shimcha ma'lumotlarni birgalikda tahlil qilishga o'rgatadi Masalan 8-sinf o'quvchilariga Xorazmshohlar saltanati mavzularidan dars o'tish jarayonida Yavuz Bahodiro'g'lining "Yonayotgan Buxoro" asaridan, Temuriylar saltanati madaniyati haqidagi mavzularda Oybekning "Navoiy" romanidan, Zahiriddin Muhammad Bo-

bur haqidagi mavzularda Pirimqul Qodirovning “Yulduzli tunlar” romanidan qo‘shimcha misollar keltirib, o‘qishga tavsiya qilish hamda ta’til uchun vazifa qilib berish ham mumkin. Shuningdek, bu kitoblarni audio shaklda ham topish muammo emas Muhimi bu asarlar oson tushuniladigan va qiziqarli yozilgan. Tezroq mutolaa qilish uchun esa kichikroq hikoya yoki qissalarni ham tavsiya qilish mumkin. Masalan Mirkarim Osimning “Temurmali” hikoyasi. Ushbu hikoyadan parcha hozirgi 8-sinf O‘zbekiston tarixi darsligida berilgan bo‘lib uni o‘quvchilar albatta to‘liq shaklda o‘qib chiqishni lozim Darslar orasi va ta’tillarda vazifalarni yaxshi bajarib, mutolaa bilan mashg‘ul bo‘lgan o‘quvchilarni maktab rahbariyati va ota-onalar bilan kelishgan holda rag‘batlantirish, masalan baholarini ko‘tarib berish, ularni qiziqarli ekskursiya va sayohatlarga olib chiqish mumkin. Kitob mutolaa qilishdan yiroq va butunlay kitobdan uzoq o‘quvchilarga ham ularni misol qilib motivatsiya berish, kamroq bo‘lsada mutolaa qilsa, ko‘proq rag‘bat berish orqali ularni ham qiziqtirish mumkin. Bu tadbirlar albatta kitobxonlar safini oshishi, o‘quvchi yoshlarda kitobxonlik madaniyati rivojlanishiga, bugungi voqelikni tahlil qilish, tanqidiy ko‘z bilan qarashga o‘rgatadi. Chunonchi Davlat ta’lim standartlarida 10-11-sinf o‘quvchilariga tarix fanida B1 va B1+ darajada o‘zlashtirish ko‘rsatkichi belgilangan. B1 daraja egalariga qo‘yilgan talablar ichida “- tarixiy voqealar natijasi yuzasidan munosabat bildiradi oladigan, umumlashtiradigan, bayon qiladigan va xulosa chiqaradigan bo‘lishi” ham mavjud bo‘lib, B1+ darajaga qo‘yilgan talablar orasida esa “- voqea va jarayonlarni tarixiy davr nuqtayi nazaridan tahlil qila olish, baho berish, xulosa chiqarish, munosabat bildirish” ham belgilab qo‘yilgan Albatta bu uchun o‘quvchilarni kichik sinflardan o‘qiganlarini gapirib berish, ustida bahs va munozara qilishga o‘rgatib borish kerak. Baho uchun yokida boshqa manfaat uchun bo‘lsada qo‘liga kitob olgan bola vaqtini mutolaa bilan o‘tkazadi, uning tarbiyasi va ongini zaharlashi mumkin bo‘lgan narsalardan bir muddat uzoq bo‘ladi. Shu jarayonda ham bir qancha yoshlar haqiqiy kitobxonga aylanishi, kitobning g‘oyalarini anglay oladigan va buni targ‘ib qiladigan targ‘ibotchiga aylanishi mumkin. Atrofdagilarga tasiri kuchli yoshlar mana shu yo‘lga o‘tsa, yan bir qancha kitobxonlar bilan o‘z saflarini boyitishadi. Savol tug‘ilishi mumkin. O‘quvchilarga tavsiya qilingan kitoblarni ular qayerdan oladi? Kitob sotib olishga imkoni bo‘lmaganlar nima qiladi? Audiokitob eshitmoqchi bo‘lgan, lekin texnik jihatdan imkoni bo‘lmaganlarchi? Bu kabi muammolarni yechimi uchun quyidagilarni ilgari surish mumkin. Tarix o‘qituvchilari rejasiga qarab, o‘quv yili boshida o‘zi o‘qimoqchi bo‘lgan, tavsiya sifatida beradigan adabiyotlarni ro‘yxatini shakllantirib olishi kerak. Bundan so‘ng maktab kutubxonasidagi kitoblar fondini ko‘zdan kechirib, qaysi kitoblar mavjudligini belgilab olishi maqsadga muvofiq. Ro‘yxatda yo‘q kitoblarni kutubxona xodimi bilan kelishib, tuman Axborot resurs markazidan (Keyingi o‘rinlarda – ARM) olib kelib foydalanish mumkin. Har bir tumanda bitta maktabda tuman maktablari uchun bosh ARM mavjud bo‘lib, qolgan maktablar o‘sha yerdan kitoblarni olib foydalanishlari mumkin. Bundan tashqari maktab ma’muriyati yordamida Mahalla raisi bilan hamkorlikda imkon bo‘lsa, moddiy imkoniyati yaxshi fuqarolar ko‘magida homiylik yordami bilan kutubxona fondini boyitish ishlarini ham amalga oshirish mumkin. Farzandiga yaxshilikni ravo ko‘ruvchi va yoshlar kelajagiga befarq bo‘lmagan insonlar, xususan, ota-onalar bu borada ko‘makchi bo‘lishlari shubhasiz. Bu orqali “Maktab – ota-ona – mahalla” zanjiri bog‘lanishiga ham xissa qo‘shilgan bo‘ladi. 2024-yil 5-fevral kunidagi videoselektorda ham O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o‘quvchilarni kitobni sevishtga o‘rgatish haqida topshiriqlarni berib o‘tgan edi. Audiokitoblar mutolaasida ham informatika o‘qituvchilari bilan hamkorlik qilishni yo‘lga qo‘yish mumkin. Ushbu metodika qanday natija berganligi haqida ham quyidagi ma’lumotlarni keltirib o‘tish mumkin. Toshkent viloyati Qib-

ray tumani Maktabgacha va maktab ta’limi bo’limiga qarashli 35-maktabda tarix fani o’qituvchisi tomonidan ikki-uch yil avval darslar o’tish jarayonida yuqoridagi metodika sinovdan o’tkazilgan va ta’til uchun vazifalar berilgan. Masalan 7-sinfni tamomlagan o’quvchilarga ta’til uchun Emilio Salgarining “Karfagenning qulashi” romani va Tohir Malikning “Alvido bolalik” qissalari o’qishga berilgan. Tarix darslaridan ma’lumki, Qadimgi dunyo tarixida Rim va Karfagen urushlari alohida mavzu sifatida o’qiladi. Ushbu hodisa haqida Emilio Salgarining 1908-yilda yozilgan asari qiziq manbaa hisoblanib, o’quvchilarni tasavvurini boyitish, tanqidiy fikrlashini o’stirish, tarixdagi bo’lgan voqealarni tahlil qilib ko’rishga chorlaydi. Mashhur adibimiz Tohir Malikning “Alvido bolalik” qissasi esa o’smir yoshdagi bolalarni yo’l qo’yishi mumkin bo’lgan xatolardan ogohlantirib, ularni fikrlashga va hayotda to’g’ri yo’lni tanlashga undaydi. 17-18 ta atrofida o’quvchidan iborat 7-sinfni tamomlagan o’quvchilardan ta’til davomida 4-5 tasi ushbu kitoblarni mutolaa qilishgan va ustozlariga xulosalarini aytib berishga urinishgan. Mutolaa qilganlarning soni ko’proq bo’lmaganligiga asosiy sabab - ushbu kitoblarning bir nusxada bo’lganligi va mutolaa jarayonidan ancha yiroq o’quvchilarning kitoblarni o’qish muddati biroz cho’zilib ketgani edi. Ammo shunga qaramay qandaydur ijobiy natijaga erishilgan. Umuman kitob o’qimaydigan sinfdan, beshtasi kitob o’qiydigan sinf bo’lishi va ularning kelajakda sonini oshishi quvonarli holat albatta. Mavzu yakunida tarix o’qituvchilari uchun o’z tavsiyamizni keltirib o’tmoqchimiz. O’quvchilarda kitobxonlik madaniyati oshishi, tanqidiy-tahliliy fikrlash ko’nikmalari tarbiyalanib borishi uchun maktab kutubxonasida “Tarix burchagi” tashkil qiling. Bolalar o’qishi uchun qiziqarli kitoblar jamlang, ularni darslar va rag’batlar orqali ushbu burchagingizning doimiy o’quvchisiga aylantiring, Bu ishda albatta biz yuqorida sanagan vakolatli va sahiy insonlar ko’makchi bo’lishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. 2020 – 2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo’llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to’g’risida <https://lex.uz/ru/docs/-5160827>
2. “Maktab-ota-ona-mahalla” zanjiri asosida elektron muloqot platformasi ishga tushiriladi | UzReport.news <https://uzreport.news/society/maktab-ota-ona-mahalla-zanjiri-asosida-elektron-muloqot-platformasi-ishga-tushiriladi>
3. DTS Barcha fanlardan Davlat Ta’lim Standartlari <https://bilimlar.uz/dts-barcha-fanlardan-davlat-talim-standartlari/>

РОЛЬ ЧТЕНИЯ В ОБУЧЕНИИ ПОДРОСТКОВ ПРИНИМАТЬ САМОСТОЯТЕЛЬНЫЕ РЕШЕНИЯ

Б.М.Хакимова,

Старший научный сотрудник НИПВ имени Кары Ниязи

Аннотация. В статье рассматривается роль чтения в формировании способности подростков принимать самостоятельные решения. Описываются когнитивные, эмоциональные и социальные аспекты чтения, влияющие на развитие критического мышления, эмоционального интеллекта и навыков анализа информации. Особое внимание уделяется тому, как художественная и научно-популярная литература способствует формированию у подростков навыков самостоятельного выбора и осознания ответственности за свои действия.

Ключевые слова: Чтение, подросток, самостоятельность, принятие решений, навыки, литература, критическое мышление, аспекты чтения.

Современный мир требует от подростков способности принимать самостоятельные решения, основываясь на критическом анализе информации, эмпатии и осознании последствий своих действий. Этот навык становится особенно важным в условиях быстрого потока информации, социальных вызовов и давления со стороны общества. Но как помочь подросткам развить эти умения? Одним из наиболее эффективных способов является чтение. Литература не только расширяет кругозор, но и помогает подросткам лучше понимать себя и других, развивает эмоциональный интеллект и учит анализировать жизненные ситуации.

Чтение, особенно осмысленное и критическое, является мощным инструментом формирования личности. Художественная литература позволяет подросткам «проживать» разные сценарии жизни через опыт персонажей, а научно-популярные книги помогают структурировать мышление и формировать обоснованные суждения. В данной статье мы рассмотрим, каким образом чтение может способствовать развитию у подростков навыков самостоятельного принятия решений, как литература стимулирует эмоциональное и социальное развитие, а также обсудим методы использования чтения в образовательном процессе.

Чтение напрямую связано с развитием когнитивных процессов, таких как анализ, синтез, сравнение и критическая оценка. Подросток, читая книгу, особенно с элементами сложного сюжета или философской проблематики, сталкивается с необходимостью осмыслить поступки персонажей, предвидеть последствия событий и находить скрытые мотивы. Этот процесс стимулирует умение рассматривать ситуацию с разных точек зрения, что является ключевым элементом критического мышления.

Например, чтение романов Фёдора Достоевского, таких как «Преступление и наказание», помогает подросткам анализировать внутренние конфликты персонажей, задавая вопросы: «Почему герой поступил так?», «Какие альтернативы у него были?».

«Чему он научился в результате своих ошибок?». Это напрямую учит подростков сопоставлять собственные мысли и действия с возможными последствиями.

Литература позволяет подросткам не только анализировать рациональные аспекты ситуации, но и развивать способность распознавать и понимать эмоции. Например, произведения Джейн Остин, Льва Толстого или Харпера Ли помогают читателю почувствовать сложные эмоциональные состояния героев и осознать значение эмпатии.

Развивая эмоциональный интеллект через чтение, подростки учатся не только понимать свои эмоции, но и видеть мир глазами других людей. Это особенно важно для принятия решений, поскольку многие жизненные ситуации требуют учёта интересов других людей.

Чтение также играет важную роль в формировании социальных навыков подростков. Через литературу они сталкиваются с различными культурными, социальными и этическими проблемами, которые формируют их представления о мире и человеческих отношениях. Например, книги Джорджа Оруэлла («1984», «Скотный двор») поднимают вопросы свободы, власти и справедливости, что помогает подросткам формировать собственную моральную позицию и делать выбор в сложных ситуациях.

Один из способов, через которые художественная литература влияет на подростков, – это возможность наблюдать за решением этических дилемм персонажей. Такие произведения, как «Убить пересмешника» Харпер Ли или «Повелитель мух» Уильяма Голдинга, ставят героев перед моральным выбором, который вынуждает читателя задуматься о собственных ценностях и принципах.

Например, герой Аттикус Финч из «Убить пересмешника» показывает подросткам, как принимать решения на основе морали, даже если это противоречит мнению большинства. Это учит подростков стоять на своём, даже когда это требует мужества.

Конфликт – центральная тема большинства литературных произведений. Будь то внутренний конфликт героя, как в «Гамлете» Уильяма Шекспира, или социальный конфликт, как в «Чума» Альбера Камю, подростки, анализируя такие произведения, учатся подходить к проблемам системно. Они начинают понимать, что любое решение имеет свои последствия, и что осознанный выбор требует времени и размышлений.

Научно-популярная литература, ориентированная на подростков, способствует формированию способности анализировать объективные данные, задавать вопросы и делать выводы. Такие книги, как «Краткая история времени» Стивена Хокинга или «Скрытые фигуры» Марго Ли Шеттерли, предоставляют подросткам возможность погрузиться в реальный мир науки, истории и достижений, развивая у них интерес к изучению окружающего мира.

Чтение научно-популярной литературы помогает подросткам научиться отделять факты от мнений, развивать логическое мышление и строить аргументированные суждения. Эти навыки особенно важны при принятии решений, так как они позволяют оценивать различные варианты на основе достоверной информации.

Биографическая литература часто оказывает на подростков мощное влияние, поскольку реальные истории успеха и преодоления трудностей вдохновляют их на самостоятельные действия. Например, биографии Стива Джобса, Марии Кюри или Нельсона Манделы демонстрируют важность целеустремлённости, самостоятельности и ответственности.

Принимая решения, подростки могут обращаться к примеру исторических личностей, вдохновляясь их опытом. Такие книги также помогают осознать, что за каждым

успехом стоит упорный труд и множество сложных решений.

Чтение в школе должно быть не просто выполнением задания, а источником глубокого анализа и дискуссий. Учителя могут задавать вопросы, которые помогут подросткам задуматься: «Как вы поступили бы на месте героя?», «Почему герой сделал такой выбор, и какие были альтернативы?», «Какие уроки можно извлечь из его опыта?» Такие подходы не только развивают критическое мышление, но и позволяют подросткам практиковать принятие решений в безопасной обстановке.

Один из современных подходов к чтению – это создание проектов, связанных с литературой. Например:

- Создание альтернативного финала произведения.
- Организация дебатов о сложных моральных вопросах книги.
- Разработка практических решений на основе проблем, поднятых в тексте.

Эти методы помогают подросткам не только глубже понять содержание книги, но и применить полученные знания на практике, учась принимать осознанные решения.

Чтение в кругу семьи играет важную роль в формировании у подростков системы ценностей и подхода к решению проблем. Обсуждение книг в семейной обстановке учит подростков учитывать мнения других, а также рассматривать альтернативные точки зрения. Например, чтение и обсуждение таких книг, как «Маленький принц» Антуана де Сент-Экзюпери, может стать основой для обсуждения жизненных ценностей, таких как ответственность, дружба и понимание.

Чтение часто становится для подростков способом разобраться в собственных чувствах и мыслях. Книги, в которых герои сталкиваются с проблемами взросления, идентичности и выбора, помогают подросткам находить ответы на собственные вопросы. Например, такие произведения, как «Над пропастью во ржи» Дж. Д. Сэлинджера, дают возможность подросткам увидеть, что их внутренние переживания универсальны и понятны другим.

Чтение – это не просто способ получения знаний, но и важный инструмент формирования личности. Оно учит подростков анализировать информацию, понимать себя и других, брать ответственность за свои решения. Художественная литература помогает проживать чужой опыт, научно-популярная – развивает критическое мышление, а биографии вдохновляют на самостоятельные действия.

Для педагогов и родителей чтение – это возможность создать условия, в которых подростки смогут безопасно практиковать навыки анализа, критического мышления и принятия решений. Таким образом, литература становится не только способом познания мира, но и важным этапом в подготовке подростков к взрослой жизни.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. Ленинград, 1934.
2. Гальперин П. Я. Методика поэтапного формирования умственных действий. Сборник научных трудов. Москва, 1974.
3. Чудновский В.Э. Как учить детей читать и понимать текст.
4. Шевченко Е. А. Технологии обучения чтению в начальной и средней школе.
5. Gallgher K. *Readicide: How Schools Are Killing Reading and What You Can Do About It* USA, Stenhouse Publishers, 2009
6. Gaiman N. Why our future depends on reading, libraries and librarians. Article. The Guardian, London 2013.

ЎҚУВЧИЛАРДА МЕЪМОРЛИК ОБИДАЛАРИГА ОИД КУТУБХОНА МАТЕРИАЛЛАРИ ВОСИТАСИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ УЗИГА ХОС ЙУЛЛАРИ

Ботирова Назокат Рузимовна,

*Т.Н.Кори Ниёзий номидаги Тарбия педагогикаси миллий институти Мустақил
тадқиқотчиси*

Аннотация. Данная статья посвящена вопросу использования материалов об архитектурных памятниках для обогащения исторических знаний учащихся, развития у них чувства национальной гордости. В статье содержится краткая информация об имеющихся в Узбекистане исторических памятниках XVIII – XIX веков, которые связаны с определенной эпохой и событиями, рассмотрены возможности использования иллюстративных материалов, экскурсий для интеллектуального и духовно – нравственного развития учащихся.

Ключевые слова: историческое архитектурные памятники, эпоха, культура, сооружение архитектурный ансамбль, иллюстративный материал, национальная гордость, культурное наследие, медресе, мавзолей, исторические знания, демонстрационный метод, экскурсия.

Annotation. This article is devoted to the issue of using materials about architectural monuments to enrich students' historical knowledge and develop their sense of national pride. The article contains brief information about the historical monuments of the 18th-19th centuries available in Uzbekistan, which are associated with a certain era and events, the possibilities of using illustrative materials, excursions for the intellectual and spiritual and moral development of students are considered.

Key words: historical architectural monuments, era, culture, construction, architectural ensemble, illustrative material, national pride, cultural heritage, madrasah, mausoleum, historical knowledge, demonstration method, excursion.

Аннотация. Ушбу мақола уқувчиларнинг тарихий билимларини бойитиш, миллий гурур туйғуларини ривожлантириш учун меъморий едгорликларга оид материаллардан фойдаланиш масаласига бағишланган. Мақолада Ўзбекистонда мавжуд бўлган 18-19 асрларга оид маълум бир давр ва воқеалар билан боғлиқ бўлган тарихий обидалар ҳақида қисқача маълумотлар берилган, уқувчиларнинг интеллектуал ва маънавий-ахлоқий ривожланиши учун иллюстратив материаллар, экскурсиялардан фойдаланиш имкониятлари қуриб чиқилади.

Таянч иборалари: тарихий меъморий едгорликлар, давр, маданият, қурилиш, меъморий ансамбл, иллюстратив материал, миллий ифтихор, маданий мерос, мадрасса, макбара, тарихий билим, қургазмалар усули, экскурсия.

Ўқувчиларда тарихини пухта билиш, тарихий жараёнлар моҳиятини тўғри англаш, ижтимоий воқеа ва ҳодисаларга оғли муносабат, халқ қаҳрамонларини

ҳаётидан ибрат олиш, аجدодларимиз қолдирган меъморий обидаларимизни ўрганиш ўқувчиларда ватан туйғусини ривожлантиришнинг муҳим шартларидан бири албатта. Ўзбекистон мустақиллиги биринчи навбатда унинг тарихига ҳолисона баҳо бериш билан ҳам белгиланади. Шу маънода миллий тарихимизнинг ҳар қандай элементи, омилини ўрганиш, кенг қамровли тадқиқ этиш мамлакатимиз ижтимоий ҳаётининг, хусусан мамлакатимизда устувор соҳа деб эълон қилинган таълим тизимининг, айниқса тарих таълимининг долзарб муаммоларидан саналади. Шунинг учун ҳам республикамизнинг тарихчи ва педагог олимлари, методистлари томонидан ҳозиргача тарих ўқитиш методикасининг турли масалалари ўрганилган бўлса-да, унинг фанлараро алоқадорлик тамойиллари, хусусан тарих таълимида меъморлик обидалари воситаларидан фойдаланиш орқали ўқувчиларда ватан туйғусини ривожлантиришга оид жиҳатлари махсус илмий муаммо тарзида тадқиқ этилмаган. Шунинг учун ҳам республикамизда ижтимоий, жумладан таълим соҳасида олиб борилаётган илмий тадқиқотларнинг устувор йўналишларидан бири сифатида ўқувчиларда ватан туйғусини ривожлантириш, бу борада тарихий қадриятлардан фойдаланиш, унинг таълимий ва тарбиявий аҳамиятини қайтадан кашф этиш ислохотларнинг устувор соҳаларидан бири сифатида қаралади. Шу маънода Ўзбекистон тарихида меъморлик обидалари алоҳида аҳамият касб этади. **Республикамизнинг кўпгина олимлари томонидан ватан туйғулари турли кўринишлари ўрганилган бўлса-да, ўқувчиларда ватан туйғуларини ривожлантиришда меъморлик тарихига оид материаллардан фойдаланиш муаммоси унинг таълимий-тарбиявий имкониятларини очиш нуқтаи назаридан педагогика фанида махсус тадқиқ этилмаган.** Бу ўринда А.Абдуллаев, Э.Азимов, Б.Аминов, Б.Аҳмедов, И.Мўминов, Х.Саматовлар томонидан олиб борилган тадқиқотларда миллий тарихий-жараён, унинг шахснинг миллий-этник хусусиятларини шакллантиришга таъсири, халқ ўтмиши, тарихи ва унинг жаҳон тараққиёти тарихида тутган ўрнига муносабат масалалари ёритилган. Шу боис уларнинг тадқиқотлари натижалари, илмий хулосаларидан тарих таълими жараёнида фойдаланиш муҳим омил ҳисобланади. Шундай тарихий миллий қадриятлар тизимида меъморлик обидаларини ўрганишнинг илмий асосланган мазмуни ва методикасини ишлаб чиқиш ўқувчиларда ватан туйғусини ривожлантириш билан бир қаторда тарих таълими самарадорлигини оширишни муайян даражада кафолатлайди. Бинобарин, тарих фанида мустақиллик йилларининг дастлабки босқичидаги методологик парокандаликка, журъатсизликка, хато ва чалғишларга барҳам бериш ҳаётий зарурат эди. Шундан келиб чиқиб, XVIII –XIX асрларда Туркистон ўлкасида бунёд этилган меъморлик обидалари, улар билан боғлиқ тарихий асарларни ўрганиш ва аждодларимиздан қолган миллий меросимизнинг муносиб ворисларни тарбиялашдан давр талабидир.

Мустақиллик йилларида маданий меросимиз, аждодларимиз ҳурмати эвазига юртбошимизнинг бевосита раҳномалигида Тошкент шаҳрида бунёд этилган Темурийлар тарихи давлат музейи, «Хотира», «Шаҳидлар» майдони, қайта тикланган ҳамда таъмирланган «Хаста Имом» меъморий мажмуаси, шунингдек, Бухоро, Самарқанд, Қува шаҳарларида Мотурудий, Яссавий, Бухорий, Фарғонийлар номи билан боғлиқ бўлган тарихий меъморий обидалар миллатимиз ғурури, ифтихоридир. Шу боис уларнинг тарбиявий имкониятларидан оқилона фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади. Тарихий меъморий обидалар воситаларидан фойдаланиб ўқувчиларда ватан туйғуси, ватан-

парварлик ҳиссини тарбиялашда бу жараёнга комплекс ёндашиш талаб этилади. Жумладан, 8–9- синфларда ўқувчилари билан ўтказидиган Ўзбекистон тарихининг дарслари биринчи босқичда дарс жараёнида таништириладиган меъморий обида ҳақида маълумот берилади. Иккинчи босқичда эса бевосита обидага мақсадли саёҳат уюштирилади. Учинчи босқичда эса олинган таассуротга муносабат билдирилади, яъни ўқувчиларни ушбу табаррук жойларга қилган саёҳатлари уларнинг мустақил фаолиятлари воситасида мустаҳкамланади. Бу фаолият ўқувчиларнинг таассуротлари асосидаги ҳикоялари ёки тасвирий фаолияти тарзида бўлиши мумкин. Яқунловчи босқичда эса ўқитувчи ўқувчилар томонидан тасвирланган расмлар, ҳикоялар шарҳланади ва умумлаштирилади. Шубҳасиз шундай дидактик тизим асосида амалга оширилган дарслар таълимий- тарбиявий самара беради. Маълумки, тарихий обидалар халқнинг миллий ғурур ва ифтихорини истиклол ғояларига садоқат ва Она-Ватанга меҳр муҳаббат, ватанпарварлик туйғуларини уйғотишда зарур восита ҳисобланади. Тадқиқотлар таҳлиладан, тарих таълими амалиётини кузатиш натижаларидан маълум бўлдики, умумий ўрта таълимда бу борада бир қатор ташкилий-педагогик ишларни амалга ошириш лозим. Жумладан, тарихий меъморий обидалар воситасида ўқувчиларда ватан туйғуси элементларини шакллантиришни ўзаро узвий алоқадорликдаги яхлит тарбиявий жараён сифатида қаралиши лозим. Бунинг учун :

–мавзуга оид фалсафий, педагогик ва психологик адабиётлар ўрганилиши ҳамда уларнинг мазмуни ўқувчиларда ватан туйғусини тарбиялаш имкониятлари таҳлил қилиниши;

–8–9-синфларда Ўзбекистон тарихини ўқитиш жараёнида ўқувчиларда ватан туйғусини ривожлантиришнинг мавжуд ҳолати таҳлил этилиб; асосий назарий қарашлар умумлаштирилиши;

– умумлаштирилган назарий ғоялар асосида тарих таълимининг Давлат таълим стандартлари, ўқув дастурлари асосида экспериментал тарзда ўқитиладиган материаллар мажмуаси(қўшимча ўқув материаллари, тавсиялар, йўриқномалар ва б.)ни тайёрлаш ҳамда улардан фойдаланиш механизмларини ишлаб чиқиш талаб этилади.

Шундай дидактик тизим асосида ўтказиладиган тажриба-синов ишлари умумий ўрта таълим мактабларида нафақат Ўзбекистон тарихини ўқитишни, балки тарбиявий ишнинг, жумладан ўқувчиларда ватанпарварлик ҳисларини тарбиялаш самарадорлигини ошишига асос бўлади, яъни бу омил ўқувчиларни меъморий обидалар воситасида ватан туйғусини ривожлантиришни юқори даражада таъминлайди, ўқувчиларнинг тарихий обидаларга бўлган қизиқишларини кучайтиради, уларда ватан туйғуси орқали ватанпарварлик туйғусининг ривожланишига хизмат қилади.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, меъморлик обидалари воситасида ўқувчиларда ватан туйғуси ва ватанпарварлик ҳиссини ривожлантиришда ўқувчининг миллий мансубликка ҳурмат, унда миллатнинг ютуқларидан ғурурланишни шакллантириш, мустақил ўлка тарихини ўрганишга қизиқишни таркиб топтириш каби омиллар таълим самарадорлигини белгилайди, ўқувчининг миллий маданият ютуқларини ўрганишга бўлган интилишларини орттиради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Бердимуродов.А" Гури Амир макбараси: Илмий оммабоп рисола,-Т: А.Кодирий но-

мидаги халк мероси нашриёти ,1993-80 б

2. Мухаммаджанов .А` Кадимги Бухоро` : (Археологик лавхалар ва тарих) масъул му-
харрир А.Аскарров –Т: фан, 1991-52 б

3. **Сафоева. Э.** Ўзбекистон халклари тарихини ўқитишда ўлкашунослик матери-
алларидан фойдаланиш: Умумтаълим мактаблари ўқитувчилари учун. –Т: Ўқитувчи,
1993-80 б

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI KITOBXONLIKKA QIZIQISHLARINI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYACHILARNING O‘RNI

Sultonsaidova Mushtariy Abzalxonovna,
Nizomiy nomidagi TDPU o‘qituvchisi

Annotatsiya. maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarni kitobga bo’lgan qiziqishlarini oshirish, har bir ta’lim va tarbiyada kitobning vazifalari muhokama qilinib, mazkur vazifani hal qilishda pedagog tarbiyachining o’rni qanchalik muhim ekanligi qator tajriba va ma’lumotlar asosida yoritilgan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha yosh, psixologiya, metodlar, kuzatish, suhbat, yosh davrlari, kitobxonlik.

Mamlakatimiz kelajagi va ravnaqida muhim o‘rin tutadigan maktabgacha ta’lim sohasiga alohida e’tibor qaratilmoqda. Maktabgacha ta’lim tizimi jamiyatning birlamchi va eng muhim bo‘g‘ini bo‘lib, sog‘lom genofondni, yetuk kadrlarni tarbiyalashda, ish avvalo shu tizimdan boshlanishi kerakligi davlat rahbari tomonidan bir necha marotaba ta’kidlanib kelmoqda. Sohibqiron bobomiz Amir Temurning «Kitob (bitik) barcha bunyodkorlik, yaratuvchanlik va aql-idrokning, ilmu donishning asosidir, hayotni o‘rgatuvchi murabbiydir», degan purma’no so‘zlari ayni haqiqatdir. Chunki bola tarbiyasida kitoblarning o‘rni beqiyosdir.

Dunyoda biror kishi yo‘qki, uning ustozlari bo‘lmasa. U hukumat odamimi, buyuk allomami, shifokormi, xalq mehrini qozongan yozuvchimi yoki qo‘li gul hunarmand ustami qo‘yinki, barcha-barchaning o‘z ustozlari, hayot yo‘lini charog‘on etuvchi yo‘lboshchi shamchirog‘i bo‘ladi. Maktabgacha ta’lim sohasida ham o‘z faoliyati bilan kelajagimiz bo‘lgan aziz farzandlarimiz, yosh avlod vakillariga ta’lim va tarbiya berib, o‘z ilm bo‘log‘idan kichik, nimjon bir niholni ona Vataniga mehrlari, fidoyi qilib ildiz ottirayotgan tarbiyachilar ham shundayin yuksak e’tirofga loyiqdir. Tarbiyachi yosh avlodni xalqimizning munosib farzandlari qilib tarbiyalashdek muhim va faxrli, shu bilan birga, o‘ta ma’suliyatli vazifani bajaradi. Tarbiyachining siyosiy yetukligi bolani zamon talablariga munosib etib tarbiyalasa, uning ilmliligi, yangiliklarga, ijodga tashnalligi jamiyatga munosib kadrlarni yetishtirishga, kelajakda xalq va jamiyat oldidagi o‘z ma’suliyatini anglashga, har bir masalaga ilmiy-ijodiy yondashishga, o‘z mahoratini doimo fallashtirib borish va o‘shishga ko‘maklashadi. Hozirgi zamon tarbiyachisi ijtimoiy-kasbiy vazifalarni bajarishi uchun yuksak ma’naviy hislatlarga ega bo‘lishi, umumiy kasb madaniyati, ziyoliligi, axloqiy pokligi, faolligi, shaxsiy hissiyotlarga berilmasligi, ijodiy tasavvur egasi, psixik jihatdan sog‘lom, davlatimiz fuqarosi sifatida his eta bilishi lozimdir. Tarbiyachilik kasbiga xos psixik holatlar va xarakter maktabgacha yoshdagi bolalar psixikasining o‘ziga xos xususiyatlarini, tarbiyachining psixik asoslari va qonuniyatlari haqida bilim, ko‘nikma va malakalar berishdan, ularni kasbiy faoliyatiga tatbiq etishdan e’boratdir. Bu masalalarni yechishda, albat, bizga beminnat ko‘makchi, bir umrlik do‘stimiz, maslahatgo‘yimiz, barcha savollarimizga javob beruvchi ustozimiz bu-kitob ekanligini bir daqiqaga bo‘lsin, unutishga haqimiz yo‘q. Va bu isbotlangan fikrni yosh avlod qalbiga singdirishimiz bizning eng katta yutuqlarimizdan bi-

ridir. Avvalo bolaga tarbiya berishlik lozim zeroki, tarbiyasiz bolaga ta'lim berish bir muncha mashaqqatli va samarasizdir.

Qadimdan ota-bobolarimiz ta'lim va tarbiya ishlarini teng olib borishgani barchamizga ayon. Tar-biya xususida buyuk bobokalonimiz Abu Ali ibn Sino: “Bolani onasi emas, balki, tarbiyachi tarbiyalamog'i lozim. Chunki, onalar bolasidagi qusur va kamchiliklarni ilg'amaydilar yoki juda kech ko'radilar”, degan fikrni aytgan bo'lsalar, buyuk mutafakkir shoir bobomiz mir Alisher Navoiy: “Tarbiya-insonga o'zida yaxshi odat va fazilatlarini hosil qilishga yordam beradi”, deya ta'kidlagan ekanlar.

Bolaning 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan maktabgacha yoshi bolalik davrining katta bir qismini tashkil etadi. Asosan mana shu davrdan boshlab bolaning mustaqil faoliyatlari rivojlanadi hamda shaxsiy individual xususiyatlari (shaxsiy fazilatlarini) tarkib topa boshlaydi. Rus pedagoglaridan P.F.Les Gaftning fikricha, insonning maktabgacha yoshidagi davri shunday bir davrki, ana shu davr mobaynida kelgusida qanday xarakter xislatlari paydo bo'lishi belgilanadi va axloqiy sifatlarining asoslari yuzaga keladi. A.S.Makarenko bolalarni juda kichik davridan boshlab tarbiyalash zarurligi haqida gapirib, tarbiyaning eng muhim asoslari bolaning besh yoshgacha bo'lgan davri mobaynida yuzaga keltiriladi. Mana shu davrda qilingan butun tarbiya, tarbiya jarayonining 90% ini tashkil etadi, degan edi

Kitobxonlar uchun konkret narsani obrazli fikrlash xarakterlidir, o'qish davomida shu obrazli fikrlash orqali ularning tushunchalari o'sib boradi. Bu yoshda bolani kitobning yozlishi masalaning qo'yilishi emas, kitobdagi obraz, voqea va hodisa qiziqtiradi. Tarbiyachi kitobxonlarning qiziqishlarini shakllantirishi va rivojlantirish ular o'qishga rahbarlik qilishi, haqiqiy kitobxonlar bilan til topishib ishlashi lozim. Biz bu yerda alohida kitobxonlarga ta'rif berdik xolos. Bolalar o'qishni sifatli ravishda tashkil etish va ularni davr talabiga javob bera oladigan kishilar qilib tarbiyalash uchun, avvalo ularni har tomonlama o'rganish lozim. Ba'zi bolalar haqiqiy kitobsevar bo'lsa, boshqalari esa o'qishni yoqtirmaydilar. Shunga qaramay, barcha bolalarni ham kitob mutolaasiga qiziqtirish mumkin. Tarbiyachi pedagoglar tomonidan berilgan quyidagi ko'rsatmalar bolalarni kitobga mehr qo'yishiga yordam beradi

Zamonaviy texnologiyadan foydalanish: Ota ona farzandining kitob o'qishini istaydi, u esa kompyuter o'yinini xohlaydi. Nima qilish kerak? Kitob mutolaasini ana shu jarayonga yaqinlashtirish, ya'ni zamonaviy texnologiyalardan foydalanish lozim. Ota-onalar internetda ko'p-lab bepul elektron kitoblar topishi va kompyuter yoki planshetdan foydalangan holda elektron kitoblardan o'qib berishi mumkin. Ularni onlayn o'qish yoki yuklab olish ham mumkin. Ba'zi elektron kitoblarning qog'oz nusxasiga nisbatan imkoniyatlari keng. Masalan, audio va video tasvirlar bilan boyitilganligi ularning imkoniyat darjasini yanada oshiradi. Bu esa bolalarni qiziqtirishi aniq.

Til vanitq markazini shinamlashtirish: Bolalarni chalg'itmaydigan, tashqi shovqin-surondan holi bo'lgan mo'jazgina “uycha” yoki burchak qilib berish ularning kitobga bo'lgan qiziqishini yanada oshirishi mumkin. Ana shunday mo'jazgina chodirchalar ham bolalar uchun “uycha” sifatida xizmat qilishi mumkin.

Bolalarni tez-tez kutubxonaga olib borish: Tarbiyachilar tarbiyalanuvchilarida doimiy ravishda kitob o'qish ko'nikmasini shakllantirishni istashsa, haftasiga hech bo'lmaganda bir marta kutubxonaga olib borishi lozim. Chunki kutubxonada bola turli xil kitoblarni ko'radi va uning kitobga bo'lgan qiziqishi tobora oshadi

Kitoblarni tez-tez suhbat mavzusiga aylantirish: Agar tarbiyachilar bolalarini kitob o'qishga g'ayratini oshirmoqchi bo'lishsa, tez-tez ertaklar, hikoyalar aytib bering, umuman kitob-

lar va ularning mazmun – mohiyati haqida suhbatlashib turishi kerak. Hayotda sodir bo'lgan haqiqiy voqealarni bolalar o'qigan ertak va hikoyalar bilan bog'lashga harakat qilish lozim. Bu esa bolalarni nafaqat o'qishga chorlaydi, balki, mushohada qilishga o'rgatadi, tahlil qilish qobiliyatini shakllantiradi.

Bolalarga namuna bo'lish: Bolalar ota-onasi va tarbiyachi pedagogidan namuna oladilar. Agar ota-onasi va tarbiyachi pedagog muntazam kitob mutolaa qilsa, boshqa oila a'zolari va tarbiyachilar bilan turli kitoblar to'g'risida tez-tez suhbatlashsa, kitobdan zavq olganini ko'rsatsa, bu o'z navbatida bolalar ongiga, psixologiyasiga ta'sir qiladi. Va natijada kitob o'qish asta-sekin bolalarning ham sevimli mashg'ulotiga aylanib boradi.

Har kuni kitob o'qib berish: Agar ota-ona va tarbiyachi pedagog vaqtni ayamadan, bolalarga har kuni kitob o'qib bersa, u asta-sekin o'zi ham muntazam mustaqil tarzda kitob mutolaa qiladigan bo'ladi. Uning hayotida kitobxonlik an'anaga aylanadi.

Tarbiyachi kitob tavsiya etar ekan, kitobxonlarga mustaqil raivshda kitob tanlash malakasini ham singdirib beradi. Bundan tashqari har bir kitobxonning o'ziga xos tomoni, xarakteri, qiziqish mavjud bo'lib, tarbiyachi suhbat davomida ularni tezda ilg'ab olish lozim. Shuning uchun tarbiyachi imkoniyatini hisobga olib ular bilan yakka holda ishlashi va ularga yordam berish zarur. Bolaning ko'z oldida tarbiyachi kitoblarni yaxshi biladigan, uning qiziq joylarini gapirib bera oladigan maslahatchi bo'lib gavdalanish lozim. Tarbiyachining tarbiyaviy roli birinchi marta kitobga qiziqqan bola bilan suhbatini bog'liq. Tarbiyachi bolalar bilan suhbatlashib kitob bilan ishlash qonun qoidalarini ham aytib o'tishi lozim. Chunki bola olgan kitobga javob berishi lozimligi uqtiriladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar kitob tanlashda kutubxonachiga yoki tarbiyachiga uhtojdilar. Shuning uchun ham kutubxonani yoki tarbiyachi kitob tavsiyasining eng yaxshi usuli – suhbatdan foydalaniladi.

Xulosa qilib aytganda bolalarni kitobxonlikka, kitob o'qishga qiziqtirishda tarbiyachining o'rni beqiyosdir. Chunki tarbiyachining qator metodlari orqali bolalarning kitobxonlik ko'nikmalarini shakllantirishning samaradorligi turli tajriba va tadqiqot ishlari tomonidan aniqlangan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Аскарлов, И. Б. (2016). Подготовка к исследовательской деятельности будущего педагога профессионального обучения. In Педагогическое мастерство (pp. 39-42)
2. Sh.A.Sodiqova "Maktabgacha pedagogika". "Tafakkur sarchashmalari", T.: 2013-y
3. Z.Nishonova, G.Alimova. –Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi||. O'quv qo'llanma. O'zbekiston e'zuvchilar uyushmasi Adabiёт jamg'armasi.T., 2006-y. 10 b.t
4. Abzalxanovna, S. M. (2023). BO 'LAJAK TARBIYACHILARNI KASBIY MOSLASHTIRISH OMILLARI VA SHART-SHAROITLARI. Лучшие интеллектуальные исследования, 8(4), 46-51.
5. Камолова, Г. (2024, March). ИНТЕГРАТИВ ЁНДАШУВ АСОСИДА БЎЛАЖАК ТАРБИЯЧИЛАРНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ЖИХАТЛАРИ. In Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies (Vol. 3, No. 3, pp. 197-204).
6. Abzalxanovna, S. M. (2024). METHODOLOGY OF FORMING THE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS. Web of Discoveries: Journal of Analysis and Inventions, 2(4), 139-141.
7. Abdiyeva, F. F. (2024). THE IMPORTANCE OF DEVELOPING INTELLECTUAL ABILITIES OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE IN THE ACTIVITIES OF THE CENTER FOR SCIENCE AND NATURE. World of Scientific news in Science, 2(3), 191-196.

8. Imamova, N. (2022). IMPORTANCE OF INDEPENDENT ACTIVITY AND CREATIVITY DEVELOPMENT IN TRAINING TEACHERS. Science and Innovation, 1(7), 676-679
9. Ochilova, X. S. (2024). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI. Inter education & global study, (7), 144-148.
10. Artikbayeva, A. A. (2023). Development Of Professional Competencies Of Students Based On Social Cooperation During The Qualification Practice. Академические исследования в современной науке, 2(4), 68-70.

BOLALAR O‘RTASIDA KITOBXONLIK MUAMMOLARI

Sultonsaidova Mushtariy Abzalxonovna,
Nizomiy nomidagi TDPU o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarni kitob o‘qishga qiziqtirish haqida ma’lumot berilgan.

Kalit so‘zlar: kitobxonlik, kitob, maktabgacha yosh, maktabgacha ta’lim, idrok, fikrlash, tasavvur.

Yoshlarning kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqishlarini oshirish masalasi bugun har qachongidan dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan olib qaraganda, Prezidentimizning «Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ibot qilish bo‘yicha komissiya tuzish to‘g‘risida»gi farmoyishi, yaqindagina qabul qilingan «Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ib qilish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to‘g‘risida»gi PQ-3271-sonli qarori ayni vaqtda qabul qilingan zaruriy hujjat bo‘ldiki, unda belgilangan vazifalarning bajarilishi yoshlarning kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqishlarini oshirish va ijodiy faolligini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu ishni aynan oiladan, maktabgacha ta’lim muassasalaridan boshlanishi esa albatta, o‘zining ijobiy samarasini beradi.

Xususan, xalqimiz, avvalo, yoshlarning ma’naviy-ma’rifiy, badiiy-estetik talablariga javob beradigan kitoblarni yuksak sifat bilan chop etish, joylarga, ta’lim muassasalariga vaqtida va maqbul narxlarda yetkazish, milliy va jahon adabiyotining eng sara namunalarini tarjima qilish, farzandlarimizda bolalikdan boshlab kitob, jumladan, elektron kitob o‘qish ko‘nikmasini shakllantirish, jamiyatimizda mutolaa madaniyatini yuksaltirish bilan bog‘liq muhim masalalarni hal etish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

Ayniqsa, noshirlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash va yanada rivojlantirish, yurtimizda sog‘lom raqobatga asoslangan bosma va elektron kitoblar bozorini shakllantirishni bugun hayotning o‘zi taqozo etmoqda.

Kitobxonlik madaniyatini shakllantirishga moslab tashkil etiladigan didaktik o‘yinlar bolalarni mustaqil fikrlashga undaydi, ularda kitobxonlikka nisbatan qiziqishni uyg‘otadi. O‘qishga nisbatan qiziqish esa bilimlarni puxta o‘zlashtirish garovidir.

Zamonaviy texnologiya va vositalar juda keng tarqalgan bugungi kunda yoshlarni, bolalarni kitob o‘qishga qiziqtirish, ularni mutolaa jarayoniga jalb qilish murakkab vazifa bo‘lib qolmoqda. Xo‘sh, butun mamlakat bo‘ylab kitob mutolaasiga rag‘batni oshirish, kitobxonlar safini yanada kengaytirish uchun yana qanday ishlar amalga oshirilishi kerak? Nima qilinsa yoshlar, bolalar kitob o‘qishga jon-jahdi bilan intiladi?

Kitobxonlikni targ‘ib qilishda yangi nashr qilingan asarlar reklamasini keng yo‘lga qo‘yish, mutolaani ommalashtirish bo‘yicha ijtimoiy loyihalarni amalga oshirish ham katta ahamiyat kasb etadi. Qishloq va mahallalarda kitobxonlar klublarini tashkil etishni rag‘batlantirish, bo-

lalar uchun kitob kechalari, o'qilgan asarlar muhokamalari, sovrinli tanlovlarni tashkil etish, yozda salqin, qishda issiq, qulay mebellarga ega tinch va osuda o'quv zallari, kitoblarni ijaraga berish, qarzga yoki pulini bo'lib-bo'lib to'lash mexanizmlarini ishlab chiqish va amalga tatbiq etish, olis tumanlar, uzoq qishloqlarda kerakli kitoblarga buyurtmalar berish shoxobchalarini barpo etish ham mumkin. Xullas, o'ylasa, bosh qotirsa, muammoni ijobiy hal etishning minglab usullari yaratilaveradi. Modomiki, maqsad bolalarning kitobni ommaviy ravishda sevib o'qilishiga erishish ekan, bu yo'lda bor imkoniyatlarni ishga solish, jarayonni ortiqcha, keraksiz va faqat zarar keltirayotgan tashkiliy, ma'muriy to'siq va g'ovlardan xalos qilish, kitobning hammabopligini oshirish yo'llarini topaverish kerak.

Kitob o'qish, mutolaa qilish azaldan insonlarning dunyoqarashini shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchilarning bo'sh vaqtini adabiyot mutolaasi bilan o'tkazishi, ularning kitobdan cheksiz bilim olishiga va kitobxonlikni shakllantirishga yordam beradi. Bu esa bolaning dunyoqarashini kengaytiribgina qolmay, atrofida sodir bo'layotgan voqealarga o'zgacha ko'z bilan qarashga, turli vaziyatlarda xulosa chiqarib, to'g'ri yo'l tutishiga o'rgatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. M.O.Tokhirjonovna. VOCABULARY DEVELOPMENT IN ONTOGENESIS IN PRESCHOOL CHILDREN. Modern Journal of Social Sciences and Humanities 5, 375-379Sh.A.Sodiqova "Maktabgacha pedagogika". "Tafakkur sarchashmalari", T.: 2013-y
2. S.Yuldosheva. O'ZBEKISTONDA KUTUBXONACHILIK SOHASINING RIVOJI «Oriental Art and Culture» Scientific-Methodical Journal - Volume 2 Issue 4 / December 2021
3. Muhammadaliyeva Nasiba. "Kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda axborotkutubxona markazlarining o'rni"/Umumta'li fanlar metodikasi.-2021 y, 8- son
4. Sheraliyevna, O. H. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI. Лучшие интеллектуальные исследования, 8(4), 70-75.
5. Халилова, Д. Ф. (2023). Эффективность совершенствования технологий развития социальной компетентности будущих воспитателей. Лучшие интеллектуальные исследования, 4(2), 3-4.
6. Artikbayeva, A. A. (2023). Development Of Professional Competencies Of Students Based On Social Cooperation During The Qualification Practice. Академические исследования в современной науке, 2(4), 68-70.
7. Шахноза Тулкиновна, [04.05.2024 16:28] Musulmonova, S. T. (2023). USE OF THE METHOD OF POINT DEVELOPMENT IN TEACHING STUDENTS OF PRE-SCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS TO THINK INDEPENDENTLY. Analysis of world scientific views International Scientific Journal, 1(4), 78-83.
8. Abzalkhanovna, S. M. (2024). METHODOLOGY OF FORMING THE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS. Web of Discoveries: Journal of Analysis and Inventions, 2(4), 139-141.
9. Ochilova, X. S. (2024). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI. Inter education & global study, (7), 144-148.
10. Abzalxanovna, S. M. (2024). BO'LAJAK TARBIYACHILARNI KASBIY METODIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 44(10), 37-40.

ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLIKLARIDA KONSENTRIZM TAMOIYILLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH

Qayrat Mambetaliyev,

*CHDPU "Boshlang'ich ta'lim" fakulteti "Boshlang'ich ta'lim nazariyasi va amaliyoti" kafedrası
dotsenti f.f.f.d (PhD)*

Rajabova Gulrux Jumamurod qizi,

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti Ta'lim va tarbiya nazariyasi (boshlang'ich ta'lim)
mutaxassisligi magistranti.*

Annotatsiya. Ushbu maqolada konsentrizm tamoyillarining ona tili va o'qish savodxonligi darsliklarida qanday ishlatilishi va ular ta'lim sifatini qay darajada takomillashtirishi mumkinligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar. Konsentrizm, konsentrizm tamoyillari, tahlil va sintez usullari, interaktiv yondashuvlar, vizual materiallar.

Аннотация. В этой статье рассматривается, как можно использовать принципы концентрации в учебниках по родному языку и грамотности чтения и как они могут улучшить качество обучения.

Ключевые слова. Концентризм, принципы концентризма, методы анализа и синтеза, интерактивные подходы, наглядные материалы.

Abstract. This article examines how concentrative principles can be used in mother tongue and reading literacy textbooks and how they can improve the quality of instruction.

Keywords. Concentrism, principles of concentrism, methods of analysis and synthesis, interactive approaches, visual materials.

Kirish

Boshlang'ich ta'lim jarayoni har bir yosh avlodning umumiy ta'lim jarayonidagi eng asosiy bosqichidir. Bu davr mobaynida o'quvchi faqatgina barcha fanlarning dasturiy materialini o'rganibgina qolmay, balki qay tarzda o'zlashtirishni – "mukammal o'quvchi" ham bo'la olishi kerak. Jamiyatimizda o'qituvchilik kasbi mas'uliyatli bo'lgan kasblardan biri hisoblanadi, ayniqsa, boshlang'ich sinf o'qituvchisining mas'uliyati hamisha yuqori bo'lgan. Boshlang'ich ta'limda olingan bilim keyingi ta'lim uchun zinapoya bo'lib xizmat qiladi.

Asosiy qism

Ona tili va o'qish savodxonligi fanlarini o'qitish orqali shu fanlar bo'yicha egallanadigan nutqiy faoliyatning asosiy turi: nutqni tinglab tushunish, so'zlash, o'qish va yozish ko'nikmalari bo'yicha har bir sinfda talab etiladigan malaka va ko'nikmalarini oshirish, bunda o'qish va mehnat jarayonida, oila va jamiyatda yuzaga keladigan turli nutqiy vaziyatlarda mustaqil ravishda fikrini ayta olish, eshitilgan materialni anglash, undan tashqari, yozma ma'lumotlarni o'qish orqali yangi bilimlarga ega bo'lish, voqea-hodisalarni tahlil qila olish, o'z nuqtai nazaridan kelib chiqib fikrini bayon etish malakasini egallab borish nazarda tutiladi.

Ta'lim berishda konsentrizm tamoyillari, ya'ni diqqatni jamlash va unga xos yondashuvlar,

o'qish savodxonligini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ona tili va o'qish savodxonligi o'quvchilarning fikrlash va tilni tushunish qobiliyatlarini shakllantiruvchi asosiy sohalardan biri bo'lib, bu sohada ta'lim jarayonini samarali tashkil etish uchun konsentrizm tamoyillari ko'plab foydali metodlarni taqdim etadi. Konsentrizm – bu o'qish jarayonida o'quvchining diqqatini muayyan predmetga yoki vazifaga to'liq jamlashdir. Bu tamoyil o'qishning samaradorligini oshiradi, chunki o'quvchi nafaqat ma'lumotni qabul qiladi, balki uni chuqurroq tahlil qilish va tushunish imkoniyatiga ega bo'ladi. Konsentrizm tamoyillari ta'limda to'g'ri metodlarni tanlash, o'quvchining faolligini oshirish va o'qishning jozibadorligini ta'minlashda katta rol o'ynaydi. Bu, o'z navbatida, o'qish savodxonligini oshirishga yordam beradi. Ona tili va o'qish savodxonligi darsliklarida konsentrizm tamoyillarini qo'llash

1. Mazmunning vaqti-vaqti bilan o'zgartirilishi. Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarni qiziqtirish uchun, mazmunni doimiy ravishda yangilab turish zarur. Konsentrizm tamoyilini qo'llashda mazmunning har doim o'zgarib turishi va yangi mavzularni o'quvchilarni qiziqtiradigan tarzda taqdim etish, ularning diqqatini saqlashda muhimdir. Bu o'quvchilarga turli shakllarda (hikoyalar, she'rlar, maqolalar) yangi materiallarni o'rganish imkonini yaratadi, natijada ularning o'qishga bo'lgan qiziqishi ortadi.

2. O'qish jarayonida tahlil va sintez usullarining qo'llanilishi. Konsentrizm tamoyillariga asoslanib, ona tili va o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilardan o'qigan materiallarini tahlil qilish va sintez qilish talab etiladi. Masalan, o'quvchilarga biror matnni o'qib chiqqanidan so'ng, uning asosiy g'oyalarini ajratib olish, matnni qisqacha qayta hikoya qilish, yoki unga qarshi fikrlarni bayon qilish kabi topshiriqlar berish diqqatni jamlashga yordam beradi. Bu usul o'quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi va materialni yaxshiroq o'zlashtirishlariga imkon yaratadi.

3. Interaktiv yondashuvlar. Konsentrizm tamoyillarini amalda qo'llashda interaktiv metodlardan foydalanish juda samarali bo'lishi mumkin. O'quvchilarga darsda faollikni oshirish uchun ular bilan suhbatlar, muhokamalar va guruh ishlarini tashkil qilish, o'qilgan materialga nisbatan individual yoki guruh bo'lib tahlil qilish topshiriqlarini berish diqqatni jamlashni kuchaytiradi. Bu, shuningdek, o'quvchilarning tilni tushunish va ifodalash qobiliyatlarini rivojlantiradi.

4. O'qish jarayonida vizual materiallardan foydalanish. Ona tili va o'qish savodxonligi darsliklarida diqqatni jamlashga yordam beruvchi boshqa bir usul – bu vizual materiallardan foydalanishdir. Grafiklar, rasmlar, xaritalar va diagrammalar o'quvchilarga o'qigan materialni yaxshiroq tasavvur qilish va unga bo'lgan e'tiborini kuchaytirishga yordam beradi. Vizual materiallar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ular uchun o'qish jarayonini qiziqarli qiladi.

5. Qayta ishlash va takrorlash. Konsentrizm tamoyillaridan yana bir muhim usul – bu materialni qayta ishlash va takrorlashdir. O'quvchilarga o'qigan materiallarini turli shakllarda qayta ko'rib chiqish, ular bilan ishlashni davom ettirish orqali diqqatni jamlash mumkin. O'qish jarayonida takrorlash va takrorlash yordamida o'quvchilar o'z bilimlarini mustahkamlashadi va yangi ma'lumotni yaxshiroq tushunadilar.

6. O'quvchilarning diqqatini jamlash. Konsentrizm tamoyilini qo'llashda, o'qituvchi darsning muhim mavzulariga o'quvchilarning diqqatini qaratadi. Bu quyidagicha amalga oshirilishi mumkin:

Yuqori darajadagi savollar va masalalar: O'quvchilarga yuqori darajadagi savollar berib, ular orqali mavzu haqida chuqurroq o'ylashga undash.

Ko'rgazmali materiallar: Matnlar, diagrammalar, rasmlar yoki videolar yordamida o'quvchilarning vizual va intellektual qiziqishini uyg'otish.

Ijtimoiy interaktiv faoliyat: Guruhli yoki juftlikda ishlash orqali o'quvchilarning diqqatini mavzuga jamlash va faol muhokamalarni tashkil etish.

7. O'quvchilarning eslab qolish va o'zlashtirish darajasini oshirish. Darsda o'qish va tilni o'zlashtirishni samarali qilish uchun konsentrizm tamoyilini qo'llash:

Repetitiv o'rganish: O'quvchilarga o'rgatilgan materialni bir necha marta ko'rib chiqish va uni turli shakllarda qayta ishlash. Misol uchun, o'qilgan matnni qayta tahlil qilish, qisqacha xulosa chiqarish yoki savollarga javob berish orqali o'rganilgan materialni mustahkamlash.

Yodlashni mustahkamlash: O'qish savodxonligi darslarida yangi so'zlarni yodlash va ularni turli kontekstlarda qo'llashni o'rgatish. Bu konsentrizm tamoyilini qo'llashda o'quvchilarning tilga oid bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi.

8. Aktiv o'qish va yozish usullari.

O'quvchilarning o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirishda konsentrizm tamoyilini qo'llash:

Aktiv o'qish: O'quvchilarni o'qilgan matnni faqat o'qish bilan cheklamaydigan, balki o'qish jarayonida matnni tahlil qilish, asosiy g'oyalarni ajratish, muallifning fikrini baholashga undash.

Rejalashtirilgan yozuvlar: O'quvchilarga yozish bo'yicha vazifalar berib, ularni fikrlarni tartibga solish va aniq ifodalashga o'rgatish. Bu jarayonda yozuvlar faoliyatini diqqat bilan boshqarish va takomillashtirish.

9. Individual yondashuv. Har bir o'quvchining o'qish va tilni o'zlashtirish darajasi turlicha bo'lishi mumkin. Konsentrizm tamoyilini qo'llashda o'qituvchi o'quvchilarning ehtiyojlariga mos individual yondashuvni tanlashi kerak. Misol uchun, ayrim o'quvchilarga qo'shimcha yordam berish, boshqalariga esa yanada murakkabroq vazifalar berish.

10. Tugallangan va qisqacha xulosalar. Darsning oxirida o'quvchilarga qisqacha xulosa chiqarish va asosiy fikrlarni takrorlashni taklif qilish. Bu nafaqat o'quvchilarning diqqatini jamlashga yordam beradi, balki o'rganilgan materialni yaxshiroq eslab qolishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ona tili va o'qish savodxonligi darsliklarida konsentrizm tamoyillarini qo'llash o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, diqqatni jamlashga yordam beradi va o'qish jarayonini yanada samarali qiladi. Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida konsentrizm tamoyillarini qo'llash, o'quvchilarning tilni va matnni o'zlashtirish darajasini oshirishga yordam beradi. O'quvchilarning diqqatini jamlash va faol ishtirokini ta'minlash, o'quv jarayonini yanada samarali qilishga xizmat qiladi. Bu tamoyilni amalda qo'llash, o'quvchilarning fikrlash, tahlil qilish va ijodiy yondashuv ko'nikmalarini rivojlantiradi. Konsentrizm tamoyillariga asosanib darslarni rejalashtirish va tashkil etish o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirishda muhim omil bo'ladi. Mazmunni yangilash, tahlil va sintez qilish, interaktiv yondashuvlar, vizual materiallardan foydalanish va takrorlash kabi usullar, ona tili va o'qish savodxonligi darslarini yanada samarali va qiziqarli qilishda yordam beradi. Bu usullar orqali o'quvchilar o'z bilimlarini chuqurlashtiradi va o'qish qobiliyatlarini yaxshilaydi.

REFERENCES

1. "Milliy o'quv dasturi" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 11.05.2022 yildagi PF-134-son
2. R. Qosimova, S. Fuzailov, A. Ne'matova, Ona tili (2-sinf uchun darslik). T.: Cho'lpon, 2005.

3. K.Qosimova, A. Ne'matova. 2-sinfda ona tili darslari. Cho'lpon, 2004

4. M.Xudoyberganova, M.Muxtorova. 3-sinfda ona tili darslari T.: "O'qituvchi", 2005.

5. Ibragimova F.E., Farsaxonova D.R., Shukurova H.S., Mamayusupova S.M., Xolsaidov F.B.

Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi Toshkent 2019.

Internet saytlar:

1. Ziyouz.com internet sayti.

2. Arxiv.uz internet sayti.

3. Google.com internet sayti.

O'QUVCHILARDA KITOBXONLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH SOXASIDAGI XORIJIY Tajribalar tahlili

Ruziyeva Kunduzxon Yusufjanovna,

Toshkent shahar A. Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti, Xalqaro tadqiqotlar markazi "Tadqiqot natijalarini tahlil qilish" bo'limida bosh mutaxassisi. +99897 441 81 77

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish bo'yicha xorijiy mamlakatlar tajribasi tahlil qilinadi. Xususan, Singapur, Germaniya va Finlandiyada kitobxonlikni oshirishga yo'naltirilgan dasturlar va ularning natijalari sharhlanadi. Shuningdek, mazkur tajribalarning O'zbekiston ta'lim tizimiga tatbiq etish imkoniyatlari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: kitobxonlik madaniyati, o'quvchilar, xorijiy tajriba, ta'lim tizimi, O'zbekiston, Singapur tajribasi, ta'lim sifatini rivojlantirish

Аннотация: В данной статье анализируется опыт зарубежных стран в развитии культуры чтения среди учащихся. В частности, рассматриваются программы, направленные на повышение интереса к чтению, и их результаты в таких странах, как Сингапур, Германия и Финляндия. Также обсуждаются возможности адаптации этого опыта в систему образования Узбекистана.

Ключевые слова: культура чтения, учащиеся, зарубежный опыт, система образования, Узбекистан, опыт Сингапура, повышение качества образования.

Annotation: This article analyzes the experiences of foreign countries in developing reading culture among students. Specifically, it examines programs aimed at promoting reading and their outcomes in countries such as Singapore, Germany, and Finland. Additionally, it discusses the possibilities of adapting this experience to Uzbekistan's education system.

Keywords: reading culture, students, foreign experience, education system, Uzbekistan, Singapore experience, improving education quality.

Kirish

Kitobxonlik madaniyati jamiyat rivojining muhim mezonlaridan biri hisoblanadi. Bugungi globallashuv davrida yosh avlodning kitobxonlik kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirish faqat milliy dasturlarga emas, balki xorijiy ilg'or tajribalardan foydalanishga ham asoslanishi zarur. Xalqaro tajribalarni o'rganish va ularni mahalliy sharoitga moslashtirish – ta'lim sohasida samarali islohotlar olib borishning muhim jihatlaridan biridir.

Xorijiy tajribalar tahlili

Singapur tajribasi

Singapurdagi kitobxonlik madaniyatini oshirish maqsadida davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan turli dasturlar amalga oshiriladi. **National Reading Movement (Milliy kitobxonlik harakati)** kabi tashabbuslar orqali butun mamlakat bo'ylab har yili kitob o'qish bo'yicha turli tanlovlar va targ'ibot kampaniyalari tashkil qilinadi. Bu dasturda o'quvchilarning qiziqishlari va yosh xususiyatlariga mos ravishda kitoblar tavsiya qilinadi. Shu bilan birga,

maktab kutubxonalari resurslarini boyitish va zamonaviy texnologiyalarni joriy qilishga katta e'tibor qaratiladi. Undan tashqari Singapur metodining asosiy jihatlari quyidagilardan iborat:

1. "Read@School" dasturi: Bu dastur orqali o'quvchilarning har kuni 20 daqiqa davomida kitob o'qishi rag'batlantiriladi. Bu nafaqat o'quvchilarning o'qishga qiziqishini oshiradi, balki ularda muntazam kitob o'qish odatini shakllantiradi.

2. "Buddy Reading" yondashuvi: Bu usulda yuqori sinf o'quvchilari kichik sinf o'quvchilari bilan birgalikda kitob o'qiydi. Ushbu yondashuv kichik yoshdagi bolalarda qiziqish uyg'otadi va o'rnak ko'rsatadi.

3. Raqamli kutubxonalar: Singapur maktablarida raqamli kutubxonalar keng joriy etilgan bo'lib, o'quvchilar istalgan vaqtda elektron kitoblarni yuklab olish va o'qish imkoniyatiga ega.

Singapur metodining asosiy tarkibiy qismlari: **Diagramma (1-rasm)**

- **Read@School:** 40%
- **Buddy Reading:** 30%
- **Raqamli Kutubxonalar:** 30%

1-rasm

Germaniya tajribasi

Germaniyada kitobxonlik madaniyati bolalar bog'chasidan boshlab shakllantiriladi. "**Lesestart – Drei Meilensteine für das Lesen**" (O'qishni boshlash – uch bosqich) dasturi orqali bolalar va ota-onalar o'rtasida kitob o'qishning ahamiyati targ'ib qilinadi. Bu dastur doirasida bolalarga bepul kitoblar tarqatiladi va ota-onalarga bolalarda kitobxonlik odatini shakllantirish bo'yicha amaliy maslahatlar beriladi. Shuningdek, mahalliy kutubxonalar kitobxonlikni rivojlantirish markazlari sifatida faoliyat yuritadi.

Finlyandiya tajribasi

Finlyandiya ta'limning barcha bosqichlarida kitobxonlik madaniyatini oshirishga alohida e'tibor qaratiladi. Mamlakatda "**Lukuinto**" loyihasi amalga oshirilib, unda maktablar va kutubxonalar o'rtasida hamkorlikni mustahkamlash maqsad qilingan. Ushbu loyiha o'quvchilarga nafaqat kitob o'qish, balki o'qilgan asarlarni tahlil qilish, munozara qilish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi. Finlyandiya kutubxonalari esa faqat kitob berish joyi emas, balki ijodiy va ma'rifiy markaz sifatida faoliyat ko'rsatadi.

O'zbekiston uchun tatbiq qilish imkoniyatlari

Yuqorida keltirilgan tajribalar asosida O'zbekiston ta'lim tizimida quyidagi amaliy chora-tadbirlarni amalga oshirish taklif etiladi:

1. Maktab kutubxonalarini zamonaviylashtirish: Elektron kutubxona tizimini rivojlantirish va o'quvchilarning kitoblarga erkin kirishini ta'minlash.

2. Kitobxonlikka qiziqishni oshirish dasturlari: Singapurdagi kabi milliy kitobxonlik harakatlarini yo'lga qo'yish va har yili tanlovlar tashkil qilish.

3. Oilaviy kitobxonlikni rag'batlantirish: Germaniya tajribasidan ilhomlanib, ota-onalar uchun kitobxonlik bo'yicha ma'lumotnoma va tavsiyalar beruvchi dasturlarni ishga tushirish.

4. Kutubxonalarni ijodiy markazlarga aylantirish: Finlyandiya kabi kutubxonalarni faqat kitob berish joyi emas, balki ta'limiy va madaniy tadbirlar markaziga aylantirish.

5. "O'quvchilar uchun 20 daqiqalik kitobxonlik vaqti"ni joriy qilish: Har kuni maktablarda o'quvchilarning 20 daqiqa davomida kitob o'qishlari uchun maxsus vaqt ajratish.

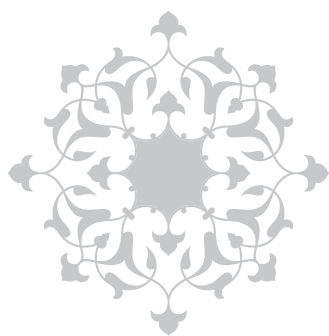

Xulosa

Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish – nafaqat ta'lim sifati, balki jamiyatning intellektual salohiyatini oshirishda ham muhim omil hisoblanadi. Singapur, Germaniya va Finlyandiya tajribalari bu borada samarali amaliyotlarni namoyish etadi. Ushbu tajribalarni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish orqali yosh avlodda kitobxonlikka bo'lgan qiziqishni oshirish va madaniyatni rivojlantirish mumkin. Ayniqsa Singapur tajribasi kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda samarali natijalar ko'rsatmoqda. O'zbekiston ta'lim tizimida ushbu tajribani moslashtirish orqali o'quvchilarda kitobxonlik ko'nikmalarini shakllantirishga erishish mumkin. Ushbu jarayonda maktab kutubxonalari faoliyatini takomillashtirish, o'quvchilarda o'qishga qiziqish uyg'otish va zamonaviy texnologiyalarni jalb qilish muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullayev N. Kitob va kitobxonlik madaniyati. Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti, 2019. – 198 b.
2. OECD. Education at a Glance: Key Indicators on Reading and Literacy. Paris: OECD Publishing, 2020. – 245 p.
3. Abdullah N. Singapore's Education System: A Guide for Parents. Singapore Press Holdings. 2018.
4. OECD. Education in Singapore: Practices and Innovations. Paris: OECD Publishing. 2020.
5. Singapur Ta'lim Vazirligi. "Read@School" dasturi haqida ma'lumot. www.moe.gov.sg.

III

BOLALAR KITOBXONLIGI VA
NOSHIRLIGI

O'SMIR YOSHDAGI O'QUVCHILARDA G'OYALARNI GENERATSIYALASH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISHDA KITOBXONLIK MADANIYATINING TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI

Rustamov Nazir Choriyevich,

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti

II bosqich tayanch doktoranti

Annotatsiya. mazkur maqolada o'smir yoshdagi o'quvchilarda g'oyalarni generatsiyalash ko'nikmasini rivojlantirishda kitobxonlikning, mutolaa madaniyatning tutgan o'rne, ahamiyati haqida fikr bildirib o'tilgan. Maqolada kitobxonlikning o'quvchi-yoshlarning dunyoqarashini, tasavvurini kengaytirishi, ijodiy fikrlashini rivojlantirishi, kitobxonlikning yoshlar hayotida tutgan o'rne haqida xorijiy mamlakatlarda amalga oshirilgan tadqiqot ishlari haqida hamda so'nggi yillarda mamlakatimizda kitobxonlikni rivojlantirishga doir amalga oshirilgan ishlar haqida batafsil to'xtalib o'tilgan. Maqoladan professor-o'qituvchilar, tadqiqotchilar, talabalar va keng jamoatchilik manba sifatida foydalanishlari mumkin.

Kalit so'zlar: o'smir, kitob, mutolaa, generatsiya, o'quvchi, g'oya, ta'lim-tarbiya, fikr.

Jahon mamlakatlarining ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida, ayniqsa, intellektual rivojlani-shida XXI asr katta o'zgarishlarga boy davr bo'lmoqda. Taraqqiyot o'z ortidan ta'limni ergash-tirib, o'ziga yanada katta e'tibor talab etmoqda. Bugun jadal rivojlanayotgan mamlakatimizda ta'lim tizimi sohasida yosh avlodga zamonaviy ta'lim va tarbiya berish borasida samarali ish-lar amalga oshirilmoqda. Ta'lim-tarbiya berish bilan birga, yoshlarni turli mafkuraviy tahdid va tajovuzlarga moyil bo'lmagan, ularga qarshi kuch topa oladigan, mustaqil fikrlaydigan, dun-yoqarashi keng, o'ziga ishongan, mas'uliyatli va ilimli hamda yangi g'oyalarni generatsiyalay oladigan shaxs etib tarbiyalash ta'lim tizimining asosiy vazifasidir.

Yosh avlodni hayot ostonasida qoqilmay, uchragan muammolarni o'zi mustaqil hal qila oladigan, turli xil muammoli vaziyatlarda nostandart yechim topa oladigan, erkin va ijodiy fikrlagan holda g'oyalarni generatsiyalay oladigan shaxs etib tarbiyalash uchun ta'lim tizimida bir qator vositalardan foydalanilmoqda. O'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirib, g'o-yalarni generatsiyalay olish ko'nikmasini rivojlantirishda kitobxonlik va mutolaa madaniyati-ning o'rne beqiyosdir.

Kitob – insonni buyuklik va komillik sari yetaklovchi vositadir. Kitob o'qish orqali kishi-larda axloq, mafkuraviy immunitet, keng dunyoqarash va boshqa ijobiy fazilatlar shakllanadi. Kitob inson umrining so'qmoqlarini yorituvchi o'chmas nur, inson hayotiga mazmun-mohi-yat baxsh etuvchi baxt manbai, har qanday vaziyatda ham bizga hamroh bo'ladigan eng so-diq do'stimizdir. Insonning ma'naviy kamolotini yuksaltirishda kitobdan kuchliroq narsa yo'q. Kitob insonni yerdan osmonga ko'taruvchi, ma'naviy quvvatini oshiradigan buyuk kuchdir. U insoniyatning tarixiy xotirasini, ma'naviy-ma'rifiy olamini, ilmiy zaminini mustahkamlashga va kelajakni yorqin ko'rsatishga qodir mash'aldir. Shu bois ham bobo va buvilarimiz azaldan kitobni qadrlab, undan ilm, odob sirlarini o'rganishga chorlaganlar.

Shuni qayd etish kerakki, bolalarni kitobga oshno qilish, ularni o'qishga muhabbat ruhida tarbiyalash, o'smirlar va yoshlar ongiga kitob mutolaasi o'z maqsadiga erishish hamda jamiyatga ijtimoiy moslashishda ta'sirchan va nufuzli vosita ekanligini singdirish bugungi kundagi dolzarb vazifalardan sanaladi.

Kitob o'qish o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi. Buning natijasida o'quvchilarda g'oyalarni generatsiyalash ko'nikmasining rivojlanishiga sabab bo'ladi. Kitob o'qiydigan odam, qayerda, qachon, kimga qanday gapirish kerakligini yaxshi biladi va kamdan kam fikrini ifodalash uchun so'z topolmay qoladi. Kitob o'qiydigan insonlar bilan suhbatlashish, fikr almashish maroq beradi.

Bizga ma'lumki, inson miyasining chap yarim sharida so'zlar va ma'lumotlar bilan bog'liq operatsiyalar amalga oshiriladi, o'ng yarim shar esa vizualizatsiya va tasavvurga javob beradi. Kitob o'qish davomida esa miyaning ikki yarim shari ham faol ishlaydi. IQ darajasini oshirish, anglash va tasavvur oshishiga sabab bo'ladigan kitobga shuning uchun ham eng yaxshi miya trenajyori deb ta'rif bersa bo'ladi. Muntazam kitob o'qish natijasida ma'lumotlarni saqlash uchun ahamiyatli bo'lgan yangi neyronlar shakllanadi va bu o'z navbatida xotira yaxshilani-shida muhim rol o'ynaydi.

Kitob o'qimaydigan inson o'zining emas, atrofdagilar fikri bilan yashaydi, ayrim insonlar ko'rsatmasiga asosan hayoti qanday o'tib ketib qolganini ham bilmay qoladi. Kitobsevar inson nafaqat o'zini, balki atrofdagi insonlarni tushunishga harakat qilib, shu bilan birga o'z shaxsiy fikri va pozitsiyasiga ega bo'ladi, kimlardir xohlagani uchun noto'g'ri deb bilgan ishlarni bajarmaydi. Kitob o'qiydigan insonlar muammolar yechimiga boshqacha yondashadi, taxmin va subyektiv qarashlardan ko'ra aniq qilinishi kerak bo'lgan rejalar asosida vaziyatga real baho beradi.

Kitob orqali muallif va o'quvchi o'rtasida muloqot bo'lib o'tadi. Yozuvchi aytmoqchi bo'lgan fikrlarini so'zlar va voqealar rivoji orqali avlodlarga yetkazib beradi. Kitob o'qish davomida o'quvchi muallifning fikrlari va hayotga bo'lgan qarashi haqida tushunchaga ega bo'lish, davrlararo istalgancha sayohat qilish imkoniyatiga ega bo'lishi mumkin. Shuningdek, avlodlarga insoniyat va kishilar tomonidan qilingan xato va yanglishliklarga chetdan qarab baho berish va uning yakuni qanday tugaganini tahlil qilib, kelajakda takrorlamaslik uchun dars bo'ladi¹.

Kitob o'qish o'quvchilarda yangi va noyob fikrlar tug'ilishiga yordam beradi. Mutolaa o'quvchilarni fikrlashga chorlaydi, ularning dunyoqarashini boyitadi. O'quvchilarda kitob o'qish orqali yangi fikrlar va yorqin g'oyalar tug'iladi. Ular o'zi bilmagan holda ilhomlanib o'qishi, yangi va o'zgacha fikrlar yuzaga kelishiga turtki bo'ladi. Tafakkurni (fikrlash qobiliyatini) rivojlantirish kitob o'qishning eng samarali xususiyatidir. Chunki o'quvchilar kitob o'qiganlarida ekrandagi bir tasvirdan boshqasiga shunchaki ko'chib o'tmaydi, balki asarni tushunish uchun asar qahramonlari va boshqa qatnashchilarning xarakterlari, gap so'zlari, xulq-atvori, fikrlash tarzlari, tabiati va boshqalar haqida fikrlashlariga to'g'ri keladi².

Har safar kitob o'qilganida miya faol ishlaydi. U olinayotgan ma'lumotni saqlash uchun yangi tolalarni yaratadi. Tadqiqotlarda aniqlanishicha, doimiy ravishda kitob o'qiydigan insonlarda fikrlash qobiliyati boshqalarga nisbatan sekinroq pasayar ekan. Obafemi Avolau universiteti pedagoglari boshlang'ich sinf o'quvchilarining mashg'ulotlariga mavzuli komikslarni kiritishganida, suratlar va so'zlar aralashmasi bolalarning ijodkorlik qobiliyatlarini oshirishi-

¹ Kitob o'qimay qo'ygan insonda qanday o'zgarishlar kuzatiladi? Daryo.uz. 18.07.2020.

² Kitob o'qishning foydalari. Aniq.uz

ni aniqlashdi. Kitoblar kattalarga ham ana shunday ta'sir ko'rsatadi³.

Kitob o'qish inson fikrini jamlaydi va diqqat markazini oshiradi. Mutolaa jarayonida, o'qigan hikoya va asarga butun diqqat-e'tibor qaratiladi. Inson boshqa ishlardan ko'ra kitobga ko'proq diqqat qiladi. Inson miyasi bir vaqtning o'zida turli faoliyatlar bilan shug'ullana olmaydi. Shu sababli ko'p o'qigan odamning diqqatini bir joyga to'plash ancha oson kechadi.

O'quvchi-yoshlarning tasavvurni oshirishda kitobxonlikning o'rni beqiyosdir. O'quvchilar o'zlariga notanish bo'lgan joylar haqida o'qiganlarida tasavvurlari ishga tushib tasvirlarni miyalarida yarata boshlaydi va shu orqali xotirada tasvirlar saqlanib boradi. Binobarin, o'quvchi-yoshlar idrokining tasavvur qilishi va yaratuvchanligi kitob o'qish orqali mustahkamlanib boradi.

Bundan tashqari, kitobxonlik yoshlarni zukkolikka yetaklashda ham yetakchi ahamiyatga ega. Kitoblar manbalar va yangi bilimlarning haqiqiy xazinasidir. Qanchalik ko'p kitob o'qigani sari o'quvchilarning zukkoligi va teran fikrlash qobiliyati yuksalib boradi. Shu bilan birga, inson turli mavzularda qanchalik ko'p kitob o'qisa, o'z bilimini oshirishi bilan bir qatorda, o'zaro muloqot qilish san'atini ham yaxshi egallaydi⁴.

Yuqoridagi fikrlardan ko'rinib turibdiki, kitobxonlik o'smir yoshdagi o'quvchilarning ijodiy, kreativ fikrlashi rivojlanishiga, zukkoligi va teran fikrlashi yuksalib borishiga, diqqatining jamlanishiga, yangi va noyob fikrlarning tug'ilishiga, o'quvchilar dunyoqarashining kengayishiga turtki bo'lib, yangidan-yangi g'oyalarni generatsiyalash ko'nikmasining rivojlanishida muhim o'rin tutadi.

Agarda o'quvchi – yoshlarning kitob o'qishlariga ahamiyat bermasak, ularda juda ko'p salbiy oqibatlar yuzaga kelishi mumkin. Jumladan,

- o'quvchi-yoshlarda mustaqil fikrlash qobiliyati, voqelikni teran idrok etish, hodisalarga munosabat bildirish, oq-qorani farqlay bilish ko'nikmalari to'liq shakllanmaydi;
- milliy madaniyat, tarix va an'analar bilan keng tanish bo'lmaydi;
- ma'naviy qashshoqlik va ojizlik kelib chiqadi;
- hayotda muammolarga duch kelganda yechim topishga qiynaladi, o'zini irodasiz sanaydi;
- savodxonligi past bo'ladi, so'z boyligi kamligi sababli fikrini to'la ifodalab berolmaydi;
- madaniy nutq uchun qo'yiladigan (aniqlik, to'g'rilik, mantiqiy muvofiqlik, jo'yalilik, soflik kabi) talablarga mos, kompozitsion jihatdan mukammal matn yaratishda, jumlar tuzishda qiyinchiliklarga duch keladi.

Yuqoridagi kabi holatlarning yuzaga kelmasligi uchun yosh avlodni ma'nan yetuk shaxslar etib tarbiyalash maqsadida so'nggi yillarda davlatimiz rahbari tomonidan kitob mutolaa-sining muhimligi, yoshlar, rahbarlar orasida bu fazilatni targ'ib qilish haqida ko'p bora ta'kidlanmoqda. Mamlakatimizda yoshlarning intellektual va ma'naviy jihatdan rivojlanishida kitobxonlik va mutolaa madaniyatining ahamiyatini anglagan holda, bir qator amaliy ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, ijodkorlar, nashrlar va kitob tarqatuvchilar faoliyatini qo'llab-quvvatlash tizimini izchil va samarali tashkil etish orqali faol kitobxonlar safini kengaytirish, aholi, ayniqsa, yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2017-yilning 12-yanvar kuni "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya

³ Kitob o'qish foydalimi? Nima uchun? www.medium.com

⁴ Kitob o'qishning 10 ta foydasi haqida bilasizmi? www.adchti.uz

tuzish to'g'risida"gi prezident farmoni⁵, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentyabr kuni "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi PQ-3271-son Qarori⁶, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrda "2020 – 2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi⁷ qarori qabul qilindi va bu qaror hamda farmonlarning ijrosini ta'minlash uchun bir qator ishlar amalga oshirilmoqda.

Xulosa qilib shuni aytish lozimki, kitobxonlik - bu insonning o'z ustida ishlashi, faoliyatini ma'lum yo'nalishga burib yuborish, ongida ma'lum tuyg'ularni, e'tiqod va dunyoqarashni hosil qilish, uni o'ylashga, hayotda qanday yashashga o'rgatish, fikr yuritish, g'oyalarni generatsiyalay olish ko'nikmasini rivojlantirishda muhim o'rin egallaydi. Haqiqatan ham kitobxonlik insonni barkamollikka yo'llaydigan, ma'rifatli inson sifatida voyaga yetkazadigan asosiy omil hisoblanadi. Yoshlarni kitob bilan oshno tutinishlarida nafaqat ta'lim muassasalarida, balki, oila davrasida ota-onalar va bosqa oila a'zolari ham birdek harakat qilishlari zarur. Chunki, kitobxonlik o'quvchilar voqea-hodisalarning tub mohiyatini anglab olishiga, turmush ziddiyatlarini tushunadigan aql-zakovatli, ma'nan barkamol shaxs bo'lib yetishishiga yordam beradi. Ana shunday aql-zakovatni shakllantiruvchi, inson ma'naviy dunyosini boyituvchi vosita - bu kitob, kitobxonlikdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 12-yanvardagi "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risida"gi prezident Farmoni.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentyabr kuni "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi PQ-3271-son Qarori.

3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrda "2020 – 2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi Qarori.

4. Daryo.uz

5. Aniq.uz

6. www.adchti.uz

7. www.medium.com

⁵ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yilning 12-yanvardagi "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risida"gi prezident farmoni.

⁶ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentyabr kuni "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi PQ-3271-son Qarori.

⁷ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrda "2020 – 2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi Qarori.

YOSHLARNI SOG'LOM TURMUSH TARZI VA VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA KITOBHONLIKNI O'RNI VA ROLI

Saparov Bobir Xudayberdievich,

Dotsent podpolkovnik, O'zbekiston Milliy universiteti Harbiy tayyorgarlik o'quv markazi

Maxsus tayyorgarlik sikli boshlig'i

Tel.: +998 (90) 912-65-01

"Azaliy qadryatlarimiz, ota-bobolarimizdan meros bo'lib kelayotgan odob-axloq qoidalariga tahdidlar kuchayib borayotgan hozirgi globallashuv sharoitida ma'naviyat va ma'rifatga, axloqiy tarbiya, yoshlarning bilim olish, kamolga yetishga intilishiga intilishiga e'tibor qaratish g'oyat muhim vazifamizdir".

Sh.M.Mirziyoyev

Annotatsiya. Ushbu maqolada vatanparvarlik tushunchasi, bobomiz jasorati, dostonida vatanparvarlik ruhi aks etganligi, jadidlarning o'z asarlarida vatanparvarlikni aks ettirishgani haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: vatan, vatanparvarlik, tuyg'u, jasur, xalq og'zaki ijodi, "Guliston yoki axloq" kitobi.

Vatan deganda ko'z oldimizga ona allasi, beshik izlari chizilgan zamin tushuniladi. Ajdodlarning yashagan joylari, ota-onangning yurgan ko'chalari, sen yashaydigan joy-Vatandir. "Vatan" so'zidan vatanparvarlik tushunchasi kelib chiqqan. Vatanparvarlik – vatanni sevish, uni ardoqlash, unga xizmat qilish, uning mustaqilligi uchun fidoyilik ko'rsatishdir. Insonlar vatani tuyg'usini anglash orqali o'zlarida vatanparvarlikni shakllantirishadi. Bu tuyg'uni anglash insonni umri davomida Vatan manfaatlari yo'lida jasorat va qahramonlik ko'rsatib yashashga undaydi. Tarixdan ma'lumki, dunyoda Vatanni ozodligi uchun ko'plab insonlar o'z onlarini fido qilishgan. Shunday insonlar tufayli vatanparvarlik fazilati hozirgi kunga qadar eng buyuk qadriyatlardan biri hisoblanmoqda. Vatanparvarlik tuyg'usiga ega insonlardan biri Amerika Qo'shma Shtatlarining birinchi Prezidenti Jorj Vashington XVIII asrda Shimoliy Amerikadagi ozodlik harakatlariga boshchilik qilgan. O'sha paytda Amerika Yevropadagi yirik davlatlarga nisbatan ancha qoloq edi. Amerikaning armiyasi yo'q edi. O'sha vaziyatda yaxshi qurollangan Angliya armiyasiga qarshi chiqish qiyin edi. Lekin vatanparvarlik fazilatiga ega bo'lgan Jorj Vashington bu murakkab vazifani bajarishiga ishongan. U ozodlik harakatiga rahbarlik qilgan. Dushman son jihatidan, shuningdek harbiy ta'minotdan qanchalik ustun bo'lishiga qaramasdan, Jorj Vashington rahbarlik qilgan vatanparvar fazilatga ega bo'lgan armiya g'alaba qozongan. 1782-yili Angliya AQShning mustaqilligini tan olingan.

Vatanparvarlik borasida bizning buyuk bobolarimiz ham har tomonlama ibratga munosib meros qoldirganlar. Masalan, jasur ajdodimiz Jaloliddin Manguberdi mo'g'ul bosqinchilarga qarshi o'n ikki yil davomida doimiy kurash olib borgan. Dushmanlar yurtimizga bostirib

kirgan vaqtida Jaloliddin yigirma yoshli navqiron yigit edi. Uning otasi Alouddin Muhammad Xorazmshoh mamlakatning harbiy qudratini susaytirgan, kuchlar bo‘linib ketgan, buning natijasida uning qo‘shini mag‘lubiyatga uchragan. Shohning o‘zi Kaspiy dengizidagi orollardan biriga borib jon saqlashga majbur bo‘lgan Shafqatsiz janglarda ishtirok etolmasligini his qilgan Xorazmshoh to‘ng‘ich o‘g‘li Jaloliddinni taxt vorisi qilib tayinlagan. Mard va bahodir Jaloliddin o‘z ukalari va 70 nafar otliq askari bilan yov qurshovida turgan Xorazmning qadimiy poytaxti – ko‘hna Gurganjga kirib kelganida, uni ko‘rib, xalqning ruhi ko‘tarilib, vatanparvarlik hissi kuchaygan. Jaloliddin Gurganj va Xuroson o‘rtasidagi sahroda o‘zining 70 nafar askari bilan dushmanning 700 kishilik qo‘shiniga duch kelganida, ularni tor-mor keltirib, hozirgi Afg‘oniston hududidagi G‘azni shahri tomon chekingan. Chingizxon uning ortidan 45 ming kishilik qo‘shin yuborganida, Jaloliddinning safiga ham vatanparvar yigitlar kelib qo‘shilgan. Parvon degan joyda ikki o‘rtada qaqshatqich jang bo‘lgan. Jaloliddin qo‘shini o‘zidan har tomonlama ustun bo‘lgan yov ustidan g‘alaba qozongan[1].

Har bir millatning vatanparvarlik tuyg‘ulari ularning afsonalarida, xalq og‘zaki ijodlari, dostonlarda aks etadi. Milliy vatanparvarlik, milliy g‘oyalar asosida shakllangan dostonlardan biri bo‘lgan Alpomishning o‘rni bo‘lakchadir. I.A.Karmov aytganlaridek, “Xalqimizning qadimiy va shonli tarixi tuganmas bir doston bo‘lsa, “Alpoish” ana shu dostonning shoh bayti”. Bu qadrlı va mumtoz asarda tarix to‘fonlaridan, hayot-mamot sinovlarini yengib chiqib, o‘zligini doimo saqlagan elyurtimizning bag‘rikenglik, matonat, oliyjanoblik, vafo va sadoqat kabi ezgu fazilatlari o‘z ifodasini topgan. Bir paytlar, aniqrog‘i, o‘tgan asrning 50-yillarida, milliy merosimizning ko‘pgina namunalari kabi, «Alpomish» dostoni ham millatchilik ruhida qoralar edi. O‘sha og‘ir yillarda fidoyi ziyolilarimiz jasorat ko‘rsatgan, uni saqlab qolishga muvaffaq bo‘lganliklarini bugun minnatdorlik bilan eslashimiz kerak. Bu o‘lmas asarni xalqimiz asrlar davomida yaratgan, o‘z iymon e‘tiqodidek asrabavaylagan, qancha avlod-ajdodlarimiz «Alpomish» dostoni asosida tarbiya topgan, o‘zligini anglagan, ma‘naviy boylikka ega bo‘lgan. Demak, xalqimiz bor ekan, Alpomish siymosi ham barhayot. Chunki bu doston ma‘naviy boyligimizni aks ettirib, tarixiy ildizlarimiz chuquqligini, xalqimiz qanday ahvolda shakllanib, rivojlanganligini, qiyinchiliklarni xalqimiz bir-biriga yelkadosh bo‘lib yengganini tasvirlab beradi. Shu o‘rinda asardagi kichik bir misolga murojaat qilaylik.

Ota-bobolarimizning qadimiy tasavvuriga ko‘ra, o‘q-yoy - hokimiyat nishoni hisoblangan. Alpomish yetti yoshida o‘n to‘rt botmon birichidan, bronzadan yasalgan yoydan o‘q otib, “alp” degan unvonga sazovor bo‘lgan. Alp degani- hokimiyat egasi degan ma‘noni anglatadi. Bir so‘z bilan aytganda, xalqimizning yengilmas bahodiri-Alpomish timsolida biz Vatanimizni yomon ko‘zlardan, balo-qazolardan asraydigan, kerak bo‘lsa, bu yo‘lda jonini ham fido qilishga tayyor bo‘lgan azamat o‘g‘lonlarimiz-bugungi alpomishlarning ma‘naviy qiyofasini ko‘ramiz[2]. Taniqli o‘zbek ma‘rifatparvari Abdulla Avloniy “Guliston yoki axloq” kitobida bunday deb yozgan: “Bizlar na uchun harakat qilmaymiz, qimirlamaymiz? Boshqa millatlarning o‘g‘illari, qizlari kecha demay, Kunduz demay, yoz demay, qish demay ilm yo‘lida jonlarini fido qilib, qovushib, yugurishib, ko‘zlarimizni qamashtirib turgan bir zamonda, bizlar hamon uyqudan, jaholatdan boshimizni ko‘tarmaymiz, ibrat olmaymiz” – deb yozganlar. Munavvar qori, Abdulla Qodiriy kabi jadidlar ham o‘z asarlarida vatanparvarlik tuyg‘usini aks ettirishgan.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev 2017-yil 30-iyun kuni “Kamolot” yoshlar ijtimoiy harakatining IV Qurultoyida “Yosh avlod tarbiyasi hamma zamonlarda ham muhim va dolzarb ahamiyatga ega bo‘lib kelgan. Ammo biz yashayotgan XXI asrda bu masala haqiqatan ham hayot-mamot masalasiga aylanib bormoqda” degan jummalari, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi

"Yoshlar Ittifoqi" tashkilotini qayta tashkil etib, yoshlar tarbiyasini yo'lga qo'yishga alohida e'tibor berar ekan, "Yoshlar bizning kelajagimiz"-degan fikrlari bejizga aytilmagan. O'zbekiston Yoshlar Ittifoqi faoliyatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida, yoshlarning ilmiy va badiiy kitoblar, jumladan, elektron asarlarni o'qishga bo'lgan qiziqishini yanada oshirish, huquqiy, ekologik, tibbiy va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish madaniyatini yuksaltirish orqali ularda turli mafkuraviy tahdidlarga, xususan, diniy ekstremizm, terrorizm, "Ommaviy madaniyat" va boshqa yot g'oyalarga qarshi mustahkam immunitetni shakllantirish etib belgilangan[3]. Kitobxonlikni targ'ib qilish orqali yoshlarimizda kitob o'qishga qiziqish yanada ortdi, ularda vatanparvarlik ruhi yanada shakllandi, hozir ham shakllanib bormoqda.

XULOSA

Vatanparvarlik tuyg'usini yoshlarda shakllantirishda badiiy kitoblar muhim rol o'ynaydi. Badiiy kitoblarda o'tgan yillardagi yurtimizning holati, jadidlarimizning yurtimizni mustaqilligi uchun kurashlari aks ettirilgan, bu kitoblarni o'qish orqali yoshlarimiz tasavvurga ega bo'lib, vatanga bo'lgan muhabbati yanada kuchayib boradi.

Foydalanilgan Adabiyotlar Ro'yxati:

1. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" I.A.Karimov. Toshkent "Ma'naviyat" 2008-yil, 65-bet.
2. X. Sultonov, M.Qarshiboyev. Vatan tuyg'usi. Toshkent «Ma'naviyat» 2015-yil 77-78-betlar.
3. president.uz 2 "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" I.A.Karimov.T

BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QUVCHILARINING NUTQIY KOMPETENSIYALARINI MUSTAQIL ISHLAR ORQALI SHAKLLANTIRISH VA O'QUVCHILARDA O'QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH

Madraimova Halima G'ayrat qizi,
KIUT magistri

*"Azaliy qadryatlarimiz, ota-bobolarimizdan meros boʻlib kelayotgan odob-axloq qoidalari-
ga tahdidlar kuchayib borayotgan hozirgi globallashuv sharoitida maʼnaviyat va maʼrifatga,
axloqiy tarbiya, yoshlarning bilim olish, kamolga yetishga intilishiga intilishiga eʼtibor qara-
tish gʻoyat muhim vazifamizdir".*

Sh.M.Mirziyoyev

Annotatsiya. Ushbu maqolada Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarining nutqiy kompetensiyalarini shakllantirish va o'qish savodxonligini rivojlantirish masalalarini o'rganishga qaratilgan. O'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish, matnni tahlil qilish, asosiy fikrni aniqlash, so'z boyligini oshirish kabi jarayonlarning ahamiyati yoritib beriladi. O'quvchilarda o'qish savodxonligini oshirish uchun interfaol metodlar, ijodiy topshiriqlar va yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarurligi ta'kidlanadi. Ushbu maqolada o'quvchilarning lingvistik va mantiqiy tafakkurini rivojlantirish dolzarb hisoblanib, ularning nafaqat o'qish savodxonligini oshirish, balki yozma va og'zaki nutqini shakllantirishga ham yordam beradi. Bu esa o'quvchilarning mustaqil ishlar orqali bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirishga va ular orasida kitobxonlik madaniyatini shakllantirishga qulaylik yaratadi.

Kalit so'zlar: Nutq, nutqiy kompetensiya, yozma, og'zaki tinglab tushunish, o'qib tushunish, kitobxonlik.

Kirish Hozirgi zamon ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri – boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqiy kompetensiyalarni shakllantirish dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarining nutqiy rivojlanishi, so'z boyligini oshirishi va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun asosiy negizi hisoblanadi. Ushbu jarayonda mustaqil ishlar, interfaol metodlar va innovatsion yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi." O'zbekiston Respublikasi xalq talimi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi farmonlari, 2017 yil 13 sentabrdagi PQ-3271-son "Kitob maxsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutoalasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora tadbirlar dasturi to'g'risida"gi qarori, Xarakatlar strategiyasida "umumiy o'rta ta'lim sifatini tubdan oshirish, yosh avlodning ijodiy va intellektual salohiyatini qo'llab –quvvatlash va ro'yobga chiqarish hamda ruhan aqlan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sodiq qat'iy hayotiy nuqtaiy nazarga ega yoshlarni tarbiyalash" kabi yo'nalishlar, vazifalar belgilab berildi. Prezidentimiz SH.Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek chindan ham, agar biz ta'limni o'zgartirsak, ta'lim insonni o'zgartiradi. Inson o'zgarsa – butun jamiyatimiz o'zgaradi"[1] – fikrlar dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi o'quvchilarda og'zaki nutq hamda muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan muhim vazifa hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarning shaxs sifatida shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi.. Ayniqsa, ularning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish kelajakda muvaffaqiyatli muloqot qilish, mustaqil fikrlash va bilimlarni chuqur o'zlashtirishga zamin yaratadi. Ushbu jarayonda mustaqil ishlar o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va bilimlarini mustahkamlashning samarali vositasi hisoblanadi.

Nutq-kishi faoliyatining turi, til vositalari (so'z, so'z birikmasi, gap) asosida tafakkurni ishlatishdir. Nutq o'zaro aloqa va xabar funksiyasini, o'zaro fikrni his-hayajon bilan ifodalash va ta'sir etish vazifasini bajaradi.[2] O'quvchi uchun esa nutq maktabda muvaffaqiyatli ta'lim olish quroli hisoblanadi. **Nutqiy kompetensiya** – bu o'quvchining o'z fikrlarini aniq, mazmunli va mustaqi ifoda etish, turli muloqot vaziyatlarida to'g'ri javob bera olish ko'nikmasidir. Konsepsiyada ona tilini o'qitish orqali shu til bo'yicha egallanadigan nutqiy faoliyatning asosiy to'rt turi: **og'zaki nutq, yozma nutq, o'qib tushunish va tinglab tushunishdir**, [3] buni biz 1-2 sinf o'quvchilari timsolida oladigan bo'lsak, og'zaki nutqda unli va undosh tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishi, rasmlar, insonlar, narsalar va voqealarni og'zaki tasvirlashni bilishi kerak. O'quv dasturida berilgan mavzular yuzasidan gapira olishni bilishi zarur. **Yozma nutq**-bo'g'in ko'chirish qoidasiga rioya qilishi; **x** va **h** harflarni to'g'ri qo'llashi; bosh harflar imlosiga rioya qilish; ohangiga rioya qilgan holda tinish belgilari (nuqta, vergul va so'roq)ni qo'ya olish; punktuatsion va imlo qoidalariga amal qilgan holda 30–40 ta so'zdan iborat diktant yozish; yil davomida o'rganilgan fanlarga oid atamalarni farqlash va ularning ro'yxatini tuzish, to'g'ri yoza olish; berilgan rasm asosida, odam yoki ma'lum voqeani tasvirlab, 3–4 ta gap tuzib yoza olish; matnlarni ravon va ifodali o'qish; **O'qib tushunish**- .O'qish darslarida matnni o'qib tushunish ko'nikmasi oddiydan murakkabga yo'naltirib boradi. O'quvchilar tomonidan matn bir xil o'qilishi mumkin, lekin ular tushunishi har xil bosqichida turgan bo'ladi. O'qituvchi ushbu bosqichni tushunsa, savollar yordamida o'quvchining qaysi bosqichda turganini aniqlashi matnni yaxshiroq tushunishi uchun yo'nalish berishi mumkin bo'ladi. Ona tili darsliklaridagi matn bilan ishlash mashqlari ham mazkur nazariy ma'lumotga asoslanishi kerak. Chunki so'zlarning matn ichida qanday ma'noda kelayotgani matnning mazmunidan anglashiladi. o'quv dasturida tavsiya qilingan matnlardagi so'z va birikmalarning ma'nosini anglash; lug'atdan foydalana olish; matnning asosiy mohiyatini aniqlay olish, matn yuzasidan savollar bera olish; ertaklarning xulosasini ayta olish, ertak qahramonlari nutqini obrazga kirib o'qiy olishi muhimdir. **Tinglab tushunish**- Boshlang'ich sinfdan boshlab eshitib tushunish xususiyatini o'quvchilarda mashq qildirib borish katta ahamiyatga ega. Bu jarayon orqali o'quvchi diqqatni uzoq vaqt xotirasida saqlab qolish malakasini shakllantiradi. U eshitayotgan matnning muhim ma'lumotlarini to'liq holda yodida saqlab qoladi. Natijada o'quvchi tushunish jarayonini ongli boshqarishni o'rganadi. Bu juda murakkab jarayon, chunki o'quvchilar diqqati bir xil me'yorda bo'lmaydi. Buning uchun o'qituvchi har bir o'quvchining ma'lumotni qabul qilish darajasini psixologik tomondan o'rgangan bo'lishi kerak. Suhbatni tinglab tushuna olish, zarur o'rinlarni qayd qila olish; tinglangan monologik nutq va suhbatdan so'zlovchining nutq ohangini belgilay olish; berilgan savolni tushunish va mantiqli javob bera olish; jonli nutq, audiomatn shaklidagi matnlarning xulosasi va g'oyasini ayta olish; maqollar va hikmatli so'zlar ma'nosini tushunishi nazarda tutiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish uchun quyidagi metodlardan foydalanish tavsiya etiladi:

Kommunikativlik : o'quvchilarni turli muloqot vaziyatlariga jalb qilish va ularga o'z fikr-

larini ifoda etish imkonini berish. **Vizuallik** : rasmlar, jadvallar, videolar va boshqa vizual materiallardan foydalanish orqali o'quvchilarning diqqatini jalb qilish va ularda nutqiy faoliyatni rag'batlantirish. **Interfaol metodlar**: suhbatlar, muhokamalar, o'yinlar orqali o'quvchilarni faol nutqiy jarayonga jalb etish. **Individuallik** : har bir o'quvchining qobiliyatlari va nutqiy darajasini inobatga olgan holda mashqlarni tashkil etish.

Nutqiy kompetensiyani rivojlantirish uchun mashqlar

Quyida boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun mos keladigan bir nechta mashq turlari keltirilgan:

Mening oilam Berilgan mavzu bilan bog'liq matn ustida ishlanadi. Undagi nutq tovushlarining to'g'ri talaffuz qilinishi bilan bog'liq mashq va topshiriqlar bajariladi.

Tovush va harf, unli va undosh tovushlar, kichik va bosh harflarning qo'llanilishi, bo'g'inga ajratish bo'yicha olingan bilimlarni takrorlash. Oila, Oilaga bo'lgan xurmat mavzusidagi audiomatn ustida ishlanadi.. Matn tarkibidagi so'zlar tahlilini olib boriladi. So'zlar ma'nosi, so'zlar ifodalagan tushunchalar: narsa, shaxs nomi, harakat, belgi va miqdorni bildiruvchi so'zlar, ularning so'roqlari bo'yicha o'tilganlarni takrorlanadi. Matnning xulosasini aniqlab, g'oyasini ayta olish bilan bog'liq topshiriqlar beriladi. Matn tarkibida qo'llanilgan maqol va hikmatli so'zlarni ajratib, ularning ma'nosi bilan tanishish kerak. She'riy matn tarkibida qo'llanilgan gaplar, ularning ifoda maqsadiga ko'ra turlari, tinish belgilarining ifodalanishi bilan bog'liq bilimlarni takrorlash. She'riy matndagi ohangdosh so'zlarni aniqlash, she'riy matnni ifodali o'qish bilan bog'liq topshiriqlarni bajarish lozimdir. Oila tushunchalari bilan bog'liq 3 yoki undan ortiq gap tuzib ijodiy matn yaratadi. Bu jarayonda unli va undosh harflarning yozma nutqda qo'llanilish qoidalari, so'zlarni bo'g'inlarga ajratish, bosh va kichik harflarning imlosi, gapda tinish belgilarini qo'llanilishini bilishi muhim ahamiyatga ega. Hozirgi kunda O'quvchi yoshlarni kitobxonlikga jalb qilish rivojlanib bormoqda. Kitoblar insonning intellektual va axloqiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, o'quvchilar uchun kitoblar nafaqat bilim manbai, balki hayotiy tajriba va axloqiy qadriyatlarni o'rgatishning samarali vositasi hisoblanadi. O'quvchilar o'rtasida kitobxonlikni rivojlantirish, ularning dunyoqarashini kengaytirish va axloqiy tarbiyasini mustahkamlashda alohida ahamiyatga ega.

Kitobxonlikning tarbiyaviy ahamiyati shundan iboratki, Kitoblar o'quvchilarga nafaqat ilm-fan sohalarida bilimlar beribgina qolmay, balki ularga insoniy his-tuyg'ularni, yaxshi va yomonni ajrata olishni, odamlar o'rtasida hurmat va mehr-oqibatni tarbiyalaydi. Har bir kitobning o'ziga xos qahramonlari, voqealari va xulosalari bor. Ular orqali o'quvchilar o'zlarining hissiy dunyosini kengaytirishadi, ijobiy va salbiy xarakterlarni tushunib yetadilar. Kitoblar orqali o'quvchilar axloqiy qadriyatlarni o'rganadilar. Masalan, adolat, do'stlik, xushmuomalalik, mehnatsevarlik kabi fazilatlarni kitob qahramonlari misolida anglashadi. Shu tariqa, kitobxonlik nafaqat ma'naviy, balki axloqiy rivojlanishning ham mustahkam asosidir. O'quvchilarni kutubxonaga muntazam ravishda olib borish, kitoblarni tanlashda yordam berish, o'quvchilar o'rtasida kitobga bo'lgan qiziqishni oshirish maqsadga muvofiqdir. Kutubxonalarda o'quvchilarga yangi va qiziqarli kitoblarni taqdim etish, ular bilan kitoblar haqidagi fikrlarni muhokama qilish zarur. Kitob tanlashda yordam berish: O'quvchilarga ular yoshiga mos va qiziqarli bo'lgan kitoblarni tanlashda ko'maklashish kerak. Yoshlarga mos kitoblarni tanlashda ularning qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olish muhimdir. Masalan, ilmiy fantastika, sarguzasht hikoyalar yoki tarixiy romanlar kabi turli janrlarni tanitish muhim hisoblanadi. Kitobxonlikni rivojlantirishning samarali usullaridan biri bu kitob muhokamalarini tashkil qilishdir. O'quvchilar o'qigan kitoblari haqida fikrlarini o'rtoqlashadilar, shu bilan birga ular o'qigan kitobla-

ridan yangi g'oyalar, hayotiy darslar olishadi.

Xulosa

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasini mustaqil ishlar orqali shakllantirish ularning nutq madaniyati, ijodiy fikrlash va kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayonni muvaffaqiyatli tashkil etish uchun o'qituvchilar innovatsion metodlar va turli xil mashqlardan foydalanishi kerak. Shuningdek, har bir o'quvchining yoshi, qobiliyati va ehtiyojlarini inobatga olish orqali samaradorlikka erishish mumkin. Nutqiy kompetensiya rivojlangan o'quvchilar kelajakda muvaffaqiyatli shaxs bo'lib yetishishlari uchun mustahkam poydevor yaratadi. O'quvchilar o'rtasida kitobxonlikni rivojlantirish va uning tarbiyaviy ahamiyatini tushunish nafaqat ularga ilm-fan bilimlarini berish, balki ularning axloqiy va ma'naviy rivojlanishini ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, kitobxonlikni targ'ib qilishda nafaqat o'quvchilar, balki o'qituvchilar va ota-onalar ham birgalikda harakat qilishlari zarur. O'quvchilarni kitob dunyosiga qiziqtirish, ularga yaxshi axloqiy qadriyatlarni o'rgatish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. <https://president.uz/oz/lists/view/4596>
2. BOSHLANG'ICH SINFLARDA NUTQIY SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISH Xushbaqova Z
3. <https://uza.uz/posts/393749>
4. Umumiy o'rta ta'limning Milliy o'quv dasturi loyihasi 2020
5. D.R. Babayeva. Nutq o'stirish nazariyasi va metodikasi. (Darslik). – T.: «Barkamol fayz media», 2018
6. Lvov, M. R., Ramzaeva, T. G. Boshlang'ich sinflarda ona tilini o'qitish metodikasi. Pedagogika institutlari talabalari uchun maxsus darslik. "Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi va metodikasi". - Nukus: Ta'lim, 2020.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA KITOBXONLIKNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI

Ikromova Mahbuba Vali qizi,
O'zDJU tayanch doktoranti
mahbubaikromova005@gmail.com
+998505763131

Annotatsiya. Ushbu maqolada yoshlar orasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, xususan, boshlang'ich ta'lim o'quvchilarining kitobxonligini oshirishda raqamli ta'lim texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati, salbiy va ijobiy tomonlari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim, darslik, kitob, gadjet, masofaviy ta'lim.

Hozirgi kunda yurtimizda kitobxonlik madaniyatini o'stirish masalasi dolzarb masalaga aylanmoqda. Yoshlarning vaqtini mazmunli va samarali tashkil qilish, boshlang'ich sinf o'quvchilarining kitob o'qish madaniyatini takomillashtirish, har tomonlama yetuk qilib tarbiyalashga e'tibor qaratilmoqda. Kitobxonlik, kitob o'qishni rivojlantirish haqida fikr yuritarkanmiz prezidentimizning quyidagi fikrlarini eslashimiz kifoya: "Dunyodagi har qaysi davlat, har qaysi xalq birinchi navbatda o'zining intellektual salohiyati, yuksak ma'naviyati bilan qudratlidir. Bunday yengilmas kuch manbai esa avvalo insoniyat tafakkurining buyuk kashfiyoti – kitob va kutubxonalarda" [1] Bu borada mamlakatimizda ham qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, prezidentimizning 2017 yil 12 yanvardagi "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risida"gi F-4789-sonli Farmoyishi bu borada keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirishga zamin yaratdi. Vazirlar Mahkamasining "2020-2025 yillarga mo'ljallangan kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturi to'g'risida"gi qarori loyihasi e'lon qilindi. Bunga ko'ra yurtimizda barcha sohada kitobxonlikni targ'ib etish, turli xil loyihalar va tanlovlar ishlab chiqish, u orqali yoshlarda kitob mutola asiga qiziqish uyg'otish maqsad qilib qo'yildi.

XXI asr axborot texnologiyalari davri ekan barcha sohalarda bo'lgani kabi boshlang'ich ta'lim sohasida ham kompyuter texnologiyalari kirib bormagan jabhalar qolmadi. Maktablarda jurnal, darslik, kitob, doska kabi o'quv vositalari ham elektron shaklga aylanib ulgurdi. Dunyoda o'quvchilar kitoblarning virtual variantlaridan keng foydalanishmoqda. Elektron kitoblardan foydalanish o'quvchilarga anchayin ko'p imkoniyatlar yaratib bermoqda. Xorij mamlakatlarida boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun maxsus ta'lim plarformalari va dasturlari yaratilgan bo'lib, o'quvchilar ular yordamida nafaqat o'qib balki voqelarni eshitib ham kitob o'qish madaniyatini rivojlantirishi mumkin. Masalan, Germaniyada UPPY, Fransiya Additio, Turkiyada Derslig', Rossiyada ИнтернетУрок kabi ta'lim plarformalari shular jumlasidandir.

Xo'sh, elektron kitob o'qishning faqat afzalliklari mavjudmi? degan savolga keling, birgalikda javob izlab ko'ramiz. Dunyoda kitob o'qish va uning afzalliklari haqida turli mamlakatlarda turli xil yondashuvlar mavjud. Masalan, Fransiya ijtmoiy saytlarida bolalar va o'smirlar

uchun kitob o'qishning asosiy afzalliklari sifatida quyidagilar sanab o'tilgan:

"Tushunish va tanqidiy fikrlashni yaxshilaydi, yoshlikdan kitob o'qish odatini joriy etish tushunish va tanqidiy fikrlashni yaxshilash uchun juda samarali vositadir. O'qishni rag'batlantirish bolalarning matnlarni tushunishi va ularning ma'lumotlarini qayta ishlashga qodir bo'lishini anglatadi, bu esa matnni tushunishni yaxshilaydi.

Lug'atni yaxshilaydi, bolalar va o'smirlar matnlar bilan tanishar ekan, ular yangi lug'atlarni o'zlashtiradilar va o'qish darajasiga qarab, u tobora murakkablashadi yoki yangi qo'llanishlarga ega bo'ladi. Bundan tashqari, ular qanchalik ko'p o'qisa, turli grammatik tuzilmalarni tushunish va samarali muloqot qilish osonroq bo'ladi.

O'qish orqali o'quvchilar yangi so'zlarni kashf etadilar, ularning ma'nolari va turli xil qo'llanilishini o'rganadilar. Shunday qilib, ular kognitiv ko'nikmalarini boyitish uchun yanada xilma-xil til va murakkab grammatik tuzilmalardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Muloqot ko'nikmalarini yaxshilaydi, yuqorida aytib o'tilganidek, o'qish chuqur tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi va yangi lug'atga ega bo'lishga imkon beradi. Bularning barchasi muloqot qobiliyatlarini yaxshilashga yordam beradi, chunki muntazam ravishda o'qish bilan shug'ullanadigan bolalar va o'smirlar o'z fikrlarini samarali etkazish uchun ko'proq vositalarga ega. Shuningdek, bu ularning sintaktik va grammatik va stilistik jihatdan to'g'ri yozish qobiliyatini yaxshilashga yordam beradi.

Tasavvur va ijodkorlikni rag'batlantiradi, o'qish orqali o'quvchilar o'zlarini boshqa dunyolarga, boshqa hayotlarga va o'zlarining haqiqatlaridan uzoq bo'lgan joylarga cho'ndirishlari mumkin. Kitoblar orqali bolalar o'zlarining hikoyalarini yaratish va o'zlarining hiko-yaviy dunyolarini ixtiro qilish qobiliyatini rivojlantiradilar.

O'qish ijodiy vizualizatsiya bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu bolalar va o'smirlardan o'qiganlarini aqliy qurishni talab qiladi, bu esa ularning kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Konsentratsiyani rivojlantiradi, biz ekranlar va yangi texnologiyalar hukmron bo'lgan dunyoda yashayotganimiz ajablanarli emas. Bu bolalar va o'smirlarning diqqatini jamlashni qiyinlashtiradi. Shuning uchun bolalar va o'smirlarning diqqatini jamlash va diqqatini rivojlantiruvchi o'qish kabi vositalarga ega bo'lish muhimdir.

O'qish odamdan uzoq vaqt davomida diqqatni bitta faoliyatga qaratishni, miyani chalg'itmaslik uchun mashq qilishni talab qiladi.

Stressni kamaytiradi, o'qish bolalar va o'smirlarga maktab yoki kollej bosimidan, darsdan tashqari mashg'ulotlardan yoki texnologiyadan uzluksiz foydalanishdan qochish va dam olish muhiti sifatida xizmat qilishi mumkin."

Shunday qilib, o'qish odatlari odatdagidan qochishga, stressni kamaytirishga va bolalar va o'smirlarning ruhiy salomatligini yaxshilashga yordam beradi." [10].

O'qish o'quvchilarning erta muloqot va til ko'nikmalarini rivojlantiradi, umrbod shaxsiy va akademik muvaffaqiyatlarga asos soladi. O'qish diqqatni jamlashni rag'batlantiradi, tasavvurlarni shakllantiradi va ehtirolarni uyg'otadi.

Amerika Pediatriya Assotsiatsiyasining hisoboti shuni ko'rsatdiki, erta yoshdanoq o'qish va sizga chaqaloq yoki yoshligida ertaklarni o'qib berish - davomiy ravishda akademik muvaffaqiyatni oshirishga olib keladi.

Yoshlikda o'qish qulaylik va ishonch, quvonch va zavq bag'ishlaydi. Bola o'sib ulg'aygan sari o'qish asosiy muloqot va til ko'nikmalarini rivojlantiradi.

- ko'p kitob o'qigan bolalarda quyidagi sifatlar shakllanadi:

- kattaroq va kengroq lug‘atga ega bo‘ladi;
- mustaqil fikrga ega bo‘ladi;
- ko‘proq xayolparast va ijodiy bo‘ladi;
- dunyo haqida chuqurroq tushunchaga ega bo‘ladi;
- yaxshiroq konsentratsiyaga ega bo‘ladi;
- tez muloqotga kirisha oladi;
- ijtimoiy munosabatlarda erkin fikr bildiradi;
- atrofdagila voqealarga kirishuvchan bo‘ladi.

Biz kitob o‘qishning foydali tomonlari haqida fikr bildirish bilan bir qatorda elektron kitoblardan foydalanishning ham mavjud afzalliklari haqida ham ma’lumot berib o‘tamiz:

- vaqtning tejaliishi: kutubxona izlab vaqt sarflamasligi;
- mablag‘ning tejaliishi: kitob sotib olmasdan elektron kitoblardan foydalanish;
- istalgan vaqtda, istalgan joyda foydalanishning qulayligi;
- resrlarning ko‘pligi v.b

Yuqoridagi fikrlardan shunday xulosaga kelish mumkinki kitob, elektron kitoblar o‘qishning afzalliklari talaygina. Ammo har bir jarayonning yaxshi va yomon tomoni bo‘lgani singari elektron kitoblardan foydalanishning ham kamchiliklari yo‘q emas. Ulardan bir nechtasini sanab o‘tsak:

- avvalo elektron kitoblardan foydalanish o‘quvchilar salomatligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi: ko‘z nuri, xotira pasayishi;
- o‘quvchilar psixologik rivojlanishida kamchiliklar keltirib chiqaradi: asabiylik, jizzakilik, e’tiborsizlik;

- o‘quvchilar gadgetlarga ko‘p vaqt sarflashadi;
- barcha o‘quvchilarda ham internet tarmog‘ining mavjud emasligi;
- texnik tayyorgarlikka bo‘lgan ehtiyoj: zarur jihozlarning etishmasligi (Kompyuter, noutbuk, telefon, planshet);

- manbaaning kamligi: darslik, badiiy adabiyotlarning elektron shakli mavjud bo‘masligi

Ma’lumki har bir jarayonda bo‘lgani kabi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini o‘qitishga o‘rgatishda ham bir qancha qiyinchiliklarga duch kelish mumkin. Turkiya nashriyotlar uyushmasi hisobotida mazkur qiyinchiliklarni yengish yo‘llari sifatida bir necha usullar sanab o‘tilgan:

“O‘qishni targ‘ib qilish uchun quyidagi strategiyalardan foydalanish mumkin:

- O‘rnak bo‘lish: Muntazam kitob o‘qiydigan ota-onalar farzandlariga namuna bo‘lishadi.
- Muntazam vaqt yaratish: O‘qish uchun har kuni yoki haftada belgilangan vaqtni belgilash foydali bo‘lishi mumkin.

- Yoshiga mos kitoblarni tanlash: bolalarning qiziqishini uyg‘otadigan, yoshiga mos va qiziqarli kitoblarga ustunlik berish kerak.

- Kutubxonaga tashrif buyurish: kutubxonaga muntazam tashrif buyurish bolalarga kitoblarni jismonan o‘rganish va tanlash imkonini beradi.

- Kitob klubi faoliyati: Do‘stlar bilan kitob o‘qishni ijtimoiy faoliyatga aylantiradi.” [7].

Xulosa qilib aytganda kitob o‘qish bolalarning so‘z boyligini kengaytiradi, tasavvurlarini qo‘llab-quvvatlaydi va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi. Bundan tashqari, kitoblar bolalarda empatiyani rivojlantirishga, turli olamlarni kashfetishga va hissiy intellektni mustahkamlashga o‘rgatadi. Kitobxonlikni targ‘ib qilish nafaqat bolalarning o‘quv muvaffaqiyatiga xizmat qiladi, balki ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchi, mustaqil fikrlash qobiliyatini mustahkamlaydi. Haqiqatan ham kitobxonlik insonni barkamollikka yo‘llasa, uni o‘qimaslik johillikka, ma’rifatsizlikka

olib kelib, natijada ma'naviy bolada qashshoqlik yuzaga keladi. Maktabda, oilada muhim vazifa -kitobxonlikni inson hayotida zaruriyatga aylantirishdan iborat. Agar kitobxonlik zaruriyatga aylanmasa, oilada ham, maktabda ham unga mehr-muhabbat, e'tibor kuchaytirilmasa farzandni kitobga bo'lgan munosabatini o'zgartirish mumkin emas. Raqamli texnologiyalar orqali kitobxonlikni rivojlantirishda ko'plab innovatsion imkoniyatlar mavjud bo'lsa-da, ularning kamchiliklari ham inobatga olinishi kerak. Bolalarning raqamli va an'anaviy kitob bilan ishlash ko'nikmalarini muvozanatda saqlash, texnologiyalardan me'yorida va maqsadli foydalanish muhimdir. O'qituvchilar va ota-onalar tomonidan doimiy nazorat, sifatli elektron manbaa topishda ko'maklashish kabi zaruriyatlar yuzaga keladi. Shunday ekan har bir vositadan me'yorida va kattalar nazoratida ostida foydalanish o'quvchilar uchun sifatli ma'lumot olishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. (O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2020-yil 20-fevral kuni Anqara shahrida Turkiya Respublikasi Prezidenti huzuridagi Xalq kutubxonasining ochilish marosimida so'zlagan nutqidan
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 12 yanvardagi "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risida"gi F-4789-sonli farmoyishi
3. Vazirlar Mahkamasining "2020-2025 yillarga mo'ljallangan kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab -quvvatlash milliy dasturi to'g'risida"gi 14.12.2020 yildagi 781-son qarori
4. Yo'ldoshev E Kutubxona va yosh kitobxon Toshkent , 2003 298b
5. Jumaniyozova, M. "Methods of determining the integrative creativity of socio-humanitarian teachers." (2022).
6. Qilichboyev, A. Kitob o'qishning 21ta foydasi / A. Qilichboyev // "XXI asrda bolalar kitobxonligi mavzusidagi ilmiy konferensiya maqolalari to'plami (3-may 2016-yil)
7. Mo'minoba D.A "Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik ko'nikmalarini shakllantirish mexanizmi " dissertatsiya Namangan 2020 165b
8. Abrorxonova, K., & Nurmamatova F (Октябрь, 2023) boshlang'ich sinflarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish *образование наука и инновационные идеи в мире*
9. Жуманиёзова, М. "Инновацион фаолият-таълим сифатининг кафолатидир." ж. *Узлуксиз таълим* 6-Б (2004): 89-91.
10. <https://additioapp.com/fr/les-avantages-de-la-lecture-chez-les-enfants-et-les-adolescents-guide-pour-les-educateurs/>
11. Karimova K., Boltayeva M., Jumaniyozova M. Acceleration of the vehicle's technique for collecting environmental particulates caused by tyre and brake wear // E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2024. – T. 538. – C. 03028.

FIZIKA FANINI O‘ZLASHTIRISHDA BADIY ADABIYOTNING ROLI

Mamajonov Xoshimjon Abdumalikovich,
Chirchiq Davlat pedagogika universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotasiya. Mazkur maqolada muallif fizika fanini o‘zlashtirishda badiiy va metodik adabiyotlarning o‘rni va zaruriyati haqida so‘z yuritadi. Fizik hodisalarni badiiy obraz orqali ifodalash metodi bilan murakkab mavzularni oson o‘zlashtirish yuzasidan taklif va mulohazalar beradi.

Kalit so‘zlar: badiiy ifoda, fizik hodisalar, vizual tushinish, fizik masalalarning badiiy yechimi.

Abstract. In this article, the author discusses the role and necessity of literary and methodological works in mastering the subject of physics. The author offers suggestions and reflections on facilitating the understanding of complex topics through the method of reading for expressing physical theories.

Keywords: artistic expression, physical phenomena, visual understanding, artistic solutions of physical theories.

Fizika bu tabiat haqidagi eng qiziqarli tajribalarga boy fandir, ammo negadir ko‘pchilik o‘quvchilar bu fanni murakkab, tushunarsiz formulalardan tashkil topgan fan sifatida bilishadi. Fizik hodisalarga kundalik hayotimizda bir necha bor duch kelamiz. Masalan, suvning muzlab, qattiq jisnga aylanishi, qaynashi, bug‘lanib, parlanishi, elektr tokining hosil bo‘lishi, jismlarning issiqlik ta‘sirida qisqarishi, sovuq natijasida kengayishi – bularning barchasi fizik hodisalar hisoblanadi. Fizika bizni o‘rab turgan barcha narsada aks etadi. Fizikani hayot haqidagi fan, deb atashimiz bejizga emas. Undagi voqea-hodisalarga kreativ yondoshish orqali o‘quvchilarning fan o‘zlashtirish natijalari yuqori ko‘rsatgichlarga olib chiqish mumkin.

U. Levinning fikricha: “Fizikaning yordamida kishilar hamma narsani tushunishadi”. Barcha fanlarning asosida fizika mavjud bo‘lib, kimyo, biologiya, psixologiya bilvosita shu fizika bilan uzviy bog‘langan bo‘ladi. Fizika so‘zining ma‘nosi “Tabiat” so‘zidan olingan bo‘lib, tabiatning qonun-qoidalarini bir-biriga bog‘langan holda o‘rganadi.

Britaniyalik yozuvchi, fizik olim Stiven Xoking fikricha “Fizika, bizning mavjudligimizning asoslarini va tabiatning asosiy qonunlarini ochib beradigan hayratlanarli darajada qiziqarli fan bo‘lishiga qaramay, maktab o‘quvchilari uchun bu fan zerikarli va murakkab darslar qatoriga kiradi. Buning sababi, fizika darsliklari va o‘qituvchilarning dars berish uslubi odatda juda murakkab bo‘lib, darsning asosiy vaqti murakkab tenglamalarni yechish bilan o‘tadi. Maktabda fizika fani ko‘pincha quruq va zerikarli tarzda o‘qitiladi. Mavzularning mohiyatini tushunmagan o‘quvchilar imtihon topshirish uchun mavzuni mexanik yodlashga kirishadilar, fizikadagi jarayonlarni – o‘zlarini o‘rab turgan dunyo bilan aloqasini ko‘rmaydilar”¹.

Fizika fanida erishilgan muhim kashfiyotlar insoniyatning turmush-tarzini osonlashtirishga qaratildi. Fizika faning mohiyatini to‘la ochib berishga qaratilgan qiziqarli adabiyotlar

¹ Kvant fizikasi. “Fan” nashriyoti, Moskva 1998.

yetishmayotgani sabab, bu fan juda murakkab va tushunarsiz bo'lib qoldi. Aslida esa unday emas. Fizikani yaxshi o'zlashtirishda bizga adabiyot yaqindan yordam beradi. Fizika fanini o'zlashtirishdajahon miqiyosida eng ko'p o'qiladigan kitoblar:

Stiven XOKKING "Vaqtning qisqacha tarixi"

Karl SAGAN "Koinot"

Yakov PERELMAN "Qiziqarli fizika"

Nil Degrass TAYSON "Kosmos tezligi astrofizika"

Bu kabi ilmiy adabiyotlar o'quvchilarning tabiat va undagi hodisalarni bilish haqidagi bilimlarini oshirib, kitobxon tasavvurini kengaytiradi.

Ilm-fanga qiziqish susaymasligi uchun universitet, litsey, kollejlarda ustozlar, maktablar va litseylardagi o'qituvchilar yoshlarga fizika faning naqadar ajoyibligini va bizni juda tez orada qancha istiqbolli kashfiyotlar yoshlarni kutayotganini tafakkurlariga yetkazishlari kerak. A. Eynshteyn fikriga ko'ra "Agar siz o'quvchilarga fizikani oddiy tushuntira olmasangiz – demak, siz bu fanni oxirigacha tushunmaysiz."

Fizikani oson anglab yetishda badiiy asarlarga murojaat qilsak. Bundan V, VI asr avval Alisher Navoiy o'zining "Xamsa" asarini yozib tugatganida, o'quvchining hayratini oshirgan syujetlar, bugun fizik tadqiqotlar evaziga haqiqatga aylangani rost.

Nega tarking etmay, ey charxki: shom-u axtaringdin –

Qarodur yuzing, valekin... oq erur yuzingda xoling!..

Mazkur baytning ikkinchi misrasida fototasvir ibtidosi – negativ ko'rinishlar (oq rangning qora, qora rangning oq bo'lib ko'rinishi) haqida gapirilayotgandek go'yo. O'rni kelganda eslatish joiz, birinchi fotoapparat frantsuz olimi Lui Jak Dagger tomonidan 1839-yilda kashf qilindi. Ilk negativlar ham aynan shu yili Foks Talbot tomonidan ixtiro etildi. Navoiy esa ular-dan deyarli 350 yil oldin bu haqda ma'lumot bergan².

Barchaga yaxshi ma'lum, 1928-yilda Toshkentda ixtirochilar B.Grabovskiy va I.Belyavskiy elektr-nur yordamida harakat qilayotgan tasvirni bir joydan uzatadigan va qabul qiladigan apparat yaratib, uni muvaffaqiyatli sinovdan o'tkazdilar. Ammo Navoiy ular-dan ham ancha yillar oldin buni ko'ra olgandi. "Farhod va Shirin" dostonidan olingan quyidagi misralarni keltirish kifoya:

G'aroyib ko'p huvaydo bo'lg'usidir,

Bas, anda shakl paydo bo'lg'usidir...

Ko'runib har zamone – ko'zga bir shakl,

Ko'z olg'och – bo'lg'usidir ... o'zga bir shakl!..

Chu bo'ldi jilvagar oshkor yuz nav',

Anga ham bo'lg'usi – timsol yuz nav'!..

Ma'lumki, ekranda kadrlar bir sekundda 24 marotaba almashadi va jonli tasvir ko'rindi. Shakl bu kadrlar desak, ularning almashinuvidan turli-tuman g'aroyibotlar, jonli suratlar, rangin qiyofalar silsilasi namoyon bo'ladi. Eng ajablanarlisi, Navoiy bu qurilmani ham o'z holiha "Oynai jahon" deb nomlaydi. Farhod uzoq Arman o'lkasining malikasi Shirinning husnu jamolini aynan shu vosita orqali ko'rib, unga mahliyo bo'lib qoladi.

² Navoiyning xayratomuz ixtirolari. www.ziyouz.com.

Qanchalar hayratlanarli bo'lmasin, "Farhod va Shirin" robotlar haqidagi satrlarini ham uchratish mumkin:

***Bo'lur darvoza ichra oshkoro,
Temur jismiki qilmish paykar oro.
Erur odamg'a monandu mushobih,
Ilgida temurdan yoy qilib zih.
Va lekin ushbu paykar roy to farq,
Bo'lib o'tdek temur o'rchin aro g'arq.***

Ma'nosi shunday: "U odamga juda ham o'xshar, qo'lida o'tkir o'q tortilgan temir yoyni ushlab turar edi. Boshidan oyoq sovutga o'ralgan bu temir odam ich-ichidan yonib turardi". Deb ta'rif beradi Navoiy.

Ilmiy-fantastik yozuvchilar va film mualliflarining kelajak haqidagi qanday Jasur bashoratlari ko'z oldimizda amalga oshishini ko'rmoqdamiz. Nikolay Nosovning "Bilmasvoyning oyga sayohati" asarini o'qimagan kitobxon bo'lmasa kerak. Unda egniga skafandr kiygan Bilmasvoy va Semizvoy oyga uchadilar. Xush, aslida-chi, vaqt sayohati mumkinmi?, Parallel olamlar bormi? Agar yorug'lik tezligiga tezlashib, oynaga qarasangiz nima bo'ladi?, Nima uchun zarrachalar to'qnashuvi kerak va nima uchun ular doimiy harakatda bo'lib turadi?

Sizga Fizika fani dunyodagi eng murakkab fandek tuyulsa, siz shunchaki qo'lingizdagi adabiyotni boshqa bir qiziqarlisiga almashtiring. Fizika qonuniyatlari haqida bir-biridan qiziq va quvnoq kitoblar bor, ularni topib, albatta mutolaa qilib ko'ring. Darhaqiqat, bizning go'zal Ko'notimizda deyarli hamma narsa – oddiy fizik qonunlar asosida shakllanadi. Aynan ular tufayli zamonaviy olimlar o'zlarining eng shov-shuvli kashfiyotlarini amalga oshirmoqdalar. Maktab darslarida vaqt va makon haqida nima deyiladi? O'qing va siz ushbu savollarga javoblarni bilib olasiz. Bu tushunarli, hayajonli, zavqli bo'lishi mumkin va siz fizika haqida boshqacha fikr yuritasiz va fizika eng muhim fan ekanligini tushunasiz.

Kompyuterlar bitta Iroda kuchi bilan qanday boshqariladi, inson fikrlash kuchi bilan ob'ektlarni qanday harakatga keltirishi mumkin, biz dunyo axborot maydoniga qanday yashaymiz? Elektr tokida yuruvchi mashina, havoda uchuvchi dronlar, kir yuvadigan mashina, changni yutadigan changyutgich – barchasi fantastik asarlardagi voqealar emas, balki fizik kashfiyotlardir.

"Kelajakni tushunishning kaliti tabiatning asosiy qonunlaridir; ulardan yaratilgan yangi ixtirolar, mashinalar va davolash usullari bizning tsaraqqiyotimizning kelajagini o'nlab yillar davomida belgilab beradi. Insoniyatning keyingi harakatining yakuniy traektoriyasi biz boshlangan asrning qiyinchiliklari va imkoniyatlarini qanday hal qilishimizga bog'liq bo'ladi", deydi M. Kaku.

Xulosa o'rnida, jamiyat, ilm-fan taraqqiyotida fizika faning o'rni beqiyos, bu fan haqida bilish uchun darsliklar bilan cheklanib qolmasdan, balki, qo'shimcha adabiyotlarni ham o'qib, o'zlashtirib borishimiz zarur. Lampochkaning ixtiro qilinishi, havo haroratining o'lchovini olinishi, samolyotning samoga ko'tarilishi, jismlarning o'zaro tortishish kuchidan tortib, bir halatdan boshqa bir holatga o'tishini – bularning barcha-barchasini shu fan o'rgatadi. Atrof muhitga to'g'ri munosabatda bo'lish, tabiat bergan ne'matlardan oqilona foydalanish, kashfiyotlar qilish – fizika fanini nechg'lik bilishimizga bog'liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.Mirzaolimov B. Yoshlar ongida milliy istiqbol g'oyasini shakllantirishning pedagogik asoslari. Ped. fan. dokt. ilmiy dar. olish uchun tayyorlangan diss. Toshkent, 2016. 143-b.
- 2.Maklakov A.G. Obщaya psixologiya. Uchebnik dlya vuzov. - SPb.: Piter, 2003. - 287 s.
- 3.Mustafoev Sh.N. Badiiy to'garaklarda talabalarni g'oyaviy-estetik tarbiyalash. Ped. Fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiya. Toshkent, 2018. 178 b.
- 4.Muslimov N.A., Sh.S.Sharipov va boshqalar. Kasbiy malaka va pedagogik mahorat. Uzulksiz malaka oshirish yo'nalishi bo'yicha o'quv materiallari. - Toshkent.: TDPU, 2009.-69 b.
- 5.Muslimov N.A. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchisini kasbiy shakllantirish. -T.: Fan nashriyoti, 2004. -130 b.
- 6.Norqulov H.D. Ota-onalarning g'oyaviy-tarbiyaviy bilimlarini oshirishning ijtimoiy-pedagogik asoslari: Pedagogika fanlari nomzodi. ... dis. - Toshkent: O'PFITI, 2007 yil. 134 bet. 4-bet.
- 7.Общaya i professionalnaya pedagogika / Pod red. V.D. Simonenko. - M., 2005. S.24.
- 8.Ochildiyev A. Bugungi dunyoning mafkuraviy manzarasi. Toshkent, "Ijod dunyosi", 2002 yil.- 29 bet. 6-bet.
- 9."Pedagogika" fanidan ma'ruzalar matni.(tuzuvchi M.Inomova). T.: TDPU, 2000.

BOLALAR UCHUN MO'LGALLANGAN BADIY ASARLAR NAMUNALARINING JOZIBADORLIGINI TA'MINLASHNING SAMARALI MEXANIZMLARI

Rasulova Komila Rustamovna,

*Toshkent shahar, The University of Business and Science Toshkent filialida Ingliz tili fanidan
katta o'qituvchi*

Annotatsiya. Mazkur maqolada bolalar uchun mo'lgallangan badiiy asarlarning jozibadorligini oshirishga qaratilgan amaliy tavsiyalarni tahlil qilinadi. Xususan, bolalar adabiyotining jozibadorligini oshirish bo'yicha aniq tavsiyalar, shuningdek, bolalar yozuvchilari, noshirlari, o'qituvchilar va ota-onalarning hamkorligini mustahkamlashga hamda bolalar kitobxonligini rag'batlantirish yo'llari muhokama qilindi.

Kalit so'zlar: bolalar tili, soddalashtirilgan uslub, lirik ohangdorlik, aniq va ravon ifoda, yengil til, o'yinqaroqi til, raqamli platformalar, multimediali kitoblar, animatsiya, rang-baranglik, interaktiv tasvirlar, grafik dizayn, vizual effektlar

Аннотация. В данной статье анализируется разработка практических рекомендаций, направленных на повышение привлекательности образцов детской литературы, обеспечении обмена мнениями и накопления опыта среди специалистов в этой области, а также в поддержке научных исследований, проводимых в данном направлении. В частности, рассматриваются конкретные рекомендации по повышению привлекательности детской литературы. Кроме того, были обсуждены пути укрепления сотрудничества между детскими писателями, издателями, учителями и родителями, а также стимулирования детского чтения.

Ключевые слова: детский язык, упрощенный стиль, лиричность, мелодичность, четкое и ясное выражение, легкий язык, игровой язык, цифровые платформы, мультимедийные книги, анимация разнообразность, красочность, интерактивные изображения, графический дизайн, визуальные эффекты.

Annotation. This article analyzes practical recommendations aimed at increasing the appeal of children's literature samples, to facilitate the exchange of opinions and the accumulation of experience among specialists in this field, as well as to support scientific research conducted in this direction. Specifically, it examines specific recommendations for increasing the attractiveness of children's literature. In addition, ways to strengthen cooperation between children's writers, publishers, teachers, and parents, as well as to stimulate children's reading, have been discussed.

Keywords: children's language, simplified style, lyricism, melodiousness, clear and concise expressions, easy language, playful language, digital platforms, multimedia books, animation, colorfulness, vibrancy, interactive images, graphic design, visual effects.

Kirish Bolalar adabiyoti yosh avlodning ma'naviy, axloqiy va estetik tarbiyasida muhim rol o'ynaydi. Kichik yoshdagi o'g'il-qizlar tafakkuri badiiy adabiyot oraqali boyib boradi. Dunyoni undagi ijobiy va salbiy qahramonlarni badiiy qahramonlar obrazi orqali taniydi. Biroq,

uning ta'sirchanligi va bolalarga yetib borishi uchun asarlar jozibador, qiziqarli va bolalarni o'ziga jalb qiladigan bo'lishi kerak. Bolalar kitoblari dizyn, suratlar va illyustratsiyasi bilan birga uslub, ifoda tili jihatidan ham kichik kutobxonning qiziqishlarini topa bilish lozim.

Badiiy adabiyotda jozibadorlikni ta'minlash yo'llari:

1. Til va uslubning bolalar psixologiyasiga moslashuvi:

- Bolalarning yosh xususiyatlariga mos so'zlar va iboralardan foydalanish. (bunda o'quvchining lug'at boyligiga katta e'tibor qaratiladi. Ko'pgina rivojlangan mamlakatlarda bolalar uchun nashr qilinayotgan badiiy adabiyotlar o'zlarining so'z standartlariga egalar. Masalan 3-4 yosh bolalar uchun qo'llash mumkin bo'lgan 100-150 ta so'zdan foydalangan holda yozuvchilar, shoirlar o'z ijod namunalarini yaratadilar.)
- Soddalashtirilgan, tushunarli va yengil til. (Kichik kutobxonning mutolaa tili soda va ravon, unga tushunarli tarzda bayon etilishi lozim. Uzun jumlar Bolani zeriktirib, matn mazmunini tushunishga to'siq bo'ladi.)
- Qisqa va aniq gaplardan foydalanish. (Bolalar uchun nashr qilingan kitoblardagi gaolar 4-5 so'zdan tarkib topgan bo'lishi lozim)
- Lirik va ohangdor tilni qo'llash (Lirika qo'shiq kabi bolaning ongiga singib, kichkintoyning rihiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi).

2. Mavzularni xilma-xillashtirish:

- Bolalarning qiziqishini uyg'otadigan yangi va noodatiy mavzularni o'rganish. Badiiy adabiyotda mavzular rang-barang tanlash katta ahamiyat kasb etadi.
- O'zbek milliy qadriyatlarini va an'analarni aks ettiradigan mavzulardan foydalanish. Milliy an'analari singdirilgan kitoblar o'quvchida o'zligini tanish imkonini beradi.
- Bolalarning yoshiga mos ijtimoiy, axloqiy va ekologik mavzularni yoritish.
- Fantastik, sarguzasht va ilmiy-ommabop mavzularga e'tibor berish.

3. Syujetni jonlantirish:

- Qiziqarli, dinamik va hayajonli syujetlar yaratish. (Kichik o'quvchining diqqatini jalb etish uchun yozuvchi va shoirlar shiddatli va hayajonli syujetlardan keng foydalanishi lozim. Bu kichkintoyning mutolaaga qiziqtirishda muhim rol o'ynaydi.)
- Kutilmagan burilishlar va sirli voqealar orqali bolalarning e'tiborini jalb qilish. (Asar syujetining badiiy qiymatini oshiradi)
- Har xil janrlardan (masalan, ertak, hikoya, she'r) foydalanish. Bolaga faqat bir janrdagi kitoblarni o'qib berish kichik kutobxonni zeriktirishi mumkin. Shu sabab bir kun she'riy, bir kun doston, va yana boshqa kunda fantastik qissa o'qib berilsa, o'quvchi badiiy adabiyotning xilma xil janrlaridan bahramand bo'ladi.
- Bolalarning o'zlarini qahramon o'rniga qo'yishiga imkon beradigan syujetlar yaratish. (Bu jarayonni ertak va yoki hikoya o'qib berishda ota-onalar keng foydalansalar bo'ladi.) Masalan, 3-4 yosh bolaga "Bo'g'isoq" ertagini aytib bermoqdasiz.

4. Tasvirlarning jozibadorligini oshirish:

- Yorqin, rang-barang va bolalarga yoqadigan rasmlardan foydalanish.
- Qahramonlarning yorqin va o'ziga xos obrazini yaratish.
- Bolalarning diqqatini tortadigan interaktiv tasvirlardan foydalanish. (Bugungi kunda 3D, 4D, 5D kitoblar mavjud). Rivojlangan xorijiy davlatlarda kitoblarni skaynerlash orqali ko'z o'ngingida harakatga keladigan kitoblar mavjud. Bu tajribani bizning o'quvchilar taqdim etishimiz zarur.
- Tasvirlarni matn bilan muvofiqlashtirish.

Tasvir va matnning mosligi. Bolalar uchun mo‘ljallangan badiiy adabiyotlarning 70 foizi surat va rasmlardan tashkil topadi. Shu sabab nashr uchun chizilgan har bir rasm matnga mos bo‘lishi lozim. Bunda suratning mayda detallarigacha e‘tibor beriladi.

5. Interaktivlik va o‘yin elementlarini qo‘shish:

- Bolalarning kitob o‘qish jarayoniga faol jalb qilinishini ta‘minlash.
- O‘yin elementlari, topshiriqlar va boshqotirmalarni kitobga kiritish.
- Audio kitoblar va interaktiv ilovalardan foydalanish. (audio kitoblar bolalar uchun qulay va qiziqarli. Bu kabi kitoblardan kichik yoshdagi o‘quvchilarni xat-savodga o‘rgatishda ham keng foydalanish mumlin.)
- Kitoblar asosida o‘yinlar, sahnalashtirish va boshqa faoliyat turlarini tashkil etish.

Xulosa

Bolalar adabiyoti asarlarning jozibadorligini ta‘minlash murakkab jarayon. Bu faqatgina yozuvchi, shoir, tarjimonlarni emas, balki ustoz-murabbiy, o‘qituvchilar kutubxonachilar va ota-onalardan ham mas‘uliyat bilan yondashuvni talab qiladi. Bolalar adabiyoti namunalarini yaratishda ularning til, mavzu, syujet, tasvir va interaktivlik kabi jihatlariga alohida e‘tibor berish orqali bolalarni adabiyot olamiga jalb qilish va ularning tarbiyasiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatish mumkin. Kichik yoshidagi kitobxonlarning badiiy adabiyotga bo‘lgan mehrini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. “Bolalar adabiyoti” – Muhayyoxon Hamidova, Namangan 2017.
2. “Как писать для детей” - Ирина Токмакова, Санкт-Петербург, 2004.
3. “Understanding Children’s Literature” - Peter Hunt, Second edition, Cardiff 2005.
4. “The Art of Children’s Picture Books: A Handbook for Artists and Designers” - Lauren Castillo, Candlewick Press, 2024
5. “Story Matters: Making the Case for Children’s Literature” - Joanne Findon, Boston, 2006.
6. D.Kamoljonova “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kitobxonlik kompetensiyalarini rivojlantirishning xalqaro tajribalari” 2023.02. www.kiberlinenka.ru

MUTAFAKKIR AJDODLARIMIZNING ASARLARINI O'QISH HAMDA TAHLIL QILISH TAJRIBASI O'QUVCHILARDA TANQIDIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISHNING MEZONI SIFATIDA

Masharipova Nasiba Ro'zmatovna,
*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti
doktoranti, PhD*

Annotasiya. Ushbu maqolada o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya jarayonida kitobxonliknin pedagogic imkoniyatlari tahlilga tortilgan. O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishda mutafakkir ajdodlarimizning asarlarini o'qish, tahlil va mulohaza qilish samarali natijaga erishish imkonini berishi ilmiy asoslarga. O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishga ko'maklashuvchi durdona asarlar tavsiya etilgan. Ushbu maqola tadqiqotchilar, bo'lajak o'qituvchilar, pedagoglar uchun metodik manba sifatida xizmat qiladi.

Tayanch so'zlar: o'quvchi, kitobxonlik, tanqidiy fikrlash, mutafakkirlar, ma'naviy me'ros, ma'naviy rivojlanish, o'qish, tahlil qilish.

Mutafakkir ajdodlarimizning ma'naviy merosi, asarlaridan yoshlarni ma'naviy-axloqiy rivojlantirish, ularni barkamol inson sifatida shakllantirish, o'zlikni anglash va tanqidiy fikrlashni shakllantirishda foydalanish qadriyatli yondashuvlar asosida jamiyatni rivojlantirishning me'yoriy-uslubiy ta'minotini kengaytirishga zamin yaratadi. Shunga ko'ra, ta'lim sifati va tarbiyaviy ishlar samaradorligini ta'minlashda ajdodlarimiz tomonidan yaratilgan boy ma'naviy-axloqiy merosdan unumli foydalanish ehtiyoji vujudga kelmoqda. Jismonan sog'lom, ruhiy va intellektual rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, qat'iy hayotiy nuqtai nazarga ega, Vatanga sodiq yoshlarni tarbiyalashda mutafakkir ajdodlarimizning Sharq xalqlari pedagogik tafakkuri maxsuli bo'lgan didaktik vositalar – eng qadimgi yozma yodgorliklar, asotirlar, miflar, Avesto, Qur'on va hadislar, ajdodlarimiz tomonidan yaratilgan asarlarning mazmun-mohiyatini to'g'ri talqin qilgan holda, ta'lim oluvchilarda o'zlikni anglash hissini shakllantirishning mazmuni, shakllari, vositalari, usullari va metodlarini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Har bir shaxs uchun milliy o'zlikni anglash, tanqidiy fikrlash, ma'naviy-axloqiy dunyoqarashni shakllantirishning mohiyati shundaki, uning targ'ibotchilari bo'lgan ajdodlarimiz turli davrlarda yashaganliklariga qaramasdan insoniylikni ulug'lash, ezgulikni madh etish, yovuzlikni qoralashga e'tibor qaratganlar. Shuning uchun ham ajdodlarimiz merosi necha asrlarki o'z qimmatini yo'qotmay insoniyat taraqqiyoti uchun mislsiz xizmat qilib kelmoqda. Inson o'zligini anglash, insoniy fazilatlarga ega bo'lish, komillik sari intilish, o'z dunyoqarashini, fikrlashini boyitib borishi lozimligi buyuk Ajdodlarimiz Abdulloh Ibn Muborak (726-797), Abu Abdullox Muxammad ibn Ismoil al-Buxoriy (810-870), Farobiy (873-950), Beruniy (973-1048), Ibn Sino (980-1037), Bahovuddin Naqshband (1318-1389), Najmiddin Kubro (1145-1221), Ahmad Yassaviy (1103-1166), Jaloliddin Rumiy (1207-1273), Aziziddin Nasafiy, Hamid G'azoliy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Pahlavon Mahmud, Ogahiy, Muhammad

Rahimxon Feruz, Mahtumquli kabi ma'rifatparvar ajdodlarimiz tomonidan yaratilgan asarlar-da ilgari surilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tashabbusi bilan amalga oshirilayotgan “Beshta ta-shabbus” yoshlar ma'naviyatini yanada yuksaltirishga, ularni axloqan va jismonan barkamol, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qiladigan, o'zligini anglashga, tanqidiy fikrlashga qodir, qat'iy hayotiy pozitsiyaga va keng dunyoqarashga ega bo'lgan fidoiy va Vatanparvarlik ruhida tarbiyalash maqsadida qabul qilingan. “Besh tashabbus” g'oyasi dars va darsdan tash-qari vaqtlarda yoshlarni jismoniy tarbiya va sport, tasviriy san'at, musiqa, kitob mutoalasi kabi ijodiy faoliyat bilan shug'ullanishga, bo'sh vaqtlarini mazmunli va foydali o'tkazish, shu asosda o'z tarixi, an'analari, qadriyatlarini, ajdodlar merosini chuqurroq o'rganishga ko'maklashadi.

Bugungi kunda yoshlarni turli hurujlarga bardoshli bo'lishlarini ta'minlash uchun ular bi-rinchi navbatda o'zliklarini anglashlari lozim. O'zlik tarbiyasi Sharq pedagogik tafakkurining ajralmas qismi hisoblanadi. Uning tub ildizlarini tasavvuf ta'limoti tashkil etadi. Shu bilan bir qatorda milliy an'ana va odatlarimizni, qadriyatlarimizni, ajdodlarimizning qimmatli merosi-dan foydalana bilishni, ularni qadrlashni, Vatanga muhabbat, ota-onaga hurmat va hamisha o'zbek millatiga munosib bo'lish lozimligini ta'lim-tarbiya jarayonida yosh avlodning qalbiga, ongiga singdirish, shu orqali ularda o'zlikni anglash hissini shakllantirish lozim. Buning uchun oilada va ta'lim muassasalarida yoshlarga ajdodlarimizning ma'naviy-ahloqiy tarbiyaga oid boy merosini o'rgatish, ularning mazmun-mohiyatini anglatish ehtiyoji mavjud.

Inson shaxs sifatida e'tirof etilganda birinchi navbatda unda mustaqil fikrlash, mantiqiy va tanqidiy fikrlash faoliyati shakllanganligi, shaxsiy erkinligi, shaxsiy nuqtai nazar, sog'lom dunyoqarashga ega ekanligi nazarda tutiladi. Bu kabi fazilatlar sohibi bo'lish uchun avvalo o'quvchi-yoshlarda kitob o'qishga qiziqish va kitobxonlik madaniyatini shakllantirib borish lozim. Ayniqsa o'quvchi-yoshlar orasida ajdodlarimiz yaratgan durdona asarlar mutolaasini rivojlantirish ularda o'zlikni anglash imkoniyatlarini yaratadi.

Mutaffakkirlarining durdona asarlarini mutolaa qilish va shu asosda o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish

Mutaffakkirlar	Asarining nomi	Manbada ilgari surilgan tanqidiy fikrlashga oid g'oyalar
	Avesto	Ezgu so'z, ezgu fikr, ezgu amal qilish
	“Qur'oni Karim”	Iymon, e'tiqod, vijdonning mustahkam bo'lishi. Berilgan ne'matlarga hamisha shukr qilib yashash.
	“Hadisi Sharif”	Allohgga iymon keltirish, ota-onaga, ustozga hurmatda bo'lish, birovning haqqini yemaslik, omonatga xiyonat qilmaslik.
Imom Al-Buxoriy (810-870)	“Jome' as - Sahih”, «Al-Adab Al- Mufrad»	Go'zal xulq-atvorga ega bo'lish, ota-onaga itoatli, mehr-muruvvatli bo'lish, ilm o'rganish, hunar egallash.

Ahmad Yassaviy (1041-1167)	“Yassaviy hikmatlari”	Nafsni tiyish, boylikka ruju qo‘ymaslik, halol va kamtar bo‘lish.
Najmiddni Kubro (1145-1221)		Vatnparvar, juvonmard, muhtojlarga g‘amxo‘r, jasaur mard bo‘lish.
Abu Nasr Farobiy	“Fozil odamlar shahri”	Shaxsklararo munosabatlarning muhimligi, insonlar bir-birlariga yordam berishlari lozimligi, do‘stlashish, ko‘maklashish, fikrlashish, burchga sadoqat ma‘sulitali bo‘lish.
Aziziddin Nasafiy	“Inson ul-komil”	Shariat, tariqat, haqiqatga intilish, yaxshi ahloq va maorifga ega bo‘lish.
Jaloliddin Rumiy	“Ma‘naviy masnaviy”, “Ichingdagi ichingdadur”	Haqiqatni so‘zlash, to‘hri va halol bo‘lish, ikkiyuzlamachilikdan saqlanish, mantiqiy fikrlash, to‘g‘ri xulosalar chiqarish.
Abu Hamid G‘azzoliy	“Kimyoi saodat”	Xushfe‘l, qalbi toza bo‘lish, yomon xulq odatlardan saqlanish.
Amir Temur	“Temur tuzuklari”	Muammolarni hal qilish, olimlar bilan maslahatlashish, to‘g‘ri va asosli hukm chiqarish, adolatli bo‘lish, boshqalarni fikrlarini eshitish va hurmat qilish.
Zahiriddin Muhammad Bobur	“Boburnoma”	Ijtimoiy munosabatlarga kirishish, turli xalqlarning urf-odat va an‘analarini bilishga va to‘g‘ri munosabat qilishga o‘rganish, ilm olishga intilish, voqealarga, ko‘rgan va guvoh bo‘lgan ishlariga ob‘yektiv, xolisona baho berish.
Alisher Navoiy	“Mahbub ul-qulub”	Sabr, qanoat, so‘zni qadrlash, hayru ehson qilish, saxovatli bo‘lish.

Ajdodlarimiz asarlarida insonning ichki olami qay darajada boy ekanligini va uni boyitish yo‘llarini bayon etganlar. Allomalar inson kechinmalari haqida fikr yuritaturib, ushbu kechinmalarga ta’sir etishning turli yo‘llari va vositalarini ishlab chiqqanlar. Bular o‘z navbatida tarbiyaviy chora-tadbirlar sifatida ta’lim-tarbiya muassasalari va madrasalarda qo‘llanilgan. Jumladan, kitobxonlik, qissaxonlik, mushoira, Navoiyxonlik, Bedilxonlik, Boburxonlik, dostonxonlik, baxs-munozara, soz va suhbat kechalari, nazmxonlik (maqom, suvora, mumtoz musiqa namunalaridan ijro qilish, aytishuvlar tashkil etish), Hadisxonlik, Otinoyilar suhbatlari (xotin-qizlar o‘rtasida mushoiralar, kitobxonlik, nazm va navo kechalari), pir va murid anjumanlari shular jumlasidandir. Bunday tadbirlar va suhbatlarda Hadislar, qissa, rivoyat, doston va mumtoz she’riyat namunalari shunchaki o‘qilib qolinmasdan, qahramonlarning ijobiy va salbiy sifatleri baxs-munozara asosida tanqidiy tahlil qilingan. Buning natijasida yoshlar ongida ijobiy sifatlerin shakllanishi jadallashgan va hayotiy ideallar shakllangan. Piri komil yoki muayyan asar qahramonlariga ergashib, oldilariga aniq maqsadlar qo‘yganlar. Bu esa o‘z nav-

batida jamiyat a'zolarida sog'lom e'tiqod va dunyoqarashning shakllanishiga xizmat qilgan.

O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish oilaviy tarbiya va uzluksiz ta'lim jarayonida amalga oshadi. O'zbekistonda ta'lim-tarbiyaning rivojlanish jarayoni uzoq tarixni qamrab oladi. Bu borada har bir davr allomalari tomonidan kelgusi avlod uchun ko'pgina asarlar va manbalar yaratilgan.

O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllanishi uchun avvalo o'qib o'rganmog'i, bilim olishi, moddiy olamni o'rganishi, shu asosda o'z tafakkurini charxlashi lozim. Kim ekanligini, yashashdan maqsadi, orzu istaklari, kasb-u hunari, kelajagi haqida inson avvalo o'zi bilan, ongi va qalbi bilan mushohada qilishi joiz bo'ladi. Axloqiy ideal shaxs masalasi ajdodlarimiz asarlaridagi bosh mavzulardan biri hisoblanadi. Zero, Alisher Navoiydagi Layli va Majnun, Farhod va Shirin, Abdulla Qodiriyning Otabek va Kumush, Anvar va Ra'no, xalq dostonlaridagi Tohir va Zuhra, Alpomish va Barchinoy, Sayyodxon va Hamro, Vomiq va Uzro, Oshiq G'arib va Shohsanam timsollari yuksak axloqiy ideallarni namoyon etishi bilan umumbashariy ahamiyatga ega. Shu bilan bir qatorda san'at va adabiyotda o'ziga xos didaktik janrlar mavjud. Ularni xalq og'zaki ijodida ham, yozma adabiyotda ham uch-ratish mumkin: Maqol, matal, doston, hikmatlar, hikoyatlar, rivoyat, masal, pandnomalar shular jumlasidandir. Bunday san'at asarlari bugungi kunda yoshlarni ma'naviy-axloqiy yetuklikka undash orqali ularning o'zligini anglashiga xizmat qiladi va "ommaviy madaniyat" xurujlariga qarshi tura olish imkoniyatlarini kengaytiradi. R.G.Safarova, R.X.Djurayev va boshqalar hammuallifligidagi "O'quvchi yoshlarda "Ommaviy madaniyat"ga qarshi kurashchanlik ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlari" deb nomlangan monografiyasida o'quvchilarni turli g'oyaviy hurujlardan himoya qilish, ularda o'zligini anglash hissini shakllantirish uchun "Ma'naviyat tarbiyasida o'qituvchi bu tarbiyaning tarkibi milliy qadriyatlar, urf-odatlar, an'analar, marsimlar, umumbashariy qadriyatlar, ezgulik, tinchlik istagi, milliy tarixiy turmush va tafakkur tarzi, oila tuyg'usi – ota-onani e'zozlash, oila va farzandlar to'g'risida qayg'urish, saxovat va ochiq ko'ngillilik, irodalilik, diyonat, diniy ma'rifatga e'tiqod, ustozlarga hurmat-ehtirom, ezgulik, samimiy sadoqatlilik, ahil qo'shnichilik, kechirimlilik ekanligiga o'quvchilar e'tiborini tortgan holda, bu qadriyatlarni anglab olishlariga alohida ahamiyat berishi kerak" deya ta'kidlangan.

O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishda ajdodlarimiz merosiga tayangan ta'lim-tarbiya, fan, madaniyat, adabiyot va san'at, shu bilan bir qatorda kitobxonlik ham muhim ahamiyatga ega pedagogik jarayon hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. R.G.Safarova. Darslik va o'quv adabiyotlari mazmuniga singdiriladigan sharq pedagogik tafakkuri durdonalari vositasida o'quvchi-yoshlarda "ommaviy madaniyat"ga qarshi kurashchanlik ko'nikmalarini shakllantirish yo'llari. Qo'llanma. "Tafakkur" qanoti nashriyoti. Toshkent-2019. 199 bet.

2. R.G.Safarova. Pedagoglarning o'quvchi-yoshlarda "ommaviy madaniyat"ga qarshi kurashchanlik ko'nikmalarini shakllantirish sohasidagi kompetensiyalarini rivojlantirish vositalari. "Tafakkur" qanoti nashriyoti. Toshkent-2020. 196 bet.

3. R.G.Safarova, N.R.Masharipova, N.Ch.Rustamov. Milliy tarbiyamiz xazinasidan durdonalar (Mutafakkirlar va jadid ma'rifatparvarlarining tarbiyaga oid qarashlaridan pedagogik jarayonlarda foydalanishga oid tavsiyalar). Uslubiy tavsiyanoma / R.G.Safarova, N.R.Masharipova, N.Ch.Rustamov. – Toshkent: "Science and Innovation", 2024. – 96 bet.

4. Edward M. Glaser. An Experiment in the Development of Critical Thinking. Columbia University, 1941.
5. Paul Richard W. Critical Thinking: What Every Person Needs to Survive in a Rapidly Changing World. Rohnert Park, CA: Center for Critical Thinking and Moral Critique, Sonoma State Univ., 1990.
6. Temur Amir. Temur tuzuklari. – Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2018. – 184 b.

YOSH AVLODDA KITOBXONLIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARBLIGI XUSUSIDA

Xamroqulova Shaxnoza Ixtiyor qizi,

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy institutining tayanch doktoranti

Annotatsiya. Maqolada yosh avlodda kitobxonlik kompetensiyalarini rivojlantirishning dolzarb va istiqbolli tajribalari tahlil etiladi. Kitobxonlikning ta'lim jarayonidagi o'rni, o'quvchilarning fikrlash va mantiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishdagi roli, shuningdek, ularning til va madaniyatga bo'lgan munosabatini shakllantirishda kitoblarning ahamiyati ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: kitobxonlik kompetensiyalari, yosh avlod, ta'lim jarayoni, pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar, raqamli vositalar, istiqbolli tajribalar.

Yosh avlodning kitobxonlik kompetensiyalarini rivojlantirish masalasi ta'lim sohasida dolzarb ahamiyatga ega. Bugungi kunda o'quvchilarni kitobxonlikka o'rgatish, ularning fikrlash va o'z fikrini ifoda etish qobiliyatlarini oshirish uchun samarali metod va texnologiyalarni qo'llash zarur. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar va metodlar yosh avlodda kitobxonlikni rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Kitobxonlik kompetensiyalari – bu o'quvchilarning kitoblarni tushunish, ulardan ma'lumot olish, o'z fikrini mustahkamlash va kreativ fikrlashga asoslangan qobiliyatlaridir. Bu kompetensiyalarni rivojlantirishda til o'qitish metodikasining ahamiyati katta.

Pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlar kitobxonlikni rivojlantirishda muhim vositadir. Mavjud tajribalar, shu jumladan o'quv jarayonida multimedia vositalaridan foydalanish, kitoblarni tanlab o'qish, guruh ishlarini tashkil etish kabi metodlar kitobxonlik kompetensiyalarini shakllantirishda samarali bo'lishi mumkin. Raqamli vositalar yordamida kitoblarni elektron shaklda o'qish, o'quvchilarni onlayn kitob klublariga jalb qilish, internetda kitoblar bilan bog'liq resurslar yaratish yoshlarning kitobxonlikka bo'lgan qiziqishini oshiradi. Onlayn platformalar orqali o'quvchilar nafaqat kitoblarni o'qish, balki fikr almashish va muhokama qilish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Ta'lim muassasalarida kitobxonlikni rivojlantirishga oid ilg'or tajribalar ham mavjud. Mavjud tadqiqotlar va xalqaro amaliyotlar kitobxonlikni rivojlantirishda yangi metodlar va yondashuvlar joriy etish zarurligini ko'rsatadi. Kitobxonlik kompetensiyalarini rivojlantirish yosh avlodning intellektual va madaniy rivojlanishida asosiy omil hisoblanadi. O'qituvchilar va pedagoglar kitobxonlikni targ'ib qilishda innovatsion pedagogik metodlar va raqamli vositalardan samarali foydalanishlari lozim. Zamonaviy ta'lim tizimida kitobxonlikni rivojlantirishga qaratilgan istiqbolli tajribalar o'quvchilarning fikrlash va tengdoshlar bilan muloqot qilish qobiliyatlarini oshirishga xizmat qiladi.

Kitobxonlik kompetensiyalarini rivojlantirishning foydalari:

- **Muloqot ko'nikmalarini oshirish:** O'qish natijasida yoshlar boy lug'at zaxirasi va fikrni aniq ifoda etish qobiliyatini shakllantiradi.
- **Mustaqil fikrlashni rivojlantirish:** O'qilgan kitoblar yoshlarni turli masalalarga o'z qa-

rashlarini shakllantirishga undaydi.

• **Intelektual salohiyatni oshirish:** O'qish insonning idrokini kuchaytirib, muammolarni hal qilishda ijodkorlikni rivojlantiradi.

Kitobxonlik nafaqat bilim olish manbai, balki shaxsiy rivojlanish, mantiqiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, dunyoqarashni kengaytirish va madaniy ongni shakllantirishning muhim vositasidir. Kitob o'qish insonni ijodiy fikrlashga, bilimni chuqurroq anglashga undaydi va uning muloqot qobiliyatlarini oshiradi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar va qisqa kontentlarga bo'lgan yuqori talab yoshlar orasida kitob o'qishga bo'lgan qiziqishni kamaytirayotgan asosiy omillardandir. Shu bilan birga, milliy va jahon adabiyotiga bo'lgan e'tiborning pasayishi yoshlar orasida madaniy va ma'naviy qadriyatlarni yo'qotish xavfini kuchaytiradi. Dunyo tajribasiga qaraganda, kitobxonlikni rivojlantirish jamiyatning ta'lim saviyasini ko'tarishga xizmat qiladi. Masalan, Skandinaviya mamlakatlarida kitob o'qish madaniyatining yuqori darajasi ularning ta'lim tizimi va umuman hayot sifatida o'z aksini topgan. Shu sababli, yosh avlodda kitobxonlik kompetensiyalarini rivojlantirish milliy rivojlanish strategiyasining muhim qismi bo'lib qolishi lozim. Kitob nafaqat insonning bilimini oshiradi, balki uni turli masalalarga tanqidiy va tahliliy yondashishga o'rgatadi. Yoshlar kitob orqali dunyoqarashini kengaytiradi va o'zini rivojlantiradi. Milliy adabiyot yoshlarni o'z tarixini, qadriyatlarini va madaniyatini tushunishga undaydi. Bu esa o'z milliyligini anglagan, ongli yoshlarni yetishtirishga xizmat qiladi. Kitoblar orqali olingan bilim, lug'at boyligi va muloqot ko'nikmalari yosh avlodning umumiy rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Kitobxonlik kompetensiyalarini rivojlantirish bugungi jamiyatning asosiy ehtiyojlaridan biridir. Chunki kitob o'qish orqali bilimli, ma'naviy yetuk va mustaqil fikrlovchi yoshlarni yetishtirish mumkin. Bu esa millatning rivojlanishi va ma'rifatli jamiyat qurilishiga xizmat qiladi. Yoshlarni kitob o'qishga qiziqtirish uchun oiladan tortib, maktab va jamiyatgacha barcha tizimlarning birgalikda ishlashi muhimdir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirzayev, R. (2021). *Ta'limda kitobxonlikni rivojlantirishning innovatsion metodlari*. Toshkent: O'qituvchi.
2. Usmonov, A. (2022). *Pedagogik texnologiyalar va raqamli vositalar yordamida kitobxonlikni rivojlantirish*. Farg'ona: Farg'ona universiteti.
3. Tashkent, M. (2020). *Yosh avlodda kreativ fikrlash va kitobxonlikni rivojlantirish*. Samarqand: Samarqand akademiyasi.
4. Shodmonov, S. (2023). *Interaktiv metodlar va raqamli platformalar yordamida kitobxonlik kompetensiyalarini shakllantirish*. Toshkent: Yangi avlod.

ERTA YOSHDAN BOLALARDA KITOBXONLIK MADANIYATI ORQALI MILLIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISH

Il'yasova Dilshoda Akmal qizi,

Qori Niyoziy nomli Tarbiya pedagogikasi milliy instituti

1-kurs doktoranti

Ilyasovadilshoda@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada erta yoshdan bolalarda kitobga mehr uyg'otish, ota-onalar farzandlariga kitob o'qib berish mexanizmlarini tashkil qilish, kitob o'qib berishning foydalari haqida so'z borgan. Maktabgacha yoshdagi bolalar kitobxonligini rivojlantirish va butun umri uchun yetadigan o'qishga bo'lgan muhabbatni shakllantirish usullari keltirib o'tilgan.

Abstract: This article talks about instilling a love of books in children from an early age, organizing mechanisms for parents to read books to their children, and the benefits of reading books. Ways to develop preschool children's reading skills and to form a lifelong love of reading are given.

Аннотация: В данной статье рассказывается о привитии любви к книгам детям с раннего возраста, организации механизмов чтения книг родителями своими детьми, пользе чтения книг. Приведены пути развития у дошкольников навыков чтения и формирования пожизненной любви к чтению.

Kalit so'zlar: Kitobxonlik, gadjetlar, nomofobiya, aqliy rivojlanish, ijodiy qobiliyat, so'z boyligini oshirish, tasavvurni rivojlantirish, fikr yuritish.

Bugungi kunda kitob mutolaasiga e'tibor davlat siyosati darajasiga ko'tarilmoqda. Shu maqsadda o'sib kelayotgan yosh avlodni mutoalaga qiziqtirish, o'zaro kitoblar sovg'a qilish va endi dunyoni endi taniyotgan chaqaloqlarga ham kitob o'qib berish odat tusiga aylanmoqda. Shunga qaramay bolalar o'rtasida kitoblarga qaraganda elektron gadjetlarga tobeklik keng tarqaldi. Bugun dunyo bo'yicha 7,2 milliarddan ortiq odam o'z mobil telefoniga ega. Bu dunyo aholisining 91 foizini tashkil qiladi. Gadjetlar shu darajada ommalashdiki, kichik yoshdagi bolalar ham ota-onasining telefonidan cheksiz ravishda foydalanmoqda. Yangi asrda yangi kasallik – nomofobiya vujudga keldi. Nomofobiya (mobil fobiya) – telefonsiz qolish qo'rquvi hisoblanadi. Bugungi kunda bu kasallik koronavirusdan ham xavfliroq deb hisoblanmoqda. Bolalar gadjetlarni hayotining asosiy qismiga aylantirib ulgurgan. Bu esa kitob bilan ishlash uchun ajratilgan vaqtni ham o'z ichiga oladi.

Bolalarga kitob o'qib berish ularga ta'lim va tarbiya berishning eng samarali usuli hisoblanadi. Ular bosqichma-bosqich kitoblardagi mavjud ma'lumotlarni xotirasiga singdirib bori-shadi va shunday vaziyatlardan biri paydo bo'lganida miya yarimsharidagi ma'lumotlar bazasi ishga tushadi, mavjud muammoni mushohada qilib aniq yechimga kelishadi. Bu jarayon juda katta tezlikda amalga oshadi. Shu sababli kitobga mehr ham tarbiya berish, milliy an'ana va qadriyatlarimizni singdirishning eng samarali usuli hisoblanadi.

Kitob o'qib berishning foydalari haqida Kaliforniya Universiteti tadqiqotlari shuni ko'rsa-

tadiki, bolaga har kuni yotishdan avval baland ovozda kitob o'qib berilsa, uning aqliy rivojlani- shiga katta ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari bolalarning so'z boyligining oshishi, chap miya yarimsharining yanada yuksalishi uchun ham katta ta'sir ko'rsatadi. Bu esa suhbat qilish, tasavvur, tilga moyillik kabi xislatlar rivojlanishiga zamin yaratadi. O'qish bolalarning ijod va tasavvur olami bilan tanishtirishning ajoyib usulidir.

Mutaxassis va psixologlarning tavsiyalariga ko'ra, kichik yoshdagi bolalar bilan bir kunda kitob o'qish uchun ajratilgan vaqt 30 daqiqadan 1 soatgacha bo'lishi kerak. Lekin bu muddat bolaning yoshiga qarab o'zgarishi mumkin, bunda:

- ✓ 0-2 yoshda 10-15 daqiqa;
- ✓ 3-5 yoshda 20-30 daqiqa;
- ✓ 6-7 yoshda 30-60 daqiqa.

Ko'pchilik ota-onalar bolalarga kitob o'qib berishning qanchalik muhim ekanligini bili- shadi va bolalarning bemalol so'zlasha olib, kitob o'qiy olish ko'nikmalari rivojlangunga qadar kutishadi. Bu o'rtacha maktab davriga to'g'ri keladi, ammo bu paytga kelib bolaning miyasi 60- 70 % i to'lgan bo'ladi. Bu paytga kelib esa ota-onalar farzandlari ta'lim-tarbiyasidan qoniqish- madi. Shuning uchun kitobga qiziqishni bola tug'ilganidan boshlash zarur. Bu jarayon biroz g'alati tuyulishi mumkin, chunki chaqaloq avvaliga umuman e'tibor bermaydi. Sekin-astalik bilan u atrofdagilarining harakatini kuzatadi va ovozlarga javob berishni boshlaydi. Birinchi qadam shu tarzda qo'yilganidan keyin navbat yoshga oid kitoblar tanlashga keladi.

Ota-onalar farzandlarini erta yoshdan kitoblarga qiziqtirish maqsadida turli usullardan foydalanishadi. Ulardan biri bolalarni qiziqarli va interaktiv kitoblar bilan tanishtirishdir. Bu ularda o'qishga bo'lgan tabiiy xohishni rivojlantirishga yordam beradi. Kattalar sifatida biz esa ko'pincha bolalar atrofni o'yin orqali yaxshiroq o'rganishini unutamiz. Shuning uchun kitob- larni o'yin vaqtiga qo'shish ma'lumot o'rganish emas, balki qiziqarli mashg'ulot kabi his qili- nishi kerak. Masalan, rasmlar, rasmlar, interaktiv kitoblar va rasmlari bo'rtib chiqqan kitoblar bolaning e'tiborini jalb qilish va ularning tasavvurini rag'batlantirishning ajoyib usuli bo'la oladi. Rasmlar kitoblar orqali bolalar so'zlar dunyosi bilan tanishishlari va bu tushunchalarni hayajon va qiziqish bilan o'rganishlari mumkin. Boshqa tomondan, interfaol kitoblar bolalar- dan kitob o'qish davomida faol ishtirok etishlarini talab qiladi, bu esa o'qishni hamkorlikda amalga oshirishga undaydi.

Erta yosh davridagi bolalarga ovoz chiqarib o'qish ham kitobga qiziqishni kuchaytirish- ning ajoyib usuli hisoblanadi. Kattalarning ovoz chiqarib o'qiyotgan ovozini eshitish bolaning e'tiborini o'ziga jalb qiladi va ularda ko'proq o'qishga undaydigan g'ayritabiiy taassurotlarni uyg'otadi. Bolalarga ovoz chiqarib o'qiyotganda, qahramonlarni jonlantirish uchun turli xil ovozlardan foydalanish kitobni yanada o'qishli bo'lishini ta'minlaydi va bolaning qiziqishini uyg'otish uchun o'qiganlaringiz bo'yicha savollar berib mulohaza qilishga undang.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda kitobga bo'lgan muhabbatni rivojlantirishning yana bir yo'li qulay kitobxon burchagini yaratishdir. Uyda qulay va jozibali o'qish burchagini o'rnatish o'qish bilan ijobiy munosabatni yaratishga yordam beradi. Ushbu kitobxon burchagida qulay yostiqlar, yumshoq gilam, to'g'ri yoritish jixozlari va yoshga mos keladigan kitoblar tanlovi bo'lishi mumkin.

Bundan tashqari, ota-onalar yangi tushunchalar va ko'nikmalarni o'rgatish uchun kitob- lardan foydalanish ham mumkin. Masalan, kitoblar maktabgacha yoshdagi bolalarga shakllar, ranglar, raqamlar va harflarni haqida o'rgatadi. Kundalik tushunchalarni o'rgatish uchun ki- toblardan foydalanish bolalarga ularni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Nihoyat, yoshi

kattalar o‘rnak ko‘rsatishi ham maktabgacha yoshdagi bolalarning kitobga bo‘lgan qiziqishi-
ni ortishiga sabab bo‘lishi mumkin. Kattalar o‘z farzandlari oldida kitob o‘qishlari, kitobning
tafsilotlarini muhokama qilishlari va o‘qishning qanchalar maroqli ekanligini ko‘rsatishlari
lozim.

Davlat rahbarimiz ham ma‘nan yetuk, barkamol avlodni va raqobatdosh kadrlarni tayyor-
lashda hamda ijtimoiy vazifalarni hal etishda jamiyatga yordam ko‘rsata oladigan ko‘ngilli, mil-
liy g‘urur xissi bo‘lgan yoshlarni tarbiyalash muhim vazifalardan biri sifatida berdi.

Bu vazifalarni amalga oshirishda “biz asrlar mobaynida shakllangan milliy an‘analarimizg
a,ajdodlarimizning boy merosiga tayanamiz” va o‘z kelayotgan yosh avlodni Sharqona tarbi-
ya asosida qurilgan umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash jamiyat oldida turgan ulkan
vazifalardan biridir.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyati ularning ma‘na-
viy dunyoqarashi, axloqiy ongining oshoshiga va jamiyatimiz, o‘zligimizni asrab qolishga yo‘l
ochib beradigan muhim omillardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrdagi
“2020–2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash milliy das-
turini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori.

2. de Jong, P.F., & Leseman, P.P.M. (2001). Lasting effects of home literacy on reading achie-
vement in school. *Journal of School Psychology*, 39 (5), 389-414.

3. Whitehurst, G.J., & Lonigan, C.J. (2001). Emergent literacy: Development from prerea-
ders to readers. In S.B. Neuman & D.K. Dickinson (Eds.), *Handbook of Early Literacy Research*
(pp. 11-29). New York: Guilford Press.

INTERNET MANBAALARI

1. www.lex.uz;
2. www.gazeta.uz;
3. www.ziynet.uz.

ЁШЛАР МАЪНАВИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА КИТОБХОНЛИКНИНГ АҲАМИЯТИ

Иргашева Нурхон Абдуллаевна,

*Навоий давлат университети, "Умумий педагогика ва психология" кафедраси катта
ўқитувчиси*

Аннотация. Мақолада болаликдан китобхонликни шакллантиришда таълим муассасаси, маҳалла ва оила ҳамкорлигини йўлга қўйиш, китобхонликни тарбиядаги аҳамияти ёритилиб, унинг психологик ва тарихий жиҳатларига алоҳида эътибор қаратилган.

Таянч сўзлар: оила, таълим муассасаси, китобхонлик, ақлий ривожланиш, тарбия.

Психологлар инсон ҳаётининг 5 босқичини ажратиб кўрсатишган:

- 1) ўсиш босқичи (14 ёшгача);
- 2) тафтиш ёши (15 дан 24 ёшгача);
- 3) синов ёши босқичи (25-30 ёшгача);
- 4) стабилизация босқичи (30-44 ёшгача);
- 5) турғун сақланиш босқичи (45-64 ёшгача);
- 6) парвариш ёши босқичи (65 ёшдан кейинги босқич).

Инсон ҳаёти даврларининг ҳар бир босқичи психик ривожланишнинг ўзига хос жиҳатлари билан характерланади. Эрта ривожланиш даврига изланиш ва инсоннинг истиқбол ҳақидаги тасаввурлари, ҳаётий режаларни ишлаб чиқиш хосдир. Бу даврда инсон ҳали анча ёш бўлиб, кучга тўлган, кўплаб ҳаётий вазиятларни ўзгартиришга қодир бўлади. Ушбу ёшда ривожланиш резервлари ва ресурслари чекланмаган бўлиб, таълимий йўналишларнинг кенг спектри билан характерланади.

Инсон маънавиятини ошириш бўйича илгари сурилган бешта асосий ташаббусдан бири китобхонликка қаратилиб, у ёшлар ўртасида китобхонликни кенг тарғиб қилиш бўйича тизимли ишларни ташкил этишга йўналтирилган.

Бу соҳада президентимизнинг шахсан ўзлари ташаббускорлик кўрсатмоқдалар.

"Китоб ўқиган, ўзини устида ишлаган одамда қанот бўлади. У бефарқ бўлмайди. Унинг кучи билимида бўлади. Шунинг учун ҳеч кимни писанд қилмайди. "Катталар"га хушомад қилмайди. Унинг билими бор, илми бор. Мана нима учун китоб ўқинглар деймиз. Китоб ўқисангиз савол беришни биласиз", деган эди давлат раҳбари.

Китобхонлик инсон ақлий ривожланишини таъминлашнинг энг фаол усули бўлиб, аллома ва мутафаккирлар аввало китобхонлиги билан бошқалардан ажралиб туришган ва бунини ўзлари ҳам таъкидлашган.

Буюк мутафаккир Бедилнинг «агар меъмор дастлабки ғиштни тўғри қўйма-са, девор юлдузларга етиб борса ҳам қийшиқ бўлиб қолаверади» деган фалсафий фикрлари инсон тарбиясида ҳам бениҳоя катта аҳамиятга эга. Маърифатпарвар аллома А.Авлоний «Тарбия биз учун ё ҳаёт, ё мамот, ё нажот, ё саодат, ё фалокат

масаласидир» деган эди. Тарбиянинг асосий негизларидан бири китобхонликка бориб тақалади.

Китобхонликни ривожлантиришга мактаб-маҳалла ва оила тизими, нашриётлар, мутасадди ташкилотлар, айниқса, таълим тизими ходимлари, ўқитувчилар ва тарбиячилар, биргаликда баҳамжиҳат ҳисса қўшиши зарур.

Чунки китобхонлик болалик давридан бошланади. Боласига ҳар куни ширинликлар олиб берган ота-она, ойда бир китоб совға қилса, унинг тафаккури ва китобга муносабатини ривожлантиришга катта ҳисса қўшган бўларди. Севимли ёзувчимиз Ўткир Ҳошимов китобхонликка муносабатнинг паст даражадалиги, боласини китоб сотиб олгани учун уришган ота-онанинг савияси ҳақида куюниб ёзган эди.

Ваҳоланки, китоб ўқиш боланинг нутқини ўстиришда, ҳаётий фаолиятини тўғри режалаштиришида, касб танлашида, келажакда яхши ота ёки она бўлиб етишишида, касбий фаолиятида такомиллашиб боришида, алал-оқибат Ўзбекистоннинг ижтимоий-иқтисодий, маънавий ривожлантиришда жуда катта аҳамиятга эга.

Бизнингча, мактабгача таълим ташкилотларида китобхонликка ҳавас уйғотиш учун болалар учун китоб бурчаклари ташкил этиш зарур.

Китоб бурчакларида болаларда ўқишга ҳавас уйғотадиган, уларнинг ёши ва дидига мос китоблар кўргазмаси шакллантирилиши зарур. Ҳар бир мактабгача таълим ташкилотида шунчаки қайд учун эмас, ҳақиқатан амалда ишлайдиган “Боғча кутубхонаси”ни ташкил қилинса, ота-она билан бирга зарур китобларни олиб, уйда мутолаа қилишлари, китобни кўз қорачиғидек асраш зарурлигини ўрганишлари учун шароит юзага келган бўларди.

“Боғча-кутубхона”ни шакллантиришда ота-оналар кенгаши фаоллари меҳнатидан фойдаланиш мумкин, бу соҳада маҳалла кенгаши ҳам бефарқ бўлмаслиги зарур. Зеро, маҳалла болалари ҳудудий боғчаларда бирламчи таълим-тарбияни оладилар.

“Ота-оналар университети”да ёш ота-оналарга болаларда китобга ҳавас уйғотишнинг зарурлигини англатишга қаратилган даврий суҳбат ва маърузалар ташкил этиш, улар йиғиладиган муассаса йўлакларида китоб савдоси ҳамда китоблар кўргазмасини йўлга қўйиш лозим.

Чинаккам болалалик – бу олға томон ҳаракат, бу узлуксиз вояга етиш жараёни. Таниқли педагог Ш.А.Амонашивиллининг фикрича, бола ҳаётининг асосий моҳиятини атроф-муҳитни тинимсиз ўрганиш ва таҳлил қилиш, тезроқ катта бўлиш эҳтиёжи ташкил этади.

Бола тинимсиз катталарга тақлид қилади, ҳатто ўйнаш учун ҳам фақат улғайиш эҳтиёжини қондирган ўйинчоқларни танлайди. Китобхонликдан мақсад боланинг улғайиш эҳтиёжини қондириш, бу соҳада унга кўмаклашишдан иборат.

Болаларимизга қачондан бошлаб, қандай қилиб, қандай усулда ва услубда китобхонликка ўргатиш керак? Бу соҳада ота-она ва тарбиячи, ўқитувчиларнинг фаолияти қандай бўлмоғи лозим?

Тўғри, улар бола тарбиясига ёндашар эканлар, ўз олдиларига юксак мақсадлар қўядилар, яъни болани ахлоқли, одобли, иродаси мустаҳкам, ақлий салоҳиятга эга китобхон, ширинсўз, ҳозиржавоб, гўзалликни ҳис қила оладиган инсон бўлишини хоҳлайдилар. Лекин ушбу мақсадни амалга ошириш учун танланган усул, услуб ва воситалар, педагогик жараён меҳрибонлик ва хайрихоҳлик асосида қурмоғи лозим.

Ушбу йўналишдаги асосий муаммолардан бири- болани шахс сифатида ўрганиш, унинг педагогик, психологик жиҳатларини тадқиқ этишдан иборат.

Яна бир муҳим йўналиш – бола тарбиясида ота-она, тарбиячи, ўқитувчининг тутган позициясини кенгроқ таҳлил қилиш;

Учунчи йўналиш: Бола шахсига ёндашувдаги ижодий тенденцияларни, миллий педагогикамиз ва хорижий давлатлар тажрибасини чуқурроқ ўрганиш, ижобий-рационал педагогик моделларни аниқлаш, коррекциялаш, тадбиқ этишдан иборат.

Оилада кундалик китобхонлик тадбирларининг тизимли амалга оширилиши болада китобхонлик лаёқатини шакллантиришда муҳим рол ўйнайди. Буви-бобо, ота-онанинг ўзи бу ишда ташаббускор бўлишлари лозим. Болаларга китоб ўйиб бериш билан бирга, уларни ўқиган эртак ёки масалларини сўзлаб беришга, кейинчалик мустақил ўқиган китоблари ҳақида таассуротларини ўртоқлашишга одатлантириш болалари билан нима ҳақида сўзлашишни билмай ўтирадиган, уларнинг ёш қалбига йўл топа олмай қийналадиган ота-оналарнинг оилада фарзандлари билан мулоқотни тўғри амалга оширишлари учун жуда фойдали восита бўлган бўлар эди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Баратов Ш. Ўқувчи шахсини ўрганиш усуллари. Т., «Ўқитувчи», 1995 йил.
2. М.Закариё, Фазолиул аъмол. Ислом амалларининг фазилатлари, Т., «Чўлпон», 1993 йил.
3. И.Мўминов. Мирза Бедилнинг фалсафий қарашлари. Т., «Узакадемнашр», 1958 йил.

BADIIY ASARGA QIZIQISHNI OSHIRISH ORQALI KITOBXONLIKNI TARBIYASH

Inoyatova Muhayyo Egamberdiyevna,

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti, Innovatsiya loyihasi rahbari, p.f.n.

Annotatsiya. Kitobxonlik inson shaxsini rivojlantiruvchi asosiy vosita sifatida asrlar davomida sinalgan va alloma va mutafakkirlar e'tirofiga sazovor bo'lgan olamshumul hodisa. Maqolada Adabiyot darslarida o'quvchilarda kitobxonlik kompetentligini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari o'rganilib, shu yo'nalishda metodik tavsiyalar taqdim etilgan.

Tayanch so'zlar: Adabiyot darslari, adabiy asarlar, kitobxonlik, adabiyot to'garagi, she'riyat, o'quvchi kitobxonligi.

Аннотация. Чтение – универсальное явление, проверенное веками как основное средство развития человеческой личности и признанное учеными и мыслителями. В статье изучены педагогические возможности развития читательской компетентности учащихся на уроках литературы и представлены методические рекомендации в этом направлении.

Ключевые слова: Уроки литературы, литературные произведения, чтение, литературный кружок, поэзия, ученическое чтение.

Abstract: Reading is a universal phenomenon, proven over the centuries as the main means of development of the human personality and recognized by scientists and thinkers. The article examines the pedagogical possibilities of developing students' reading competence in literature lessons and presents methodological recommendations in this direction. Конеч формы

Key words: Literature lessons, literary works, reading, literary circle, poetry, student reading.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2020-yil, 20-fevral kuni Anqara shahrida Turkiya Respublikasi Prezidenti huzuridagi Xalq kutubxonasining ochilish marosimida co'zlagan nutqida "Dunyodagi har qaysi davlat, har qaysi xalq birinchi navbatda o'zining intellektual salohiyati, yuksak ma'naviyati bilan qudratlidir. Bunday yengilmas kuch manbai esa avvalo insoniyat tafakkurining buyuk kashfiyoti – kitob va kutubxonalarda ekanini alohida ta'kidlagan edi.

Kitoblar inson tafakkurining javohirlarini yig'ib, avlodlarga meros qoldiradi Adabiy asarlar turmushni jonli ko'rsatib, odamlarning fikr va tuyg'ulariga kuchli ta'sir qiladi. Badiiy chuqur, fikr va his-tuyg'uga to'la adabiy asarlar o'quvchini uzoq vaqt bog'lab, asir qilib oladi. Adabiyot turmushni abstrakt (mavhum) tushuntirmay, konkret (aniq) badiiy umumlashtirib, jonli anglatadi.

Adabiy asarlar orqali ma'lum bir yo'nalishda ommani tarbiya qilish mumkin. Davrni to'liqlantirgan ulug' g'oyalar, vazifalar, millionlarning hayotida ko'rilgan o'zgarishlar san'at asarlarida tajassumlanishi kerak. zamon, vaqt daryoday oqib ketaveradi, ammo chin, yuksak

asarlar abadiy qoladi, chunki u xalqning abadiy boyligidir, insoniyatning mangu xazinasidir (Oybek) (4).

Kitobxonlikning qadr-qimmati shundaki, kitobxonlik inson shaxsini rivojlantiruvchi asosiy vosita sifatida asrlar davomida sinalgan va alloma va mutafakkirlar e'tirofiga sazovor bo'lgan olamshumul hodisa. Badiiy ijodkorlik va badiiy tafakkuri yuksak insonning dunyoqarashi keng bo'ladi, aqliy faoliyat bilan shug'ullana biladi, informatsion kompetentligi yuqori darajada bo'ladi.

Kitobning qadr-qimmati haqida jahon mutafakkirlari tomonidan ta'sirli fikrlar ilgari surilgan. Xususan, Viktor Gyugo "Goho odam kitobni o'qib tugutganda mutlaqo boshqacha bo'lib, o'zgarib qoladi. Eng mag'rur donolar-u o'ta nazokatli siymolar ham, eng sodda va eng valiy odamlar ham bu joziba qarshisida bo'yin egadilar", - deb yozadi. Rene Dekart esa "Yaxshi kitoblarni o'qish o'tmish zamonlarning eng dono kishilari bilan hmsuhbat bo'lish demakdir, shunisi ham borki, bu suhbatda bizga ular o'zlarining eng yaxshi fikrlarini bayon etadilar" deydi (1, 190-6.).

Ahmad Yugnakiy esa:

Bitta bilimli ming bilimsizga teng,

Bilimli biladi bilim qadrin deng.

Endi o'zing boqib, uqib, sinab ko'r:

Bilim foydasiga nima kelar teng?! – deya xitob qiladi.

Taniqli yozuvchimiz O'tkir Hoshimov kitobxonlikning ahamiyati haqida shunday degan edi: "Asarning haqiqiy egasi yozuvchi emas. Asarning haqiqiy egasi – o'quvchi! Kitobxoni yo'q asar egasi tashlab ketgan hovliga o'xshaydi... Kitob o'qish foydali, kitob insonga ma'naviy ozuqa beradi, kitob o'qigan insondan yomonlik chiqmaydi" ("Daftar hoshiyasidagi bitiklar").

Erkin Vohidov esa she'riyatning tarbiyalovchilik kuchini alohida shukuh bilan e'tirof etib: "Inson yuragi ham bir olam. Uning ham bahor va kuzlari, tong va tunlari, orom va zilzilalari bor. She'riyat yurak sadosi bo'lganidan ana shu murakkab tuyg'ular olamini ifoda qiladi. Shuning uchun ham bir she'rni o'qib quvonsak, ko'ksimiz g'urur va iftixor tuyg'ulariga to'lsa, ikkinchi bir she'rni o'qib, hayolga tolami, inson dardlariga oshno bo'lamiz. Shoirlik tuyg'ularning tabiiyligi va haqqoniyligiga she'rxonni ishontira olishdir" – deb yozgan edi (4).

Psixologlar tafakkur va aqlni rivojlantirishda har kuni 4-5 misra she'r o'qishning foydasi katta ekanini uqtiradilar.

Shaxsning badiiy adabiyotni idrok etish va empatiyaga bo'lgan qobiliyati, uning adabiy didi va kitobxonlikka barqaror qiziqishning mavjudligi kitobxonlikning negizini tashkil etadi. Kitobxonlik tarbiyasi – bu nafaqat insonning kitobga bo'lgan qadriyatli munosabatlarini shakllantirish, balki kitobxonlik ko'nikma va malakalarini o'stirish, badiiy obrazga nisbatan empatiyasi, tafakkur va tasavvur eta olish qobiliyatida namoyon bo'ladigan mustaqil o'quv mehnati faoliyatida, kundalik hayotda, xatti-harakatlarida va o'qish texnikasida namoyon bo'ladi.

Kitobxonlik o'quvchining adabiyotni so'z san'ati sifatida idrok etish qobiliyatida namoyon bo'ladi. SHunga ko'ra, o'quvchi adabiy hodisalarni to'la-to'kis idrok etishi uchun asar janri, syujeti va kompozitsiyasini baholashni bilishi kerak, shuningdek, adabiy madaniyat, tonallik, so'z qudratini his etish, mantiqiy fikrlash orqali kitobxonlik qobiliyatini o'stirish ustida ham ishlash zarur. Bunda o'quv faoliyati jarayonida adabiy emotsiyani muayyan adabiy hodisadan kelib chiqadigan sub'ektiv hissiy holat sifatida tushunish muhimdir.

Adabiyot darslariga va darsdan tashqari ishlarning barcha turlariga mas'uliyat bilan yon-

dashish lozim. Xususan, o'quvchilarni o'z bilim va malakalarini mustaqil oshirishga o'rgatish zarur.

Adabiyot darslarida o'quvchilarda kitobxonlik kompetentligini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlashtirishda adabiyotdan to'garak mashg'ulotlari alohida o'rin tutadi. Adabiyotdan to'garak mashg'ulotlari asosida beriladigan kitobxonlik tarbiyasining asosiy mazmuni va vazifasi o'quvchilarni badiiy asarni to'laqonli chuqur his etishga yo'naltirishdan iborat bo'ladi. Badiiy idrokni o'stirishda o'quvchilarning mustaqil ijodkorligini rag'batlantirish, innovatsion texnologiyalar, turli adabiy sahna o'yinlari vositasida ularning kitobxonlik faoliyatini rag'batlantirish zarur:

Adabiyotdan to'garak mashg'ulotlarida kitobxonlikni tarbiyalash orqali o'quvchilarda mustaqil mutolaa kompetentligini rivojlantirish; adabiyotdan to'garak mashg'ulotlari orqali o'quvchilarda adabiy-estetik kompetentlikni rivojlantirish maktab o'quvchilarining kitobxonlik tarbiyasini amalga oshirishga mas'ul bo'lgan pedagog kasbiy mahoratining shakllanishi bilan chambarchas bog'liq. Binda adabiy asar hamda muallif hayoti va ijodi tahlilga alohida e'tibor qaratish lozim.

O'quvchilarda yozuvchi va shoirlar hayotini o'rganishga ishtiyoqni oshirish, ularda adabiy ijodkorlik va iqtidorni yuzaga chaqirish va yanada rivojlantirish uchun shart-sharoit hozirlash;

- o'quvchilar jamoasida kitobga hurmat bilan qarashlarini tarbiyalash;
- o'quvchilarni mustaqil o'quv mehnatiga ijodiy munosabatda bo'lishga o'rgatish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Тафаккур гулшани. – Т.: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1989.
2. Ғ.Ниёзов, Қ.Аҳмедов, Қ.Тожибоев. Шарқ алломалари ва маърифатпарвар адибларининг баркамол авлод тарбиясига оид маънавий-ахлоқий қарашлари. – Т.: Ўзбекистон, 2010.
3. Хабар.uz.
4. Ziyo uz.Xurshid Davron kutubxonasi

QADRIYATLI YONDASHUV ASOSIDA UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARI O'QUVCHILARIDA INKLYUZIV MADANIYAT KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

G'oziyeva Shahnoza Baxtiyorovna,

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti 3-bosqich tayanch doktoranti

Annotatsiya. Bu maqolada inklyuziv madaniyat uning o'ziga xos xususiyatlari, turli olimlarning bu boradagi fikr-muloxazalari, va uning pedagogik imkoniyatlari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv madaniyat, inklyuziya, pedagogika, pedagogik imkoniyatlar.

Abstract. This article discusses inclusive culture, its specific features, the opinions of various scholars on this subject, and its pedagogical possibilities.

Key words: inclusive culture, inclusion, pedagogy, pedagogical possibilities.

Аннотация. В статье рассматривается инклюзивная культура, ее особенности, мнения различных ученых по этому вопросу, а также ее педагогические возможности.

Ключевые слова: инклюзивная культура, инклюзия, педагогика, педагогические возможности.

Inkluziv madaniyat ko'nikmalarini shakllantirish murakkab jarayonlardan biridir. Inklyuziya jarayoniga ta'lim tizimini tayyorlashda eng muhim bosqich ta'lim jarayoni ishtirokchilarining tushuncha va qadriyatlarini o'zgartirish sanaladi. A.V.Zaxarova va M.S.Staroverova fikrlaricha, belgilangan me'yorlarni o'zgartirish davrida ta'lim muassasalarida pedagog va ota-onalar o'rtasida inklyuzivlikning ahamiyati to'g'risida tortishuvlar davom etib borishi sababli inklyuziv jarayon yetakchisi yoki rahbari tomonidan inklyuziya mafkurasini qabul qilish hamda bu borada real harakatlar tadbirlarini amalga oshirish muhim. T.But va M.Eynskou inklyuziv ta'limning samarali joriylanishi va muvaffaqiyatiga muassasada o'rnatilgan inklyuziv madaniyat asos bo'lib xizmat qilishini ta'kidlaydilar. Ularning fikriga ko'ra maktab inklyuzivligini baholashda jamoaning inklyuziv qadriyatlari (turfalik va hamkorlikka ijobiy munosabat, yuzaga keluvchi to'siqlar, jarayonga halal beruvchi hurofot (stereotip)larni yengish) bilan bir qatorda inklyuziv jamoaning mavjudligini inobatga olish kerak. Ta'lim muassasasi inklyuziyani amalga oshirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishi mumkin, ammo inson omilini istisno qilib bo'lmaydi. Ushbu xususiyatni hisobga olgan holda ilmiy-metodik adabiyotlarda inklyuziv ta'limni amalga oshirishdagi to'siq va qiyinchiliklarni bartaraf etish dolzarb masala bo'lib qolayotgani qayd etilgan. Inklyuziv madaniyat tushunchasi quyidagi qoidalarni o'z ichiga oladi:

- insonning qadr-qimmatini uning qobiliyati va yutuqlariga bog'liq emas;
- har bir inson his qilish va fikrlash qobiliyatiga ega;
- har bir shaxs muloqot qilish va uni eshitish huquqiga ega;
- hamma odamlar bir-biriga muhtoj;
- xilma-xillik hayotning barcha jabhalarini yaxshilaydi.

Inklyuziv madaniyat ko'nikmalarini shakllantirishda pedagogik yondashuvlar va imkoni-

yatlar juda muhim ahamiyatga ega. Quyida umumta'lim maktablari o'quvchilari orasida inkluziv madaniyatni shakllantirish jarayonda qo'llash mumkin bo'lgan ba'zi asosiy pedagogik imkoniyatlar to'g'risida ma'lumot beramiz:

1. O'quv dasturlarini moslashtirish:

- Ta'lim dasturlari va rejalari turli xildagi qobiliyat va ehtiyojlarga ega bo'lgan o'quvchilar uchun moslashtirilishi lozim. Bu jarayon o'quvchilarni qo'llab-quvvatlash va ularga mos keldigan metodlarni amaliyotda qo'llash kabilarni o'z ichiga oladi.

2. Pedagog kadrlarni tayyorlash:

- O'qituvchilarga maxsus kurslar va treninglarni tashkillashtirish orqali inkluziv ta'lim va uni amalga oshirishda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni samarali yengib o'tish usullari bo'yicha bilim va ko'nikmalarni oshirish imkoniyatini yaratish. Bu ularga alohida ehtiyojga ega o'quvchilar bilan samarali ishlashni o'rgatadi.

3. Madaniy turli-tumanlikni hurmat qilish:

- Madaniy va etnik turli-tumanlikni nishonlash va hurmat qilish orqali o'quvchilarda inkluziv madaniyatni rivojlantirish. Bu jarayonda bayramlar, tadbirlar va sinf ichidagi faoliyatlar muhim rol o'ynaydi.

4. Hamkorlik va qo'llab-quvvatlash tizimlari:

- Maxsus ehtiyojlarga ega bolalar uchun yordamchi xizmatlar va mutaxassislar bilan hamkorlik qilish. Bunga psixologlar, logopedlar, ijtimoiy ishchilar va boshqa mutaxassislar kiradi.

5. Ta'lim muhitini moslashtirish:

- Fizik va o'quv muhiti bolalarning ehtiyojlariga mos bo'lishi kerak. Bunda maxsus o'quv qurollari, audiovizual yordamchilar va boshqalar qo'llanilishi mumkin.

6. Ota-onalar bilan hamkorlik:

- Ota-onalarni ta'lim jarayoniga jalb qilish va ular bilan yaqindan hamkorlik qilish. Bu bolalar uchun uy va maktab o'rtasidagi bog'lanishni yaxshilaydi va ular uchun yanada qulay sharoit yaratadi.

7. Faoliyat va o'yinlar orqali ta'lim:

- O'quvchilarning ko'nikmalarini rivojlantirish uchun faoliyat va o'yinlar orqali ta'lim berish. Bu ularga hamkorlik qilish, bir-birlarini qo'llab-quvvatlash va turli xil muammolarni hal qilishda yordam beradi.

Bu pedagogik yondashuvlar va imkoniyatlar orqali o'quvchilarda inkluziv madaniyat ko'nikmalarini shakllantirish mumkin. Har bir o'qituvchi va ta'lim muassasasi o'ziga xos ehtiyojlar va sharoitlarga mos ravishda bu yondashuvlarni amalga oshirishi mumkin.

Inklyuziya tufayli o'quvchining izolyasiya va begonalashuvi pasayadi, faollashadi, o'zining "o'ziga xosligi" ni his qilishni to'xtatadi. Inklyuziv ta'limning joriy etilishi ta'lim muassasasi madaniyatini qayta qurish jarayoniga hissa qo'shadi, bu jarayonda hamma: o'qituvchilar jamoasi, o'quvchilar va ularning ota-onalari ishtirok etadi. O'qituvchilarning bir-birlariga o'xshashligi, ijodkorligi va rivojlantirishi namoyon bo'lishiga hissa qo'shadigan kuchli potensial manba bo'lib xizmat qiladi. Umuman olganda, inklyuziv ta'lim har bir inson uchun qulay bo'lgan noyob ta'lim jarayoni bo'lib, uning doirasida o'quvchilarning bir-biriga o'xshamasligi bilan bog'liq to'siqlar yo'q qilinadi va insonga xos bo'lgan potensiallarni o'z-o'zini ochib berish uchun sharoitlar yaratiladi.

Zamonaviy madaniy makonda A.Yu.Shemanov fikricha, inklyuziv ta'lim muammosiga ikkita yondashuv mavjud. Birinchi yondashuv boshqalarni tushunchasining ijtimoiy modeli va uning huquqlarini himoya qilish, shu jumladan kamsitilishidan himoya qilishga asoslangan.

Ushbu yondashuvning shiori madaniy olam va ularning qadriyatlari farqiga qaramay, boshqalar muammosiga bu yerda jamiyatni tanqid qilish, uni maqsadga muvofiq ravishda o'zgartirish va ijtimoiy davlat siyosatiga faol ta'sir ko'rastishga imkon beradigan ijtimoiy konstruktivizm metodologiyasi nuqtai nazaridan yondashiladi.

Shuni ta'kidlash kerakki, inklyuziyaning ijtimoiy modeli o'z tanqid ob'ekti bo'lib xizmat qilishi mumkin. Birinchidan, ularning ta'lim jarayoniga qo'shilishi bilan bog'liq bo'lgan boshqalarga yordam berish har doim ham qabul qilinmaydi (masalan, bu ko'rish qobiliyati, eshitish qobiliyati va aqliy zaifligi bo'lgan bolalarni o'z ichiga olishi mumkin). Ikkinchidan, inklyuziya mafkurasining o'zi odamlarni "normal" va boshqa nogiron va qobiliyatsiz bo'lishini nazarda tutadi, bu esa jamoatchilik, guruhlarining birdamligi va tengligi g'oyasini buzadi.

Umuman olganda, ushbu yondashuv doirasida madaniy tavofut yanada rivojlanish va o'zaro ta'sir o'tkazish sharti sifatida qabul qilinadi. Ijtimoiy konstruktivizm metodologiyasini joriy etish natijasida jamiyatning o'zi va uning institutlari mamnuniyat bilan kutib olinadi, uni yetarlicha ijtimoiy faoliyatga qo'shib, shu bilan uning o'sishi, rivojlanishi va teng sharoitlarga o'zini namoyon qilishiga hissa qo'shadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Захарова А.В., Староверова М.С. Технологии повышения профессиональной компетентности педагогических кадров в условиях инклюзивной образовательной организации [Электронный ресурс] // Психологическая наука
2. Бут Т., Эйнскоу М. Показатели инклюзии: практич. пособие. М.: Перспектива, 2007. 124 с.
3. <https://zenodo.org/records/11186721>

РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У ОБУЧАЮЩИХСЯ

Коломиец Ольга Михайловна,

директор Международного института профессионального развития педагога, профессор Первого Московского государственного медицинского университета имени И.М. Сеченова, г. Москва, Россия

Аннотация. В статье описано проведенное исследование, целью которого было теоретически обосновать, разработать и экспериментально проверить модель и педагогическое обеспечение формирования читательской компетентности студента как базовой составляющей информационной культуры личности. Актуальность выполненной работы раскрыта на социально-педагогическом, научно-теоретическом и научно-методическом уровнях. В исследовании по результатам теоретического анализа научных трудов и на основе методологии психолого-педагогических исследований представлено новое расширенное содержание понятия «читательская компетентность». В статье описана разработанная на основе компетентностно-деятельностного подхода деятельностная педагогическая модель развития у обучающихся читательской компетентности, ее педагогическое обеспечение через организацию деятельности студента в конкретной образовательной ситуации на основе актуализации содержания учебного материала дисциплины и на реализации формирующе-оценивающей технологии. В заключении раскрыты показатели эффективности внедрения разработанной модели формирования читательской компетентности и ее педагогического обеспечения в образовательный процесс.

Ключевые слова: читательская компетентность, компетентностно-деятельностный подход, педагогическая деятельностная модель, развитие читательских способностей.

Abstract. The article describes the conducted research, the purpose of which was to theoretically substantiate, develop and experimentally verify the model and pedagogical support for the formation of student's reading competence as a basic component of personal information culture. The relevance of the work performed is revealed at the socio-pedagogical, scientific-theoretical and scientific-methodological levels. The study presents a new expanded content of the concept of "reading competence" based on the results of a theoretical analysis of scientific papers and on the basis of the methodology of psychological and pedagogical research. The article describes a multidimensional structural and procedural pedagogical model developed on the basis of the competence-activity approach for the development of students' reading competence, its pedagogical support through the organization of student activities in a specific educational situation based on the actualization of the content of the discipline's teaching material and the implementation of formative assessment technology. In conclusion, the effectiveness indicators of the implementation of the developed model for the formation of reading competence and its pedagogical support are disclosed.

Key words: reading competence, competence-based approach, pedagogical activity

model, development of reading abilities.

Annotatsiya. Maqolada shaxsning axborot madaniyatining asosiy tarkibiy qismi sifatida talabaning o'qish qobiliyatini shakllantirish modeli va pedagogik ta'minotini nazariy jihatdan asoslash, ishlab chiqish va eksperimental ravishda sinab ko'rishga qaratilgan tadqiqot tasvirlangan. Bajarilgan ishning dolzarbligi ijtimoiy-pedagogik, ilmiy-nazariy va ilmiy-uslubiy darajalarda ochib berilgan. Tadqiqotda ilmiy ishlarni nazariy tahlil qilish natijalari va psixologik-pedagogik tadqiqotlar metodologiyasi asosida "o'quvchilarning kompetentsiyas" tushunchasining yangi kengaytirilgan mazmuni taqdim etildi. Maqolada o'quvchilarning o'qish qobiliyatini rivojlantirish uchun kompetentsiya-faoliyat yondashuvi asosida ishlab chiqilgan faoliyat pedagogik modeli, uni fanning o'quv materialining mazmunini yangilash va shakllantirish va baholash texnologiyasini amalga oshirish asosida muayyan ta'lim sharoitida talaba faoliyatini tashkil etish orqali pedagogik qo'llab-quvvatlash tasvirlangan. Xulosa qilib aytganda, o'quv jarayonida o'quvchilarning kompetentsiyasini shakllantirish va uni pedagogik qo'llab-quvvatlashning ishlab chiqilgan modelini joriy etish samaradorligi ko'rsatkichlari ochib berildi.

Kalit so'zlar: o'qish qobiliyati, kompetentsiya-faoliyat yondashuvi, pedagogik faoliyat modeli, o'qish qobiliyatini rivojlantirish.

Введение. Необходимость педагогических исследований в области информационной культуры личности продиктована современными процессами социально-экономического развития общества, которое нуждается в специалисте новой формации – человеке культуры, способном эффективно вести профессиональную и образовательную деятельность в насыщенном информационном пространстве. Поскольку в современном обществе ключевую роль играет степень доступности информации, результаты извлечения, анализа, обработки и присвоения данных, существенно повышаются требования к осмыслению текстов, к обработке их содержания для достижения личных и профессиональных целей, что во многом определяется уровнем читательских умений, сформированностью читательской компетентности.

Объективные факторы актуальности работы по формированию читательской компетентности студента на *социально-педагогическом уровне* напрямую связаны с эффектами информатизации. Распространение новых форм представления информации в письменном виде (базы данных, электронные книги и т.п.), появление автоматизированных библиотек с электронными каталогами вызвали объективную потребность освоения этого нетрадиционного информационного поля в образовательном процессе вуза с позиций культурологического подхода. Необходима подготовка студентов вузов к осознанному использованию гипертекста и мультимедиа, к умениям самостоятельно применять программное обеспечение для обработки текстовой, табличной, графической информации, к работе в компьютерных сетях сообразно образовательным и профессиональным задачам, специфичным для вуза.

Рассмотрение читательской деятельности студента в рамках информационной культуры личности актуально на *научно-теоретическом уровне*. Это обосновано, прежде всего, изменением сущности чтения, его тесной связью с осознанием и освоением расширенного комплекса читательских умений. *Научно-методический уровень* актуальности характеризуется взаимодействием формирующего и оценивающего звена в процессе становления читательской компетентности. Результативность чтения в вузе

традиционно проверяется фиксацией понимания (конспект, реферат и др.). Однако современная читательская деятельность требует новых диагностик, учитывающих достижения лексикографии и организации такой микроструктуры словаря, которая позволяет в свернутом виде передать смысл текста. В реферируемом исследовании рассматриваются вопросы фиксации студентами осмысленного материала, углубляющего их специальные знания.

Целью проведенного исследования было теоретически обосновать, разработать и экспериментально проверить модель и педагогическое обеспечение формирования читательской компетентности студента как базовой составляющей информационной культуры личности.

Анализ научных трудов А.С. Тоффлера, Н.В. Азаренка, Ф.И. Гиренка, С.Г. Кара-Мурзы, А.А. Моля, К.Г. Фрумкина об особенностях мышления человека в век цифровых технологий, Г. В. Солдатовой, Н.В. Хоува, У.Я. Штрауса о цифровом поколении молодежи, работ Ю.С. Брановского, А.Ю. Оршанского, А.Н. Ревенко, Н.А. Сизинцевой о формировании информационной культуры личности, исследований В.А. Бородиной, Т.Г. Галактионовой, М.С. Гришиной, К.С. Гудмэн, Ю.В. Ерёмина, З.И. Клычниковой, Е.В. Крыловой, Л.В. Малетиной, Ю.П. Мелентьевой и других по развитию читательских умений и формированию читательской компетентности и других [1-9] показал, что к настоящему времени в философии, психологии, педагогике, культурологии, лингвистике и в методике преподавания языков накоплен определенный потенциал знаний, необходимых для постановки и решения задачи формирования читательской компетентности студента как базовой составляющей информационной культуры личности. Однако данные авторы лишь косвенно упоминают степень влияния информационного общества на чтение и роль чтения в становлении информационной культуры, системных исследований обучения деятельности чтения с позиций компетентностно-деятельностного подхода нами не было найдено.

В проведении исследования нами использовались следующие **методы**: а) теоретические: междисциплинарный анализ психолого-педагогической, методической, культурологической, лингвистической, лексикографической литературы, изучение нормативных документов, понятийно-терминологический анализ базовых определений исследования, моделирование и системный анализ; б) эмпирические: педагогическое наблюдение, педагогический эксперимент, анкетирование студентов, анализ их самостоятельных и контрольных работ.

Обсуждение исследования. Обобщение результатов исследований позволило отметить, что читательская компетентность определена максимально широко; не приведены причины расширения комплекса читательских умений; остаётся неясным, какие умения важны для чтения в его классическом понимании, а какие появились в связи с информатизацией, и как их формировать. Также следует отметить недостаточную степень разработанности теоретических положений и отсутствие практических технологий обучения чтению студентов, недооценку формирования читательской компетентности и ее диагностики.

В проведенном исследовании нами разработано расширенное содержание понятия «читательская компетентность», которое основано на понимании чтения как деятельности, являющейся источником социального опыта, важнейшей способностью поис-

ка и переработки информации, ее присвоения в виде новых «рожденных» субъектом его знаний, по своим характеристикам полных, обобщенных, системно-структурной формы, осознанных, субъектных [10]. Читательская компетентность также представляет собой способности субъекта информационного общества формулировать и эффективно решать читательские задачи в образовательной и профессиональной сферах деятельности человека, отражая в авторском вторичном произведении внутренне переработанное содержание исходной информации в текстовой форме. Читательская компетентность определяется уровнем сформированности у студента информационной культуры, которую мы рассматриваем как интегральную характеристику будущего специалиста, как составную часть базовой культуры человека, которая заключается в результативном извлечении, переработке, присвоении, интерпретации и создании новых знаний согласно индивидуальным информационным потребностям с эффективным использованием как традиционных, так и компьютерных средств.

На основе компетентностно-деятельностного подхода [11] нами разработана многоаспектная *деятельностная педагогическая модель* развития у обучающихся читательской компетентности. Ее структура представляет собой двухэтапное образование, в котором инвариантность гарантирует возможность ее реализации на различных дисциплинах, а этапы позволяют учесть переход от общепрофессиональной части дисциплин к узкопрофессиональной. Структурно модель включает 3 блока, каждый из которых характеризуется автономностью и функциональной интегративностью.

Основой *методологического блока* выступают требования стандартов и социальный заказ, определяющие подходы и принципы формирования компетентности.

Процессуально-содержательный блок моделирует поэтапную структуру обучения через освоение четырех учебных модулей с соответствующими типами заданий, методами и формами обучения (методы выступают вариативной частью блока).

I этап формирования читательской компетентности направлен на пошаговое освоение алгоритмов чтения в создании учебного пользовательского словаря и реализуется тремя модулями с использованием индивидуальной и групповой форм обучения. Цель обучающего модуля – формирование когнитивного компонента компетентности через задания на освоение и осознание стандартных умений чтения, составляющих данный компонент. Тренирующий модуль формирует мотивационно-целевой и информационный компоненты компетентности с помощью заданий на освоение и осознание обновленных умений чтения, включающих в себя элементы алгоритмизации читательской и лексикографической деятельности. Благодаря оценивающему модулю формируется рефлексивный компонент компетентности в заданиях на тренировку алгоритмов. I этап обеспечивает переход от учебных текстов к профессиональным.

II этап сфокусирован на формировании интерактивного компонента через целостное применение читательских алгоритмов на текстах по специализированным темам, что создаёт квази-профессиональные условия чтения. Закрепляющий учебный модуль второго этапа использует в качестве основной коллективную форму обучения.

Оценочно-результативный блок содержит 7 покомпонентных критериев, методы оценки, механизм формирующего оценивания, параметры и уровни сформированности читательской компетентности студента.

Сформированность когнитивного компонента компетентности оценивается при помощи критерия *функциональной читательской грамотности*, под которой пони-

мается способность использовать навык графического образа слова и узнавания его в тексте по разным признакам для целей получения информации из реального текста. Мотивационно-целевой компонент соотнесен с критериями читательской активности и самостоятельности: *читательская активность* – способность действовать в проблемных ситуациях чтения через точную постановку читательской цели; *читательская самостоятельность* – использование собственных ресурсов при чтении. Сформированность информационного компонента определяется по критериям информационной грамотности и эффективности интернет-поиска. *Информационная грамотность* трактуется как результативное использование информационных технологий для решения читательских задач; *эффективность интернет-поиска* – умение работать с информационными запросами, находить данные по заданной цели. Рефлексивный компонент соответствует критерию *рефлексии читательского опыта* как способности точно оценить свои читательские умения и потребности, анализируя и обобщая свою деятельность чтения. Сформированность интерактивного компонента проверяется по критерию *читательской интерактивности* как способности к интерпретации и компрессии прочитанного с целью взаимодействия с партнерами в достижении коллективной цели.

Методы оценки отдельных компонентов и компетентности в целом представлены методами экспертной оценки и самооценки, используемыми в сравнении в процессе формирующего оценивания. Механизмом формирующего оценивания является обратная связь, понимаемая как дополнительная информация, которую субъект образовательного процесса получает в результате своей деятельности.

Контроль уровня компетентности определяется двумя параметрами: наличие / отсутствие умения и осознанность / неосознанность. Оценивание читательской компетентности по критериям определяет ее уровни от неудовлетворительного до высокого, где неудовлетворительный – неосознанная некомпетентность: «не осведомлен о том, что не умею»; начальный – осознанная некомпетентность: «осведомлен о том, что не умею»; средний – осознанная компетентность: «думаю о том, что умею», высокий – неосознанная компетентность: «то, что умею, делаю автоматически».

Педагогическое обеспечение читательской компетентности студента выступает основой организации его деятельности в конкретной образовательной ситуации и сфокусировано на актуализации содержания учебного материала дисциплины и на реализации формирующе-оценивающей технологии.

Актуализация содержания образовательного контента решается за счет:

разработки комплекса учебных материалов в соответствии с принципами отбора текстов (мультимедийность, высокая степень информативности, профессиональной значимости и новизны, аутентичность и терминологическая насыщенность);

организации модульной структуры комплекса учебных материалов и разработанных к ним заданий на формирование, тренировку, контроль и закрепление интегрированных умений чтения;

вариативности используемых методов обучения от репродуктивных к творческим, от активных к интерактивным;

банка данных, ресурсов и инструкций, собранных и созданных самими студентами в результате их читательской деятельности.

Формирующе-оценивающая технология построена на взаимодействии и взаимо-

обусловленности систем формирования и оценивания, функционирующих как единое целое. Приоритет обратной связи в рамках данной технологии способствует становлению студентов как субъектов формирующей и оценочной деятельности. Формирование сфокусировано на алгоритмизации освоения компетентности, спиралевидной процессуальности, управляемой многозадачности, организации различных форм контроля результатов. Оценивание направлено на контроль собственных читательских умений, рефлексию читательской деятельности и лексикографическую диагностику.

Выводы и результаты. В проведенной нами опытно-экспериментальной работе была подтверждена эффективность внедрения разработанной модели формирования читательской компетентности и ее педагогического обеспечения, которая оценивалась по следующим показателям: а) динамика уровня сформированности читательской компетентности; б) степень освоения действий формирующе-оценивающей технологии; в) степень сближения самооценки студентов с экспертной оценкой; г) результаты изучения дисциплин. По итогам проведенной работы наблюдалась стабильная положительная динамика читательской компетентности студентов, была отмечена эффективность педагогического обеспечения формирования читательской компетентности, была выявлена динамика сближения самооценки студентов с оценкой экспертов, что позволило сделать вывод о воспроизводимости деятельностной модели формирования читательской компетентности и возможности ее использования на дисциплинах профессионального блока бакалавров, магистрантов и аспирантов.

Литература

1. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием. – М.: Эксмо-пресс, 2009. – 830 с.
2. Фрумкин К.Г. Клиповое мышление и судьба линейного текста // Ineternum. – М., 2010. – № 1.
3. Солдатова Г.В. Клавиатурный слой. Цифровая эпоха вносит в человеческий капитал свои коррективы: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1354046520>
4. Брановский Ю.С., Беляева А.В. Работа в информационной среде // Высшее образование в России. – М.: Московский государственный университет печати им. Ивана Федорова, 2002. – № 1. – С. 81-87.
5. Оршанский А.Ю. Корректировка формирования информационной культуры при профессиональной подготовке экономистов в вузах: Дис. ... канд. пед. наук. – Ставрополь, 2003.
6. Ревенко А.Н. Формирование информационной культуры у студентов факультета романо-германских языков при изучении английского языка на основе использования новых информационных технологий: Дис. ... канд. пед. наук. – Ставрополь, 2000. – 24 с.
7. Бородина В.А. Воспроизводство культуры чтения в России: современное состояние и перспективы: межрегиональный центр библиотечного сотрудничества: <http://www.mcbs.ru/files/File/borodina.pdf>
8. Гришина М.С. Обучение гибкому профессионально ориентированному иноязычному чтению в сети Интернет (на основе комплекса компьютерных программ): Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Пермь, 2003. – 23 с.
9. Малетина Л. В. Обучение иноязычному монологическому говорению во взаимосвязи с информативным чтением в процессе профессиональной подготовки будущего инженера: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Екатеринбург, 2007. 23 с.

10. Коломиец О.М. Инновационные технологии в преподавательской деятельности педагога, гарантирующие достижение обучающимся образовательных результатов // Проблемы современного педагогического образования. – Серия: Педагогика и психология. – Ялта: РИО ГПА, 2018. Вып. 58(4). – С. 127-131.

11. Коломиец О.М. Компетентностно-деятельностный подход – методологическая основа преподавания в высшей школе // Вестник Московского университета. Серия 20 «Педагогическое образование». – М., 2017. – № 1. – С. 84-98.

OILADA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA KITOBXONLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH

Nurmatova Iroda Toxtasinovna,

Nizomiy nomidagi TDPU, "Maktabgacha ta'lim metodikasi" kafedrası dotsenti (PhD)

Annotasiya: Ushbu maqolada oilada kitobxonlikni tashkil etishning ahamiyati, shakl, usul va vositalari haqida ma'lumotlar keltirilgan. Bolalarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish maktabgacha pedagogikaning dolzarb muommolaridan biri hisoblanadi. Oilada bola shaxs sifatida shakllanib, har tomonlama rivojlanadi. Ushbu maqolada oila davrasida bolalarni kitob o'qishga qiziqitish haqida fikr mulohaza yuritiladi.

Kalit so'zlar: kitob, kitobxonlik, oila, o'qish, qiziqish, insoniylik, madaniyat.

Аннотация: В данной статье представлена информация о значении, формах, методах и средствах организации чтения в семье. Развитие культуры чтения у детей является одной из актуальных проблем дошкольной педагогики. В семье ребенок формируется как личность и развивается во всех аспектах. В данной статье рассматривается, как заинтересовать детей чтением книг в семейном кругу.

Ключевые слова: книга, чтение, семья, чтение, интерес, человечность, культура.

Abstract: This article provides information about the meaning, forms, methods and means of organizing reading in the family. The development of a reading culture in children is one of the pressing problems of preschool pedagogy. In the family, the child is formed as a person and develops in all aspects. This article looks at how to get children interested in reading books as a family.

Key words: book, reading, family, reading, interest, humanity, culture.

Kitob o'qish – inson tafakkurining ozuqasi, bilim manbaidir deymiz. Inson bilimni asosan kitob orqali oladi, uning tarbiyasi ham kitob yordamida shakllanadi. Yoshlarimiz badiiy adabiyotlarni o'qiganda, ularning dunyoqarashi kengayadi, hayotga munosabati o'zgaradi. Zero, kitob – qalb chirog'i, tafakkur qanoti. Ayniqsa, kitobdan taraladigan va elektron nashrdan topib bo'lmaydigan o'ziga xos yoqimli hidni tuyib, varaqlash asnosida mo'jizaviy sahifalarning sirli shitirlashidan ko'ngil cheksiz zavqqa to'lgan holda kitob mutolaa qilish, uning mazmuni haqida tengdoshlar bilan fikr almashishning huzur-halovati tamoman o'zgachadir.

Kitob kishilik jamiyatining ma'naviy taraqqiyotida va inson hayotida beqiyos ahamiyatga ega bo'lganligi qadimdan ma'lum. U dunyoni tanishish bilan birga, go'zallikka muhabbat uyg'otish, undan zavqlanish, yovuzlikdan nafratlanish tuyg'usini rivojlantiradi. Kitob o'quvchida dunyoni anglab olishda ko'mak berish bilan bir qatorda uning ilmiy, ma'naviy dunyoqarashini shakllantiradi, ijobiy xarakterni tarkib toptiradi, hayot va turmush ziddiyatlarini qanday qilib yechish yo'llarini o'rgatadi [1].

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev kitob mutolasi muhimligi, yoshlar, rahbarlar orasida buni targ'ib qilish lozimligi haqida fikr bildirib, jumladan, shunday degandi: "... hammamiz uchun ayni paytda juda muhim ahamiyatga ega bo'lgan masala, ya'ni kitobxonlikni keng yo-

yish va yoshlarimizning kitobga bo'lgan muhabbatini, ularning ma'naviy immunitetini yanada oshirishga qaratilgan ishlarimizni yangi bosqichga olib chiqish vazifasi turibdi".

Zero, kitob avlodlar zanjirini mustahkamlovchi ma'naviy merosdir. U inson ruhiga ta'sir etib, ularni ma'naviy axloqiy kamolotga yetaklaydi, hissiyotiga ta'sir etadi va bilim olish bilan birga o'quvchiga zavq bag'ishlaydi hamda aqlni charxlab, uni tarbiyalaydi.

Sohibqiron Amir Temur ta'biri bilan aytganda, "Kitob (bitig) barcha bunyodkorlik, yaratuvchilik va aql-idrokning, ilmu donishning asosidir, hayotni yaratuvchi murabbiydir". Shu ma'noda, shaklidan qat'iy nazar, barcha kitoblar milliy o'zligimiz hamda umuminsoniy qadriyatlarini targ'ib etishga xizmat qilishi ayni muddao. Alisher Navoiy hazratlari deydilarki, "Kitob – beminnat ustoz, bilim va ma'naviy yuksalishga erishishning eng asosiy manbai".

Xalqimizda kitob o'qib, munosib ta'lim-tarbiya olish, ilm-fan bilan shug'ullanishning ahamiyatiga doir maqollar ham juda ko'p. Jumladan, "Kitobsiz aql – qanotsiz qush", "Baxt belgisi – bilim", "Bilim – aql chirog'i", "Ilm baxt keltirar, bilim taxt keltirar", "Hunar – oqar buloq, ilm – yonar chiroq", "Oltin olma, bilim ol, bilim olsang, bilib ol". Bunday purhikmat naqlarni uzoq davom ettirish mumkin. Bolalarni kitob o'qishga qiziqtirishda maktablarning roli beqiyos ekanligi hech birimizga sir emas [2].

Kitob - inson umr yo'llarini yorituvchi so'nmas nur, inson hayotiga mazmun baxsh etuvchi saodat manbai, har qanday vaziyatda ham hamroh bo'lguvchi sodiq do'st. Insonning ruhiy-ma'naviy kamolotini ta'minlashda kitobchalik kuchli qudratga esa vosita yo'qdir. Shu boisdan, azal-azaldan ma'rifat peshvolari, ahli donishlar butun insoniyatni kitob o'qishga, undan ilmu odob sirlarini o'rganishga chorlab kelishgan. Tarbiyaning barcha mezon va unsurlari, avvalo, oilada shakllantirilganidek, kitobxonlik madaniyatini tarbiyalashda ham oilaning o'rni nihoyatda kattadir. Qush uyasida ko'rganini qiladi, degan naqlga tayansak, bu mohiyat yanada dolzarb bosqichga ko'tariladi.

Bola adabiy asarlarda bayon qilingan voqealarni juda jiddiy qabul qiladi. O'ziga yoqib qolgan ertakni bir necha marta eshitishga ham tayyor. Uning qahramonlarini illyustratsiyalar va o'yinchoqlarda xursand bo'lib tanib oladi, har gal ertakning baxtli yakunini berilib kutgani holda, syujet harakatlarining odatdagi ketma-ketligini sinchkovlik bilan kuzatib boradi. Kichkintoylarga mo'ljallangan badiiy asarlar soni unchalik ko'p emas. Shuning uchun ular ko'p martalab takror jaranglashi, bolaning kundalik hayotiga kirib borishi va unda badiiy asarni his qilishning birlamchi asoslarini rivojlantirishi lozim [3].

Kitob mutolaa qilishga mehr uyg'otish va kitobxonlikka qiziqishni shakllantirish muhim bo'lib, bunda bola o'zini juda erkin, tetik seza boshlaydi, atrofidagi voqea - hodisalarga qiziqishi ortib boradi:

O'qish tasavvurni rivojlantiradi. Masalan, hikoya o'qish bolada tasavvurni rivojlantiradi: qahramonning ovozi, tashqi qiyofasini tasavvur qilishga o'rgatadi, matnni ifodali o'qiy olish malakasini rivojlanadi.

O'qish shaxsiyatni shakllantiradi. O'qish bolalarga qiyinchiliklar ustida fikr yuritib, ularni hal qilishga yordam beradi. Qolaversa, o'qish bolalarga diqqatni bir joyga jamlashga ko'maklashadi. Natijada, ular sabr-toqat, o'zini tuta bilish va hamdardlik kabi xislatlarni rivojlantira olishadi.

O'qish chuqur mulohaza yuritishga o'rgatadi. Diqqat bilan mutolaa qiladigan bola ma'lumotni yaxshiroq eslab qoladi va o'zi uchun kerakli saboqlar chiqaradi, o'z fikrini ravon, erkin ifodalay olish ko'nikmasini shakllanadi.

Bolada kitobga nisbatan qiziqishni oshirish uchun quyidagi ish usullaridan foydalanish-

larini tavsiya etamiz:

- Vatanga muhabbat, ota-onaga hurmat, do'stlik, odob va mehnatsevarlikka oid tushunchalar talqin etilgan kitoblar: ertaklar, maqollar, rivoyatlar orqali bolalarni qiziqtirib borish kerak;

- bolalar bilan kitobxonlik kechalari, muloqot, davra suhbatlari, «Kitob bayrami», «Ertakchi bobo bilan uchrashuv», «Otam, onam va men ertak aytamiz» ko'rik tanlovlar; tadbirlar tashkil etish;

- bolaga aytilgan ertaklarni yakuniy qismini o'zi to'qishiga imkon berish;

- ertak va hikoya qahramonlari aks ettirilgan rasmlar ichidan aytilgan asar qahramonini topish yoki og'zaki ta'rif bo'yicha uni tanish, aytilgan jumlar qaysi asardan parcha ekanini topish, eshitgan ertak, hikoya asosida rasm chizishni taklif etish kabilarni o'tkazish;

- kun tartibiga «Yangi ertak soati»ni kiritish;

- turli tadbir va musobaqalarda bola uchun tayyorlangan sovrinlar orasida albatta kitob bo'lishiga e'tibor qaratish;

- ota-onalar o'rtasida bolaning kitobga munosabatini oshirishga qaratilgan davra suhbatlari, amaliy tadbirlar o'tkazish, shu bilan birga ota-onalarning ham maktabgacha yoshdagi bolalarga mo'ljallangan kitoblar va uning mazmuni bo'yicha bilim va tushunchalarini boyitib borish, bolalar uchun yaratilgan yangi kitoblar targ'ibotini o'tkazish kabi samarali usul va metodlardan foydalanish mumkin [2].

Adabiy asarlarni o'qish chog'ida bolada hayajon, turli janrdagi asarlarni o'qish chog'ida hatto qo'rquv singari turli hissiyotlar paydo bo'ladi. Bola kitobga bog'lana boshlaydi, o'zi uchun qiziqarli bo'lgan kitoblarni tanlaydi. Badiiy asar o'qish bolalarni nutqini o'stiradi ularning ongida aniq tasavvur va tushunchalar hosil qilish asnosida so'z boyligini faollashtiradi, o'z fikrini og'zaki va yozma shaklda ifodalasga o'rgatadi. Badiiy adabiyot adabiy tilda yozilganligi aniq, obrazli, hissiyotli, bola idrokiga mos keladigan she'riyatga boy bo'lgani tufayli yosh o'quvchi rivojlanib boraveradi. Oddiy hikoyalar misolida bolalar asarning mazmunini, uning asosiy g'oyasini, asosiy qahramonlar xususiyatlarini tushunib etishadi, bolalar badiiy asar tilining tasviriy vositalari haqida tasavvurga ega bo'ladilar [4].

Yuqoridagi fikrlarga tayangan holda, oilada bolalarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishga erishish – bugungi davr talabidir. Kitob – bilim bulog'i. Bu buloqdan bahra olmagan inson johillikka yuz tutadi. U har qanday tubanlikka qo'l urishi, insoniyligini mumkin. Jamiyatda kitobxonlik qay darajada keng ommalashgan bo'lsa, ziyoli insonlar shunchalik ko'p bo'ladi, o'z navbatida bu joyda umuminsoniy qadriyatlar barqaror turmush tarziga aylanadi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. МИРЗАЕВ М.Ж. ЁШЛАР МАЪНАВИЙ МАДАНИЯТИНИ ОШИРИШДА КИТОБХОНЛИКНИНГ ЎРНИ. ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМ / СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ. 2020.2/87.

2. К. МАМАСИДДИҚОВА. «INFOLIB» АХБОРОТ-КУТУБХОНА ЖУРНАЛИ. №3 (39) 2024.

3. МАМАТОВА Г.А. БОШЛАНГИЧ СИНФ О'QUVCHILARINI BADIY ADABIYOTNI TUSHUNISHGA O'RGATISH. "MAKTABGACHA TA'LIM PEDAGOGIKASI VA PSIXOLOGIYASI: XALQARO TAJRIBA VA ISTIQBOLLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA 2024 YIL 26 MART.454-456 B.

3. Нурматова И.Т. Бошланғич синф ўқувчиларида оилада бадий адабиёт воситасида китобхонлик кўникмаларини шакллантириш. Бошланғич таълим ва жис-

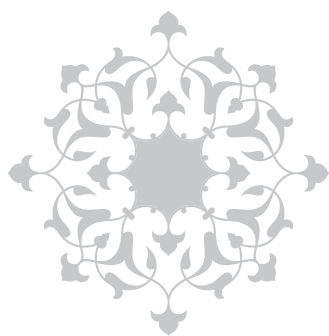
моний маданият йўналишида сифат ва самарадорликни ошириш:Муаммо ва ечимлар. Халқаро илмий конференция. 2017 йил. 212бет.

4.OCHILOVA X.S. BADIY ADABIYOTLAR ORQALI BOLALARNI NUTQINI O'STIRISH MAZMUNI. "MAKTABGACHA TA'LIM PEDAGOGIKASI VA PSIXOLOGIYASI: XALQARO TAJRIBA VA ISTIQBOLLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA 2024 YIL 26 MART.483-486 bet

5.Махмудова, Д. М. (2022). Мактабгача катта ёшдаги болаларни китобхонликка тайёрлаш методлари. *Results of National Scientific Research International Journal*, 1(6), 274-278

“YOSH AVLODDA KITOBXONLIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLI TAJRIBALARI” MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA KONFERENSIYA
MATERIALLAR TO’PLAMI

IV

O'QUVCHILAR UCHUN MO'LJALLANGAN
ILMIY VA BADIY ADABIYOTLAR,
BOLALAR YOZUVCHI VA SHOIRLARI,
BOLALAR UCHUN NASHR
QILINAYOTGAN KITOBLARGA
QO'YILADIGAN TALABLAR

BOLALAR ADABIYOTI NAMUNALARINING JOZIBADORLIGINI TA'MINLASH YO'LLARI

Ruziyeva Kunduzxon Yusufjanovna,

*Toshkent shahar A. Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti, Xalqaro tadqiqototlar
markazi "Tadqiqot natijalarini tahlil qilish" bo'limida bosh mutaxassisi*

+99897 441 81 77

Annotatsiya. Bolalar adabiyoti bolalarning intellektual va axloqiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ushbu maqolada bolalar adabiyoti namunalarining jozibadorligini oshirish yo'llari muhokama qilinadi. Xususan, vizual dizayn, interaktivlik, zamonaviy mavzular va milliy meros bilan bog'liqlik kabi omillar ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, dunyo tajribasidan misollar keltiriladi va O'zbekiston sharoitida bolalar adabiyotini rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: bolalar adabiyoti, dizayn, interaktivlik, mavzular, milliy meros, o'qish madaniyati

Аннотация: Детская литература играет важную роль в интеллектуальном и нравственном развитии детей. В данной статье рассматриваются пути повышения привлекательности образцов детской литературы. В частности, анализируются такие факторы, как визуальный дизайн, интерактивность, современные темы и связь с национальным наследием. Кроме того, приводятся примеры мирового опыта и даются рекомендации по развитию детской литературы в условиях Узбекистана.

Ключевые слова: детская литература, дизайн, интерактивность, темы, национальное наследие, культура чтения

Annotation: Children's literature plays an important role in children's intellectual and moral development. This article discusses ways to enhance the appeal of children's literary works. Specifically, it examines factors such as visual design, interactivity, contemporary themes, and connections to national heritage. Furthermore, examples from international experiences are provided, along with recommendations for developing children's literature in Uzbekistan.

Keywords: children's literature, design, interactivity, themes, national heritage, reading culture

1. Kirish

Bolalar adabiyoti yosh avlodning dunyoqarashi, badiiy didi va ma'naviyatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Yaxshi yozilgan va jozibali tarzda bezatilgan kitoblar bolalarning kitob o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Shunday ekan, zamonaviy bolalar adabiyoti namunalarining mazmuni va shaklini yaxshilash orqali ularning ta'sirchanligini kuchaytirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

2. Bolalar adabiyotining jozibadorligini ta'minlovchi asosiy omillar

2.1. Vizual dizayn va illyustratsiyalar

Bolalar kitoblarining jozibadorligi ko'pincha vizual dizaynga bog'liq bo'lib, yaxshi ishlangan tasvirlar, kompozitsiya va rang tanlovi yosh kitobxonlarning e'tiborini tortishda muhim rol o'ynaydi. Yorqin ranglar, qiziqarli shakllar va sifatli illyustratsiyalar nafaqat estetik zavq beradi, balki bolalarning kitob mazmunini tushunishiga ham yordam beradi. Illyustratsiyalar matn bilan uyg'unlashib, hikoya qahramonlari va voqealar rivojini jonlantiradi. Masalan, Yevropa va Amerika nashriyotlari kitoblar dizayniga katta e'tibor qaratib, ularda bolalar psixologiyasiga mos keladigan ranglardan foydalanadilar, shu bilan birga, kitobning turli yosh toifalariga mos dizayn elementlari ham joriy etiladi. Shuningdek, turli fakturalardan foydalanish, relefli tasvirlar va multisensor yondashuvlar bolalar kitobxonlik tajribasini yanada boyitadi. Shu sababli, bolalar adabiyoti kitoblarida vizual dizaynning o'ziga xosligi va sifati muhim ahamiyat kasb etadi. Yorqin ranglar, qiziqarli shakllar va sifatli illyustratsiyalar bolalar e'tiborini jalb etadi. Masalan, Yevropa va Amerika nashriyotlari kitoblar dizayniga katta e'tibor qaratib, ularda bolalar psixologiyasiga mos keladigan ranglardan foydalanadilar.

2.2. Interaktivlik va texnologik innovatsiyalar

Zamonaviy bolalar raqamli dunyoda o'sib ulg'aymoqda. Elektron va audiokitoblar, interaktiv dasturlar bolalar adabiyotining yangi shakllari sifatida dolzarbligini oshirmoqda. Jumladan, AQSh va Janubiy Koreyada bolalar uchun interaktiv kitob ilovalari keng qo'llaniladi.

2.3. Zamonaviy mavzular va dolzarblik

Hozirgi bolalar adabiyoti zamonaviy mavzularni qamrab olishi, yosh kitobxonlarning qiziqishlariga mos ravishda shakllantirilishi kerak. Jamiyatda yuz berayotgan global muammolar, texnologik taraqqiyot va madaniy o'zgarishlar bolalar adabiyotida aks etishi lozim. Ekologiya, sun'iy intellekt, do'stlik, gender tengligi, inson huquqlari, raqamli savodxonlik kabi mavzular yosh kitobxonlarning dunyoqarashini kengaytirishga yordam beradi. Bu yo'nalishdagi asarlar nafaqat bolalarning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, balki ularning ijtimoiy faolligini ham oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, real hayot bilan bog'liq dolzarb muammolarni badiiy shaklda yoritish orqali, bolalar uchun tushunarli va qiziqarli yondashuv yaratish muhimdir. Ekologiya, sun'iy intellekt, do'stlik, gender tengligi kabi mavzular yosh kitobxonlar uchun qiziqarli bo'ladi.

2.4. Milliy meros va an'anaviy qadriyatlar

Bolalar adabiyoti milliy merosni aks ettirishi va yosh avlodga xalq og'zaki ijodi, urf-odatlari, qadriyatlari va madaniy me'rosini yetkazishi lozim. Shu bilan birga, o'zbek xalq ertaklari, maqollari va dostonlari asosida yaratilgan zamonaviy asarlar bolalarning nafaqat adabiy didini shakllantirish, balki ularning o'z tarixiy ildizlariga nisbatan hurmat va e'tiborini oshirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy motivlar asosida yozilgan asarlar bolalar uchun yanada qiziqarli va tushunarli bo'lib, ularning ichki dunyosiga mos tarzda shakllantirilishi lozim. O'zbek xalq ertaklari, maqollari va dostonlari asosida yaratilgan zamonaviy asarlar milliy adabiyotimizning jozibadorligini oshiradi.

3. Xorijiy tajribadan o'rganish

Dunyoning turli mamlakatlarida bolalar adabiyotini rivojlantirish borasida samarali tajribalar mavjud:

- **Yaponiya:** Minimalistik dizayn va badiiy ifodaning kuchli bo'lishi bilan ajralib turadi.
- **Germaniya:** Ilmiy-ommabop va o'qituvchi kitoblarning keng tarqalganligi bilan mashhur.
- **Fransiya:** Interaktiv va multisensor kitoblar yaratishda ilg'or texnologiyalardan foydalanadi.

4. O'zbekiston sharoitida bolalar adabiyotini rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar

O'zbekistonda bolalar adabiyotining jozibadorligini oshirish uchun quyidagi chora-tadbirlar muhim ahamiyatga ega:

- **Nashr sifatini oshirish:** Kitob dizayniga alohida e'tibor berish va yuqori sifatli qog'ozdan foydalanish.

- **Interaktiv resurslar yaratish:** Mobil ilovalar va audio kitoblar ishlab chiqish.

- **Maktab va oilaviy kitobxonlikni rag'batlantirish:** Bolalar uchun maxsus tanlov va tadbirlar tashkil etish.

- **Davlat va xususiy sektor hamkorligini kengaytirish:** Bolalar adabiyotiga homiylik qilish va ta'lim muassasalarida ushbu kitoblarning tarqatilishini yo'lga qo'yish.

- **Tajribali yozuvchilarni rag'batlantirish:** Yangi mualliflarning bolalar adabiyotiga oid asarlar yaratishiga imkon berish.

5. Xulosa

Bolalar adabiyoti yosh avlod tarbiyasida katta ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy dizayn, interaktivlik va milliy meros bilan bog'langan mazmuniy yondashuvlar orqali bolalar adabiyotining jozibadorligini oshirish mumkin. Bu esa nafaqat bolalarning kitob o'qishga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi, balki ularning dunyoqarashini ham kengaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hasanov B. "Bolalar adabiyoti rivojining zamonaviy yo'nalishlari". Toshkent: Fan va Texnologiya, 2021.
2. UNESCO. "Children's Literature and Cultural Heritage". Paris: UNESCO Publishing, 2020.
3. Anderson J. "Visual Design in Children's Books". New York: HarperCollins, 2019.
4. Smith R. "Interactive Reading for Young Learners". London: Oxford University Press, 2022.
5. Kim S. "The Future of Digital Books for Children". Seoul: K-Publishing, 2021.
6. Brown M. "Developing a Love for Reading in Kids". Sydney: Australian Literacy Press, 2020.
7. European Education Association. "Innovative Approaches to Early Literacy". Brussels: EEA Publications, 2021.

KICKINTOYLARDAN YOSH KITOBSEVARLARGACHA: BARSELONA KUTUBXONALARIDAGI IMKONIYATLAR

Najimova Dilnavoz,

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti tayanch doktoran-
ti najimovadilnavoz@navoiy-uni.uz*

Annotatsiya

Mazkur maqolada Barselona kutubxonalarida bolalar va oilalar uchun tashkil etilgan madaniy va ta'limiy tadbirlarning mazmuni va ahamiyati batafsil tahlil qilinadi. Bolalarning kitoblar bilan ilk tanishuvidan boshlab, ularning ijodiy, tafakkur va estetik qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan loyihalar to'g'risida mufassal ma'lumotlar keltiriladi. Shuningdek, ushbu dasturlar bolalar tafakkuriga qanday ta'sir ko'rsatishi va oilaviy kitobxonlik muhitini shakllantirishda qanday rol o'ynashi o'rganiladi. Maqolada kutubxona dasturlari orqali bolalarning ma'naviy kamoloti va kitobga bo'lgan qiziqishining oshish jarayoni ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: bolalar adabiyoti, kutubxona tadbirlari, oilaviy kitobxonlik, kitob klublari, bolalar rivojlanishi, madaniy ta'lim, ijodiy tafakkur.

Abstract

This article provides a detailed analysis of cultural and educational activities organized for children and families in Barcelona libraries. These programs introduce children to books from an early age and foster their creativity, critical thinking, and aesthetic appreciation. The study highlights the significance of these initiatives in shaping a child's intellectual and cultural development while promoting a family-friendly reading environment.

Keywords: children's literature, library events, family reading, book clubs, child development, cultural education, creative thinking.

Kirish

Bolalar adabiyoti va kutubxonalarda tashkil etiladigan madaniy-ma'rifiy tadbirlar yosh avlodning tafakkur va ma'naviy rivojlanishiga beqiyos hissa qo'shadi. Bugungi kunda jahon kutubxonalarida, ayniqsa, Barselonadagi kutubxonalarda bolalar uchun maxsus dasturlar amalga oshirilmoqda. Ushbu dasturlar bolalarning kitob bilan ilk tanishuvidan boshlab, ularda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv, madaniy ong va o'qishga bo'lgan qiziqishni rivojlantirishga qaratilgan. Maqolada Barselona kutubxonalarida bolalar va oilalar uchun taklif etilayotgan asosiy tadbirlar va ularning ahamiyati tahlil qilinadi.

Asosiy qism

1. "Ilk qadam" dasturi (6 oylikdan 3 yoshgacha)

Bu loyiha bolalarni kitoblar olami bilan ilk bor tanishtirishga qaratilgan bo'lib, ularning sensor faolligini oshirishga alohida e'tibor beriladi. Dastur doirasida kichik yoshdagi bolalar vizual namoyishlar, musiqa konsertlari va hikoya ustaxonalari orqali kitob dunyosini o'zlari uchun kashf etadilar. Ushbu tadbirlar bolalarning sezgi organlari orqali ma'lumot qabul qi-

lish qobiliyatini kuchaytiradi va ularning atrof-muhit bilan aloqa o‘rnatishiga ko‘maklashadi. “Ballmanetes”, “Arri, arri, tatanet”, “Salta Miralta”, “Sol Solet” va “Violet” kabi milliy qo‘shiqlar orqali bolalar musiqiy estetikani his qilish, ritm va harakatni uyg‘unlashtirish hamda kuy va qo‘shiqlar orqali nutq qobiliyatini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Ushbu dasturlar orqali bolalar va ota-onalar o‘zaro yaqinlikni kuchaytirib, musiqiy ta’limni oilaviy muhitda davom ettirishlari mumkin.

2. “Ertaklarga qo‘l cho‘zing” (2 yoshdan 4 yoshgacha)

Bolalar uchun mo‘ljallangan ushbu dastur kichik yoshdagi kitobxonlar va ularning ota-onalariga mo‘ljallangan bo‘lib, ular bilan birgalikda kitob muhokamasini o‘z ichiga oladi. Har bir sessiyada ma’lum bir mavzuga oid hikoya o‘qiladi va shu mavzuga mos kitoblar taqdim etiladi. Bu esa, o‘z navbatida, oilaviy kitobxonlik madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

3. “Ertaklar olamiga sayohat” (4 yoshdan katta)

Bu loyiha bolalarning og‘zaki nutqini rivojlantirishga qaratilgan bo‘lib, sahna dekoratsiyalaridan foydalanmagan holda faqatgina so‘z orqali hikoya qilish san‘atini rivojlantiradi. Ushbu dastur bolalarning eshitish, tushunish va ifoda qilish ko‘nikmalarini oshirishga yordam beradi.

4. “Sahnadagi hikoyalar mo‘jizasi” (4 yoshdan katta)

Ushbu dastur bolalar o‘zlari o‘qigan kitob yoki hikoya asosida spektakl uyushtirishlari lozim bo‘ladi. Bunda ular turli xil o‘yinchoqlar, qo‘g‘irchoqlar, musiqadan foydalanishlari mumkin.

5. “Musiqiy dasturxon” (4 yosh va undan katta bolalar uchun)

Bu dastur bolalarni musiqa bilan tanishtirish va ularning estetik didini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu loyihada bolalar uchun musiqa dunyosiga kirish eshigini ochuvchi, ularda ijodkorlikni shakllantirishga xizmat qiluvchi o‘ziga xos ta’limiy konsertlar namoyish etiladi. Ushbu konsertlarning markazida tinglash, qo‘shiq aytish, cholg‘u asboblarida ijro etish va o‘rganish faoliyatlari turadi. Bolalar, ularga hamrohlik qilayotgan kattalar va musiqachilar barchasi bu jonli san‘at namunalarida asosiy ishtirokchilar hisoblanadi. Bunda har bir notaning, har bir melodiyaning bolalar ongida qanday yangi dunyo va his-tuyg‘ularni uyg‘otishini ko‘rish mumkin. Bu konsertlar nafaqat bolalarni, balki butun oila a‘zolarini musiqa va san‘atga oshno etadi.

6. “Kashfiyotlar ustaxonasi” (8 yoshdan katta bolalar uchun)

Bolalarga tabiat, san‘at va boshqa fanlar bo‘yicha qiziqarli ma’lumotlarni o‘rgatishga qaratilgan interaktiv ustaxonalar tashkil etiladi. Bolalar ushbu tadbirlarda faol ishtirok etib, yangi bilimlarni o‘zlashtirishlari mumkin.

7. “CyberCaixa” markazlari

Barselonadagi “CyberCaixa” markazlari 5 yoshdan 12 yoshgacha bo‘lgan bolalar uchun mo‘ljallangan bo‘lib, ularga yangi texnologiyalar bilan tanishish, kompyuter savodxonligini oshirish va ilmiy bilimlarni mustahkamlash imkoniyatini taqdim etadi. Markazlarda kitob o‘qish, audio-vizual materiallar bilan ishlash, o‘yin orqali o‘rganish va maktab mashg‘ulotlariga yordam berish uchun maxsus sharoitlar yaratilgan. Bu loyihalar Barcelona shahar hokimiyati va “la Caixa” jamg‘armasi hamkorligida amalga oshirilmoqda.

8. “Bolalar va o‘smirlar uchun kitob klublari”

Bu kitob klublari bolalarning kitob o‘qishga bo‘lgan mehrini oshirish va ularga mustaqil fikrlash imkoniyatini berishga qaratilgan. Bolalar kitoblar bo‘yicha o‘z mulohazalarini bildiradilar, muhokamalarda qatnashadilar va kitobxonlik madaniyatini o‘zlashtiradilar.

Xulosa

Barselona kutubxonalarida bolalar va oilalar uchun tashkil etilgan ushbu dasturlar yosh avlodning intellektual va ijodiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Kitobxonlik madaniyatini shakllantirish, oilaviy kitobxonlik muhitini yaratish va bolalarni kitoblar bilan tanishtirishda bunday loyihalar juda muhimdir. Bundan tashqari, musiqiy va raqamli ta'lim dasturlari ham bolalarning har tomonlama rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

References

1. Diputació Barcelona. "Children's and Family Activities at Barcelona Libraries." 2023.
2. Ajuntament de Barcelona. "Library Programs for Kids and Families." 2023.

BADIIY ASARLAR VOSITASIDA O'QUVCHI- YOSHLARDA KITOBXONLIK KOMPETENSIYASINING RIVOJLANTIRISH

Rasulova Komila Rustamovna,
The University of Business and Science
Toshkent filiali ingliz tili fanidan katta o'qituvchi

Annotatsiya. Mazkur maqolada muallif yoshlarda kitobxonlikni rivojlantirishning istiqbolli tajribalari to'g'risida so'z yuritadi.

Kalit so'zlar: kitobxon millat, "Yosh kitobxon tanlovining ahamiyati", mutolaa va rag'bat kitob illyustratsiyasi va dizayni, kitob dizayniga qo'yiladigan texnik talablar.

Abstract. In this article, the author discusses promising practices for developing reading habits among young people.

Keywords: reader nation, "The significance of the Young Reader competition," reading and motivation, book illustration and design, technical requirements for book design.

Xalqimizda mutolaa madaniyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilib, kitobxon millatni shakllantirishga, yoshlarning o'qimishli, bilim-salohiyatli yoshlar bo'lishiga barcha imkoniyatlar yaratilmoqda.

Bola ulg'ayib, esini taniy boshlagach, atrof-muhit va unda ro'y berayotgan voqyea-hodisalarga qiziqishi ortib boradi. Kun va tunning almashishi, tabiat hodisalari va jonivorlarning yashash tarzi, atrofidagi olam haqida tezroq va ko'proq ma'lumot olgisi, bu jarayonlarning qay tartibda kechayotganini bilishni istaydi. Ertak, hikoyalar va ularning qahramonlari orqali dunyoqarashi boyib, yaxshi va yomon, oq va qora o'rtasidagi tafovutni farqlab boradi.

O'smirlarning kitob mutolaasiga qiziqishini oshirish nihoyatda qiyin masala, lekin buni bola hali kichikligida amalga oshirsa, bo'ladi. Ota-ona bolasi uchun badiiy adabiyotlar tanlaganida quyidagi mezonlarga amal qilishi zarur:

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun tavsiya qilinadigan kitoblarni ikki katta tur badiiy va ilmiy-ommapob kitoblarga ajratamiz.

Bolalar uchun badiiy kitoblar, ularning turlari va badiiy kitoblarga qo'yiladigan talablar

Badiiy kitoblar bolaning dunyoqarashi va tassavurini boyitib, undagi ijodkorlik (kreativlik) qobiliyatini rivojlantiradi. Bolaning nutqi ravonlashib, so'z boyligi boyiydi. Rivoyat, ertak, cho'pchak, asotir va hikoyalarda tilga olingan biron bir voqye'a hayotiy yoki to'qima bo'lishidan qati'y nazar, qahramonlarning xatti-harakati va fe'l-atvori kitobxonni voqyea-hodisa va harakatlardan saboq chiqarishga undaydi. O'zbek xalq ertaklaridan "Ur to'qmoq" asarini misol qilib keltirsak, ertakda chol laylakka yaxshilik qiladi. Bu yaxshilikdan biron bir manfaatni ko'zlamaydi. Laylak ham chol qilgan yaxshilikni qaytarmoqchi bo'ladi. Va unga "Qaynar xumcha"ni sovg'a qiladi. Bu ertakning pedagogik ahamiyati shundaki, bolalar yaxshilikka yaxshilik bilan javob qaytarish kerakligini o'rganadilar. Cholni uchratgan ayyor boy esa sehrli xumchani oddiy xumchaga almashtirib qo'yadi, ertak yakunida qilgan qing'ir ishlari evaziga

“Ur to‘qmoq”dan jazosini oladi. Bu syujet orqali biron bir egrilik albatta yomon oqibitlar bilan tugashi muqarrarligi bolaga hayotiy misollar bilan tushintirib beriladi.

She’riy kitoblar kichik kitobxonga estetik zavq berishi bilan undagi xotirani mustahkamlaydi. Bolalar she’r yod olishi bilan xotirasiga ko‘plab badiiy misralar yod bo‘lib boraveradi.

Topishmoqlar topqirlikka chorlasa, tez aytishlar nutqni rivojlantiradi. Nutqida nuqsoni bor bolalar uchun logopetlar tez aytish aytishni mashq qildirishlari ham shundan.

Ilmiy-ommapob kitoblar bolaning aqliy qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan bo‘ladi.

Ilmiy-ommapob kitoblar ichida eng ko‘p tarqalgan turi bu - ensiklopedik kitoblardir. Bola astronomik hodisalar yulduzlar, sayyoralar harakatini bilishga intiladi. Texnik hodisalar, ixtirolarga qiziqadi. Mana shu qiziqishni yanada rivojlantirish uchun bolalarga ilmiy-ommapob kitoblar va ensiklopediyalar tavsiya etiladi. “U kim, bu nima?”. “Mening birinchi ensiklopediyam”, “Jonivorlarning katta kitobi” shular jumlasidan. Bu kabi adabiyotlar bolada kitobxonlik kompetensiyasini yanada shakllantirib, ilmiy bilim ko‘nikmalarini mustahkamlab boradi.

Bolaning yosh hususiyatiga qarab kitoblarning tasniflanishi

7yoshli o‘quvchilar endigina harf tanib, o‘zida o‘qish ko‘nikmalarini mustahkamlayotgan bo‘lishadi. Shu sabab bolalarga tavsiya qilinadigan kitoblar mavzu va hajm jihatidan o‘quvchi qabul qilish darajasida bo‘lishi lozim. Quyidagi jadvalda birinchi va to‘rtinchi sinf o‘quvchilariga bir o‘qishda nechta so‘zdan iborat matnlar xalqaro va milliy standartlari jadvali misol keltiriladi.

Bolalar uchun nashr qilinadigan fan, soha, kasb-hunarga oid kitoblarning tasnifi, bolalarni kasbga yunaltirish

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari aqlini tanib, ulg‘ayishi bilan ularda qaysidir fan, soha va kasbga qiziqishi ortib, shakllanib boradi. Bolaning qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlash uchun ota-ona unga shu sohaga mo‘ljallangan kitoblar olib berishi zarur.

Ilmiy (fanga ixtisoslashtirilgan) kitoblar.

Matematika, musiqa, tasviriy san‘at, atrofimizdagi olam va yoki jonivorlar, o‘simliklar, qushlarning turmush tarziga ixtisoslashgan ilmiy kitoblar. Bunday kitoblarni mutolaa qilgan o‘quvchilarda kasb-hunarni erta yoshidan to‘g‘ri tanlab olishiga, tabiatni sevishga, texnika yutuqlari bilan tanishib borishga undaydi. Bu kitoblar bolalarni ma‘lum bir soxaga yo‘naltirilib, undagi so‘nggi yangilik va ma‘lumotlar bilan tanishtirib boradi. Bu kabi kitoblarni o‘qib boradigan bolada biror fan yoki soxaga ixtisoslashish ko‘nikmasi paydo bo‘ladi.

Bolalarni mutolaaga qiziqitirishda kitoblardan o‘rin olgan rasmlar, muqova va illyustratsiyasi ham muhim rol o‘ynaydi. Suratlar kitobning mazmun-mundariyasi bilan jajji kitobxonni tanishtirishi bilan birga o‘qiganlarini ko‘z oldida yanada yaqqol jonlanishiga yordam beradi. Shu sabab xorijda boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalar uchun 3D formatdagi kitoblar nashr qilinadi. Kitoblarga suratni qanday joylashtirish, qay bir ranglar bola ruhiyatiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi, qanday ranglar ko‘rish qobiliyatiga salbiy ta‘sir etmaydi, matn qanday fonga joylanadi - bu kabi masalalarga nashrlar alohida e‘tibor qaratadilar.

7-10 o‘quvchilar uchun mo‘ljallangan kitoblarning 50-60 foizini rasm, qolgan qismini matn tashkil etadi. Mazkur mezonlar bolalar uchun mo‘ljallangan adabiy-badiiy, bezakli jurnallar uchun ham qo‘llaniladi. Shu sabab bunday kitoblarni bolalar bajonidil mutolaa qiladilar.

Androidlar rivojlanishi bilan bosma nashrlar va badiiy kitoblar mutoalaasi ham shakllan o‘zgardi. Kishilarga yanada oson bo‘lishi, vaqtni tejash maqsadida nashrlarning audio va elektron shakllari ishlab chiqildi. Endi kishilar smartfonlar orqali istalgan kitobning elektron shaklini topib, o‘qish sharoitiga ega bo‘ldilar.

Respublikamizdagi bosh kitob markazi bo'lgan Alisher Navoiy nomidagi respublika kutubxonasida 8 million 183 ming 235 nusxadan tashkil topgan. Shundan kitoblar soni 5 million 479 ming 605 nomda. Milliy kutubxonaning doimiy a'zolar soni 120 mingga yaqin.

YUqoridagilarni inobatga olgan holda boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik kompetensiyasining rivojlantirish uchun avvalo kitobxonlik muhitini to'g'ri yaratish kerak. Bu muhit oilada bolaning ota-onasi yordamida, maktabda esa o'qituvchi va murabbiylari tomonidan tashkil qilinsa, bolalarda kitob o'qish malakasi va kitobxonlik kompetensiyasi samarali shakllanadi.

O'zbekiston kitobxon mamlakat. Kitoblar soni ham kutubxonlar soni ham yetarlicha. Shunday ekan, farzandlarimizni kitob o'qiydigan yoshlar qilib tarbiyalash o'z qo'limizdadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirzaolimov B. Yoshlar ongida milliy istiqlof g'oyasini shakllantirishning pedagogik asoslari. Ped. fan. dokt. ilmiy dar. olish uchun tayyorlangan diss. Toshkent, 2016. 143-b.
2. Maklakov A.G. Obshchaya psixologiya. Uchebnik dlya vuzov. - SPb.: Piter, 2003. - 287 s.
3. Mustafoyev Sh.N. Badiiy to'garaklarda talabalarni g'oyaviy-estetik tarbiyalash. Ped. Fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiya. Toshkent, 2018. 178 b.
4. Muslimov N.A., Sh.S.Sharipov va boshqalar. Kasbiy malaka va pedagogik mahorat. Uzulksiz malaka oshirish yo'nalishi bo'yicha o'quv materiallari. - Toshkent.: TDPU, 2009.-69 b.
5. Muslimov N.A. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchisini kasbiy shakllantirish. -T.: Fan nashriyoti, 2004. -130 b.
6. Norqulov H.D. Ota-onalarning g'oyaviy-tarbiyaviy bilimlarini oshirishning ijtimoiy-pedagogik asoslari: Pedagogika fanlari nomzodi. ... dis. - Toshkent: O'PFITI, 2007 yil. 134 bet. 4-bet.
7. Obshchaya i professionalnaya pedagogika / Pod red. V.D. Simonenko. - M., 2005. S.24.

BOLALARNI KITOBGA BO'LGAN QIZIQISHINI UYG'OTISH VA BOLALAR PSIXALOGIYASIDAGI O'RNI

Ahralov Shavkat Sulaymanovich,

Qori Niyoziy nomidagi tarbiya pedagogikasi milliy instituti Phd doktoranti

Ahrorova Sevara Sulaymon Qizi,

Qori Niyoziy nomidagi tarbiya pedagogikasi milliy instituti DSc doktoranti

Annotatsiya. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kitoblar o'quv jarayonining muhim qismlaridan biridir. Bu bolalarga o'qishni sevimli va ma'naviyatli qilishda katta ahamiyatga ega. Endi, sizga maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kitoblar haqida batafsil ma'lumot beraman.

Kalit so'zlar: maktabgacha yoshdagi, psixologiya, metod, kuzatish, suhbat, kitobxonlik

Аннотация: Книги являются одной из важных частей образовательного процесса в дошкольных образовательных учреждениях. Это имеет большое значение для того, чтобы сделать чтение любимым и духовным для детей. Теперь я дам вам подробную информацию о книгах в организациях дошкольного образования. **Ключевые слова:** дошкольный возраст, психология, метод, наблюдение, беседа, чтение.

Abstract: Books are one of the important parts of the educational process in preschool educational institutions. This is of great importance in making reading beloved and spiritual to children. Now, I will give you detailed information about books in preschool education organizations.

Key words: preschool age, psychology, method, observation, conversation, reading

KIRISH: Maktabgacha ta'lim tashkilotlari, bolalarni o'qishga tayyorlash va ularning o'zlarini rivojlantirish maqsadida faoliyat yuritadigan muassasalardir. Bu tashkilotlar o'quv jarayonini tashkilashtirish, o'quv dasturlarini amalga oshirish, o'qituvchilar bilan o'quvchilar o'rtasidagi aloqalarni rivojlantirish va boshqalar uchun metodik ishlar ko'rsatishda muhim rol o'ynaydi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kitoblar quyidagi asosiy vazifalarni bajarishda yordam beradi:

- **O'quv dasturi:** Kitoblar o'quv dasturini amalga oshirishda muhim bo'lib, o'quvchilarga ma'naviyatli va samarali o'qishni ta'minlaydi.

- **Tarbiya:** Kitoblar orqali bolalarga adabiyot, san'at, ilm-fan, jismoniy madaniyat va boshqa ma'lumotlarni o'rgatish mumkin.

- **Ma'naviyat:** Kitoblar o'quvchilarni ma'naviyatli, adolatli va insofli insonlar sifatida tarbiyalashda muhim vazifani bajarishda yordam beradi.

- **Iqtisodiyot:** Kitoblar tashkilotlar uchun iqtisodiy resurslarni samarali ishlatishda muhim bo'lib, o'quvchilarga kitoblar orqali o'qishni sevimli qilish va o'zlarini rivojlantirish imkonini beradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kitoblar o'quv jarayonining asosiy qismlaridan biri bo'lib, bolalarni o'qishga qiziqishini oshirish va ularga bilimni o'rgatishda katta ahamiyatga ega. Bu tashkilotlar o'quvchilarning o'zlarini rivojlantirish va ijtimoiy munosabatlarga kirish

shishni boshlash imkonini beradi.

Ta'lim-tarbiya ishlarini takomillashtirish, uni jahon andazalari darajasiga ko'tarish, fan sohasidagi yangiliklarni amaliy hayotga tatbiq etish muhim masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, yosh avlodga ta'lim-tarbiya berish, ularda fan asoslariga nisbatan bilim, ko'nikma, malakalarni shakllantirish davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning kitobga bo'lgan qiziqishni uyg'otish, o'z navbatida, psixologiya, bolalar fe'l-atvorini bilmay turib amalga oshmaydi. Chunki har bir bola o'z shaxsiyat va dunyoqarashga ega. Shaxs kamoloti va uning taraqqiy etishida psixologiyani o'zining beqiyosidir. Shuning uchun ham bolalarni kitob o'qishga qiziqitirishda psixologiya eng asosiy omil hisoblanadi. Hozirgi zamon tarbiyachisi ijtimoiy-kasbiy vazifalarini bajarish uchun yuksak ma'naviy xislatlarga ega bo'lishi, umumiy va kasb madaniyati, ziyoliligi, axloqiy pokligi, faolligi, shaxsiy hissiyotlarga berilmasligi, ijodiy tasavvur egasi, psixik jihatdan sog'lom, davlatimiz fuqarosi sifatida ma'suliyatni his eta bilishi lozim. Tarbiyachilik kasbiga xos psixik holatlar va xarakter maktabgacha yoshdagi bolalar psixikasining o'ziga xos xususiyatlarini tarbiyalashning psixik asoslari va qonuniyatlari haqida bilim, ko'nikma va malakalar berishdan va ularni kasbiy faoliyatga tatbiq etishdan iborat.

Bolaning 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan maktabgacha yoshi bolalik davrining kattabir-qismini tashkil etadi. Asosan mana shu davrdan boshlab bolaning mustaqil faoliyati rivojlanadi hamdaxshiy individual xus-usiyatlari (shaxsiy fazilatlar) tarkib topa boshlaydi. Rus pedagoglaridan P. F. Les Gaftning fikricha, insonning maktabgacha yoshidagi davri shunday bir davrki, anashu davr mobaynida kelgusida qanday xarakter xislatlari paydo bo'lishi belgilanadi va axloqiy sifatlarining asoslari yuzaga keladi. A. S. Makarenko bolalarni juda kichik davridan boshlab tarbiyalash zarurligi haqida gapirib, tarbiyaning eng muhim asoslari bolaning besh yoshgacha bo'lgan davri mobaynida yuzaga keltiriladi. Mana shu davrda qilingan butun tarbiya, tarbiya jarayonining 90%ini tashkil etadi, degan edi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda endigina narsalarni idrok etish, fikrlash, tasavvur etish shakllanib boradi. Ular kitoblardagi qahramonlarning qiziqarli qiliqlari, kulgili voqea va hodisalar tasodiflarni ko'proq eslab qoladilar. Agar tarbiyachi kitobni ovozli o'qib ularning diqqatini o'qilgan narsaga tartib tushuntirib bersa, bolalar uni eslab qoladilar. Bu yoshdagi bolalar o'yin orqali voqea va hodisalarni, kishilarning xarakteri va munosabatlarini bilib oladilar ko'rgan eshitgan, o'qigan narsalardagi holatlarni, kishilarni, hayvonlarni "yaxshi" va "yomon"ga ajratadilar va ularga o'z munosabatlarini bildiradilar. Bu yoshdagi bolalarni o'zlarini o'rab turgan muhit, tabiat va undagi hayvonlar, o'simliklar qiziqtiradi. Shuning uchun ham ular o'z qiziqishlarini qondirish uchun kattalarni xilma-xil savollarga ko'mib tashlaydilar. Endi ular voqea va hodisalarga boshqacha ko'z bilan qaraydilar, voqelikni bilishga intiladilar va xotirada saqlab qoladilar. "Nima uchun qaroqchi bo'ladi", "Nima uchun qushlar uchadi-yu odamlar uchmaydi", "Nima uchun qor yog'adi" va boshqa savollar bilan kattalarga murojaat qiladilar. Chunki bu davrda ularning rivojlanishi alohida bir bosqichni tashkil etib, aqliy va jismoniy o'sishida, o'qitish va tarbiyalashda o'ziga xos yosh xususiyatlarga amal qilishini talab etadi. Kitobxonlar uchun konkret narsani obrazli fikrlash xarakterlidir, o'qish davomida shu obrazli fikrlash orqali ularning tushunchalari o'sib boradi. Bu yoshda Bolani kitobning yozilishi masalaning qo'yilishi emas, kitobdagi obraz, voqea va hodisa qiziqtiradi. Tarbiyachi kitobxonlarning qiziqishlarini shakllantirishi va rivojlantirish ular o'qishga rahbarlik qilishi, haqiqiy kitobxonlar bilan til topishib ishlashi lozim. Biz bu yerda alohida kitobxonlarga tarif berdik xolos. Bolalar o'qishni sifatli ravishda tashkil etish va ularni davr talabiga javob bera oladigan kishilar qilib

tarbiyalash uchun, avvalo ularni har tomonlama o'rganish lozim. Ba'zi bolalar haqiqiy kitob-sevar bolsa, boshqalari esa o'qishni yoqtirmaydilar. Shunga qaramay, barcha bolalarni ham kitob mutolaasiga qiziqtirish mumkin. Pedagoglar tomonidan berilgan quyidagi ko'rsatmalar bolalarni kitobga mehr qo'yishiga yordam beradi. Zamonaviy texnologiyadan foydalanish: ota-ona farzandining kitob o'qishini istaydi, u esa kompyuter o'yinini xohlaydi. Nima qilish kerak? Kitob mutolaasini ana shu jarayonga yaqinlashtirish, yani zamonaviy texnologiyalardan foydalanish lozim. Ota-onalar internetda ko'plab bepul elektron kitoblar topishi va kompyuter yoki planshetdan foydalangan holda elektron kitoblardan o'qib berishi mumkin. Ularni onlayn o'qish yoki yuklab olish ham mumkin. Ba'zi elektron kitoblarning qog'oz nusxasiga nisbatan imkoniyatlari keng. Masalan, audio va video tasvirlar bilan boyitilganligi ularning imkoniyat darajasini yanada oshiradi. Bu esa bolalarni qiziqtirishi aniq. Mutola burchagi qilish: Bolalarni chalg'itmaydigan, tashqi shovqin-surondan holi bo'lgan mo'jazzina "uycha" yoki burchak qilib berish ularning kitobga bo'lgan qiziqishini yanada oshirishi mumkin. Ana shunday mo'jazzina chodirchalar ham bolalar uchun "uycha" sifatida xizmat qilishi mumkin. Bolalarni tez-tez kutubxonaga olib borish: Ota-onalar farzandida doimiy ravishda kitob o'qish ko'nikmasini shakllantirishni istashsa, haftasiga hech bo'lmaganda bir marta kutubxonaga olib borishi lozim. Chunki kutubxonada bola turli xil kitoblarni ko'radi va uning kitobga bo'lgan qiziqishi tobora oshadi. Kitoblarni tez-tez suhbat mavzusiga aylantirish: Bola ota-onasidan namuna oladi. Agar ota-ona muntazam kitob mutolaa qilsa, boshqa oila a'zolaringiz bilan turli kitoblar to'g'risida tez-tez suhbatlashsa, kitobdan zavq olganini ko'rsatsa, bu o'z navbatida bolalar ongiga, psixologiyasiga tasir qiladi. Va natijada kitob o'qish asta-sekin bolalarning ham sevimli mashg'ulotiga aylanib boradi. Har kuni kitob o'qib berish: Agar ota-onalar vaqtni ayamadan, bolalarga har kuni kitob o'qib bersa, u asta-sekin o'zi ham muntazam mustaqil tarzda kitob mutola qiladigan bo'ladi. Uning hayotida kitobxonlik an'anaga aylanadi. Bolalarni kitobxonlikka o'rgatish har xil usullarda olib borilsa ham quyidagi tamoyillarga asoslanadi: Asosiy tamoyillardan biri – yosh kitobxonni o'rganishni uning shaxsini o'rganish bilan bog'liq holda olib borish. Avvalo tarbiyachi suhbat, kuzatish va boshqalar birgalikda kitobxon haqida to'liq ma'lumot bera oladigan bo'lish lozim. Shunday qilib, biz yosh kitobxonning qiziqishi va talablarini o'rganish bilan birga uning o'zini ham o'rganamiz. Zero, kitobxonning qiziqishi, talabi uni o'rab turgan muhit (oil, maktabgacha ta'lim muassasasi, o'rtoqlari) bilan munosabatini qo'shib o'rganishga, u haqda to'liq ma'lumot beradi. Ikkinchi tamoyil, pedagogik va psixologik xususiyatlardan kelib chiqadigan fikrlar va xulosalar asosida yosh kitobxonni o'rganish bilan birga uning qiziqishlarini to'g'ri yo'lga solib, yanada rivojlantirishdan iboratdir. Uchinchi tamoyil bolalar kitobini ilmiy va estetik jihatdan o'rganish bilan uzviy alohida olib boriladi. Kuzatish metodi yordamida esa kutubxonachi yoki tarbiyachi kitobxonni kitob tanlayotganida, ommaviy ishlarda qatnashayotganida, kitob o'qiyotganida (o'quv xonasida) bevosita ishladi. Suhbat metodi orqali u kitobxon fikrini, bilishini, qobiliyatini, qiziqishini, so'zlab berish mahoratini bilib oladi. Bu usulning tarbiyaviy ahamiyati juda katta

Mashhur shoir va yozuvchilar, pedagoglar A. Avloniy, H. H. Niyoziy, S. Ayniy, S. Delimov, S. Rajabov, X. To'xtaboyevlar ifodali o'qishga yuqori baho berganlar. Ovozli o'qish va so'zlab berish bolani kitobga jalb qilishning tabiiy usuli bo'lib, undan oilada ham keng foydalaniladi. Mashhur pedagog A. S. Makarenko: Imkoni boricha o'qish har kuni va doimiy ravishda olib borilishi lozim, deb ta'riflaydi. Avvalo ota-onalar o'qib berilsa, so'ngra bu ishni bolalarning o'ziga topshirishsa maqsadga muvofiq bo'ladi" degan edi. Ovozli o'qish va so'zlab berish maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda muhim o'rin egallaydi. Ular ham o'qish texnikasini

yaxshi egallamagan bo'ladilar. Shuning uchun bu yoshdagi bolalar birinchi – ikkinchi yilda o'qishga qiynalishlari sababli o'qishdan ko'ra eshitishni yaxshi ko'radilar. Bundan tashqari, bolalar o'qishgagina emas, diqqat bilan eshitishgaham, eshitganlarini o'zlashtirishga va aytib berishga ham o'rganishlari kerak. Ovozli o'qishga yoki so'zlab berishga xalq ertaklari juda qiziq manba bo'lib xizmat qiladi. Har xil fantastic sehrli ertaklarni so'zlab berish maqsadga muvofiq. Aniq va yorug' obrazli kichik, qiziqarli ma'nodor ertaklar bolalarni atroflarini o'rab turgan dunyo bilan tanishtiradi. Ularning ko'pgina savollarga javob beradi. Xalq ertaklariga xos bo'lgan xususiyat haqiqatni yomonini, rostni yolg'on ustidan g'alaba qilish xususiyati bolalarda haq go'ylikni tarbiyalaydi. Natijada ertaklar bolalarda badiiy adabiyotga qiziqish uyg'otadi. Ammo hamma xalq ertaklari ham bolalarga to'g'ri kelavermaydi. Ertak tanlayotganda bolalarning yosh xususi-yatiga, ertakning g'oyasi va mazmuniga e'tibor berish kerak. Maktabgacha yoshdagi bolalarni kitobxonlikka qiziqitirishning yana bir usuli so'zlab berishdir. So'zlab berish asar tanlangandan so'ng birinchi marta o'qib, hamma tomoniga etibor berishkerak. Uning mazmunini bilan shunday tanishishi va eshituvchilarga ham hikoyaga asardan qanday tasirlangan bo'lsa, shunday tasirlanishlari kerak. Shundagina kitobdagi hamma narsalar eshituvchilarning esida qoladi, ular holatlarini hatto so'zma-so'z bilib olishadi. So'zlab berishda ma'noga amal qilish lozim. Haqiqatan ham bolaning maktabgacha yoshidagi davri shu qadar mazmundor va faol davrdirki, bu davr bolaning kelgusi o'sishida albatta o'z aksini qoldiradi. Shuning uchun maktabgacha yoshidagi davr ta'sir o'tkazish kuchi jihatidan g'oyat masuliyatlidir. Bola ilk yoshdan maktabgacha davrga o'tgach, uning butun yashash sharoitida jiddiy psixologik o'zgarishlar yuz beradi. Birinchidan, bola bog'cha yoshiga o'tgach, uning faoliyat doirasi ancha kengayib, mustaqilligi yanada ortadi. Uning o'yinlari, xatti-harakatlari ham boshqacha mazmunga ega bola boshlaydi. Ikkinchidan, bolaning butun faoliyatida nutqning roli orta boradi. Uchinchidan, bola maktabgacha yoshga o'tgach, muayyan dastur asosida maxsus pedagog tomonidan tarbiyalana boshlaydi. Maktabgacha yoshdagi bolaning yashash sharoitida yuzaga kelgan bu o'zgarishlar uning jismoniy va psixik jihatdan o'sib kamol topishiga tasir etmay qolmaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni kitobxonlikka mehr uyg'otishning holatini o'rganish dolzarb masala hisoblanib, umuman bolalarning yosh xususiyatlarini psixologiya fani o'rganadi. Kitobxonlik esa uning xulosalarga tayanib, bolalarning kitob o'qishicha, ularning yosh xususiyatlarini qanday kitoblarni o'qish o'rganishga ta'sir etadi. Shunday qilib maktabgacha yoshdagi bolalarda, umuman bolalarda kitobga bo'lgan qiziqishni uyg'otishda psixologiyaning o'rni beqiyosdir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Maktabgacha ta'limning davlat standarti. O'zPFITI. – T., 1995.
2. Hasanboyeva O.U. va boshqalar. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. T.: Ilm, ziyo, 2006.
3. Davletshin M. G., Do'stmuxamedova Sh., Mavlonov M., To'ychiyeva S. Yoshdavrlarivapedagogik psixologiy. O'quv qo'llanma. – T., 2004. – 82 b.
4. Kayumova N. M. Maktabgacha pedagogika. – T.: "TDPU" nashriyoti, 2013.
5. Yo'ldashev J. G'. Interfaol ta'lim sifat kafolati // O'MOI. – T., 2007.
6. Mavlonova R. A. va boshq. Pedagogik texnologiya. – T.: Fan, 2008.

O‘QUVCHILARNING HUQUQIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA KITOBXONLIKNING O‘RNI

Shuxrat Namazov,

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti, “Inklyuziv
ta’lim-tarbiya metodikasi” ilmiy-tadqiqot bo’limi katta ilmiy xodimi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘quvchilarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish zarurati, ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar hayotiga salbiy ta’siri, so‘nggi yillarda kitobxonlikni rivojlantirishga qaratilgan islohotlar, sohadagi zamonaviy loyihalar va ularning natijalari haqida so‘z yuritiladi. Shuningdek, badiiy va ilmiy asarlar orqali o‘quvchilarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish uchun tavsiyalar haqida ma’lumot beriladi.

Kalit so‘zlar: yoshlar, o‘smir yoshdagi o‘quvchilar, huquqiy ong, huquqiy madaniyat, kitobxonlik, mutolaa, zamonaviy loyihalar, kutubxonalar, huquqbuzarlik, elektron kitob, audio kitob, mobil ilova, huquqiy immunitet.

So‘nggi yillarda mamlakatimizda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, xalqimiz, ayniqsa, yoshlar qalbida kitobga bo‘lgan mehrini oshirish, aholining savodxonlik darajasini yaxshilashga qaratilgan samarali islohotlar davom ettirilmoqda. Xususan, 2017-yil 13-sentabrdagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ib qilish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to‘g‘risida”gi PQ-3271-son qarori, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrdagi 781-son “2020-2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori qabul qilindi. Bu qarorlar asosida kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirishga doir targ‘ibot ishlarini tizimli va samarali tashkil etish, bu borada kitobxonlar, kutubxonachi va targ‘ibotchilar o‘rtasida “Eng kitobxon maktab”, “Eng kitobxon mahalla”, “Eng kitobxon oila”, “Eng faol kutubxonachi” kabi ko‘rik-tanlovlarning saralash va respublika bosqichlarini yuqori saviyada o‘tkazishni yo‘lga qo‘yilib, har yili g‘oliblar munosib taqdirlanib kelinmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 33-moddasida “Har kim istalgan axborotni izlash, olish va tarqatish huquqiga ega”ligi belgilab qo‘yilgan. Lekin “Axborotni izlash, olish va tarqatishga bo‘lgan huquqni cheklashga faqat qonunga muvofiq hamda faqat konstitutsiyaviy tuzumni, aholining sog‘lig‘ini, ijtimoiy axloqni, boshqa shaxslarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, jamoat xavfsizligini hamda jamoat tartibini ta’minlash, shuningdek davlat sir-lari yoki qonun bilan qo‘riqlanadigan boshqa sir oshkor etilishining oldini olish maqsadida zarur bo‘lgan doirada yo‘l qo‘yiladi”.

Shunga qaramasdan, butun dunyoda turli internet saytlari, ijtimoiy tarmoqlar va kompyuter hamda mobil o‘yinlar orqali buzg‘unchilik, axloqsizlik, iqtisodiy jinoyatlar, moliyaviy firibgarliklar targ‘ib qilinayotgan bir paytda yosh avlodni, ayniqsa, maktab o‘quvchilarini ushbu tahdidlardan asrash, ularda bu kabi yot g‘oyalarga qarshi huquqiy immunitetni rivojlantirish

dolzarb bo'lib bormoqda. Buning uchun esa, birinchi navbatda, aholi huquqiy ongini oshirish, ijtimoiy tarmoqlar orqali huquqbuzarlarga qarshi surishtiruv, tergov, sud jarayonlarini yoritib borish, shuningdek, huquqiy madaniyatni oshirishga qaratilgan kontentlar yaratish orqali huquqbuzarliklarning oldini olish samarali natija beradi.

Avvalo, huquqiy madaniyat va uning o'rnini haqida to'xtalib o'tsak. Huquqiy madaniyat, insonning o'z huquqlarini va majburiyatlarini bilishi, huquqbuzarlik sodir etmasligi, nizolarni hal etishda qonunlarga asoslanishi va jamiyatda adolatni ta'minlashga ko'maklashishdir. Yuqori sinf o'quvchilarining huquqiy madaniyatini rivojlantirish ularning jamiyatdagi o'rnini va mas'uliyatlarini tushunishlariga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning huquqiy bilimlarini kengaytirish, ularni jamiyatda ijtimoiy tartibni saqlashga, mamlakatimizning konstitutsiyaviy tizimi hamda fuqarolarning huquq va erkinliklarini hurmat qilishga, shuningdek, qonunlarga rioya qilishga undaydi.

So'nggi paytlarda ayrim yoshlarning bo'sh vaqtlarini ijtimoiy tarmoqlar orqali o'tkazishlari natijasida turli xil yot g'oyalarga qo'shilib qolishi, iqtisodiy hamda huquqiy savodxonlik yetishmasligi oqibatida turli moliyaviy piramidalarga aldanib qolishlari, turli mobil hamda kompyuter o'yinlariga qattiq bog'lanib qolib, ham pulidan, ham sog'ligidan ajralib qolayotganligi kabi salbiy holatlar yuzaga kelmoqda. Afsuski, ayrim hollarda ushbu holat o'lim bilan ham yakunlanmoqda. Bundan tashqari, yoshlar orasida, xususan, yuqori sinf o'quvchilari orasida sodir etilgan huquqbuzarliklar soni ortib bormoqda. Statistika agentligi ma'lumotlariga taysan, birgina 2023-yilda huquqbuzarlik sodir etgan voyaga yetmaganlar soni 3599 nafarni tashkil etgan. 2023-yilning yanvar-dekabr oylarida 2022-yilning shu davriga nisbatan jinoyat sodir etganligi aniqlangan voyaga yetmaganlar soni 15,6 % ga, 2021-yilning yanvar-dekabr oylariga nisbatan esa 1,4 barobarga oshgan.

Agentlik hisobotiga ko'ra, jinoiy javobgarlikka tortilgan voyaga yetmaganlarning 744 nafari 13-15 yosh, 2855 nafari 16-17 yoshlidir. Jinoyat turlari bo'yicha voyaga yetmaganlarning aksariyati yoki 1602 nafari o'g'rilik (bir yil avval - 1581 nafar), 453 nafari bezorilik (284 nafar), 135 nafari firibgarlik (134 nafar), 181 nafari talonchilik va bosqinchilik (162 nafar) sodir etgan, 104 nafari qasddan badanga og'ir shikast yetkazish (74), 54 nafari - nomusga tegish va nomusga tegishga urinish (46), 27 kishi - tovlamachilik (16) 12 nafari esa qasddan odam o'ldirish va odam o'ldirishga urinish (10) jinoyatini sodir etgan.

Shuningdek, voyaga yetmaganlarning 57 nafari giyohvandlik vositalarini ishlab chiqarish yoki sotish, 121 nafari o'limga olib kelmaydigan yo'l-transport hodisalari, 4 nafari qalbaki pul yoki qimmatli qog'ozlarni tayyorlash yoki sotish kabi jinoyat qilgan.

Jinoyat sodir etilgan vaqtda ularning 2730 nafari talabalar, 510 nafari ishchilar, 148 nafari ishlaymaydigan yoki o'qimaydigan, 8 nafari xizmatchilar, 190 nafari boshqa toifalarga mansub bolalar bo'lgan.

Bundan tashqari, O'zbekistonda maktab o'quvchilari orasida tamaki va nos chekish holatlari ko'paygani ham eng achinarli holatlardan biri bo'lib qolmoqda. Dastlabki hisob-kitoblarga ko'ra, respublikada 13-15 yoshdagi maktab o'quvchilarining 1,7 foizi tamaki chekadi. O'smirlarning 7,7 foizi hayotida bir marta bo'lsa ham chekib ko'rgan.

Yuqorida sanab o'tilgan o'ta salbiy holatlarning oldini olishga qaratilgan targ'ibot ishlari-ning aksariyat hollarda kutilgan natijani bermayotgani oila, mahalla va ta'lim muassasalarida yoshlar tarbiyasi masalasiga jiddiy e'tiborni talab etmoqda.

Bu kabi illatlarning oldini olish uchun esa, birinchi navbatda, o'quvchilarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish muhim omil sanaladi. Bunda, albatta, kitobxonlik juda katta o'rin tu-

tadi. Ayniqsa, huquqiy mavzularga oid badiiy va ilmiy asarlar o'quvchilarga huquqiy bilimlarni yetkazishda samarali vosita hisoblanadi. Ular o'quvchilarga nafaqat huquqiy tushunchalar, balki o'z huquqlari va majburiyatlari haqida ham ko'plab ma'lumotlar taqdim etadi. Shuningdek, kitoblar orqali o'quvchilar huquqiy muammolarni hal etish, qonunlar va inson huquqlari bo'yicha to'g'ri qarorlar qabul qilishni o'rganadilar.

Kitobxonlik o'quvchilarga nafaqat o'zini rivojlantirish, balki jamiyatdagi huquqiy tizimni tushunish imkoniyatini ham yaratadi. Ayniqsa, huquqiy mavzularda yozilgan kitoblar, o'quvchilarga qonunlar, ularning mazmuni va inson huquqlari haqida chuqur tushuncha beradi. Bunday kitoblar orqali o'quvchilar huquqiy onglarini shakllantirib, o'z huquqlarini himoya qilishga tayyor bo'ladilar. Shuningdek, ushbu mavzudagi badiiy asarlar o'quvchilar uchun profilaktika vazifasini ham bajaradi. Ya'ni, kitobxon asardagi qahramonlar obrazida o'zini tasavvur qilib, huquqbuzarlik yoki jinoyat sodir etgan shaxslar qay ahvolga tushishi, ularga davlat tomonidan qanday jazolar qo'llanishi, huquq himoyachilari qanday qilib jinoyatchilarni qo'lga olishi kabi juda ko'plab jarayonlarning guvohi bo'ladi va bu o'quvchilarning kelajakda huquqbuzarliklar sodir etishi ehtimolini kamaytirishga yordam beradi.

Yuqori sinf o'quvchilari, asosan, o'z huquqlari va majburiyatlari haqida aniq tasavvurga ega bo'lishlari zarur. Buning uchun ularning kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, ularni huquqiy asarlarni o'qishga rag'batlantirish kerak. Masalan, o'quvchilar o'rtasida huquqiy tadbirlar sonini ko'paytirish, ushbu mavzuga doir turli viktorinalar, “Zakovat” o'yinlari o'tkazish, o'quvchilarni “Vatan himoyachilari” bog'iga, tarixiy muzeylarga sayohatga olib borish, huquqtartibot organlari bilan uchrashuvlar tashkil qilish, shuningdek, sayyor sudlarni maktabda o'quvchilar hamda ota-onalar ishtirokida tashkil etish kutilgan natijaga erishishga katta ta'sir ko'rsatadi.

Masalaning yana bir nozik jihati, afsuski, kutubxonalar soni yildan-yilga kamayib ketmoqda. Aniqroq aytadigan bo'lsak, axborot-resurs va kutubxonalar soni 2000-yilda shahar joylarda 1013 tani, qishloq joylarda esa 5014 tani tashkil etgan bo'lsa, 2021-yilga kelib shahar joylardagi markazlar soni 365 tagacha, qishloq joylardagi markazlar soni 37 tagacha kamayib ketgan. Bu haqda Statistika agentligi ochiq ma'lumotlar bazasida keltirib o'tilgan.

Muhokama qilinayotgan masalaning quvonarli jihatlari ham bor, albatta. Xususan, jamiyatimizning ko'plab ilg'or fikrlovchi faol yoshlari, mas'ullari tomonidan O'zbekistonda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy tashabbuslar ishlab chiqilmoqda. Masalan, shulardan biri “Mutolaa” loyihasi – O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligining kitobxonlikni rivojlantirishni maqsad qilgub bo'lib, unga agentlik direktori Alisher Sa'dullayev tomonidan 2024-yilning boshida asos solingan. 2023-yil 15-dekabr kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevga yoshlar siyosatida amalga oshirilgan ishlar va kelgusida amalga oshiriladigan ustuvor vazifalar bo'yicha hisobotda „Mutolaa“ loyihasidan foydalanadigan foydalanuvchilar sonini 1,5 million nafarga yetkazilishi belgilangan. Loyiha YouTube ijtimoiy tarmog'ida video shaklida audio kitoblar shaklida hamda ilova shaklida „Google Play“ hamda „App store“ platformalariga joylanib kelinmoqda. Loyihadan hozirgi paytda 1,4 milliondan ortiq foydalanuvchilar foydalanishmoqda. 4000 ga yaqin kitoblarning elektron va audio shakllari joylangan.

Shuningdek, bunday loyihalardan “Yoshlar uchun ming kitob loyihasi”ni ham misol keltirishimiz mumkin. Bu yoshlarning intellektual va ilmiy salohiyatini oshirishga qaratilgan loyiha bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 28-noyabrdagi PQ-380-son qari asosida **Yoshlar ishlari agentligi tomonidan** tashkil etilgan hamda u dunyo miqyosida

mashhur kitoblarni o'zbek tiliga tarjima qilish va ularni keng ommaga yetkazishni maqsad qiladi. Ushbu loyiha yoshlarni zamonaviy ilm-fan va madaniyatning eng so'nggi yutuqlari bilan tanishtirish uchun tashkil etilgan.

Shunga o'xshash zamonaviy loyihalar sonini ko'paytirish, ushbu elektron platformalarga huquqiy adabiyotlarni joylash, kitoblar sonini ko'paytirish o'quvchilarda huquqiy munosabat, ijtimoiy adolat va boshqalar bilan hamjihatlikni rivojlantiradi. Huquqiy mavzularda yozilgan asarlar o'quvchilarga muammolarni tasavvur qilish, ularni tahlil qilish va adolatli qarorlar qabul qilishda yordam beradi. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida yuqori sinf o'quvchilarining huquqiy madaniyatini rivojlantirishda kitobxonlik muhim rol o'ynaydi. Kitoblar, o'quvchilarga nafaqat bilimlarni kengaytirish, balki ijtimoiy va huquqiy mas'uliyatni his qilishda yordam beradi. Kitobxonlik orqali o'quvchilar huquqiy ongini shakllantiradi, o'z huquqlarini anglash va qonunlarga rioya qilishni o'rganadilar. Shuning uchun, kitobxonlikni rivojlantirish, nafaqat bilim olish, balki shaxsiy va ijtimoiy mas'uliyatni his qilishda ham katta ahamiyatga ega.

Xulosa qiladigan bo'lsak, sohada olib borilgan islohotlar, kitobxonlikning keng targ'iboti hamda kitobxon yoshlarni rag'batlantirish natijasida so'nggi yillarda kitobxon yoshlar soni sezilarli darajada ortishiga erishildi. Mavzu avvalida sanab o'tilgan salbiy illatlarning, huquqbuzarliklarning oldini olish uchun kitobxonlik orqali o'smir yoshdagi o'quvchilarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish muhim vazifalarimizdan biri hisoblanadi. Chunki kelajakda chinakam huquqiy-demokratik davlat qurish uchun hozirdan bu masalaga alohida e'tibor qaratish, ularning huquq va erkinliklarini tushintirish, ularda huquqbuzarliklarga qarshi immunitetni rivojlantirish, hayotda yuzaga keladigan ijtimoiy munosabatlarda o'z huquq va erkinliklarini himoya qilishni va, o'z navbatida, boshqalarning huquqini hurmat qilishni o'rgatish yangi va chuqurlashtirilgan huquqiy madaniyatni rivojlantirishda asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi - 2023-yil. Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentabrdagi "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi PQ-3271-son qarori
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrdagi 781-son "2020-2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 28-noyabrdagi "Yoshlar uchun ming kitob" loyihasini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi PQ-380-son qarori
5. Sh.Namazov, Talaba-shaxsining ijtimoiylashuvida ma'naviy-ahloqiy tarbiyaning roli, **European journal of science archives conferences series/ Konferenzreihe der europäischen Zeitschrift für Wissenschaftsarchive** 04.10.2022, 90-94-pages.

KITOBXONLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA XORIJIY TAJRIBALARNING ROLI

A.M.Rasulova,

Alfraganus University "Pedagogika va psixologiya" kafedrası v.b. dotsenti p.f.f.d.(PhD)

Annotatsiya. Ushbu maqolada kitobxonlik madaniyatini yosh-avlodga singdirishda xorij tajribasining ijtimoiy-ta'sir omillari yoritishga e'tibor qaratilgan. Yoshlarning vatanga nisbatan vatanparvarlik va daxldorlik tuyg'ularida kamol toptirishda kitob eng muhim manba hisoblanadi..

Kalit so'zlar: kitob, yosh-avlod, tarqqiyot, millatlararo totuvlik, ma'rifat, ma'naviyat, ijtimoiylashuv, kelajak, g'oya, mafkua

Jamiyatda olib borilayotgan har qanday islohotlarning markazida mamlakat ertasi bo'lgan yosh-avlodning kelajagi va uning yetuk kadr bo'lib voyaga yetishi asosiy vazifa sifatida ilgari suriladi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 2020 yil 25 yanvar kuni Oliy Majlis palatalari hamda O'zbekiston xalqiga qilgan Murojaatnomasida yosh-avlod masalasiga to'xtalar ekan: "O'zbekistonni rivojlangan mamlakatga aylantirishni maqsad qilib qo'ygan ekanmiz, bunga nafaqat jadal islohotlar, ilm-ma'rifat va innovasiya bilan erishamiz. Buning uchun, avvalambor, tashabbuskor islohotchi bo'lib maydonga chiqadigan, strategik fikr yuritadigan, bilimli va malakali yangi avlod kadrlarini tarbiyalashimiz zarur" degan ushbu murojaati mazmunida yosh avlodni tarbiyalashda ilm ma'rifat masalasiga alohida e'tibor qaratib o'tgan.

Jahon miqyosida bugungi kunda yoshlar o'rtasida kitob o'qishni targ'ib qilish, ularning faol kitobxon bo'lishiga erishishda davlatning faol aralashuvi, ijtimoiy ishtiroki asosida bu yo'nalishda dasturiy-loyihaviy faoliyatni rivojlantirish, internet-texnologiyalaridan faol foydalanish hamda kitobxonlik faolligini oshirishga yo'naltirilgan ijtimoiy-psixologik mexanizmlarni izlab topish zamonaviy an'ana tusini olmoqda .

Turli mamlakatlarda o'tkazilgan tadqiqotlarga ko'ra, bolalik va o'smirlik davrida kitob o'qish muvaffaqiyatlari keyingi hayotning sifati va muvaffaqiyatini belgilaydi . Jahonning rivojlangan davlatlari tajribasida global axborotlashuv muhitida aholi, xususan, yoshlarda kitob o'qishga bo'lgan ijobiy munosabatni qaror toptirishga qaratilgan keng ko'lamli ijtimoiy harakatlar negizida targ'ibotning innovatsion vositalarini izlash yetakchi o'rin tutadi. Ayni o'rinda bir qator davlatlarning bu boradagi tajribalarini misol sifatida keltirish maqsadga muvofiq sanaladi.

Buyuk Britaniya. Birlashgan qirollikda bolalar va oilaviy o'qish davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadi. Buyuk Britaniyada aholining turli guruhlarining (bolali oilalar, bolalar va o'spirinlar, yoshlar, shuningdek, kattalar) o'qishini qo'llab-quvvatlash bo'yicha keng ko'lamli dasturlar faol ishlab chiqilmoqda: "Yozgi o'qishga chorlash", "Kitob starti", "Oilada birgalikda kitob o'qish" va hokazolar. Loyihalarning maqsadi jamiyatni yettita sohada rivojlantirish: o'qish va savodxonlik, raqamli savodxonlik, salomatlik va farovonlik, iqtisodiy o'sish, madaniyat va ijod, jamoalar, ta'lim.

"Kitob starti" (Bookstart) umummilliy dasturga asoslangan bo'lib, uning maqsadi – Angliyadagi har bir uch yoshli bolaga "kitob portfeli"ni tuhfa etib, bolalarda erta yoshdan kitoblarga mehr uyg'otishdir. Ushbu harakatlar ota-onalarni bolalari bilan kitob o'qishlarini rag'batlantirish, ularni o'quv jarayoniga jalb qilish, o'qishni va kutubxonalarga qatnashni umrbod odat tusiga kirishini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Bolalar uchun bepul kitoblar to'plami va ota-onalar hamda tarbiyachilarga ma'lumot beruvchi materiallar tarqatiladi. Ushbu dastur keyinchalik boshqa bir qator mamlakatlar uchun shunga o'xshash dasturlar qabul qilishga namuna bo'lib xizmat qildi.

Kitobxonlik agentligi (The Reading Agency) – Buyuk Britaniyaning yetakchi xayriya tashkiloti bo'lib, u kitob o'qishni va jamoat kutubxonalarining ahamiyatini targ'ib qiladi. Agentlikning veb-sayti ham maqsadli tinglovchilarga, ham mutaxassislariga qaratilgan bolalar o'qishini qo'llab-quvvatlash uchun turli xil yondashuvlar va manbalarni taqdim etadi.

Kitobxonlik agentligining ko'magi bilan 20 yildan buyon amalga oshirilib kelinayotgan keng miqyosli loyiha "Yozgi o'qishga chorlash" (Summer Reading Challenge) deb nomlanadi. Dasturning maqsadi – yozgi ta'til paytida bolalarning olti yoki undan ko'p kitob o'qishlaridir. O'smir dasturning veb-saytida ro'yxatdan o'tishi, tengdoshlarining fikri bilan tanishishi, o'ziga qiziqarli bo'lgan kitoblarni tanlashi, shuningdek, adabiy asarlarga oid syujetni o'ynashi mumkin. O'quvchi qanday kitoblarni yoqtirishi haqida bir nechta savollarga javob berganda, "Kitob saralovchisi" (Book Sorter) nomli maxsus dastur unga u yoki bu asarlarini tavsiya qiladi. Saytda har doim o'qish uchun yangi kitoblarni va tengdoshlarning maslahatlarini topish mumkin.

Manbada o'quvchilar nafaqat o'zlari uchun, balki oilalari uchun ham profil yaratishlari mumkin, o'qituvchilar esa undan darslar va tadbirlarni rejalashtirishda foydalanishlari mumkin. Dastur saytida sinf yoki maktab miqyosida kitobxonlik musobaqalarini tashkil qilish imkoniyati mavjud.

Buyuk Britaniyada bolalar va o'spirinlarga o'qish ko'nikmalarini egallashga yordam beradigan Chatter-books klublari mavjud. Ushbu kitobxon bolalar guruhlarining eng yirik tarmog'i 10 mingdan ortiq a'zoga ega. Klublar kutubxonalar va maktablarda bo'sh vaqtlarda kitob o'qishni rag'batlantirish uchun faoliyat yuritadi.

Chatterbooks klubi – bu 4 yoshdan 12 yoshgacha bo'lgan bolalar bilan ishlashda qo'llaniladigan moslashuvchan model. Har bir darsda bolalar o'z kitobxonlik qiziqishlari bilan o'rtoqlashadilar, ko'ngilochar tadbirlarda qatnashadilar va uyda o'qish uchun yangi kitoblarni tanlaydilar. Klublarni turli xil hamkorlar: nashrlar, yozuvchilar, rassomlar va boshqalar qo'llab-quvvatlaydilar.

"Storisek" ingliz tilidan tarjima qilinganida "hikoyalar xaltasi" degan ma'noni anglatadi. Loyiha Buyuk Britaniyada 1994 yilda Neyl Griffiths tomonidan ishlab chiqilgan. Storisekning asosiy maqsadi – kitobning o'zidan va birgalikda baland ovozda o'qishdan zavq olish. Loyiha muallifining fikricha, avval "Bola kitobxon bo'lishiga qanday qilib yordam berish kerak?", undan keyingina "Bolaga o'qishni qanday o'rgatish kerak?", degan savollarga javob izlash kerak.

Neyl Griffithsning so'zlariga ko'ra, ovoz chiqarib ko'proq bolalar emas, balki kattalar o'qishlari kerak. Bola o'qiyotgan odamni qanchalik ko'p tinglasa, shunchalik tez kitobxonlik mahorati shakllanib, mustaqil o'qishga rag'bat paydo bo'ladi. Haqiqiy matodan tayyorlangan xaltaning ichida yaxshi badiiy tasvirlangan bolalar kitobi va qo'shimcha materiallar mavjud. Badiiy kitobga qo'shimcha qilib yumshoq o'yinchoqlar, mavzu bo'yicha rekvizitlar, ilmiy-ommabop kitob, audio kasseta yoki kompakt-disk, so'zlashuv o'yini, ota-onalar uchun yordamchi materiallar solingan. Yumshoq o'yinchoqlar va qo'shimcha rekvizitlar kitobni jonlantirishga yordam

beradi. O‘yinchoqlar so‘z boyligini rivojlantiradi, kitobning bosh qahramonlari obrazini o‘rganishga yordam beradi, o‘qigan narsani anglash qobiliyatini rivojlantiradi. Bundan tashqari, o‘smirlar uchun maxsus dasturlar mavjud. Buyuk Britaniya fuqarolarining kitob o‘qish ahvolidi yaxshilashning poydevorlari deb jamoat kutubxonalari hisoblanadi.

Germaniya. Adabiyot va o‘qishni targ‘ib qilish masalasi uzoq yillar davomida Germaniyada alohida mavqeni egallab kelgan. O‘qish inqirozini ham davlat darajasida, ham turli professional va jamoat tashkilotlarining yordami bilan hal qilishga harakat qilinmoqda. Germaniyada mamlakat prezidenti rahnamoligida Nemis kitobxonlik jamg‘armasi mavjud. Jamg‘arma kitob o‘qishga qiziqish uyg‘otishni istagan har bir kishiga yordam berish uchun mo‘ljallangan “g‘oyalar ustaxonasi”ni ifoda etib, kitob o‘qishni qo‘llab-quvvatlash sohasida maqsadli siyosat olib boradi. Jamg‘arma bolalar va yoshlarning turli guruhlar uchun mo‘ljallangan loyihalarni ishlab chiqqan. Masalan, Oila ishlari bo‘yicha federal vazirlik bilan birgalikda “O‘qish - oilaviy ish” loyihasi ishlab chiqilgan. Jamg‘arma noshirlik va kitob savdosi sohalari bilan faol hamkorlik qilmoqda. Birja uyushmasi va ba‘zi tajribali kitob sotuvchilar bilan birgalikda Kitobxonlik jamg‘armasi kitob sotuvchilar uchun “Qanday qilib kitobxonni xaridorga aylantirish: kitob savdosida kitobxonlikni rag‘batlantirish” amaliy qo‘llanmasini tayyorladi.

Yaponiya. Aholi kitobxonligini rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha milliy siyosat, birinchi navbatda, yosh avlodning kitob o‘qishini qo‘llab-quvvatlashga va turli xil kutubxonalarda ahamiyatini kuchaytirishga qaratilgan. Bugungi kunda Yaponiya dunyoda bolalarning kitob o‘qish faolligini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha maxsus qonun qabul qilingan va kitobxonlikni va bolalar bilan ishlaydigan kutubxonalarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha keng ko‘lamli milliy siyosat olib borilgan yagona davlatdir. Yaponiyada olib borilayotgan siyosatning o‘ziga xos xususiyati – bu yosh avlodning kitob o‘qishini qo‘llab-quvvatlash muammosini tizimli hal etishdir, chunki bu yerda bolalarning kitob o‘qishiga aloqador asosiy ijtimoiy institutlar birgalikda ishlaydi.

Fransiya. Kitob o‘qish muammosini hal qilish Madaniyat vazirligi va hukumat uchun ustuvor vazifaga aylandi. Bu sohada kuchli milliy siyosat olib borilmoqda. Kitob va kitobxonlik ishlari boshqarmasi tashkil etildi, bu idora kitobning muallif tomonidan yaratilgan vaqtdan tortib to o‘quvchilarga taqdim etishgacha bo‘lgan butun yo‘lini hisobga olgan holda muammo yechimini topish siyosatini belgiladi.

“Tinglashni istaganlar uchun ko‘chada kitob o‘qish” loyihasi. Ushbu harakatning tashabbuskori – Mark Roje uzoq yillar davomida aholi punktlarida yurib, bolalarga ovoz chiqarib kitob o‘qiydi. Bundan tashqari, u kitob ortida yashirib o‘qiydi, shu tariqa kichik sahna ko‘rinishlarini uyushtiradi.

Kitobxonlik, yozuvchilik ishi va intellektual mulkni himoya qilishga ko‘maklashish maqsadida har yili 23 aprel kuni YuNESKO Butunjahon kitob va mualliflik huquqi kunini nishonlaydi. YuNESKO tomonidan amalga oshirilayotgan qator dasturlar bu tashkilotning savodxonlikni kengaytirish tarafdorligini namoyish etadi. Yangi ming yillikning boshidan boshlab har yili YuNESKO Jahon kitoblar poytaxtini tanlaydi. An‘anaga ko‘ra, adabiy yil 23 aprelda – Butunjahon kitoblar va mualliflik huquqi kunidan boshlanadi va kelgusi yil bahorida estafeta yangi mamlakatga topshiriladi.

O‘zbekistonda, shuningdek, ijtimoiy targ‘ibotning zamonaviy shakli bo‘lgan hamda rivojlangan davlatlar amaliyotida o‘ziga xos an‘ana sifatida shakllangan “book challenge” O‘zbekistonda davlat siyosati darajasida amalga oshirilmoqda. Xususan, respublika Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning tashabbusi bilan yuqori va o‘rta bo‘g‘in lavozimdagi mansabdor shaxs-

lari, qonunchilik, sud va ijro organlari, san'at va madaniyat sohasining vakillari, talabalar ish-tirok etayotgan "book challenge" doirasida umumiy o'rta ta'lim maktablari, "Bolalar uylari"ga badiiy, ilmiy-ommabop va o'quv adabiyotlarini yetkazib berish yo'lga qo'yildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xalq so'zi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy Majlisga Murojaatnomasi" 2020 y. 25 yanvar №-19 son
2. Xafizov D.M. Sotsiokulturnye praktiki povыsheniya chitatelskoy aktivnosti molodeji: stimuliruyushchie vozmozhnosti modы: Avtoref.dis... kand.nauk. kulturalogii. – Chelyabinsk: 2017. – 27 s.
3. Dunn Dj. Detskoe chtenie v Velikobritanii: obzor sushchestvuyushix tendensiy // Detskoe chtenie: Fenomen i traditsiya v konse XX stoletiya: materialy Mejdunar. konf. SPb., 1999. Ch. 1. S.146-151.
4. Dunn Dj. Detskoe chtenie v Velikobritanii: obzor sushchestvuyushix tendensiy // Detskoe chtenie: Fenomen i traditsiya v konse XX stoletiya: materialy Mejdunar. konf. SPb., 1999. Ch. 1. S.146-151.
5. Chatterbooks [Elektronnyy resurs]. URL: <https://readingagency.org.uk/children/quick-guides/chatterbooks/> (data obraщeniya: 20.12.2018).
6. Nakamura Yu. Obzor bibliotecnogo obslujivaniya detey i yunoshestva v Yaponii // Bibliotечноe obslujivanie molodeji v Yaponii, Rossii i SShA. M.: RShBA, 2013. S. 3-22.
7. Bibliotечноe obslujivanie detey za rubejom: opыt, innovatsii, istochniki informatsii / sost.: V. P. Chudinova, K. O. Chudinova // Rossiyskaya gosudarstvennaya detskaya biblioteka. M., 2011. 102 s.
8. Inspiring young readers through digital and printed resources [Elektronnyy resurs]. URL: www.bookaid.org/2016/08/17/inspiring-youngreaders-digital-printed-resources (data obraщeniya: 12.11.2018).
9. Libraries Deliver: Ambition for Public Libraries in England 2016-2021 [Elektronnyy resurs]. URL: www.gov.uk/government/consultations/libraries-deliver-ambition-for-public-libraries-in-england-2016-2021 (data obraщeniya: 15.12.2018).
10. Muminova Dilafro'z Akbaralievna. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik ko'nikmalarini shakllantirish mexanizmi. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (phd) ilmiy darajasini olish uchun taqdim etilgan dissertatsiya. Namangan.2020. 24-b.

YOSHLARDA MILLIY O‘ZLIKNI ANGLASH KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHGA TA’SIR ETUVCHI PEDAGOGIK OMILLAR

Nigmanova Umida Baxramovna,

Alfraganus University, “Pedagogika va psixologiya” kafedrası dotsenti p.f.b.f.d.(PhD)

Annotatsiya. Maqolada ma’naviy-mafkuraviy jarayonlarning globallashuvi sharoitida yoshlarda milliy o‘zlikni anglash kompetensiyalarini tarbiyalash ijtimoiy pedagogik-psixologik xususiyatlari bilan bog‘liq masalalar ko‘rib chiqildi. Milliy o‘zlikni anglash omillarining turli qirralari to‘g‘risida juda yaxshi, yangi fikrlar ilgari surildi. Milliy o‘zlikni anglash, milliy g‘oya va ma’naviyat tushunchalarining tahlili bilan bog‘liq asosiy xulosalar, takliflarning pedagogik imkoniyatlari yoritib o‘tilgan.

Tayanch so‘z va tushunchalar: globallashuv, ommaviy axborot vositalari, shaxs, ta’lim, ma’rifat, tarbiya, ma’naviyat, mafkuraviy bo‘shliq.

Jamiyatda olib borilayotgan har qanday islohotlarning markazida mamlakat ertasi bo‘lgan yosh-avlodning kelajagi va uning yetuk kadr bo‘lib voyaga yetishi asosiy vazifa sifatida ilgari suriladi. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti 2020 yil 25 yanvar kuni Oliy Majlis palatalari hamda O‘zbekiston xalqiga qilgan Murojaatnomasida yosh-avlod masalasiga to‘xtalar ekan: “O‘zbekistonni rivojlangan mamlakatga aylantirishni maqsad qilib qo‘ygan ekanmiz, bunga nafaqat jadal islohotlar, ilm-ma’rifat va innovasiya bilan erishamiz. Buning uchun, avvalambor, tashabbuskor islohotchi bo‘lib maydonga chiqadigan, strategik fikr yuritadigan, bilimli va malakali yangi avlod kadrlarini tarbiyalashimiz zarur” degan ushbu murojaati mazmunida oliy ta’lim muassasalari talabalarini o‘zaro totuvlik ruhida tarbiyalanishiga alohida e’tibor qaratib o‘tgan.

Jahon miqyosida g‘oyaviy jarayonlarning globallashuvi, ijtimoiy-siyosiy taraqqiyotning murakkab kechishi sabab milliy o‘zlikni anglash, milliy manfaatlar masalasi ijtimoiy-siyosiy tadqiqotlarning muhim mavzusiga aylanmoqda. Inson ongi va qalbi uchun kurash kuchayib borayotgan davrda ta’lim-tarbiya, targ‘ibot tizimi samaradorligini oshirish, uni yuksak salohiyatli kadrlar bilan ta’minlashning qator modellari tadbiiq etilgan. Qator davlatlarda milliy o‘zlikni anglash kompetensiyalarini tarbiyalash tizimi oldiga tegishli talablar qo‘yilgan bo‘lib, ta’lim dasturlarida o‘z ifodasini topgan. Shu bilan birga milliy o‘zlikni anglashni yuksaltirishda ta’lim tizimining turli ijtimoiy tashkilotlar bilan hamkorligini muvofiqlashtirish bo‘yicha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda.

Mamlakatimizda bo‘lajak pedagoglarda milliy o‘zlikni anglash kompetensiyalarini rivojlantirish o‘quvchida tarixiy xotira, milliy o‘zlikni anglash, yuksak ma’naviyat, xalqning tarixiy an’analari, madaniy merosiga hurmat, mamlakatimiz mustaqillikka erishganligining buyuk tarixiy ahamiyatini anglash kabi fazilatlarni shakllantirishga yo‘naltirilgan ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirishini ta’minlaydi. O‘zbekiston Prezidenti tomonidan imzolangan 2017–2021 yillarga mo‘ljallangan Harakat strategiyasida ham havfsizlik, diniy bag‘rikenglik va millatlararo totuvlikni ta’minlash sohasidagi ustuvor yo‘nalishlarga, jismonan sog‘lom, ruhiy

va intellektual rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, qat'iy hayotiy nuqtai nazarga ega, Vatanga sodiq yoshlarni tarbiyalash, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish jarayonida ularning ijtimoiy faolligini oshirish vazifalariga keng e'tibor qaratilgan.

Ijtimoiy ongning o'ziga xos ko'rinishi sifatida milliy o'zlikni anglash omilining g'oya va ma'naviyat bilan o'zaro aloqadorligi masalasi juda murakkab va ko'p qirralidir. Bu holat nimada namoyon bo'ladi, degan haqli savol tug'iladi. Mustaqillik sharofati tufayli xalqimiz milliy o'zligini anglashida muhim o'zgarishlar yuz bermoqda. Bu jarayonda milliy zaminlarimiz bulog'idan ozuqa olayotgan milliy g'oya yetakchi ahamiyat kasb etmoqda. Har qanday millat va xalq, har qanday ijtimoiy tuzum va davlat muayyan bir tamoyillar va qadriyatlar asosida hayot kechiradi. O'z manfaatlari, maqsad-muddolari, orzu-intilishlarini ko'zlab harakat qiladi.

Qaysi davrga mansub bo'lmasin, har bir millatning, har bir yurtning faxri va iftixori shu xalq tomonidan bunyod etilgan ma'naviyati, tarixiy obidalar, san'at asarlari, jahon ilm-fani rivojiga hissa qo'shgan olim - mutafakkirlari bilan o'lchanadi. Chunki, ana shu moddiy va ma'naviy boyliklarda millat ruhiyatining o'ziga xosligi, turmush tarzi va orzu-umidlari mukammallashadi. Shuning uchun ham ularni saqlash va kelajak avlodga yetkazish davlat siyosatida yetakchi o'rin egallaydi. Har bir xalqning milliy o'z-o'zini anglashi obektiv jarayon hisoblanadi.

Globallashayotgan dunyoda yoshlarda milliy-ma'naviy qadriyatlarga hurmat ruhini tarbiyalash, ularda milliy o'zlikni anglash fazilatlarini tarbiyalash masalalari Sh.Mirziyoevning qator Qarorlarida, Farmonlarida o'z aksini topgan. Bu esa bo'lajak o'qituvchilarda milliy o'zlikni anglash kompetensiyalarini rivojlantirish masalasiga jiddiy yondashuvni taqozo etadi. Bu holat nimalarda namoyon bo'ladi:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 28 iyuldagi PQ-3160-sonli "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida" Qarorida o'z yechimini kutayotgan quyidagi masalalarga keng e'tibor qaratiladi:

1.1. Bugungi kunda dunyoda globallashuv jarayonlari kuchayib, tinchlik va barqarorlikka qarshi yangi tahdid va xatarlar tobora ko'payib bermoqda. Bunday murakkab va tahlikali vaziyat sohada amalga oshirilgan ishlarni tanqidiy baholab, uning faoliyatini zamon talablari asosida takomillashtirish;

1.2. Oila, mahalla va ta'lim muassasalarida yoshlar tarbiyasi, chekka hududlar va mahallalarda uyushmagan yoshlar bilan maqsadli g'oyaviy-tarbiyaviy ishlarning yuzaki tarzda olib borilayotgani, jinoyatchilik, diniy ekstremizm va terroristik harakatlarga adashib qo'shilib qolish, milliy qadriyatlarga e'tiborsizlik, erta turmush qurish, oilaviy ajralishlar kabi salbiy holatlarning oldini olishga qaratilgan targ'ibot ishlarining aksariyat hollarda kutilgan natijani bermayotgani bu masalalarga jiddiy e'tiborni qaratish;

1.3. Xalqimizning tarixiy merosi, urf-odatlar va milliy tarbiya an'alarini asrab-avaylash, keng aholi qatlamlari, ayniqsa, yoshlarimiz o'rtasida dinlararo bag'rikenglik, millatlararo totuvlik va o'zaro mehr-oqibat muhitini mustahkamlash bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqish va joriy etish.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 6 iyundagi "O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi huzurida O'zbekistonning eng yangi tarixi bo'yicha Jamoatchilik kengashi faoliyatini tashkil etish to'g'risida" gi Qarorida:

2.1. Fuqarolarda tarixiy xotira, milliy o'zlikni anglash, yuksak ma'naviyat, xalqning tarixiy an'analari, madaniy merosiga hurmat, mamlakatimiz mustaqillikka erishganligining buyuk tarixiy ahamiyatini anglash kabi fazilatlarini shakllantirishga yo'naltirilgan ma'naviy-ma'rifiy

ishlar samaradorligini, shu jumladan, ommaviy axborot vositalari orqali oshirib borishga ko‘maklashish.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 5 apreldagi “Mamlakatimizni rivojlantirishning Harakatlar strategiyasi Zamonaviy O‘zbekistonning Milliy g‘oyasi” tamoyilini joriy qilish yuzasidan chora – tadbirlar” to‘g‘risidagi Qarorida:

3.1. Globallashayotgan dunyo shiddat bilan o‘zgarayotgan, milliy o‘zlikni anglash, mustahkamlash jarayonlariga turli yot g‘oyalarning salbiy ta’siri ortib, odamlarning ongi va qalbi uchun kurash kuchayib borayotgan bugungi kunda milliy g‘oya bo‘yicha ta’lim-tarbiya, targ‘ibot va tashviqot ishlari mamlakatimizdagi yangilanish sur‘atlari, jamiyatimiz hayotida ro‘y berayotgan o‘zgarishlar va keng qamrovli islohotlarning talablaridan ortda qolmokda;

3.2. Dunyoda yuz berayotgan murakkab geosiyosiy va mafkuraviy jarayonlarning mazmun-mohiyatini anglash darajasining pastligi, bu boradagi yaxlit tushuncha va tasavvurlarning yetarli shakllanmaganligi terrorizm, diniy ekstremizm, aqidaparastlik, separatizm, odam savdosi, “odam savdosi”, narkobiznes kabi turli transchegaraviy tahdidlarga qarshi kurashishda milliy o‘zlikni anglash omilidan samarali foydalanish imkonini bermayapdi;

3.3. Mamlakatimiz tinchligi, jamiyatimiz barqarorligi, umuminsoniy, milliy va diniy kadriyatlarimizga karshi karatilgan, milliy uzlikni anglash, xalqimizning asrlar davomida shakllangan xayot tarzini barbod kilishga yunaltirilgan mafkuraviy taxdidlarga qarshi kurashishning samarali usul va vositalarini ishlab chiqish, qullash ishlari zamon talabidan ortda qolmoqda;

3.4. G‘oyaviy-tarbiyaviy masalalarni xal kilish, milliy goya targ‘iboti va ma’naviy-ma’rifiy yunalishdagi tadbirlarni tashkil etish bo‘yicha davlat tashkilotlari, fukarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari va xususiy sektorning xamkorligi yetarlicha yulga kuyilma-gan.

Ushbu muammolarning yechimi tegishli ma’lumotga, kasbiy tayyorgarligi bo‘lgan va milliy o‘zlikni anglash ruhida tarbiyalangan, ma’naviy-axloqiy fazilatlariga ega bo‘lgan pedagog kadrlarni tayyorlash ustuvor vazifadir. Tegishli soha mutaxassislari bo‘lmish pedagog kadrlarni tayyorlash muhim ahamiyat kasb etuvchi milliy o‘zlikni anglash kompetensiyalarini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, uning milliy g‘oya va ma’naviyat bilan aloqadorligi masalasi ham muhim hisoblanadi.

Fikrimizcha, hali milliy o‘zlikni anglash omilining millat hayotidagi o‘rniga bag‘ishlangan ko‘plab monografiyalar yozilishi, maxsus ilmiy-amaliy anjumanlarni o‘tkazish lozim bo‘ladi. Chunki, bu masalani o‘rganishga globallashuvning keng quloqch yoyishi, uning millat hayotining turli sohalarida namoyon bo‘lishi, milliy an’analar va qadriyatlarga ta’siri turtki beradi.

Milliy o‘zlikni anglashning millatning muhim belgilaridan biri bo‘lishi yoki bo‘lmasligi masalasi tahliliga qaytar ekanmiz, biz quyidagi konkret misollarni keltirish orqali aniqlik kiritish joiz deb hisoblaymiz:

Birinchidan, butun Yevropaning taraqqiy etgan bir qator mamlakatlari yagona iqtisodiy va harbiy makonni vujudga keltirish uchun jiddiy qadam tashlamoqdalar. Ammo u mamlakatlarda yashayotgan millatlarning iqtisodiy va siyosiy muammolari to‘la hal qilinganligiga qaramasdan, ularning birontasi ham o‘zaro qo‘shilib ketish masalasini kun tartibiga qo‘yganicha yo‘q. Aksincha, ularning har birida o‘z milliy an’analari, urf-odatlar, qadriyatlarini o‘zlashtirishga va jahon xalqlariga ko‘z-ko‘z qilishga intilish kuchaymoqda. Aksilglobalistlar harakati keskin kuchaymoqda.

Ikkinchidan, bugun moddiy jihatdan qoloq yashayotgan millatlar qurbonlar berib bo‘lsa ham, o‘z mustaqilligi uchun kurash olib bormoqdalar. Shuning oqibatida mustaqillik uchun

olib borilayotgan kurashlar katta mintaqaviy muammolarning kelib chiqishiga ham sabab bo'lmoqda.

Uchinchidan, O'zbekistonda mustaqillik yillarida millatimizning o'z ma'naviy meroslari, qadriyatlariga qanchalik tashna ekanligini, hamda ularni o'zlashtirish borasidagi harakatlari-ning guvohi va ishtirokchisi bo'lib turibmiz. Bunday misollarni ko'plab keltirish mumkin. Ular-dan kelib chiqadigan xulosa shuki, milliy o'zlikni anglash millat mavjudligining eng muhim belgilaridan birini tashkil qiladi.

Milliy o'zlikni anglash, milliy g'oya va ma'naviyat tushunchalarining tahlili natijasida aso-siy xulosalar sifatida quyidagilarni aytib o'tish mumkin:

Birinchidan, milliy o'z-o'zini anglash har bir millatning o'zini haqiqiy mustaqil sub'ekt si-fatida o'z davlatchilik tarixini, muayyan moddiy va ma'naviy boyliklarni ifodalovchisi, yagona til, urf - odatlar, an'analar, qadriyatlar sohibi ekanligini anglab yetgan holda ijtimoiy siyosiy jarayonlarinng faol ishtirokchisi sifatida faol harakat qilishini ta'min etuvchi salohiyat ekanini targ'ibotchi pedagoglar chuqur anglagan bo'lishlari lozim.

Ikkinchidan, milliy g'oyaning ta'sir doirasi juda keng bo'lib milliy manfaatlar yo'lida turli millat vakillarini, ijtimoiy qatlamlarni, diniy jamoalarni yagona manfaatlar, maqsadlar yo'lida birlashtirib, ularni ustuvor vazifalar atrofida uyushtirib, taraqqiyot yo'nalishlarini belgilash kabi jarayonlarga o'z ta'sirini ko'rsatadi;

Uchinchidan, milliy g'oya va ma'naviyat milliy o'zlikni anglashning muhim ruhiy-ma'naviy negizi sifatida uning taraqqiyotida katta ahamiyat kasb etadi. Xalqimiz ma'naviyati kurtaklari uzoq tarixga ega bo'lib, sarchashmalari xalq tafakkuriga mustahkam zamin, ruh, matonat ato etsa, xalqimiz maqsad-intilishlarini, orzu-istaklarini, manfaatlarini o'zida jo etgan milliy g'o-yamiz esa unga yo'nalish, safarbarlik ato etadi.

To'rtinchidan, xalqimiz ruhiyatining kuchli bo'lishida, dunyoqarashining mustahkam bo'-lishida, millat oldida turgan maqsadlarni amalga oshirish yo'lida millat va butun xalqni faol-lashtirishda milliy g'oya ham nazariya, ham moddiy kuch sifatida namoyon bo'ladi.

Beshinchidan, milliy g'oya va ma'naviyat bilan oziqlangan milliy o'zlikni anglash salohiya-tiga ega bo'lgan fuqarolarda jamiyatda siyosiy-ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash vazifalariga hozirjavoblik, vatanparvarlik, millatparvarlik, insonparvarlik, mehr-oqibat, davlatga sadoqat, milliy va diniy qadriyatlarga e'tiqod ruhida tarbiya, dunyoqarash kuchli bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi huzurida O'zbekistonning eng yangi tarixi bo'yicha Jamoatchilik kengashi faoliyatini tashkil etish to'g'risida. PQ 3105. 30.06.2017.
2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqich-ga ko'taramiz. -Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2017.
3. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. -Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2017.
4. Jumanizov X. Nigmanova U. Globallashuv asoslari. O'quv qo'llanma. Toshkent-2020.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI PEDAGOG XODIMLARINI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH

Dustov Davron Zulxaydarovich,

*Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi Pedagog kadrlarni kasbiy rivojlantirish bo'limi bosh
mutaxassisi*

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagog xodimlarining uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta'minlash maqsadida malaka oshirishning "Metodik mahorat soati" va "Metodik mahorat kuni" kabi shakllarini joriy qilish to'g'risida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, pedagog, uzluksiz kasbiy rivojlanish, "Metodik mahorat soati", "Metodik mahorat kuni", o'quv reja, dastur.

So'ngi yillarda mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizimiga alohida e'tibor qaratib kelinmoqda. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari soni 9 mingdan 38 mingga oshgan bo'lsa, mos ravishda ularda faoliyat olib borayotgan pedagoglar soni ham 90 ming nafardan 168 ming nafarga oshdi. Maktabgacha ta'limga qamrov darajasi respublika bo'yicha 76 foizga yetdi yoki 2,3 mln bolalar maktabgacha ta'limga qamrab olindi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari turlari ko'paydi. Davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari bilan birgalikda xususiy, davlat-xususiy sheriklik asosidagi hamda oilaviy shakldagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyati keng yo'lga qo'yildi.

Davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarga sifatli ta'lim-tarbiya berishda zamonaviy bilim va ko'nikmalarni egallagan pedagoglarning ro'li nihoyatda muhim hisoblanadi. Buning uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagoglarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish, ularni zamonaviy pedagogik metodlar va ilg'or xorijiy tajribalar bilan muntazam tanishtirib borish zarur.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagoglari besh yilda bir marotaba 1 oy davomida malaka oshirish kurslarida o'qitiladi. Besh yil oralig'ida esa vazirlik va xalqaro hamkor tashkilotlar bilan birgalikda turli rivojlantiruvchi seminarlar, qisqa muddatli o'quv kurslari tashkil qilinishi mumkin, lekin uzliksiz kasbiy rivojlantirish tizimi yo'lga qo'yilmagan edi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim sifati va samaradorligini yanada oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2024-yil 30-sentabrda PF-152-sonli farmoni bilan 2025-yil 1-yanvardan boshlab maktabgacha ta'lim sohasida pedagog kadrlarning uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta'minlash maqsadida barcha maktabgacha ta'lim tashkilotlarida malaka oshirishning "Metodik mahorat soati", tayanch maktabgacha ta'lim tashkilotlarida esa "Metodik mahorat kuni" kabi shakllari bosqichma-bosqich joriy qilinmoqda.

"Metodik mahorat kuni" doirasida **har oyning birinchi va uchinchi seshanba kunlari** tayanch maktabgacha ta'lim tashkilotlari trenerlari tomonidan boshqa maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor o'rinbosarlari uchun o'quv mashg'ulotlari va seminarlar o'tkaziladi.

"Metodik mahorat soati" doirasida direktor o'rinbosarlari tomonidan individual tarzda

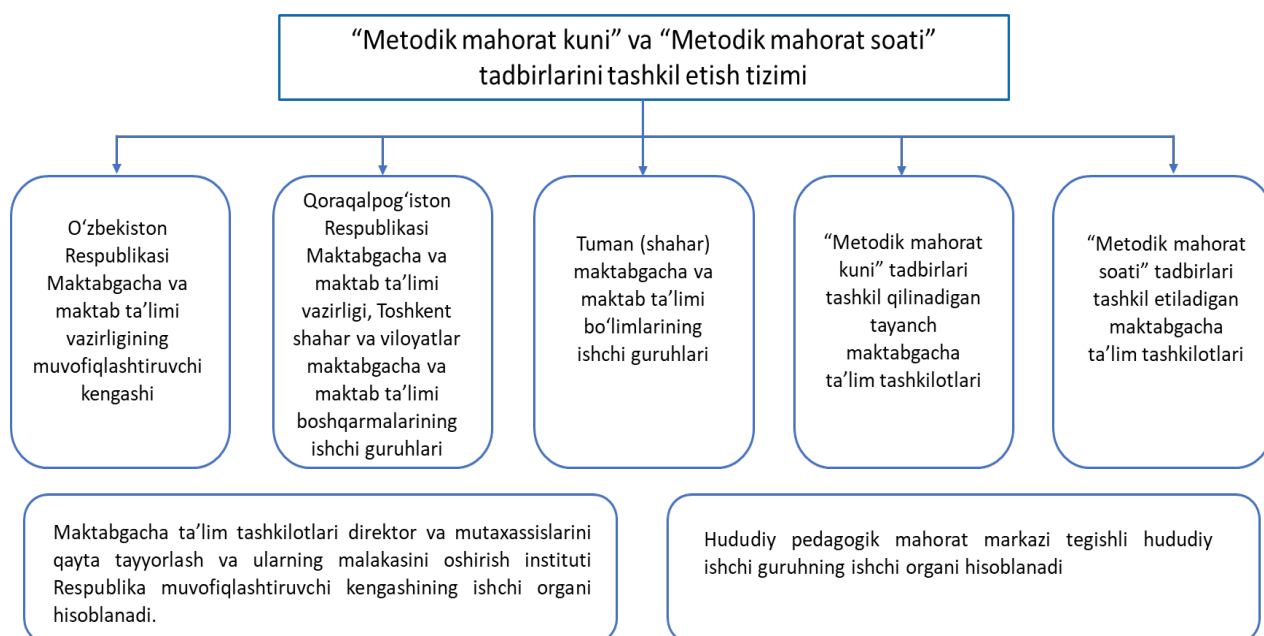
maktabgacha ta’lim tashkilotlari pedagoglari faoliyati tahlil qilinadi, ularga metodik yordam ko’rsatiladi va kasbiy rivojlanishi bo’yicha tavsiyalar beriladi.

“Metodik mahorat kuni” va “Metodik mahorat soati” tadbirlari maktabgacha ta’lim tashkilotlari pedagog xodimlarining kasbiy rivojlanish tizimi uzluksizligini ta’minlash, ulardagi kasb mahorati va malaka saviyasining doimiy o’sishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish asosida maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim sifatini oshirishga yo’naltirilgan.

“Metodik mahorat kuni” va “Metodik mahorat soati” tadbirlarining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- ilg’or xorijiy tajribalarni maktabgacha ta’lim tashkilotlariga joriy qilish;
- pedagog xodimlarga zamonaviy pedagogik va innovatsion ta’lim texnologiyalarini o’zlashtirish uchun sharoit yaratish;
- pedagog xodimlarning o’zi ustida mustaqil ishlashi va ilg’or pedagogik tajribalarni o’rganishini tashkil etish;
- pedagog xodimlarni takomillashtirilgan yangi metodikalar bilan tanishtirish;
- pedagog xodimlarga o’zaro tajriba almashish, shu jumladan, “Ustoz-shogird” tizimida hamkorlik qilish imkoniyatini yaratish;
- pedagog xodimlarga o’zaro guruhlardagi ta’lim-tarbiya jarayonini kuzatishi, refleksiv amaliyoti hamda maktabgacha ta’lim tashkiloti negizida malaka oshirishi uchun imkoniyat yaratib berish.

Ushbu tadbirlarni tashkil qilish uchun vazirlikdan to maktabgacha ta’lim tashkilotigacha bo’lgan vertikal tizim yaratildi.

Maktabgacha va maktab ta’limi vazirining 2024-yil 8-noyabrdagi 362-sonli buyrug’i ijrosini ta’minlash maqsadida maktabgacha ta’lim tashkilotlari pedagoglari uchun “Metodik mahorat kuni” va “Metodik mahorat soati” tadbirlarining o’quv reja va dasturi ishlab chiqildi.

Mazkur o’quv reja va dastur orqali orqali maktabgacha ta’lim tashkilotlari pedagog xodimlarining kasbiy rivojlanishi uzluksizligini ta’minlash, ularning kasbiy bilim, ko’nikma va ma-

horatini muntazam oshirib borish orqali maktabgacha ta’lim tashkilotlaridagi ta’lim-tarbiya jarayonlarining sifati va samaradorligi oshirilishi maqsad qilingan.

Ushbu reja-dastur 10 ta mavzu bo’yicha ishlab chiqilgan bo’lib, unda pedagoglarning o’quv yuklamasi jami 30 soatni, shundan nazariy mashg’ulotlar 10 soat, amaliy mashg’ulotlar 20 soatni tashkil qiladi.

Har bir “Metodik mahorat kuni” tadbirlari uchun bitta mavzu rejalashtirilgan bo’lib, ushbu mavzu doirasida uch soatga mo’ljallangan kichik mavzulardan mashg’ulotlar olib boriladi.

Misol uchun, uchinchi “Metodik mahorat kuni” tadbirida tayanch maktabgacha ta’lim tashkilotlari direktor o’rinbosarlaridan iborat trener-mentorlar tomonidan boshqa maktabgacha ta’lim tashkilotlari yetakchi pedagoglari (direktor o’rinbosarlari)ga “Ajib dunyo” mavzusida mashg’ulotlar olib boriladi. Mashg’ulotlarda 3 ta kichik mavzulardan iborat bo’ladi.

1. Atrof-olam bilan tanishtirishda kuzatish, ko’rgazmali, og’zaki va amaliy uslublardan samarali foydalanish (1 soat nazariy). Unda maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun “Atrof va men” parsial dasturining mazmun-mohiyati, o’yin faoliyati orqali atrof muhit bilan tanishtirish, “Atrof va men” parsial dasturini amaliyotga tatbiq etishda foydalaniladigan ko’rgazma va tarqatma jihozlardan foydalanish, o’yinli ta’lim, «Ekologik so’qmoq» texnologiyasi, “Kim ko’p biladi”, “Videotopishmoq”, “Modellashtirish” texnologiyalari bilan ishlash hamda “Ekologik so’qmoq” yaratish ko’nikmalari rivojlantiriladi.

2. Mamlakatimiz – do’stlik va tinchlik mamlakati (1 soat amaliy). “Mamlakatimiz – do’stlik va tinchlik mamlakati” mavzusida 5 ta rivojlanish sohalari asosida maqsadlarni belgilash, “Mamlakatimiz – do’stlik va tinchlik mamlakati” mavzusidagi maqsadlarni amalga oshirish usullari, texnologiyalarini qo’llay olish, “Mamlakatimiz – do’stlik va tinchlik mamlakati” mavzusidagi ta’limiy faoliyatda foydalanadigan ko’rgazma va tarqatma jihozlardan foydalanish, do’stlik va tinchlikni targ’ib etuvchi milliy va jahon ertak va hikoyalarini bolalarga hikoya qilish bo’yicha ko’nikmalari rivojlantiriladi.

3. Hayvonlar va qushlar bilan do’stlashamiz (1 soat amaliy). “Hayvonlar va qushlar bilan do’stlashamiz” mavzusida 5 ta rivojlanish sohalari asosida maqsadlarni belgilash, “Hayvonlar va qushlar bilan do’stlashamiz” mavzusidagi maqsadlarni amalga oshirish usullari, texnologiyalaridan foydalanish, “Hayvonlar va qushlar bilan do’stlashamiz” mavzusidagi ta’limiy faoliyatda foydalanadigan ko’rgazma va tarqatma jihozlarni tayyorlash bo’yicha ko’nikmalari rivojlantiriladi.

“Metodik mahorat soati” kasbiy rivojlanish kunlarida pedagoglar faqatgina direktor o’rinbosarlaridan olingan bilimlar bilan cheklanmasdan, “Uzluksiz kasbiy ta’lim” elektron dasturi orqali mustaqil ravishda platformada ham shug’ullanib borish imkoniyatlari yaratilgan.

“Metodik mahorat kuni” va “Metodik mahorat soati” tadbirlari sifatini nazorat qilish Respublika muvofiqlashtiruvchi kengashi, hududiy hamda tuman (shahar) ishchi guruhlarlari tomonidan amalga oshiriladi.

“Metodik mahorat kuni” va “Metodik mahorat soati” tadbirlarining sifatini nazorat qilish ularni bevosita kuzatish va tahlil qilish orqali amalga oshiriladi. “Metodik mahorat kuni” va “Metodik mahorat soati” tadbirlari dasturlarini takomillashtirish va trener (mentor)larning faoliyatini baholash maqsadida ishtirokchilarning bilim va ko’nikmalari saylanma tarzda elektron platforma orqali diagnostikadan o’tkazilishi mumkin.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bugungi kunda 168 min nafardan ortiq pedagoglar faoliyat olib bormoqda. 2024 yilda ularning 13,5 ming nafari yoki bor yo’g’i 8 %i malaka oshirish kurslarida o’qitildi. Bu esa o’z navbatida mamlakatimizda maktabgacha ta’lim tizimida

faoliyat olib borayotgan pedagoglarning malaka oshirish kurslarida o‘qitishning yangi shakllaridan foydalanishga ehtiyoj borligini ko‘rsatadi.

Shu o‘rinda 2025-yil 1-yanvardan boshlab barcha maktabgacha ta‘lim tizimi pedagoglari uchun tashkil qilingan “Metodik mahorat kuni” va “Metodik mahorat soati” tadbirlarida 6 750 nafar direktor o‘rinbosarlari va 103 mingga yaqin pedagoglar uzluksiz kasbiy rivojlanish jarayonlariga qamrab olindi.

Ushbu tizimni doimiy ravishda tashkil qilib borish va takomillashtirish orqali maktabgacha ta‘lim tizimida tarbiyalanuvchilariga sifatli va xavfsiz ta‘lim muhiti yaratib berishga erishiladi.

“Metodik mahorat kuni” va “Metodik mahorat soati” tadbirlari bolalarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishning ustuvor yo‘nalishlari, guruhlarda interaktiv mashg‘ulotlar o‘tkazish, “STEAM” texnologiyasini qo‘llash, interfaol o‘yinlarni o‘tkazish metodikalari, o‘quv-metodik vositalar, didaktik qo‘llanmalar, ko‘rgazmali materiallar va o‘yinchoqlar to‘plamlaridan foydalanish texnologiyalarining mazmun va mohiyatini ochib beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabgacha ta‘lim sifati va samaradorligini yanada oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2024-yil 30-sentabrdagi PF-152-son Farmoni.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabgacha va maktab ta‘limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-son qarori.

3. Maktabgacha va maktab ta‘limi vazirining “Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida malaka oshirishning “Metodik mahorat kuni” va “Metodik mahorat soati” tadbirlarini bosqichma-bosqich joriy etish to‘g‘risida” 2024-yil 8-noyabrdagi 362-sonli buyrug‘i.

4. Maktabgacha va maktab ta‘limi vazirining ““Metodik mahorat kuni” va “Metodik mahorat soati” tadbirlarining o‘quv reja va dasturini tasdiqlash to‘g‘risida” 2024-yil 27-noyabrdagi 380-sonli buyrug‘i.

5. “Metodik mahorat kuni” va “Metodik mahorat soati”. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: MTTDMQTMOI, 2024.

ЎҚУВЧИЛАРИНИ АХЛОҚИЙ ТАРБИЯЛАШДА БОЛАЛАР НАШРЛАРИНИНГ ЎРНИ

Фахриддин Хушназаров,

Қори Ниёзий номидаги Тарбия педагогикаси мустақил тадқиқотчиси

Шарқда ўтмишда ҳам, бугунги кунда ҳам таълим ва тарбия бир бирига узвий боғланган, бунини Юсуф Хос Ҳожибнинг “Қутадғу билиг”, Кайковуснинг “Қобуснома”, Абдулла Авлонийнинг “Туркий Гулистон ёхуд ахлоқ” китоблари мисолида кўришимиз мумкин. Фарзанд тарбиясига ҳар доим алоҳида эътибор билан қаралган, чунки соф фитратда дунёга келган болани тарбия қилмоқ аввало ота-онанинг сўнг эса, эсини таниб, мактаб ёшига етгач, устозлар зиммасига юклатилган. Тарбия жараёни бевосита жамиятнинг тараққиёти билан ҳам боғлиқ ва долзарб масала ҳисобланган. Президентимиз Шавкат Мирзиёев таъбири билан айтганда:

“Тарбия қанчалик мукаммал бўлса, халқ шунчалик бахтли яшайди”.

Тарбия ва таълим туфайли инсон аста-секин такомиллашиб, камолатга эришган. Шу сабаб, ёш авлодни тарбиялашдан аввал, болалар униб, ўсадиган оилалар, ота ва онанинг тарбиявий жиҳатдан камолотига эътибор бериш, урф-одат тарзида қон-қонимизга сингиб кетган. “Қуш уясида кўрганини қилар”, деган ибратли мақолда маънавий, инсоний сифатлар аввало оилада, сўнг эса таълим даргоҳида берилиши ўз ифодасини топган. Ўрта таълим мактабларида замонавий, дунёвий дарслар билан бир қаторда фарзанднинг ахлоқий фазилатларини шакллантирадиган “Тарбия” дарслари ўқув дастурига киритилди.

Ота-она ва атрофдагиларнинг ўзаро муносабатига қараб болаларнинг феъл-атвори, одатлари шаклланади. Улар аввал катталарга тақлид қилади, сўнг эса секин-аста қилаётган ишларининг моҳиятини англайдилар. Болаларни тўғри тарбиялашда ота-онанинг онги, маънавияти, билими, тарбияланганлиги муҳим аҳамиятга эга. Шу ўринда барчамизга ёд бўлиб кетган Абдулла Авлонийнинг ибратли жумлаларини ёдга оламиз: ***“Тарбия биз учун ё ҳаёт – ё мамот, ёнажот – ё ҳалокат, ё саодат, ё фалокат масаласидир.”***

Шиддат билан ривожланаётган глобаллашув замонида болалар оммавий маданият каби бизга бутунлай бегона бўлган ғарбча дунёқарашни сингдирмасидан аввал уларни юксак ахлоқий фазилатлар билан тарбиялашни даврнинг ўзи талаб қилмоқда. Шунинг учун болаларни кўпроқ бадий адабиёт, китоб мутолаасига қизиқтиришимиз, йигит-қизларда китобхонлик кўникмаларини шакллантиришимиз зарур. Бунда ижтимоий дарсликлар билан бир қаторда ўқувчилар учун синфдан ташқари ўқиладиган бадий китоблар, бадий журналларнинг ўрни алоҳида аҳамиятга эга. Бу каби даврий нашрларнинг асосий вазифаси ўқувчининг ҳам илмини ошириш, ҳам маънавий тарбия беришга қаратилади.

Бугунги кунда Ўзбекистонда ўрта таълим ўқувчилари учун “Ғунча”, “Гулхан” журналлари, “Тонг юлдузи” ва “Класс” каби газеталар нашр этилади. Мактабгача таълим ва

бошланғич синф ўқувчилари учун "Ғунча", ўрта ва юқори синф ўқувчилари учун "Гулхан" журналлари чоп этилади. Мазкур нашрлар мазмун мундарижаси ва йўналиши билан болалар газеталаридан фарқ қилади. "Ғунча" журналада "Тарбия дарси", "Бисот", "Ўзимиз эртак ёзамиз" рукни остида тарбиявий аҳамиятга эга эртак, ҳикоя, ривоятлар доимий равишда бериб борилади. Кичик ва ўрта ёшдаги болалар қаҳрамонлар образи мисолида ростгўйлик, ҳалоллик, тўғрилик каби инсоний ҳислатларни ўрганса, аксинча, ёлғончилик, дангасалик, билимсизлик каби нуқсонлар туфайли ўнгланиб бўлмас вазиятларга тушиб қолиш мумкинлиги ҳақида ўқиб, уқадилар.

Ўқув қайда бўлса, улуғлик бўлур,

Билим қайда бўлса, буюклик бўлур.

Юсуф Хос Ҳожибнинг ушбу сўзлари ҳам сўзимизнинг исботи сифатида ўқувчиларга чуқур билим олинг, инсон ўқиш билан улуғликка, эгаллаган билими билан буюкликка эришиши мумкинлигага ишора қилинади.

"Гулхан" журнаlining "Одоб бўстони", "Ибрат", "Дугонажон" саҳифаларида ўсмир ёшидаги мактаб ўқувчиларини одоб-ахлоққа чорлайдиган ривоят, ҳикоя, мақолалар бериб борилади.

Мисол учун:

Абдулла Қаҳҳорнинг "Адабиёт атомдан кучли!", деган фикрлари негизда бадиий адабиётнинг киши хулқига катта таъсир кўрсата олиши назарда тутилади. Юқорида келтирган ҳар икки ҳикояда қаҳрамонларнинг бувиси ва онаси болага чиройли мисоллар орқали гўзал феъл-атворга қандай эришишни тушинтиради.

Болаларга эртак, ҳикоя ва ривоят шаклида келтирилган тарбиявий таъсирга эга воқеа-ҳодисалар улардаги инсоний фазилатларни тарбиялашда муҳим воситадир.

Бу ривоятни ўқиш орқали болалар яхшиликка ҳамиша яхшилик билан жавоб қайтариш лозим эканини, қийин вазиятда қолган кишиларга қўлдан келганча яхшилик қилиш кераклигини англаб етадилар.

Хулоса ўрнида:

"Гулхан" ва "Ғунча" журналлари юртимизда Мактабгача ва мактаб таълими вазирлиги тасарруфидаги ягона адабий-бадиий журналлари ҳисобланади. Улар бир-биридан ўқувчилар аудиториясидаги ёши билан фарқ қилади. Аммо ҳар икки нашрни бирлаштирувчи ғоя бир – бу ҳам бўлса мактаб ёшидаги ўқувчиларни маънан баркамол қилиб тарбиялаш.

Шундай экан, ўғил-қизларимиз руҳиятида шарқона одоб тушунчасини ривожлантиришда болалар нашрлари – адабий-бадиий журналларнинг ўрни беқиёс. Шиддиат билан ўтиб борётган интернет асрида ёшларни ахборий хуруждан асраш учун уларда китоб, газета журнал мутолаа қилиш кўникмаларини шакллантириш зарур, деб ҳисоблаймиз.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Мирзаолимов Б. Ёшлар онгида миллий истиқлол ғоясини шакллантиришнинг педагогик асослари. Пед. фан. докт. илмий дар. олиш учун тайёрланган дисс. Тошкент, 2016. 143-б.

2. Маклаков А.Г. Общая психология. Учебник для вузов. - СПб.: Питер, 2003. - 287 с.

3. Мустафоев Ш.Н. Бадиий тўғаракларда талабаларни ғоявий-эстетик тарбиялаш. Пед. Фанлари бўйича фалсафа фанлари доктори (ПхД) илмий даражасини олиш учун

тайёрланган диссертация. Тошкент, 2018. 178 б.

4.Муслимов Н.А., Ш.С.Шарипов ва бошқалар. Касбий малака ва педагогик маҳорат. Узлуксиз малака ошириш йўналиши бўйича ўқув материаллари. .- Тошкент.: ТДПУ, 2009.-69 б.

5.Муслимов Н.А. Бўлажак касб таълими ўқитувчисини касбий шакллантириш. -Т.: Фан нашриёти, 2004. -130 б.

6.Норқулов Ў.Д. Ота-оналарнинг ғоявий-тарбиявий билимларини оширишнинг ижтимоий-педагогик асослари: Педагогика фанлари номзоди. ... дис. - Тошкент: ЎПФИТИ, 2007 йил. 134 бет. 4-бет.

BOLALAR DA KITOBXONLIKNI SHAKLLANTIRISH VA TARBIYALASH METODLARI

Shaxaldarova Gulchehra Sagdiyevna,

Qori Niyoziy nomidagi tarbiya pedagogikasi milliy instituti DSc doktoranti
shaxaldarovagulchehra@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqola bolalarda kitobxonlikni shakllantirish va tarbiyalash haqida bo'lib, unda bolalarning kitobga bo'lgan munosabatini yaxshilash, ularni kitobsevarlikka o'rgatish va kitobning naqadar inson ma'naviyati uchun muhim omil ekanligi asta-sekin bola ongiga singdirish hamda ularga qanday adabiyotlarni mutaola qilish xususida.

Kalit so'zlar: Kitob, kitobxonlik, adabiyot, tarbiya, ma'naviyat, ong, metod.

Аннотация: Эта статья о формировании и воспитании чтения у детей, о совершенствовании отношения детей к книгам, о том, как научить их любить книги, а также о том, как книги являются важным фактором духовности человека.

Ключевые слова: Книга, книголюб, литература, образование, духовность, сознание, метод.

Abstract: This article is about the education and training of reading in children, about improving children's relationship with books, about how to teach them to love books, and also about the fact that books are a condition for ensuring a person's spirituality.

Key words: Book, reader, literature, education, spirituality, consciousness, method.

Hozirgi kunda bir qator rivojlangan mamlakatlarda ta'lim jarayonining samaradorligini kafolatlovchi zamonaviy texnologiyalarni qo'llash borasida katta tajriba asoslarini tashkil etuvchi samarador metodlar qo'llanilmoqda. Shu bilan birga, ta'lim jarayonining deyarlik hamma vazifalarini amalga oshirish maqsadlari uchun moslari hozirda mavjud. Ammo hech bir vosita kitobchalik inson ongiga tasir eta olmaydi. Jamiyatimizda kitobxonlik masalasiga yondoshuv turli davrlarda turlicha bo'lgan. Har bir davrning o'z ehtiyojidan kelib chiqib, kitobxonlik darajasi belgilangan.

G'azal mulkingning sultoni ulug' mutafakkir Alisher Navoiy hazratlari yozganidek, "kitob – beminnat ustoz, bilim va ma'naviy yuksalishga erishishning eng asosiy manbai". Xalqimiz tilida kitob o'qib bilim va munosib tarbiya olish, kasb-hunar o'rganishning ahamiyatiga doir maqollar juda ko'p. Jumladan, "Yaxshi kitob – eng yaxshi ustoz", "Kitob bilim – bulog'i", "Kitobsiz aql – qanotsiz qush", "Kitobli uy – nurli uy" kabi hikmatli naqlarni yana uzoq davom ettirish mumkin. Necha ming yillardan buyon insonlarga to'g'ri yo'lni ko'rsatib kelayotgan, ularning bilimli, tarbiyali, kasb-hunarli va albatta baxtli bo'lishining muhim omili – bu kitobga do'st bo'lish, va kitob o'qishni kanda qilmaslikdir. Ayniqsa, yoshlarning hayotida kitobning alohida o'rni bor. Chunki yaxshi kitob insonda Vatanga muhabbat, milliy va umuminsoniy qadriyatlariga hurmat tuyg'ularini yuksaltirib, yaxshilik hamda ezgulikka undaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 13-sentyabrda qabul qilingan PQ-3271 sonli "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutoalasi

va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 2020 yil 14-dekabrda 781-son qarori ijrosi yuzasidan joylarda kitobxonlik, mutolaa madaniyatini targ'ib qilishga qaratilgan tadbirlar davom etmoqda[1][2].

Kitobga oshno kishidan hech vaqt yomonlik chiqmaydi. Farzandlarimizga kitob o'qishni targ'ib etishimiz emas, balki ularga o'rnak bo'lishimiz lozim.

Bolalarda qanday qilib kitobsevarni shakllantirish va tarbiyalash kerak?

Agar ota-onalar bolalarini erta bolaligidan kitob mutaola qilishga undasa, unga ko'p va zavq bilan o'qib bersa, bola kitob nima ekanligini hali tushunmagan holda, unga qiziqish bilan munosabatda bo'ladi. Ko'pgina ota-onalar farzandlari uchun bir oylik bo'lganida kichik karton kitoblarni sotib olishadi. Kichikintoyiga yorqin rasmlari bor kitobni ko'rsatish, unga oddiy qo'fiyalar va bolalar uchun ertaklar, she'rlarini o'qish, unga kitoblarni tegish, varaqlash va hatto chaynash imkonini berish orqali ularda kitobga bo'lgan muhabbatni oshirish mumkin. Kitob - bu doimo bo'lishi kerak bo'lgan narsadir degan fikr shakllandi. Kichik yoshdagi bolalar va yomon o'qiydigan bolalar bilan uyda ishlashni qanday tashkil qilish lozim:

uyda o'qish uchun tinch, qulay muhit yaratish;

kun davomida farzandingiz uchun qulay bo'lgan vaqtda o'qishi bilan shug'ullaning;

bola o'qiyotganda, yaqinroq bo'ling (noaniq so'zni tushuntirish uchun, kulgili daqiqada birga kuling), lekin uning yoniga o'tirib olmang (bu majburlash ta'sirini keltirib chiqaradi);

agar bolaga mustaqil o'qish qiyin bo'lsa, u holda dastlab berilgan matnni bolaga ovoz chiqarib o'qib chiqing, keyin u mustaqil o'qiydi va siz uni to'g'rilaysiz yoki avval siz iborani o'qiysiz, keyin bola xuddi shu iborani o'qiydi;

har bir bolaning muvaffaqiyatini, hatto sizning nuqtai nazarangizdan ahamiyatsiz bo'lsa ham, maqtov yoki rag'batlantirish bilan bolani hursand qiling shunda bola sizni muvaffaqiyatlari bilan xursand qilishga harakat qiladi;

bolaning yutuqlarini boshqa bolalarning (ayniqsa, uning aka-uka va opa-singillarining) muvaffaqiyatlari bilan solishtirmaslik kerak-doimiy noqulay taqqoslash bolaning o'ziga bo'lgan hurmatini pasaytiradi va uning yanada muvaffaqiyatli bolalarga nisbatan dushmanligini davom ettiradi.

Psixologlarning fikricha, o'qishni yoqtirmaslik bolaning shunchaki o'qishga qiziqmasligi bilan bogliq. Shu sababdan bolada kitobga mehr uygotish uchun quyidagi metodlardan foydalanish mumkin.

Farzandingizga kitobga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishni o'rgating! Farzandingizga faqat yuqori sifatli adabiyotlarni taklif qiling (dizayn va mazmunan).

Farzandingizda kitob o'qishga qiziqish uyg'oting. Bolaligidanoq bolangizga kulgili, qiziqarli ertak va she'rlarni o'qing. Har kuni ota-onalardan biriga bola bilan o'qish va u bilan o'qiganlarini muhokama qilish uchun bepul yarim soat yoki bir soat bo'lishi tavsiya etiladi[3].

Bugungi kunda mana shu muqaddas meros va qadriyatga sadoqat sifatida bolalarda maktab hamda kutubxona hamkorligida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish ehtiyoji vujudga kelmoqda. Bolalarning kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda maktab hamda kutubxona hamkorligini ta'minlash bo'yicha alohida ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish zarurligi quyidagi sabablarga ko'ra yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda:

mazkur mavzuda bugungi kunga qadar maxsus pedagogik izlanishning amalga oshirilganligi;

bolalarning kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda maktab hamda kutubxona hamkorligining ijtimoiy-pedagogik xususiyatlari, metodologik asoslari etarli darajada ishlab chiqilmaganligi;

maktab kutubxonalari faoliyatini takomillashtirish, uni umumta'lim va umumtarbiyaviy faoliyatning uzviy bo'g'ini sifatida baholab yondoshish talab darajasida emasligi, mazkur ijtimoiy-pedagogik institutlar orasida hamkorlikning ta'minlanmaganligi;

maktab kutubxonalari ishini O'zbekiston maktablari oldiga qo'yilgan shu kungi talablardan kelib chiqqan holda maqsadli faollashtirish yo'llari va usullarini belgilab beruvchi me'yoriy hujjatlar va uslubiy tavsiyalarning ishlab chiqilmaganligi;

maktab kutubxonalari faoliyatini bolalar ongida milliy istiqbol g'oyasini shakllantirish talablari doirasida yoshlarni tarbiyalashning muhim markazi sifatida tizimli takomillashtirish yo'llarining nazariy asoslab berilmaganligi.

Kitob insoniyat aql-zakovati yaratgan eng buyuk mo'jizalardan biridir. Kitoblar va kutubxonalar bola shaxsi kamoloti va uning taraqqiyotiga xizmat qilganligi uchun ham hamisha e'zozlanadi[4].

Xulosa qilib shuni aytish lozimki, kitobxonlik - bu insonning o'z ustida ishlashi, faoliyatini ma'lum yo'nalishga burib yuborish, ongida ma'lum tuyg'ularni, e'tiqod va dunyoqarashni hosil qilish, uni o'ylashga, hayotda qanday yashashga o'rgatish, fikr yuritish, yozuvchining insonparvarlik, axloqiy, estetik, badiiy, fuqarolik nuqtai nazarini bilib olish, uning ma'naviy o'gitlarini ilg'ab olish va bular asosida o'z hayot yo'li dasturini belgilash, yozuvchi bilan munozaraga kirishish, har bir o'qigan kitobidan yangilik topish, ma'naviy dunyosini boyitishdan iboratdir.

Haqiqatan ham kitobxonlik insonni barkamollikka yo'llasa, uni o'qimaslik johillikka, ma'rifatsizlikka olib kelib, natijada ma'naviy qashshoqlik bolada yuzaga keladi. Maktabda, oilada muhim vazifa - kitobxonlikni inson hayotida zaruriyatga aylantirishdan iborat. Agar kitobxonlik zaruriyatga aylanmasa, oilada ham, maktabda ham unga mehr-muhabbat, e'tibor kuchaytirilmasa farzandni kitobga bo'lgan munosabatini o'zgartirish mumkin emas.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori, 13.09.2017 yildagi PQ-3271-son
2. 2020-2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 781-sonli qarori, 14.12.2020 yil 4-bet.
3. Y.Qayumxo'jayeva "O'quvchilarning kitobxonlik madaniyatini shakllantirish imkoniyatlari" -T.: 2011.-B.14-15.
4. <https://yuz.uz/uz/news/manaviy-tarbiya--taraqqiyot-poydevori>

MUTOLAANING O'QUVCHILAR MUSTAQIL FIKRLASHIGA TA'SIRI

Turabova Lobar Xusen qizi,

Qori Niyoziy nomidagi tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilar o'rtasida kitobxonlikni rivojlantirishning afzalliklari, kitob o'qishning ilmiy hamda tarbiyaviy ahamiyatlari, o'quvchilarni kitob o'qishga qiziqtirishning bir nechta usullari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: kitobxonlik, mutolaa, kitobxon, o'qish, diqqatni oshirish, tanqidiy fikrlash, kutubxona.

Аннотация: В данной статье представлена информация о пользе развития чтения среди учащихся, научном и образовательном значении чтения, а также о нескольких способах заинтересовать учащихся чтением.

Ключевые слова: чтение, читатель, повысить внимание, критическое мышление, библиотека.

*"Kitob o'qish – bu tafakkur va fikrlashni
mustahkamlashning eng yaxshi usulidir."*

Mark Tven

Bugungi kunda mamlakatimizda o'quvchilarning kitobxonlik ko'nikmalarini rivojlantirish, o'quvchi yoshlarda o'qish madaniyatini tarkib toptirish, o'quvchilarning kitob o'qishga bo'lgan qiziqishini orttirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Chunki inson tafakkurini yuksaltiruvchi asosiy kuch bu – mutolaa. Kitob nafaqat bilim olishni, balki shaxsiyatni shakllantirishni, axloqiy qadriyatlarni rivojlantirishni ham ta'minlaydi. Kitob o'qish mantiqiy fikrlashni, tahlil qilish va qarorlar qabul qilishni yaxshilaydi, nutq boyligini oshiradi, nutqni aniq va lo'nda ifodalashni o'rgatadi.

Kitob o'qishga qiziqish susayishi, o'z navbatida, aholi savodxonligi darajasi pasayishi jamiyat va davlatning barqaror rivojlanishi uchun katta tahdidlardan sanaladi. Shuning uchun ham ko'plab rivojlangan mamlakatlarda bu salbiy holatning oldini olishga qarshi qat'iy chora-tadbirlar ko'rilmogda. Shu bilan birgalikda mamlakatimizda ham "2020 — 2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 14.12.2020 yildagi 781-son qarori ham joriy etilgan. Qarorda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish bo'yicha tashkiliy-huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish chora-tadbirlarini amalga oshirish, kitobxonlikka oid infrazuzilmani mustahkamlash, yoshlarning kitobxonlik madaniyatini jadal rivojlantirish, ularning intellektual salohiyati o'sishi hisobiga inson kapitali sifatini yaxshilash masalalari muhim masalalar etib belgilangan.

Kitobxonlikni rivojlantirishning tarbiyaviy ahamiyati nihoyatda keng. Kitoblar orqali o'quv-

chi adolat, halollik, do'stlik, mehrlilik kabi axloqiy va insoniy qadriyatlar haqida tushunchalar hosil qiladi. Kitob o'qish o'quvchilarni diqqatni jamlashga va vaqtni samarali ishlatishga o'rgatadi. Uzoq vaqt davomida o'qish, sabr va qat'iyatni rivojlantiradi. Badiiy asarlar o'quvchilarning tasavvurini ijodiy fikrlash qobiliyatini shakllantiradi, shu bilan birgalikda ruhiy salomatlikka ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Kitob o'qishning ilmiy ahamiyati hammjuda katta bo'lib, bu jarayon insonni bilish va intellektual rivojlanishiga, shuningdek bilimlarini oshirishga xizmat qiladi. Kitob o'qish, ayniqsa murakkab va ilmiy asarlarni o'qish, fikrlashni va mantiqiy tafakkurni kuchaytiradi. O'quvchi muallifning g'oyalarini tahlil qilib, ular o'rtasidagi bog'liqliklarni topish va o'z fikrlarini mantiqiy tarzda ifodalashni o'rganadi. O'qish orqali inson yangi sohalarda bilimlarini kengaytiradi, bu esa ilmiy faoliyatda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur. Badiiy va fantastik asarlar o'quvchining tasavvurini rivojlantirib, yangi g'oyalar va ixtirolarni yaratishga turtki bo'lsa, ilmiy kitoblar esa yangi kashfiyotlarga yo'l ochadi. Kitob o'qish davomida o'quvchi ma'lumotlarni eslab qolish, yodlash va diqqatini jamlashni o'rganadi. Bu esa o'z navbatida bilimlarni uzoq muddat saqlash va qayta ishlashga yordam beradi. Ko'p kitob o'qish orqali o'quvchilar ma'lumotlarni tahlil qila olish va fikrini ilmiy asoslashga o'rganadi.

Shu vaqtgacha mamlakatimizda va chet elda olib borilgan tadqiqotlarni o'rganib shundan o'quvchilarda kitob o'qishga bo'lgan qiziqishni oshirish mumkin bo'lgan bir nechta samarali usullarni tavsiya qilishimiz mumkin:

maktablarda "kitob haftasi" tashkil qilish va bunda o'quvchilarga kitoblarni faqat o'qish emas, balki ular bilan bog'liq faoliyatlarni tashkil qilish (masalan, kitobni muhokama qilish, sahna ko'rinishlarida aks ettirish, rasm chizish) o'qishga qiziqishni oshiradi.

o'quvchilarga kitoblar bilan to'la, qulay va jozibali kutubxonalar yaratish. Yaxshi tashkil etilgan kutubxona o'quvchilarni jalb qilishda muhim rol o'ynaydi.

O'qish klublari va guruhlar tashkil etish. O'quvchilarni kitob o'qish va uni muhokama qilish uchun birlashadigan klublar yoki guruhlar tashkil etish, o'quvchilarga birgalikda o'qish va fikr almashish imkoniyatini yaratish;

Mashhur shaxslar, yozuvchilar, kitob mualliflari yoki muvaffaqiyatga erishgan yoshlarga namuna bo'ladigan insonlar bilan uchrashuvlar tashkil qilish va ular orqali o'quvchilarni kitobxonlikka qiziqishini oshirish;

O'qishni rag'batlantiruvchi tadbirlar o'tkazish: O'quvchilarni kitob o'qishga qiziqtirish uchun maxsus sovrinli tanlovlar tashkil etish.

Raqamli kutubxonalar tizimini joriy etish va ommalashtirish. O'quvchilarga elektron kitoblarni smartfonlari yoki boshqa mobil qurilmalarda o'qish imkoniyatlari yaratiladi, bu esa o'qish jarayonini qulaylashtiradi.

Yuqorida keltirilgan usullardan samarali foydalangan tarzda o'quvchilarda kitob o'qishga bo'lgan qiziqish orttirilsa ularning fanga bo'lgan qiziqishi ham oshib boradi. Mustaqil ravishda ilm olish ko'nikmalari hosil bo'ladi. Masalan fan nuqtai nazardan qarasak, fizik masalalarni yechishda mantiqiy va tahliliy yondashuvlar muhimdir. Kitoblar o'quvchining tafakkurini chuqurlashtiradi, murakkab muammolarni tahlil qilish va ularga izchil yechimlar topishda yordam beradi. O'qish jarayonida o'rganilgan g'oyalar va metodlar, fizik masalalarni yechishda tizimli yondashuvni rivojlantiradi. Masalalarni yechishda, ayniqsa uzoq va murakkab masalalar bilan ishlashda, o'quvchining diqqatini jamlashi va barcha tafsilotlarni hisobga olish zarur bo'ladi. Kitob o'qish, o'quvchilarda analiz, sintez, umumlashtirish, induksiya va deduksiya kabi mantiqiy mushohada yuritish qobiliyatlarini rivojlantirib, o'quvchilarni tanqidiy fikrlashga

o’rgatadi.

“Kitobni o’qish qalbingni nurga to’ldiradi, qalbni nurlantirgan ilm esa esa insonni baxtli qiladi” deya aytib o’tganlar bobomiz Zahiriddin Muhammad Bobur. Darhaqiqat, kitob - eng yaxshi muallim, kitob - eng yaxshi do’st, kitob – bu insonning o’zligini anglash vositasidir.

Xulosa o’rnida shuni aytish mumkinki, kitob o’qish o’quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlantiradi, ijodiy tafakkurni rag’batlantiradi, muammolarni hal qilishda yordam beradi. Biz bugun yosh avlodni kitob o’qishga bo’lgan qiziqishini orttirar ekanmiz go’zal kelajagimizni barpo etayotgan bo’lamiz. Bugungi kunda yoshlarni o’z fikriga ega, ma’nan yetuk, barkamol qilib tarbiyalash, jamiyatni ilg’or rivojlantirish yurtning kelajagi uchun katta ahamiyatga ega. O’quvchilarda kitobga bo’lgan muhabbatni oshirish ushbu maqsadga olib boruvchi muhim yo’l hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

O’zbekiston Respublikasi prezidentining “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ’ib qilish bo’yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to’g’risida” gi qarori, 13.09.2017 yildagi PQ-3271-son

O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “2020-2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo’llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to’g’risida” gi qarori, 14.12.2020 yildagi 781-son.

D.A.Mo’minova “Boshlang’ich sinf o’quvchilarida kitobxonlik ko’nikmalarini shakllantirish mexanizmi” Dissertatsiya ishi

Mamatov J. “Barkamol avlodni tarbiyalashda ertaklarning ahamiyati” Oriental art and Culture -2020, № V.

diss.natlib.uz

<http://library.academy.uz>

<https://cyberleninka.ru>

O'QUVCHILARNING ESTETIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA KITOB VA KITOBXONLIKNING AHAMIYATI O'RNI

Qarshiboyeva Maftuna Komiljon qizi ,
Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi
milliy instituti 1-kurs tayanch doktoranti
Pochta manzil: karsiyevamaftuna@gmail.ru
Tel nomer:+99891 566 15 36

Annotatsiya. Keltirilgan ushbu maqolada avvalo, o'quvchilarda hozirgi kunda kitob bilan uzaro bog'liqligi, kitobxonlikning avzalliklari haqida qisqacha yoritib berilgan. Shuningdek maktab darsliklarida musiqa fanining o'quvchilar uchun tarbiyaviy ahamiyati, musiqa faniga oid kitoblar tuzilishi masalalar, musiqiy va adabiy tarbiyaning o'zaro bog'liqligi, ularning ijodiy fikrlashni, hissiy intellektni va o'qishga qiziqishni rivojlantirishdagi roli tahlil qilinadi.

Kalit so'zi. Kitobxonlik, Milliy tarbiya, darsliklar, Pedagogika ensiklopediyasi, SEL (Social and Emotional Learning), qaror va qonunlar.

Абстрактный. В этой статье, прежде всего, кратко объясняется связь учащихся с книгами и преимущества чтения, а также воспитательное значение музыки для учащихся в школьных учебниках, структура музыкальных книг и взаимосвязь между музыкальным и музыкальным содержанием. анализируются взаимоотношения литературного образования, их роль в развитии творческого мышления, эмоционального интеллекта и интереса к чтению.

Ключевое слово. Чтение, Национальное образование, учебники, Педагогическая энциклопедия, СЭЛ (Социальное и эмоциональное обучение), постановления и законы

O'zbekiston "Milliy tiklanishdan — milliy yuksalish sari" tamoyili asosida taraqqiyotning yangi bosqichiga qadam qo'ydi. Yangi davr shiddati jamiyat hayotida ezgu qadriyat va an'analarni qaror toptirishga, xususan, xalqimiz, ayniqsa, yosh avlodning ma'naviy-intellektual salohiyati, ongu tafakkuri va dunyoqarashini yuksaltirishda, ona Vatani va xalqiga muhabbat va sadoqat tuyg'usi bilan yashaydigan barkamol shaxsni tarbiyalashda kitobxonlik madaniyatini oshirish alohida ahamiyat kasb etmoqda. Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy hazratlari yozgani-dek, "kitob – beminnat ustoz, bilim va ma'naviy yuksalishga erishishning eng asosiy manbai". Xalqimiz tilida kitob o'qib bilim va munosib tarbiya olish, kasb-hunar o'rganishning ahamiyatiga doir maqollar juda ko'p. Jumladan, "Kitobsiz aql – qanotsiz qush", "Bilim – aql chirog'i", "Go'zallik – ilmu ma'rifatda". Bunday hikmatli naqlarni yana uzoq davom ettirish mumkin. Necha ming yillardan buyon insonlarga to'g'ri yo'lni ko'rsatib kelayotgan, ularning bilimli, tarbiyali, kasb-hunarli va albatta baxtli bo'lishining muhim omili – bu kitobga do'st bo'lish, va kitob o'qishni kanda qilmaslikdir. Ayniqsa, yoshlarning hayotida kitobning alohida o'rni bor. Chunki yaxshi kitob insonda Vatanga muhabbat, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat tuyg'ularini yuksaltirib, yaxshilik hamda ezgulikka undaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 13 sentyabr kuni qabul qilingan PQ-3271 sonli “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutoaalasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida”gi qarori ijrosi yuzasidan joylarda kitobxonlik, mutolaa madaniyatini targ'ib qilishga qaratilgan tadbirlar davom etmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 2-martdagi PF-5953-son Farmoni bilan tasdiqlangan 2017 — 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini “Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili”da amalga oshirishga oid Davlat dasturi ijrosini ta'minlash maqsadida qaror bayonida o'qituvchi va o'quvchilarni xalqaro bilimlar asosida kitobxonlikka chorlashdir. An'anaviy tarzda o'tkazib kelinayotgan “Yosh kitobxon” tanlovi bilan 2017 — 2019-yillar davomida 2 mln 170 mingdan ortiq yoshlar qamrab olinib, 9 nafar tanlov g'oliblari bo'lgan yosh kitobxonlar Prezident sovg'asi “Spark” avtomashinasi sovrindori bo'ldi. Kitob -bilim chashmasidir,atrofga nur insonlarga ijtimoiy va ilohiy bilimlarni sochuvchi quyoshdir.Yuksaklikka eltuvchi yagona narvon, yo'l bu- kitoblar orqali erishilgan bilimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Qarshiboyeva, M. K. (2024). MAQOM SAN'ATI VA UNING MAKTAB DARSLIKLARIDA O'QITILISHINING MAQSAD MAZMUNI. Innovative Development in Educational Activities, 3(3), 32-35

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. 2020-2025 yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to'g'risida

<https://yuz.uz/uz/news/manaviy-tarbiya--taraqqiyot-poydevori>

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori, 13.09.2017 yildagi PQ-3271-son

<http://natlib.uz>

BOLALARDA KITOBXONLIKNI SHAKLLANTIRISH VA TARBIYALASH METODLARI

Shaxaldarova Gulchehra Sagdiyevna,

*Qori Niyoziy nomidagi tarbiya pedagogikasi milliy instituti DSc doktoranti
shaxaldarovagulchehra@gmail.com*

Annotatsiya. Mazkur maqola bolalarda kitobxonlikni shakllantirish va tarbiyalash haqida bo'lib, unda bolalarning kitobga bo'lgan munosabatini yaxshilash, ularni kitobsevarlikka o'rgatish va kitobning naqadar inson ma'naviyati uchun muhim omil ekanligi asta-sekin bola ongiga singdirish hamda ularga qanday adabiyotlarni mutaola qilish xususida.

Kalit so'zlar: Kitob, kitobxonlik, adabiyot, tarbiya, ma'naviyat, ong, metod.

Аннотация: Эта статья о формировании и воспитании чтения у детей, о совершенствовании отношения детей к книгам, о том, как научить их любить книги, а также о том, как книги являются важным фактором духовности человека.

Ключевые слова: Книга, книголюб, литература, образование, духовность, сознание, метод.

Abstract: This article is about the education and training of reading in children, about improving children's relationship with books, about how to teach them to love books, and also about the fact that books are a condition for ensuring a person's spirituality.

Key words: Book, reader, literature, education, spirituality, consciousness, method.

Hozirgi kunda bir qator rivojlangan mamlakatlarda ta'lim jarayonining samaradorligini kafolatlovchi zamonaviy texnologiyalarni qo'llash borasida katta tajriba asoslarini tashkil etuvchi samarador metodlar qo'llanilmoqda. Shu bilan birga, ta'lim jarayonining deyarlik hamma vazifalarini amalga oshirish maqsadlari uchun moslari hozirda mavjud. Ammo hech bir vosita kitobchalik inson ongiga tasir eta olmaydi. Jamiyatimizda kitobxonlik masalasiga yondoshuv turli davrlarda turlicha bo'lgan. Har bir davrning o'z ehtiyojidan kelib chiqib, kitobxonlik darajasi belgilangan.

G'azal mulkingning sultoni ulug' mutafakkir Alisher Navoiy hazratlari yozganidek, "kitob – beminnat ustoz, bilim va ma'naviy yuksalishga erishishning eng asosiy manbai". Xalqimiz tilida kitob o'qib bilim va munosib tarbiya olish, kasb-hunar o'rganishning ahamiyatiga doir maqollar juda ko'p. Jumladan, "Yaxshi kitob – eng yaxshi ustoz", "Kitob bilim – bulog'i", "Kitobsiz aql – qanotsiz qush", "Kitobli uy – nurli uy" kabi hikmatli naqlarni yana uzoq davom ettirish mumkin. Necha ming yillardan buyon insonlarga to'g'ri yo'lni ko'rsatib kelayotgan, ularning bilimli, tarbiyali, kasb-hunarli va albatta baxtli bo'lishining muhim omili – bu kitobga do'st bo'lish, va kitob o'qishni kanda qilmaslikdir. Ayniqsa, yoshlarning hayotida kitobning alohida o'rni bor. Chunki yaxshi kitob insonda Vatanga muhabbat, milliy va umuminsoniy qadriyatlariga hurmat tuyg'ularini yuksaltirib, yaxshilik hamda ezgulikka undaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 13-sentyabrda qabul qilingan PQ-3271 sonli "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutoalasi

va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 2020 yil 14-dekabrda 781-son qarori ijrosi yuzasidan joylarda kitobxonlik, mutolaa madaniyatini targ'ib qilishga qaratilgan tadbirlar davom etmoqda[1][2].

Kitobga oshno kishidan hech vaqt yomonlik chiqmaydi. Farzandlarimizga kitob o'qishni targ'ib etishimiz emas, balki ularga o'rnak bo'lishimiz lozim.

Bolalarda qanday qilib kitobsevarni shakllantirish va tarbiyalash kerak?

Agar ota-onalar bolalarini erta bolaligidan kitob mutaola qilishga undasa, unga ko'p va zavq bilan o'qib bersa, bola kitob nima ekanligini hali tushunmagan holda, unga qiziqish bilan munosabatda bo'ladi. Ko'pgina ota-onalar farzandlari uchun bir oylik bo'lganida kichik karton kitoblarni sotib olishadi. Kichikintoyiga yorqin rasmlari bor kitobni ko'rsatish, unga oddiy qo'fiyalar va bolalar uchun ertaklar, she'rlarini o'qish, unga kitoblarni tegish, varaqlash va hatto chaynash imkonini berish orqali ularda kitobga bo'lgan muhabbatni oshirish mumkin. Kitob - bu doimo bo'lishi kerak bo'lgan narsadir degan fikr shakllandi. Kichik yoshdagi bolalar va yomon o'qiydigan bolalar bilan uyda ishlashni qanday tashkil qilish lozim:

uyda o'qish uchun tinch, qulay muhit yaratish;

kun davomida farzandingiz uchun qulay bo'lgan vaqtda o'qishi bilan shug'ullaning;

bola o'qiyotganda, yaqinroq bo'ling (noaniq so'zni tushuntirish uchun, kulgili daqiqada birga kuling), lekin uning yoniga o'tirib olmang (bu majburlash ta'sirini keltirib chiqaradi);

agar bolaga mustaqil o'qish qiyin bo'lsa, u holda dastlab berilgan matnni bolaga ovoz chiqarib o'qib chiqing, keyin u mustaqil o'qiydi va siz uni to'g'rilaysiz yoki avval siz iborani o'qiysiz, keyin bola xuddi shu iborani o'qiydi;

har bir bolaning muvaffaqiyatini, hatto sizning nuqtai nazarangizdan ahamiyatsiz bo'lsa ham, maqtov yoki rag'batlantirish bilan bolani hursand qiling shunda bola sizni muvaffaqiyatlari bilan xursand qilishga harakat qiladi;

bolaning yutuqlarini boshqa bolalarning (ayniqsa, uning aka-uka va opa-singillarining) muvaffaqiyatlari bilan solishtirmaslik kerak-doimiy noqulay taqqoslash bolaning o'ziga bo'lgan hurmatini pasaytiradi va uning yanada muvaffaqiyatli bolalarga nisbatan dushmanligini davom ettiradi.

Psixologlarning fikricha, o'qishni yoqtirmaslik bolaning shunchaki o'qishga qiziqmasligi bilan bogliq. Shu sababdan bolada kitobga mehr uygotish uchun quyidagi metodlardan foydalanish mumkin.

Farzandingizga kitobga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishni o'rgating! Farzandingizga faqat yuqori sifatli adabiyotlarni taklif qiling (dizayn va mazmunan).

Farzandingizda kitob o'qishga qiziqish uyg'oting. Bolaligidanoq bolangizga kulgili, qiziqarli ertak va she'rlarni o'qing. Har kuni ota-onalardan biriga bola bilan o'qish va u bilan o'qiganlarini muhokama qilish uchun bepul yarim soat yoki bir soat bo'lishi tavsiya etiladi[3].

Bugungi kunda mana shu muqaddas meros va qadriyatga sadoqat sifatida bolalarda maktab hamda kutubxona hamkorligida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish ehtiyoji vujudga kelmoqda. Bolalarning kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda maktab hamda kutubxona hamkorligini ta'minlash bo'yicha alohida ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish zarurligi quyidagi sabablarga ko'ra yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda:

mazkur mavzuda bugungi kunga qadar maxsus pedagogik izlanishning amalga oshirilmaganligi;

bolalarning kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda maktab hamda kutubxona hamkor-

ligining ijtimoiy-pedagogik xususiyatlari, metodologik asoslari etarli darajada ishlab chiqilmaganligi;

maktab kutubxonalari faoliyatini takomillashtirish, uni umumta'lim va umumtarbiyaviy faoliyatning uzviy bo'g'ini sifatida baholab yondoshish talab darajasida emasligi, mazkur ijtimoiy-pedagogik institutlar orasida hamkorlikning ta'minlanmaganligi;

maktab kutubxonalari ishini O'zbekiston maktablari oldiga qo'yilgan shu kungi talablardan kelib chiqqan holda maqsadli faollashtirish yo'llari va usullarini belgilab beruvchi me'yoriy hujjatlar va uslubiy tavsiyalarning ishlab chiqilmaganligi;

maktab kutubxonalari faoliyatini bolalar ongida milliy istiqbol g'oyasini shakllantirish talablari doirasida yoshlarni tarbiyalashning muhim markazi sifatida tizimli takomillashtirish yo'llarining nazariy asoslab berilmaganligi.

Kitob insoniyat aql-zakovati yaratgan eng buyuk mo'jizalardan biridir. Kitoblar va kutubxonalar bola shaxsi kamoloti va uning taraqqiyotiga xizmat qilganligi uchun ham hamisha e'zozlanadi[4].

Xulosa qilib shuni aytish lozimki, kitobxonlik - bu insonning o'z ustida ishlashi, faoliyatini ma'lum yo'nalishga burib yuborish, ongida ma'lum tuyg'ularni, e'tiqod va dunyoqarashni hosil qilish, uni o'ylashga, hayotda qanday yashashga o'rgatish, fikr yuritish, yozuvchining insonparvarlik, axloqiy, estetik, badiiy, fuqarolik nuqtai nazarini bilib olish, uning ma'naviy o'gitlarini ilg'ab olish va bular asosida o'z hayot yo'li dasturini belgilash, yozuvchi bilan munozaraga kirishish, har bir o'qigan kitobidan yangilik topish, ma'naviy dunyosini boyitishdan iboratdir.

Haqiqatan ham kitobxonlik insonni barkamollikka yo'llasa, uni o'qimaslik johillikka, ma'rifatsizlikka olib kelib, natijada ma'naviy qashshoqlik bolada yuzaga keladi. Maktabda, oilada muhim vazifa - kitobxonlikni inson hayotida zaruriyatga aylantirishdan iborat. Agar kitobxonlik zaruriyatga aylanmasa, oilada ham, maktabda ham unga mehr-muhabbat, e'tibor kuchaytirilmasa farzandni kitobga bo'lgan munosabatini o'zgartirish mumkin emas.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori, 13.09.2017 yildagi PQ-3271-son 2020-2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 781-sonli qarori, 14.12.2020 yil 4-bet.

Y.Qayumxo'jayeva "O'quvchilarning kitobxonlik madaniyatini shakllantirish imkoniyatlari" -T.: 2011.-B.14-15.

<https://yuz.uz/uz/news/manaviy-tarbiya--taraqqiyot-poydevori>

ВЛИЯНИЕ МУЗЫКИ НА ВОСПИТАНИЕ КУЛЬТУРЫ ЧТЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ МУЗЫКАЛЬНЫХ ШКОЛ

Ахунова Умида,

*Стажёр – исследователь Национального института педагогики воспитания имени
Кори Ниёзи.*

Аннотация: Статья рассматривает влияние музыки на формирование культуры чтения у учащихся музыкальных школ. Анализируется взаимосвязь музыкального и литературного воспитания, их роль в развитии творческого мышления, эмоционального интеллекта и интереса к чтению. Особое внимание уделяется практическим методам использования музыки для стимулирования читательской активности.

Ключевые слова: культура чтения, музыкальное воспитание, литература, музыкальные школы, эмоциональное развитие, интеграция искусства.

Annotatsiya: maqolada musiqa maktablari o'quvchilarida o'qish madaniyatini shakllantirishga musiqaning ta'siri ko'rib chiqiladi. Musiqiy va adabiy tarbiyaning o'zaro bog'liqligi, ularning ijodiy fikrlashni, hissiy intellektni va o'qishga qiziqishni rivojlantirishdagi roli tahlil qilinadi. O'quvchilarning faolligini oshirish uchun musiqadan foydalanishning amaliy usullariga alohida e'tibor beriladi.

Kalit so'zlar: o'qish madaniyati, musiqiy ta'lim, adabiyot, musiqa maktablari, hissiy rivojlanish, san'at integratsiyasi.

Музыкальные школы играют важную роль в культурном и эстетическом воспитании учащихся. Музыка, являясь универсальным языком, способна пробуждать интерес к другим видам искусства, включая литературу. Формирование культуры чтения у учащихся музыкальных школ не только развивает их интеллект, но и способствует более глубокому осмыслению музыкальных произведений, многие из которых имеют литературные корни. Цель данной статьи — исследовать, как музыкальное воспитание может способствовать развитию культуры чтения и формированию гармонично развитой личности.

Музыка и литература: точки соприкосновения в воспитании

Музыка и литература тесно связаны между собой:

1.

Музыкальные произведения на основе литературных текстов. Многие музыкальные произведения вдохновлены литературой. Например, оперы, романсы и симфонии, основанные на сюжетах произведений Шекспира, Пушкина, Толстого. Знакомство с этими произведениями стимулирует интерес к чтению оригинальных текстов.

2. Литературные описания музыки. Многие писатели уделяют внимание музыкальным темам. Произведения Льва Толстого (“Крейцера соната”), Томаса Манна (“Доктор Фаустус”) и Бориса Пастернака (“Доктор Живаго”) раскрывают богатый мир музыкальной культуры.

3. Синестезия в восприятии искусства. Учащиеся музыкальных школ обладают

способностью воспринимать искусство комплексно, что способствует интересу к литературе как к важной составляющей творческого мира.

Музыка как инструмент для формирования интереса к чтению

Музыка обладает мощным эмоциональным воздействием, которое можно использовать для формирования культуры чтения. Примеры:

1. Использование музыкальных образов при обсуждении литературных произведений. На уроках литературы можно использовать музыкальные произведения, которые помогают создать атмосферу текста (например, музыка Чайковского для произведений русской классики).

2. Музыкальное сопровождение при чтении. Тихая инструментальная музыка способствует концентрации внимания и создает эмоциональный настрой для восприятия текста.

3. Изучение биографий великих композиторов. Литература о жизни композиторов (например, "Жизнь Бетховена" Ромена Роллана) пробуждает интерес учащихся к чтению и помогает им лучше понять творчество великих музыкантов.

Практические рекомендации для педагогов

1. Создание интегрированных уроков. Комбинированные занятия, где литературные произведения обсуждаются в контексте музыкального творчества, способствуют развитию интереса к обоим видам искусства.

2. Читательские клубы с музыкальной тематикой. Организация клубов, где обсуждаются книги о музыке, биографии композиторов и музыкальная литература, помогает учащимся приобщиться к чтению.

3. Составление плейлистов к литературным произведениям. Педагоги могут рекомендовать ученикам музыкальные произведения, которые соответствуют атмосфере определённых книг.

4. Использование современных технологий. Аудиокниги с музыкальным сопровождением или образовательные приложения, где литература и музыка объединены, повышают интерес учащихся к чтению.

Результаты влияния музыки на культуру чтения

1. Развитие эмоционального интеллекта. Музыка помогает учащимся глубже понимать эмоции литературных героев и анализировать текст.

2. Повышение мотивации к самообразованию. Музыкальные произведения стимулируют интерес к историческому и культурному контексту, побуждая учащихся искать дополнительную информацию в литературе.

3. Гармоничное развитие личности. Музыка и литература в совокупности формируют у учащихся многогранное восприятие искусства и развивают творческое мышление.

Музыка и литература — это два взаимосвязанных искусства, которые могут эффективно дополнять друг друга в процессе воспитания. Использование музыкального наследия в образовательном процессе способствует развитию культуры чтения у учащихся музыкальных школ, расширяя их кругозор и обогащая их внутренний мир. Введение интегративных методик обучения, объединяющих музыку и литературу, открывает новые возможности для формирования гармонично развитой личности и повышает значимость искусства в современном образовании.

Список литературы

1. Горохов, Б. Н. Музыка как феномен культуры. — Москва: Наука, 2015.
2. Горюнова, И. В. "Литературное воспитание учащихся музыкальных школ: подходы и методы." // Педагогика искусства, 2018.
3. Флоренская, Т. В. "Роль искусства в формировании гармонично развитой личности." // Образование и культура, 2020.
4. Ковалёв, В. В. Эстетическое воспитание через музыку и литературу. — Санкт-Петербург: Педагогика, 2017.
5. Гаспаров, М. Л. "Музыка и литература: точки пересечения." // Вопросы литературы, 2019.
6. Алексеева, Т. И. "Эмоциональный интеллект и его развитие через литературу и музыку." // Психология искусства, 2021.
7. Cook, N. Music and the Mind. — Oxford University Press, 1998.
8. www.ziyonet.uz

O'QUVCHILAR IJODKORLIGINI RIVOJLANISHIDA KITOBXONLIKNING O'RNI

Xudayberdiyeva Mushtariy,
TPMI 2 bosqich doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'quvchilarning ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishga doir so'nggi yillarda kitobxonlikni rivojlantirishga qaratilgan islohotlar, sohadagi zamonaviy loyihalar va ularning natijalari haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, badiiy va ilmiy asarlar orqali o'quvchilarning ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishga doir tavsiylar beriladi.

Kalit so'zlar: ijodkorlik, kitobxonlik, ma'naviy ozuqa, kitob mutolasi, kutubxonalar, yoshlar markazlari, badiiy kitoblar.

Har bir inson ma'naviyatning ilk uchqunlarini albatta oiladan o'rganadi, ya'ni ota-onadan. So'ngra bog'cha, maktab va ta'limning keying bosqichlarida esa uni rivojlantirib boradi. Inson jamiyat bilan aloqaga kirishar ekan undagi barcha yutuq va kamchiliklarni bevosita va bilvosita o'zlashtira boshlaydi. O'zidagi ijodkorlik qobiliyatini, intellektual salohiyatini kamol topishida albatta kitob mutolaasining o'rni beqiyos. Kitob – ma'naviy sarchashma, bilimlar manbai, ijodkorlik bulog'i. U kelajagimiz bo'lgan yosh avlodni dunyo qarashini boyitadi, xotirasini mustahkamlaydi, nutqini rivojlantiradi.

Kitob insongga haqiqiy do'st, maslaxatchi bo'la oldi. U har sohadagi butun bir ilmiy merosning mahsulidir. Millatning ma'naviy va ruhiy kamolotini kitobga bo'lgan munosabati, kitobxonlik darajasiga qarab belgilash mumkin. Ajdodlarimiz tarixi va jahonda yutuqqa erishayotgan davlatlar tajribasi o'rganadigan bo'lsak ham ijodkorlik, intellektual qobiliyatlarning samarasi ayni kitob mutolaasida ekani ko'rinadi.

Davlatimiz rahbarining "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risidagi" gi farmoyishida belgilab qo'yilgan vazifalar o'zining dolzarbligi bilan ahamiyatlidir. Negaki jamiyatimizning kitobxonlikka bo'lgan qiziqishi madaniyatini oshirish, shuningdek targ'ibot ishlari, kitob ishlab chiqaruvchi korxonalar tomonidan kitobning asosiy iste'molchi tashkilotlari bo'lgan ta'lim muassasalari, kutubxonalar, yoshlar markazlari va mahallalarda yangi kitoblar taqdimotini o'tkazish, kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish hamda ommaviy-axborot vositalari orqali targ'ibot qilishga qaratilgan faoliyatni yo'lga qo'yish orqali aholining kitob va unga bo'lgan muhabbatini oshirish bo'yicha tegishli vazifalar belgilab berildi.

Prezidentimizning "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risida" gi farmoyishi ayni vaqtda qabul qilingan zaruriy xujjat bo'ldiki, unda belgilangan vazifalarning bandma-band bajarilishi jamiyatimiz ma'naviy-ma'rifiy hayotida tub burilish yasaydi. Matbuot va axborot hamda axborot-kutubxona faoliyati sohasidagi yagona davlat siyosatini yurituvchi vakolatli davlat organini belgilanganligi, butun mamlakat bo'ylab nashr etilayotgan kitoblarning (elektron shakli bilan birgalikda) o'z vaqtida kitobxonlarga yet-

kazib berilishini ta’minlash bilan birga mamlakatimiz aholisi va ayniqsa yoshlarimiz orasida kitob mutolaasi va kitobxonlik darajasining yanada ortishiga mustahkam huquqiy zamin yaratdi.

SHuningdek, bugun yoshlarning kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqishlarini yuksaltirish maqsadida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirish maqsadida 2017-yil 13-sentabrdagi “Kitob mahsulotlarini nashr yetish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ib qilish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to‘g‘risida”gi PQ-3271-son, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 7-iyundagi “O‘zbekiston Respublikasi aholisiga axborot-kutubxona xizmati ko‘rsatishni yanada takomillashtirish to‘g‘risida”gi PQ-4354-son qarorlari, shuningdek, Prezidentimiz tomonidan yoshlar ma’naviyatini yuksaltirish va ularning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil yetish bo‘yicha ilgari surilgan 5 ta muhim tashabbusdan biri - yoshlar ma’naviyatini yuksaltirish, ular o‘rtasida kitobxonlikni keng targ‘ib qilish borasidagi ishlarimizda dasturil amal bo‘lmoqda.

Belgilangan vazifalarning amaliyoti sifatida Toshkent shahar “Bilim” axborot-kutubxona markazining foydalanuvchilarga xizmat ko‘rsatish bo‘limi mutaxassislari tomonidan “Ko‘chma kutubxona”, “Mobil kutubxona”, “Kitob chemodanchasining sayoxati” kabi liyihalari doirasida “Bir soatdan oilaviy kitob o‘qish”, “Men kitob o‘qishni sevaman”, “Men farzandimga kitob sovg‘a qilaman”, “Biz oilaviy o‘qiyimiz” kabi aksiyalar tashkil etilgan. Bu aksiyalar o‘tkazishning asosiy maqsadi oilada sog‘lom muhitni yaratish, ijodiy va intellektual qobiliyatlarni rivojlantirish, ma’naviy ong, nutqiy ravonlik va har tomonlama yetuk kamolotni hosil qilish shu bilan birga imkoniyati cheklangan aholining uylarigacha kirib borish, ular bilan suhbatlashish, yangi adabiyotlar bilan tanishtirish, ularning qiziqishlariga qarab qanday kitoblar o‘qish bo‘yicha tavsiyalar beriladi.

Bilamizki, o‘quvchi yoshlarda ijodkorlik qobiliyatlarini va manaviy ijodkorligini rivojlantirishda badiiy kitoblar va kitobxonlikning o‘rni beqiyosdir. Badiiy kitoblar o‘zi umuman kitoblar madaniyatni, ilm-fanni, axborotni tashuvchi vositadir.

Har qanday san‘at asari albatta ijodkorliksiz amalga oshmaydi. Ijod qilish uchun esa tafakkurni kengaytiradigan, tasavvur olamini boyitadigan shuningdek bir mahsulotning san‘at darajasiga olib chiqadigan yo‘llardan biri albatta kitob mutolasi. Ijod qilishga undaydigan yo‘llardan yana biri o‘z sohasiga tegishli mutaxassislarning tavsiyalari va qilgan ishlari yoki albatta shu sohaga oid kitoblar mutolasidir. Har doim ham soha vakilari bilan jonli suhbat qilish imkoni bo‘lmasligi mumkin. Ammo kitob hamisha tezkor yordamchi va yo‘l ko‘rsatuvchi asosiysi ijod qilishga undovchi hamroh bo‘la oladi.

Shuni aytish kerakki, kitob o‘qish madaniyati keng qamrovli tushuncha hamda murakkab jarayon. Odatan qanday kitoblarni mutolasi bilan shug‘ullanish kerak, aqniqrog‘i, aynan qaysi kitobni o‘qish kerak kabi savollar ko‘pchilikni o‘ylantirib qo‘yadi. Bu taxminan shunday jarayonlarni qamraydi – qanday kitob, uni qanday o‘qish, nimalarga e‘tibor berish kerak, muhim qismlarini esda saqlab qolish, kitobdagi asl mazmunni anglay olish, sohasi yoki o‘zi uchun kerakli ma’naviy ozuqani olish, tafakkur ko‘zini yanada ochilishi, yangi fikr yangi go‘yalar qilishga undash. Asosiysi bu kitobni boshqalarga ham tavsiya qilish, anglashlari bilan ulashish. Bunday jarayonlar samarali amalga oshishi uchun esa albatta soha vakillari, kitob mutolasida tajribaga ega insonlarga ehtiyojimiz ortadi.

Inson tafakkurini, ma’naviy ongini va ijodiy qobiliyatlarini oshirishda kitob mutolasiga doir tadbirlar, ilmiy anjumanlarda ishtirok etish ham samaralidir. Chunki, ayni shunday tadbirlarda bu sohada tajribali vakillar bilan jonli uchrashish, ular tomonidan turli tavsiyalar, taj-

ribalar tadbir haqida ma’lumot olish mumkin. Huddi shunday tadbirlardan biri, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024-yil 27 -dekabrdagi “490”-sonli buyrug‘iga asosan 2025-yil 30-yanvar kuni Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tomonidan o‘tkaziladigan “Yosh avlodda kitobxonlik kompetensiyalarini rivojlantirishning istiqbolli tajribalari” mavzusida respublika ilmiy-amaliy anjumanidir. Anjumanda o‘quvchilar o‘rtasida kitobxonlikni rivojlantirish va uning tarbiyaviy imkoniyatlari, o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish sohasidagi xorijiy tajribalar tahlili, bolalar adabiyoti namunalari ning jozibadorligini ta’minlash yo‘llari, bolalar kitobxonligi va uni rivojlantirish istiqbollari haqida horij va respublikamizning nufuzli pedagoglari va yosh ilmiy hodimlar, bir qancha yoshlar ishtirok etdi. Ilmiy amjumada mutaxassislar tomonidan uslubiy qo‘llanmalar va metodik tavsiyalar berildi qilindi. Horijiy qatnashchilar bilan esa o‘zaro tajriba almashildi.

Har qanday kitob foydali, faqat uni to‘g‘ri tanlay bilish asosiy masala. Kitoblardan muallif tasavvuridan kelib chiqib yoki har bir inson o‘z olamidan kelib chiqib xulosa oladi. Tarixiy mazmundagi kitoblardan o‘sha davr madaniyati, ijtimoiy-siyosiy holatlari haqida tasavvur olamiz. Ayni bir fan kitoblaridan aniq ma’lumotlarga ega bo‘lamiz. Buni ko‘p davom ettirish mumkin. Ammo, badiiy kitoblardan esa har qanday yosh egasi manaviy, mafkuraviy ozuqa oladi. Intellectual salohiyati, ijodkorlik qobiliyatlari, nutqiy erkinlik, badiiy tasavvur olami kengayadi. Darhaqiqat, kitob – yuksak kamolot eshigi. Kitobga bo‘lgan qiziqish yoshlarning, ijod ahlining kamol topishiga xizmat qiladi. Kitob ruhimiz ozuqasi, unga bo‘lgan doimiy murojaatimiz nafqat bizni ma’nan yuksaltiribgina qolmay, dunyo xalqlari o‘rtasida o‘z o‘rnimizni egallashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentabrdagi “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ib qilish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to‘g‘risida”gi PQ-3271-son qarori

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrdagi 781-son “2020-2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 28-noyabrdagi “Yoshlar uchun ming kitob” loyihasini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi PQ-380-son qarori

Xafiza Karimova “Kitob imsoniyatning qalb gavhari, tafakkur hazinasidir” Toshkent “Bilim” 2025

M. Xudayberdiyeva “5-7-sinf o‘quvchilarini milliy musiqa cholg‘ularida ijrochilik ko‘nikmalarini rivojlantirish” Xalq ta’limi jurnali 2024.

MALAKA OSHIRISH KURSI TINGLOVCHILARIDA KITOBXONLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI

Beginqulov Zarif Axmadovich,

*Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti Samarqand filiali "Sport psixologiyasi, ijtimoiy-gumanitar va tabiiy-ilmiy fanlar" kafedrasining mudiri, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent.
Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti mustaqil tadqiqotchisi (DSc).*

Annotatsiya: mazkur maqolada Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti va uning filiallarida kitobxonlikni keng targ'ib qilish, malaka oshirishga kelgan tinglovchilarda kitobxonlik madaniyatini yanada rivojlantirish bo'yicha tizimli ishlarni tashkil etish haqida so'z boradi.

Kalit so'z va iboralar: kitob, malaka, tarbiya, kitobxonlik, raqamlashtirish, kitob taqdimoti.

Аннотация: в данной статье пойдет речь о широкой пропаганде чтения в Институте переподготовки и повышения квалификации специалистов по физической культуре и спорту, организации системной работы по дальнейшему развитию культуры чтения у слушателей, которые приходят на повышение квалификации.

Ключевые слова и фразы: книга, квалификация, воспитание, чтение, оцифровка, презентация книги.

Kitob azaldan insonning dunyoqarashini ijobiy tomonga o'zgartiruvchi, uning ma'naviy saviyasini yuksaltirish vositasi bo'lib kegan. Ilm-fan, jamiyatning barcha sohalaridagi yutuqlar, mamlakat taraqqiyoti kitob bilan yuzaga keladi, shuningdek kitobning inson hayoti, kishilik jamiyati ma'naviy taraqqiyotidagi o'rni beqiyosdir. Kitobsiz yuksak ma'naviyatga erishib bo'lmaydigan isbot talab qilmaydigan haqiqatdir.

Kitob o'quvchida dunyoni anglab olishda ko'mak berish bilan bir qatorda uning ilmiy dunyoqarashini shakllantiradi, ijobiy xarakterni tarkib toptiradi, hayot va turmush ziddiyatlarini qanday qilib yechish yo'llarini o'rgatadi. Bu xislatlarni egallab olgan har bir o'quvchi yuksak ma'naviyatli shaxs bo'lib kamolga yetadi.

Zero, kitob avlodlar zanjirini mustahkamlovchi ma'naviy merosdir. U inson ruhiga ta'sir etib, ularni ma'naviy-axloqiy kamolotga yetaklaydi, hissiyotiga ta'sir etadi va bilim berish bilan birga o'quvchiga zavq bag'ishlaydi hamda aqlni charxlab, uni tarbiyalaydi [4, 38-b].

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrda "2020—2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi 781-sonli qaroriga asosan "2020—2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturi" qabul qilindi. Jumladan, quyidagilar mazkur dasturni amalga oshirishning ustuvor yo'nalishlari etib belgilandi:

... respublikaning olis hududlarida va yoshga doir kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish;

kitob yetkazib beruvchilarni zamonaviy ijtimoiy ehtiyojlarga moslashtirish, infratuzilmani yaxshilash, axborot-kutubxona markazlarini chop etiladigan bosma nashrlar va ularning elektron nusxalari bilan to'ldirib borish, elektron kitoblar yaratish, kitoblarni raqamlashtirish va elektron kataloglarni tuzish hamda tizimli ravishda yangilab borish;

aholining kitobxonlik darajasi va kitobga qiziqishini tizimli o'rganib borish, kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan loyiha va tanlovlarni tashkil etish, kutubxonachi kadrlar salohiyatini oshirish [1].

So'nggi yillarda Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti va uning filiallarida ham professor-o'qituvchilar va tinglovchilar orasida kitobxonlikni rivojlantirishga alohida e'tibor berilmoqda. Jumladan, institutning Samarqand filialida mazkur yo'nalishda qator ijobiy ishlar amalga oshirilmoqda.

Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish institutining Samarqand filiali ma'muriyati tashabbusi bilan tinglovchilarning bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazish, ularni yuksak milliy va jahon adabiyotlarini mutolaa qilishga yanada qiziqtirish, e'tiborini jalb qilish, ularda kitobxonlik madaniyatini oshirish, kitobxonlikni omallashtirish hamda turli shakl va vositalar bilan kitobni targ'ib qilish maqsadida A.S.Pushkin nomidagi Samarqand viloyat axborot-kutubxona markazi bilan 2023-yildan boshlab hamkorlik yo'lga qo'yildi.

Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti Samarqand filiali hamda A.S.Pushkin nomidagi Samarqand viloyat axborot-kutubxona markazi o'rtasida 2023-2025-yillarga mo'ljallangan madaniy-ma'rifiy yo'nalishdagi hamkorlik bo'yicha imzolangan shartnomada ikkala tomon ham bir qator vazifalarni o'z zim-malariga olgan bo'lib, unda jumladan, Samarqand viloyat axborot-kutubxona markazi ilmiy tadqiqot ishlarini olib borayotgan Samarqand filiali professor-o'qituvchilarini kerakli adabiyotlar bilan ta'minlashga ko'maklashish, respublikamizda e'lon qilingan muhim va unutilmas sanalarni targ'ib etish maqsadida tashkillanadigan anjuman va tadbirlarni hamkorlikda tashkil etish va o'tkazishga, Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti Samarqand filiali axborot-kutubxona markazi tashabbusi bilan uyushtiriladigan tinglovchilarni kitob mutolaasiga yanada ko'proq jalb etishga qaratilgan turli mavzulardagi ko'rik-tanlovlar, shou kechalar, madaniy-ma'rifiy tadbirlarda professor-o'qituvchilar, tinglovchilar, mahalla aholisining ishtirokini ta'minlab berishga mas'ul [2, 26-b] ekanligi qayd etilgan.

Imzolangan hamkorlik shartnomasiga muvofiq A.S.Pushkin nomidagi Samarqand viloyat axborot-kutubxona markazi bilan qator amaliy ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, mazkur muassasaning yig'ma elektron katalog sektori hamda axborot-kutubxona fondlarini jamlash xizmati mutaxassislari Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti Samarqand filialiga tashrif buyurib, filial axborot-resurs markazida kutubxona fondini to'g'ri joylashtirish, kitobxon formuliyalarini yuritish bo'yicha tavsiyalar berib kelmoqdalar.

Bundan tashqari har chorakda "Kitob – hayotni yaratuvchi murabbiydir" nomli yangi adabiyotlar targ'iboti tashkil etiladi. So'nggi bor A.S.Pushkin nomidagi Samarqand viloyat axborot-kutubxona markazi mutaxassislari tomonidan tayyorlangan Javlon Jovliyev qalamiga mansub "Qo'rqma" romaniga bag'ishlangan booktuber namoyish etildi va viloyat axborot-kutubxona fondidagi eng qiziqarli va mazmunan boy bo'lgan adabiyotlar haqida ma'lumotlar berildi.

Kelajakda Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malaka-

sini oshirish instituti Samarqand filiali hamda A.S.Pushkin nomidagi Samarqand viloyat axborot-kutubxona markazi bilan birgalikda o‘quv-uslubiy, ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatni rivojlantirish hamda ilmiy ishlar natijadorligini ta‘minlash yo‘nalishida ham hamkorlik qilish rejalashtirilgan.

O‘tgan 2024-yilda Jismoniy tarbiya va sport bo‘yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti Samarqand filiali axborot-resurs markazi mukammal ta‘mirlanib, zamonaviy raqamli kutubxonaga aylantirilgani malaka oshirish kursiga kelgan barcha tinglovchilarni hamda filial jamoasini xushnud etdi. Axborot-resurs markazi xizmatidan professor-o‘qituvchilar hamda tinglovchilarning kutubxona va axborot-bibliografik xizmat ko‘rsatishni takomillashtirish orqali tahsil olishlari uchun keng imkoniyatlar yaratilgan. Ayniqsa, malaka oshirishga kelgan jismoniy tarbiya va sport bo‘yicha mutaxassislar axborot-resurs markazida yaratilgan zamon talablari darajasidagi shart-sharoitlardan bevosita foydalangan holda, uning o‘zida mustaqil bilim olish, o‘z bilimlarini doimiy ravishda yangilash va chuqurlashtirish orqali boshqa tinglovchilar bilan o‘rtoqlashish, ijodkorlikka intilishga harakat qilmoqdalar.

Bunfan tashqari, Jismoniy tarbiya va sport bo‘yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti va uning filiallarida kitobxonlikni rivojlantirish bo‘yicha quyidagi ishlar amalga oshirilmoqda:

Kitob taqdimotlari–mazkur tadbirlarda yozuvchilar uyushmasi a‘zolari, shoir va yozuvchilarning yangi nashrdan chiqqan kitoblari bilan professor-o‘qituvchilar hamda malaka oshirishda tahsil olayotgan tinglovchilar tanishtiriladi. So‘nggi marta bunday tadbirda Jismoniy tarbiya va sport bo‘yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti Samarqand filialida O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a‘zosi, filologiya fanlari nomzodi Jumagul Suvonova qatnashdi hamda tadbir davomida uning qalamiga mansub “Oq va Qora” deb nomlangan yangi kitobining taqdimoti bo‘lib o‘tdi.

“Kitobxon” tanlovi – malaka oshirishga kelgan tinglovchilar ya‘ni, jismoniy tarbiya va sport bo‘yicha mutaxassislar (umumiy o‘rta va o‘rta maxsus ta‘lim, professional ta‘lim muassasalarining jismoniy tarbiya fani o‘qituvchilari, olimpiya va paralimpiya zaxiralari kollejlari, sport turlari bo‘yicha ixtisoslashtirilgan davlat maktab-internatlari jismoniy tarbiya fani o‘qituvchilari, trenerlari, tarbiyachilari) ishtirokida tizimli ravishda har oyda o‘tkaziladi.

Amaliyotdan ma‘lumki, kitob mutolaasi har qanday shaxsning tarbiyaviy, ta‘limiy, amaliy ko‘nikmalari va kasbiy kompetentligini yanada o‘stirishda katta ahamiyatga ega. Kitob o‘zida rivojlantiruvchi va tarbiyalovchi ulkan imkoniyatni saqlaydi, o‘quvchini insoniyatning ma‘naviyat tajribasiga oshno etadi, uning aqlini rivojlantirib, his-tuyg‘ularini yuksaltiradi. Adabiyotshunos Safo Matjonov ta‘kidlaganidek, “Ilmiy asarlar g‘aflat va jaholatdan qutqarsa, badiiy asarlar dag‘allik va razolatdan xalos etadi. Unisi ham, bunisi ham kishilarning ma‘rifatli, baxt-saodatli bo‘lishi uchun bab-baravar foydali va zarurdir” [3, 37-b].

ADABIYOTLAR:

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrdagi “2020—2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 781-sonli qarori. <https://lex.uz/docs/5160827>

Z.Begimqulov, N.Saidmurodova. Axborot-resurs markazi bilan madaniy-ma‘rifiy yo‘nalishdagi hamkorlik-istiqboldagi ulkan natijalar garovi. Jismoniy tarbiya va sport jurnali – 2024, №1.- B.25-27.

Матжонов С. Мактабда адабиётдан мустақил ишлар (ўқитувчи учун методик қўл-

ланма.). – Т.: "Ўқитувчи", 1996. -208 б.

Сафарова Д.С. Китобхонлик маданиятини шакллантириш орқали ўқувчи-ёшларни турли ёт ғоялар таъсиридан ҳимоя қилиш. Замонавий таълим журнали – 2017, №6.- Б.37-42.